

II. ULUSLARARASI AHİLİK SEMPOZYUMU

THE 2nd INTERNATIONAL
SYMPOSIUM OF AKHISM

19-20 Eylül / September 2012 KIRŞEHİR / TÜRKİYE

BİLDİRİLER

II.
CİLT

2. Uluslararası Ahilik Sempozyumu

The 2st International Symposium
of Akhism

19-20 EYLÜL | SEPTEMBER 2012 KIRŞEHİR | TÜRKİYE
- BİLDİRİLER -
Cilt II

Hazırlayan
Kâzım CEYLAN

Kırşehir, 2012

AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
AHİLİK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ
YAYIN NU: 7

2. Uluslararası
Ahilik Sempozyumu
19-20 EYLÜL 2012 KIRŞEHİR

- BİLDİRİLER -

Cilt II

HAZIRLAYAN

Öğr. Gör. Kâzım CEYLÂN
*AEÜ Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi
Müdürü*

REDAKSİYON

Yrd. Doç. Dr. Remzi CAN
Okt. Mahmut SEYFELİ

HABERLEŞME ADRESİ

Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi
Güldiken Mah. İmam Hatip Cad. Nu: 52 40100 KIRŞEHİR
Tel: +90 386 211 48 80
web: <http://akam.ahievran.edu.tr>
İleti: ahilik@ahievran.edu.tr

TASARIM & BASKI

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.
Cevizlidere Cad. 1237. Sok. No: 1/17 Balgat/ANKARA
Tel: 0312 472 37 73
www.sfn.com.tr

© Bu kitabın bütün hakları Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezine aittir olup,
(elektronik / dijital ortam dahil) herhangi bir şekilde çoğaltılması, yayımlanması yasaktır.
Kaynak gösterilerek alınıp yapılabilir.

TAKIM ISBN: 978-9944-473-45-3
CİLT II ISBN: 978-9944-473-47-7

2. Uluslararası
Ahilik Sempozyumu
19-20 EYLÜL 2012 KIRŞEHİR

DESTEKLEYEN KURULUŞLAR

T.C. GÜMRÜK ve
TİCARET BAKANLIĞI

AHI EVRAN
ÜNİVERSİTESİ

T.C. BAŞBAKANLIK
TİKA

KIRŞEHİR
VALİLİĞİ

KIRŞEHİR
BELEDİYESİ

İSLÂM TARİH SANAT
ve KÜLTÜR ARAŞ-
TIRMA MERKEZİ
(IRCICA)

TEŞEKKÜR

II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiriler Kitabının basımında desteklerinden dolayı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğine (TOBB) teşekkür ederiz.

2. Uluslararası Ahilik Sempozyumu ORGANİZASYON KOMİTESİ

ÖNÜR KURULU BAŞKANI

Hayati YAZICI *Gümrük ve Ticaret Bakanı*

ÖNÜR KURULU ÜYELERİ

Özdemir ÇAKACAK *Kırşehir Valisi*
Yaşar BAHÇECİ *Kırşehir Belediye Başkanı*
Prof. Dr. S. Kudret SAYLAM *Abi Evran Üniversitesi Rektörü*
Dr. Halit EREN *IRCICA Genel Direktörü*
Dr. Serdar ÇAM *TİKA Başkanı*

DÜZENLEME KURULU EŞ BAŞKANLARI

Prof. Dr. Alper DURAK *Öğr. Gör. Kâzım CEYLAN*
AEÜ Rektör Yardımcısı *AEÜ AKAM Müdürü*

DÜZENLEMİ KURULU

Yrd. Doç. Dr. Ercan SOYDAN *Genel Sekreter V. (Başkan Yardımcısı)*
Yrd. Doç. Dr. Ayfer ŞAHİN *Eğitim Fakültesi (Başkan Yardımcısı)*
Doç. Dr. Cengiz TOMAR *IRCICA Temsilcisi*
Yrd. Doç. Dr. Kürşat ZORLU *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*
Yrd. Doç. Dr. Fatih ÇELİK *Meslek Yüksekokulu*
Yrd. Doç. Dr. Hasan KARAKÖSE *Fen- Edebiyat Fakültesi*
Yrd. Doç. Dr. Veli ÜNSAL *Fen Edebiyat Fakültesi*
Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAHİN *Eğitim Fakültesi*
Yrd. Doç. Dr. Rüştü YEŞİL *Eğitim Fakültesi*
Öğr. Gör. Nejat OYMAK *Meslek Yüksekokulu*
Öğr. Gör. Mehmet ÖZDEMİR *Rektörlük Basın ve Halkla İlişkiler Müşaviri*
Osman DEMİR *İl Basın ve Halkla İlişkiler Müdürü*
Serkan KAYALAR *TİKA Özel Kalem Müdürü*
İrem ÇİĞÇİ *Kırşehir Belediye Başkanı Danışmanı*

AHİLİK KUTLAMALARI MERKEZ YÜRÜTME KURULU

Sezai UÇARMAK *Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (Müşetarı Yardımcısı)*
Aytekin YALÇIN *Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (Genel Müdür V.)*
Nejla DENLİ *İçişleri Bakanlığı (Şube Müdürü)*
Osman AKKUŞ *Milli Eğitim Bakanlığı (Daire Başkanı)*
Müjdat ÖZBAHÇİVANOĞLU *Kültür ve Turizm Bakanlığı (Daire Başkanı)*
M. Filcret ÇAVUŞ *Kırşehir Valiliği (Vali Yardımcısı)*
Yaşar SULLU *Kırşehir Belediyesi (Başkan Yardımcısı)*
Doç. Dr. Ali YAKICI *YÖK Temsilcisi (Gazi Üniversitesi Bölüm Başkanı)*
Öğr. Gör. Kâzım CEYLAN *AEÜ Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi (Müdür)*
Naci SULKALAR *TESK (Genel Sekreter)*
Uğur YILDIRIM *TESKOMB (AR-GE İz. ve Değ. Müdürü)*
Muhibbet ULUDOĞAN *TOBB (Borsalar Müdürü)*
Bahamettin ÖZTÜRK *Kırşehir ESOB (Birlik Başkanı)*
Müfit GÖÇEN *Kırşehir Ticaret ve Sanayi Odası (Yönetim Kurulu Başkanı)*
Alim YANIK *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (Uzman)*
Ergin ERENOĞLU *TRT (Prodüktör)*
Hacı ÇAĞATAY *Abi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı (Üye)*

SEKRETERYA

Okt. Mahmut SEYFELİ *Sekreter*
Yrd. Doç. Dr. Remzi CAN *Sekreter Yardımcısı*
Arş. Gör. Rıfat İlhan ÇELİK *Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü*
Okt. Burçak Tuğba TAYHAN *Yabancı Diller Yüksekokulu*
Okt. Elif İĞREK *Yabancı Diller Yüksekokulu*
Arş. Gör. Didem ALSANCAK *Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü*
Arş. Gör. Gül ERTÜRK *Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü*
Arş. Gör. Gültizar Şule TEPEBAŞ *Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği*

2. Uluslararası Ahilik Sempozyumu 19-20 EYLÜL 2012 KIRŞEHİR

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Prof.Dr. Abdülkadir YUVALI	TÜRKİYE	Erciyes Üniversitesi
Prof.Dr. Ahmet Yaşar OCAK	TÜRKİYE	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Ahmet KALA	TÜRKİYE	İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Ahmet GÜNŞEN	TÜRKİYE	Trakya Üniversitesi
Prof.Dr. Ahmet TABAKOĞLU	TÜRKİYE	Marmara Üniversitesi
Prof.Dr. Deborah G. TOR	A.B.D.	University of Notre Dame
Prof.Dr. D. Durand GUEDY	ALMANYA	Martin-Luther-Universität Halle
Prof.Dr. Güllü YOLOĞLU	AZERBAYCAN	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Prof.Dr. Gülfettin ÇELİK	TÜRKİYE	Medeniyet Üniversitesi
Prof.Dr. Halil İNALCIK	TÜRKİYE	Bilkent Üniversitesi
Prof.Dr. Hüseyin ALGÜL	TÜRKİYE	Uludağ Üniversitesi
Prof.Dr. İmaduddin KHALİL	IRAK	Musul Üniversitesi
Prof.Dr. İ. Ünver NASRATTINOĞLU	TÜRKİYE	Halk Kültürünü Araştırmaları Gn. Bşk.
Prof.Dr. İsmet ÇETİN	TÜRKİYE	Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. K.Yaşar KOPRAMAN	TÜRKİYE	Gazi Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Kemal GÖDE	TÜRKİYE	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet BAYRAKTAR	TÜRKİYE	Yeditepe Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet ÇELİK	TÜRKİYE	Celal Bayar Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ	TÜRKİYE	Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet ŞEKER	TÜRKİYE	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof.Dr. M. Fatih KÖKSAL	TÜRKİYE	Ahi Evran Üniversitesi
Prof.Dr. M. Saffet SARIKAYA	TÜRKİYE	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. M. Zeki DUMAN	TÜRKİYE	Erciyes Üniversitesi
Prof.Dr. Mikail BAYRAM	TÜRKİYE	Selçuk Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Mustafa AŞKAR	TÜRKİYE	Ankara Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa ERGÜN	TÜRKİYE	Kocatepe Üniversitesi
Prof.Dr. Musa TAŞDELEN	TÜRKİYE	Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Nimetullah HAFIZ	KOSOVA	Priştine Üniversitesi
Prof.Dr. Osman HORATA	TÜRKİYE	Atatürk Kültür Merkezi Başkanı
Prof.Dr. Ömer TORLAK	TÜRKİYE	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof.Dr. Refik TURAN	TÜRKİYE	Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. Scott REDFORD	TÜRKİYE	Koç Üniversitesi
Prof.Dr. Süheyl ZEKKAR	SURİYE	Şam Üniversitesi
Prof.Dr. Şükran HARPOTLU	SURİYE	Şam Üniversitesi
Prof.Dr. Tayyip DUMAN	TÜRKİYE	Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. Ülker AKKUTAY	TÜRKİYE	Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. Ünver GÜNAY	TÜRKİYE	Erciyes Üniversitesi
Prof.Dr. Yahya AKYÜZ	TÜRKİYE	Ankara Üniversitesi (Emekli)
Dr. Sara Nur YILDIZ	TÜRKİYE	Orient Institut
Dr. Yusuf EKİNCİ	TÜRKİYE	Gazi Üniv. Vakfı Öz. Ok. Kurucu Tems.

İçindekiler

V- AHİLİK VE AHİLİĞİN MERKEZİ OLARAK KIRŞEHİR -----	535
<i>KIRŞEHİR ÖRNEĞİNDE ŞEHİRLERDE ÇARŞININ OLUŞUMU VEYA</i>	
<i>ŞEHİRLERDEKİ ESNAF DALLARI</i> -----	537
Prof. Dr. Tuncer BAYKARA	
<i>AHİLİK ÖĞRETİLERİNİN ESNAF-MÜŞTERİ İLİŞKİLERİNE</i>	
<i>YANSIMALARI: ANKARA-BOLU-KIRŞEHİR-SİVAS ÖRNEĞİ</i> -----	545
Yrd. Doç. Dr. Halit KARATAY, Prof. Dr. İsmet ÇETİN, Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA	
<i>AHİLİK MERKEZİ KIRŞEHİR'İN TÜRK KÜLTÜRÜNE KATKILARI</i> -----	561
Doç. Dr. Selahattin DÖĞÜŞ	
<i>AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN AHI EVRAN-I VELİ VE</i>	
<i>AHİLİK ALGILARI</i> -----	597
Yrd. Doç. Dr. Ayfer ŞAHİN	
<i>KIRŞEHİR GELENEK VE GÖRENEKLERİNDE AHİLİĞİN İZLERİ</i> -----	611
Okt. Mahmut SEYFELİ	
VI- KÜLTÜR COĞRAFYAMIZDA AHİLİK -----	627
<i>AZERBAIJAN TASAVVUF TARİHİNDE AHİLİK VE AHİLER</i> -----	629
Doç. Dr. Mehmet RIHTİM	
<i>BAŞKURLARDA YARDIMLAŞMA GELENEĞİ</i> -----	647
Prof. Dr. Elmir ABDRAHİMOV	
<i>Абдрахимов Э.Ф. Традиции взаимопомощи у башкир</i> -----	652
Проф Эльмир Абдрахимов	
<i>AHİLİĞİN KÜLTÜR COĞRAFYASINDA HOY</i> -----	657
Doç. Dr. Naile SÜLEYMANOVA	
<i>AHİLİK VE MESLEK TEŞKİLATLARI: 19. YÜZYILIN SONLARINDA KAYSERİ'YE</i>	
<i>BAĞLI KÖYLERDE MEVCUT MESLEK GRUPLARI ÜZERİNE</i>	
<i>BİR İNCELEME</i> -----	667
Sefure D. ÇETİNKAYA, Prof. Dr. Ekrem ERDEM	
<i>YALVAÇ'TA AHİLİK KÜLTÜRÜNÜN GÜNÜMÜZDEKİ İZLERİ</i> -----	685
Prof. Dr. Kemal GÖDE	
<i>ERZURUM'DA AHİLİK</i> -----	693
Prof. Dr. H. Ömer ÖZDEN, Abdurrahman ZEYNAL	
<i>ENDÜLÜS ÇARŞI-PAZAR DÜZENİ VE SELÇUKLU-OSMANLI</i>	
<i>GELENEĞİYLE MUKAYESESİ</i> -----	707
Doç. Dr. Lütfi ŞEYBAN	

<i>OSMANLI DÖNEMİNDE BALIKESİR ŞEHRİNDEKİ AHİ MÜESSESELERİ</i> -----	719
Doç. Dr. M. Murat ÖNTUĞ	
<i>ÇANKIRI YAREN KÜLTÜRÜ VE AHİLİK İLE İLGİSİ</i> -----	739
Yrd. Doç. Dr. Halil ÇETİN, Yunus Emre ÇAKIR	
VII- AHİLİKTE SOSYAL HAYAT VE KADIN -----	753
<i>BİREYİN TOPLUMSALLAŞMASINDA AHİLİĞİN YERİ VE ÖNEMİ</i> -----	755
Doç. Dr. Durdu Mehmet BURAK	
<i>İSLÂM'IN YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA PRENSİBİNİN SOSYAL HAYATA AKSETTİRİLMESİNDE AHİLİĞİN ROLÜ -FÜTÜVVETNÂMELER EKSENİNDE-</i> -----	767
Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir KIYAK	
<i>TOPLUMSAL SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK OLARAK AHİLİK VE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK KAVRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI</i> -----	787
Yrd. Doç. Dr. Kürşad ZORLU, Öğr. Gör. Meryem DÜĞER, Öğr. Gör. Filiz Özlem ÇETİNKAYA	
<i>AHİLİK VE AHLAKİ OLGUNLUK İLİŞKİSİ VE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA</i> -----	799
Nuray MERCAN, Emine OYUR	
<i>17. YÜZYILDA BURSA'DA DOKUMA LONCASI VE DOKUMACI KADINLAR</i> -----	821
Doç. Oya ŞİPAHİOĞLU	
<i>ANADOLU KADINLAR BİRLİĞİ (BACIYAN-I RUM) MODELİNDEN, YENİ NESİL KADIN KOOPERATİFLERİNE, AHİLİK FELSEFESİNİN İZLERİ</i> -----	833
Yrd. Doç. Dr. Yusuf Kemal ÖZTÜRK, Öğr. Gör. Selami Sedat AKGÖZ	
<i>AHİLİK İLE İLGİLİ VAKFİYELERİN TAHLİLİ VE SOSYAL HAYATIMIZDAKİ YERİ</i> -----	843
Yrd. Doç. Dr. Hasan KARAKÖSE	
<i>ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL'İN FETVALARINDA AHİLİKLE İLGİLİ HUKUKİ SORUNLAR VE ÇÖZÜMLERİ</i> -----	861
Yrd. Doç. Dr. Ahmet İNANIR	
<i>TERSİNE LOJİSTİĞİN İLK UYGULAMALARI: BACIYAN-I RUM</i> -----	881
Öğr. Gör. Bulket KARATOP	
VIII- KÜLTÜR VE MEDENİYETİN OLUŞMASINDA AHİLİĞİN ETKİLERİ -----	891
<i>AHİLİK VE ANADOLU'DA ÇOĞUNLUK VE BİRLİKTE YAŞAMA TECRÜBESİ</i> -----	893
Prof. Dr. Bekir KARLIĞA	
<i>DİLLE SÖYLENİP KALPLE ONAYLANSA DA EYLEME DÖNÜŞTÜRÜLEMİYEN BİR KÜLTÜR GERÇEĞİMİZ: AHİLİK</i> -----	899
Prof. Dr. Nihat AYCAN	
<i>DİNLERDE ÇALIŞMA HAYATI VE TEŞKİLATLAR</i> -----	907
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS	
<i>AHİLİKLE BÜTÜNSEL KALİTE İLİŞKİSİ</i> -----	927
Öğr. Gör. Dr. Selahattin BEYAZ	

<i>BİR İNİSYASYON OLARAK AHİLİK</i> -----	945
Yrd. Doç. Dr. Ramazan ADIBELLİ	
<i>ORTA ANADOLU AĞIZLARINDA KULLANILAN TAHİL VE HUBUBAT ÖLÇÜLERİ VE BUNUN AHİLİKLE İLİŞKİSİ</i> -----	965
Okt. Dr. Songül ERDOĞAN	
IX- KÜRESEL GELİŞMELER İŞİĞİNDE AHİLİĞİN GÜNÜMÜZE YANSIMALARI VE YENİDEN ETKİN HÂLE GETİRİLMESİ -----	973
<i>AHİLİK GELENEĞİNİN GÜNÜMÜZ İŞLETMELERİNE YANSIMASI: KİLİS KÜÇÜK SANAYİ SİTESİ İŞLETMELERİ ÖRNEĞİ</i> -----	975
Doç. Dr. Abdullah SOYSAL, Yrd. Doç. Dr. Mehmet TAN, Öğr. Gör. Sedat ALICI	
<i>KÜRESEL GELİŞMELER İŞİĞİNDE AHİLİĞİN GÜNÜMÜZE YANSIMALARI VE YENİDEN ETKİN HÂLE GETİRİLMESİ</i> -----	993
Yrd. Doç. Dr. Hasan ARSLAN	
<i>GÜNÜMÜZDE AHİLİK</i> -----	1011
Dr. Yusuf EKİNCİ	
KAPANIŞ VE DEĞERLENDİRME OTURUMU -----	1017
<i>KAPANIŞ VE DEĞERLENDİRME KONUŞMASI</i> -----	1019
Prof. Dr. Mehmet ŞEKER	
<i>AHİLİK HAKKINDA GÜZEL BİR TOPLANTININ ARDINDAN</i> -----	1023
Prof. Dr. Tuncer BAYKARA	
<i>KAPANIŞ OTURUM KONUŞMASI</i> -----	1025
Prof. Dr. Gülferrin ÇELİK	
<i>DEĞERLENDİRME KONUŞMASI</i> -----	1029
Prof. Dr. Tayyip DUMAN	
<i>DEĞERLENDİRME KONUŞMASI</i> -----	1031
Öğr. Gör. Kâzım CEYLAN	

II. Uluslararası
Ahilik Sempozyumu

BİLDİRİLER

V- AHİLİK VE AHİLİĞİN
MERKEZİ OLARAK KIRŞEHİR

KIRŞEHİR ÖRNEĞİNDE ŞEHİRLERDE
ÇARŞININ OLUŞUMU VEYA
ŞEHİRLERDEKİ ESNAF DALLARI

Prof. Dr. Tuncer BAYKARA
UŞak Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Konu özellikle ve öncelikle söz edilmesi gereken bazı meselele/ problemlerle iç içe bulunmaktadır. Bunların en başında ahilikle yakından ilişkili olan şehirlilik veya şehir hayatının varlığıdır. Böyle olunca da insanların zihninde “Bir selçuklu şehri var mıdır ?” sorusu ve bağlı olarak problemi gelebilir.

Türk aydınlarının ve tarihçilerinin genel kanatine göre Türkiye Selçukluları devrinde kesinlikle “Ahilik”kurumu mevcuttur. Ahilik kurumunun varlığı yine kesin bir şekilde”şehir” gerçeğiyle ilişkilidir. Dolayısıyla meseleyi doğrudan ahilik ile başlamayıp, yerleşme ve şehir problemine temas ederek başlamak gereklidir. Şimdi bir gerçeği yeniden ifade etmek zorundayız. Bize göre Diyar-ı Rum, yani Anadolu sahası için kendisine mahsus özelliklere sahip bir Selçuklu şehrinde söz edilebilir. Şimdi Selçuklu şehrinde kısaca söz edebiliriz.

Türkiye sahasındaki Selçuklu şehri iki ana özelliğe sahip olarak görebiliriz.

- a. Bizans kasta şehirlerinin üzerinde yeni ekler ve inşaatla gelişen şehirler, bunların bazı özelliklerini Belleten’in 227. sayısında (1996) yazmış idim. Sarp ve kayalık tepeler üzerindeki sınırlı alana sahip Bizans kale-şehirlerinin dışında gelişen Selçuklu şehirleri söz konusudur. Bu türün en güzel örnekleri, Ankara, Niksar, Afyonkarahisar, Bayburt, Kastamonu, Uluborlu sayılabilir.
- b. Doğrudan Selçuklu şehrinde, ayrı bir yerde ve yeni bir şehir olarak görülürler. Gerçi bunların bir kesimi Bizans dönemindeki zayıf iskânın ardından gelişenler teşkil etmektedir. Niğde, Konya, Sivas, Kayseri, Erzurum gibi. Diğer kesimi ise doğrudan 1071 sonrasındaki şartların ortaya çıkardığı şehirlerdir. Yeni-Şar, Denizli, Eğridir, Aksaray ve Kırşehir bu arada sayılabilir.

Şu hâlde, 1071 sonrasında büyük kitleler hâlinde Diyar-ı Ruma akan Müslüman Türkler, eski şehirlere Türk-İslam çehresi verdikten başka, yeni şehirler de inşa etmişlerdir. Alaeddin Keykubad’ın 17 şehir yaptığına inanılmış, bu fikir erken Osmanlı döneminde de devam etmiştir.

Şehirlere de yerleşen Müslüman Türklerin, kendilerine mahsus bir çarşılı olup olmadığı da önemli bir meseledir. Türkler geldiğinde eskiden beri mevcut olan Bizans çarşısı, yani ticaret merkezi faaliyetine devam etmiş midir? Bir kısım araştırmacılar XI-XII. yüzyıllarda göçebe sayılan Türkler ile yerli Bizanslı ticaret erbabının canlı alış-verişini hayal ederler. Gerçi eski pazarlarda ticari hayat devam etmiş olabilir. Ancak şehirlerdeki durum ayrı olup, burası ayrıca ele alınmak gerekmektedir. Gerçi şehirlerde eski ve köklü sayılabilecek bir ticaret merkezi-çarşı mevcut iken yenisinin, yani Türklerle mahsus bir pazarın oluşması yadırganabilir. Zaten böyle bir çarşının oluşmadığını kabul eden bir kısım Türk araştırmacılar da ticari faaliyetin Bizans esnafı ile Türkmen tükeçitiler arasında geçtiği esasında yazılar kaleme almışlardı.

Selçuklu şehirlerini, özellikle Bizans etkili Selçuklu şehirlerini daha yakından görmek gerekir. Daha önceki çalışmalarımızda da gösterdiğimiz gibi, Bizans kasta şehirlerinin bugüne kadar gelen kalıntılarında da görüleceği üzere böyle şehirlerden gelişen Selçuklu şehirlerinde iki ana kesim Müslüman ve Hristiyan kesimleri mevcuttur. Bu kesimler birbirinden ayrı olup aralarında bir duvar bulunmaktadır. Yani Türk ve Hristiyan kesimleri birbirinden tamamen ayrı dünyalar halinde bulunmaktadır. Böyle olunca Türk-İslâm kesiminin ihtiyaçlarının temini için ayrı bir ticari merkez-çarşı oluşması garipsenebilecek bu husus olamaz.

İlk fetih yıllarının oluşumlarını şöyle belirleyip özetleyebiliriz:

Türklerin Anadolu'ya gelip Bizans kastralarına sahip olarak şehir hayatına katılmalarının ilk safhası onların askeri olarak kale-şehirlere yerleştirilmeleridir. Çünkü, Anadolu sahasındaki Türk iskânının en erken döneminde kalelere zorunlu olarak yerleştirilen askerler söz konusudur. Bu askerler başlarında sonradan *dizdar* diye yaygınlık kazanacak olan kale komutanı, Yani *kütüval* başta olmak üzere yardımcısı ve öteki görevlilerdir. Kaleye yerleşen ilk Türkler, geçimlerini kendilerine tahsis edilen dirlikler ile sağlıyorlardı. Ayrıca ilk mücadeleli dönemde, savaş şartları hüküm sürdüğünden Bizans çarşı-pazarlarını serbestçe kullandıkları söylenemez. Bunun iki sebebi vardır:

- a. Şehirlerde daha doğrusu kalede Türk askeri varlığının bulunduğu kısım, yerli halkın oturduğu kale kısmından fiziki olarak ayrılmıştır. Çoğu zaman arada bir duvar-sur vardır ve kolaylıkla gelip gitme mümkün değildir.
- b. İlk mücadele ve savaş döneminde yerli Hristiyan halkın Müslüman Türklere yiyecek ve öteki ihtiyaç maddelerini satmaları onların idaresi tarafından hiç de hoş karşılanmamış olabilir. Hatta yasaklanmıştır da denebilir. İhtiyaçlarının temin edilememesi halinde zor duruma düşecek olan Türkler geldikleri yere geriye dönebilirlerdir. Bununla birlikte iktisadi olayların çoğu zaman böylesine zorlama ve yasakları dinlemediği de bilinmektedir. Ancak bütün olumsuz ihtimaller de düşünüldüğünde yeni gelen Türklerin, ihtiyaçların temini hususunda gerekli tedbirleri aldığı düşünülmelidir.

Bu arada ilk mücadele yıllarında Türklerin ihtiyaçlarını belli bir süre için, şartların zorlaması ile zorla aldıkları bazı yerler ve zamanlar görülmüş olabilir. Fakat bu çatışma, savaş ve mücadele devri bitince Türklerin ihtiyaçlarının tabii olarak karşılanması gerekmiştir. Türklerin hayatına dahil oldukları kalelerde veya şehirlerde ticaret yerlerinin oluşumunu tesbit etmeye çalışacağız.

İlk fetih yıllarında Türkler ihtiyaçlarını kale dışındaki yerlerden sağlamış olabilir. Bunları şöyle sıralayabiliriz: a. yıl pazarı veya panayırlardan, b. Haftada

bir kurulan ve kale kapası dışındaki pazarlardan, **Çerçilerden**. Seyyar-gezici satıcı demek olan çerçilerden aşağıda biraz daha söz edeceğiz.

Kaledeki Türklerin ihtiyaçlarını ilk dönemde daha çok İç Asya'da da görüldüğü gibi, seyyar satıcılar, yani çerçilerden sağlıyor olmalıdırlar. Bu arada bu satıcıların yöneticilerle de işbirliği içinde, özellikle askerlerin ihtiyaçlarını gidermek üzere orduları takip ettiği de söylenebilir. Hatta askeri birliklerin Beylerin veya Hanların kalabalık maiyetlerinin ihtiyaçlarını karşılayan bir iktisadi teşkilatın varlığından da söz edilebilir. Kale erleri-görevlilerinin kendilerine yetecek bir geçim imkanı, para veya zirai ürün olarak devletçe sağlıyor idi.

Kaledeki halkın ihtiyaçlarını en çok karşılayan **çerçiyi** takip edelim. Bir kale-şehre ve çevresine gelip çok iyi kazanç sağlayan **çerçi** senenin belirli zamanlarında geldiği bu iskân yerinde kazancının iyi olacağını hissedince, oraya yerleşmek isteyebilir. Bir zaman sonra yaşlanmış olan çerçi, Türklerin oturduğu mahallede veya semtte bir dükkan sahibi olabilir. Burada kalmakla birlikte, çevredeki öteki yerleri, pazarları da takip ederek zamanın bir kısmında oralarda bulunabilir. Çerçi, açmış olduğu dükkanın da oradaki insanların ihtiyaç duyduğu hemen bütün eşyayı bulundurmuş olmalıdır.

Eğer kazancı iyi ise, bir zaman sonra çerçi dükkanında devamlı oturup çevredeki yerlere evladını veya adamlarını gönderecektir. Böylece Türk semtinde her zaman açık olabilen bir dükkan ortaya çıkmıştır. Bu dükkan kale veya şehir içinde herkesin kolaylıkla gelip bulabileceği ortalık bir yörede ve yerde olmalıdır.

1. İçinde hemen her şey bulunan ve satılan dükkan çok iyi iş yapıp sahibine büyük kazançlar sağlarken bir süre sonra yanına bir başka çerçi ikinci bir dükkan açabilir. Böylece yapılan yeni dükkanlar da hemen her tür eşyayı içinde bulundurabilirler. Güvenlik açısından çerçilerin dükkanlarının birlikte olması gerekmektedir. Bu iskân yerinin kalabalıklaşmasına göre, ikinci dükkanının yanına bir üçüncü, dördüncü veya beşincisi de açılabilir. İçlerinde hemen her türden eşya bulunan dükkan sahipleri, böyle bir durumda bazı eşya türlerine ağırlık verip onlarda karar kılmış olabilirler.
2. Böylece şehrin veya kalenin alış-veriş semtindeki dükkanlar arasında satılan eşya türüne göre bir farklılaşma başlamış olabilir. Mesela birisinde giyim, birisinde ayakkabı, birisinde demir veya bakır eşya ağırlıklı olabilir. Böylece artık teşekkül etmeye başlayan çarşıda dükkanlar daha etkin olarak sattıkları eşya türüne göre ayrılmış olabilir.

Hemen akla gelebileceği gibi, eğer satış çok kazançta da yüksek oluyorsa, o eşyayı satan dükkanının yanına aynı tür eşyayı satan yeni bir dükkan da açılabilir. Böylece iki-üç dükkan yan yana olabilmektedir. Çarşının oluşumundaki bu safhayı artık kaynaklardan takip edebiliyoruz.

1202 tarihli Şemseddin Altun-apa Vakfiyesinde Konya çarşısında “saf” lar-
dan söz edilir. “Saf” bir sokağın her iki tarafı değil, sadece bir tarafı, yani safı
demektir. Konya erken bir tarihte şehir hayatında canlılık göstermekle birlikte,
Konya çarşısı, 1190 da Haçlı ordusunun yağma ve tahribine maruz kaldığı için
XIII.yüzyıl başlarında yeniden oluşum halinde bulunuyordu.

Kırşehir yöneticisi Cacaoğlu Nureddin Vakfiyesinde İskilip'teki su da çeşitli tür-
den eşya imal ve satan “saf”ları görebiliyoruz. İskilip, sınırlı gelişme imkânları olan bir
şehir olduğundan, ticari hayatı fazla gelişmemiş olmalıdır. Bu ilk safhada pazar içinde
belirli eşyanın satıldığı birçok bağımsız pazar-suq söz konusu değildir. Belki bir soka-
ğın sadece bir kanadı veya sokağın bir kesimi, o eşya ticareti için ayrılmış olabilir. En
sade şeklinde bir sokak veya meydana küme küme veya saf saf aynı eşya satan iş
yapan dükkânlar yer almışlardır. Dolayısıyla bu dönemde bir çarşı-suq mevcut olmuş,
fakat satış veya imalatta ihtisaslaşma da başlamıştır. Dükkânlar ortak özelliklerine göre
belirli “saflarda” toplanmaya başlamışlardır.

Eğer o iskan yerinde kazanç da önemli ise, aynı tür eşya yapan veya satan
dükkânlar daha da artacak, sokağın sadece bir yanı veya bir kesimi değil, tama-
mındaki dükkânlar o tür eşyaya ait olabilecektir. Bu dönemde artık büyük ve
geniş bir anlam kazanan suq/çarşı içinde yeni, dar manalı suq-çarşılar çıkmıştır.
Böylesine büyük alış-veriş imkânı olan iskan yerleri doğrudan şehir, hattâ bü-
yük şehir denmeye lâyık yerlerdir.

Özetlediğimiz bu oluşumun Kırşehir'deki görünümüne gelince buradaki ge-
leşme Konya'ya göre daha geç bir zamanda gerçekleşmiştir. Bununla birlikte
kaynağımız Cacaoğlu Nureddin Vakfiyesi, 1272 tarihinde saf düzenini değil,
suq düzenini yansıtmaktadır. Fakat demek ki Kırşehir aşağıda da biraz daha
ayrıntılı söz edebileceğimiz gibi nüfusu ve dolayısıyla iktisaden daha da gelişmiş-
tir. neticesinde çarşısı saf dönemini geçerek daha da büyümüştür.

Seleçuklu şehrindeki çarşı düzeni böylece belirli kademelerden geçerek son-
raki yüzyıllardaki kaynaklarda açıkça görülecek özelliklerini kazanmaya başladılar.
Şehir çarşısının bu safhasının XIII. yüzyıl kaynaklarına yansımış şekillerini özel-
likle vakfiyelerden çok açık ve ayrıntılı olarak biliyoruz. Yukarda da belirttiğim
gibi Caca-oğlu Nureddin Bey'in, 1272 tarihli vakfiyesine oldukça ayrıntılı bir
biçimde yansımış olan Kırşehir çarşısı nihayet iki yüzyıl (1072/1272) içinde
büyük oluşumu bize açıkça göstermektedir. Kır-şehir gibi açık bir Türkçe isim
taşıyan, önceki Roma veya Bizans çağında önemi ve etkisi belirsiz veya sınırlı bir
şehirdeki bu durum, yukardan beri ifade etmek istediğimiz oluşum için en güzel
bir örnektir.

Konya, Sivas, Kayseri veya Ankara gibi şehirlerin çarşı düzenyeri ise önceki
Bizans dönemlerindeki hayatları sebebiyle daha olağan bir gelişme göstermiştir.
Ancak bunların hepsinde de kaynaklara yansıyan çarşı, bu şehirlerdeki eski Rum

veya Hristiyan halkının devam ettirdiği çarşıdan tamamen ayrı olması gerekir. Kaynakların Türk kesimleriyle ilgili bol bilgilerine rağmen, şehir dokularının sonraki yüzyıllarda önemli değişmeye uğramış olması sebebiyle bu durumun çok açık örneklerine sahip değiliz. Fakat Konya ve Ankara'da, kale içindeki durumun, kale dışındaki yeni ve geniş Türk iskanında yepyeni şekiller aldığı da bir başka gerçektir.

Kaynaklarda, sonradan 32 esnaf dalının hemen her birinin adını taşıyan Suk/Pazar (çarşı) ları biliyoruz. Bu dar anlamli çarşı=suqların Kağnı-pazarı, At-pazarı, Tuz-pazarı, Balık-pazarı gibi bir kısmı Türkçe "Pazar" fakat önemli bir kısmı Arapça veya Farsça çevirileriyle karşımıza çıkıyor. Bunlar büyük ölçüde Osmanlı döneminde de aynen devam ettiğinden, meselâ Ankara şehirde yerlerini bugün de kısmen kullanılan adlarından tesbit edebiliyoruz: At-pazarı, Koyun-pazarı, Saman-pazarı, Kağnı-pazarı gibi.

Türklerin, Bizans şehirlerine yerleşmelerinde XII. yüzyıl sonları ile XIII. yüzyılın ilk yarısında çok büyük atılım görülüyor. Sur dışındaki alanlarda gerçekleştirilen bu iskân ile şehirlerin insan yoğunluğu, sur dışına kaymış, dolayısıyla bu sahalarda da yeni çarşılar oluşmak zorunda kalmıştır. Bir kısım şehirlerde iskânın sur dışına taşınması kademe kademe ve adım adım denebilecek bir gelişme göstermiştir. Böyle olunca da çarşı upuzun bir yol üzerinde oluşmuştur. Hemen her şehirde rastlanılan **Uzun-yol** 'dan gayri **Uzun-çarşı** da şehir yerleşmesi içindeki gelişmelerin neticesidir. Bu iki isim birer toponimik delil olarak şehir çarşısının gelişmesinin algılanmasında, Kırşehir'de de yararlı olmaktadır.

En erken olarak XIV. yüzyılda, kaynaklara yansıyan **Yukarı-Pazar** (Çarşı), şehrin ilk Türk iskânı yıllarındaki Bizans kastrasında oluşan çarşısı ifade etse gerektir. Buna karşılık **Aşağı-çarşı**(Pazar), yeni iskân safhasında özellikle surların dışındaki yeni iskân yerlerinde ortaya çıkan çarşısı göstermektedir. Yukarda sözünü ettiğimiz **Uzun-çarşı** veya **Uzun-yol** ise bu iki pazarı birbirine bağlayan ana yol demektir.

Böylece Türklerin şehir hayatına katılmasından bir zaman sonra, kale-şehir içinde eski Bizans iskânının çarşısı dışında yeni Türk-İslâm semtinde de bir yeni çarşı-pazar ortaya çıkmış olmaktadır. Çarşının ortaya çıkma süreci, ülkenin farklı coğrafyaları sebebiyle zaman bakımından bir farklılık göstermektedir.

Konya şehirde 1202 tarihinde çarşı içinde "saf" düzenin etkin olduğunu Altun-apa vakfiyesine dayanarak belirtmiş idik. Büyük bir gelişim içindeki şehirde çarşısının oluşacağı yer de bu zaman süreci içinde farklı denemelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Neticede artık XIII yy başlarında şehirlerde olan büyük yerleşme hamlesi sonucunda, Konya çarşısında da " saf " lar kaybolarak yerine " s u q "lar alacaktır. Şüphesiz benzer oluşum, hemen aynı tarihlerde, yani XIII. yüzyılın ortalarına doğru Kırşehir'de de gerçekleşmiştir.

Birçok Anadolu şehrinde gördüğümüz bu büyük gelişme aynı zamanda Selçuklu devrinde Alaeddin Keykubad dönemi ve sonrasındaki büyük ekonomik canlılığa ve şehirleşmeye de işaret eder. Bunun neticesinde, Türklerin Türkistan içlerinden getirdikleri iktisadi gelenekleri, yeni geldikleri Rum diyarındaki şartlarla kaynaşarak kendilerine mahsus yepyeni bir çarşı düzenini oluşturmuştur. Şehirlerdeki bu ticarî düzen, çarşılar hemen bütün özellikleriyle sonraki Beylikler ve Osmanlı devrinde de aynen devam edecektir.

Bu söylediklerimizin bir misalini Kırşehir’de görebiliyoruz. 1072-1272 arasındaki iki yüz senede, Kırşehir’deki çarşıda veya Kırşehir ticaret mıntıkasındaki çarşı/pazarlar alfabetik düzenle şöyledir.

1. Aşçılar
2. Bakkallar
3. Bezciler/Bezzazîn
4. Bıçakçılar
5. Eskiciler
6. Hallaçlar
7. Helvacılar
8. Kalburcular
9. Kasaplar
10. Keçeciler
11. Marangozlar
12. Saraçlar
13. Terziler
14. Suk’ül- m.se (?)
15. Buğday Pazarı
16. Türkmen Pazarı
17. Ermeni Pazarı

Bu arada hemen özellikle belirtelim ki bu saydığımız isimler, Cacaoğlu Nurreddin Bey’in vakfına ait gelir kaynağı bulunan çarşılardır. Herhangi bir gelir kaynağı olmayan pazarlar ve çarşıların olabileceği de unutulmamalıdır. Mesela Debbağlar çarşısı gibi. Bu türden çarşı kesimleri ve pazarlar hayli çok olup, At-pazarı, Koyun-pazarı, Ekin-pazarı, Bakırcılar, Demirciler, Nalıncılar, Semerciler,

Kırşehir deki bu erken esnaf oluşumu, sonraki tarihlerde de etkisini güçlü bir şekilde gösterecektir. Çünkü Osmanlı döneminde dahi, Ahi babalık tayini Kırşehir’deki merkezden gelen talimat ile yapılabilmektedir. Çünkü ülkedeki üretim=imâlat ekonomisinin en erken ve etkili görünüşü Kırşehir’de çok canlı olarak görülmüş olmalıdır.

**AHİLİK ÖĞRETİLERİNİN ESNAF-MÜŞTERİ
İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI:
ANKARA-BOLU-KIRŞEHİR-SİVAS
ÖRNEĞİ***

Yrd. Doç. Dr. Halit KARATAY

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

Prof. Dr. İsmet ÇETİN

Gazi Üniversitesi
Gazi Eğitim Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA

Cumhuriyet Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

* Bu çalışma Harran Üniversitesi'nde düzenlenen (27-29 Nisan 2012) "Halk Kültüründe İktisat ve Ticaret Uluslararası Sempozyumu"nda sunulan "Ahilik Öğretilerinin Esnaf-Müşteri İlişkilerine Yansımaları" adlı araştırmadan genişletilmiştir.

ÖZET

Bu çalışmada 13.yy'da esnaf teşkilatı olarak Anadolu'da gelişen Ahilik'in günümüz esnaf-müşteri ilişkileri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırmaya veri toplamak amacıyla Ahilik teşkilatı öğretileri kuralları ile esnaf odalarının kuralları arasındaki benzer ve farklı yönler belli bir çerçeve içerisinde incelenerek 1-müşteri memnuniyeti, 2-ürün kalitesi, 3-ürün fiyatı, 4-ürün değişimi ve 5-esnaf dayanışması alt boyutlarından oluşan "Esnaf-Müşteri İlişkileri Anketi" geliştirilmiştir. Likert tipinde geliştirilen anket, Ankara, Bolu, Kırşehir ve Sivas'ta farklı meslek gruplarından 288 esnaf üzerinde birebir görüşme yapılarak uygulanmıştır. Böylelikle esnafın Ahilik geleneği ve Esnaf, Sanatkârlar ve Meslek Kuruluşları Kanunu kurallarına ne kadar uydukları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma eylem araştırması şeklinde desenlenmiştir. Araştırmada esnafın % 59'u Ahilik hakkında bilgi sahibi olduğunu; % 41'in Ahilik hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığını bildirmiştir. Günümüz resmi Esnaf Teşkilatı kuralları açısından değerlendirildiğinde, esnafın sadece %28'i bağlı oldukları odalar birliğinin kurallarını bildiğini; %21'i bağlı olduğu odalar birliği kurallarını hiç bilmediğini; %51'i ise kısmen bildiğini belirtmiştir. Bu veriler de esnafın sadece Ahilik geleneği kurallarını değil, bağlı olduğu odalar birliğinin kurallarını yeterince bilmediğini göstermektedir. Alışverişte müşteri memnuniyeti ile ilgili ilişkileri orta ve iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca esnaf, internet üzerinden mal pazarlamayı gereksiz görmektedir. Sattıkları ürünlerin kaliteli olması gerektiği konusunda bütün esnaf aynı yönde ve iyi düzeyde görüş bildirmiştir. Esnaf, ürün fiyatı konusunda bağlı buldukları odanın belirlediği fiyata bağlı kalmamak gerektiğini düşünmektedir. Fiyat belirlerken müşterinin alım gücünü dikkate alma konusunda orta düzeyde bir tutum sergilemişlerdir. Bu durum, esnaf odalarının ürün fiyatı konusunda etkili olmadığını göstermektedir. Günümüz esnafı arasındaki dayanışma, Ahilik geleneğindeki "kardeşlik" öğretilerinin esnaf arasında rekabete dönmeye, "Müşteri velinimettir." anlayışının da yitmeye yüz tuttuğu söylenebilir. Sonuç olarak esnaf-müşteri ilişkilerinde ne Ahilik geleneği ne de esnaf odaları birliğinin ortaya koyduğu öğreti ve kurallar etkilidir. Esnaf tamamen kendi isteği ve bilgisi doğrultusunda müşteri ile ilişki kurmaktadır. Esnaf-müşteri-esnaf odaları arasındaki ilişkinin paranın el değiştirmesinden ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Esnafın müşteri ilişkileri ile ilgili ihtiyaç duyduğu eğitimi sağlayacak Ahilik gibi bir kurum veya teşkilatın yeniden canlandırılması veya yapılandırılması gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik öğretileri, fütüvvet, esnaf, esnaf odaları, müşteri-esnaf ilişkileri, alış-veriş.

Giriş

Ahilik'in, Hz. Peygamber'in de övdüğü cesaret, yiğitlik, cömertlik, doğruluk, çalışkanlık gibi güzel ahlâk ilkelerinin adı olan Fütüvvetin Abbasi halifesi Nasır Li-dînillâh tarafından kurumsallaştırılmak istenmesi sonucu yaygınlaşmaya başladığı bilinmektedir. Halife Nasır'ın bunun için diğer devlet hükümdarlarına gönderdiği elçiler aracılığıyla özellikle Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı I. İzzettin Keykavus Fütüvvet teşkilatına giren ilk Türk hükümdar olarak bilinir. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Gıyâseddin Keyhüsrev ikinci kez tahta çıkınca Abbasi halifesi Nasır'a hem bunu haber vermek hem de Bağdat'tan birçok ilim ve sanat erbabını Anadolu'ya davet ederek Anadolu'yu bilim, ticaret ve sanat merkezi haline getirmek istemiştir. Bu davet üzerine insanlara İslam dinini, kardeşlik, birlik ve beraberliği öğretmek için Anadolu'ya gelenler arasında Ahi Evran lakabıyla bilinen Şeyh Nasîrüddîn Mahmud da vardır. 1205 yılından vefatına kadar Anadolu'daki esnaf teşkilatına ait meslek kaidelerinin oluşmasında, kardeşlik hukukunun, üretim anlayışının ve birlik şuurunun oluşmasında Ahi Evran son derece önemli görevler üstlenmiştir (Bayram, 1996; Gölpınarlı, 1949-1950). Kaynağında erdemli insan olma modeli olan Fütüvvet; erdemli insan olma, yetiştirme anlayışını kaybetmeden Anadolu'da çalışan, üreten meslek erbabı teşkilatının adı Ahilik'e inkulâp etmiştir. 13. yüzyılın ilk yarısından 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Anadolu'da Balkanlar'da ve Kırım'da yaşamış Türk halkının *sanat ve meslek alanında yetiştirmelerini, ahlâki* yönden gelişmelerini sağlayan bir kuruluşun, bu öğretileti özellikle meslek erbabına öğretmeyi hedefleyen tarikatın adı olmuştur.

"Ahi" kelimesinin kardeş, arkadaş, yaren, dost, cömert ve yiğit anlamlarına geldiği söylenebilir (Köksal, 2008, 53-56; Atalay, 1998, c.I, 90). Arapça olan fetâ sözcüğü de ıstlahi manada buna tekabül eder. Arapça, erdemli insan olma ve yetiştirme işi fütüvvet kavramı ile eşdeğerken Anadolu'da bu kavram Ahilik olarak yerleşmiştir. Bu iki kavramın genel anlamı; "herhangi bir karşılık beklemeden başkalarına yardım ve iyilik etmek, başkalarını kendine tercih edip onların yararını kendi yararından üstün tutmak, toplumun ve fertlerin mutluluğu ve kurtuluşu için kendini feda etmek"tir (Ateş, 1977, 391). Ahilik'te açık ve kapalı olmak üzere altı temel öğreti vardır. Açık olanlar: *alın, kalp, kapı*; kapalı olanlar: *el, dil ve bel*'dir. Bunların Türk ahlâkının, hayat anlayışının temel öğretileri olduğu söylenebilir.

Arapça veya Türkçe yazılmış, birbirinden farklı çok sayıda fütüvvetnâme olduğu bilinmektedir. Anadolu'da Türkçe yazılan fütüvvetnâmelerin en eskisi 13. yüzyılda Çoban Halil oğlu Yahya Burgazî tarafından kaleme alınan Burgazî Fütüvvetnâmesi, "Ahi Ahlâkı"nın temelini meydana getirir (Gölpınarlı, 1949-1950, 25). Bu kaideler 124 maddeden oluşmaktadır. Çıraklık süresince talibin öğrenmesi gereken 124 temel edep ve erkân kuralı; ustalık, pirlilik ve üstatlığa

erinceye kadar 740'a ulaşırdı. Fütüvvetnâmelerde fetâ ehlinin, Ahilerin yapması ve yapmaması gereken kaideler, intisap etme, icazet alma ve şed denilen kuşak bağlama törenleri ile ilgili ritüeller, adetler vb. kurallar anlatılır. Ayrıca esnafın iktisadi ve ahlaki kurallara uymaması, aykırı davranması durumunda uygulanacak müeyyidelere de yer verilirdi. Günümüzde bu kaideler, aynı zamanda "5362 sayılı Esnaf, Sanatkârlar ve Meslek Kuruluşları Kanunu" nun temel dayanaklarını oluşturmaktadır. Bu öğretilere göre müşteri velinimet; esnaf da birbirine rakip değil, birbirinin kardeşidir.

Araştırmanın Amacı

Esnafın müşteri ilişkilerinde bağlı bulunduğu odalar birliğinde kanunların koyduğu kuralların mı, yoksa geleneksel Ahilik anlayışının mı etkili olduğunun bilinmesi önemlidir. Bu araştırma, esnaf-müşteri ilişkilerinde yaşanabilecek sorunların tespiti ve çözümü, esnafın bu konudaki tutumuna yön veren eğitim düzeyinin belirlenmesi ve daha iyi olması için yeni bakış açısı getirmek, konun ilgililerine veri sağlamak ve devamı olabilecek araştırmalara kapılar aralamak için yapılmıştır. Bunun için araştırmanın problem cümlesi ve alt problemleri şu şekilde belirlenmiştir.

Araştırmanın Problem Cümlesi

Günümüz esnafı, müşteri ilişkilerinde esnaf teşkilatı kuralları ve Ahilik öğretilerine bağlı mıdır?

Alt Problemler

1. Günümüz esnafı, Ahilik teşkilatını biliyor mu?
2. Günümüz esnafı, bağlı bulunduğu esnaf odasının kurallarını biliyor mu?
3. Esnafın müşteri memnuniyetini dikkate alma konusundaki tutum düzeyi nedir?
4. Esnafın müşteriye kaliteli ürün sunma konusundaki tutum düzeyi nedir?
5. Esnafın müşteriye sattığı ürünlerin fiyatı konusundaki tutum düzeyi nedir?
6. Esnafın ürün değişimi konusundaki tutum düzeyi nedir?
7. Esnafın kendi arasındaki dayanışma ile ilgili tutum düzeyi nedir?
8. Esnafın müşteri ilişkileri ile ilgili tutumu illere göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

Yöntem

Araştırmanın modeli

Bu çalışma eylem araştırması şeklinde desenlenmiştir. Eylem araştırması, sorunların ortaya çıkarılması ya da ortaya çıkmış bir sorunu anlama ve çözmeye yönelik veri toplama ve çözüm üretmeyi içerir. Araştırma konuyla ilgili hem tutum ölçeği geliştirme hem de durum belirleme çalışması olarak desenlenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Ankara (59; %20,48), Bolu (50; %17,36), Kırşehir (123; %42,70) ve Sivas (56; %19,44)'ta esnaf odalarına kayıtlı, 47 farklı meslek dalından 288 esnaf oluşturmaktadır. Bununla ilgili veriler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmanın çalışma grubundaki esnafın yürüttüğü işletmenin türü

İşletme türü	N	%	İşletme türü	N	%	İşletme türü	N	%
1.Ayakkabıcı	14	4.8	17.Giyim Mağ.	9	3.1	33.Nalburiye	1	.3
2.Baharatçı/aktar	4	1.3	18.Gözlükçü	3	1.04	34.Pastane	6	2.1
3.Bakkal	18	6.3	19.Gümüüşçü	5	1.7	35.Perde/mobilya	2	.6
4.Berber-Kuaför	13	4.5	20.Hırdavat	9	3.1	36.Saatçi	1	.3
5.Beyaz Eş.Mağ.	4	1.3	21.İnt. kafe-k.hane	7	2.4	37.Serbest/satış firması	5	1.6
6.Büfe	2	.7	22.Kasap	1	.3	38.Servis-raşıma	2	.6
7.Çanta	4	1.3	23.Kasetçi	10	3.5	39.Spor giyim	3	1
8.Çiçekçilik	9	3.1	24.Kırtasiye	11	3.8	40.Taksici	5	1.7
9.Çiğ köfteci	2	.7	25.Konfeksiyon	13	4.5	41.Tekel bayii	1	.3
10.Eczacı	2	.7	26.Kuruyemiş	3	1.04	42.Tekstil	9	3.1
11.Elektronikçi-Tamirci	6	2.1	27.Kuyumcu	13	4.5	43.Telefon bayii	7	2.4
12.Esnaf/emlakçı	18	6.3	28.Lokanta-Kebapçı	10	3.5	44.Terzi	6	2.1
13.Fırıncı	6	2.1	29.Manav	3	1.04	45.Tuhafiye	8	2.7
14.Fotoğrafçı	1	.3	30.Manifatura	12	4.1	46.Zirai Makine	2	.6
15.Fotokopi	1	.3	31.Market	1	.3	47.Züccaciye	7	2.4
16.Toptan Gıda	8	2.7	32.Nalbant	1	.3	Toplam	288	100.0

Veri Toplama Aracı

Araştırmaya veri sağlamak amacıyla *Ahilik Teşkilatı Kuralları ile Esnaf Odalarının Kuralları* arasındaki benzer ve farklı yönler belli bir çerçeve içerisinde incelenerek "*Esnaf-Müşteri İlişkileri Anketi*" geliştirilmiştir. Anket geliştirme sürecinde, Burgazî Fütüvvetnamesi, "*Ahi Ahlakı*"nı meydana getiren Fütüvvet kaideleri ile "*5362 Esnaf, Sanatkârlar ve Meslek Kuruluşları Kanunu*"ndaki öğreti ve kurallardan yararlanılmıştır. Ahilik öğretileri ve Esnaf, Sanatkârlar ve Meslek Kuruluşları Kanunu'ndaki öğreti ve kuralları da dikkate alarak 24 maddelik 5 boyutlu bir anket geliştirilmiştir. Anket beş boyutlu tasarlanmıştır:

1. Müşteri Memnuniyeti (9 madde)
2. Ürün Kalitesi (5 madde)
3. Ürün Fiyatı (4 madde)
4. Ürün Değişimi (3 madde)
5. Esnaf Dayanışması (3 madde)

Anket beş seçenekli [*Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4), Kesinlikle Katılıyorum (5)*] eşit aralıklı olarak tasarlanmıştır. İki alan uzmanının görüşleri tekrar alınarak anketteki maddeler sağlamlaştırılmış, daha sonra Ankara Bolu, Kırşehir ve Sivas illerinden esnaf odalarına kayıtlı esnaflarla birebir görüşme yapılarak konuyla ilgili veriler elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Ölçeğin geçerlik çalışmasında, kapsam geçerliği için uzman görüşü alınarak maddeler 25 madde olarak tasarlanmış ve ön uygulaması yapılmıştır. Deneme uygulaması sonucu elde edilen veriler SPSS programında işlenmiştir. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapıldıktan sonra kalan 24 maddenin aritmetik ortalamalarından yararlanılarak müşteri-esnaf ilişkileri tutum ölçeğinin genelinden ve alt boyutlarından elde edilen puanların ortalamaları ve standart sapma değerleri hesaplanarak karşılaştırılmıştır. Ayrıca illere göre esnafın müşteri ilişkileri ile ilgili tutum düzeylerine ANOVA testi uygulanarak konunun ilgililerine veriler sunulmuştur.

Verilerin Değerlendirilmesi

Her boyuta ve maddelerine ilişkin esnafın müşteri ilişkileri ile ilgili tutumunu değerlendirmede; 0-2.9 arası puan aralığını *zayıf*; 3.00-3.9 arası puan aralığını *orta* ve 4.00 ve yukarı arası puan aralığını *iyi* düzey olarak kabul edilmiştir.

Ölçeğin Geçerliğine İlişkin Bulgular

Kapsam geçerliği için uzman görüşü alınarak maddeler oluşturulmuş ve deneme uygulamasına tabi tutulmuştur. Ölçeğin yapı geçerliği faktör analizi ile test edilmiştir. Bu amaçla önce deneme uygulamasından elde edilen verilerin faktör analizine uygun olup olmadığına bakılmıştır. Verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını gösteren Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testlerinin sonuçları Tablo 2’de görüldüğü gibidir.

Tablo 2: KMO ve Bartlett testi sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Uyum Ölçüsü		.89
Bartlett Küresellik Testi	X ²	2297.750
	sd	276
	p	.000

Tablo 2’de görüldüğü üzere hesaplanan KMO uyum ölçüsü değeri .89’dur. Bu değer kritik değer olarak kabul edilen 0.70’in üzerindedir. Aynı veriler için hesaplanan Bartlett Küresellik Testi 2297.75 olup 0.001 düzeyinde manidardır ($X^2_{276}=2297.75$). Bu değerler deneme uygulamasından elde edilen verilerin faktör analizine tabi tutulabileceğini göstermektedir. Temel bileşenler analizi ve dik döndürme (varimax rotation) kullanılarak yapılan faktör analizi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 3: Faktör analizi sonuçları

Faktör	Başlangıç Öz Değerler			Toplam Faktör Yükleri		
	Topl.	Vary %	Küm %	Vary %	Küm %	Toplam
1	7.69	32.02	32.02	7.685	32.02	32.02
2	1.77	7.39	39.41			
3	1.37	5.71	45.12			
4	1.24	5.17	50.28			
5	1.16	4.81	55.10			

Tablo 3’te görüldüğü üzere öz değeri 1’den büyük 5 faktör vardır. Bu dört faktör varyansın % 55.10’unu açıklamaktadır. Başlangıç öz değerleri dikkate alındığında birinci faktöre ait öz değer (7.69) ikinci faktöre ait öz değerden (1.77) çok yüksek olması, ölçeğin bir bütün olarak genel bir faktöre sahip olduğu biçiminde yorumlanabilir. Tek bir faktörün açıkladığı varyans %32.02’dir. Bu da toplam varyansın 2/3 sini açıklamaktadır. Açıklanan varyans kabul edilebilir düzeydedir.

Madde ölçek korelasyonuna dayalı olarak yapılan madde analizi sonuçları Tablo 4’te verilmiştir. Bu sonuçlara göre korelasyon değerleri $r=.30(m14)$ ile $r=.69(m9)$ arasında değişmektedir ve 0.01 düzeyinde anlamlıdır. Korelasyon değerlerine baktığımızda, ölçeğin geneliyle ölçülebilecek özelliği ile her bir madde ile ölçülmeye çalışılan özelliğin aynı olduğu dolayısıyla tüm maddelerin ölçekte yer alabilecek niteliğe sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 4: Maddelere ait faktör yüklerinin r ve t değerleri

Madde no	1. Faktör	r
m1	.59	.51(**)
m3	.64	.56(**)
m4	.65	.59(**)
m5	.63	.55(**)
m6	.59	.51(**)
m7	.59	.53(**)
m8	.52	.46(**)
m9	.67	.69(**)
m10	.65	.60(**)
m11	.52	.47(**)
m12	.58	.53(**)
m13	.45	.38(**)
m14	.34	.30(**)
m15	.46	.40(**)
m16	.51	.48(**)
m17	.34	.32(**)
m18	.54	.49(**)
m19	.40	.36(**)
m20	.58	.52(**)
m21	.63	.56(**)
m22	.64	.57(**)
m23	.66	.58(**)
m24	.65	.59(**)
m25	.59	.54(**)

** p<0.01 düzeyinde manidar

Tablo 4 incelendiğinde faktör analizine tabi tutulan tüm maddelerin tek bir boyutta toplandığı ve faktör yük değerlerinin ise .34 ile .67 arasında değiştiği görülmektedir. Bu yük değerlerine göre ölçek tek boyutlu olup tüm maddeler ölçekte yer alabilecek yük değerine sahiptir. Faktör analizi yapılan 25 maddelik ölçekte 2. maddenin faktör yük değeri .32 sınır değerinden düşük olduğu için ölçekten çıkarılmıştır.

Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin güvenirliliği için geneline ilişkin belirlenen maddelerin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Faktörler ve ölçeğin bütününe ait alfa güvenilirlik katsayıları

	Ölçeğin Geneli
Madde Sayısı	24
Cronbach α	.89

Tablo 5'e göre Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları ölçeğin geneli için de .89 değerini göstermektedir. Bu veriler ölçeğin genelinin kabul edilebilir düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir.

Bulgular ve Yorum

Birinci Alt Problem: Günümüz esnafı, Ahilik teşkilatını biliyor mu?

Bu problemin çözümlenmesinde esnafa yöneltilen; "Ahilik hakkında bilginiz var mı?" sorusunun cevaplarından alınan verilerden yararlanılmıştır. Bununla ilgili veriler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Esnafın Ahilik bilgisi

	N	%
1. Hayır	120	41.7
2. Evet	168	58.3
Toplam	288	100.0

Tablo 6'da görüldüğü üzere günümüz esnafının yaklaşık % 58'i Ahilik teşkilatı hakkında bilgisi olduğunu, % 41'inin ise bu konuda bilgisi olmadığını bildirmiştir. Bu verilere göre günümüz esnafından her 10 kişiden 4'ünün Ahilikten haberdar olmadığı anlaşılmaktadır. Bu veriler Ahiliğin ve ortaya koyduğu değerlerin, kuralların kaybolmaya yüz tuttuğunu göstermektedir.

İkinci Alt Problem: Günümüz esnafı, bağlı bulunduğu esnaf odasının kurallarını biliyor mu?

Bu problemin çözümlenmesinde esnafa sorulan; "Bağlı olduğunuz esnaf odasının kurallarını hangi düzeyde biliyorsunuz?" sorusunun cevaplarından alınan verilerden yararlanılmıştır. Bununla ilgili veriler Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Esnafın bağlı bulunduğu oda ile ilgili bilgisi

	N	%
1. İyi biliyorum	81	28.1
2. Kısmen biliyorum	145	50.3
3. Hiç bilmiyorum	52	18.1
4. Boş	10	3.5
Toplam	288	100.0

Tablo 7’de görüldüğü üzere günümüz esnafının yaklaşık % 28’i bağlı bulunduğu odanın kurallarını bildiğini; % 18’i ise hiç bilmediğini ve % 50’si kısmen bildiğini bildirmiştir. Bu veriler, günümüzde esnafın eğitiminden sorumlu olan ilgili esnaf odasının ve odalar birliğinin bu konuda işlevsiz olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Üçüncü Alt Problem: Esnafın müşteri memnuniyetini dikkate alma konusundaki tutum düzeyi nedir?

Bu problemin çözümlenmesinde, esnafın müşteri memnuniyeti ile ilgili ölçekte yer alan maddelere verdiği puanların aritmetik ortalamalarından yararlanılmıştır. Bununla ilgili veriler Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8: Müşteri memnuniyeti

Müşteri Memnuniyeti	N	En az	En çok	$\bar{X}^*$	S
M1. Müşteri ilişkilerinde güler yüz gereklidir.	287	1.00	5.00	4.63	.794
M3. Alışverişte müşteri memnuniyeti önemlidir.	286	1.00	5.00	4.54	.708
M4. Her zaman müşterilerin beklentilerini karşılamak gerekir.	288	1.00	5.00	4.00	1.029
M16. İndirim kârlı alışveriş gibi kampanyaları düzenlemede müşterilerin istekleri dikkate alınmalıdır.	285	1.00	5.00	3.66	1.170
M17. İnternet üzerinden ürün pazarlaması için müşteri ile ilişki kurmak önemlidir.	285	1.00	5.00	3.16	1.345
M19. Müşterinin parası yetmediğinde kolaylık sağlamak gerekir.	286	1.00	5.00	3.80	1.149
M21. Alışverişte müşteriye ürünle ilgili yeteri kadar bilgi verilmelidir.	285	1.00	5.00	4.35	.798
M23. Müşterilerden gelen şikâyet ve isteklere dikkat edilmelidir.	286	1.00	5.00	4.39	.755
M24. Müşterilerin istekleri doğrultusunda yeni ürünler sunmak önemlidir.	286	1.00	5.00	4.41	.915

*1-2.9 puan arası zayıf; 3-3.9 puan arası orta ve 4-5 puan arası iyi düzey.

Tablo 8 incelendiğinde, Esnaf-Müşteri İlişkileri Anketi için daha önce belirlenen değerlendirme ölçütlerine göre esnafın, müşteri memnuniyeti; M1, M3, M4, M21, M23 ve M24 ile ilgili konularda *iyi düzeyde* bir tutuma sahip olduğu; M16, M17 ve M19 ile ilgili konularda ise *orta düzeyde* bir tutuma sahip olduğu görülmektedir. Orta düzeydeki maddelerin özellikle alışverişi kolaylaştıran indirim gibi müşteri istekleri (M16), fiyatta esneklik (M17) ve internet üzerinden ürün satışı (M19) olduğu görülmektedir. Esnafın, müşteri memnuniyetini dikkate aldığını belirtse de, kârından taviz vermeme yönünde bir tutuma sahip olduğu ve e-ticarete de sıcak bakmadığı anlaşılmaktadır.

Dördüncü Alt Problem: Esnafın müşteriye kaliteli ürün sunma konusundaki tutum düzeyi nedir?

Bu problemin çözümlenmesinde esnafın kaliteli ürün sunma ile ilgili ölçekte yer alan maddelere verdiği puanların aritmetik ortalamalarından yararlanılmıştır. Bununla ilgili veriler Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9: Ürün kalitesi

Ürün Kalitesi	N	En az	En çok	$\bar{X}^*$	S
M5. Bir esnafın sattığı ürünlerin kaliteli olduğuna inanması gereklidir.	287	1.00	5.00	4.35	.897
M6. Bir esnaf sattığı ürünleri kendisi de rahatlıkla kullanabilmelidir.	287	1.00	5.00	4.42	.857
M7. Satılan ürünlerin kullanma tarihlerinin kontrol edilmesi gereklidir.	284	1.00	5.00	4.39	.901
M20. Esnaf sattığı ürünleri yakınlarına da rahatlıkla tavsiye edebilmelidir.	286	1.00	5.00	4.40	.713
M22. Satılan ürünlerin ucuz olmasından çok güvenilir üreticilerden temin edilmesi önemlidir.	283	1.00	5.00	4.40	.729

*1-2.9 puan arası zayıf; 3-3.9 puan arası orta ve 4-5 puan arası iyi düzey.

Tablo 9 incelendiğinde, Esnaf-Müşteri İlişkileri Anketi için daha önce belirlenen değerlendirme ölçütlerine göre esnafın müşterilerine sunduğu ürünün kalitesi; M5, M6, M7, M20, M22 ile ilgili konularda *iyi düzeyde* bir tutuma sahip olduğu görülmektedir. Bu verilerden, esnafın müşterilerine sunduğu ürünün nitelikli olması gerektiği yönünde olumlu bir tutuma sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Beşinci Alt Problem: Esnafın müşteriye sattığı ürünlerin fiyatı konusundaki tutum düzeyi nedir?

Bu problemin çözümlenmesinde esnafın sattığı ürünlerin fiyatı ile ilgili ölçekte yer alan maddelere verdiği puanların aritmetik ortalamalarından yararlanılmıştır. Bununla ilgili veriler Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10: Ürün fiyatı

Ürün Fiyatı	N	En az	En çok	$\bar{X}^*$	S
M8. Esnafın bağlı olduğu odalar birliğinin belirlediği fiyat aralığına uyması gereklidir.	288	1.00	5.00	3.57	1.322
M9. Satılan ürünlere konulan fiyatların normal düzeyde olması gerekir.	287	1.00	5.00	4.25	.8217
M10. Satılan ürünlerin fiyatları ile ilgili müşteri şikâyetleri dikkate alınmalıdır.	286	1.00	5.00	4.30	.891
M25. Satılan ürünlerin kar payları hesaplanırken müşterilerin alım gücüne dikkat edilmelidir.	286	1.00	5.00	4.05	1.036

*1-2.9 puan arası zayıf; 3-3.9 puan arası orta ve 4-5 puan arası iyi düzey.

Tablo 10 incelendiğinde, Esnaf-Müşteri İlişkileri Anketi için daha önce belirlenen değerlendirme ölçütlerine göre M9, M10 ve M25 ile ilgili konularda esnafın *iyi düzeyde* bir tutuma sahip olduğu; M8 ile ilgili ise *orta düzeyde* bir tutuma sahip olduğu görülmektedir. Orta düzeydeki madde (M8), özellikle esnaf odalarının belirlediği fiyat aralığına uyma konusudur ki; odaların belirlediği kuralları dikkate alma konusunda esnafın bu tutumu dikkat çekicidir. Esnaf odalarının bu konuda etkili olmadığı veya esnafın bu konuda yeterli düzeyde olumlu bir tutum geliştiremediği, sorunları olduğu anlaşılmaktadır.

Altıncı Alt Problem: Esnafın ürün değişimi konusundaki tutum düzeyi nedir?

Bu problemin çözümlenmesinde esnafın sattığı ürünleri deneme, gerektiğinde değiştirme, iade alma ile ilgili, ölçekte yer alan maddelere verdiği puanların aritmetik ortalamalarından yararlanılmıştır. Bununla ilgili veriler Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11: Ürün değişimi

Ürün Değişimi	N	En az	En çok	$\bar{X}^*$	S
M11. Müşteriye ürünü deneme süresi tanınmalıdır.	286	1.00	5.00	3.16	1.378
M12. Müşterinin ürün değişim isteği yerine getirilmelidir.	284	1.00	5.00	3.91	.983
M13. Ürün değişimi yaparken müşteriden alışveriş fişini göstermesi istenmelidir.	287	1.00	5.00	4.08	1.044

*1-2.9 puan arası zayıf; 3-3.9puan arası orta ve 4-5puan arası iyi düzey.

Tablo 11 incelendiğinde, Esnaf-Müşteri İlişkileri Anketi için daha önce belirlenen değerlendirme ölçütlerine göre ürün değişiminde ürünün satış fişi (M13) ile ilgili konuda esnafın *iyi düzeyde* bir tutuma sahip olduğu görülmektedir. Bu veri, esnaf-müşteri arasındaki ilişkilerin geleneksel iletişim kurma anlayışı olan samimiyetten uzaklaştığı ve resmileştiği şeklinde yorumlanabilir. Özellikle günümüz esnafı, müşteriye ürünü deneme süresi verme (M11) ve ürünü değiştirme (M12) ile ilgili konularda *orta düzeyde* bir tutuma sahiptir. Bu veriler de esnafın Ahilik geleneğindeki müşteriye “muhayyer ürün” sunma, ürünü deneme, başkalarının beğenisine sunma imkânını vermekten kaçındıkları şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca geleneğin “kötü mal sahibinindir” anlayışının da esnaf tarafından benimsenmediği söylenebilir. Esnafın bu konularda yeterli tutum geliştirmemesi, Ahilik öğretilerinin esnaf arasında kaybolmaya yüz tuttuğunu, günümüz esnaf teşkilatının esnafın eğitimi konusunda yetersiz olduğunu göstermektedir.

Yedinci Alt Problem: Esnafın kendi arasındaki dayanışma ile ilgili tutum düzeyi nedir?

Bu problemin çözümlenmesinde esnafın kendi arasındaki dayanışma ile ilgili ölçekte yer alan maddelere verdikleri puanların aritmetik ortalamalarından yararlanılmıştır. Bununla ilgili veriler Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12: Ürün değişimi

Esnaf Dayanışması	N	En az	En çok	$\bar{X}$	S
M14. Aynı işi yapan esnafın kazançları birbirini etkiler.	288	1.00	5.00	3.81	1.268
M15. Aynı işi yapan esnaf kalitenin artması için bir rekabet ortamı oluşturur.	287	1.00	5.00	3.97	1.080
M18. Esnaf dayanışması iyi bir pazar ortamı sağlamak için gereklidir.	285	1.00	5.00	4.07	.904

*1-2.9 puan arası zayıf; 3-3.9 puan arası orta ve 4-5 puan arası iyi düzey.

Tablo 12 incelendiğinde, Esnaf-Müşteri İlişkileri Anketi için daha önce belirlenen değerlendirme ölçütlerine göre, iyi bir pazar için esnaf dayanışmasının önemi (M18) ile ilgili konuda esnafın *iyi düzeyde* bir tutuma sahip olduğu görülmektedir. Fakat esnaf arasındaki dayanışma aynı meslek erbabı arasında söz konusu olunca (M14) ve (M15) gibi konularda *orta düzeyde* bir tutuma sahiptir. Bu veriler, Ahilik geleneğinin özünü oluşturan kardeşlik ruhunun zayıfladığını göstermektedir. Aynı mesleği icra eden esnaf arasındaki kardeşliğin yerini rekabet almaya başlamıştır ki bu da toplumda yardımlaşma ve merhamet değerlerinin yozlaşmasına neden olur.

Sekizinci Alt Problem: Esnafın müşteri ilişkileri ile ilgili tutumu illere göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

Bu problemin çözümlenmesinde, illere göre esnafın müşteri ilişkileri ile ilgili ölçeğin geneline verdiği puanların aritmetik ortalamalarından yararlanılmıştır. Esnafın müşteri ilişkilerinin araştırmanın yapıldığı illere göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için varyans analizi ANOVA ve “çoklu karşılaştırma TUKEY testi”nden yararlanılmıştır. Bununla ilgili veriler Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13: illere göre esnafın müşteri ilişkileri ANOVA sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark (TUKEY)
İller	Gruplar arası	4.929	3	1.788	6.788	.000*	1<2-3-4
	Gruplar içi	68.743	284	.242			
	Toplam	73.672	287				

* $p < .05$ düzeyinde manidar. İller: “1= Bolu”. “2= Ankara”. “3= Kırşehir” ve “4= Sivas”

Tablo 13 incelendiğinde esnaf-müşteri ilişkileri, illere göre $F_{(3-284)} = 6.788$, $p < .05$ anlamlı bir fark göstermektedir. Bu anlamlı farkın kaynağı Bolu ilindeki esnafın müşteri ilişkilerinin ($X=3.76$) diğer illere göre [Ankara ($X=4.06$), Kırşehir ($X=4.12$) ve Sivas ($X=4.02$)] daha düşük düzeyde olmasındandır. Esnaf-Müşteri İlişkileri Anketi için daha önce belirlenen değerlendirme ölçütlerine göre, Bolu ilindeki esnafın müşteri ilişkilerinin *orta*; Ankara, Kırşehir ve Sivas illerindeki esnafın müşterilerle kurduğu ilişkinin *iyi* düzeyde olduğu söylenebilir. Bu durum, esnaflık geleneğinin Bolu’da kaybolmaya başladığı şeklinde yorumlanabilir.

Sonuç ve Tartışma

Dört ilde ve geniş örneklem üzerinde gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre esnafın yaklaşık % 58’i Ahilik teşkilatı hakkında bilgisi olduğunu, % 41’i ise bu konuda herhangi bir bilgisi olmadığını bildirmiştir. Yani günümüz esnafının 10’undan 4’ünün Ahilik teşkilatını bilmediği belirlenmiştir. Bu veriler, Ahiliğin ve ortaya koyduğu değerlerin unutulmaya ve kaybolmaya yüz tuttuğunu göstermektedir. Ayrıca esnafın yaklaşık % 28’inin bağlı bulunduğu odanın kurallarını bildiğini; % 18’inin ise hiç bilmediğini ve % 50’sinin kısmen bildiğini bildirmesi günümüz esnafının sadece Ahiliği değil, bağlı olduğu esnaf odaları ve kurallarını da dikkate almadığını göstermektedir. Esnafın yetişmesinde, mesleki ve ahlaki davranışlarına yön vermede esnaf odalarının işlevsiz olduğu söylenebilir.

Esnaf-Müşteri İlişkileri Anketi için belirlenen değerlendirme ölçütlerine göre, esnafın müşteri memnuniyeti konusunda özellikle alışverişi kolaylaştıran indirim gibi müşteri istekleri, fiyatta esneklik ve internet üzerinden ürün satma

konularında yeterli düzeyde olmadığı belirlenmiştir. Esnafın genel olarak müşteri memnuniyetini dikkate aldığı belirtilse de, kârından taviz vermeme yönünde bir tutuma sahip olduğu ve e-ticarete de sıcak bakmadığı söylenebilir.

Esnafın müşterilerine sunduğu ürünün kalitesi konularında *iyi düzeyde* bir tutuma sahip olduğu belirlenmiştir. Müşterilerine sundukları ürünlerin nitelikli olması gerektiği konusunda bütün esnafın olumlu bir tutuma sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Esnaf odalarının belirlediği fiyat aralığına uyma konusunda esnafın, bağlı olduğu odaların belirlediği kuralları dikkate alma konusunda yeterli düzeyde bir tutum sergilemediği belirlenmiştir. Esnaf odalarının ürün fiyatı belirleme ve denetleme konusunda etkili olmadıkları veya esnafın bu konuda yeterli düzeyde bir tutum geliştiremediği ve bu alanın sorunlu olduğu anlaşılmaktadır.

Esnafın, ürün değişiminde ürünün satış fişi olmadan değiştirmeyeceğini bildirmesi, bu konuda *iyi düzeyde* bir tutuma sahip olduğunu göstermesi, esnaf-müşteri arasındaki ilişkilerin geleneksel iletişim kurma anlayışı olan samimiyetten uzaklaştığı ve resmileştiği şeklinde yorumlanabilir. Özellikle esnafın, müşteriye ürünü deneme süresi verme ve ürünü değiştirme ile ilgili konularda *orta düzeyde* bir tutuma sahip olduğu belirlenmiştir. Bu veriler de esnafın Ahilik geleneğinde müşteriye “muhayyer ürün” sunma, ürünü deneme, başkalarının beğenisine sunma imkânını vermekten kaçındığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca geleneğin “Kötü mal sahibinindir.” anlayışının da esnaf tarafından benimsenmediği söylenebilir. Esnafın bu konularda yeterli tutum geliştirmemesi, Ahilik öğretilerinin esnaf arasında kaybolmaya yüz tuttuğunu, günümüz esnaf teşkilatlarının esnafın eğitimi, davranışlarını denetleme konularında yetersiz olduğunu göstermektedir.

Dayanışma ile ilgili konularda esnafın, aynı meslek erbabı arasında kaliteli ürün sunmaya dayalı rekabet söz konusu olunca *orta düzeyde* bir tutuma sahip olduğu belirlenmiştir. Bu veriler, Ahilik geleneğinin özünü oluşturan kardeşlik ruhunun zayıfladığını göstermektedir. Aynı mesleği icra eden esnaf arasındaki kardeşliğin yerini rekabetin almaya başlamasının toplumda güven, yardımlaşma ve merhamet değerlerinin yozlaşmasına neden olacağı da muhakkaktır.

İllere göre müşteri-esnaf ilişkileri incelendiğinde, Bolu ilindeki esnafın müşterileri ilişkilerinin *orta*; Ankara, Kırşehir ve Sivas illerindeki esnafın müşterilerle kurduğu ilişkilerin *iyi* düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu durum, esnaflık geleneğinin, özellikle Ahiliğin merkezleri olan iller arasında Bolu’da diğer illere göre değerlerin daha çok zayıfladığı, kaybolmaya başladığı söylenebilir.

Müşteri-esnaf arasında sağlıklı ilişki kurmaya yön veren, toplumsal dayanışmayı, birlik ve beraberliği, kardeşlik ruhunu geliştiren, insanları doğru olmaya, çalışmaya ve üretmeye yönlendiren kurum ve kuruluşlara geçmişte olduğu gibi

bugün daha fazla ihtiyaç vardır. Esnaf-müşteri ve esnaf-esnaf odaları arasındaki ilişkinin paranın el değiştirmesinden ibaret kalması durumunda toplumsal değerlerin yozlaşacağı, güven ve huzurun zamanla ortadan kalkacağı bir gerçektir. Satıcı-alıcı, esnaf-müşteri ilişkilerinde günümüz esnafı geleneksel veya resmi kurallardan çok kendi görgü, bilgi birikimiyle hareket ettiği söylenebilir. Bu durum esnaf-müşteri ilişkilerinde birbiriyle tutarsız davranışların sergilenmesine neden olabilir. Bu bağlamda Ahilik kültürü ve öğretilerine günümüzde de insanların ihtiyacı vardır. Bunun için bu değerlerin, özünü kaybetmeden çağın şartlarına göre yeniden insanlığın yararına kullanılma, yaşatılma yolları aranmalıdır.

KAYNAKÇA

- Atalay, B. (1998-1999). *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi ve Dizini*, 4.Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, (I-IV).
- Ateş, Süleyman (1977). *Tasavvufta Fütüvvet*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Bayram, Mikail (1990). *Abi Evran ve Ahilik Teşkilatının Kuruluşu*, Konya.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1949-1950). *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, (I), 1-4, s.2-354.
- Köksal, M. Fatih (2008). *Abi Evran ve Ahilik*, 2. Baskı Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yayınları.
- 5362 Sayılı Esnaf, Sanatkârlar ve Meslek Kuruluşları Kanunu kabul tarihi: 7/6/2005.

AHİLİK MERKEZİ KIRŞEHİR'İN TÜRK KÜLTÜRÜNE KATKILARI

Doç. Dr. Selahattin DÖĞÜŞ
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Giriş

Kırşehir, Türk kültür tarihi için anahtar bir rol oynar. Kırşehir, uzantıları ve etkileri günümüze kadar gelmiş olan çeşitli dini-sosyal grupların hangi tarihsel ve sosyolojik sürecin bir sonucu olduğunun tespiti konusunda da bir laboratuvar görevi görmektedir. Kültürel kimlik sorunumuzun halli konusunda da anahtar bir rol oynayabilir. Selçuklular döneminde Anadolu'nun eğitimli şehir çevreleri yüksek İran kültürünün etkisi altında iken uçlarda ise tasavvuf ve alplık akımlarıyla, gazilerin ve dervişlerin Türk halk kültürü hâkimdi. İlk Osmanlı beyleriyle yakın ilişkileri olan, genellikle baba, abdal, kalender ya da ahi adı verilen uçlardaki şeyh ve dervişler, Türkmen kabilelerin göç dalgasıyla 11. yüzyıldan beri Anadolu'ya gelmekteydiler. Bunlar Türkmen aşiretleri için eski Türk-Moğol Şamanları gibi, toplumsal ve dini hayatın odak noktalarıydı. Babaîler isyanından Rum Abdallarına, Rum Abdallarından Bektaşilere giden süreçte Kırşehir'in merkezi bir rolü bulunmaktadır.

Anadolu'nun yüksek platolarında ve bu serin yaylalar arasında uzanan ılık ovalarda özellikle uç bölgelerinde yarı göçebe hayatı yaşayan Türkmenler hâkimdi. Bu göçebe zümrelerden, yerleşik hayatın Müslüman hayat ve ibadetin Sünni biçimleri beklenemezdi. Horasan Erenleri, Babaîler daha sonra Abdalân-ı Rûm (Anadolu Abdalları) adıyla bilinen bu abdal ve babalar eski Türk inançlarından türeme ve aşiretin toplumsal yapısına uygun Şamanist ve bazı yazılarda Rafizî yakıştırmaları yapılan heterodoks bir İslâmı temsil etmekteydiler. Türkmenler kendi toplum ve kültür biçimlerini temsil eden babalara bağımsızca bağlıydılar. Bu topluluklar içinde kent ve sarayın kozmopolit kültür ve edebiyatından çok farklı bir Türk halk kültürü, Ahmed Yesevî'nin temsil ettiği Orta Asya Türk geleneklerinden gelen ve genellikle Horasan erenleri olarak anılan bir zümre egemendi. Kırşehir, bağrında beslediği bu Horasan erleriyle Anadolu'da Türk-İslam sentezinin ilk önemli mekânı olmuştur. Müslümanlaşan Anadolu'nun Türk kimliğini korumasında ve İslam'la Türklüğün uzlaşması açısından Rum erleri, bu sentezin ilk temsilcileri olmuştur. Çeşitli siyasi, toplumsal ve dini-tasavvufi keşmekeşlikler içerisinde Anadolu'da Türkmen çevreleri arasında egemen olan bu Yesevî dervişler, baba ve abdal unvanı verilen Türkmen şeyh ve liderlerinin himayesi altında faaliyet sürmüşlerdi. Köprülü'ye göre Yesevîlik, Anadolu'da Babaî eylemini doğuran en önemli etkidir. 1240 isyanının tenkilinden itibaren Babaîler, XIV.yy'dan sonra Anadolu Abdalları adı altında anılmaya başlanmış, zamanla tüm bu zümreler, bir tarikat haline getirilen Bektaşîlik dairesi içerisinde varlığını sürdürmüştür.

Temel nedenleri bu toplumsal ve siyasi şartlarda yatan Anadolu Türkmen ayaklanmalarının hemen her zaman Rafizî dini hareketler biçimini alması dikkat çeker. Aşağıda görüleceği üzere Moğol istilasından üç yıl önce 1240 yılında, Orta Anadolu'da Vefâiyye tarikatına bağlı Baba İlyas, birinci müridi Baba İshak

adlı bir dervişle, Anadolu'da bilinen ilk büyük Türkmen isyanını yönetmişti. Ayaklanma acımasızca bastırılmış ve Babaîler diye bilinen birçok Türkmen dervişi, büyük Türkmen gruplarının yerleştiği batı (uç) bölgelerine kaçmış, orada kendilerine Türkmen beyleri kucak açmıştır¹. Osmanlı kuruluş döneminin Türkmen aristokrasisi; Ahiler, savaççı Alpler, Gaziler ve Türkmen aşiretlerine dayanan Osmanlı Beyliğinde egemenlik unsurları olmasına karşın, sonraları İslamî nitelikte bir *sultan* kimliği kazanılmasıyla Osmanlı padişahları her türlü siyasi gücü kendi ellerinde toplamışlardı.

İran düşünce ve edebiyatının etkisi altındaki çok uluslu Konya, İranlı büyük mistik şairlerin etkisindeki Mevlana'ya merkezlik etmiştir. Mevlana'nın yerine geçen halefleri, Çelebiler tekke kurduktan başka kentlere temsilcilerini gönderir yerel valilere ve yönetici sınıfın temsilcilerine yaklaşıp himayelerini kazanır ve tekkeleri için vakıf sağlardı. Mevlana'nın kendisi gibi halefleri de genellikle yönetici yüksek sınıflara yakındı. Merkezde Fars edebiyatı ve tasavvuf düşüncesini temsil eden Mevlana'nın rakipleri, Evhadüddin Kırmanî, Ahi Evran, Yunus Emre ve Âşık Paşa vd. çevreyi temsil eden Kırşehir'de yaşamışlardır. Kırşehir böylece XIII. yy.'ın ikinci yarısında Fars kültürü ve Moğol egemenliğinin merkezi Konya karşısında, öz Türk halk kültürünün merkezi haline gelmiş, burada Türk halkına hitap eden Türkçe Garib-nâme yazarı Âşık Paşa, saf ve sade bir Türkçeyle terennüm eden Yunus Emre ve Ahi Evran'ın türbeleri yüzyıllarca ziyaretgâh olmuştur.²

Kırşehir ve Ankara, Osmanlı idaresiyle ilk defa Orhan Bey zamanında tanıştır. Ankara'nın ele geçirilmesinden önce bu bölgede bir Ahi Cumhuriyeti'nin varlığından bile söz edilir; zira bölgede hâkim olan Ahiler, bağımsız bir cumhuriyet gibi hareket etmişlerdi. Bölgenin kesin olarak Osmanlı mülküne ilhakı, şehre hâkim olan Ahilerin I. Murad zamanında Osmanlı'ya tabi olmalarıyla gerçekleşir. I. Murad, Gelibolu'da Ahi reislerinden Ahi Musa'ya verdiği bir icazetname ve vakfiyede, kendisini de bir Ahi reisi olarak anar.³

Kırşehir'de Ahilik

Ahilik, İslam, Roma-Bizans ve Orta Asya Türk toplumunun yapısına ulaşan ve bu üç kaynaktan gelen etkilerin Anadolu insanı tarafından Selçuklu ve Osmanlı zamanlarındaki Türk toplumunun sosyo-ekonomik şartları içinde yoğunlaşması ve biçimlendirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu zümre ile ilgili ilk bilgilerimiz 1300 yılında Anadolu'yu dolaşan İbn Batuta'nın anlattıklarına da-

¹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, YKY, İstanbul 2003, s. 195.

² İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu...*, s. 208.

³ Ahmed Tevhid, "Ankara'da Ahiler Hükümeti", *TTEM*, S.19 (1913), 1201-1204; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, TTK, Ankara 1988, s. 531; Toktamış Ateş, *Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı*, Ümit Yay., 2. bs., İst. 1994, s.139.

yanmaktadır. Batuta'nın; "Ahiler bilad-ı Rum'da sakin Türkmen akvamının her vilayet ve belde ve karyesinde mevcuttur"⁴ demesinden bile çok önemli bir topluluk olduğu anlaşılmaktadır. Kardeşim anlamına gelen Arapça *Abi* kelimesine Türkçe cömert anlamında kullanılan *Ahi Baba* denilmesi Anadolu'daki dinimistik senkretizm ve sentezin bir sonucu olmalıdır. Bu kelimededen, göçebe toplum değerleriyle yerleşik hayat değerlerini uzlaştıran zümreler olarak anılması gerektiğini de çıkartabiliriz. Zengin ve nüfuzlu kimseler olan Ahiler, şehrin yönetiminde de söz sahibi idiler.

Anadolu'da ortaya çıkan çeşitli sufi ekollerin ve tarikatların şeyh ve dervişlerinin Horasan erenleri, Horasan erleri, Horasan fukarası vb. adlarla anılması Horasan'ın Anadolu'nun kültürüne önemli katkıları gösteren örneklerdir. Türkistan'da Horasan ne ise Anadolu'da da Kırşehir o olmuştur. Müslümanlaşan Araplarda da halkın büyük çoğunluğu bedevi hayat yaşamaktaydı. Fütüvvetin bu toplumdaki misyonu ile Ahiliğin Anadolu'daki fonksiyonu hemen hemen aynıdır. Melamet ideolojisinin Ahiler açısından taşıdığı önem onun Horasan bölgesinde yaygın bir akım olmasına bağlanmaktadır. İlk defa Horasan bölgesinde yaygınlaşan ve insan emeğinin yüceltilmesi temeline dayanan Melamî ideoloji, zengin vakıflardan beslenen, toplumun sadaka ve yardımlarıyla geçinen, tekke ve dergâhlarda miskin şekilde yaşayan, özel giyim-kuşamlarıyla kendilerini halktan soyutlayan klasik sûfi ve tarikat zihniyetine bir tepki olarak doğmuştur⁵. Tasavvufun temel amacı olan Tanrı'ya yakınlaşma ve insan-ı kâmil denilen hedefe ulaşmak için cömertlik, konukseverlik, yiğitlik gibi aşiret değerlerin yanında nefse hakimiyet, ihlâs ve digergâmlık gibi değerleri de içine alan yeni bir ahlâki tavır olarak ortaya çıkan Fütüvvet, Melamilîği de etkileyerek bu ideolojiyi daha da yüceltmıştır. Melamilîğe göre ahlâki yetkinliğe ulaşmak ancak çevre tarafından hor görülme ve aşağılanma ile mümkün olabilmektedir.

Anadolu'da yerleşik halk kültürümüzün oluşumunda, Türk sosyal hayatının tanziminde ve göçebe-köylü toplumunun kent hayatına adaptasyonunda tarihi bir misyon üstlenmiş bulunan Ahiliğin merkezi olması dolayısıyla Kırşehir, önemli bir rol oynamıştır. Ahilik, göçebe toplumun yerleşik düzenin değerleriyle uzlaşmasını sağlarken, konar-göçer köylü toplumun sosyo-iktisadi değerlerinin kent hayatına uyumu sürecinde sosyal çatışmaya meydan vermeden gerçekleştirmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Bağdat'taki fütüvvet ilkeleriyle Anadolu'daki yerli esnaf ve sanat dallarının Türk ahlâk ve görenekleriyle mükemmel bir sentezi olarak ortaya çıkan Ahilik Kurumu, mahiyeti itibarıyla de heterodoks çevrelerle ortodoks merkez arasında kilit bir mevkide durmuştur. Ahilik, kentli olmanın yegâne şartı olan bir meslek edinme ilkesi sayesinde şahsiyet kazanmış

⁴ İbn Batuta, *Seyahatname*, Mehmet Şerif trc., Matbaa-i Amire, İst.1344-1347, C. 1, s.312.

⁵ Ahiliğin Melamilikle ilişkisi için bk. Selahattin Döğüş, *Türk Düşünce Tarihine Bir Bakış*, Ukde Yay., K. Maraş 2009, s.324.

bireylerden oluşmuş bir toplumun meydana gelmesine ve aşiret hayatından, sosyolojik anlamda, toplumsallaşmış zümreler ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur. Dolayısıyla bizce Ahilik, bir kent toplumu ürünüdür. İbn Batuta'nın, Anadolu'nun en ücra köylerinde bile tesadüf ettiğini gözlemlendiği Ahi zaviyeleri, malum Moğol istilası ile ilgili olmalıdır. Sonuç olarak Ahi Evran'ın debbagların reisi olarak Anadolu'da Ahiliği yeniden sağlam bir teşkilata kavuşturmak için Kırşehir'i merkez seçmesi tesadüf olmamalıdır.⁶

Kırşehir Ahilikle birlikte göçebe hayattan yerleşik hayata geçişin hızlandığı bir şehir olmuştur. Teslimiyetçi ve kanaatkâr yapının altında yatan temel faktör de ihtiyaçların sınırlı olmasıyla ilgili olmalıdır. Ahinin mutlaka bir meslek ve işi olmalıdır. Ahilik bir yardımlaşma ve dayanışma sistemidir. Siyasi istikrar ve devlet düzeninin sarsıldığı zamanlarda devreye giren örgüt, ekonomik ve sosyal hayatı belli bir düzen altında tutarak, mal, emek ve sermaye dağılımını düzenleyerek, sosyal adalet ve denge sayesinde sınıf farklılaşmasını engellemeye çalışmıştır. Sürekli bir cömertliği ve harcamayı teşvik ederek toplumun zararına mal ve servet yığma ve biriktirmeyi şiddetle kınamaktadır. Ahiliğin iktisat sistemine infak (yardım amaçlı harcama) sistemi demek bile mümkündür.⁷

Ahilik, Anadolu'da belirlediği asırdan beri tümüyle milli bir nitelik içinde karşımıza çıkmaktadır ve bir yönüyle Türk fütüvvet hareketidir. Fütüvvetle birlikte tasavvufi bir kavram olan isar hasleti (digergamlık), nefsini kardeşine feda etmek anlamında fedakârlıkta yiğitlik ve sahavette kahramanlık demektir. Ahiliği İslam dünyasındaki fütüvvet hareketinden ve batının korporasyonlarından ayıran temel özellik Ahi Evran geleneğinin de yansımasıdır. Bu gelenek HBV velayetnamesine de yansımıştır. “*Elli yıl birdem men ansuz durmadum*” diyen” Ahi şairi Gülşehri, daha çok Ehi Evran'ın mistik ve cömert kişiliği üzerinde durmaktadır⁸:

*Dağı tutup yazıya sürür idi Sofraya halkı üşüren ol idi
Ne yere yürü der ise yürür idi El ile helva bişüren ol idi...*

Göçebe Türk örf ve âdeti içerisinde konukseverlik, bir yandan cesarete bir yandan da cömertliğe dayanıyor. Orhun kitabelerinden Kaşgarlı Mahmut ve Dede Korkut'a temel kaynaklarda yer aldığı gibi, Müslüman Türk sultanları da

⁶ Ahilik ve Ahi Evran ile ilgili tartışmalar için bkz. A.Yaşar Ocak, “Türkiye’de Ahilik Araştırmalarına Eleştirel Bir Bakış”, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim İst.2002, s. 181-202.

⁷ Bünyamin Duran, “Weberyan Yaklaşımla Ahilik Kurumunun Değerlendirilmesi”, *1.Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri*, Kültür Bak. Yay., Ankara 1996, s. 54-61.

⁸ Fr. Taeschner, *Gülşcheris Mesnevi Auf Achi Evran den Heilligen von Kırşehir und Patron der Türkischen Zünfte*, DMG Wiesbaden 1955.

Şamanist hakanları gibi *velayet-i pederane* inancı ve göreviyle hareket ediyorlar⁹. Halka şölen verme geleneği, Karahanlılar, Büyük Selçuklular, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlılarda da sürmüştür. Dede Korkut'un sık sık söz açtığı Oğuz cömertliği kaynağını bu tarihi gelenekten almaktadır. Göçebe Türk örf ve âdetinin temel değerleri aynı zamanda göçebe Türk ahlâkını oluşturan değerlerdir. Çünkü göçebe ahlâkı genel olarak örf ve adetten kaynağını almakta ondaki değerlere dayanmaktadır. Bu göçebe Türk örf ve âdetinin temeli olarak gözden geçirdiğimiz kuvvet, cesaret, konukseverlik ve cömertliktir. Bu normlar, Anadolu'da Ahiler tarafından yerleşik hayat değerlerinin yanı sıra uzun bir tarih dönemi boyunca yaşatılmaya çalışılmıştır.

Osman N.Ergin'e göre Osmanlılarda esnaf teşkilatı iki menbadan istifade etmiştir: biri şark ve İslam diğeri Bizans ve garp¹⁰. Anadolu'ya gelen göçebe aşiretlerin politik amaçlarla aşiret yapılarının parçalanması, zorunlu olarak yerleşik hayata geçmek ve milli bilinçlerini geliştirmek zorunda bırakılmışlardı. Aynı zamanda iki değişik toplum yapısını ve iki ayrı medeniyeti ifade eden göçebelik ve yerleşik düzenin karşılaşması Anadolu Türk toplumunda orijinal bir sentez olarak ortaya çıkan Ahi birlikleri içerisinde sağlam bir uzlaşmayla sonuçlanmıştır. Ahiliğin tarih sahnesine çıkışı, Türk toplumunun yerleşik hayata geçişine bağlanmış görünüyor.

Ahi zaviyeleri aynı zamanda gelip giden konukların ağırlandığı, büyük şölenlerin verildiği, sazlı-sözlü meclislerin kurulduğu yerler olması dolayısıyla ulusal kültürün oluşturulması açısından büyük önem taşıyor. Ahi zaviyeleri, gençlere 124 görgü kuralını öğreten ahlâk mektepleridir. Bu kültürel öğeleri bünyesinde barındıran can ve mal beraberliği olarak ifade edilen mükemmel bir sosyal dayanışma ve yardımlaşma müessesesidir. Resmi devlet organizasyonunun dışında ortaya çıkan ve gelişen ilk Ahiler, belli bir gelenekten kaynaklanmaktadır. Orta Asya'dan beri varlığından bahsedilen Alpler, Gaziler zümresi ile Ahiler arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır. En azından aynı sosyal tabandan geldikleri ortak özellikleridir. Horasan'dan başlamak üzere bir yandan çeşitli tarikat organizasyonları oluştururken bir yandan da yerleşik hayat değerlerini savunan resmi İslâm ideolojisi karşısında ona reaksiyon olarak gelişen Batınlık, Fütüvvet ve Melâmet gibi ideolojilere bağlanmak yoluyla belli bir tavır almak zorunda kalmışlardır. Çeşitli baskılardan dolayı uçlara giden (Şeyh Edebalı gibi) Türkmenler savaşıma yolunu tercih ederlerken, kentsel alanda yaşamak zorunda kalanlar ise uzlaşmayı seçerek Ahi birlikleri biçiminde organize olmuşlardı (Ahi Evran gibi).

⁹ *Aşıkpaşazade*'de "İkinci vaktinde nebet ururlar kim halk gelip yemek yiyeler İmdi bu Al-i Osman'ın dahi kanunları bunun üzerinedir. Osman Gazi'nin hasleti her ayda bir kere taam pişirip fakirlere yemek yedirmek ve giysiler giydirmek idi" (s. 10); bkz. Sabahattin Güllülü, *Ahi Birlikleri*, Ötügen yay., İst. 1997, s. 62.

¹⁰ O.N.Ergin, *Mecelle-i Umur-i Belediye*, İst. Büyükşehir Bel. Kültür İşleri Dairesi Bşkl., Yay., C.1, İst.1995, 518.

Yerleşik hayata ve İslam medeniyetine geçiş gibi büyük değişimler geçirdikten sonra esnaflaşma ve sanatkârlaşma sürecine girmişler, gedik ve loncalara dönüşmüşlerdir. Başta İbn Batuta ve diğer kaynaklar bize dönüşüm noktasındaki yapıları ve fonksiyonları anlatmaktadır. Ortaçağ şehir ekonomisinin zorunlulukları Anadolu'da geçerlidir artık. Bu dönem Anadolu'sundaki şehir topluluklarının en geniş kesimini oluşturan Ahi birlikleri, herkesin kendi emeği ile yaşamayı gerektirdiği kuralını yayan Melamet ideolojisine bağlıdır.

Ahi ahlakının doğuşunda Fütüvvet ve Melâmetle formel İslami değerler ve göçebe Şamanist gelenekler yeni bir uzlaşma içinde bir araya gelmekte, Batıni, ideoloji bu birliklerin siyasi ve dini fonksiyonlarına Batı loncalarının kalıntıları ile yerleşik hayatın gerekleri de aynı birliklerin sosyo-ekonomik fonksiyonlarına yön vermektedir.

Her ne sanat kim cihanda işlenür, anı halk üstad elinden öğrenir kaidesi fütüvvetnamelerde; *okumakla yazmakla olmaz bir üstaddan görmeyince biçiminde* ifade edilmiştir. Tarikatlardaki şeyh-mürit ilişkili Ahilikte usta-çırak hiyerarşisi ile disipline edilmiştir¹¹. Günümüze kadar gelen *eti senin kemiği benim* ilkesiyle karın tokluğuna çalışan çıraklar, 1001 gün sonra pişmekte ve para kazanmaya ehil olabilmektedir. Mamül eşya, hem imalathane hem satış yeri durumunda olan dükkânlarda satışa çıkmaktadır. Eşyanın yalnızca imalatçı kârı üzerinden satılmasını sağlayan bu kural dolayısıyla ki Anadolu Türk toplumunda bu birlikler çözülmeye kadar sanayi alanında üretici ile tüketici arasına girmiş bir aracı sınıfla karşılaşmamaktayız. Aracı sınıfının yokluğu, sermaye birikimini büyük ölçüde engellemiştir. Kapitalizme geçişte geç kalmışlığımız bundandır.

Ahi babalarının hemen hepsi tarikat şeyhleri gibi keramet sahibi sayılırlar. Bu inanç Şamanizmden kalan bir mirastır ki olağanüstü yeteneklere sahip olma anlamında Şamanca bir gücün ifadesidir. Ahilikte sanatın bir adı da hikmettir. Ve sanat herkesçe bilinmemesi gereken bir sırdır. *Hikmeti na ehle vermen ki zulmedersiz ve ehlinden saklaman ki yine zulmedersiz*¹².

Ahilikte Şamanist ve Şii-Batınî temayüllerin Bektaşilik adı altında yeni bir organizasyona bağlandığı görülmektedir. Ahilikteki yol atası ve yol kardeşi edinme, çıraklığa giriş vb. töreni ile Bektaşiliğe giriş törenleri arasındaki benzerlikler biçim ve öz olarak aynı şeyin tekrarı durumundadırlar.

Selçuklu egemenliğinin çökmesi sonucu ortaya çıkan beylikler döneminde Anadolu'da ulusal öze bağlanma çabaları belirlediği biliniyor. Ahiliğin en etkili olduğu dönem bu dönemdir. Keza Osmanlı Beyliği'nin bürokratları merkezî

¹¹ Aşık Paşa, *Garib-name*, s. 395;

¹² Gülşehri, Ahi Evren'in kerametlerinden bahseder. Şeyh Edebalı'nın Osmanlı'nın geleceğini önceden haber vermesi de keramettir. Bk. Güllülü, *Ahi Birlikleri*, s. 112.

devletin oluşmasına kadar hep Ahilerden seçilmiş idi. Aksarayî, Selçuklu dönemi Anadolu'sundaki İranlı ve Moğol siyasi ve kültürel egemenliğinden acıyla öz etmektedir: *Anadolu gerçi gariplere melce ve rahat ve istirahat yeridir. Ama bizzat kendisi günü aç geçen bir sevgilidir*¹³.

Sanatla ahlaki birleştiren ve sosyal düzeni sağlayan Ahiliğin, *eli açık olacak - kapısı açık olacak -sofrası açık olacak; gözü kapalı olacak - beli bağlı olacak - dili bağlı olacak* şeklinde sıralanan altı emri ünlü Ahi şairi Gülşehrî'nin ifade ettiği *fütüvvet adabıdır*. Bu emirler Türk töresiyle göçebe Arap örf ve âdetiyle karışmış İslami değerlerin uzlaşmasıdır.

XVI. yy'dan itibaren Ahi birliklerinin meta üretimi alanında çalışanların devlet tarafından denetlenmesini sağlayan loncalar haline dönüşmesiyle devlet bu yolla kentleri idare etme yolunu bulmuş görünüyor. Bu yüzden Osmanlılar bütün Ahi babalarının bağlı bulunduğu Ahi Evran zaviyesine el atmış, bu zaviyeyi geniş vakıflarla beslemek suretiyle kendisine bağlı bir merkez haline dönüştürmüştür. Merkezi Kırşehir olan bu sistemde Ahi Evran bütün sanatların piri kabul edilmiş, Ahi babalar senenin belli zamanlarında bu merkezden Osmanlı topraklarına dağılarak tüm zaviyeleri teftiş ederlerdi. Kırşehir ve buradaki Ahi Evran türbesi ve makamı, Osmanlı'nın son zamanlarına kadar bütün Ahi birliklerinin merkezi olma özelliğini korumuştur.

Ahilikten Bektaşiliğe: Kırşehir ve Hacı Bektaş Velî

Türk kültürel ve toplumsal hayatı üzerinde derin bir etkisi bulunan Bektaşilik, Anadolu'nun tarihindeki en önemli halk tarikatı olmuştur. Hacı Bektaş-ı Velî, Anadolu heterodoks Türk popüler sufiliğinin temel taşıdır.¹⁴ HBV, Osmanlı devletin henüz kurulmadığı, Moğol istilasının kargaşalı döneminde Anadolu'ya gelmiş olmalıdır. Diğer Türkmen şeyhlerinde olduğu gibi Hacı Bektaş da kendisine bağlı bir Türkmen aşiretinin başında bulunuyordu ve bu oymaklar genellikle başlarındaki şeyhin adıyla anılıyordu. Hacı Bektaş da Yesevî veya Haydarî dervişlerden biri olarak Anadolu'ya gelmiş olmalıdır. Osmanlı tahrir defterlerine dayalı bir araştırma Hacı Bektaş Velî'ye bağlı geniş bir Bektaşlı oymağının bulunduğunu ortaya koymuştur¹⁵. Bu bölgede egemen olan Çepni boyuna mensup bir oymak olmalıdır. HBV de bu oymağın başında Kırşehir bölgesine gelmiştir. Osmanlı'nın ilk genişleme politikası sürecinde Bektaşiler ve Ahiler çok önemli roller üstlenmişlerdi. Öyle ki HBV, Yeniçeri askeri teşkilatının manevi piri olmuştur.

¹³ *Müsameretül-Abbar*, Neşreden O.Turan, Ankara 1944, s.19.

¹⁴ O kadar ki son birkaç yıldan beri Türkiye içinde ve dışında sayıları gittikçe çoğalan Alevi-Bektaşî derneklerinin büyük çoğunluğu Hacı Bektaş-ı Velî'nin adını taşıyor. Bkz. A. Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim, İst. 2002, s. 160-180.

¹⁵ Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, s. 170.

Bektaşîlik, XIV.yy'dan beri halk arasında yayılmakta olan başka tarikatlarla Babaî, Abdalân, Kalenderî, Haydarî vs. derviş gruplarını yavaş yavaş içine almıştır. Tarikatın piri 1240 isyanını yöneten Baba İlyas'ın müritlerinden Hacı Bektaş'tı. Hacı Bektaş, XIII.yy'ın ikinci yarısında Selçuklu Anadolu'sunun Ankara ile Kayseri arasındaki (Kırşehir) önemli ticaret yolu üzerinde etkinlik göstermiştir. Yüksek yaylaların batı sınırında olan bu alanda Türkmen aşiretleri yoğundu. Yörenin köyleri ise eski Hristiyan yerleşim birimleriydi. O yüzden Osmanlı tarihi boyunca bölgedeki Hristiyan topluluklar da Hacı Bektaş'ı kutsal bir aziz olarak takdis etmişler, hep ziyaret etmişlerdi. Osmanlılar burayı I. Murat zamanında aldıktan sonraki yıllarda Bektaşîlik Türkmen aşiretleri arasında köylerde yayılmış sonra da Yeniçeri Ocağı'nın tarikatı haline gelmiştir.

Bektaşîlik özellikle göçebe Türkmenler arasında ve bunların kurdukları köylerde güçlüydü. Türkmenler arasında Babailiğin ve Anadolu Abdallarının yerini zamanla Bektaşîlik almıştır. Anadolu Türkmen zümreleri arasında Bektaşîliğin etkisi özellikle Orta Anadolu ve Anadolu'nun güneyinde Toroslarda çok güçlüydü. Daha sonra Osmanlı fütuhatiyle beraber Balkanlara yayılmıştır.

Bektaşîlik, İslâmiyet'in olduğu kadar Türk kültürünün Balkanlarda ve Anadolu'da yayılışında önemli bir etmen olmuştur. Bu Türkmen tarikatının eklektik ve hoşgörülü yapısı İslâmiyet'i Balkan köylülerince kolayca kabul edilebilir kılmıştır.

Bektaşîlik demokratik ve milli özelliğiyle göçebe ve köylülerle sınırlı kalmamış zamanla bütün toplumsal sınıflardan üye edinmeye başlamıştır. Öte yandan Aleviler kır çevrelerinde halka bağlı özlerini sürdürürken Bektaşîler, kentlerin kalabalığı içinde toplu ve düzenli bir tarikat oldular. Bu sosyal fark iki zümre arasında giderek büyüyen bir sosyal çatışmaya yol açacaktır. Birinciler ümmi kalırken, ikinciler okumuş aydınlar olacaktır. Bu da *her Kızılbaş Bektaşî'dir fakat her Bektaşî Kızılbaş değildir* görüşünün doğmasına yol açacaktır. Kent Bektaşîleri kendilerini, F.Köprülü'nün Köy Bektaşîleri dediği Kızılbaşlardan (Alevilerden) ayırmakta özen göstermiştir¹⁶. Bektaşîler Türk folklorunun ölümsüz bilge ve hazırcı cevap dehası Nasreddin Hoca ve büyük halk mistiği Yunus Emre gibi nice pirleri mensupları arasına katmıştır. Bektaşîlik, öz Türk kültür ve zevkini yansıtan bir müzik ve edebiyat geliştirmiştir. İlk defa Köprülü, koyu bir İran manevi-yatı iktisap eden sanatkârlar, "*halkın zevkini, rağbetini, temayülünü*" düşünemezlerdi diyerek, saray ve halk arasında derin kültür ayrılığını vurgulamıştır.¹⁷

¹⁶ Irene Melikoff, "Bektaşîlik-Kızılbaşlık: Tarihsel Bölünme ve Sonuçları", *Alevi Kimliği*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İst.1999, s.9.

¹⁷ Fuat Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, Ötüken Yayınları, İst. 1989, C.2, s.502-506.

Osman Bey'in kayınpederi Şeyh Edebali de HBV ile aynı kültürel sosyal tabana mensup olup Baba İlyas'ın müridiydi. Edebali, araştırmacılar tarafından çevresinde Ahi birlikleri bulunan büyük bir Ahi lideri olarak kabul edilirken, son zamanlarda Elvan Çelebi'nin *Menakıbu'l-Kudsıyye Fi Menasibi'l-Ünsıyye* adlı eserinin incelenmesiyle Babaî zümresinin merkezine yerleştirilmiştir.

*Hacı Bektaş şol sebepten hiç Edebali vü bundağı huddam
Göze almadı tac-ı sultanî Gördiler Hacı'dan bu seyranı*¹⁸

Buna göre Şeyh Edebali, Baba İlyas'ın halifeleri arasında sayılmış, ikinci halife HBV'nin yanında yer almıştır. Taşköprülüzade, Edebali'nin, Kırşehir'in bağlı olduğu Karamanlı olduğunu, Hüseyin Hüsameddin de Amasya Tarihinde Edebali'nin Kırşehir'den Söğüt'e göçmüş bulunduğunu belirtmiştir.¹⁹ İlk Osmanlılar ile Bektaşîliğin müessisi sayılabilecek HBV'nin ilk önemli müritleri Kadıncık Ana ve Abdal Musa arasındaki ilişkiler, Orhan Gazi'nin kardeşi Ali Paşa ile Bektaşîler arasındaki bağlara yer veren *Oruç Beg Tarihi*ndeki bilgilerle örtüşmektedir.²⁰ HBV'nin gerçek hayatı XVIII.yy'ın sonunda ölmüş olduğu ciddi biçimde tartışma götürür bulunsu bile Yeniçeri Ocağı'nın başından beri Bektaşîlikle bağlantılı olduğu ve bunun Yeniçerilerin kaldırılışına kadar sürdüğü kesindir. Kendilerine Hacı Bektaş evladı deniyordu ve Tarikatı, Yeniçeri Ocağında sürekli temsil eden bir *vekil* bulunmakta, her büyük vesile ile söylenen savaş avazı *Gülbank*, Hacı Bektaş adına okunmaktaydı²¹. Şeyh Edebali'nin de uc bölgelere göçmeden önce HBV ile Kırşehir'de yaşadığı bilinmektedir. Her ikisi de hoşgörü ve uzlaştırıcı bir siyaset gütmüşler, bizzat kendilerinin veya müritlerinin gitmiş oldukları uç sahalarda düzenleyici görevler üstlenmişlerdi. Ö.L.Barkan'ın yerinde tanımlamasıyla bu kolonizatör Türk dervişlerinin çoğu Ahi zaviyelerine bağlıydılar ve Bektaşî neşesini taşırlardı. Zaviye kurucuları bu dervişlerin çoğu, ahi ve abdal unvanlarını taşırlardı²².

¹⁸ Bkz. Elvan Çelebi, *a.g.e.*, haz. İsmail E. Erünsal-A.Y.Ocak, TTK Basımevi, 1995, LXVI. Esere göre Şeyh Edebali, Babaî çevresinden gelmiş bir Vefai şeyhidir. Ayrıca bk. Ocak, "Osmanlı Beyliği Topraklarındaki Sufi çevreler ve Abdalân-ı Rûm Sorunu", *Osmanlı Beyliği*, s. s.167.

¹⁹ Taşköprülüzade Ahmed, *eş-Şakayık-ı Numanıye*, Mecdi M.Efendi terc., haz. A. Özcan, İst. 1989, 23; *Amasya Tarihi*, s. 206.

²⁰ Oruç Beg'e göre Ali Paşa bir derviş hayatı sürmek ve şeyhler safına katılmak amacıyla bütün yönetim görevinden vazgeçmiş ve kardeşine kurulmakta olan Yeniçeri ordu birliklerini Hacı Bektaş'ın himayesine bağlaması ögüdünde bulunmuştur. Yine Oruç'a göre Yeniçerilerin ayrıricı belirtileri ak bürk ile yetki beratı olan icazeti almak üzere Orhan gazi, Hacı Bektaş'a başvurmuştu. *Tevârih-i Al-i Osman*, Babinger Yayını, Hannover, 1925, s.15-16; *Oruç Beg Tarihi*, Atsız Yayını, İst. 1972, s. 34.

²¹ Irene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s. 204.

²² Geniş bilgi için bkz. Ömer L.Barkan, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri", *Vakıflar Dergisi*, II, Ankara 1942, sf. 279-304.

Velâyetname'ye göre Osman Bey, Kırşehir'e gelip Hünkâr'ın huzuruna çıkıp el öpmüş ve bizzat elinden kendi kemerini çıkarıp Osman'ın beline kuşatmış, başına da tekbir getirerek tacını giydirmiştir. "*Osmanım yürü şimdi seni dini ayrı din düşmanlarının üzerine gönderiyoruz... senin kılıcın onları kessin, onların kılıcı seni kesmesin; her nereye gidersen fethedip gelesin...*" diye dua etmiştir.²³ Yine bu menakıpnameye göre Anadolu erenleri bu makamı Osmanoğullarına layık görmüştü. Osmanoğulları küffara akın edip gaza kıldılar, her taraftan gaza etmek isteyenler Osman'ın yanında toplandılar, hepsi HBV'nin elleriyle örüp Osman'a giydirdiği aynı başlığı giydiler asker çoğaldı. HBV'nin ölüm tarihini 1270 olarak kabul edilirse onun Osmanoğullarına yetişmediği anlaşılır. Ancak bu durum adının, Osmanlıları da içinden çıkararak batı Anadolu Türkmen beylikleri topraklarında, nüfuzu ve etkinliği olmadığı anlamına gelmez. Velâyetname'ye göre HBV, Kırşehir'den gönderdiği halifeleriyle, Anadolu'nun birçok yöresine ve Balkanlara adap ve erkânını yaymıştır. Bu cümleden olarak Balkanlardan, Kırım ve Karadeniz sahilleri boyunca etkili olduğu anlaşılan meşhur Türkmen gazi dervişi Sarı Saltuk da Kırşehir'e gelmiştir.²⁴

HBV, Anadolu'da yeni bir sufi çevreye intisap etmiş görünüyor. Bu çevre Yesevîlik ve Haydarîliğe çok benzeyen ve XIII.yüzyılda Anadolu'da önce ünlü Türkmen şeyhi Dede Garkın, sonra da onun halifesi Baba İlyas-ı Horasani tarafından temsil edilen Vefailik tarikatı çevresidir. Buradaki Horasan tabiri, mensuplarının Horasanlı olduğunu değil, göçebe-bozkır kültüründen olduklarını ifade eder. HBV ve kardeşi Menteş, 70 bin erenle birlikte Horasan'dan Anadolu'ya gelip Baba İlyas-ı Horasani'ye intisap ettiler. HBV, adı geçen şeyhin halifelik makamına kadar yükselmişti. Sonra kardeşiyle birlikte Kırşehir'e gelmişlerdi. Oradan Kayseri'ye giden HBV ve kardeşi Menteş, oradan Sivas'a gitmişler, o sırada 1239 yılı sonlarına doğru patlak veren Babâî isyanına kardeşi Menteş katılmış ve Selçuklu kuvvetleriyle yapılan savaşta öldürülmüştür. HBV ise ya tasvip etmediğinden veya başka bir sebeple isyana katılmamış, sonuçta Baba İlyas'ın halifesi olduğundan yakalanıp öldürülmekten kurtulmak için kaçıp izini kaybettirmiş ve Karayol'a (Sulucakaraöyük) yerleşmiştir.²⁵ Mevlevî kaynakları,

²³ *Velâyetname- i Hacı Bektaş-ı Velî*, haz. Hamiye Duran, TDV Yayınları, Ankara 2007, s. 550.

²⁴ *Velâyetname-i Hacı Bektaş-ı Velî*, s. 506.

²⁵ "*Hacı Bektaş, Horasan'dan kalktı bir kardeşi dahi vardı. Menteş dirlerdi bile kalktular geldiler, doğru Sivas'a geldiler ve andan Baba İlyas'a geldiler ve andan Kırşehir'e vardılar ve andan Kayseri'ye geldiler. Kayseri'den kardeşi menteş yine Sivas'a vardı, andan eceli mukadder imiş, anı şehid ittiler. Bunların kıssası çoktur. Cemisine ilmim yetmiştir, bilmişimdir. Hacı Bektaş Kayseri'den Karayük (Sulucakaraöyük)'e geldi. Şimdi mezar-ı şerifi andadır. Ve hem bu Rum'da dört taife vardır kim müsafirler içinde anılır; biri Gaziyân-ı Rûm, biri Ahiyân-ı Rûm, biri Abdalân-ı Rûm, ve biri Baciyân-ı Rûm (Anadolu Kadın Erenleri). İmdi Hacı Bektaş bunların içinden Baciyân-ı Rûm'u ihtiyar itti kim o, Hatun Anadır. Onu kız edindi, keşf ve kerametini ona gösterdi,*

Bektaşîliğin, Babaîlerin bir devamı olduğunu belirtirler. Eflakî, Hacı Bektaş'ın Baba Resul'un *halife-i has'*ı yani en gözde müridi olduğunu söyler.²⁶ Eflaki ve Aşıkpaşazâde'nin verdiği bu bilgi dışındakiler, Baba İlyas-ı Horasanî'yi konu alan Elvan Çelebi'nin *Menakıbnâme*'si ve Hacı Bektaş-ı Veli *Velâyetname*'si gibi Bektaşî geleneğinden gelen bilgilerden ibarettir. Velâyetname'ye göre, Horasan ülkesinden Anadolu'ya, mürşidi Ahmed Yesevî'nin telkiniyle gelen HBV, aradan yıllar geçip, Anadolu Moğolların hâkimiyeti altında yaşamaya başladığı 1250'lerden sonra dergâhının bulunduğu bugün Hacıbektaş ilçesinin yerindeki, o zamanlar, yarı göçebe Çepni oymağından bir kolun -muhtemelen kendisine bağlı Bektaşlı kolunun- yaşadığı Sulucakaraöyük diye anılan köy'e yerleşmişti. Velâyetname'ye göre, burada HBV Kadıncık Ana ile eşi İdris Hoca'nın evinde misafir idi; ilk müritleri de bu çift olmuştur²⁷. Mikail Bayram'a göre, Kadıncık Ana (Fatma Bacı, Fatma Ana, Kadın Ana), Bacıyân-ı Rûm teşkilatının lideri olup Şeyh Evhaduddin-i Kirmanî'nin kızı, Ahi Evran'ın de eşidir. Ahi Evran'ın öldürülmesinden sonra Sulucakaraöyük'e gitmiş, Hacı Bektaş'ın himmet ve yardımını görmüştür.²⁸

Bektaşîlik ile Ahiliğin ilk ilişkileri, Ahi Evran ile HBV'nin menkıbelerde ifadesini bulan dostluklarıyla başlar. Öyle ki bu dostluk, Köprülü'nün ifadesiyle; "Biz Bektaşîlik ve -ondan pek az farklı olan Kızılbaşlık- Kızılbaşlıkla Ahilik arasında ayin ve erkân itibarıyla büyük bir müşâbehet görmektediriz. Binaenaleyh Ahilerin sekizinci asır sonlarında Bektaşî adını alarak silsilelerini HBV'ye isnad ve isal etmeleri bize göre baid bir ihtimal değildir. Bu ihtimal kabul edilmese bile her halde Ahilik'in Batınî mahiyeti inkar edilemez". A. Gölpınarlı da "Hâsılı, Bektaşîlerle Aleviler, Ahilerle o kadar kaynaşmışlardır ki inanın ve bilhassa erkân bakımından aralarının ayırt etmek çok güçtür" demiştir²⁹.

Velâyetname'ye göre pek çok keramet ve velayet gösterip meşhur olan HBV ve yanındaki erenleri görmeye, o zaman adına Gülşehir dedikleri Kırşehir'e Anadolu'nun her tarafından muhipler geliyorlardı. Horasan erenleri, Türkistan erenleri, Anadolu'ya geldiklerinde Anadolu erenlerinin başı HBV'yi makamında ziyaret ederek hünkârın elini öperlerdi.³⁰ Bu şehir âlimler, sufiler, medrese ve tekkelerle doluydu. Bunlar arasında Ahi Evran da vardı ki o, eskiden beri bu şehirde değildi. HBV, Sulucakaraöyük'e gelip yerleştikten sonra Kırşehir'e gelip

ona teslim etti, kendi Allah'ın rahmetine vardı". Aşıkpaşazâde Tarihi, Ali Beg neşri, Matbaa-i Amire, İstanbul 1332, s. 195.

²⁶ *Menakıbu'l-Arifin*, I, haz. Tahsin Yazıcı, TTK Ankara 1959, s. 381.

²⁷ *Velâyetname*, s. 31; Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, 171.

²⁸ Mikail Bayram, *Bacıyân-ı Rûm*, Konya 1987, s. 17-24.

²⁹ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s.242; Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İÜİFM*, C.11, S.1-4, 1949-1950), s. 67.

³⁰ *Velâyetname-i Hacı Bektaş-ı Veli*, 418, 441, 490.

yerleşmişti. Ahi Evran'ın, HBV'nin makamına sık sık gidip sohbet ettikleri anlatılır. Velâyetname'de Ahi Evran, soyunun ve nereden geldiği bilinmeyen, gayp erenlerinden biri olarak anılır ve âlemde fütüvvet mensuplarının başı ve birincisi olarak vasıflandırılır. Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin kendisini izhar eylediği, Denizli'den davet edildiği Konya'ya geldiği anlatılır. Buna göre önce Konya'da kalan Ahi Evran, oradan Kayseri'ye geçmiş burada ilk sanayi atölyesini (dabbağhâne) kurmuştur. En sonunda Kayseri'den gidip Kırşehir'e yerleşmiştir. HBV ve Ahi Evran birbirleriyle görüşürlerdi. Hünkâr, Ahi Evran'a Ahi'm diye hitap edermiş.³¹ Bölge halkı bu iki şeyhin buluştuklarını duyar duymaz Kırşehir'de toplanırlar büyük bir meclis ve muhabbet kurulmuş.³²

Velâyetname'de Horasan Erenleri ve HBV marifetiyle Müslümanlığı tercih eden Tatarların Sivas, Kayseri, Çorum'dan Ankara'ya kadar olan sahanın plato-larında yaylak, Kırşehir yakınındaki Malya ovasını da güzlek ve kışlak olarak kullandıkları anlatılır. Bölgede cereyan eden dini-tasavvufi olayların XV.yy'da derlenip yazıya geçirilmesiyle ortaya çıkan Velâyetname, *Horasan Erenleri, Rum Erleri, Türkistan Erenleri* vs. deyimlerinin geçtiği ilk kaynaktır ve buna göre bölgenin en nüfuzlu kişisi HBV'dir.³³ Kahramanlığa dayalı bir tasavvuf anlayışını ifade eden *alp-eren* tabiri ilk defa Kırşehirlî Âşık Paşa'nın *Garib-nâme*'sinde görülmektedir. Mistik savaşçılar olan Alp-erenler hakkında Âşık Paşa'nın bu eserinde geniş bilgi verilmektedir.³⁴ Bu arada Tatar halkı ve Moğol idarecilerinin de Hünkâra tazim ve hürmet gösterdikleri vurgulanır. HBV, Kapadokya bölgesindeki Hristiyanlarla çok sıkı ilişkiler geliştirip onların ihtidasına zemin hazırladıktan başka halifelerini bu meyanda Anadolu'nun dört bir yanına göndermiştir. HBV'nin İslâm propagandası, şüphesiz İslam fihhının sınırlarını belirlediği ortodoks İslâm'a değil, kaynağını Horasan Melametiyyesinden alan, kuru zühd ve takvaya karşı cezbeci karakteri taşıyan mistik bir İslâm anlayışına dayanmaktadır. Bu İslâm anlayışı, Horasan mistisizminin yapısından kaynaklanan geniş bir düşünce ve hoşgörüyeye dayalı, Müslüman çevresine giren gayrimüs-

³¹ *Velâyetname-i Hacı Bektaş-ı Veli*, 450. Evren adı, Velâyetname'ye göre Ahi Evren'in bir keremeti sonucu yılan suretinde görünmesinden dolayıdır, (aynı yer).

³² Bu toplantıyı duyan bölgenin kadısı hadiseyi teftiş etmeye Ahi Evren'in tekkesine gelmiş, erenlerin bir araya geldiğini ve büyük bir meclis kurulduğunu görünce o da Hünkâr'ın elini öpmüştü, Bk. *Velâyetname*, s. 406.

³³ *Velâyetname*, 505, 506, 509.

³⁴ Âşık Paşa, *Garib-nâme*'de alp (gaziler) ile alp-erenleri birlikte ele alır. Alper olmanın dokuz şartını yazdıktan sonra Alp-eren, din alpi olmanın, velayetin şartlarını sayar: İlk şart, veli olmaktır; kalan sekiz şart riyazet, kifayet, ışk, tevekkül, şeriat, ilim, himmet, doğru yar (arkadaş). Hepsinin temeli ışktır, âşık olmaktır; "*İy Hudaya! Işıktan ayırma bizi*" bkz., *A.g.e.*, tıpkıbasım metin yay., Kemal Yavuz, I-II, Ankara TDK İst. 2000; Osmanlılar ile alp, gazi, nöker, ahi ve alp-erenler ilişkileri için bkz. İncılık, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", *Türkler Ansiklopedisi*, C.9, s. 68-78; İncılık, *Doğu Batı, Makaleler I*, Ankara 2005, s. 137-138.

limleri birden bire eski kültür çevrelerinden koparmayı gerektirmeyen, eski inançlarını da kendi içerisinde değerlendiren bağdaştırmacı (senkretik), yani heterodoks bir İslâm anlayışydı. Öyle ki bölge Hristiyanları yüzyıllarca HBV'ye büyük bir yakınlık duyduğu ve kendisini Aziz Charalambos adıyla takdis ve ziyaret ettiklerini görüyoruz.³⁵

Hacı Bektaş kültü, müritlerinin sayesinde, Abdal Musa, Şeyh Edebali ve Ge-yikli Baba tarafından temsil edilen Baba İlyas kültürünün yanında, Osmanlı topraklarında varlığını sürdürebilmiştir. Âşıkpaşazâde ve Neşri gibi kroniklerde Osman Beyin, Şeyh Edebali'nin kızıyla evlenmesi rivayetleri, Babaî ve Bektaşî dervişlerinin tekke ve zaviyelerin zengin vakıflarla finanse edilmeleri, Ahilerin ilk Osmanlı bürokrasisini oluşturmaları, söz konusu gazi Türkmen şeyhlerin, halk arasında zevkle okunan menakıbnâme ve gazavatnâme türü eserlerin merkezinde yer alması, Abdalların, Osmanlı fetihlerinde, "tahta kılıçlarıyla" gazilerin yanında savaşması vb. olgulara bakıldığında görülecektir ki Osmanlılar bu büyük güce sürekli ihtiyaç hissetmişlerdir. Çoğu gaza ve cihada katılmış Horasan Erenlerinin, alp ve alp-eren diye anılan gazi ve mücahit savaşçıları, fütuhât ideolojisine dayanan Osmanlı'nın özellikle ilk dönemlerinde ön planda idiler. Bir kısmı kutsal velinin tarikinde Tanrı'ya ermek için, ötekiler de Tanrı'nın sözünü dünyada hâkim kılmak için gaza halindedir.³⁶ Militan Şii tasallutu ve yıkıcı Safevî propagandaları karşısında Osmanlıların sonraki zamanlarında dışlanmış olan Abdalân, Gaziyân, Ahiyân, Alp-erenler vb. gaza yolunda birleşen zümreler aynı sosyal tabandan gelen HBV'yi pir seçmişler, Bektaşîlik şemsiyesi altında gizlenmişlerdir. Bu ve benzeri bazı siyasi maslahatlarla Osmanlılar, Bektaşîleri kazanmaya çalışarak onların tarikat kurmalarına ön ayak olmuştu.

Bektaşîlik'ten başka hiçbir tarikatın piri bu derece muazzam bir kültürün konusu olmamıştır. Mevlana'nın Mevlevîlik'teki yeri bile HBV'nin Bektaşîlik'teki yeriyle kıyaslanamaz. Kısaca şunu söyleyebiliriz ki XIV.yy'da HBV'nin Suluca-karöyük'teki tekkesinden yetişen Abdal Musa, Kırşehir'den yola çıkarak yaşadığı dönemde pek tanınmayan şeyhi, yeni kurulmakta olan Osmanlı devleti topraklarında, Orta ve Batı Anadolu'da yeni menkıbeler aracılığıyla tanıtıp şöhetini yaymıştır.³⁷ Alevi ve Bektaşîlikten henüz söz edilmediği dönemlerde ken-

³⁵ Anadolu'da gezen bir gözlemci, Hacı Bektaş tekkesinin 19.yy. sonlarında bile Hristiyanlar tarafından ziyaret edildiğini anlatır. Yerli Hristiyanlar, Aziz Haralambos ile özdeşleştirdikleri HBV'nin türbesini ziyarete gelirler. Bu inanç doğrultusunda türbeye girerken Hristiyanlar haç çıkarır, Müslüman hacılar ise bitişikteki camide namaz kırlarlar. Her iki taraf da aynı şekilde iyi karşılanır. Bkz. Michael Balivet, *Şeyh Bedreddin Tasavvuf ve İsyân*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İst.2000, s. 25.

³⁶ Abdalların erken Osmanlı tarihindeki rolleri hakkında bkz. F. Köprülü, "Abdal", *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*, I, İst. 1935, 23-56.

³⁷ Bkz. Köprülü, "Abdal Musa", neşr. O.Köprülü, *TK*, Sayı 124, Sene 1973, ss. 198-207.

disi de bir Rum Abdalı olan Abdal Musa, Orhan Gazi'nin fetihlerindeki başarılarıyla dikkat çekerken, çeşitli halk gruplarına, Anadolu Abdal ve Gazi zümrelerine, Osmanlı alp ve nökerlerine HBV'nin menkıbelerini anlatarak bu kültün güçlü bir nüfuz kazanmasına katkıda bulunmuştur. Aynı şekilde Geyikli Baba ve diğerlerinin temsil ettiği Baba İlyas kültü ise belki de 1240 isyanının siyasi nitelikli şaibesinin kötü hatırasını taşıdığı için Rum Abdalları (Horasan Erenleri, Haydarî-Yesevî dervişleri) arasında giderek itibarını yitirdi ve yerini Hacı Bektaş kültüne bıraktı. XV.yy. sonuna gelindiğinde artık Vefailiği ve Yeseviliği kendi içinde eriten Rûm Abdalları arasında sadece Hacı Bektaş kültü hakimdi.

Anadolu, her zaman mistik ve savaşçı coşkusunun ülkesi olagelmıştır. İlk Osmanlılar askeri başarılarını savaşçı mistikliğin harekete geçirilmesine borçludurlar. Savaş ve din bütünleştirilmiştir. Dervişler gazi ilan edilmiş, Alplar Alp-eren olmuş, Yeniçeriler ise Bektaşilere bağlanmıştır. Osmanlılar, yeni fethettikleri toprakların kolonileştirilmesinde de bu zümreleri kullanmışlardır. Kısa bir zaman sonra Osmanlı yönetiminin çabaları sonucu bu zümrelerin hepsi tek bir şahsiyetin adı altında toplandı: Halkın dinsel hayatına hâkim olan Hacı Bektaş Veli.

Babaîler İsyanı

XIII.yy. Anadolu'sunda heterodoks İslam'ın birleşip toparlandığı ve Alevi-Bektaşiliğin tarihsel tabanının ilk kez belirginleşip yazılı kaynaklara geçtiği Babaîler İsyanı Kırşehir ve çevresinde doruk noktasına ulaşmış, burada gerçekleşen son büyük savaşta Selçuklu ordusunca kanlı bir şekilde bastırılmıştır. II.Gıyaseddin Keyhüsrev yönetiminin yarattığı ciddi ekonomik ve toplumsal rahatsızlıklar bu kitleleri çok zor durumda bırakmıştı. Bu yüzden Baba İlyas'ın Tanrı tarafından gönderilmiş ilahi bir kurtarıcı (Mehdi) kimliğiyle onlara bir dünya cenneti vaat ederek yaptığı örgütlü propagandaya büyük bir istekle katılmış ve ayaklanmışlardır. Babaîler, Selçuklu kuvvetlerini tam 12 kez yenmişler, sultanı başkentten kaçırmışlar, sonunda gayrimüslim unsurlardan alınan destekle ağır bir yenilgiye uğratarak katliama tutulmuşlardır. Baba İshak Malya ovasında, Baba İlyas Amasya'da öldürülmüştü³⁸. Dolayısıyla isyan zamanında çok yaygın bir etki meydana getirmiş, Anadolu'daki kırsal kesime mensup Sünni İslam dışı kitleleri birleştirerek bir toparlanma sağlamıştır. İsyanı yöneten Türkmen Babalarının kimliklerine bakıldığında, tamamen bir tarikat tarafından örgütlenmiş bu toparlanma, etkilerini günümüze kadar sürdüren büyük Türk toplumunu sosyolojik anlamda merkez-çevre formülüyle kategorize edilen dini-kültürel ayrımın başlangıç noktasını teşkil eder. Büyük kitlesel inanç hareketlerine dönüşen bu isyanın nispeten küçük uzantıları Şeyh Bedreddin, Şah, Kalender, Celali vb. isyanları adı altında yüzyıllarca sürmüştür. Bu kitle hareketleri, mitolojik ve şifahi teolojiye dayanan, kısmen yerli halktan insanları barındıran,

³⁸ A. Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı Aleviliğin tarihsel Altyapısı*, dergah yayınları, İst. 2000, 146-147.

Anadolu'da dağınık halde yaşayan heterodoks İslam anlayışına mensup konar-göçer ve yarı göçebe Türkmen kitesinin sahneye koyduğu büyük toplumsal hareketlerdir. Bu isyanlarda söz konusu kitleler arasında yaygın güçlü bir mehdi bekleme ruhuna dayalı heterodoks inançlar ideolojik araç olarak kullanılmıştır³⁹.

Kent merkezleri ile çevre arasında bir kültür ayrışması ve sosyal çatışması yaşandığı tarihi bir gerçektir. Bu kültürel çatışma çeşitli sebeplerin etkisiyle büyük bir siyasi ve toplumsal isyan haline dönüşmüştür. Bilinen ilk ve en önemli halk isyanı Babaîler isyanı olmuştur. Bu siyasal amaçlı toplumsal isyanın merkezindeki sebep, asla bir din ya da mezhep savaşı değildir. Selçuklu yönetiminin hedef aldığı bu savaşta merkez-çevre uzlaşmazlığı diyebileceğimiz sosyolojik anlamda yerleşik merkezlerle konar-göçer çevreler arasındaki bir sosyal çatışma olduğu, çevrede kalanların yerleşik merkezlere (kentlilere) karşı bir protesto niteliği taşıdığı rahatlıkla söylenebilir. Anadolu tarihinin en hareketli dini-toplumsal zümrelerinden biri olan Anadolu Abdalları, Babaîler isyanıyla tarih sahnesine çıkmıştır. Alelilik ve Bektaşılık işte bu miras üzerinde doğup gelişecektir.

XIII.yüzyılda bir ara Moğolların kışlağı da olan Kırşehir, hem Moğol hem de Selçukluların yanlış kültür politikalarına karşı Türkmen ayaklanmalarının ve direnişlerinin adeta merkezi olmuştur. Kırşehir'in Malya ovasında Türkmenlerin kanlı bir biçimde kılıçtan geçirildiği Babaîler isyanı Türk tarihinin gelmiş geçmiş en büyük ayaklanmaları arasında yer alır. Aynı zamanda bu isyan sonuçları itibarıyla Anadolu'nun siyasi, dini ve sosyal tarihinin bir dönüm noktası olmuştur. Ortaçağlarda harekete geçen bütün güçler, işi, eylemlerine dini kalıp ve kılıflar altında süsleyerek halka sunmak durumunda kalmışlardı. Dinsel görünüm altında toplumsal ve ekonomik bunalımlar, bu isyanda etkili rol oynar. Devlete egemen olanlar, Anadolu halkına yabancılaşmıştır. Baba Resul isyanının asıl büyük kitlelerini oluşturan ve bozkır göçebe hayatının aşiret karakterini yansıtan, kendine has bir sosyal yapı arzeden bu göçebe ve köylü Türkmen zümrelerinin ekseriya Karamanlıların da mensup olduğu Avşar boyu ile Çepni oymağı gibi önemli ve büyük aşiretlerden ibaret olduğu anlaşılmıştır. Hatta Hacı Bektaş Veli de Çepni boyunun mensubu ve bu boyun bir kolu olup kendi adını taşıyan Bektaşlı oymağının reisi idi.⁴⁰ 1240 yılında Kırşehir Malya ovasında savaş düzenine giren Babaîlerin dinsel gücünden ürken Selçuklu askerleri savaştan çekinirlerdi. Frenkler ve Gürcüler, hiddetle saldırarak ve yüzlerine hac işareti yaparak bu sapkın adamların üzerine hücum ettiler ve onları dağıttılar. Daha sonra Araplar ve Kürtler de bunlarla hareket ederek Türkmenleri çembere

³⁹ Ocak, *Babaîler İsyanı*, 76-83.

⁴⁰ Ocak, *Babaîler İsyanı*, s. 94; Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, Ötüken Yay., İst. 1989, C.2, s. 503.

aldılar ve hepsini kılıçtan geçirdiler.⁴¹ Brockelmann'ın deyimiyle Baba İshak olayı aslında dejenere olmuş emirlere karşı ulusal bir tepki olarak gelişmiştir.⁴²

Babaîler isyanının lideri olan Baba İlyas-ı Horasanî, Anadolu'ya Horasan üzerinden gelmiş Amasya'yı merkez seçmiş Anadolu'da en geniş Türkmen kesimini etrafında toplamış karizmatik bir Türkmen şeyhidir. Amasya Tarihi, kendisinin Baba İlyas adıyla şöhret olduğunu, dervişlerine Babaî, tarikatına da Tarikat-ı Babaîyye denildiğini belirtir.⁴³ Bu dönemde eski Türk Şamanlarının misyonunu üstlenen baba lakaplı Türkmen şeyhleri, geniş halk kitlelerinin dini ve sosyal hayatlarında çok etkiliydi. Dede Korkut hikâyelerinden ve çeşitli menkıbelerden, 14.yy. Anadolu Oğuzları içinde Şamanizm, İslami bir renk içinde yaşamakta olduğunu görüyoruz. Bu eserlerde geçen ve cihat eden kahramanlar şarap içen, kadınlı meclisler kuran göçebeler olup, İslam'ın gazilerinden ziyade Türklerin Alpleridirler.⁴⁴

Türklerin Müslümanlığı kabul etmek yoluyla İslâm dünyasına katılması aynı zamanda bir medeniyet değişmesini ifade etmekten ötürü yüzyılları içine alan bir olaydır. Anadolu'ya yüzyıllar süren büyük göç dalgaları halinde doğudan ve kuzeyden gelen yeni göçebe Şamanist kitlelerin, öte yandan İslâm dünyasındaki Batınlık gibi reaksiyoner ideolojilerin etkisiyle Şamanist örf ve adetlerin yüzyıllar boyunca canlılığını koruduğu görülmektedir. Babaî isyanının nasıl ve hangi sebeplere bağlı olarak ortaya çıktığına ilişkin devrin resmi tarihçileri Babaîlerin dini düşünüş ve yaşayışlarıyla ilgili olarak "Etrak-ı bîdin", "Babaîyân-ı haricî", "Tabdukîyân-i mübahî" gibi aşağılayıcı ifadeler kullanmışlardır.⁴⁵ Baba İlyas ve Baba İshak, zaten İslam kaynaklarında ve Selçuklu vakayinamesi İbn Bibî tarafından eski bir Türk şamanı ve sapkın olarak vasıflandırılmıştır.⁴⁶ Eski Selçuk ordusunun özünü oluşturan Türkmenlerin yerini, Selçukluların giderek zenginleşmesine bağlı olarak Ermeni, Bizans ve Araplardan oluşan ücretli askerler almış, Türkmen boy-ları Anadolu'nun batısına ve uclara doğru göçmeye başlamıştı.

Babaî isyanına katılmaları iddiasıyla Selçuklu yönetimince çok sayıda Ahi ileri gelenleri de tutuklanmıştı. Bunlar arasında Ahi Evran de vardı.⁴⁷ Mevlevi yazarları Babaî Türkmenlere olduğu gibi Ahilere karşı da olumsuz bakmışlardı.

⁴¹ Gregory Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, çev. Ö.R.Doğrul, TTK Basımevi, Ankara 1950, Cilt II., s.540; O.Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat, İst 1971, 425-426.

⁴² Adnan Yılmaz, *Küçük Asya'nın Kır-şehri*, Kırşehir Belediyesi Kültür Yay., 2006, s. 37.

⁴³ Hüseyin Hüsamettin, *Amasya Tarihi*, Ankara 1986, C.1, 180-181.

⁴⁴ Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, Boğaziçi yay., İst. 1993, s. 27.

⁴⁵ Mikail Bayram, "Baba İshak hareketinin Gerçek Sebebi ve Ahi Evren ile İlgisi", *Diyanet Dergisi*, Mart-Nisan 1979, Cilt: 18, S.2.

⁴⁶ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 425; Fr. Babinger- Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, insan yay., İst. 2006, 63-65.

⁴⁷ M.Bayram, *Bacıyân-ı Rûm*, s. 30.

Yukarıda verilen Âşıkpaşazâde'ye ait pasaj ve Elvan Çelebi'ye göre Horasan'dan gelmiş olan Hacı Bektaş'ın Baba İlyas'la ilgisi bulunduğu, kardeşi Mentеш'le birlikte Sivas'a geldiği Mentеш'in şehit olduğu, sonradan kendisinin Kayseri'den Kırşehir'e gelip Sulucakaraöyük'te karar kıldığı anlatılır. Velâyetname'ye göre de Sulucakaraöyük köyüne Hacı Bektaş'la birlikte gelen ilk müritlerinin Çepniler olduğu öğreniliyor ki bunların önemli bir kısmı 1240'taki Babaîler isyanına katılmışlardır. Çepni aşiretleri oldukça heterodoks olarak tanınıyordu. Bu aşiretler daha sonra Safevî hareketine de katılmışlardı.⁴⁸

Hacı Bektaş'ın Babaîler isyanının hemen ardından Kırşehir yöresini tercih etmesi tesadüfî olmamalıdır. Bu bölgede, Avşar ve Çepni gibi göçebe bozkır geleneğinin en önemli temsilcileri olan boylar arasında Babaîlerle ilgisi bulunan Şeyh Edebalı, Karaman eyaleti sınırlarında bulunan Kırşehir'de yaşadığı ve sonradan Batı uçlarına göç etmiş olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁹ Şeyh Edebalı, zaviyesini önce Larend'e açmış, sonra da Bilecik'e göçürmüştür. Baba İlyas'ın oğlu ve Âşık Paşa'nın babası Muhlis Paşa da faaliyetlerini burada sürdürmüştür. Kırşehir'de faaliyet gösteren Muhlis Paşa'nın torunu Elvan Çelebi tekkesini Çorum Mecitözü'ne göçürmüştür. Aynı oymağa mensup Âşık Paşa, Kırşehir'de karar kılmıştır ki türbesi bugün hâlâ önemini korumaktadır. Tüm bunlar, Kırşehir ve çevresinde ciddi bir Babaî Türkmen sosyal tabanı bulunduğunu göstermektedir.

Adı hep isyanlarla anılan Türkmen aşiretlerinin Moğollara karşı mücadelede biricik unsur topluluklar olduğu göz ardı edilmemelidir. Büyük çoğunluğu kılıçtan geçirilen Türkmenlerden yoksun Köseadağ savaşına çıkan Selçuklu ordusu hezimete uğramıştır. Her ne kadar Moğollar Anadolu'da bütünüyle hâkimiyet sağladılarsa da uç bölgelere yayılan Türkmenler, bağımsızlık mücadelelerinden asla vazgeçmediler. Kırşehir'e girmeye çalışan Moğollara karşı uç Türkmenlerinin yapmış olduğu en önemli savaşlardan birisi yine Kırşehir yakınlarındaki Malya ovasında yaşanmıştır. Selçuklu kaynaklarına göre Kayseri'yi kuşatan Moğollara karşı örgütlü Ahi birlikleri de şehrin savunmasına katılmışlardı. Bu olaydan sonra merkezi Kayseri olan Ahi teşkilatı dağılmıştır. Gerek Ahi Evran ve gerekse Babaîlerin bakiyeleri Hacı Bektaş ve diğerlerinin Moğol takibatına uğramaları ve aynı sosyal tabandan gelen ve geniş Türkmen kitlelerine nüfuz eden

⁴⁸ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İst. 1992, s.247. Kırşehir'in Çiçekdağı ilçesinin hemen 3 km kuzeyinde yer alan Çepni adlı bir köy bulunmaktadır. Bu köy Malya ovası yakınlarındadır. Cevat H. Tarım, F.Köprülü'nün de Çepnilerin Babaî Türkmenlerinin bakiyeleri dediğini hatırlatmakta Babaîlerin Malya ovasında kılıçtan geçirildiğine ve bu köyün Malya ovasına yakınlığına dikkat çekmektedir. Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkmenlerinin Rolü*, TTK, Ankara 1992, 50, 104; C.H.Tarım da bu köyün hala eski inançlarını taşıdıklarından bahsederken onların Babaî Türkmenlerinin bakiyeleri olduğunu vurgular. Bkz. Tarım, *Kırşehir Tarihi*, Kırşehir İl Basımevi, 1947, s.18.

⁴⁹ C.H.Tarım, *Tarihte Kırşehri-Gülşehri*, 88.

bu özellikleri ile adı geçenlerin geleneksel anlatıma konu olan dostluğu tesadüf olmamalıdır.

Ahiliğin bütün Anadolu'da teşkilatlanmasına yardımcı olan Sultan Alaeddin, oğlu II. Gıyaseddin tarafından öldürülmesine karşı direnişe geçen birçok Ahiler ve Türkmenler, takibata maruz kalmış, Ahi ileri gelenlerinin çoğu tutuklanmıştı. Bu arada Ahi Evran'da 1240-1245 tarihleri arasında Konya'da tutuklu kaldığı bilinmektedir. Bu sırada Baba İlyas'ın da tutuklandığını ve müritlerinin öldürüldüğünü Elvan Çelebi'den öğrenmekteyiz.⁵⁰ Bu olaylar Ahi ve ileri gelenlerinin de Babailer isyanına katılmalarına sebep olmalıdır. G. Keyhüsrev'in ölümünden sonra (1245) tutuklu olan Ahi ve Türkmen liderleri serbest bırakılmıştı. Velâyetname'ye göre Ahi şeyhinin önce Denizli'ye oradan Konya'ya gelip bir süre kaldığı ancak ilk atölye ve merkezini Kayseri'de kurduktan sonra şehrin Moğollarca işgaliyle ve çeşitli sosyopolitik olayların da sebep olmasıyla nihayet Kırşehir'e gelip yerleştiği anlatılır.

Bu Türkmenler soya büyük önem verdiklerinden Hacı Bektaş'ın torunları olduğu iddia edilen Çelebileri tarikat önderleri olarak tanımışlar ve öteki Bektaşî zümrelerinden ayrılmışlardır. 1527'de Orta Anadolu'daki büyük Türkmen isyanına Hacı Bektaş soyundan Kalender adlı biri önderlik etmişti. İsyancı güçlerin büyük bölümünü Türkmen aşiretleri oluşturmuş aralarında pek çok abdal ve kalenteri dervişi katılmıştı. Zorla bastırılan bu isyanlar eski Karaman beyliğinin sipahileri ile eski Dülkadir beyliğinin sipahileri yönetmişti. Bu sipahiler arasında en başta gene eski aşiret şeyhlerini görmekteyiz. Bu durum bu tür hareketlerin siyasi ve sosyal karakterini belirlemiştir.⁵¹

Anadolu'nun Moğol istilası altında bulunduğu dönemde meşhur diktatör Muineddin Pervane ve Kırşehir emiri Nureddin Caca, Moğolların emir ve desteğiyle Türkmenlere karşı mücadele ettiği Kırşehir merkez olmak üzere Orta Anadolu şehirlerinde etkili olan Ahilere ait tekke ve işyerlerini Mevvelilere verdikleri bilinmektedir. Hacı Bektaş'ın, Kadıncık Ana ile olan bağlantısı, Caca Bey'e şikâyet konusu olmuştur. Çepni beylerinden birinin karısı olan Kadıncık Ana'nın Hacı Bektaş'la münasebetini ileri sürerek Kadıncık Ana'nın kayını tarafından Kırşehir'de bulunan Caca Bey'e şikâyeti akla Çepniler ile Hacı Bektaş ocağı ilişkisini kesmeye yönelik bir tertip olabileceğini de getirmektedir. Hacı Bektaş ocağı çok eski dönemlerde bir kısım Çepni oymaklarının bağlı olduğu bir ocak konumundadır. Ayrıca bu dönemde Babailerin devamı olan Bektaşîlerin Mevvelilerle iki ayrı siyasi parti gibi bulunduğu ve Caca Beyin Mevlana ile ilişkilerinin çok iyi olduğu hatırlanmalıdır. Keza Mevlana'nın kendi yazdıklarında Türkmen ileri gelenlerine ve Ahi Evran'a

⁵⁰ Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu*, Konya 1991, s. 84.

⁵¹ H. İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik çağ*, s. 203.

kızmakta olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte devletin yanında olan Mevlevilere bağlanmayı kabul eden Ahilere dokunulmadığı da dikkat çekmektedir.⁵²

Bu cümleden olarak Kırşehir'de Caca'nın baskısından Batı Anadolu uçlarına kaçan Türkmen dervişleri arasında Şeyh Edebalı de vardı.⁵³ Bunun üzerine uçlara göç etmek zorunda kalan Türkmen ve Ahiler, Osmanlı devletinin kuruluşuna önemli katkılar sağlamışlardır. M.Bayram'a göre 1261'de Mevlana'nın oğlu Alaaddin Çelebi ile Ahi Evran'ın Caca Bey tarafından öldürülmesiyle bu göçler sürat kazanmıştır. Gerçekten de Babaîler isyanından sonra Kırşehir en önemli Türkmen göçünü Caca Beyin valiliği zamanında vermiştir. Anadolu'da özellikle de Konya-Kırşehir hattında Caca oğlu Nureddin ve Mevlana bir cephe Ahi Evran, Hacı Bektaş ve Türkmenler karşı cepheyi oluşturmaktaydı. Köprülü de Mevlevilik ile Bektaşîliğin birbirine taban tabana zıt iki rakip tarikat olarak kaldığını ifade etmiştir.⁵⁴ Caca Bey vakfiyesinde 8 mahalle olarak gösterilen Kırşehir, bu dönemden önce büyük göç vermiştir. Kırşehir yöresinde konargöçer Türkmenler ikinci büyük sarsıntıyı, yine Malya ovasında ve sonra da şehir merkezinde 1261'deki çarpışmada yaşamıştır⁵⁵.

Sonuç olarak Babaîler isyanının güçlüğü de olsa bastıran Selçuklular, büyük bir kıyım girişince Babaîlik akımı, Abdalan-ı Rum taifesi içerisinde varlığını devam ettirmiş, isyandan sonraki baskı ve takibat dönemi Baba ve abdal zümrelerinin Bizans serhatlarında kurulmaya başlayan Beylikler topraklarına giderek buralarda özellikle Osmanlı devletinin inkişafına katkıda bulunmuşlardır. Osmanlı topraklarındaki bu Türkmen zümreleri, Hacı Bektaş kültürünün etrafında yeni bir biçime bürünerek Bektaşîliğe dönüşmüştür.⁵⁶

Bugün bu zümrelerin çoğunun isimlerini taşıyıp türbelerini barındıran yüzlerce köy bulunmakta, bilindiği üzere günümüzün pek çok Alevi dedesi ve ocakları, bunların soyundan geldikleri için onların isimleriyle anılmaktadır. Başka

⁵² Mesela Mevlana'nın hayranlarından Ahi Hüsameddin önceden bir Ahi mensubu iken Hanıgâh-ı Ziya üzerinde hak iddia etmiş, bu hangâhi alamayınca Mevlana'nın dostu olması dolayısıyla devletin yanında olduğu için bu hangâh Ahilerinden elinden alınarak Hüsameddin Çelebiye verilmiştir. Bkz. Bayram, *Bacıyan-ı Rum*, s. 45; Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1991, s. 97-108..

⁵³ Halil İncalcık, Mevlana'nın müridi olan Caca Beyin bölgede Moğol-Selçuklu idaresine karşı olan Türkmenler ve isyan eden Kırşehir Ahilerini şiddetle kırıp geçirdiğini Ahi Evren'in de bu kırılıp öldürülenler arasında bulunduğunun tahmin edildiğini belirterek bu noktada M.Bayram'ın vardığı sonucun kabule değer olduğunu belirtir. Bkz. İncalcık, "Ahilik, Toplum ve Devlet", *II.Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1999, s. 189.

⁵⁴ Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin kuruluşu*, TTK Basımevi, Ankara 1999, s. 95.

⁵⁵ Halil İncalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1500)*, Adnan Yılmaz, a.g.e., s. 62.

⁵⁶ Yusuf Z.Yörükan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, TTK basımevi, Ankara 1998, s. 136.

bir ifadeyle bugünün çoğu Alevi dedesi, işte Rum Abdalı denilen bu şeyhlerin ve dervişlerin torunlarıdır.

Abdalân-ı Rûm'dan Kırşehir Abdallarına

İptidai dinler genellikle mistiktir. Bu sebeple bu dinler sufilik ve tarikat perdesi altında devam etmiştir. Dini hayat ve sufiyane cereyanlar, Türkmen muhitlerinde daha canlı, daha hareketli, taşkın, cezbeli, daha samimi ve eyleme dönüştürmeye daha müsaittir. Metafizik düşünceler, mücerret mefhumlar bu ilkel çevrelerde gayet basitleştirilerek ameli ve müşahhas toplu bir halde gerçekleşir. Ahlâk felsefesinin incelikleri derhal sert bir hayat kaidesi haline girer. Anadolu'nun ilk mistik dervişleri olan Abdalân-ı Rûm (Anadolu Abdalları), genellikle heterodoks çizgide gösterilen sufi akımlar da bu kabildendir. Velâyetname başta olmak üzere bazı tarihlerde Horasan Erenleri, Türkistan Pırları, Rum erleri, Fukara-i Horasan ve Fukara-i Rum diye anılan zümreler Anadolu Abdallarıdır⁵⁷. Bedel kelimesinin çoğulu olarak abdal, gezgin dervişlere verilen ad olmuştur. Bu yüzden birçok olay abdalın bilgisi dâhilinde görüleceğinden onların sufi arif kimliğine isnatla *abdala malum olur* deyimini yayılmıştır. Köprülü'ye göre, bu *abdal* tabiri eski bir tasavvuf ıstılahı olan *abdal* kelimesinden alınmış olup IX.yy'dan beri bilinmektedir. Tasavvufi halk şiirlerinde, halk türkülerinde, halk hikâyelerinde ve menkıbelerinde Abdal zümrelerinden bahsedildiğini görüyoruz. Abdal kelimesi, İranlılar ve Türkler tarafından kullanılan ve *abit*, *zahit*, *veli*, *sufi*, *derviş* anlamlarına gelen eski mistik dönemlere uzandığını belirtilir.⁵⁸

⁵⁷ Bkz. F.Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, s. 94.

⁵⁸ Abdal tabiri 12-14.asırlarda İran ve Anadolu sahasında derviş anlamında kullanılmışsa da Anadolu'da daha çok yaygındır. Popüler anlamı yanında Abdal tabiri hadislerde geçen ve birçok mutasavvıf âlimin ricalü'l-gayb, kutbu'l-aktab nazariyeleriyle alakalıdır. Bkz. Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları 2*, Ötüken, İst. 1989, s. 362, 364, 367. Abdal'ın 7, 30, 40 vs olarak sayılması tarikatlardaki Yediler, Kırklar olarak anılan ıstılahla ilgilidir. Yedi Abdal inancına göre bunların yedincisi Hızır'dır (s.366). Abdal sözü, Türkler arasında ve en ziyade Oğuz Türklerinin aşiretleri arasında çok yayılmış bir sözdür. Zamanla meczup, serseri manalarına gelen bu deyim, bir kısım gezgin dilenci dervişlere verilen hususi bir isimdir. İran'da da bu zümrelere tesadüf edilmekte ve bunlara derviş veya abdal adı verilmektedir. Bir seyyah, bu abdalların sokaklarda, meyhanelerde, kahvehanelerde ve toplu mekânlarda halka vaazlarda bulunduğu, hikâyeler söylediklerini fakat hiçbir itibarları olmadığını söyler. Dede Korkut hikâyelerinde Oğuzların halk sairi-musikişinası manasında kullanılan ve Türk kültür tarihi açısından büyük bir önem taşıyan *Ozan* kelimesi de zamanla Anadolu'da *çok sözle baş ağrıtan kimse* anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Halk arasında *geveze*, *herze söyleyen* manasına alay yerinde kullanıldığını gördüğümüz *Ozan* sözü de tıpkı Anadolu'da bazı çingene zümrelerine *abdal* denilmesi gibi, zamanla *çingene çalgıcı* anlamında kullanılmaya başlamıştır bkz. Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları 1*, TTK Basımevi, Ankara 1999, s.136-137.

Su dibinde mahi ile sabralarda abü ile

Abdal olup ya hu ile çağırayım Mevlam seni... diyen Yunus Emre, Abdalların mistik yönüne dikkat çekmektedir. Şah İsmail de bir şiirinde

Şahın evladına ikrar idenler

*Abiler, Gaziler, Abdallar oldu*⁵⁹..... mısralarıyla aşağı yukarı Aşıkpaşazâde'nin bahsettiği zümreleri sıralamaktadır.

Abdalların savaçılık, aplık ve kahramanlık gibi göçebe bozkır geleneğinin özelliklerini taşumaları da gayet doğaldır. Osmanlı'nın erken dönemlerine ait kaynaklarda abdal, baba unvanı taşıyıp ilk Osmanlı hükümdarlarıyla beraber savaçlara katılan, tahta kılıçlarıyla kaleler fetheden, bir avuç müridi ile binlerce düşmanı ezen, Müslümanlığı yayan, abdal lakaplı cezbeli birtakım dervişler mesela Abdal Musa, Abdal Murad, Kumral Abdal, Geyikli Baba, Aşıkpaşazâde'nin Rum Abdalları dediği zümreye mensuptur. Abdalan-ı Rum sözcüğünün ilk kez Rum Abdallarının da içinde bulunduğu Babâi İsyanının önderi Baba İlyas-ı Horasanî soyundan gelen Osmanlı tarihçisi Aşıkpaşazade tarafından kullanıldığı bilinmektedir.⁶⁰ Bu zümre Yesevîlik, Kalenderîlik, Haydarîlik gibi muhtelif heterodoks tarikatların Anadolu'da Türkmen gelenekleriyle ve mahalli kültlerle karışmasından hâsıl olan Babailiğin devamı ve Bektaşîliğin ilk şekillerinden biri sayılır.⁶¹ Osmanlı ve diğer Türkmen beylikleri topraklarında hem fetihlere katıldılar, hem de dini görüşlerini yaydılar. 14. asrın başlarına rastlayan bu zaman zarfında Babâi dervişleri artık halk arasında Rum Abdalları olarak anıldıkları görülmüyordu. Onlar, soranlara, *Baba İlyas müridiyim, Seyyid Ebu'l-Vefa tarikendenim* cevabını veriyorlardı. Baba İlyas'ın adı henüz unutulmamış ama HBV'nin adı o dönemde henüz bilinmemektedir.⁶²

Gerek köylere yerleşmiş olan, gerek göçebe hayatını sürdüren bu Türkmenler, hiç şüphesiz sağlam ve çok samimi Müslümanlardır. Fakat bu Türkmenlerin Müslümanlığı, şehirli Türkler gibi tamamıyla ortodoks bir Müslümanlık değil, eski Türklerin putperest gelenekleriyle Batını şeyhlerin tasavvuf rengine boyanmış basit ve popüler bir şeklinin ve bazı mahalli bakiyelerin imtizacından hâsıl olmuş bir senkretizmdir.⁶³ Mehdi bekleme temayülleri kuvvetli olan bu Türkmen aşiretleri merkezi idareye karşı koyabilecek yegâne kuvvet olduğu için bunlar arasında dini-siyasi propagandalar hiç eksik olmamıştır. Ortodoks çevrelerin şiddetli tenkitlerine uğrayan garip giyimli ve coşkun yaşayışlarıyla tamamen eski Şamanları hatırlatan bu baba lakaplı Türkmen şeyhleri köylülerin ve göçebelerin

⁵⁹ Irene Melikof, *Uyur İdik Uyardılar*, demos yay., İst. 2006, s. 56.

⁶⁰ *Aşıkpaşazâde Tarihi (Tevârih-i Al-i Osman)*, neşr. Ali Beg, İstanbul 1332, s. 200.

⁶¹ A.Y.Ocak, "Osmanlı Beyliği Topraklarındaki Sufi Çevreler ve Abdalan-ı Rûm Sorunu (1300-1389)", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. Elizabeth A. Zachariadou, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İst. 1997, 161; Köprülü, *Osmanlı*, s. 101.

⁶² Msl bk. *Aşıkpaşazade*, s. 46; Anonim *Tevârih-i Al-i Osman*, İst. Ün. Ktp. Türkçe Yazmalar, nr. 2438, v. 42b-43a; Neşri, *Cihannüma*, yay. Fr. Babinger, Leipzig 1951, I, 47.

⁶³ Köprülü, *Osmanlı*, s. 97.

manevi hayatlarının başlıca nazımı ve hâkimi idiler. İşte yukarıda bahsettiğimiz Babaîler isyanı bu faal propagandacılar tarafından hazırlanmış ve tatbik edilmiştir.⁶⁴ Bu Babaî taifesi, Anadolu'nun daha sonraki zamanlarında muhtelif Alevî zümrelerine benzemektedirler. Baba deyimi, Bektaşîlerin kullandıkları manadan farklı olarak, saz çalan, nefes söyleyen yaşlı ve saygın Alevi erenleri için kullanılan bir kelimedir.⁶⁵

Abdallar soy itibarıyla Türkmendirler; Oğuzların Beydili oymağı ile birlikte Horasan üzerinden geldikleri öne sürüldüğü gibi, Hindistan sınırlarından geniş bir alana yayılan Halaçların, Akhunların, Efdalitlerin ve Abdalların birbirleriyle ilişkileri ve Türklükleri konusu sağlam delillere dayandırılarak incelenmiştir.⁶⁶ Birçok araştırmacı bugün Anadolu Abdallarını; Tahtacıların, Çepnilerin, kısaca tüm Türkmen Alevileri gibi Babaî Türkmenlerinin bakıyeleri olarak görmektedirler. Abdal oymaklarının, arşiv belgelerinde Türkmen taifesi olarak gösterildiği belirtilmekte ve Abdalların hem Türkmen aşiretleri hem de Türkmen cemaatleri olarak Anadolu'da birçok bölgesine yerleştikleri dikkat çekilmektedir. Köprülü ve A.Y.Ocak gibi müellifler, bu Babaî vb. Türkmen şeyhlerinin menşelerini kısmen Yesevî ve kısmen Kalenderî-Haydarî tarikatlarında aranması gerektiğini belirtirler.⁶⁷ Keza Abdallar HBV'yi manevi metbu kabul ederler. Bu tarikatların bazı ayinlerinin eski Şamanizm inançlarını andırdığı ve Türkmen babalarının müfrit Alevî zümrelere mensup eski Türk Şamanlarına benzeyen dervişler olduğu görülmektedir. Bektaşîlik, kültür üstünlüğünü bütün bu zümrelere kabul ettirmiş görünmektedir.

Şamanlığın en bariz seciyesi kamlar tarafından icra edilen sihri merasimdir. Türklerde asıl dini ibadetler, cemaat halindeki bu resmi ayinlerdir. Boy ve oymak beyleri aynı zamanda dini reistirler. Beyler ne zaman dua etseler makbul olur. Çünkü tanrılar beylerin atalarıdır. Kitab-ı Dede Korkut'ta *Oğuz beyleri yüz göğe tuttular, el kaldırıp dua ettiler, beylerin alkışı alış kargışı kargıştı* (Yani duası makbul, bedduası lanettir denilmektedir).⁶⁸ Eski Türk Şamanlığında kırlarda kamların yaptığı merasimlerde (Nevruz bayramı) oymaklar sıra ile ayin icra ederler. Orta Asya'da pek çok Türk boyu vecd haline gelerek Divan-ı Lügat-it Türk'ün belirttiği üzere efsun yaparak ve gaipten haber vererek insanların problemlerine çözüm bulmaya çalışan bu insanlara şaman yerine kam, kâhin demektedir. *Kam ırkladı,*

⁶⁴ Köprülü, *Osmanlı*, s. 98.

⁶⁵ Yörükkan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, s. 70.

⁶⁶ Richard N.Frye – Aydın Sayılı, "Selçuklulardan Evvel Orta Şarkta Türklere", *Belleten*, Cilt X, Sayı 37, TTK, 1946, ss. 97-131, 125-129.

⁶⁷ Bkz. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, TTK Basımevi, Ankara 1988; Babinger-Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, insan yayınları, İst.1996; Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik; Kalenderîler (XIV-XVII.Yüzyıllar)*, TTK Ankara 1999.

⁶⁸ *Kitab-ı Dede Korkut*'tan nalden Yörükkan, *Şamanizm*, 68.

fal için kâhinlik yaptı demekti.⁶⁹ İslamiyet'le birlikte kamlık görevini dedeler üstlenmiş oldular. Alevi-Bektaşiler erenlerine ata, baba, dede demekle birlikte onlara Sultan Varlığı, Hüncar, Hacı Bektaş, Hüsam Şah, Babaî isyanını yöneten Baba Resul gibi reislik ve hükümet unvanları da verirlerdi. Bu kam-ozanlar din öncüler olduğu gibi aynı zamanda çok zengin sözlü edebiyatın taşıyıcılarıydılar. Türk edebiyatının en eski kaynaklarından biri Dede Korkut, eski Türklerin kam-ozanlarını temsil eder. Dernek gecelerinde veya sohbetlerde nefesler genellikle saz ve bağlama refakatinde okunur. Abdallar arasında keman da çalınmaktadır. Bazı yörelerde Esrara *abdâl otu* denilmesi ve *Abdâl keyfi* deymi, bu gün onlara saz ve söz sanatçısı denmeleri, Abdalların en kültür çevresine mensup olduğunun göstergeleridir. Bu dernekler çalgısız, içkisiz olmaz. En azından dedeler, meclisten sonra dem (rakı, bazen dolu denir) çekirdi. Dem, Üçler, Yediler, On ikiler ve Kırklar aşkına içilir⁷⁰. Hastalarını okutmak için çeşitli sınıftan halk bu dedelere başvurduğu olurdu.

Şaman ve kamlar, nerede olursa olsun milli dilleriyle ayini organize ederler. Bütün ayin ve merasimlerin Türkçe olmasından dolayı Şamanizm'i, Türklerin milli dini olarak öne sürenler mevcuttur. Cem Ayinlerinde yapılan merasimler de biraz değişmiş haliyle buna benzer. Bu merasimlerde okunan dualar Cem ayinlerinde olduğu gibi tamamen Türkçedir. Cem Ayinlerinde dedeler murakabe içinde bulunurlar, ayin sırasında vecd ü istiğrake kapılanların sayısı pek çok-

⁶⁹ *Divan-ı Lügat-it Türk*, Besim Atalay çevirisi, Ank.1941, s. 283, 285. İslam öncesi dönemlerde Şaman ve kamlar, sihri ayinler, davullu, sazlı, içkili danslar, deveran yaparlar, öyle ki kendin geçerlerdi. Ziya Gökalp'a göre toyunlar (Şaman-kam), dini reis oldukları halde aynı zamanda siyasi reistirler. (Yörükân, *Şamanizm*, s. 66, 472) Kam, sihirbaz demek değildi, yalnız ayin icra ederken bazı sihri hareketlerde bulunur ki buna dini bir tabir olarak kehanet denir. Nitekim eski kaynaklarda kam, kâhin diye tercüme edilir. (Kaşgarlı, *a.g.e.*, C. 3, s. 117). Kamlar meczup şahsiyetlerdir ve irsidedir; bunlar dini bütün esrara vakıftırlar. Bunlardan hemen hemen her oymakta bir iki tane bulunur. Onlar davul ve çalgılarıyla herkesin gözü önünde kendinden geçmesine gerçekleşen sıhrî bir ritüelde bulunur. Kamlar her ayinde göklere seyahat eder. Bu arada kesilen kurbanı Tanrı'ya kabul ettirmek için halden hale geçer. Merasim sırasında kam usulen bazen rakı içer, bazen fevkalade heyecanlanır, ağzından köpükler gelir, bayılır, düşer ve bir müddet sonra kendine gelmekle beraber istiğrak halindedir. Onun bu arada şuursuz olarak söyledikleri kendisinin değildir, Tanrı'nındır artık. Bu manzara mistik ve ruhi hallerdir ki itiyat ile inanmak ve telkin ile vukua gelir. Bu merasimlerden sonra kam çok yorulur, birkaç gün sonra ancak kendine gelir. Bu sırada ölen kamlar da olur. Merasim bitince kam istiğrak halinden ve olağanüstülüğten çıkar, normal bir insana döner. Ziyafet başlar, kesilen kurbandan yiyip içilir. Kamlar, fakir kimselerdir, ne verilirse onu alırlar sadece kurbanın derisi onlara kalır. Genellikle kamlar, cezbeli ve derbeder bir hayat geçirirler. (Yörükân, *a.g.e.*, s. 82) Cem Ayinlerinde yapılan merasimler de buna benzer. Cem, göklere seyahat, miraçtır. Cem erenleri, birbirine miracın kutlu olsun derler. Merasimler, istimal edilen rakı tasarrufu ve kesilen kurbandan son bulur. (Yörükân, *a.g.e.*, s. 92)

⁷⁰ Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, s. 119.

tur. Bugün Alevi-Bektaşî zümrelerde bütün ayin ve duaların (gülbankların, tercümanların, nefeslerin ve ilahilerin) Türkçe olması, Abdalların da Türkçeden başka bir dil bilmemeleri, Orta Asya'ya kadar uzanan Türk halk kültürü ve inançlarının bakiyeleri olmasından kaynaklanmalıdır. Kanaatimiz budur ki, bunlarda ecdattan kalma nefesler, inançlarındaki esasları meydana çıkarır.

Heterodoks zümrelerdeki bütün ibadet sisteminin içerisinde toplandığı, dini akidelerle birlikte örf ve adetlerin bütünüyle teşekkül etmiş ve çevrelenmiş olduğu, ibahe, iştirak, dedelere ve cemaata ibadet, saz, sema, rakı, şiir ve kadının bir araya getirilmiş olduğu Cem ayininin menşei, iptidai Şamanlık ve kam merasimi olduğu gibi, Anadolu'da eskiden yaşamış dinlerin bakiyesi veya kısmen onların tesiri ile meydana gelmiş olması mümkündür. Y. Ziya Yörükân, Türkmen Aleviliğinin sadece Batınlığın bir devamı olmadığına işaret ederek onun Yesevî, Kalenderî, Haydarî gibi Türk tarikatları ile Hurufilik, Vücutiye ve Dehriyye felsefelerinin karıştığı, içerisinde Türk gelenek ve göreneklerinin, halk şiirinin yaşadığı bir dünya olduğunu, bununla birlikte Türk şölenlerini andıran ayinleri de içerdiğini söylemektedir.⁷¹ Anadolu'daki Türkmen düğünlerinin ve kadim oyunlarının ve ziyafet geleneklerinin kaynağı araştırıldığında eski dinlerin ritüellerine kadar uzandığı görülecektir. Bazı Türk oymakları arasında hala düğüne toy denir ve bu düğünlerde bardak, çanak gibi eşya çalınması eski yağma geleneğinin devamından başka bir şey değildir. Mesela Barak Baba'nın yarı çıplak, ellerinde zilli defler olduğu halde toplu daire teşkil ederek köylerde gezip oynayan, hayvanların seslerini taklit edip güzellere Tanrı cemali diyerek secde etmesi nakledilmektedir. Geyikli Baba'nın ise Bursa'yı muhasara eden ordunun önünde bir geyiğe binmiş ve elinde tahtadan büyük bir kılıç olduğu halde askerleri çoşturdu.⁷² Şamanizm'deki kurban merasimi ile Alevilikteki musahip kurbanı ve adak kurbanları arasındaki bağı şüphesiz Babaî ve Abdal zümreleri aracılığıyla günümüze taşınmıştır.⁷³

⁷¹ Yusuf Ziya Yörükân, *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*, Ötüken Yay., İst.2006, s. 119.

⁷² *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi'*nden naklen Yörükân, *Şamanizm*, s. 97.

⁷³ Şamanlar kötü ruhları evlerden kovarken, Aleviler de cem teşkil ettikleri zaman, nefes söyler, saz çalar, sema oynar ve imanlı saki bacıların kınalı ellerinden aşk olsun niyazı ile dem çekerler. Bu ayinde içilecek dem özel bir törenle çekilir. Dem (dolu), kıymız kaynatılarak damıtılır ve buna araki denir. Bu içki kutsaldır. Sonuçta heyecan ve taşkın bir maneviyat seli ortamı misrik bir havaya sokar. Herkes aynı noktada birleşir, vahdet-i vücüt sırrı tecelli eder. Eskiden beri meczupların (veliler ve erenler) hürmete layık görülmesi bundandır. Mistik meclislerde dini heyecan ve bu heyecanı arttıracak vasıtalar kullanılır. Büyük sufilerin sekr (sarhoşluk) ve sahv (ayıklık) hali diye rumuzi bir surette ifade ettikleri hakikati, Aleviler içtimalarında fiilen yaşarlar. Kuru ve sakin ibadet şekilleri karşısında ihtişamlı ayinlerin, hissiyat coşkunluklarının insanlarda dini rabıtayı daha ziyade takviye ettiği, heyecanı arttırmak ve ruhi cevalanlar yaratmak için raks vasitasına müracaat etmişler ve rakı içmeyi mukaddes merasim sırasına sokmuşlardır. Ruhlara tesir eden musikinin kullanılması, teganni ile şiirler, ilahiler okunmasıyla derin bir

Abdalân-ı Rûm geleneğinin yegane temsilcileri olan Kırşehir Abdalları, Anadolu'da dağınık halde yaşayan Avsar, Beydilli, Yüreğir, Çepni vb. Oğuz boylarının çeşitli temsilcileri ile olan tarihsel ve gönül bağlarının ciddi şekilde farkındadırlar. Gerek Yunus Emre ve Pir Sultan Abdal'dan, gerek Dadaloğlu, Karacaoğlan ve Köroğlu'ndan miras aldıkları şiir nefes ve türküleri aynı Türkmen geleneği içerisinde aslını bozmadan terennüm etmişlerdir. Hepsinin menşe ve kaynağının Horasan olduğunu çok iyi bilmektedirler. Bu cümleden olarak aynı ocaktan beslenmiş Türkmen yiğit ozanların Türkülerine sahip çıkarak bu kültür geleneğini sürdürmeleri, dejenere olmaya yüz tutmuş öz Türk kültürünün devamı için çok önemlidir. Kırşehir Abdalları yüzyıllar öncesinin şairlerinin şiirlerini türkü makamında söylemekten büyük zevk almaktadırlar. Onların hasret kokan türkü ve bozlakları yüzyıllardır Türk halkının duygularına tercüman olmaktadır. Kendilerini Türkmen geleneğin doğal mirasçısı olarak görerek aslını bozmadan sabırla aynı sanat ve kültür çizgisini yürütmüşlerdir. Anadolu'da tarih içerisinde gittikçe hâkimiyet kazanmış olan Sünni taassup adeta türküyü, çalgıyı, abdallara havale etmiştir. F.Köprülü de, Kafkas Azerbaycan'ındaki Abdallar köyünde, bilhassa âşıklar, yani söz şairleri yetişmekle meşgulken, Anadolu'daki Abdallar halk arasında hikâyecilikle, çalgıcılıkla, oyunculukla şöhret kazanmışlardır; bu durum Türk kültürü açısından son derece önemlidir demektir.⁷⁴

XVIII.yüzyılda Bektaşî Abdalları deyimi yayılırken Abdal deyimi Bektaşî sözüyle aynı anlamı taşımaya başladı. Tarihsel süreç içinde Anadolu Abdalları, Alevi-Bektaşî zümreleriyle aynı heterodoks inançlar manzumesinin bir halkası olmuştur. Pek yazılı edebiyat ürünü bırakmasalar da diğer âşıkların tabiat, aşk, fakirlik, göç savaş, gurbet gibi konuların işlendiği duygu dolu ve toplumsal konuları içeren şiirleri besteleyip çalarak usta yorumlarıyla geniş halk kitlelerine sevdiren abdallar olmuştur ve bunlar bugün de özellikle Kırşehir'de canlı olarak varlıklarını korumaktadırlar. Anadolu'da ezgileri zevkle dinlenen Kırşehir Abdallarının yerleşik hayata geçmeleri yakın zamanlarda olmuştur. Onlar yine kendi tabirleriyle ekseriyetle gezginci idiler. Nitekim *dağ yürümezse abdâl yürür* deyişi Abdalların göçerliklerine bir vurgudur.⁷⁵

Öte yandan gerek Dadaloğlu'nda gerekse Karacaoğlan'da hiçbir ozanda bulunmayan önemli bir özellik olarak yer adlarına fazlaca rastlanılması bunların

---

vecd ve istiğrak içinde sükûnetten taşkınlığa geçişle, fertler başka insanlar olmuşlar, kendi oluşlarının fevkinde çıkmışlar, köle ve efendi, halik ve mahlûk, abid ve mabud hepsi birdir; bu anda onlar ıstırabın ve ölümün fevkindedirler, hepsi hakikate vasul olmuştur ve hepsi erenlerdendir. Ayin-i cem'lerde Kaygusuz Abdal'ın *Aleme külli-i vicud ve can ben oldum ve suretle safana rahman ben oldum* benzeri mistik nefesleri okuna gelmiştir. *Risale-i Kaygusuz*'dan naklen, Yörükkan, *Şamanizm*, s. 106.

⁷⁴ *Edebiyat Araştırmaları*, Ötügen yay., İst. 1989, C.2, 363.

⁷⁵ Adnan Yılmaz, *Kırşehir Örneklemesiyle Anadolu Abdalları*, Kırşehir Belediyesi, 2008, s. 76.

birer Türkmen aşireti (yörük, göçebe) ozanı olmasıyla ilgilidir. Çukurova Yörüklerinin kültür ürünü olan bozlak havalarının Kırşehir’de Abdal zümrelerince aynı tazelik ve güzellikle okunması aynı mirasın taşıyıcıları olması açısından dikkat çeker. Toroslarda yaşamış Dadaloğlu’nun anıt heykelinin Kırşehir Kamana’da dikilmiş olması bu mirasın tevarüs edildiğinin en önemli göstergelerindendir. Karacaoğlan ve Kırşehir Abdalları geleneği etle tırnak gibi kaynaşmıştır.

Hastalar üzerinde nefesin tesiri hakkındaki inanç çok devamlıdır. İptidai dinlerden muasır din ve tarikatlara yaygın bir surette tesir eden müesseseler falcılık, üfürükçülük, büyücülük gibi halk kültürü inançlarıdır. Bu hususta Alevi dedelerinin nefesleri meşhurdur⁷⁶. Anadolu’da hasta olanların “*üstüme bir Karacaoğlan okuyuver*” darbimeseliyle mükemmel örtüşmesi de manidardır. Asırları Dadaloğlu’na ait ve nerdeyse Kırşehir’in milli türküsü haline gelen “*Biter Kırşehir’in Gülleri Biter*” türküsü, *Kalktı göç eyledi Avşar elleri* diye başlayan Avşar bozlağı ve yine adı Kırşehir’le anılan *Ağ Gelin* türküsü, Anadolu’nun bu Türkmen geleneğine dört elle sarılan Kırşehir Abdalları sayesinde gönüllerde hala yaşamaktadır. Bu canlı örnekler bir kültür geleneğinin devam etmiş olması açısından son derece önemlidir.

Abdalin Dünyası diye başlayan ortak şiirlerinde Kırşehir Abdalları, iç dünyalarını ortaya korken *geldikleri yeri* inkâr etmemekle birlikte, benzer zümrelerden sosyolojik ve kültürel anlamda farklı bir değişim ve dönüşüm geçirdiklerini de göstermiş olurlar. Günümüz Kırşehirli abdal-ozanlarının dilinden dökülen, terennüm ettikleri şiirlerinde protestonun yerini sevgi ve hoşgörü almıştır. Artık, beklenen mehdi, Şah ve Ali gibi mistik maşukların yerini *tatlı dilli, güler yüzlü, ceylan gözlü* cismani güzeller almıştır.⁷⁷

Kırşehir Abdallarının repertuarlarında bulunan ve bugün de keyifle terennüm edilen bozlak ve türküler, Dadaloğlu ve Karacaoğlan’dan ne kadar çok etkilenildiğini gösterir.⁷⁸ Popüler kültüre karşı bir avuç Abdal dile getirdiği halk

⁷⁶ Yörükkan, *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*, s. 58 ve sonrası.

⁷⁷ *Gözyaşım sen oldun kahirim sensin*
Evvelim sen oldun ahirim sensin
Batınım sen oldun zabirim sensin
Evvelim sen oldun ahirim sensin. . . .
Horasan’dan çıktık tebdil göçeriz
Kavga niza olmaz yurdumuz bizim
Güzele aşığız, insan severiz
Sevgidir, gönüldür, derdimiz bizim. . . . .

⁷⁸ *İncecikten bir kar yağar*
Tozar Elif Elif diye
Deli gönül Abdal olmuş
Gezer Elif Elif deyi

türkleriyle öz Türk kültürüne önemli katkılarda bulunmuştur. Bir yerde Kırşehir, Ortaçağlardan beri Anadolu'daki kültürel yozlaşmaya karşı rekabet edebilecek dinamizmi bağrında taşımıştır. Bu kültürün son temsilcilerinden bozlak havalarının ustası Kırşehirlî Muharrem Ertaş'ın oğlu Neşet Ertaş, tüm Anadolu'ya sesini duyurabilmiş, *Bozkırın tezenesi* idi.⁷⁹ Kırşehir Abdalları, Şamanizm dönemlerindeki Orta Asya'dan Horasan Erenleri kanalıyla Anadolu'ya uzanan ve burada Arap, Fars ve Bizans dini-kültürel baskılarına karşı dayanabilen *kendince ve Türkmence* Babaî, Abdalan ve Bektaşî kültür dönemlerinin kuşkusuz yegâne temsilcileridir. Eski şaman ve kam'lar zamanla yerini bahsî, aşık, ozanlara bırakmıştır. Bugün lağvedilmiş tekke ve tarikatlarda gördüğümüz raks, zil, def ve saz, hep bu kadim Türk inanç ve adetlerinin bir devamıdır.

Türkçenin merkezi Kırşehir

Türkmen lideri Karamanoğlu Mehmed Bey, Baybars'ın Anadolu'ya gelişini fırsat bilerek Konya üzerine yürümüş ve şehri ele geçirmişti (1277). Aynı yıl içerisinde halka hitaben yayınladığı ilk fermanda "*Bundan sonra divanda, dergâhta ve bargâhta (saray ve resmi dairelerde), mecliste, meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır*" demiştir⁸⁰. Türkçenin bir yönetim dili olarak 1277'de Konya'da hüküm süren bir Türkmen lideri tarafından deklare edildiği dikkate değer bir yeniliktir. C.Cahen'e göre bir diğer önemli yenilik de Arapça ve Farsça bilmeyen Türkmenler, Anadolu Selçuklu tarihinde ilk kez Türkçeyi kullanan bir divan kâtipliği kurmuş oldular.⁸¹

Aslında Türkçenin resmi dil olarak ilan edildiği Karamanoğullarının atası Nure Sufi'ye kadar gitmektedir. Baba İlyas'ın halifesi olan Nure Sufi, bir Babaî şeyhidir. Dilleri saf Türkçedir. Baba İlyas'ın torunu Âşık Paşa'nın babası Baba Muhlis, bu hadiselerde etkin bir rol oynamıştır. Türkçenin dönemin resmi yönetimine karşı ayaklananlar tarafından resmi dil ilan edilmesine giden süreç,

---

Çukurova'dan Kırşehir'e kadar uzanan geniş bir saha Türkmenlerin yaylak-kışlak mekânlarıdır. Bk. Adnan Yılmaz, *Anadolu Abdalları*, s. 70-72.

⁷⁹ Bu satırların yazıldığı sırada hayatını kaybettiğini öğrendiğimiz Neşet Ertaş'a Allahtan rahmet dilerken Türk kültürüne katkılarından dolayı bu millet kendisine minnet borçludur. Kendisine sunulan devlet sanatçılığı teklifini *ben halkın sanatçısıyım* diyerek reddeden Neşet Ertaş, TBMM tarafından verilen Türk kültürüne hizmet ödülünü kabul ederken de "*bu ödülü ecdadım adına kabul ediyorum*" demiştir. Büyük ozanımız Unesco tarafından yaşayan insan hazinesi kabul edilmiştir. 13.yy.dan beri bu vatanı şenlendiren, bu toprakların mayasına kardeşlik tohumları saçan Abdalân-ı Rum'un bu son temsilcisi, yer altı kaynağına dönmüş öz Türk kültürümüzü adeta cilalayıp yeniden işlemiştir. Türk halk kültürünü romanlarında yaşatan Çukurovalı yazar Yaşar Kemal, kendisini *garip* adıyla anan bu büyük ustaya *bozkırın tezenesi* demiştir.

⁸⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 562.

⁸¹ Cl. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, E Yayınları, İst. 1979, s. 283.

Baba İlyas'ın kurduğu ve filizlendirdiği ocaktır. C.H.Tarım, "Meşhur Cimri vakasında Konya'yı zaptetikten sonra 1277 yılında çıkarttığı bir fermanla Türkçenin resmi dil olarak ilan edilmesinin en büyük şeref payı Muhlîs Paşa'ya ve Babailerin kararگاهی olan Kırşehir'e düşer" demiştir.⁸²

Karamanoğlu Mehmed'in Farsçaya karşı tutumu Türkçenin gelişmesi doğrultusunda ilk siyasi çıkıştır. Bu dönemde Arap, Fars ve Türk kültürleri arasındaki savaş, Türkçe adlar yerine eski İran isimleri almaya başlayan, Şehnameler yazdıran, Farsça ve Arapça unvanlar alan Selçuklu sarayına karşı, kendi kültürlerine inatla sahip çıkan geniş Türkmen kesimleri arasındadır. Çeşitli Türkmen şeyh ve dervişleri adına okuna gelmekte olan çeşitli menakıpnameler, halk tarafından büyük ilgiyle karşılanırken, Fars edebiyatı, Selçuk sultanlarının destek ve himayetlerinde büyütülmüştür. Zira bu esnada klasik Türk edebiyatı da ilk mahsullerini vermeye başlamıştır. Bu çıkış, sadece Karamanlı Türkmenlerinin değil, o zaman Anadolu'nun kahir ekseriyetini oluşturan Türklerin duygusunu ifade etse gerekir. Keza İlhanlıların çöküşünden sonra Anadolu'da mevcut Türkmen beylikleri arasında Karamanlılar etkin olduğu coğrafi saha ve tarihi rolü dolayısıyla Selçukluların varisi gibi görünse de tarih Osmanoğullarını öne çıkarmıştır. Selçuklular Sivas'ın merkez olduğu geniş bir sahayı Danişmendiyeye olarak adlandırırken, Kırşehir ve yöresi, Yunan vilayeti adıyla tanınırdı. Osmanlılar klasik dönemde ise Kırşehir, Karaman vilayeti adıyla anılan saha içerisinde gösterilmiştir.

Garibnâme yazarı Kırşehirlî Âşık Paşa (ö.1333), Türk dilinin Anadolu'daki ilk ve en önemli temsilcilerinden birisi olmuştur. Babailer soyundan gelen ve Baba İlyas'ın torunu olan Âşık Paşa, eserinde Türk dilinin ihmal edilmiş olmasından yakınırken şöyle der:

*Türk diline kimseler bakmaz idi
Türklerle her giz gönül akmaz idi
Türk dahi bilmez idi bu dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri
Bu Garibnâme ile geldi dile
Kim bu dil ehli dahi mana bile
Ta ki mahrum kalmaya Türkler dahi
Türk dilinde anlayalar ol hak'ı*

Âşık Paşa'nın bu eseri on bab (fasıl) olup, toplam 12 bin beyit kadardır. Kitap akıcı bir Türkçe ile yazılmıştır. Türkçesi 13.-14.yüzyıl Türkçesidir. Garibnâme kaleme alındığında Konya'da Fars dili yaygındır. Buna karşılık Kırşehir'de Süleyman Türkmanî, Ahi Evran, Baba İlyas, Âşık Paşa ve aile bireylerinin savunduğu Türk dili ve kültürü egemendir. Anadolu'nun nüfuzlu ve zengin bir

⁸² C.Hakkı Tarım, *Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Kırşehir 1938, 103-105; *Tarihte Kırşehri-Gülşehri (ve Babailer-Ahiler-Bektaşiler)*, Yeniçağ Matbaası, İst.1948, 48.

sufi ailesine mensup olan Âşık Paşa, Kırşehir'de doğmamış olsa bile (bazı kaynaklar Amasya İlyas köyünde bazı kaynaklar da Kırşehir'de doğduğunu belirtiyor) babasının veya kendisinin Kırşehir'e gelip yerleştikleri ve ikisinden birinin Kırşehir'de bir zaviye kurduğu bilinmektedir.⁸³

Âşık Paşa, Türkçe yazarken yüksek tasavvufa ait fikirlerini Farsça bilmeyenlere karşı yaymak maksadını gütmüş, bu durumu söylemek mecburiyetini hissetmiştir. Aslında Türkler, hiçbir yerde Arap-İran medeniyetine tamamen bağlı kalmış değiller, Türklerin kendi dillerini unutmaları da hiçbir zaman vuku bulmamıştır. Bununla birlikte Arap ve İran medeniyetinin Türklerle tesiri o kadar kuvvetliydi ki Türk dili hiçbir yerde devlet ve medeniyet dili olamamıştı.

Merhum Köprülü de Âşık Paşa ailesinin tarihinin Anadolu'daki Babaîler isyanıyla ve Karaman beyliğinin başlangıç meselesiyle sıkı sıkıya bağlı olduğuna işaret eder.⁸⁴ Osmanlı tarih yazarı Aşıkpaşazâde de Âşık Paşa soyundandır; kendisini, Vefâî tarikatının halifesi Baba İlyas'ın torunu olarak anar.⁸⁵ Âşık Paşa'nın oğlu Elvan Çelebi de Babaîler soyundan gelen önemli bir yazardır. Babaîler sorununun karanlıkta kalan birçok yanı onun *Menâkıbu'l-Kudsiyye Fî Menâsı-bı'l-Ünsiyye* adlı Baba İlyas-ı Horasanî ve sülalesinin menkıbevi tarihi olan eseri sayesinde aydınlanmıştır.⁸⁶

İslam'a girmiş, Müslüman olmuş ve Selçuklu hanedanı gibi, kültürü İranlaşmış kentli Türk ile henüz tam olarak İslamlaşmamış göçer ya da konar-göçer Türk arasındaki sosyal çatışma dolayısıyla birincisine Müslüman, ikincisine Türk denmiştir. Nitekim Mevlana Müslüman olmayan bir dinleyenine hitap ederken, *Tat olsan da, Rum olsan da, Türk olsan da dili olmayanların (yani süluka girmiş olanların) dilini öğren* demiştir.⁸⁷ Nasıl ki Kaşgarlı Mahmud'un gösterdiği gibi tat sözcüğü⁸⁸ Müslüman olmayan Uygur'u belirtiyor idiye Türk de tam olarak İslamlaşmamış olana deniyordu. Bu sözcüğün etnik anlamda değil sosyal bir anlamda kullanıldığı açıktır. Bu gün Anadolu'da bazı bölgelerde Alevi zümrelere Kürt denilmesi de bu cümledendir. Burada Kürt sözcüğü etnik bir anlamda değil, o toplumun mensubu bulunduğu dini çevreyi ifade etmek için kullanılmaktadır.

Selçuklu sarayı resmi dilinin ve edebiyatının Farsça olduğu devirde, Türk halkı arasına girerek kadınlı erkekli toplantılarda Türk dilinin, müziğinin şirinin geleneklerinin korunması ve gelişmesinde HBV gibi daha bir nice Türkmen

⁸³ Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, Ötüken Yay., İst., 1989, C.2, s. 505.

⁸⁴ Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, s. 503.

⁸⁵ Aşıkpaşazâde, *Aşık Paşaoğlu Tarihi*, haz. N.Atsız, MEB Yay., İst. 1970, s.3.

⁸⁶ Bkz. Elvan Çelebi, *a.g.e.*, haz. A.Y.Ocak-İ.E. Erünsal, TTK Ankara 1995.

⁸⁷ Irene Melikof, *Uyur İdik uyardılar*, çev. Turan Alptekin, demos yay., İst. 2006, s. 98.

⁸⁸ *Divan-ı Lûgat-it Türk*, Besim Atalay çevirisi, Ankara 1939, I, s. 36, satır 12 vd.

şeyh ve dervişinin büyük emekleri vardır. Farsça konuşulan Mevlevi tekkelerinin aksine ve Arapça tedrisat yapan medreseler karşısında geniş Türk halk kitleleri, Türkçe konuşulduğu için dilinden anladığı Türkmen şeyh ve dervişlerine gönül vermiş, onların tarikat ve tekkelerine rağbet etmiştir. Bunun sonucunda kökleri eski Türk inançlarına kadar uzanan, insanı esas alan ve Allah'ı cehennem ateşiyle korkutan olarak değil de cennet sevdasıyla sevdiren bir inancı merkeze alan mistik bir *halk islami*⁸⁹ yaratılmıştır. Bu İslâm anlayışının merkezinde çeşitli tarikatlara ait dergâhlar, tekkeler, ocaklar, türbeler ve bilumum ziyaretgâhlar yer almaktadır. Türkmen aşiretler İslâm'a tam girmiş olmaktan uzaktılar; Anadolu'nun İslamlaşması yüzyılları alacaktır.

Ahi Evran'ın halifesi ve Kırşehir'deki tekkesinin şeyhi olan Ahmet Gülşehri, ilkel köy şeyhlerine şiddetle aleyhinde bulunmaktadır. O, İranlı mistik şair Attar'ın Mantuku't-Tayr (Kuşların Dili) adlı eserini 1317'de Türkçeye uyarlar ve Ahilerin adap ve erkânını, ahlak kurallarını kısa lirik şiirleriyle birlikte kitaba ekler. C.H. Tarım, Ahmet Gülşehri ile ilgili şu bilgileri nakleder: Ahmet Gülşehri, *Keramat-ı Ahi Evran* adlı eserinin 150.sayfesinde

Ahi Evran ile Gülşehri adı

Cavidan kala ki tatludur tadı... beytinden, Ahmet Gülşehri'nin Gülşehirli yani Kırşehirli olduğunu anlıyoruz. O elli yıl Ahi Evran'ın şahsiyetinde erimiş, onunla birlikte yaşamıştır:

*Elli yıl ben ansuz durmadum
Yazı yaban ve doruğun görmedüm...*⁹⁰

Anadolu'da Türkçe eser yazma geleneği Kırşehir'in de içinde bulunduğu Karamanoğulları sahasında başlamıştır. Gülşehri, Âşık Paşa, Seyit Hamza, Fakih Ahmet, Sultan Veled, vb. hepsi de Karaman bölgesindedir. Türkmen din inançları konularında yaptığı çalışmalarıyla bildiğimiz Y.Ziya Yörükân, ünlü Türkmen dervişi ve mistik şairi Yunus Emre'nin Kırşehirli olduğunu öne sürmüştür. Türbesinin Mucur ile Aksaray arasında bulunan Tabduk Emre köyü yakınlarında Yunus Emre tepesindeki harap olmuş tekke ve çilehane bitişiğindeki Yunus Emre denilen yerde olduğunu söyler.⁹¹ İbrahim Hakkı Konyalı, Tabduk Emre mezarının Aksaray civarındaki Tabduk Emre köyünde olduğuna dair Osmanlı arşivlerinde belgeler yayınlamıştır. Tabduk'un halifesi olan Yunus

⁸⁹ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Y. Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslâm*, İletişim Yayınları, İst. 2002, s. 52-53; F.Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, İst. 1980, 83, 212; F.Babinger-F.Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, insan yay., İst. 1996, s.46-52.

⁹⁰ Cevat Hakkı Tarım, *Kırşehir Tarihi Üzerine*, 1947, 48.

⁹¹ Y.Z.Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1998, s.262-263.

Emre'nin de 13.yüzyıl sonunda Hacıbektaş, Kırşehir, Aksaray ve Niğde muhitlerinde yaşadığı tespit edilmiştir.⁹²

Yunus'un çeşitli şiiirlerinde Tabduk Emre'den Baba Tabduk diye söz etmesi önemlidir. Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre'nin Babaîler zümresine mensup olduğunu öne sürmüştür.⁹³ A.Y.Ocak, çalışmalarında Yunus'u Baba Tabduk, Barak Baba ve Sarı Saltuk'un mensup olduğu dini-mistik çevreye raptederken onun, tekkesi ve müritleri bulunan Melamî-Kalenderî bir şeyh olması gerektiği üzerinde durur.⁹⁴ Sonuçta Yunus Emre hangi tasavvufi kategoriye konulursa konulsun hakkında kabul edilen en önemli ve tek ortak nokta, gayet sade bir Türkçeyi kullanmış olmasıdır. Yaşadığı muhit olarak da faaliyet halinde olduğu Oğuz sosyal tabanına dayanan Batı Anadolu Türkmen Beylikleri dünyası topraklarıdır. Bu, Kırşehir'in de içerisinde bulunduğu Karaman toprakları da olabilir, Osmanlı Beyliği hâkimiyet sahasına giren Bolu, Sapanca ve Sakarya nehri dolayları da olabilir. Sonuçta Oğuz (Türkmen) hâkimiyet sahası olan ve Türkçenin konuşulduğu, Türk kültürünün egemen olduğu sahada yaşadığı ve dolayısıyla türbesinin de bu bölgede bulunması tabiidir. Bektaşî geleneği Yunus Emre'ye sahip çıkarken, Velâyetname, Tabduk Emre ile birlikte Yunus'u Hacı Bektaş'ın halifelerinden biri olarak anar⁹⁵.

Türkmen şairi Yunus, Türkçeyi kolaylığı ve sadeliği içinde ve kendi döneminden gerilerde hiç kimseye mukayese edilemeyecek derecede bir yetenekle söylemeyi başararak Anadolu'da Türk tasavvuf edebiyatını zirveye taşımıştır.⁹⁶ Bugün Anadolu'da farklı etnik kökenden çeşitli topluluklarca Türkçenin yanında çeşitli diller konuşulurken Kırşehir Abdalları sadece Türkçe konuşurlar, Türkçe söylerler.

Sonuç

Kaynağını Türklerin orijinal kültürlerinin merkezi olan Orta Asya'dan alan Horasan Erenleri ile bu kaynakların (Babaîler, Abdallar, Bektaşîler) etrafında kümelenip Anadolu'da yeniden doğan Rum erleri Türkmenler, gerek Anadolu Selçukluları döneminde gerek Moğol istilası sırasında milli özümüzü kollayan ve ayakta tutan yegâne dayanak olmuştur. İşte bu dayanağın merkezi ve üssü de Kırşehir olmuştur desek yeridir.

Gerek Anadolu Selçukluları, gerekse Köseadağ Savaşı'nın hemen ardından Anadolu'nun Moğollarca işgale uğramasının yıkıntıları üzerinde aynı ya da

⁹² Bkz. Adnan Yılmaz, *a.g.e.*, s. 111.

⁹³ A.Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İst. 1961, s. 41-50.

⁹⁴ A.Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim yay., İst.2002, s. 121, 132.

⁹⁵ *Velâyetname*, s. 377.

⁹⁶ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, TTK Basımevi, Ankara 1993, s. 285.

yakın zaman dilimlerinde buluşan Baba İlyaslar, Baba İshaklar, Âşık Paşalar, Hacı Bektaşlar, Ahi Evranlar, Tapduk ve Yunus Emreler Anadolu'yu bizim yapanlardır. Adı geçen dinamik şahsiyetlerin Kırşehir'i hareket merkezi ittihaz etmeleriyle görülüyor ki tarih, Anadolu şehirleri içinde Kırşehir'e çok farklı ve önemli bir misyon yüklemiştir.

Kırşehir, kardeş geçimsizlikleri ile birbirini boğazlayan Anadolu Selçuk Hanedanlığının, Acem-Arap kültür ve geleneklerine karşı çıkan, devlet yönetim inancını, Arap ve Acem dokusundan alan Selçuk beylerinin aksine, dönemin Anadolu'sunun geniş dokusunu ve Türk kavminin milli motifinin daha XIII.yüzyılda çekirdeği olma özelliği taşıyordu. Alevî, Kızılbaş, Bektaşî Türkmenlerinin gönlünde özel bir yer tutan Kırşehir ve bu cümleden olarak Hacı Bektaş ilçesi ve çevre halkı, kendilerini Sünni olarak nitelendiren Türkmenlerle bir arada yaşadığı halde bu halklar arasında en ufak bir anlaşmazlık ve sosyal çatışma yaşanmadığı gibi Kırşehir ve çevresinde köylerine kadar istisnasız Bektaşî ve Abdal fıkraları anlatılıp Bektaşî ozanları dinlenir. Geleneksel Hacı Bektaş etkinliklerine Kırşehirliler ve Anadolu'dan büyük bir katılım görülür. Politize olmuş yobaz bir kısım Sünni ve Alevi-Bektaşî zümreleri ile ilgili mezhep taşkınlığı, Kırşehir'de hiçbir suretle taban ve taraftar bulmaması şehrin tarihinden gelen geleneksel Türkmen hoşgörüsünün en önemli göstergesidir.

Anadolu Abdallarının heterodoks İslamının 16.yüzyılda olduğu gibi militan bir Şiilikle damgalanmadığını, öte yandan Osmanlı beylerinin Sünni İslam'ının 16.yüzyılın katı ve hoşgörüsüz İslamı olmadığı düşünüldüğünde ve Osmanlı beyliğinin dini ideolojisi bu dönemde yani 14.yüzyılda bir Türkmen uç beyliği olarak sade popüler, henüz medreselerin dogmatik İslam'ının egemenliği altına girmediği bir İslam anlayışına dayandığı görüldüğünde bu zümrelerin neden bu kadar rağbet görüldüğü anlaşılacaktır. Üstelik, Osmanlı beyliği, bir uç beyliği olarak gaza ve cihat ideolojisine sınıksız bağlıydı ve Bizans'la sık sık savaşıyordu. Dolayısıyla savaşa hazır askerlere sürekli ihtiyaç vardı. İşte hem sufi, hem de tahta kılıçlarıyla savaşan gaziler olan Ahiler ve Abdalân-ı Rum için Osmanlı toprakları ideallerine uygun bir alandı. Bu yüzden diğer Türkmen beyliklerine nazaran Osmanlılar bu zümreleri daha çok himaye etmiştir. Bununla beraber Kırşehir, Hacı Bektaş ilçesi ile birlikte ele alındığında Milli Mücadelede izlediği politika da bunun en güzel örneğidir.

KAYNAKÇA

- Abu'l-Farac, Gregory, *Abu'l-Farac Tarihi*, çev. Ö.R.Doğrul, Cilt II, TTK Yay., Ank., 1950.
- Ahmed Tevhid, "Ankara'da Ahiler Hükümeti", TTEM, S.19 (1913), 1201-1204.
- Aksarayî, Kerimüddin, *Müsameretül-Abbâr*, Neşreden O.Turan, Ankara 1944
- Anonim *Tevârih-i Al-i Osman*, İst. Ün. Ktp. Türkçe Yazmalar, nr. 2438
- Aşıkpaşazâde, *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, haz. N.Atsız, MEB Yay., İst. 1970
- Aşıkpaşazâde Tarihi (*Tevârih-i Al-i Osman*), neşr. Ali Beg, İstanbul 1332
- Âşık Paşa, *Garib-nâme*, haz. Kemal Yavuz, TDK yay., İstanbul 2000.
- Ateş, Toktamış, *Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı*, Ümit Yay., 2. bs., İst. 1994.
- Balivet, Michael, *Şeyh Bedreddin Tasavvuf ve İsyân*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İst.2000.
- Bayram, Mikail, *Ahi Evran ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1991
- _____, "Baba İshak hareketinin Gerçek Sebebi ve Ahi Evran İle İlgisi", *Diyanet Dergisi*, Mart-Nisan 1979, Cilt: 18, S.2.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, E Yayınları, İst. 1979
- Döğüş, Selahattin, *Türk Düşünce Tarihine Bir Bakış*, Ukde Yay., K. Maraş 2009
- Eflaki, Ahmed, *Menakıbu'l-Arifin*, I, haz. Tahsin Yazıcı, TTK Ankara 1959
- Elvan Çelebi, *Menakıbu'l- Kudsiyye Fi Menâsıbu'l-Ünsiyye*, haz. A.Y.Ocak-İ.E. Erünsal, TTK Ankara 1995.
- Ergin, O.Nuri, *Mecelle-i Umur-i Belediye*, İst. Büyükşehir Bel. Kültür İşleri Dairesi Bşkl., Yay., C.1, İst.1995
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İstanbul 1961
- Güllülü, Sabahattin, *Ahi Birlikleri*, Ötüken yay., İst. 1997
- Hüsâmettin, Hüseyin, *Amasya Tarihi*, Ankara 1986, C.1
- İbn Batuta, *Seyahatname*, Mehmet Şerif trc., Matbaa-i Amire, İst.1344-1347, C. 1
- İnalçık, Halil, "Ahilik, Toplum ve Devlet", II.Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Ankara 1999, s. 189.
- _____, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, YKY, İstanbul 2003.

- Kaşgarlı Mahmut, *Divan-ı Lûgat-it Türk*, Besim Atalay çevirisi, Ankara 1939, I
- Köprülü, Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, TTK Basımevi, Ankara 1993
- _____, *Edebiyat Araştırmaları*, Ötüken Yay., İst., 1989, C.2
- _____, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yay., İst. 1980.
- _____, *Edebiyat Araştırmaları 1*, TTK Basımevi, Ankara 1999
- _____, *Osmanlı Devleti'nin kuruluşu*, TTK Basımevi, Ankara 1999
- _____, "Abdal Musa", neşr. O.Köprülü, TK, Sayı 124, Sene 1973
- _____, "Abdal", *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*, I, İstanbul, 1935.
- F.Babinger-F.Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, insan yay., İst. 1996.
- Melikof, Irene, *Uyur İdik uyardılar*, çev. Turan Alptekin, demos yay., İst. 2006
- Ocak, A. Yaşar, *Babailer İsyamı Aleviliğin tarihsel Altyapısı*, dergah yayınları, İst. 2000
- _____, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim yay., İst.2002
- _____, *Türkler, Türkiye ve İslâm*, İletişim Yayınları, İst. 2002
- _____, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik; Kalenderiler (XIV-XVII.Yüzyıllar)*, TTK Ankara 1999
- _____, "Osmanlı Beyliği Topraklarındaki Sufi Çevreler ve Abdalân-ı Rûm Sorunu (1300-1389)", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. Elizabeth A. Zachariadou, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İst. 1997
- Richard N.Frye – Aydın Sayılı, "Selçuklulardan Evvel Orta Şarkta Türkler", *Belleten*, Cilt X, Sayı 37, TTK, 1946
- Tarım, C.Hakkı, *Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Kırşehir 1938.
- _____, *Tarihte Kırşehri-Gülşehri (ve Babailer-Ahiler-Bektaşiler)*, Yeniçağ Matbaası, İst.1948
- Sümer, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İst. 1992
- _____, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkmenlerinin Rolü*, TTK, Ankara 1992
- Turan, Osman, *Selçuklular ve İslâmiyet*, Boğaziçi yay., İst. 1993.
- _____, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat, İst 1971.

Uzunçarşılı, İ.Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, TTK, Ankara 1988.

Velayetname-İ Hacı Bektaş-ı Velî, haz. Hamiye Duran, TDV Yay., Ankara, 2007.

Yılmaz, Adnan, *Küçük Asya'nın Kır-şehri*, Kırşehir Belediyesi Kültür Yay., 2006

_____, *Kırşehir Örneklemesiyle Anadolu Abdalları*, Kırşehir Belediyesi, 2008

Yörükkan, Y.Ziya, *Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1998

_____, *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*, Ötüken Yay., İst. 2006

**AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
ÖĞRENCİLERİNİN AHI EVRAN-I VELİ VE
AHİLİK ALGILARI**

Yrd. Doç. Dr. Ayfer ŞAHİN

Ahi Evran Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

ÖZET

Bu çalışma Türk Kültürünün en önemli şahsiyetlerinden ve yapıtaşlarından olan Ahi Evran-ı Veli ve Ahiliğin, Ahi Evran Üniversitesi öğrencileri tarafından nasıl algılandığını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Üniversitenin Kırşehir Merkez ilçesinde öğrenimini sürdüren fakülte ve yüksek okullarından tesadüfî örnekleme yoluyla seçilen 875 öğrenciye anket uygulanmış ve elde edilen veriler SPSS programı ile analiz edilip yorumlanmıştır. Ahi Evran-ı Veli'nin, ömrünün büyük bir bölümünü geçirdiği ve mefdun olduğu ilde kendi adıyla kurulan üniversitede okuyan öğrenciler tarafından, ne kadar tanındığının ve nasıl algılandığının böyle bir çalışmayla ortaya konulmasının, Türk kültüründe önemli yerlere sahip müstesna şahsiyetlerin ve değerlerin genç nesillere nasıl tanıtılması gerektiği konusuna ışık tutacağına ve Türk Kültürü çalışmalarına katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahi Evran-ı Veli, Ahilik, Algılama, Türk Kültürü

Giriş

Türklerin ekonomik ve sosyal hayat düzeninde önemli rol oynadığı bilinen Ahilik, Anadolu'da Selçuklular devrinde ortaya çıkan, Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında etkili olan önemli ve yaygın eğitim kurumudur (Akyüz, 1985:47). Ahilik; küçük esnafı, usta ve çırakları içine alan, onların mesleklerini doğruluk, dürüstlük prensiplerine uygun olarak yapmalarını ve ayrıca eğitim görmelerini hedefleyen bir teşkilattir (Şimşek, 2002:18).

Bir terim olarak Ahilik; XIII. yüzyılda Anadolu'da, Balkanlar'da, Kırım'da Türkler tarafından kurulan esnaf, sanatkâr ve üretici (sanayi) birlikleri ile bu birliklerin uyguladıkları ahlâkî, siyâsî, iktisadî, felsefî duygu ve prensipler anlamındadır. Teşkilat anlamında ise Anadolu'da birliği, refahı, toplum düzenini sağlayan ve halkın maddî, manevî tüm ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde teskilâtlanan bir sivil toplum kuruluşudur (Demir, 2000).

Ahilikle ilgili araştırmalarda; "Ahi" kelimesinin, "Divan-ı Lügatî't-Türk" ve "Kutadgu Bilig" gibi eski Türkçe metinlerde geçen cömert, eli açık, alicenap gibi anlamlara gelen "Ahi" kelimesinden gelmiş olabileceği görüşü öne çıkmaktadır. Nitekim Divan-ı Lügatî't Türk'ün bir çok yerinde "Ahi" sözcüğü geçmekte ve eli açıklık, cömertlik, yiğitlik, koçaklık anlamında kullanılmaktadır (Bayram, 1991:3). Ahilik özünde, Orta Asya'dan beri görülen cömertlik felsefesinin İslâmî Fütüvvet geleneğiyle kaynaşmasıdır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 18. Yüzyıla kadar Ahi Birlikleri Türk iktisadi hayatında önemli rol oynamışlardır. Bu dönemde, İstanbul'daki devlet

büyüklerinden Anadolu'daki en fakir halka kadar herkesin bütün ihtiyaçları yerli malla karşılanmaktadır. Çünkü Ahi Birliklerinde yetişen sanatkarlar üstünlüklerini bütün dünyaya kabul ettirmişlerdir (Ekinci, 1990).

Ahiliğin kurucusu olan Ahi Evran ekonomik güçlüğü ve ekonomik bağımsızlığa önem vermiş bir iktisat bilginidir (Soykut, 1976:10). Devrin önemli bütün ilimlerini tahsil ettiği eserlerinden anlaşılmaktadır. Ahi Evran'ın çocukluğu ve ilk tahsil yılları, Azerbaycan'da geçmiştir. Daha sonra Horasan ve Maverünnehir'e giderek o yöredeki büyük üstatlardan ders almıştır. Özellikle tefsir, hadis, kelam, fıkıh ve tasavvuf gibi ilimler yanında felsefe ve tıp sahasında da öne çıkmış ve bu konularda eserler vermiştir. İbn-i Sina, Sühreverdi el-Maktul ve Razi'nin eserleri çok iyi okunmuş ve bu bilgilerin bazı eserlerini Farsça'ya tercüme etmiştir (Bayram, 1995).

Ahi Evran teşkilatlanmaya debbağ, ayakkabıcı ve saraç esnafını toplamakla başlamıştır. Üstün becerisi, ahlâki sağlamlığı ve hak severliği ile Anadolu'da büyük bir şöhret ve saygı toplamıştır. Kurduğu teşkilâtın başkanı ve de "Ahi Baba"sı olmuştur. Teşkilat kurulduktan kısa bir süre sonra 32 kola ayrılan deri işçiliği zamanla Anadolu'da, Balkanlar'da ve Kırım'da gelişerek geniş bir teşkilât haline gelmiştir (Çağatay, 1989). Ahi Evran tasavvuf ehli olduğu ve tarikat mertebesine erdiğinden velî olmuş ve böylece bir çok eşrafın piri sayılmıştır (Anadol, 1991:52).

13. yüzyılda Anadolu'ya gelip Türk-İslam coğrafyasının en eski yerleşim birimlerinden biri olan ve başta Anadolu Selçukluları olmak üzere pek çok medeniyetin izlerini taşıyan Kırşehir'e yerleşen büyük mutasavvıf Ahi Evran-ı Velî, Ahilik teşkilatını buradan yeşerterek insanların meslekî olarak eğitilmesini sağlamış; dostluk, kardeşlik ve barış içerisinde Türk-İslâm çizgisinde yaşamalarına öncülük etmiştir. 1913'te 93 yaşında iken vefat eden Ahi Evran'ın mezarı ve türbesi Kırşehir'dedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada Ahiliğin ve Ahi Evran-ı Velî'nin, ömrünün büyük bir bölümünü geçirdiği ve mefdun olduğu ilde kendi adıyla kurulan üniversitede okuyan öğrenciler tarafından, ne kadar tanındığının ve nasıl algılandığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Ayrıca Ahilik gibi devrinde mükemmel bir teşkilatlanması olan müessesenin günümüzde de yaşatılabilmesi için öncelikle yeni nesillere iyi anlatılması, tanıtılması ve benimsetilmesi gerektiği düşüncesi bu çalışmanın hazırlanmasına vesile olmuştur.

Literatür incelendiğinde Ahi Evran-ı Velî ve ahilik ile ilgili bugüne kadar birçok araştırmanın yapıldığı görülmüş ancak Ahi Evran-ı Velî'nin ve ahiliğin yeni nesiller tarafından nasıl algılandığının ortaya konulmaya çalışıldığı herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Çalışmanın bu yönüyle literatürdeki boşluğun doldurulmasına katkı sunacağına ve çalışma sonucunda elde edilecek bulguların bundan sonraki süreçte Türk Gençliğine Ahi Evran-ı Velî'nin nasıl tanıtılabileceği konusuna da ışık tutacağına inanılmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte olan ya da halen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Tarama modelinde çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak için evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup örnek ya da örneklem üzerinde tarama yapılmaktadır (Karasar, 2002).

Verilerin Elde Edilmesi

Veriler araştırmacı tarafından uzman görüşlerinden yararlanılarak oluşturulmuş ve ön uygulamalardan sonra düzenlenerek uygulaması yapılmış anket aracılığıyla elde edilmiştir. Üç bölümden oluşan anketin birinci bölümünde çalışmaya katılan örneklem grubunun demografik özellikleri ile ilgili 5 soru bulunmaktadır. İkinci bölümde Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik ile ilgili çoktan seçmeli 10 soru bulunmaktadır. Katılımcılardan bu bölümdeki ilk 8 soruda tek bir seçeneği işaretlemeleri istenirken; 9. ve 10. sorularda istedikleri kadar seçenek işaretleyebilecekleri ve istedikleri kadar seçeneği de verilenlere ilave edebilecekleri belirtilmiştir. Anketin üçüncü bölümünde ise çalışma grubundaki öğrencilere Ahi Evran-ı Veli'nin ve Ahiliğin Üniversitelerince ve diğer kurum ve kuruluşlarca kendilerine nasıl tanıtılmasını istediklerine dair açık uçlu bir soru sorulmuştur. Elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS programı yardımı ile analiz edilmiş ve basit frekans dağılımları ve yüzdeleri hesaplanmıştır.

Evren ve Örneklem

Ahi Evran-ı Veli'nin ömrünün büyük bir bölümünü geçirdiği ve mefdun olduğu ilde kendi adıyla kurulan üniversitede okuyan öğrenciler tarafından, ne kadar tanıdığının ve nasıl algılandığının ortaya konulması amacıyla yapılan bu çalışmanın evreni Ahi Evran Üniversitesi öğrencileridir. Örneklemi ise Ahi Evran Üniversitesine bağlı fakülte ve yüksek okulların lisans derecesine sahip bölümlerinin 3. ve 4. Sınıfları ile ön lisans derecesine sahip bölümlerin 2. sınıflarında okuyan öğrencilerden tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen öğrencilerden oluşturulmuştur. Öğrencilerin son bir kaç yıllarını bu il ve üniversitede geçirmiş olmaları tercih edildiğinden dolayı örneklem belirlemede böyle bir yol izlenmiştir.

BULGULAR

Tablo 1: Katılımcıların Yaş Aralığı

Yaş Aralığı	Frekans	Yüzde
17-18	133	15,2
19-20	474	54,2
21-22	238	27,2
23-24	22	2,5
25-26	8	0,9
Toplam	875	100,0

Katılımcıların % 54,2'si 19-20 yaş aralığında iken, % 27,2'si 21-22 yaş aralığında ve % 15,2'si de 17-18 yaş aralığındadır.

Tablo 2: Katılımcıların Yerleşim Yerlerinin Bölgelere Göre Dağılımı

İkamet Edilen Bölge	Frekans	Yüzde
İç Anadolu	590	67,4
Akdeniz	95	10,9
Karadeniz	62	7,1
Ege	42	4,8
Güneydoğu	31	3,5
Doğu Anadolu	31	3,5
Marmara	24	2,7
Toplam	875	100,0

Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin % 67'si İç Anadolu Bölgesi'nde, % 10'u Akdeniz Bölgesinde, % 7,1'i Karadeniz Bölgesi'nde, % 4,8'i Ege Bölgesi'nde, % 3,5'i Güneydoğu Bölgesi'nde, yine % 3,5'i Doğu Anadolu Bölgesi'nde ve % 2,7'si de Ege Bölgesi'nde ikamet etmektedirler. Çalışmanın uygulandığı öğrencilerin en çok İç Anadolu Bölgesi'nde ikamet etmelerini araştırmanın uygulandığı üniversitenin de bu bölgede yer almasından kaynaklanmış olabileceği şeklinde yorumlamak mümkündür.

Tablo 3: Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Bölümlere Göre Dağılımı

Öğrenim Görülen Bölüm	Frekans	Yüzde
Eğitim Fakültesi	515	58,9
Fen Edebiyat Fakültesi	108	12,3
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	47	5,4
Meslek Yüksek Okulu (Ön lisans)	131	15,0
Beden Eğitimi Yüksek Okulu	74	8,5
Toplam	875	100,0

Tablo 3'te yer alan bulgulara göre çalışma grubundaki öğrencilerin % 58,9'u Eğitim Fakültesinde, % 15'i 2 yıllık Meslek Yüksek Okulunda, % 12, 3'ü Fen Edebiyat Fakültesinde, % 8,5'i Beden Eğitimi ve spor Yüksek Okulunda ve % 5,4'ü de iktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğrenimlerini sürdürmektedirler.

Tablo 4: Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

Kaçıncı Sınıfta Okudukları	Frekans	Yüzde
2. sınıf	157	17,9
3. sınıf	269	30,7
4. sınıf	449	51,3
Toplam	875	100,0

Örneklem grubundaki öğrencilerin % 51,3'ü dördüncü sınıfta ve % 30,7'si üçüncü sınıfta iken % 17,9'u da ön lisans eğitimi veren meslek yüksek okullarının ikinci sınıflarında öğrenim görmektedirler.

Tablo 5: Ahi Evran-ı Velî Hakkında Bilgi Sahibi Olup Olmama Durumları

Bilgi Sahibi Olup Olmadıkları	Frekans	Yüzde
Evet	737	84,2
Hayır	138	15,8
Toplam	875	100,0

Çalışmaya katılan 875 öğrenciden 737'si (% 84,2) Ahi Evran-ı Velî ile ilgili genel olarak bilgi sahibi olduklarını ifade etmişlerken, 138'i (% 15,8) bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 6: Ahi Evran-ı Velî Hakkında Bilgi Edinme Yolları

Bilgi Edinme Yolları	Frekans	Yüzde
Hocalardan	274	31,3
Kitaplardan	213	24,3
Arkadaşlarından	127	14,5
Görsel Medyadan	93	10,6
Yazılı Medyadan	75	8,6
Ailesinden	30	3,4
Bilgi Edinemedi	63	7,2
Toplam	875	100,0

Çalışma grubundaki öğrencilerin kendilerine sorulan "Ahi Evran-ı Velî ile ilgili en çok nereden bilgi edindiniz?" sorusuna verdikleri cevaplarla ilgili bulguların yer aldığı tablo 6 incelendiğinde öğrencilerin en çok Hocalarımdan (% 31,3), kitaplardan (% 24, 3) ve arkadaşlarımdan (% 14,5) cevabını verdikleri

görülmektedir. Henüz hiç bir kaynaktan bilgi edinmediğini söyleyen öğrencilerin oranı ise % 7,2'dir. En az iki yıldır Ahi Evran Üniversitesinde okuyan öğrencilerden yaklaşık % 7'sinin henüz hiç bir kaynaktan Ahi Evran ve Ahilik ile ilgili bilgi edinmediğini ifade etmeleri, üzerinde önemle durulması gereken bir durum olarak yorumlanmalıdır.

Tablo 7: Ahi Evran-ı Velî Hakkında Okunulan Kitap Sayısı

Okunulan Kitap Sayısı	Frekans	Yüzde
Hiç Okumadı	510	58,3
1 Kitap Okudu	266	30,4
2 Kitap Okudu	51	5,8
3 Kitap Okudu	40	4,6
4 ve Üzeri Okudu	8	0,9
Toplam	875	100,0

“Ahi Evran-ı Velî ile ilgili kaç kitap okudunuz” sorusuna öğrencilerin % 58,3'ü hiç kitap okumadıklarını beyan etmişlerdir. Bu durumun, genel olarak günümüz gençliğinin kitap okuma alışkanlıklarının da bir göstergesi olduğu söylenebilir. Ahi Evran'la ilgili bir kitap okuyan öğrencilerin oranı % 30,4 iken iki ve daha fazla kitap okuyan öğrencilerin oranı % 11,3'tür.

Tablo 8: Ahi Evran-ı Velî İle İlgili Bir Etkinliğe Dinleyici Olarak Katılıp Katılmama Durumları

	Frekans	Yüzde
Evet	346	39,5
Hayır	529	60,5
Toplam	875	100,0

Örneklem grubundaki öğrencilerden 529'u (% 60,5'i) Ahi Evran-ı Velî ile ilgili olarak düzenlenen herhangi bir etkinliğe katılmadıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerden 346'sı ise (% 39,5'i) böyle bir etkinliğe dinleyici olarak katılmışlardır.

Tablo 9: Ahi Evran Üniversitesi Tarafından Ahi Evran-ı Velî İle İlgili Bir Etkinliğin Düzenlenip Düzenlenmediği

	Frekans	Yüzde
Evet	553	63,2
Hayır	322	36,8
Toplam	875	100,0

Örneklem grubundaki öğrencilere “öğrencisi oldukları dönem içerisinde Ahi Evran Üniversitesi tarafından Ahi Evran-ı Velî İle İlgili bir etkinlik düzenlenip

düzenlenmediği” sorulmuş ve bulgular tablo 9’da özetlenmiştir. Öğrencilerden % 63,2’si böyle bir etkinliğin düzenlendiğini ifade etmişlerken, % 36,8’i herhangi bir etkinliğin düzenlenmediğini beyan etmişlerdir.

Tablo 10: Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Araştırma Merkezinin Ziyaret Edilip Edilmediği

	Frekans	Yüzde
Evet	149	17,0
Hayır	726	83,0
Toplam	875	100,0

Çalışma grubundaki öğrencilere Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Araştırma Merkezini herhangi bir sebeple ziyaret edip etmedikleri sorulmuş ve öğrencilerden % 83’ünün bu merkezi henüz hiç ziyaret etmedikleri saptanmıştır.

Tablo 11: Kırşehir’deki Ahi Evran-ı Velî’nin Mezarının Bulunduğu Türbenin Ziyaret Edilip Edilmediği

	Frekans	Yüzde
Evet	521	59,5
Hayır	354	40,5
Toplam	875	100,0

Örnekleme grubundaki öğrencilerin % 59’5’i öğrenim gördükleri ilde bulunan Ahi Evran-ı Velî’nin mezarının bulunduğu türbeyi ziyaret etmişlerken % 40,5’i türbeyi ziyaret etmemişlerdir.

Tablo 12: Kırşehir’deki Ahi Evran-ı Velî Camiinin Ziyaret Edilip Edilmediği

	Frekans	Yüzde
Evet	616	70,4
Hayır	259	29,6
Toplam	875	100,0

Kırşehir’deki Ahi Evran-ı Velî Camiini, çalışma grubundaki öğrencilerden % 79,4’ü ziyaret etmişlerdir. Öğrencilerin % 29,6’sı ise henüz bu camiye görmemişlerdir.

Tablo 13: Ahi Evran-ı Velî Denilince Akıllara Ne Geldiği

Ahi Evran-ı Velî Ne İfade Ediyor	Frekans	Yüzde
Ahilik	606	69,3
Bilge	514	58,7
Esnaf	511	58,4
Hoşgörü	484	55,3
İşin Ehli Olmak	471	53,8
İnsan Sevgisi	329	37,6
Eğitici	318	36,3
Tasavvuf	299	34,2
İlahi Aşk	220	25,1
Düşünür	212	24,2
Derviş	162	18,5
Alperen	129	14,7
Tarikat	115	13,1
Şeyh	104	11,9
Şed Kuşatma	69	7,9
Bir Şey İfade Etmiyor	11	1,3
Diğer	9	1,0

Tablo 13'te Ahi Evran-ı Velî isminin öğrencilerde yol açtığı çağrışımlarla ilgili bulgular yer almaktadır. Buna göre Ahi Evran-ı Velî ismi öğrencilerde en çok "ahilik" kavramını çağrıştırmaktadır (% 69,3). Daha sonra sırasıyla "bilge" (% 58,7), "esnaf" (% 58,4), "hoşgörü" (% 55,3), "işin ehli olmak" (% 53,8), "insan sevgisi" (% 37,6), "eğitici" (% 36,3), "tasavvuf" (% 34,2), "İlahi aşk" (% 25,1) ve "düşünür" (% 24,2) kavramlarını çağrıştırdığı tablodaki bulgulardan anlaşılmaktadır.

Tablo 14: Ahiliğin Ne İfade Ettiği

Ahilik Ne İfade Ediyor	Frekans	Yüzde
Esnaf	630	72,0
Teşkilat	467	53,4
Adalet	461	52,7
Meslekî Birlik	349	39,9
İktisadî Birlik	238	27,2
Şed Kuşatma	70	8,0
Bir Şey İfade Etmiyor	42	4,8
Diğer	8	0,9

Öğrencilere “Ahilik sizin için ne ifade ediyor?” diye sorulmuş ve verdikleri cevaplar tablo 14’te özetlenmiştir. Öğrencilerin % 72’si bu soruya “esnaf”, % 53,4’ü “teşkilat”, % 52,7’si “adalet”, % 39,9’u meslekî birlik, % 27,2’si “iktisadî birlik” cevaplarını vermişlerdir. Öğrencilerin sadece % 8’i ise bu soruya “şed kuşatma” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Çalışma verilerinin elde edilmesi amacıyla örneklem grubundaki öğrencilere uygulanan anketin sonunda Ahi Evran-ı Velî’nin ve Ahiliğin Üniversitelerince ve diğer kurum ve kuruluşlarca kendilerine nasıl tanıtılmasını istediklerine dair açık uçlu bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya çalışmaya katılan öğrencilerin 286’sı “konferanslar, paneller düzenlenmeli ve öğrencilerin zorunlu katılımları sağlanmalıdır”; 158’i “kitaplar hazırlanmalı ve öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılmalıdır”, 48’i “sık sık televizyon programları düzenlenmelidir”, 26’sı “sadece tanıtmak yetmez benimsetmek lazımdır”, 16’sı “üniversitelerde ders olarak okutulmalıdır” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Öğrencilerin bir kısmı (72 öğrenci) bu soruya “...ancak Kırşehir’li esnaflar ahiliği hiç bilmiyorlar ya da ahi kültüründen hiç etkilenmemişler...” cevabını vermişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Türk Kültürünün en önemli şahsiyetlerinden ve yapıtaşlarından olan Ahi Evran-ı Velî ve Ahiliğin, Ahi Evran Üniversitesi öğrencileri tarafından nasıl algılandığını ortaya koyabilmek amacıyla gerçekleştirilen çalışmada ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

- Çalışma grubundaki öğrencilerin büyük bir bölümünün (% 84,2) Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik ile ilgili genel olarak bilgi sahibi oldukları saptanmıştır.
- Öğrenciler Ahi Evran ve Ahilik ile ilgili en çok hocalarından ve kitaplardan bilgi edinmişlerdir. Öğrencilerin yaklaşık % 7’si hiç bir kaynaktan Ahi Evran ve Ahilik ile ilgili bilgi edinmemişlerdir.
- Örneklem grubundaki öğrencilerin yarısından fazlası Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik ile ilgili henüz hiç kitap okumamışlardır. Öğrencilerin yaklaşık % 43’ü ahilikle ilgili en az bir kitap okumuştur.
- Öğrencilerin yaklaşık % 60’ının henüz Ahi Evran-ı Velî veya ahilik ile ilgili olarak düzenlenen herhangi bir etkinliğe katılmadıkları saptanmıştır.
- Öğrencilerden yaklaşık olarak % 63’ü, üniversitelerinin düzenlediği Ahilik ve Ahi Evran ile ilgili etkinliklerden haberder olduklarını beyan etmişlerdir.
- Çalışma grubundaki öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun Ahi Evran Üniversitesi’ne bağlı olarak faaliyetlerini yürüten Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezini herhangi bir sebeple ziyaret etmedikleri saptanmıştır.
- Öğrencilerin yaklaşık % 60’ı öğrenim gördükleri ilde bulunan Ahi Evran-ı Velî’nin mezarının bulunduğu türbeyi ziyaret etmişlerdir. Yine Kır-

şehir’de bulunan Ahi Evran-ı Velî Camiini, çalışma grubundaki öğrencilerin yaklaşık % 80’i ziyaret etmişlerdir.

- Ahi Evran-ı Velî ismi öğrencilerde en çok “ahilik”, “bilge”, “esnaf” hoşgörüsü ve “işin ehli olmak” kavramlarını çağrıştırmakta iken “Ahilik” öğrencilerde; “esnaf”, “teşkilat”, “adalet”, meslekî birlik ve iktisadî birlik kavramlarını çağrıştırmaktadır.
- Çalışmaya katılan öğrenciler Ahi Evran’ın ve ahiliğin kendilerine “konferanslar, paneller düzenlenmesiyle; kitaplar hazırlanıp ücretsiz olarak dağıtılmasıyla ve televizyon programları aracılığıyla daha iyi tanıtılabileceğine inanmaktadırlar.

Özetle araştırma sonuçları bize göstermiştir ki Türk kültürünün en önemli değerlerinden biri olan Ahilik teşkilatı ile bu muhteşem yapılanmanın kurucusu ve yayıcısı olan Ahi Evran-ı Velî, meftun olduğu ilde, Ahiliğin başkenti olarak kabul görmüş Kırşehir’de kendi adıyla kurulan üniversitede okuyan öğrenciler tarafından bile yeterince tanınmamaktadır. Bu durum Ahi Evran’ın tanıtılması ve Ahiliğin genç nesillere benimsetilmesiyle ilgili çalışmaların yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle;

1. Ahiliğin ilköğretim okullarından başlayarak, tüm eğitim kademesindeki öğrencilere ve bilhassa üniversitede okuyan öğrencilere ders olarak okutulması sağlanabilir.
2. Ahi Evran Üniversitesi bünyesinde oluşturulacak bir kürsü veya enstitü aracılığıyla yüksek lisans ve doktora seviyesindeki çalışmalar artırılabilir, hatta bu enstitü aracılığıyla Ahilik ve Ahi Evran ile ilgili tezler desteklenerek öğrencilerin bu konuları çalışmaları özendirilebilir.
3. Ahi Evran Üniversitesi öğrencilerinin katılabileceği Ahilik ve Ahi Evran konulu şiir, hikâye, senaryo, makale vb. sanatsal ve bilimsel eser yazma yarışmaları ödüllü olarak düzenlenebilir. Süreç içerisinde bu yarışmalar yurt geneline taşınarak, hatta uluslararası boyut kazandırılarak tüm nesillerin bu konulardaki farkındalıkları artırılabilir.
4. Ahiliği konu alan gençliğin anlayabileceği ve sevebileceği seviyede diziler, belgeseller, tiyatrolar vb. programlar özel veya resmî kurum ve kuruluşlarca hazırlanabilir ve böylece daha büyük kitlelere görsel ve işitsel medya aracılığıyla ahilik benimsetilip sevdirebilir.
5. Çalışmaya katılan öğrencilerin büyük bir bölümü Ahi Evran Üniversitesi tarafından Ahilik ve Ahi Evran ile ilgili bir panel, sempozyum, konferans vb. etkinliğin düzenlenmediğini beyan etmişlerdir. Muhtemelen şu an düzenlenmekte olan ve ikincisi yapılan uluslararası sempozyumdan da haberleri olmayacaktır. Bu nedenle bu tip organizasyonlar planlanırken eğitim öğretimin başladığı tarihlere denk getirilip öğrencilerin yoğun bir şekilde katılmaları sağlanmalıdır.

6. Sempozyum, panel ve konferans gibi sözlü olarak icra edilen bilimsel etkinliklerde tercih edilen dil ile makale ve tez gibi yazılı olarak icra edilen bilimsel etkinliklerde tercih edilen dilin, sadece üst düzeyde akademik bilgi ve tecrübeye sahip olanların anlayabileceği bir seviyede tutulmak yerine üniversitede okuyan öğrencilerin de anlayabileceği ve dolayısıyla sevebileceği bir seviyede sunulması önemli görülmektedir. Zira bu tip eserler okuyan herkesin anlayabileceği şekilde kaleme alınmadığı zaman aydının dili ile halkın dili örtüşmemekte ve aydın en önemli vazifesi olan halkın aydınlatılmasına katkı sunamamaktadır.
7. Ahilik yeni nesillere anlatılarak, okutularak öğretilbilir ama sevdirilip benimsetilmesi için bundan çok daha fazlasına ihtiyaç vardır. Bu bağlamda genç nesillerin ahi ahlakıyla yoğrulmuş; işine, aşına ve eşine doğru bakan; eline, diline ve beline sahip olan, söyledikleriyle yaşadıkları örtüşen özü sözü bir; model insanlarla muhatap kılınması önemli görülmektedir. Üniversiteler ve eğitimle ilgili diğer kurum ve kuruluşlar sadece öğrencilerini yetiştirmekle kalmayıp, kendi personelinden başlayarak tüm halkın eğitilmesi ile ilgili üzerine düşen her türlü fedakârlığı görev adederek yapmalı ve “muhteşem bir maziye daha muhteşem bir atıye bağlayan köprü olma” gayelerini en iyi bir şekilde yerine getirmelidirler.
8. Ahilik en genel manada bir esnaf teşkilatlanması olduğundan ahiliğin başkenti Kırşehir’den başlanılarak tüm esnafın ve esnaf adaylarının işlerini ahi ahlakıyla yapmaları için bir takım eğitim etkinlikleri düzenlenmeli, sonrasında işlerini iyi yapmayanlar uyarılmalı, kendilerini düzeltmeyenlerin “papaçları dama atılmalı”dır. İyi yapanlar ise haftanın, ayın, yılın ahi esnafı olarak halka duyurulmalı ve bu esnafın ilgili kurum, kuruluş, sivil toplum örgütleri vb. teşkilatlar tarafından ödüllendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Yahya. (1985). *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: (yayınevi yok).
- Anadol, Cemal. (1991). *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayram, Mikail. (1991). *Ahi Evran ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu*, Konya: Namlı Matbaası.
- _____. (1995). *Ahi Evran Tasavvufî Düşüncenin Esasları*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları
- Çağatay, Neşet. (1989). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Demir, Galip. (2000). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahilik*. İstanbul: Sa-
de Ofset Matbaası
- Ekinci, Yusuf. (1990). *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, İstanbul: Millî Eğitim Ba-
kanlığı Yayınları
- Karasar, Niyazi. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın
Dağıtım.
- Soykut, Refik. (1976). *Ahi Evran*. Ankara: San Matbaası.
- Şimşek, Muhittin. (2002). *TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik*. İstan-
bul: Hayat Yayıncılık.

KIRŞEHİR GELENEK VE GÖRENEKLERİNDE AHİLİĞİN İZLERİ

REFLECTIONS OF AHI ORDER ON
TRADITIONS OF KIRŞEHİR

Okt. Mahmut SEYFELİ
AEÜ Türk Dili Okutmanı
AEÜ Ahilik Kùltürünü Araştırma ve
Uygulama Merkezi

ÖZET

İlk bakışta XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu esnaf ve zanaatkarları arasında yaygınlaşan, dinî ve iktisadi yönü yanı sıra askerî, siyasî etkinlikleri de olan bir mesleki örgüt gibi görülen Ahilik kurumu, aslında bir edep, ahlâk ve fazilet mektebidir. Bu mektepte eğitim gören de eğitim veren de aynı değerleri benimseyen insanlardır. Ahiliğin asıl hedefi Türk-İslâm ahlâkı ve fazileti ile yetişmiş, iyi asker, iyi esnaf veya zanaatkar, iyi ana-baba, iyi insan, iyi vatandaşlardan oluşan ideal bir toplum yaratmaktır.

Ahilik Anadolu Selçuklularının Anadolu'yu yurt tutmalarını, Osmanlı devletinin kurulup gelişmesini sağlayan teşkilat olmakla birlikte, gelişen siyasî ve iktisadî şartlara ayak uyduramadığı için birçok önemli fonksiyonunu kaybederek, zamanla tarihe mâl olmuş bir sosyo-ekonomik kurum olarak görülmektedir.

Ancak Ahilik birçok yönüyle hâlâ sosyal hayatımızda yaşamaya devam etmektedir. Bunlar arasında Anadolu'nun birçok kentinde yaşanan yeni işyeri açılış törenleri, sabahları duayla çarşı açılışları, bazı kentlerde kadınlar pazarı bulunması, akşamları yâren sohbetleri, cuma sohbetleri, ev oturmaları; kardeşlik ve ahiretlik geleneği; helebiş, fर्फene eğlenceleri; köylerde köy odası toplantıları, dayanışma ve yardımlaşmanın en güzel örneği imeceler sayılabilir.

Bu çalışmanın amacı, ahiliğin ekonomik, siyasî ve askerî yönleri tarihe mâl olsa bile, sosyal ve kültürel yönüyle Anadolu'da gelenek ve görenekler, edep ve görgü kuralları biçiminde yaşadığını Kırşehir örneğinden yola çıkarak ortaya koymaktır.

Ahiliğin ahlâk ve görgü kuralları, Kırşehir örneğinde olduğu gibi ahiliğin yaygın olduğu bütün coğrafyalarda halkın gelenek, görenek ve görgü kurallarını şekillendirmiştir. Batılılaşma adı altında kültürel değerlerimizin aşındığı, başkalaşmanın yaşandığı bu dönemde bize düşen görev iyi insan, iyi vatandaş yetiştirmektir. Küreselleşen dünyada saygın bir toplum olarak yaşamımızı sürdürmek istiyorsak, ahiliğin ahlâk ve görgü kurallarını yeniden çağın ihtiyaçları doğrultusunda yorumlayarak yaygınlaştırmamız gerekir. Bunun için ilköğretim okullarında görgü kuralları, mesleki eğitim veren okullarda ahilik ve iş ahlâkı dersleri konarak bu değerler gelecek kuşaklara aktarılıp benimsetilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Kırşehir, gelenek ve görenekler, görgü kuralları.

ABSTRACT

The Ahi Order dating back to 13th century at first glance resembles a vocational organization with religious, economical, military and political aspects but is inherently a school of virtue and morals. The trainers and trainees of this school share common values. The aim of the Ahi Order is to create an ideal society comprising of decent soldiers, tradesmen, craftsmen, parents and citizens who have been brought up with Turkish-Islamic morals and virtues. Although the Ahi Order enabled the Anatolian Seljuks to turn Anatolia into their homeland and the Ottomans to establish their empire, it, in time, lost most of its major functions and became a socio-economic institute of history. However, the Ahi Order still survives in modern social life. Of these, the following can be traced in today's world; opening ceremonies of new shops in Anatolia, bazaar openings in the mornings, women's bazaars in certain cities, yâren conversations in the evenings, Friday conversations, visits, brotherhood and ahiretlik customs, helebiş and ferfene games, meetings at the village chambers and imece (collective work). The aim of this study is to reveal that the Ahi Order still survives in today's society in the form of traditions and morals by using the Kırşehir model. The moral and customs of the Ahi Order has shaped those of the public in all the vicinities where the Ahi Order prevailed. Our aim is to bring up decent citizens in these times when the so-called westernization deteriorates our cultural values. If we want to survive as a respected member of the globalized world, we need to extend the revised morals and customs of the Ahi Order. To this end, the morals of the Ahi Order should be taught in the primary schools. Moreover, vocational morals of the Ahi Order should be included in the curriculum of the vocational high schools.

Key Words: *Ahi Order, Kırşehir, customs and traditions, morals.*

Giriş

Bilindiği gibi Anadolu 1071 Malazgirt Zaferiyle fetih sürecine girmiş, kısa sürede önemli bir bölümü Müslüman Türklerin kontrolüne geçmişti. Ancak tamamında kesin hâkimiyetin sağlanması Haçlı seferleri ve saltanat mücadeleleri yüzünden gecikmiş, daha sonraki dönemlerde tam hâkimiyet gerçekleşebilmiştir.

XIII. yüzyıla gelindiğinde, Anadolu'nun büyük bölümüne egemen olan Müslüman Türkler Anadolu Selçuklu Devleti çatısı altında, bir yandan siyasi bağımsızlıklarını sürdürmek ve fetihleri tüm Anadolu'ya yaymak gayretindey-

ken, bir yandan da bu coğrafyada yerleşik Bizans ekonomisi ve kültürüne galip gelme çabasına devam etmekteydiler. Roma'nın bin yıldır sürdürdüğü ekonomik düzen karşısında siyasi egemenliğin ekonomik yönden de tesisi gerekiyordu. Bu sistem içinde Müslüman Türklerin ekonomik açıdan tutunabilmesi, hatta bu düzene galip gelebilmesi için ondan daha yeni ve daha gelişmiş bir sisteme ihtiyaç duyuluyordu.

İşte bu şartlar altında, İslâm'ın fütüvvet anlayışından etkilenen Ahilik kurumu ortaya çıkmıştır. Bu kurum öncelikle Anadolu'nun Müslüman Türklere ebedi yurt olmasında askerî güç olarak etkin bir rol üstlenmiştir. Daha sonra da hayvancı göçebelikten yerleşik tarım hayatına geçişe, kasaba ve şehirlerde sanat ve ticaret hayatının kurulmasına öncülük eden sosyo-ekonomik bir kurum olarak, Türk tarihinde müstesna bir yer edinmiştir. Ahi birlikleri, bu özelliklerine ilave olarak, Anadolu'daki sanat ve ticaretin korunması, mal ve can güvenliğinin kollanması, asayişin sağlanması görevlerini de yüzyıllarca başarıyla yürütmüşlerdir.

Kurulan bu yeni düzen sayesinde esnaf ve zanaatkarlar arasında haksız rekabet önlenmiş, Türklerin birlik, beraberlik ve dayanışma içinde sanat ve ticaret hayatında yer almaları sağlanmıştır. Bir insan ömrü kadar kısa sürede olumlu neticeler alınmış, siyasi başarılar ekonomik zaferlerle taçlandırılmıştır.

Ahilik kurumu tarafından tesis edilip geliştirilen, bu sistem içinde yer alan ahi birlikleri Selçuklu devletinin güç kaybettiği dönemde, batıya ilerleyişlerine devam ederek Osmanlı beyliğinden Osmanlı devleti olmaya geçiş sürecine de katkıda bulunmuştur. Kuruluş aşamasından Yükselme Devri'nin sonuna kadar kılıçlarıyla devleti koruyup kollayan savaşçı ahi birlikleri, barış dönemlerinde de üretimleriyle devleti ekonomik açıdan ayakta tutan en önemli güç konumundaydılar. Osmanlı devletinin imparatorluğa dönüşmesiyle, içinde birçok Türk ve Müslüman olmayan unsurları da barındırmaya başlamıştı. Bu süreçte sosyal yapıda meydana gelen gelişmelere paralel olarak, siyasi ve ekonomik şartlar da değişmiştir. Devlet İslami yapıda olmakla birlikte, Türklük ikinci planda kalmış, buna paralel olarak tümü Müslüman Türklere oluşan ahilerin de önce askeri ve siyasi etkinlikleri azalmış, bunun sonucu olarak ahi birliklerinde bir çözülme başlamıştır. XVII. yüzyıla gelindiğinde gedik ve lonca sistemleri getirilerek, tüm güçleri ortadan kaldırılmıştır.

Türk teşkilatçılığının bir şaheseri olan, iktisadi ve siyasi hayatımızda bu derece etkin olan başka bir kurum yoktur. Bugün birçok bilim adamı ahiliğin tarihi sürecini tamamlamış sosyo-ekonomik bir kurum olduğunu öne sürüyorsa da bu görüşe tam olarak katılmıyoruz. Burada gözden kaçırılan bir gerçek vardır. Şöyle ki: Ahilik XXI. yüzyıla girdiğimiz bu dönemde ekonomik, askeri ve siyasi alanlarda hayatımızdan çekilmiş olabilir. Ancak Ahilik birçok yönüyle hâlâ sosyal hayatımızda yaşamaya devam etmektedir. Bunlar arasında Anadolu'nun birçok

kentinde yaşayan yeni işyeri açılış törenleri, sabahları duayla çarşı açılışları, bazı kentlerde *kadınlar pazarı* bulunması, akşamları *yâren sohbetleri*, *cuma sohbetleri*, *ev oturmaları*; *kardeşlik ve ahîretlik* geleneği; *helebiş*, *ferfene* eğlenceleri; köylerde *köy odası toplantıları*, dayanışma ve yardımlaşmanın en güzel örneği *imeceler* sayılabilir.

Ahiliğin bütün bu saydıklarımızın dışında, önemle üzerinde durmak gereğini duyduğumuz bir özelliği daha vardır ki, o, bu özelliğiyle kültürel mânâda yaşadığının delili sayılabilir. Bu da ahiliğin ahlâk ve görgü kurallardır.

Ahi birlikleri Türk – İslâm ahlâkını temel alan kurumlar olarak, mensuplarına ilmî ve dinî bilgilerin yanı sıra çalışma şevki, cesaret ve sorumluluk duyguları da kazandırmıştır. Ahilikte iyi bir iş ahlâkına sahip olmanın, dayanışma ve yardımlaşmanın yüceltildiğini görmekteyiz. Ahi birlikleri otokontrol sistemiyle piyasayı denetim altında bulundurmuş, haksız rekabete izin vermeyen, belirli bir kalite standardını sürdüren, gelişmeye açık, müşteri memnuniyetini esas alan dürüst bir esnaf ve sanatkârlık anlayışını yerleştirmiştir. Çıraklığa ilk adımını attığı andan itibaren bütün üyelerini kendi koyduğu kurallar çerçevesinde eğitip yetiştirmiştir.

Böyle bir eğitim sistemiyle yetiştirilen ahinin aldığı ahlâkî terbiyeyi sadece iş hayatında değil, tüm yaşayışında uygulaması istenmiş, bu kuralları yaşayıp yaşamadığı meslektaşları tarafından denetlenerek uymayı zorunlu kılan, uyulmadığında ağır yaptırımları olan çok sıkı bir otokontrol sistemi de getirilmiştir. Bu sayede bir ahinin meslek ve ahlâk anlayışı tüm yaşantısını ve gününün 24 saatini kapsayacak duruma gelmiştir. Ahiler, hiç şüphesiz aynı anlayışı yetiştirdiği çırak ve kalfalarının yanı sıra ailelerine ve çocuklarına da aşılamışlardır.

Aile içinde başlayan çocuk eğitimi anne ve baba marifetiyle verilirken, dinî ve millî değerlerin yanı sıra ahiliğin koyduğu kurallar çerçevesinde bir ahlâkî eğitim, görgü ve nezaket kuralları kazandırılmış, iyi insan, iyi vatandaş yetiştirilmesi esas alınmıştır.

Fütüvvet-Nâmeler ve Ahiliğin Ahlâk Prensipleri

Ahiliğin ahlâkı, edep ve erkânı denilince ilk olarak akla Fütüvvet-nâmeler gelir. Fütüvvet-nâmeler, Ahilerin töre ve törenleri ile edeb ve kurallarını anlatır. Bu eserler, ahi esnaf pîrlerinden, şed kuşatmasından, çırak ve kalfa alınması ile bunların nasıl yetiştirileceğinden söz eder. Gençlerin bilmeleri gereken edep, nezâket ve İslâmî bilgilerle büyüklerin bu konudaki öğütlerini sıralar. Şed kuşatma (ustalığa geçiş) merasimlerini, sorulacak soru ve cevaplarını anlatarak tasvir eder. (ÇALIŞKAN, 1993:57)

Hicrî IV. Asırdan itibaren Arapça birçok Fütüvvet-nâmeler yazılmıştır. Bunların en ünlüsü Abu abd-al-Rahman Sulemî'nin Kitâb-al-Futuuvva'sıdır. Bundan

sonra Hâce Abd-Allâh-ı Ansârî'nin Fütüvvet-nâme'si gelir. Bunlardan başka, fütüvvet ehlinin adap ve erkânından bahseden daha birçok kitap ve risale de mevcuttur. Ancak bunların bazıları edebî değere haiz değildir. Hepsinin ortak tarafı fütüvvet adap ve erkânını tarif ve belli başlı sûflerin fütüvvet ve mürüvvet ile ilgili sözleriyle dolu olmalarıdır. Bunlar sayıca bir hayli çok olmakla birlikte, birçoğunun yazarı belli değildir. Bunun temel sebebi, bazı yazarların tevazu göstererek adlarını bilhassa yazmamalarıdır.

Fütüvvet-nâmeler, yazıldıkları bölge, devirler ve yazarlarına göre birtakım farklılıklar gösterse de temelde ahiliğin edep ve erkânını ana hatlarıyla bir araya toplayan ahiliğin el kitabı mahiyetindeki eserlerdir. Fütüvvet-nâmeler önceleri Arapça ve Farsça yazılmaktaydı. XIII. yüzyılda Anadolu'da ahiliğin gelişmeye başlamasıyla, Anadolu ahiliğinin nizamnamesi mahiyetinde Türkçe Fütüvvet-nâmeler de yazılmaya başlanmıştır.

Türkçe yazılan Fütüvvet-nâmeler arasında en eski ve en ünlüsü XIII. yüzyılda Burgazlı Yahya ibn-i Halil ibn-i Çübân Fetâ-l- Burgazî'nin yazmış olduğu *Fütüvvet-nâme*'dir. Yahya'nın Anadolu'da yaşayan herkesin okuyup anlayabilsin diye Türkçe yazdığını beyan ettiği risalesinde fütüvvet an'anesi, fütüvvet kabul edilmeyecek kişiler, fütüvvet erkânı ve edepi, yemek, sema, sofraya, alışveriş, konukluk, hasta hatırını sormak... usulleri, fütüvvet şeceresi vesaire hakkında izahat vardır. Bu eserin çeşitli kütüphanelerde birçok nüshası bulunmaktadır. (GÖLPINARLI,1950:23)

Eskilik bakımından bundan sonra Fatih Sultan Mehmet devrinde yazılan Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Hüseyin'e ait *Fütüvvet-nâme* gelir. Bu eserde de fütüvvet an'aneleri, fütüvvet nisbeti, erkân ve âdâbı, helva yapmak ve göndermek vesaire mufassal bir surette anlatılmaktadır. (GÖLPINARLI,1950:24)

Fütüvvet adabından bahseden Türkçe yazılmış daha birçok risale mevcut olmakla birlikte biz bu iki eserden örnekler vermekle yetineceğiz ve bunlarla Kırşehir gelenek ve görenekleri arasındaki uygunluğu göstermeye çalışacağız.

Bireyi, fetâlıktan şeyhliğe ve yamaklıktan ustalığa giden yolda iş başında eğiterek olgunlaştırmaya çalışan Ahi kurumunun meslekî ahlâk ve görgü kurallarının temel prensipleri şunlardır:

- İyi huylu ve güzel ahlâklı olmak,
- İşinde ve hayatında doğru, güvenilir olmak,
- Yalan söylememek, kin, hasetlik ve gıybetten kaçınmak,
- Ahdinde, sözünde ve sevgisinde vefâlı olmak,
- Gözü, gönlü ve kalbi tok olmak,
- Şefkatli, merhametli, adaletli, faziletli, iffetli ve dürüst olmak,
- Cömertlik, ikram ve kerem sahibi olmak,
- Küçüklere sevgi, büyüklere karşı edepli ve saygılı olmak,

- Alçakgönüllü olarak, büyüklük ve gururdan kaçınmak,
- Ayıp ve kusurlarını örtmek, gizlemek ve affetmek,
- Hataları yüze vurmamak,
- Dost ve arkadaşlara tatlı sözlü, samimi, güler yüzle ve güvenilir olmak,
- Gelmeyene gitmek, dost ve akrabayı ziyaret etmek,
- Herkese iyilik yapmak, iyiliklerini istemek,
- Yapılan iyilik ve yardımı başa kakmamak,
- Hakka, hukuka, hakkaniyetle riayet etmek,
- İnsanların işlerini içten, gönülden ve güler yüzle yapmak,
- Daima iyi komşulukla, komşunun eza ve cahilliğine sabretmek,
- Yaradan'dan dolayı yaratıkları hoş görmek,
- Hata ve kusurları daima kendi nefsinde aramak,
- İyilerle dost olup, kötülerden uzak durmak,
- Fakirlerle dostluktan, oturup kalkmaktan şeref duymak,
- Zenginlere, zenginliğinden dolayı itibardan kaçınmak,
- Allah için sevmek, Allah için nefret etmek,
- Hak için hakkı söylemek ve hakkı söylemekten korkmamak,
- Maiyetinde ve hizmetindekileri korumak ve gözetmek,
- Açıkta ve gizlide Allah'ın emir ve yasaklarına uymak,
- Kötü söz ve hareketlerden sakınmak,
- İçi, dışı, özü, sözü bir olmak,
- Hakkı korumak, hakka riayetle haksızlığı önlemek,
- Kötülük ve kendini bilmezliğe iyilikle karşılık vermek,
- Belâ ve musibetlere sabır ve tahammüllü olmak,
- Müslümanlara lütüfkâr ve hoş sözlü olmak,
- Düşmana düşmanın silahıyla mukabelede bulunmak,
- İnanç ve ibadetlerinde ihlaslı olmak,
- Fani dünyaya ait şeylerle öğünmemek, böbürlenmemek,
- Yapılan iyilik ve hayırda hakkın hoşnutluğundan başka bir şey gözetmemek,
- Âlimlerle dost olup dostlara danışmak,
- Her zaman her yerde yalnız Allah'a güvenmek
- Örf, adet ve törelere uymak,
- Sır tutmak, sırları açığa vurmamak,
- Aza kanaat, çoğa şükür ederek dağıtmak,
- Feragat ve fedâkârlığı daima kendi nefsinden yapmak. (Çalışkan 1993:21)

Ahiliğin Görgü Kuralları

Bir ustanın yanına çırak olarak verilen ve böylece Ahilik kurumuna katılan çocuğun üç yıl süren iş başındaki eğitiminin asıl amaçlarından biri o kişiye bir meslek kazandırmaktır. En az onun kadar önemli diğer amaç ise o ferdi sosyal-

leştirerek bir şahsiyet haline getirmek ve üstün insan kılmaktır. Bireyin sosyalleşmesi için gerekli kabul edilen ve "görgü kuralları" olarak ifade edilen bütün bu kurallar Fütüvvet-nâmelerde teker teker izah edilmiş, iş başında ustaları tarafından; ahi zaviyelerinde, bu işle görevlendirilen öğretmenler gözetiminde ahiliğe giren genç üyelerine bu hasletler kazandırılmaya çalışılmıştır.

Bu kuralların gençlere benimsetilmesi için cumartesi akşamları zaviyelerde dersler verilmiş ve uygulanması mümkün olanlar uygulanmıştır. Ahi zaviyelerinde gençlere uzman öğreticiler tarafından okuma yazma, Kuran-ı Kerim, dinî ilmî bilgiler, hesap, musiki, ata binme, ok atma, kılıç kullanma gibi dersler verildi. Bu dersler sayesinde gençler iyi bir esnaf, olgun bir insan olmanın yanı sıra iyi bir savaşçı olmayı da öğrenirlerdi. Cumayı cumartesiye bağlayan akşamlarda ahi zaviyelerinde toplanan şeyhler, ustalar ve gençler topluca yemek yerler, şeyhlerinin de katıldığı sohbetlerden ve güncel meselelerin görüşülüp karara bağlanmasından sonra şeyhler ve ustalar ayrılır, gençler sabah namazına kadar eğlenirlerdi. Ahi büyükleri tarafından, gençlere fütüvvetin, kemale ermenin ancak bu kurallara tam manasıyla uymakla tamam olabileceği beyan edilir ve "nefs terbiyesi ders terbiyesinden hayırlıdır" hadisi esas alınarak kurallar benimsetilmeye çalışılırdı.

Ferdin yaşamını tam anlamıyla kuşatan tavır ve davranışlar haline getirilmek istenen ahiliğin görgü kuralları şu şekilde sıralanabilir:

- 1. Yemekte edepler 12 tanedir:** Sağ dizin yukarıya dikilmesi, Sol ayağın aşağıda durması, lokmanın çiğnenmesi, lokmanın küçük olması, yemeği dökmemesi, ağzında lokma varken konuşmaması, başkasının lokmasını gözetmeme, ekmeği ısırap bırakmama, ekmeği yemeğin suyuna batırmamak, sümkürmemek, ağzını şapırdatmamak, yemekten sonra ellerini yıkamak ve silmek.
- 2. Su içmekle ilgili edepler 3 tanedir:** Bardağı (tası) iki eli ile tutmak, dinlene dinlene içmek ve bitirmek, dökmemek.
- 3. Söz söylemekteki edepler 4 tanedir:** Sert konuşmamak (ağızdan bir şey sıçramaması için), konuşurken sağa sola bakmamak, "sen, ben" değil de "siz, biz" olarak hitap etmek, el kol hareketleri ile bir şeyi ifade etmemek.
- 4. Elbise giymekte dört edep vardır:** Sağdan başlamak, sarığı oturarak sarmak, yürüyerek bir şey giymemek, dururken giymek.
- 5. Evden çıkmaktaki edepler:** Çıkarken sol ayakla çıkmak, neşeli çıkmak, endişeli çıkmamak, çıkarken yukarıya bakmamak.
- 6. Yürümekteki edepler:** Sert yürümek, çukurlara basmamak, yanlara bakarak yürüme (dikkatli olma), taştan taşa seğırtmemek, yol ortasında

- yürümek, kimsenin ardınca bakmamak, büyüğünün önünde yürümek, birisiyle giderken bir işle meşgul olup, onu bekletmemek.
7. **Mahallede:** İşi olmadıkça mahallede gezmek, karşıdan gelene yakın olma, açık kapı ve pencerelerden bakmamak, çocuklara uymamak,
  8. **Pazarda:** Omuzunu kimseye vurmamak, uzaktakileri çağdırmamak, kahkaha ile gülmek, tükürmemek, sümürmemek, bir şey yememek ve içmemek.
  9. **Alış-verişte:** Yumuşak söylemek, az almak, emanet aldığı şeyi geri vermek.
  10. **Eve bir şey getirmede:** Elbisesini taşıma vasıtası yapmama, açıktan getirmeme, eve varır varmaz yememe.
  11. **Eve girerken:** Haber vermek, sağ ayakla girmek, selam vermek, çevreye bakmamak, besmele ile eve girmek.
  12. **Oturmaktaki edepler:** Sağ dizi dikmek ve sol ayağın yerde olması, kendi yerini bilmek, ayağı örtmek, ev sahibi konuşmaya başlamadan konuşmamak.
  13. **Misafirlikte:** Çağdırmaya gelenin önünde yürümek, yiyecek ne var diye sormamak, yemekten sonra çok oturmamak.
  14. **Hasta ziyareti:** İkindiden sonra gitmek, güler yüzlü olmak, hastanın sağ yanına oturmak, çok oturmamak, fatiha okumak.

Aslında Fütüvvet-nâmelerde belirtilen görgü kuralları 700'den fazla olarak tek tek sayılmış ve ahîye öğretilmeğe çalışılmıştır. Ancak bunlardan en genel olanları yukarıda belirtilenlerdir. Ahilik eğitimi, ferdin bütün gün yapacağı işleri ve yerine getirmesi gereken davranışları kapsamayı hedeflemiştir. Böylece birey, düzenli bir eğitimle, yaratılış amacına uygun şekilde hareket eden olgun bir kişiliğe kavuşturulmuş olacaktır.

Kırşehir Gelenek ve Göreneklerinde Ahiliğin İzleri

Fütüvvet-nâmelerden alarak yukarı maddeler halinde belirttiğimiz ahlâk ve görgü kurallarıyla Kırşehir'de yaşamakta olan gelenek, görenekleri ve görgü kuralları ile ilgili uygulamaları aynı sıraya uygun olarak karşılaştıracak olursak:

1. **Yemekte edepler:** Fütüvvet-nâmelerde 12 tane olarak açıklanmıştır. Günümüzde yer sofrasında yemek yeniyorsa, sağ dizin yukarıya dikilmesi, sol ayağın aşağıda durması yine yaşatılmakla birlikte, masada ayrı tabaklarda yeme alışkanlığı yaygınlaşmıştır. Ancak bunların dışında kalan lokmanın iyice çiğnenmesi, ağza alınan lokmanın küçük olması, yemeği önüne veya sofraya dökmemesi, ağzında lokma varken konuşmaması,

başkasının lokmasını gözetmeme, ekmeği ısırıp bırakmama, ekmeği yemeğin suyuna batırmamak, sümkürmemek, ağzını şapırdatmamak, yemekten sonra ellerini yıkamak ve silmek maddelerine hiç değişmeden aynen riayet edildiği görülmektedir.

Çünkü ağzında lokma varken konuşursa ağızdakiler görüneceğinden veya döküleceğinden; ağzını şapırdatırsa, yemeği üstüne veya önüne dökerse, ekmeği ısırıp bırakırsa, hele hele sümkürürse, sofradakiler iğreneceğinden böyle davranışlar men edilir. Eskiden ortadaki büyük bir kaptan yemek yendiği hatırlanırsa, genellikle yufka ekmeğin yemek suyunu çekmeyeceği, bu sırada elin yemeğe gireceği endişesiyle ekmeğin yemek suyuna batırılmasının neden men edildiği anlaşılır.

Bunlara ilave olarak Kırşehir'de rastladığımız yemekle ilgili şu görenek ve inanışları da ekleyebiliriz:

Yemek yer sofrasında aynı kaptan yeniyorsa herkesin önündekini yemesi tembih edilir. Çocuklara “Eğer yemeğini yarım bırakırsan arkandan ağlar” diyerek yemekte artık bırakmamaları öğütlenir. Büyüklerden önce yemeğe başlanmaz, evin büyüğünün başlaması beklenir. Yemeğe başlarken besmeleyle, yemek sonunda şükürle sofradan kalkmalarına dikkat edilir.

Çocuklara yemek eğitimi verilirken, çömelerek veya ayakta yemek yenmeyeceği söylenir. “Şeytan altından çeker” derler. Eğer yemekte ağzı yanmışsa tavadaki hezenleri (cereklere) saydırırlar. Tabakta veya tencerede yemek bırakılmaya gayret edilir. Tencere veya tabağın dibini ekmeğiyle silip yiyenin nişanlığının güzel olacağı söylenir.

Yemek sırasında gülüşüp şakalaşmaya izin verilmez. Yemeğin (sofranın) başında türkü söylenmez.

Çocukların kahve içmeleri hoş karşılanmaz. Çocuğu bundan vazgeçirmek için erkek çocuklara “içersen bıyığın eğri çıkar”, kız çocuklara “kararırsın da seni kimseler almaz” gibi sözler söylenir.

Çocuğa küçük yaştan itibaren yemekte oturuşu, besmeleyle yemeğe başlamayı, büyüklerden önce yemeğe sunmamayı, yemekte konuşulup gülünmeyeceği, ağız şapırdatılmayacağı, sağ elle yemek yiyeceği, yemekten sonra şükretmesi gerektiğini öğrenir. Sofrayı kurup kaldırmada, su vermede annesine yardım etmeyi öğrenir. “Kız anadan öğrenir sofra düzmeyi, oğlan babadan öğrenir yazı yazmayı.” gibi sözler halk arasında hâlâ söylenir.

“Sol elle yemek yenmez. Sol elle yemek yersen, ayakta yemek yersen şeytan karnından çeker, doymazsın” denir. Yufka ekmeği ısırılarak yenmez. Yufka ekmeği bıçakla kesilmez. Yufka ekmeği tersine bükme hoş karşılanmaz. Ekmeği sofraya ters konulmaz, “eğer konulursa bereketin kesileceğine, yağmur yağmaya-

çağına” inanılır. Sofrada yenen ekmek yufka cinsinden olduğundan “Ekmeği çok yersen aklın yuka olur” veya “Aklın altında kalır” denilerek, aşırı ekmek yenmemesi tavsiye edilir. Saçak altına ekmek kırıntısı atılmaz, atılırsa evin bereketinin kaçacağına inanılır. Sofrada yere ekmek kırıntısı dökülmez, “dökenlerin ahirette kirpikleriyle toplayacakları” söylenir. Ekmek nimet sayıldığından, yerde bir parça ekmek bulunduğu - kuşların yemesi için- öpüp bir duvar üstüne konur. Ekmeğin yanık tarafının yenmesi halinde “yiyenin para bulacağına” inanılır.

“Güneş batarken ekmek (yemek) yenmez.” Bu çocukların zamansız yemek isteklerini önlemek, yemek saatinde sofraya oturmalarını sağlamak için söyleniyor olsa gerektir.

Bebek emziren kadının sütü gelmiyorsa, sütü gelsin diye çobana ekmek verilir.

2. **Su içmekle ilgili edepler:** Fütüvvet-nâmelerde bardağı (tası) iki eli ile tutmak, dinlene dinlene içmek ve bitirmek, dökmemek olarak belirtilmişse de, Kırşehir’de buna ilave olarak “Su içene ellenmez. Su içene yılan bile dokunmaz” denilir ve su içenin rahatsız edilmemesi tembih edilir. Birisi su istediğinde su bardağı ağzına kadar doldurulmaz, dudak payı bırakılır. Su tası kulplu ise kulpu isteyene gelecek şekilde, cam bardak ise altından tutarak ikram edilir. Su veren kimse, misafir suyunu içip bitirinceye kadar iki eli önünde bağlı olarak bekler. Suyu içen kişi, bardağı verirken, “su gibi aziz ol”, “Allah ne muradın varsa versin” gibi dualarla teşekkür eder. Günümüzde gençler pek uymuyorlarsa da eskiden su içerken kibleye dönüp çömelerek hatta sol elini başının üzerine koyarak, suyu üç yudumda içen yaşlıları gözlediğimiz olurdu.
3. **Söz söylemekteki edepler:** Fütüvvet-nâmelerde ağızdan bir şey sıçraması için sert konuşmamak, konuşurken sağa sola bakmamak, “sen, ben” değil de “siz, biz” olarak hitap etmek, el kol hareketleri ile bir şeyi ifade etmemek öğütlenir.

Kırşehir yöresinde bunlar aynen uygulanmakta olup, bunlara ilave olarak, Büyüklerin önünden geçilmez, sözü kesilmez; yanlarında edepli oturulur, büyüklerden önce söze başlanmaz, iki kişi konuşurken kendisine bir şey söylenmedikçe söze karışmamak tembih edilir. Söze karışan çocuk “İki kişiye bir börek, senin nene gerek.” “İki kişi konuşurken üçüncüye b.. yemek düşer.” gibi sözlerle azarlanır.

Konuşurken eli kolu fazla oynayanın sözüne güvenilmeyeceği öğütlenir. Tabii olarak gıybet, koğuculuk, dedikodu, yalan hoş karşılanmaz. Yapılan iyilikler uluorta söylenmez. Sokakta bağırarak konuşulmaz.

“Başkalarının taklidini çıkarma, eğer birinin ağzını yağsalarsan (alay yollu taklit etmek) kendi çocuğun da öyle olur. Birisi topalsa, kör veya sakatsa, onun taklidini çıkarırsan senin çocuğun da öyle olur. Kendinden büyüğe vurursan elin kırılır, söversen ağzın eğrilir.” derler.

4. Elbise giymekte dört edep vardır: Fütüvvet-nâmelerde sağdan başlamak, sarığı oturarak sarmak, yürüyerek bir şey giymemek, dururken giymek. Günümüzde sarık dışında diğer kurallar Kırşehir’de de aynen geçerli olup, bunların dışında bazı edepeler de vardır:

Ayakta pantolon giydirilmez; ayakkabı veya çorap giyerken önce sağ sonra sol teki giyilir. Yeni bir elbise giyilirken besmeleyle önce sağ kol veya sağ ayak giyilerek başlanır. Ayakkabı üzerine oturulmaz, “işin ayağına dolaşır” derler. Kapıda ayakkabıların ağız aşağı gelecek şekilde ters durması o evde birinin hastalanacağına işaret sayılır. Ayakkabıların kapıda çıkarılırken üst üste durması misafir geleceğine yorumlanır.

Bir geline gelinliği giydirilirken ya da damada elbiseleri giydirilirken yakasını ısırtırlar veya tuh diye tükürtürler. Elbisenin üstüne bastırırlar. Bunlar yapılırken güzel giysilerin dünya malı olduğu, değersizliği vurgulanır. Allah’tan mutluluk dilemesi, bunun daha değerli olduğu hatırlatılır. Gelin veya damada da elbise giydirirken, yine sağdan başlanır elbisenin önce sağ kolunu giyerler, bunu uğur sayarlar.

Elbisenin yamalı olması değil, yırtık ve kirli olması ayıp karşılanır.

Bir kadının elbisesinin eteği ile süprüntü atması hoş karşılanmaz, “Evinin bereketi kaçar.” derler.

5. Evden çıkmaktaki edepeler: Fütüvvet-nâmelerde evden çıkarken sol ayakla çıkmak, neşeli çıkmak, endişeli çıkmamak, çıkarken yukarıya bakmamak tembihlenir. Çocuğun pencereden sokağa atlaması hoş karşılanmaz, ileride hırsız olacağından endişelenilir, “Hırsıza yol mu gösteriyorsun?” veya “Eve hırsız getirirsin” diyerek çocuklar azarlanır. Kırşehir’de evden sağ ayakla çıkmak, yine sağ ayakla girmek uğurlu sayılır.

6. Yürümekteki edepeler: Fütüvvet-nâmelerde sokakta sert yürümek, çukurlara basmamak, yanlara bakarak yürümek (dikkatli olma), taştan taş seğırtmemek, yol ortasında yürümek, kimsenin ardınca bakmamak, büyüğünün önünde yürümek, birisiyle giderken bir işle meşgul olup, onu bekletmemek öğütlenir. Kırşehir’de bunlara ek olarak, sokakta yürürken önüne bakması, kapı pencerelere bakarak yürünmemesi öğütlenir. Yolda giderken, yol üzerinde olup, geçişe zarar verebilecek taşları bir kenara atmanın sevap olduğu söylenir. Bir erkek geçerken, kadınların onun yolunu kesmelerinin erkeğin nasibini keseceğine inanılır.

7. **Mahallede:** Fütüvvet-nâmelerde işi olmadıkça mahallede gezmek, karşıdan gelene yakın olmak, açık kapı ve pencerelerden bakmamak, çocuklara uymamak öğütlenir. Kırşehir’de bunlara ek olarak, büyüklere saygı icabı önlerinden geçilmez, yolları kesilmez. Küçüklere, kendinden büyüklere selam vermesi, sokakta edeple yürümesi, bağıra çağıra konuşmaması, sokakta veya evde ıslık çalmaması tembih edilir. “Eğer ıslık çalarsan cinler başına derilir.” diyerek çocuk korkutulur.

Çocukların sokakta bir şeyler yiyip içmelerine izin verilmez. Diğer çocuklara göz hakkı geçeceğine inanılır. İmkân varsa onlara da birer parça verilir. Eğer verilmezse çocuğun bir yerlerinin şişeceğine inanılır. Sokağa özellikle akşamları kaynar su, süprüntü, korlu ateş veya kül serpilmez. Cinlerin yanacağına, bunun da kötü sonuçlar doğuracağına inanılır.

8. **Pazarda:** Fütüvvet-nâmelerde pazarda gezerken omuzunu kimseye vurmamak, uzaktakileri bağırarak çağırmamak, kahkahayla gülmek, yerlere tükürmemek, sümükürmemek, bir şey yememek ve içmemek gibi öğütler sıralanıyorsa da maalesef günümüzde gerek pazarcı esnafı gerekse alışverişe gelenler arasında bu kurallara uyanların pek azınlıkta kaldığını görmekteyiz. Bu da ahilik kültürüyle yetişmiş esnafın artık çarşıda pazarda kalmadığından olsa gerektir.

9. **Alış-verişte:** Fütüvvet-nâmelerde yumuşak söylemek, az almak, emanet aldığı şeyi geri vermek öğütlenmektedir. Bugünün alışveriş şartları değişmiş olmakla birlikte bunlar geçerliliğini korur.

10. **Eve bir şey getirmede:** Fütüvvet-nâmelerde elbisesini taşıma vasıtası yapmama, açıktan getirmeme, eve varır varmaz yememe gibi öğütlerle yer alan kurallara Kırşehir’de de uyulur, eve bir şeyler getirirken kapalı kapılarda getirilir, sokakta yiyecek yenmez.

11. **Eve girerken:** Fütüvvet-nâmelerde eve girerken haber verme, sağ ayakla girmek, selam vermek, çevreye bakmamak, besmele ile eve girmek. Kırşehir’de de eve girerken ve çıkarken sağ ayakla başlamak uğurlu sayılır.

12. **Oturmaktaki edepler:** Fütüvvet-nâmelerde sağ dizi dikmek ve sol ayağın yerde olması, kendi yerini bilmek, ayağı örtmek, ev sahibi konuşmaya başlamadan konuşmamak edeplerden sayılır.

Kırşehir’de de evde otururken bile bir gencin, ana babasının veya yaşlıların karşısında otururken ayak uzatması, yan gelip yatması, ayak ayaküstüne atması nezaketsizlik sayılır. Tıpkı fütüvvet-nâmelerde belirtildiği gibi sağ dizi dikip ve sol ayağın yerde olması ya da iki ayağını altına alarak oturması istenir. Hatta genç anne ve babaların, kendi anne ve babaları yanında çocuklarını sevmeleri bile saygısızlık olarak kabul edilir.

Bir cemiyette herkes yerini, yaşının getirdiği makam ve mevkiini bilerek oturma yerini bilmelidir. Büyükler konuşmaya başlamadan gençler başlamaz. Genç birinin, yaşlılar dururken başköşeye oturması saygısızlık sayılır. Böyle yapmak gafletinde bulunan birine “Mucurluysan başköşeye geç!” diyerek şaka yollu ikazda bulunurlar.

13. Misafirlikte: Fütüvvet-nâmelerde çağırmaya gelenin önünde yürümek, yiyecek ne var diye sormamak, yemekten sonra çok oturmamak öğütlenir.

Kırşehir’de de geleneksel Türk konukseverliği ileri düzeydedir. Bir kişinin başka bir kişiye karşı elini ağzına kapatmadan hapşırması nezaketsizlik sayılır. Bunun yanı sıra aralarında kavga olacağı şeklinde yorumlanır. Ev gezmelerinde, misafirlikte ev sahibinin konukları kapıda karşılayarak yer göstermesi âdettir. Ev sahibi yer göstermedikçe oturulmaz. Ev sahibini rahatsız etmeyecek kadar oturulur. Evin genç bireyleri hizmette kusur etmemeye gayret ederek misafirleri ağırlamaya çalışırlar. İkramlar ne derece olursa olsun konuklar bunu saygıyla karşılar. Ev sahibinin de konuklarını ağırlamak için elinden gelen bütün gayret ve cömertliği göstermesi gelenektir. Konuklar kalkmadan ev sahibinden izin isterler, onlar kapıda ayakkabıları çevrilir, ev sahibi konukları dış kapıya kadar geçirir.

14. Hasta ziyareti: Fütüvvet-nâmelerde ikindiden sonra gitmek, güler yüzlü olmak, hastanın sağ yanına oturmak, çok oturmamak, Fatihâ okumak. Bu kurallar Kırşehir’de de aynen uygulanmakta, hatta mezar ziyaretleri bile arefe günleri ikindi vakti yapılmaktadır. Hasta ziyaretlerinde ve ölümü takip eden günlerde evlere yapılan taziye ziyaretlerinde kesinlikle eli boş gidilmez. Çay, şeker, kolonya, gül suyu, lokum... gibi küçük birediye götürmek âdettir.

Kırşehir’de eğitim çocukluktan başlayıp, erişkinliğe kadar devam eden uzun bir süreci kapsar. Bu eğitim, inanışlar, gelenek ve görenekler biçiminde hayatın çeşitli safhalarına yansımıştır. Fütüvvet-nâmelerde yer alması bile Kırşehir yöresinden tespit ettiğimiz birtakım gelenek ve görenekleri de buraya aktarmayı yararlı buluyoruz:

Kırşehir ve çevresinde çocuk eğitimi ile ilgili, gelenek ve göreneklerden kaynaklanan birtakım inanışlar vardır. Bunların bazıları toplumun görgü ve ahlâk kurallarını benimsetmeye yöneliktir. Ancak bir kısmı ise toplumda yerleşmiş batıl inanışları benimsetmek amacını da güder. Bunun nedeni de toplumun eğitim düzeyinin zaman içinde gerilemesi ve bu kurallar içine birtakım hurafelelerin katılmasından kaynaklanmıştır. Bu inanış ve uygulamaların bazılarını doğru veya yanlışlığını irdelemeden sıralayalım:

“Süpürgeyle, özellikle süpürgecinin gâvur tarafı adı verilen sap kısmıyla çocuk dövülmez; dövülürse çocuk cinlenir. Uykudayken çocuk öpülmez; öpülürse korkar, cinlenir” inancı vardır.

Çocuk bana benzesin diye, iyi huylu, gürbüz, iştahlı kimseler çocuğun ağzına tükürür.

Yuva ve yavru zamanı av yaparsa, kuş veya yaban hayvanlarının yuvasını bozarsa kendisinin de yuvasının bozulacağı inancı benimsetilir.

Çocuk dört, beş yaşına geldiğinde artık kendi kendine giyinmeyi elini yüzünü yıkamayı, burnunu silmeyi, konuşmayı, sayı saymayı, konuşmayı öğrenmiştir. Bu andan itibaren çocuk kendine söylenenleri anlayacak yaşa geldiğinde, erkeğe eline kâğıt kalem; kız ise eline tuğ, iğne-iplik verilir.

Çocuğa toplum ve aile içinde yaşayışın kuralları yeri geldikçe kazandırılmaya ve benimsetilmeye çalışılır. Evden izinsiz bir şey alınıp verilmeyeceği, başkalarından bir şeyler istenmeyeceği, ailesinden başka kimseden para alınmayacağı tembihlenir. Bir misafir geldiğinde “Hoş geldiniz” demek, el öpmek, hâl hatır sormak, şeker ve kolonya dökmek, çay veya su ikramı, konukların kapı önündeki ayakkabılarını çevirmek, el yıkandığında havlu tutmak gibi görgü kuralları öğretilir.

Altı buçuk, yedi yaşına gelen çocuk okula kaydettirilir. Yaz tatillerinde, çocuk dinî bilgileri öğrenmesi ve Kur’ân okumayı öğrenmesi için hocaya gönderilir. Çocuğu hocaya teslim ederken “Eti senin kemiği benim. Bunu okut, adam et.” derler. Bu çocuğa hoca marifetiyle dini bilgilerin yanı sıra ahlâk ve görgü kuraları da öğretilmeye başlanır.

Yaşı biraz daha büyüdüğünde, yaz tatillerinde başıboş gezmesin diye ya önüne birkaç koyun kuzu katıp güttürürler veya güvendikleri bir sanat erbabının yanında çıraklığa verir bir zanaat öğrenmesine gayret ederler. Kız çocuğu ise annesinin yanında ev işleri, el işleri öğrenir.

Böylece kız ve erkek çocukları ergen yaşa geldiklerinde, toplumun bütün değerlerini benimseyen birer yetişkin fert olurlar. (SEYFELİ, 1995:344)

Sonuç

Her ne kadar ahiliğin merkezi olan Kırşehir örneğinden hareketle ahiliğin ahlâk ve görgü kurallarının günümüze yansımalarını incelemişsek de ahiliğin yayıldığı Anadolu, Azerbaycan ve Balkanlar coğrafyasında yaşayan Türk İslâm toplumunda da aynı kuralların geçerli olduğunu görmek mümkündür.

Millî ve ahlâkî değerlerini kaybeden hiçbir toplumun varlığını devam ettirmesi mümkün değildir. Tarih bunun aksini gösteren tek bir örneği kaydetmemiştir. Bir toplumun varlığını sürdürmesinin millî benliğini, dilini, kültürünü,

töresini korumasına bağlı olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Bunu da güçlü ve dinamik bir toplum başarabilir. Toplum bu gücü yüksek ahlâkî ve insanî değerlere sahip, görev ve sorumluluklarının bilincinde olan, çalışkan, dürüst, adil bireylerin çoğalmasıyla mümkün olur.

Türk toplumunun bugünkü en önemli problemi, siyasal veya ekonomik nedenlerden ziyade eğitim ve kültür meselelerini henüz tam anlamıyla çözmemiş olmasıdır. Son yüzyılda Batılılaşma hevesiyle küreselleşme adı altında, bir değişim sürecine girdik. Batı, son derece yumuşak, güler yüzlü ve hoşgörülü bir üslupla önümüze sunulmakta; başta İngilizce eğitim olmak üzere, müzik, moda gibi yollarla eğitimimizi, kültür ve medeniyetimizi ortadan kaldırarak, millî ve manevî değerleri aşındırmaya, bizi bütün unsurlarıyla kendi medeniyetinin bir parçası yapmaya çalışmaktadır.

Toplumunu içten içe kemiren yolsuzluklardan, adalet duygusunun ve iş ahlâkının zayıflamasından, bireysel zaafardan ve başkalaşmadan arınmış, yüksek ahlâk ve seciyeyle sahip, sağlıklı ve dinamik işleyen bir toplum yaratmak ana hedefimiz olmalıdır.

Eğitimin ilk safhasından itibaren iyi insan, iyi vatandaş sözleriyle özetlediğimiz ideal insan tipini ortaya koymak ve eğitimimizi buna yönlendirmek ana hedefimiz olmalı; eğitimin ilk kademesinden itibaren çocuklarımıza sağlıklı bir toplumun temel dinamikleri, ahlâk ve görgü kuralları benimsetilmeye çalışılmalıdır.

Bunun için işe ilköğretim okullarında görgü ve nezaket kurallarının, meslek eğitimi veren eğitim kurumlarında iş ve meslek ahlâkının, diğer eğitim kurumlarında ahiliğe de yer verilen kültürel tarihimizin öğretildiği konuların ders olarak okutulmasından başlayabiliriz.

KAYNAKÇA

Çalışkan, Yaşar - İKİZ, M.Lütfi, Kültür, *San'at ve Medeniyetimizde Ahilik*, Kültür bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 193, Gelenek Görenek ve İnançlar Dizisi: 15, Ankara 1993.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları* İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 11. Cilt, İstanbul Ekim 1949 – Temmuz 1950, No:14.

Seyfeli, Mahmut, *Kırşehir Halk Edebiyatı, Folklor ve Etnografyası*, (Erciyes Üniversitesi Sos. Bil. Enst. T.D ve Ed. Bl. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY) Kayseri 1995.

II. Uluslararası
Ahilik Sempozyumu

BİLDİRİLER

VI- KÜLTÜR COĞRAFYAMIZDA
AHİLİK

AZERBAJCAN TASAVVUF TARİHİNDE AHİLİK VE AHİLER

AKHİZM AND AKHİS (BROTHERS) IN
AZERBAIJAN CULTUR HISTORY

Doç. Dr. Mehmet RIHTİM
Kafkas Üniversitesi

ÖZET

12. Asırda Abbasi halifesi Nasır (1181-1223) tarafından resmi olarak tanınan Fütüvvet, bir iktisadi-sosyal müessese olarak Türk-Islam dünyasında çok önemli fonksiyonlar icra etmiştir. Ahiliğin kuruluşunda ve yayılmasında Azerbaycanlı mütefekkir sufilerin büyük rolleri olmuştur. Ahilik felsefesinin oluşturulmasında ve yayılmasında Sihabüddin Sühreverdi'nin büyük bir yeri vardır. Yine Ahi Ferec Zencani, Sadeddin Ebu'l-Kasım Tebrizi tanınmış ilk Ahilik ideologlarından dır. Ahi Ferec'in yetiştirdiği Nahcıvanlı Hacı Muhammed Hoşnam ve Bale Halil de devrinin önde gelen sufi-ahileridir. Azerbaycan'dan Türk dünyasına yayılan Halvetiyye tarikatı bünyesinde de Ahi Muhammed, Ahi Yusuf ve Ahi Mirem gibi birçok Ahi sufi ve şeyhler olmuştur. Azerbaycan'da, özellikle de Tebriz ve Şirvan'da Ahiliğin yayılmasında hizmet eden Evhadüddin Kirmani 13. asır başlarında Azerbaycan'a birden fazla sefer ederek birçok Ahi halife yetiştirmiştir. Azerbaycan Ahiliği incelendiğinde onun Anadolu Ahiliği ile bir bütünlük arz ettiği görülür. Bu iddiayı doğrulayan en önemli delil, Anadolu Ahiliğinin kurucusu Ahi Evran'ın Azerbaycanlı olmasıdır.

Tebliğimizde Azerbaycan ahiliğini incelerken bir yandan da Anadolu ahiliği ile ilişkileri üzerinde durulmaktadır. Ayrıca Şirvanlı Ahi Mirem ile Gülşehri arasındaki benzerliklere dikkat çekilerek bunların aynı şahıs olup olmadıkları aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Azerbaycan, Şirvan, Sühreverdi, Evhadüddin Kirmani, Ahi Evran

ABSTRACT

When the Anatolian Akhism is in kuestion, the first person who comes directly in mind is Akhi Ervin, who was from the Azerbaijanian Turks. He was Azerbaijanian at the origins and it wasn't without a reason, because from the beginin of Akhism system Azerbaijanian Suphies have played very important roles in it. Between the XII-XV centuries, many important Suphi representatives were found in Azernbaijan. Sihabuddin Suhreverdi who set the philosophy of Akhism was one of these important representatives and the followes of him were Akhi Ferec Zencani, Sadeddin Ebu'l-Kasim Tebrizi and the others. From the follower of Akhi Ferec Zencani , Hacı Mohamad Hoshnam and Bale Halel are also considered to be some of those important representatives of Suphi Akhism. There were a lot of Suphi

Akhies in the constitution of Halvettiye order as well. Akhi Mohamad, Akhi Yousuf and Akhi Mihrem can be considered Like some of them. Evhaduddin Kirmani is specially known to be the spreador of Akhism in different cities of Azerbaijan like Nakckivan, Tebriz and Shirvan. During the XII century he has travelled several times to Azerbaijan in order to rise ur many Akhi caliphes. When we ehamine Azerbaijan and Anatolian Akhism we come to conclusion that Azerbaijanian Akhism presents absolutely entirity with the Anatolian Akhism. During the Notifications Azerbaijan Akhism and its relations with Anatolian Akhism will be ehamined. Besides the relations between Akhi Mihrem and Gulshabri will be ahamined at the same the kuestion of them being one or different persons will be clarified as well.

Key Words: *Akhizm, Azerbaijan, Shirvan, Suhravardi, Avhaduddin Kirmani., Akhi Avran*

A. Azerbaycan'da İlk Ahiler

İslam tasavvufunda ilk devirlerinden itibaren var olan fütüvvet anlayışı ve hareketi daha sonraları Türklerin yaşadığı bölgelerde Ahilik adıyla teşkilatlanmıştır. Ahiliğin En geniş yayıldığı, hatta bazı tespitlere göre ise ilk yayıldığı yerlerin başında Azerbaycan gelmektedir.

Tezkirelerde 11. yüzyılın ikinci yarısının başlarında yaşayan Ahi Ferec Zencani'den bahsetmektedirler. Hucviri bu şeyhi kuzey-batı İranlı mutasavvıflar arasında zikreder.¹ Cahen, bu bilgilere istinaden, ilk ahilerin Türk olma ihtimalini de göz önünde bulundurarak onların ilk çıktığı yerin İran'ın kuzeybatısı olarak tespit etmektedir.² Azerbaycan'da Ahilikle ilgili araştırmalarda Ahi Ferec'e dikkat çekilmiş, 11-15. asırlar arasında Ahiliği Azerbaycan'da temsil eden birçok önemli şahsiyetin bulunduğu ve bunlardan ilkinin Ahi Ferec Zencani olduğunu kaydetmişlerdir.³ Bu tespitler Ahiliğin çıktığı ilk mekânın Azerbaycan olduğu yönünde kuvvetli kanaat vermektedir.

Büyük sufi Ebu Abbas Nihavendi'nin müridi olan Ahi Ferec Zencani hakkında, kaynaklarda fazla malumat bulunmamakla birlikte onun yaşadığı devrin tesirli şeyhlerinden biri olduğu vurgulanmaktadır. Ahi Ferec, memleketi Zen-

¹ Ali b. Osman Cullabi, Hucviri, *Keşfü'l-Mahcub*, çev. S.Uludağ, Dergah, İstanbul, 1996, s.278; Abdurrahman b. Ahmed el-Cami el-Horasani, *Nefahât el-üns min hadarât el-kuds*, İstanbul, 1270, s.197.

² Claude Cahen, "İlk Ahiler Hakkında", terc. Mürsel Öztürk, *Belleten*, sayı, 197, s. 591-601.

³ Zümrüd Guluzade Azerbaycanda Felsefi Fikir, Azerbaycan Tarihi, c. III, s. 164; Zakir Memmedov, Azerbaycanda XI-XIII esrlerde Felsefi Fikir. s 51.

can'da yaşamış ve 457/1065'de burada vefat etmiştir. Abdurrahman Cami, onun garip davranışları olan kedisinden bahseder.⁴ Hucviri; onun “yolu makbul ve gidişatı hoş bir er” olduğunu söyler.⁵ Ahi Ferec'den başlayarak bu dönemden itibaren bazı sufilerin aynı zamanda ahi olmaları, Ahilerle sufiler arasında yakın alaka olduğunu göstermektedir. Hatta Ahiliğin tasavvufun kontrolü altında gelişmeye başladığını, Ahi şeyhlerinin birer sufi şeyhi olduğunu söylemek doğru olur kanaatindeyiz. Ahi Ferec'in de tanınmış sufi şeyhlerden olması bu iddiayı desteklediği gibi ileride bu hususu tastikleyen başka Ahi-sufilerin varlığından da bahsedeceğiz.

Kaynaklarda Ahi Ferec Zencani'nin yetiştirdiği veya onun yolundan gelen Fütüvvet ehli şahsiyetlerden de bahsedilmektedir. Başta Devletşah olmak üzere bazı kaynaklar Azerbaycan'ın medarı iftihar, büyük mütefekkir şair Nizami Gencevi'nin Şeyh Ahi Ferec'den ders aldığı ve Ahiliğe mensup olduğu bilgisine yer verirler.⁶ Her ne kadar Nizami'nin Ahi Ferec'le görüşmüş olması tarihen mümkün görülmesi de onun Ahi Ferec'in halifelerinden birine intisap etmiş olması mümkündür. Azerbaycanlı bir Türk olan Nizami, Farsçanın en büyük şairlerinden biri kabul edilmektedir. O, şark edebiyatında Hamse geleneğini ilk başlatandır. Abdurrahman Cami: “Bu mesneviler şekil bakımından efsane gibi görünüyorsa da gerçekte hakikatlerin keşfine ve marifetlerin beyanına vesiledir.” demiştir.⁷ Nizami'nin eserlerinde birçok hikmetli hikâyeler, sözler ve meseller vardır. “Kerpiç Kesen İhtiyar” hikayesinde çalışmanın ve başkasına muhtaç olmamanın önemini anlatır. Azerbaycan'da herkes tarafından atasözü gibi ezberlenen “*Kamil bir palacı, nakıs yüz papakçıdan iyidir.*”⁸ İfadesi insanın iyi yetiştirilmesi anlayışına dayalı Ahilik kalite prensiplerinden biri olacak kadar manalıdır.

Azerbaycan kaynakları onun kanaat ehli ve Salih bir zat olduğunu, ömrünü ibadet ve riyazetle geçirdiğini, hayatının sonlarında ise guşenişin (münzevi) bir hayat yaşadığını kaydederler.⁹ Şeyh 576/1181 veya 1209'da Tuğrul ibni Alparslan devrinde Gence'de vefat etmiştir.

Mehemmed Ali Terbiyet, “Danışmendan-ı Azerbaycan” eserinde, bölgedeki fütüvvet hareketinin temsilcileri olarak vasıflandırdığı Azerbaycanlı Ahilerden bazıları hakkında bilgiler verir. Bunlar arasında Ahi Ferec'in devamcısı iki şahsi-

⁴ Abdurrahman Camii, *Nefehat*, s.211.

⁵ Hucviri, *Keşfu'l-Mahcub*, çev. S.Uludağ, Dergah, İstanbul, 1996, s.278.

⁶ Devletşah, Şair Tezkireleri, çev: N.Lugal, İstanbul, 2011, s.189; Firudunbey Köçerli, Azerbaycan Edebiyatı, Bakı, 2005, c.1, s.101.

⁷ Lamii Çelebi, Tercüme-i Nefehatü'l-Üns (haz. S. Uludağ-M.Kara) Marifet, İstanbul, 1995, s.823.

⁸ Nizami Gencevi, Leyla ve Mecnun, Bakı, 2004. s.42.

⁹ Köçerli, Azerbaycan Edebiyatı, s.100-101; Abbasqulu Ağa Bakıhanov, Gülistan-ı İrem, Elm Nəşriyatı, Bakı, 1970, s.139.

yet daha vardır ki bunlar; Nahçıvanlı Bale Halil ve Hacı Muhammed Hoşnam'dır. Bale Halil, üstadı Ahi Ferec'den sonra Ahilerin şeyhi olmuştur. Tebriz'de 433-434-cü yıllarda meydana gelen bir zelzeleden sonra Emir Vahsudan tarafından şehrin ve binalarının tamirine nazaret etmekle vazifelendirilir.¹⁰ Nahçıvanlı Hacı Hoşnam'ın ise Azerbaycan'da tasavvufun yayılmasında önemli hizmetleri olmuştur. 5/12. asrın sonlarında vefat etmiş olup kabri Tebriz'in dört fersah yakınlarındaki Hacı Hoşnam köyündedir.¹¹ Bale Halil Merendi de Tebriz yakınlarındaki Sofıyan kasabasından olup, Azarbaycanın kadim şeyhlerinden biridir.¹² Şihabüddin Sühreverdi onun "fütüvvet nübüvvetin kollarından bir koldur, tarikat ise nübüvvetin özüdür" sözünü "Kitab-ı Fütüvvet"inde nakletmiştir.

Safeviyye tarikatının ilk kaynaklarından Şeyh Safi Tezkiresinde Ahi Ferec Zencani'den bahsedilerek onun tasavvufi meselelere dair kelimeleri nakledilir. Yine bu eserde bazı Ahilerin ve sanat erbabı zevatın adının geçmesi Safevilerin Ahilikle yakın alakalarının olduğunu göstermektedir.

Terbiyet, Tebriz'li Ahilerden Sadeddin Ebu'l-Kasım'ın adını da zikreder. Onun kabrinin Tebriz'de kale içerisinde olduğunu ve herkes tarafından bilindiğini söyleyerek kabir taşı üzerindeki yazıyı nakleder. Bir arif olduğu ifade edilen bu kitabeye göre o 577/1181 de vefat etmiştir.¹³ Terbiyet, Ahi Mir Baba Mezidi'nin adını da zikretmiştir.¹⁴

Azerbaycanlı Ahilerden biri de Franz Taeschner tarafından tespit edilen Tebriz'li Ahi Küçük'tür. Ahmedî'nin İskendername'sinde adı geçen bu zatın İlhanlıların dağılma döneminde Tebriz'de iktidarı ele geçirerek birkaç yıl elinde tutmaya muvaffak olduğunu, ayrıca Tebriz hükümdarı Çobanoğulları'ndan Melik eşref'in taraftarı olduğunu söyler. Ahi Küçük'ün hayat hikayesi hakkındaki bilgi Celayiroğulları'nın Saray vakayinamesi tarafından yazılmıştır.¹⁵

B. Şihabüddin Sühreverdi Ve Ahilik

İlk Ahilerin müstakil hareket eden ve daha çok tasavvufi bir görünüm arz eden şahsiyetler oldukları görülmektedir. Abbasi Hilafeti devrinde İran, Orta Asya ve Anadolu'da yayılan bu teşkilat, hilafetin İslam ülkelerinde zayıflayan nüfuzunu yeniden tesis etmek ve bozulan ictimai-iktisadi nizamı tanzimlemek isteyen halife Nasır (1180-1225) tarafından resmi olarak desteklenmiş ve yayıl-

¹⁰ Mehmed Ali Terbiyet, Danişmendani Azerbaycan, Tehran, 1377, s.115.

¹¹ Terbiyet, s.371.

¹² Terbiyet, s. 42.

¹³ Terbiyet, s. 280.

¹⁴ Terbiyet, s.222.

¹⁵ Zehra Odabaşı, Bir Ahi dostu Franz Taeschner, Hayatı ve eserleri, Ankara, 2008. S.14.

maya çalışılmıştır. Halifenin tavsiyesi üzerine Şihabüddin Sühreverdi, kaleme aldığı “Kitabü'l-Fütüvve” eseriyle Ahiliğin esaslarını yeniden tespit ederek bu harekâtı desteklemiş hatta şahsen teşkilatlandırmıştır. Halife, Ahilik sisteminin yayılması hususunda etraf ülkelere elçiler göndermiştir. Bu maksatla faaliyete iştirak eden Şeyh Sühreverdi, Anadolu Selçuklu sultanına halifenin davetini getirmiş ve ahilik şalvarını giydirmiştir.

C. Azerbaycanda Ahilik Ve Şeyh Evhadüddin Kirmani

Hakkındaki bilgileri Menakıbnamesinden ve Mikail Bayram'ın çalışmalardan öğrendiğimiz Şeyh Evhadüddin Hamid ibn-i Muhammed ibn-i Ahmed Kirmani, Ahiliğin Azerbaycan, Şirvan ve etrafında teşkilatlanması ve yayılmasında aktif rol oynamıştır. Evhadüddin, Bağdad'ta Ebheri Şeyhi Kutbüddin Ebheri'nin halifesi Şeyh Rükneddin Sincasi'den tasavvufi eğitimini almıştır.¹⁶ Daha sonra devrinin tanınmış sufileri gibi Halife Nasır'ın himayesindeki Fütüvvet teşkilatına girerek burada muhtelif yüksek makamlarda bulunmuştur. Hatta ömrünün sonlarında Fütüvvet teşkilatının Şeyhü'ş-şüyuhu kabul edilmiştir. Bu vazife ile alakalı olarak çok defa diplomatik vazife ile muhtelif ülkelere gönderilmiş, devlet adamları ile görüşmüş, gittiği her yerde büyük hürmet ve itibar görmüştür.¹⁷ Onun başta Azerbaycan olmak üzere Kafkasya bölgesine birkaç defa seyahati olmuştur. Tebriz'de tanınmış sufi-fakih Zahid-i Tebrizi ile karşılaşmıştır. Kirmani, Gence ve Şirvan'a da gitmiş, Şirvanşah Ahsitan ibn Menüçehr ile görüşmüştür. Bu görüşme esnasında aralarında tanışlık ve muhabbet hasil olmuştur.¹⁸ Öyle ki, Kirmani, Şirvanşah Ahsitan için, ölümü sebebiyle Arabca-Farsca mülemma tarzında bir mersiye yazmıştır. Şirvanşah Ahsitan'ın 597/1200'den önce öldüğü nazara alınırsa Kirmani'nin bu tarihten evvel Şirvan'a gitmiş olduğu neticesi anlaşılır. Evhadüddin, hem Şirvan'da, hem de Nahcuvan'da uzun müddet ikamet etmiş olmalıdır. Çünkü bu bölgelerde büyük şöhrete sahip olmuş, geniş bir mürid halkası meydana getirmiştir. Nahcuvan'da Ahmed Nahcuvani, Şirvan'da Aziz adlı halifeleri yanında oğlu Kemâlüddin Abdulkâdir (701/1301), Nahcuvan'da Şeyhü'l-İslâm olmuştur. Onun sonundan gelenlerin 16. Asırda Nahcuvan'da yaşadıkları biliniyormuş.¹⁹

Evhadüddin, 607–612/1210–1215 yılları arasında ikinci defa Abbasi Halifesi Nasır'ın elçisi olarak Bağdad'dan Azerbaycan'a gelmiştir. Bu zaman, Azerbaycan Atabeyi Özbek'in tahriki ile Hemedan emiri Mengeli'nin Irak topraklarına girmesi üzerine Abbasi Halifelîği ile Azerbaycan Atabeyleri arasında meydana gelen anlaşmazlığı aradan kaldırmak maksadıyla, Özbek ile görüşmek üzere

¹⁶ Cemaleddin Hulvi, Lemezât-ı Hulviyye, Haz. M.S.Tayşi, İstanbul, 1993, s.285-287; Mikail Bayram, Şeyh Evhadüddin Hamid el-Kirmani ve Evhadiyye Tarikatu, Konya 1993.

¹⁷ Mikail Bayram, Şeyh Evhadüddin Hamid el-Kirmani ve Menakıbnamesi, Konya, 2008, s. 285.

¹⁸ Coşkun Fahrettin, Evhadüddin Kirmani Menakıbnamesi, YL tezi Ankara, 1994, s.166-170.

¹⁹ Mikail Bayram, Şeyh Evhadüddin Hamid el-Kirmani ve Evhadiyye Tarikatu, s. 60.

gönderilen heyetin başında Tebrize gelir. Evhadüddin görüşme sonrasında dönüşünde haddini aştığı ve kasıtlı davrandığı iddiasıyla muhakeme edilir. Ancak yaptığı savunma sonucu maksadı anlaşıldığından affedilir.²⁰ Evhadüddin elçilik göreviyle Tiflis'e de gelmiş, burada Gürcü Melikesi Rasudan ile görüşmüştür.²¹ Bu malumatlardan anlaşıldığı üzere Şeyh Evhadüddin, 1195–1210 yılları arasında Tebriz, Şirvan ve Tiflis üçgeni içinde muhtelif zamanlarda seyahatlerde bulunmuştur.

Kirmani, çok halife yetiştiren şeyhlerden biridir. Ölümünden sonra halifeleri geniş bir coğrafi alanda onun meslek ve meşrebini yaymışlar, zaviye ve hangahlar kurmuşlardır. Bu halifelerden birçoğunun adı ve tercüme halleri “Menakıb-ı Evhadüddin-i Kirmani”de geçmektedir. Şeyh Evhadüddin’in Azarbaycanlı halifelerinden birisi; Şemseddin Ömer ibn Ahmed et-Tiflisidir. O, zengin bir tacir olan babasından kalan serveti tasavvuf yolunda harcamış, daha sonra Sivas’a giderek burada ikamet etmiştir.²² Bir diğer halifesi ise Sadeddin Evhadüddin’dir.²³ Kirmani’nin devamcılarında biri, Tiflis’te kadılık yaparak burada onun felsefesini yayan Ahlâtî Abdülaziz bin Abdilcebbâr’dır ki o, aynı zamanda Nasuriddin Tusi’nin dostu filozof ve hakim bir şahsiyettir. Bundan başka Muinüddin Tebrizi ve Tacüddin Muhammed ibn Hüseyin Urmevi de Kirmani’nin halifeleridir. Aynı zamanda Fahreddin Razi’nin talebesi olan Urmevi, Ahi Evran’ın da dostu olup onu Kirmani ile tanıştırmıştır.²⁴

Bu bilgilerden Evhadiliğin ve Ahiliğin 12-13. Asırlarda Gürcüstan, Şirvan ve Nahcivan coğrafyasını ihata ederek Azerbaycan’ın büyük bölümünde Şeyh Evhadüddin ve müridleri sayesinde geniş şekilde yayılmış olduğu anlaşılmaktadır.

D. Ahiliğin Anadolu’da Yayılmasında Azerbaycanlı Ahilerin Rolü

Kirmani’nin yetiştirdiği halifelerinden en tanınmış bu devirde Anadolu’daki Ahileri teşkilatlandıran “Ahi Evran” diye meşhur, Azerbaycanlı Şeyh Nasirüddin Mahmud ibn-i Ahmed el-Hoyi’dir.

Ahi Evran, 567/1171 de Azerbaycan’ın Hoy şehrinde doğmuş, çocukluk ve ilk tahsil devrini memleketinde geçirmiştir. Sonra Horasan’a giderek Fahreddin Razi’nin ders halkasına katılmıştır. Fahreddin Razi’nin büyük kelim alimi olması, Şeyh Nasreddin Mahmud’un da şeriat ilimlerini öğrendiğini ortaya koyar. İlk tasavvufi terbiyesini Horasan ve Maverau’n-Nehirde Yesevî dervişlerinden alır. Daha sonra Hacc ibadetini ifa için yola düşer.²⁵ Hac seyahati esnasında

²⁰ Aynı yer.

²¹ Bayram, Menakıbnâme, s. 28-29

²² Bayram, Menakıbnâme, s. 98

²³ A.g.e. s. 99.

²⁴ Aynı yer.

²⁵ Ziya Kazıcı, Ahilik, DİA, Ankara, c.1, s.540-542.

Şeyh Evhadüddin Kirmani ile tanışarak ona mürid olur. Ahi Evran, daha sonralar Evhadüddin Kirmani'nin kızı Fatıma hanım ile evlenerek aynı zamanda şeyhinin damadı olur. Ahi Evran, Kirmani ile birlikte Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah tarafından Anadolu'ya Ahilik teşkilatını kurmak için gönderilir.²⁶

Anadolu'ya gelen Ahi Evran şeyhi ile beraber Anadolu'nun şehir, kasaba ve köylerini dolaşarak, Ahilik anlayışının yayılmasına ve teşkilatlanmasına rehberlik eder. O, evvela Kayseri'ye yerleşmiş ve burada bir debbağ atölyesi kurmuştur. Bu esnada şarktan garba bütün Türk-İslam alemleri Moğol tehlikesi ile karşı karşıya kalır. Konya'ya gelen Ahi Evran Anadolu'nun bu karışık devrinde meydana gelen bir hadise sebebiyle suçlanır ve hapsedilir. Beş yıl hapisshenede kaldıktan sonra azad edilince Denizliye gider. Ancak Sadreddin Konevi'nin ısrarı üzerine yeniden Konya'ya döner. Konya'da bir müddet ikamet ettikten sonra, Mevlevilerle aralarında meydana gelen anlaşmazlık sebebi ile Konya'dan ayrılıp Kırşehir'e yerleşir. Hulvi, Kırşehir'e Gülşehir denmesinin bir sebebinin Ahi Evran'ın kabrinin orada bulunmasından dolayı olduğunu, diğerinin de; Moğolların Anadolu'yu işgali sırasında Ahi Evran'ın Kırşehir'i istila etmeye gelen Moğol emiri ile görüşerek şehri tahripten kurtardığını bu suretle ayakta kalan Anadolu'daki birkaç şehirden biri olması sebebi ile olduğunu söyler.²⁷ Ahi Evran Doksan üç yaşlarında iken Moğolların baskısı ile 659/1261 de Kırşehir'de şehit edilir.²⁸

Mikail Bayram'ın tespitlerine göre; Anadolu'da Ahi Teşkilatı'nın zuhurundan önce Azerbaycan'ın muhtelif şehir ve kasabalarında Türkmenler arasında Ahilik mesleğine mensup, kendilerine Ahi denilen esnaf ve sanatkâr insanlar vardır. Fakat bunların bir örgüt hiyerarşisi içinde bulunmadıkları, münferit meslekî faaliyetleri icra edenler oldukları görülmektedir. Bilhassa Ahlatşahlar Devleti döneminde Ahilerin Sökmenler ülkesinde yaygın oldukları bilinmektedir. Ahiliğin ilk devri incelendiğinde Anadolu'daki ilk ahilerin hemen hepsinin Azerbaycan'dan ve bahusus Sökmen ilinden gelmiş kişiler oldukları görülmektedir. Anadolu Ahi Teşkilatının baş mimarı sayılan Ahi Evran'dan başka Ahi Türk ve kardeşi Ahi Başara Urmiye'lidir.²⁹ Ahi Türk, Mevlana'nın halifesi, Mesnevi kâtibi Çelebi Hüsameddin'in babası olup Konya'da Ahi şeyhi idi.³⁰ Sultan Veled, Divanında ölümü dolayısıyla onun hakkında övgü dolu mısralar yazmıştır.³¹ Hoy ve Urmiye o dönemde Sökmen iline dahil idi. Tacir Mevdud'un oğulları Ahi Şihabeddin Çoban ve Ahi Bedreddin Yaman da Ahlatlıdır-

²⁶ M. Bayram, Şeyh Evhadü'd-din Hamid el-Kirmani ve Evhadiyye Tarikatı, Konya, 1993, s.63-64.

²⁷ Cemalettin Hulvi, Lemezât-ı Hulviyye, Hz.S.Tayşi, İFAV yay, İstanbul, 1993, s. 357.

²⁸ M.Fatih Köksal, Ahi Evran ve Ahilik, Kırşehir, 2008. S.15.

²⁹ Mikail Bayram, Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi, Türkiyat Araştırmaları dergisi, sayı:10, Konya,2002. s.1-10

³⁰ Lamî Çelebi, Nefehat Tercümesi, s. 643.

³¹ Neşet Çağatay, Bir Türk Kurumu olan Ahilik, TTK, Ankara, 1997, s.87.

lar. Ahi Ahmet Nahcevanlı, Ahi Yusuf Sürmarlı'dır. Velhasıl bu devirde Anadolu'da Merendli, Tebrizli, Zencanlı, Merağalı Ahiler bulunmaktaydılar.³²

Anadolu Ahiliğinin Azerbaycan bağlantısını gösterenlerden birisi de 13-14. yüzyıllar arasında Bayburd'da yaşayan bir Ahi ve Mevlevi şeyhi olan Emir Ahmed Zencani'dir. Zencanlı Ahi Ahmed, Bayburd'da ahiliğin yerleşmesinde ve yayılmasına hizmet etmiştir. Celaleddin Arif Çelebi, 1315'de Bayburd'a geldiğinde onun evinde misafir olmuştur. Sultan Olcaytu zamanında Erzurum valisi olan Hoca Yakut'un bu esnada Bayburd'a geldiği ve Ahi Ahmed'in evinde Arif Çelebi ile görüştüğü söylenmektedir. Ölüm tarihi belli olmayan Ahi Ahmed adına Bayburd'un Tuzcuzâde mahallesinde bir türbe yaptırılmıştır. Yunus Özger'in araştırmasına göre kuruluş tarihi muhtemelen Osmanlı öncesine dayanan Ahi Ahmed Zencânî zaviyesi vakfı Osmanlı döneminde de aktif olmuş ve varlığını 20. Asra kadar devam ettirebilmiştir.³³

E. Halvetiyye Tarikatine Mensub Azerbaycanlı Ahiler

Azerbaycan, Halvetiyye tarikatının kurulduğu ve İslam dünyasına yayıldığı merkez olmuştur. 14. Asırda Şirvan'da faaliyet gösteren Halvetiyye meşayihinden bazılarının aynı zamanda ahiliğe de müntesib oldukları görülmektedir. Halvetiyye ve Safeviyye tarikatlerinin ortak piri olan Şeyh Zahid Gilani'nin iki halifesinin Ahi oldukları isimlerinden anlaşılmaktadır. Bunlardan Ahi Kerimüddin Muhammed, Halvetiyye'nin piri Ömer el-Halveti'nin şeyhi ve amcasıdır. Şeyh Zahid'in yanında uzun müddet kalarak tasavvufi eğitimini tamamladıktan sonra Şeyhi tarafından Harezm'e gönderilmiş ve burada irşad faaliyetinde bulunmuştur. Cami onun için "Her zaman cehri zikir ile meşgul olurdu, sesi dört fersah uzaktan gelirdi." Demıştır.³⁴ Horasan-Herat Halvetiliği Şeyh Ahi Muhammed'e dayanır. 780/1378-79 tarihinde vefat etmiş olup kabri Herat'tadır.³⁵ Şeyh Zahid'in diğer halifesi şeyh Ahi Yusuf Lemezât'ta geçen iki farklı rivayete göre Tebriz'de veya Niğde'de vefat etmiştir. Vefat tarihi 708/1308-309 olarak geçmektedir. Hulvi, Niğde'de zaviye ve mescidden oluşan bir külliyesinin varlığından bahsetmektedir.³⁶

Halvetiyye silsilesinde yer alan önemli şeyhlerden Ahi Mirem (Emrem) Azerbaycan'ın Heri'ye bağlı Kelibat beldesinden olup ilmi ve tasavvufi eğitimini

³² Mikail Bayram, a.g.y.

³³ Yunus Özger XIX. Yüzyılda Bayburt (1830 – 1900) Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, 2007, s.267.

³⁴ Lamii, Nefehat Tercümesi, s. 697.

³⁵ Hulvi, Lemezât-ı Hulviyye, s. 335-338.

³⁶ Hulvi, Lemezât, s.330.

Pir Ömer Halveti'nin tekkesinde tamamlamıştır. O da Ahiliğe mensup idi. Tasavvufa bağlanmadan önce güzel şiirler yazan bir şair iken bir gün yazdığı şiiri bölgenin valisine takdim eder, ancak beklediği iltifatı bulamaması üzerine üzülür, bunalıma girer. Bu sırada gördüğü rüyanın tesiri ile Pir Ömer'in yanına gider ve ona intisap eder. Yıllarca tekkede çile ve hizmetle meşgul olarak, seyr-i sülukunu tamamlar ve sonra Pir Ömer'in halifesi olarak ilim ve marifeti esas alan bir hayat tarzı yaşar. Hulvi, onun Timur zamanı memleketinden çıkarak Kırşehir'e geldiğini ve Kırşehir'e ulaştığında; "Kelibaddan çıktık Gülabada geldik" dediğini nakleder. Kırşehir'de veya Tebriz'de vefat ettiği şeklinde farklı görüşler vardır. Hulvi'nin dediğine göre her iki yerde de kabri vardır.³⁷ Ancak bu bilgileri tasdik edecek herhangi bir malumata sahip değiliz. Hulvi, Ahi Mirem'in Ahi Evran ile akraba olduğunu yazmaktadır. Ahi Mirem'in halifesi Ebu Talib Mekki, Kırşehir'e gelerek burada yerleşir ve bir dükkan açarak sufilikle birlikte ticaretle de meşgul olur. Ahi Mirem'den sonra posta geçen bu zat Kırşehir'de on yıl şeyhlik yapmıştır.³⁸ Bu sufilerin birer sanat ve ticaretle meşgul olmaları yanında "Ahi" lakabı taşımaları, onların her birinin bu teşkilata bağlı olduklarına işaret etmektedir.

Yine Halvetiyye şeyhlerinden Şirvanlı Hacı İzzeddin Türkmani ve şeyh Sadreddin Hiyevi'nin ticaret ve sanat ile meşgul olmaları onların da Ahilik ile alakalı olduklarını gösterir. Hacı İzzeddin, Şeyh Ahi Mirem'e intisap ederek uzun müddet dervişlikten sonra şeyhinin emri ile Merâğa'ya irşâd hizmetiyle görevlendirilmiş, orada bir zaviye ve mescid bina edip halkı irşadla meşgul olmuştur. Onun yetiştirdiği şeyh Sadreddin ise Şamahı'da tekkesinde müridlerinin terbiyesi ile meşgul olurken bir yandan da kurduğu terzi atölyesinde imal ettiği elbiseleri satarak ailesinin ve müridlerinin ihtiyaçlarını karşıladığı, başkasından asla yardım almadığı nakledilir.³⁹ Şeyh Sadreddin gençliğinde zenaat ve ticaretle meşgul olduğu için ilim de tahsil edememişti. Buna rağmen irfani bilgilere hakim olduğu için devrinin kutbu kabul edilmiştir.⁴⁰

Azerbaycan sufiliğinin en büyük mektebi Halvetiliğin piri sani'si yani ikinci kurucusu Osmanlı tasavvufunun da en önemli kaynaklarından olan Seyyid Yahya Şirvani'dir. Halvetiyye sahasında ilk olarak eser veren ve tarikatın siste-

³⁷ Hulvi, Lemezât, s.358–360.

³⁸ Hulvi, Lemezât, s.361.

³⁹ Ali Ali, Tuhfatü'l Mücahidin Behçetü'z Zahidin (ölyazma), Nuru Osmaniye no: 2293. Vr.536b; Lemezât, s.383.

⁴⁰ Hulvi, Lemezât, s.381.

mini oluşturarak yayılmasını sağlayan bu pir, “Şifaü'l-Esrar” adlı eserinde fütüvvet konularını da ele almıştır. Seyyid Yahya, müridin vasıflarını anlattığı bölümde, onun sahip olması gereken yirmi sıfattan birinin Fütüvvet ehli olmak gerektiğini vurgulayarak şöyle demiştir:

“Mürid fütüvvet ehli olmalı, üzerinde kimsenin hakkı olmamalıdır. Allah Resulü (s.a.v.): “Lâ fetâ illâ Ali (Ali gibi yiğit bulunmaz)” demiştir. Yine Resullullah (s.a.v.): “Ben ilmin şehriyim, Ali onun kapısıdır.” dedi. Sen de tenini Hz. Resul gibi, fütüvvetini Hz. Ali gibi etmelisin ki hakikate layık olup cemii muradın hasıl olsun.”⁴¹

F. Azerbaycanlı Fütüvvetname Müellifleri

Hız. Peygamberin Fütüvvetle alakalı hadisleri, sufi mütefekkirlerin bu hususa özel bir önem vermelerine sebep olmuştur. Özellikle Hız. Ali hakkında kullanılan “feta” ifadesi, tasavvufta bu anlayışın önemli bir esas haline gelmesine vesile olmuştur. Fütüvvetin anlamı, manası ve esasları üzerine ayet, hadis ve büyük sufilerin sözlerini toplayarak oluşturulan, ahiliğin esaslarını havi eserlere “Fütüvvetname” denilmiştir. Bu sahada Arapça, farsça ve Türkçe nesir ve nazm olarak yazılmış zengin bir edebiyattan söz etmek mümkündür.

Fütüvvetname müellifleri arasında Azerbaycanlı sufi ve ahileri de görmek mümkündür. Bu konuda elimizde henüz yapılmış müstakil bir çalışma bulunmamakla birlikte karşılaştığımız fütüvvetname türü iki eserden kısaca söz etmek istiyoruz.

- a. Ebu Hafs Ömer Sühreverdî'nin “Fütüvvetname”si. Büyük sufi mütefekkir Sühreverdî, Ahiliğin Halife Nasır tarafından nizama sokulmasında ve yayılmasında önemli rol oynamıştır. Onun Fütüvvet anayasası mahiyetinde “Fütüvvetname” yazdığı söylenir.⁴² Süleymaniye ve Afyon Gedik A. Paşa kütüphanelerinde ikisi Yahya Sühreverdî adına ikisi de Ömer Sühreverdî adına kayıtlı dört Fütüvvetname bulunmaktadır. Ömer Sühreverdî'nin eserlerini inceleyen Adem Çatak bu Fütüvvetname'nin Şihabüddin Yahya Habeş'e değil Şihabüddin Ömer Sühreverdî'ye ait olduğunu tespit etmiştir.⁴³ Bunların kütüphane kayıtları şöyledir;

⁴¹ Seyyid Yahya Şirvani, Şifaü'l-Esrar, Hz. M. Rihtim, Sufi Yayınları, İstanbul, 2011, s.270 ve 308.

⁴² Adem Çatak, Şihabüddin Sühreverdî, hayatı, eserleri ve tasavvuf anlayışı, AÜSBE, doktora tezi, Ankara, 2007, s.47.

⁴³ Adem Çatak, Şihabüddin Ebu Hafs, Ömer b. M. Sühreverdî ile Ş. Yahya b. Habeş Sühreverdî'nin eserlerinin karşılaştırılması üzerine, Gümüşhane Ün. İlahiyat Fak dergisi, c.1, sayı.2, s. 77.

1. Şihabüddin Ömer b. Muhammed el-Kuraşi es-Sühreverdi. Risaletü'l-Fütüvve, Süleymaniye Ayasofya, No: 2049, Yazma, 155-158 vr.
2. Şihabüddin Ömer b. Muhammed Sühreverdi, Fütüvvetname, Afyon Gedik Ahmet paşa kütüphanesi 17748/2 35a-45a.
- b. Ahi Ahmed el Muhib ibn şeyh Muhammed ibn Mikail el-Erdebili tarafından yazılan Kitabü'l-Fütüvve. Bu eser Süleymaniye kütüphanesi Ayasofya-2049. Vr.99-106 da bulunmaktadır. Fütüvvetnamelerde yaygın olan şekilde tertip edilen bu eserde "Fütüvvet" başlıkları altında konuyla ilgili ayet, hadis, ve kelamlar verilmiştir. 13 sahifelik bu eserin müellifinin bir Ahi olduğu, isminin evvelinde belirtilmiştir.⁴⁴

G. Azerbaycanda Ahi Zaviyeleri

Batı Azerbaycan'ın (bugünkü Ermenistan'da) Zengezur bölgesinin Dereleyez köyünde 12. Asırda inşa edildiği anlaşılan Ahi Tevekkül adına bir zaviye bulunmaktadır. Harabe halindeki bu zaviyenin elimize geçen fotoğrafından anlaşıldığı kadarıyla geniş hacimli bir mimari yapı olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁵

Bakü'nün Abşeron bölgesinde yer alan Kürdehanı köyünde bir Ahi zaviyesi daha vardır. Tamamen harap olan ve ancak temelleri kalan bu zaviyenin 852/1448-49 tarihli, Ahi Şirin adına yapıldığını gösteren bir kitabesi Azerbaycan Tarih müzesinde mevcuttur. Kitabede şu ifadeler bulunmaktadır. "emera binai hazihiz-zaviyetiş-şerifeti likudvetil-meşayihil-izam Ahi Şirin emareten Vahden...Nurullah ibn Hacı Abayile fi sene isneyn ve hamsine ve semanime - Bu şerefli zaviyenin yapılmasını büyük şeyhlerin önderi Ahi şirin için Nurullah oğlu Hacı Abayile sekizyüz elli iki senesinde .....emretti" Bu kitabeden zaviyenin 15. asırda inşa edildiği anlaşılmaktadır.⁴⁶ Azerbaycan'da bilinen birkaç Ahi zaviyesinden birisi budur. Yine Azerbaycan hakkında birçok araştırmaları olan ve çok sayıda değerli abideyi Moskova'ya taşıyan Rus şarkiyatçı B.Dorn, 1861 de Bakü'de yaptığı araştırmalarda Bakü kalesi duvarında bulunan ve muhtemelen tamir sırasında konulan 786/1367 tarihli bir kitabede de Ahi Ramazan Eş-Şirvani'nin adını tespit etmiştir.⁴⁷

Gence'de bir Ahi zaviyesinin olduğu ve kalıntılarının yakın zamanlara kadar geldiği kaynaklarda geçmektedir. Bu kitabe ve zaviye kalıntılarında Azerbaycan'da daha birçok ahi tekkesi ve zaviyesinin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak

⁴⁴ Ahi Ahmed Erdebili, Fütüvvetname, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 2049.

⁴⁵ Mirzayev H. Garbi Azerbaycanın Dereleyez Mahalı, Bakı, 2004, s.192; Heyet, İrevan Hanlığı, Bakı, 2010, s.233.

⁴⁶ Nemet Meşedihamım, Korpus. Epigrafiçeski pamyatnikov Azerbaycana, Bakı,1991, S. 62.

⁴⁷ Alizade Soltan-Muhtarov Casim, Kürdehanı, Bakı, 2009, s.42.

zamanla bunların çoğu yok olmuş günümüze ancak az bir kısmının izleri gelmiştir.

Nahcivan'daki muhteşem bir sanat eseri olan türbesi günümüze ulaşan Yusuf ibn Kuseyr'in türbe etrafındaki kufi kitabedeki ibareden onun Ahilikle ilgisinin olduğu anlaşılmıştır. Halk arasında Atababa türbesi olarak bilinen bu abidenin 557/1162 tarihli inşa kitabesinde şu ifadeler yer almaktadır: "hazel-meşhad el hace er-reis el ecel Zakiiyuddin cemalül-islam mukaddemul-meşayih Yusuf ibn Kebir en Niyaz bi tarihi şavval sene seb'a ve hamsine ve hamsemie"⁴⁸ Kitabede yer alan "Hace, el-reis, el mukaddemu'l-meşayih" sözleri ahilerin de kullandıkları bir kısım ünvanlardır. İbn-i Batuta seyahatnamesinde ahiler hakkında bilgi verirken onların reisler etrafında teşkilatlandıklarından bahsetmektedir. "mukaddemul-meşayih" büyük şeyhler için kullanılan bir tabirdir.⁴⁹ Türbe Eldenizoğullarından Atabeyi Şemseddin Eldeniz tarafından yaptırılmıştır.⁵⁰ Türbe yaptırma geleneğinin umumiyetle siyasi veya dini-tasavvufi şahsiyetler için kullanıldığını nazara alırsak İbn-i Kusayr'in önemli bir sufi şahsiyet olduğunu gösterir. Bu durumda İbn Kuseyr'in 12. Asrın ortalarında veya daha evvel vefat etmiş bir sufi ve ahi şeyhi olduğu anlaşılabilir. Çoğu zaman türbelerin hangahlar içinde inşa edildiğini düşünürsek burada tekke veya ahi zaviyesi karakterli başka yapıların da olması mümkündür.

Azerbaycan'daki ahi zaviyelerinin 12. Yüzyıldan itibaren inşa edilmiş olmaları Evhadüddin Kirmani'nin bu bölgeye geliş tarihine uygun düşmektedir. Ancak Ahi Ferec'in daha önce yaşadığı da bilinmektedir. Buna göre Ahiliğin Halife Nasır tarafından teşkilatlanmadan önceki dönemde daha çok tasavvufu birlikte ve ferdi bazda Azerbaycan'daki varlığından bahsetmek mümkündür.

H. Gülşehri ve Ahi Emrem

Kırşehir'e dışarıdan gelen ve burada yaşayarak vefat eden iki şahsiyet vardır ki bunların hayatları hakkında bilinenlerin çok az olmasından dolayı kimliklerini muayyen etmek şimdiye kadar mümkün olmamıştır. Bunlardan birisi Gülşehri, diğeri Ahi Emrem'dir. Azerbaycan Halvetiliği üzerine araştırmalar yaparken karşılaştığımız isimlerden biri olan Ahi Emrem ile ilgili bilgiler bizi bir hayli meşgul etmişti. Ahi Emrem ile alakalı yukarıda kaydettiğimiz Lemezat'ta yer

⁴⁸ Nemet Meşedihanum, Korpus Epigrafiçeskih pamyatnikov Azerbaycana, Tom III, Bakı, 2001, s.51 ve 159. Şeyhin atasının adının Kebir veya Kuseyr olduğu tartışmalıdır. Kanaatimizce bu ifade kesir de olabilir ki bu durumda "Kesirun-niyaz - niyazı çoh"manasına gelen bir isim terkihi olur. Kitabenin tercümesi şu şekildedir: "Bu meşhad hörmetli hace, reis, zekiyyuddin, İslamın güzelliği, şeyhlerin başçısı Yusuf ibn Kuseyr oğlunun serdabesidir. 557 ci ilin şevval ayı. (E.R.Salamzade-K.M.Memmedzade,

⁴⁹ Erol Kürkcüoğlu, Nahçıvan Tarihi (V-XV. Yüzyıllar), Erzurum 2007, s.110-111.

⁵⁰ E.R.Salamzade-K.M.Memmedzade, Azerbaycan mimarlığının Nahcivan Mektebi Abideleri, Bakı Elm, 1985, s.103; Cefer Giyasi, Nizami Dövrü memarlık abideleri, Bakı, 1991, s.92-93.

alan bilgiler ile Gülşehri hakkında araştırmalarda elde edilen sınırlı bilgiler arasında yaptığımız karşılaştırmalarda bu iki şahsın aslında aynı kişi olduğu kanatını uyandıran ortak özellikler bulunmaktadır. Şöyle ki, Şeyh Ahi Emrem;

- Azerbaycan'da Heri'ye bağlı Kelibat'da doğmuştur. Şirvan'da yaşamış ve orada ilim tahsil etmiştir.
- Halvetiyye tarikatı piri Ömer el Halveti'nin halifesi ve postnişinidir.
- Timur zamanı Anadolu'ya gelerek Kırşehir'e yerleşmiştir.
- Ahi Evran neslinden olduğundan dolayı Ahi denilmiştir.
- Kelibat'tan çıktık Gülabad'a geldik dediği rivayet edilir. Kelibad Güney Azerbaycan'dadır.
- Tasavvufa intisabına sebep olan hadiseynin anlatıldığı menkıbeden onun gençliğinde çok iyi bir şair olduğu söylenilmektedir.
- Vefatında Tebriz'de bir türbe yapıldığı,
- Kırşehir'de bir mescid ve zaviyesi olduğu
- Bir menkıbeden onun vahdet-i vücud anlayışına sahip şuttar ehli olduğu geçmektedir.
- Kabrinin Kırşehir'de Tepeviran köyünde olduğu, vefatı sultan II. Murad han zamanıdır.
- Vefat tarihi 812/1409-1410 geçse de bu tarihten yaklaşık 30-40 sene evvel vefat etmiş olduğu anlaşılmaktadır.
- Bir diğer rivayete göre kabri, Şirvan eyaleti Heri kasabası Güzergah köprüsü yanındaki Halvetiler kabristanındadır.⁵¹

Gülşehri hakkındaki bilgilerle karşılaştırsak ortak noktalar olarak öne çıkan hususlar şunlardır:

- Zaman olarak; her ikisinin de aynı devirde yani 14. Asırda yaşamış olmaları.
- Özellik olarak; her ikisinin de şair olmaları
- Meslek olarak; her ikisinin de tasavvufla yakın alakaları, sufi olmaları
- Her ikisinde de Ahilikle ilgili olmaları. Gülşehri'nin yazdığı iddia edilen Ahi Emre ile alakalı bir menakıbname bulunmaktadır.
- Menşee olarak; her ikisinin de Anadolu'ya dışarıdan gelmiş olmaları.
- Kırşehir ortak paydaları, her ikisinin de Kırşehir'de yaşamış olmaları

⁵¹ Hulvi, Lemezat- Hulviyye, s.357-360

Azerbaycan tasavvuf tarihi ile alakalı araştırmalarımız sırasında karşımıza çıkan şaşıtıcı bir hadise çeki'nin bir köyünde 19. Asırda yaşamış bir Nakşiben-diyye şeyhinin kitapları arasında Ahi Yusuf Çelebi'ye ait şerhu Sadri'i-şeria adlı fıkıh usulüne dair çok kıymetli bir yazmaya rastlamamız olmuştur. II. Beyazıd devrine ait olan eserin birinci sayfasında vakfiye bulunan bu 227 varak yazma, 901 yılında yazılmış olup müellif hattıdır. 975 tarihinde İbrahim bin Mürüvvet tarafından Bülbül Hatun medresesine vakfedilmiştir. Temellük kaydı olarak ise: Hacı çeki'li Abdülkerim Afganzade'nin adı ve 1250 tarihi yer almaktadır.⁵²

Velhasıl birçok tarihi kaynağın yanında Fuat Köprülü, Z.Velidi Toğın, Neşet Çağatay, Mikail Bayram gibi alimlerin ortaya koyduğu gibi, Ahiliğın Azerbaycan'daki tarihi oldukça zengindir ve Anadolu Ahiliğının de tarihi köklerini oluşturmaktadır. Bu teşkilatın tarihinin daha iyi anlaşılması için Azerbaycan bölgesinin dikkate alınması hususi bir önem arz etmektedir. Aynı zamanda Gülşehri ve Ahi Emrem'in tasavvuf ve edebiyat tarihçileri tarafından özel olarak araştırılarak şahsiyetlerinin tespit edilmesinin ilim tarihimiz açasından faydalı olacağı muhakkaktır.

KAYNAKÇA

- Ali Ali, *Tuhfatu'l Mücahidin Behçetü'z Zahidin (ölyazma)*, Nuru Osmaniye no: 2293.
- Alizade Soltan-Muhtarov Casim, *Kürdehanı*, Bakı, 2009.
- Bakihanov Abbasgulu Ağa. *Gülistani-İrəm*, Elm neşriyyatı, Bakı, 1970.
- Bayram Mikail, *şeyh Evhadüddin Hamid el-Kırmani Evhadiyye Terikati*, Konya 1993.
- _____, *Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğın Doğuşuna Etkisi*, Türkiyat Araştırmaları dergisi, sayı:10, Konya, 2002.
- Cahen Claude, "İlk Ahiler Hakkında", terc. Mürsel Öztürk, Belleten, 197 (1986), s. 591-601.

⁵² Ahı Çelebi diye de tanınır. Sultan II. Bayezid devri âlimlerinden olup babasının adı Cüneyd'dir. Önce Ahmed Kırımı'den. daha sonra Sultan Bayezid'in hocası Molla Selâhaddin'den ve Molla Hüsrev'den ders aldı. Sırasıyla Bursa Molla Hüsrev, Edirne Haceriyye (Taştık), İstanbul Kalenderiyye ve Vezir Mahmud Paşa medreselerine müderris oldu. Daha sonra Bursa Sultaniye Medresesi'ne ve oradan da Semaniye (sahn-ı semân) medreselerinden birine tayin edildi. Bugün Fâtih Camii yakınlarındaki Dâriş-şafaka caddesinde bulunan Ahîzâde Camii'ni yaptırap kitaplarını da oraya vakfeden Ahîzâde Yüfuf Efendi, Sahn Med-resesi'nde müderris iken vefat etti ve bu caminin haziresine defnedildi. Vefat tarihi bazı kaynaklarda 902 (1497) ve 904 (1499) olarak da ge-çer. Ahîzâde'nin en önemli eseri Zahîretü'l-ukbâ lî şerhi şadri'ş-şeriati'l-uzma'dır. Yazmaları yanında birkaç defa basılmıştır. Daha fazla bilgi için bak: DİA c.I, s. 548

- Coşkuner Fahrettin, *Evhadüddin Kirmani Menakıbnamesi*, YL tezi Ankara, 1994.
- Cullabi Ali b. Osman, Hucviri, *Keşfu'l-Mahcub*, çev. S. Uludağ, Dergah, 1996.
- Çağatay Neşet, *Bir Türk Kurumu olan Ahilik*, TTK, Ankara, 1997, s.87.
- Çatak Adem, Şihabüddin Ebu Hafs, Ömer b. M. Sühreverdi ile Ş. Yahya b. Habeş Sühreverdi'nin eserlerinin karşılaştırılması üzerine, *Gümüşhane Ün. İlahiyat Fak dergisi*, c.1, sayı.2, s. 77.
- _____, Şihabüddin Sühreverdi, *hayatı, eserleri ve tasavvuf anlayışı*, AÜSBE, doktora tezi, Ankara, 2007
- Devletşah, *Şair Tezkireleri*, çev: N.Lugal, Pinhan, İstanbul, 2011.
- el-Cami, *Abdurrahman b. Ahmed el-Horasanî*, Nefahât el-üns min hadarât el-kuds, terc. Lâmiî Çelebi, İstanbul, 1270.
- Erdebili Ahi Ahmed, *Fütüvvetname*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 2049.
- Giyasi Cefer, *Nizami Dövrü memarlık abideleri*, Bakı, 1991.
- Guluzade Zümrüd, *Azerbaycanda Felsefi Fikir*, Azerbaycan Tarihi, c. III, s. 164.
- Heyet, *İrevan Hanlığı*, Bakı, 2010.
- Kazıcı Ziya, *Ahilik*, DİA, c.I, s.540-542.
- Köçerli Firudunbey, *Azerbaycan Edebiyatı Materyalleri*, Bakı, 2006.
- Köksal M. Fatih, *Abi Evran ve Ahilik*, Kırşehir, 2008.
- Kürkcüoğlu Erol, *Nahçıvan Tarihi (V-XV. Yüzyıllar)*, Erzurum 2007.
- Lamii Çelebi, *Nefehat Tercümesi*, (Evliya Menkıbeleri) Haz. S.Uludağ-M.Kara, İstanbul, 2005.
- Mehammed Ali Terbiyet, *Danışmendani Azerbaycan*, Tehran, 1377
- Məmmədov Zakir, *Azərbaycanda XI-XIII əsrlərdə fəlsəfi fikir*, Bakı, 1978.
- Mirzayev H. Garbi Azərbaycanın Dereleyez Mahalı*, Bakı, 2004.
- Nemet Meşedihanım, *Korpus Epigrafiçeskih pamyatnikov Azerbaycana, Tom III*, Bakı, 2001.
- _____, Bakı,1991.

Odabaşı Zehra, *Bir Ahi dostu Franz Taeschner*, Hayatı ve eserleri, Ankara, 2008.

Özger Yunus, *XIX. Yüzyılda Bayburt (1830-1900) doktora tezi*, Atatürk üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü tarih anabilim dalı Erzurum, 2007.

Salamzade E.R.-K.M.M emmedzade, *Azerbaycan mimarlığının Nahçıvan Mektebi Abideleri*, Bakı, 1985.

Şirvani Seyyid Yahya, *Şifau'l-Esrar, Hz. M.Rıhtım, Sufi Yayınları*, İstanbul, 2011.

BAŞKURLARDA YARDIMLAŞMA GELENEĞİ

Prof. Dr. Elmir ABDRAHİMOV
Başkurdistan

Başkurtlarda çok eski zamanlardan beri toplum üyeleri, akrabalar ve komşular arasında yardımlaşma geleneği bulunmaktadır. Ev, cami inşaatı gibi önemli büyük işlerin yapılması sırasında bu gelenek ve göreneklere başvurulması devam etmektedir.

Yardımlaşma geleneğini Başkurtlar “Öme” olarak adlandırırlar. Öme, yani imece geleneği şekliyle Müslümanların yardımlaşma geleneğini gibidir ve kelime olarak da Arapça’daki cemaat anlamını veren “Umma” kelimesine de benzetilmektedir. Başkurtlar sosyal hayatlarında pek çok işler için imece yapmaktadırlar. En çok imece ev yapılması sırasında gerçekleştirilir. Ahşaptan yapılan geleneksel Başkurt evlerini inşa etmek için tüm köy bir araya gelir ve çalışma tamlandıktan sonra birlikte kutlaması da yapılmaktadır. Ot ve buğday biçmek, odun ve kereste hazırlamak, kaz ve hayvan kesmek için ve ayrıca aksakalların kararıyla dul, yetim, yangında zarar görenlere yardım etmek için, yol ve çeşmelerin düzenlenmesi için imece yapılmaktadır. Geleneğe göre, Kaz Ömehe, yani imecesinde gençler evlenmek için kızları seçmişlerdir. İmecedeki çalışmasına bakarak kızların nasıl bir ev hanımı olacağını yorumlamışlardır.

Bunlardan başka eskiden keçe hazırlamak için Tula Ömehe, kendirden kumaş hazırlamak için Kendir Tukmau Ömehe (Kendir Dövme İmecesini) yapmışlardır. Bu çalışmalar sırasında topluca şarkı ve oyunlar da yapılmıştır.

Başkurtlarda yardımlaşma geleneğini daha detaylıca inceleyelim. Günümüzde, genellikle Ekim-Kasım aylarında, “Kaz Tüyü Bayramı” (“Kaz Ömehe”- Kaz İmecesini) hala kutlanmaktadır. Akşamları kazın tüylerini ayıklamak isteyenler uyarılır; ayıklama işi belli bir beceri istediğinden, bu iş için daha yetenekli ve çalışkan kızlar görevlendirilir. Bayram sırasında halk şarkıları söylenir, yaşlı kadınlar gençlere kaz ayıklamanın usulünü öğretir, bir yandan da kendi gençlik anılarından bahsederler. Kazlar, ayıklandıktan sonra boyalı çubuklara dörder dörder asılır ve yıkanmak için kolları aşağı sarkıtılır. Kızlar kaz ayıklarken, oğlanlar da milli kıyafetlerini giyerek bakımlı bir şekilde gelirler. Yardımlaşma geleneğinden dolayı, nehrin kenarları gençlerle dolup taşar. Yüksek sesle şarkılar söylenir, genç kızlar ve oğlanlar arasında zekâ yarışmaları düzenlenir (atışma). Genç kız, nehirden partneriyle birlikte döner. Akşam yemeğine gençler de katılır. Tüm bayram boyunca karşılıklı yardımlaşacak olan gençler, akşam bir evde toplanır, kaz yağında krep pişirirler. Birçok farklı halk şiirleri söylerler;

Kızlar yıyılğan öyge	Kızlar toplanmış eve
Kızlar kilgen ömege	Kızlar gelmiş imeceye.
Nisek itep kaz yolkorga	Nasıl kaz temizlendiğini
Yengelerzen kürmage	Yengelerden görmeğe.
Kaz ömehe, kaz ömehe	Kaz imecesi, kaz imecesi
Aldarza kazar gına	Önlerinde sadece kaz
Kaz ömehene yiyıla	Kaz imecesine toplanıyor
Gel unğan kızar gına.	Sadece en iyi kızlar.

Soğukların gelmesiyle hayvanlar kesilir, kumaş, keten kenevir, yün iplik yapılmaması için kadınlara yardım edilir, böylelikle yaza hazırlık yapılır.

Eşsiz kutlamalardan biri de "Hugım Aşı"dır. Kutlama, sonbaharda hayvan kesimi ile yakından ilgilidir: "Hugım"- kesilen hayvan ; "Hugım Ezerleu"- hayvanı kesim için hazırlamak ; "aş"- yemek. Yarı göçebe Başkurtlar, köylerine döndüklerinde yağlı hayvanları keserler. "Hugım" kelimesi "yağlı, yağlı hayvan" ; "Hugım Aşı" ise, daha çok yazın tüketilen yağlı taze et anlamlarına da sahiptir. Ev sahibinin yakınları ve komşuları, bu kutlamaya katılır. Erkekler hayvanı keser, derisini çıkarır sonra da kadınlara işlerinde yardım ederler. Hayvanı kesenler, akşam yemeğine davet edilir. Hemen hemen tüm köy, kutlama yapılan evlere misafirlığe gider.

Misafirlikte, iyi dileklerini ve selamlarını sunup birbirlerine kemikli et (Meşey heyegen bireşeu) verirler. Bu gelenek, zenginliği hoşnutluğu bereketi (baylık, bereket yurau) ve de iyi niyeti simgeler. Yemekte yaşlılara, önemli kişilere, kutlamalara katılanlara ve de ev sahibine iyi dileklerde bulunulur.

Bunun yanı sıra, şarkı ve oyunlar eşliğinde yün iplik, kumaş (Tula Basıu İmecesı) hazırlanırken ve hayvanların derisi yüzülürken büyük bir yardımlaşma yaşanır.

"Tula basıu ömehe" - keçe kumaş hazırlama imecesi kışın yapılmıştır. Genelde akşamları oyunlar eşliğinde yapılmış. Kızlar birkaç defa hazırlanmış malzemeleri sıcak su dökerler ve yün kumaş şeklini alıncaya kadar birkaç defa oyun oynarlarmış. Güney-Doğu Başkurdistan'da "Tula" adlı şarkılı oyun da kaydedilmiştir.

Hezze tula basalarmı	Sizde Tula yaparlar mı?
Bezze tula basalar	Bizde Tula basarlar!
Hezze nisek, bezze şulay,	Sizde nasıl, bizde şöyle,
Uynap künel asalar!	Oynayıp eğleniyorlar!

[1, c. 146]

Yani yardımlaşma, eğlenceli bir oyuna dönüştürülür, bayram şenliği ve eğlenceler çalışmaya engel değildir (tula basalar - uynap künel asalar). Bir evdeki

işe yardım edildikten sonra, diğer kişiye yardım etmek için gün belirlenir, ta ki tüm işler bitene kadar bu yardımlaşma geleneği devam eder.

Özellikle kışın sık sık misafirlğe, çarşılara, fuarlara giden Başkurlardaki misafirlik geleneği, çok önemli ve anlamlıdır. Akrabalara ve tanıdıklara yapılan ziyaretler (“Kunak Kurheteu” – Gelen misafiri başkalara göstermek, yani başka akraba veya hemşehirleri de ziyafete davet ederek ağırlamak), bu kutlamalarla doğrudan ilişkilidir. Yeni birinin köye gelişi, herkes tarafından öğrenilir. Misafir geldiğinde, karşılıklı davetler düzenlenmesi için, ev sahibi konukları çağırır (“Kunak Aşı - Kara Karşı” – Konuk Yemeğe Karşılıklı olur). Misafir, hem köylülerle tanışır, hem de birçok değişik ilginç bilgiler öğrenir. Misafirlik ritüeli, hem toplumda hem de özel yaşamda çok önemli bir yere sahiptir. Hem gelen misafire hem de köylüye saygı gösterilir. Yemekler, güzel sohbetler eşliğinde yenir. Akşam ise, şarkılar söylenir, danslar edilir; böylelikle haberleşme ve yardımlaşma etiği gelişir.

Bir de köyün muhtarı ve aksallıların kararıyla yapılan imece türleri vardır. İmece yapılırken, durumu acil olanlara ya da zor durumda olanlara öncelik verilir. Bu durumlarda, erkekler toplanırlar ve kimin ne ölçüde yardım edebileceğini kararlaştırırlar. İmeceye katılamayan ve zor durumda olanlara yardımlar düzenlenir (Örneğin, yaşlılara, yalnız yaşayan kadın ve erkeklere, dul ve hastalara). İmece geleneği, işçilerle yakından ilgilidir ve büyük bir üne sahiptir. Kışın, ailenin tüm ihtiyaçlarını karşılamak için kadınlar ip, yün dokurlar. Belli bir yaşa gelen genç kızlar, ip, yün dokumayı öğrenirler. Böylelikle, genç kızlar bu tür yardımlaşmalarda tecrübe ve beceri kazanmış olurlar. Her imece, şarkılarla, danslarla sona erer. İmece, çok eğlenceli bir ortamda gerçekleşir, herkes birbirine hızlı bir şekilde yardımcı olur, yardımlaşma da insanlara mutlulu verir. İmece yapanların maddi durumu sıkıntılı olduğu durumlarda imece yemeğini ortaklaşa hazırlamışlardır.

Başkurlarda “Kul almaş” (“El değişme”) denilen gelenek kullanılmıştır. Bu türde insanlar birbirine sıra ile bazı işleri yapmaya yardımda bulunmuşlardır. Bir gün komşusu, tanıdığı veya akrabasının bir işini yapmışlar, sonra diğerlerine.

Bir köy veya yöre insanların kaynaşmasını sağlamaya yardım eden Sabantoy (Saban Düğünü), Karga Butkahı (Karga Lapası), Aulak Ev (Boş Ev), Kis Ulturu (Akşam Oturmaları) gibi geleneksel bayramlar yaygın olmuştur. Bir kaç köyü, daha eski zamanlarda boyları, kabileleri ve bölgeleri bir araya getiren “Yıyın” denilen toplantılar yapılmıştır. 18. asra kadar Başkurdistan’ı oluşturan dört bölgeden her biri kendi Yıyınını yapmıştır. Bu toplantılarda önemli kararlar kabul etmekle yanı sıra oyunlar, at yarışmaları, güreşler gerçekleştirilmiştir. Pek önemli konuları müzakere etmek ve karar kabul etmek için Genel Başkurt Yıyın-

nı toplanmıştır. Ancak 18 asırda bu tür toplantıların yapılması yasaklanmıştır. Yıyınlar sırasında ticari anlaşmalar, evlenme anlaşmaları, fuarlar da yapılmıştır.

Son yıllarda Başkurtlar, "habantuy" (Saban düğünü) yerine, bazı köylerde yüzyıllar önce bilinen - "Ulusal Kurban Bayramı" - "Kurban bayramı" adını kullanmaya başladılar. Önceleri bu bayram tüm mahallede kutlanırdı. Şimdi ise, bunun yanı sıra herkes evinden bal, para, havlu ve patiska getirir. Toplanan paralarla at, inek satın alınır ve kesilir. Kurbanı, köyün aksallısı keser. Kutlama genellikle nehrin kenarında yapılır, büyük kazanlarda et ve semaver kaynatılır. Yemekler için, herkes yanında tabak (çatal, kaşık) getirir.

Öğle yemeğinden sonra, erkeğin gücünü ve dayanıklılığını gösteren at yarışları, koşu yarışları düzenlenir. Eskiden bu kutlamalara kadınlar katılmazdı yalnızca erkekler ve çocuklar gelirdi, ama artık tüm köy bu etkinliklere katılır.

Bu kutlamalarda, yiyecekler önce yetimlere, sonra yarışmanın birincilerine, en son da kutlamaya gelenlere dağıtılır.

Bu kutlamalar, İslam ülkelerindeki Kurban Bayramı'na benzemektedir, fakat Başkurtlarda genellikle yazın kutlanırken İslam ülkelerinde hicri takvim esas alındığından her yıl on gün kaydırılır.

Müslüman Bayramı (ramazan ayından sonra kutlanan Uraza Bayramı) ve Kurban Bayramı, Başkurtlar arasında büyük bir öneme sahiptir ve Başkurdistan Cumhuriyeti'nde resmi tatil ilan edilir.

Böylece Başkurtlar arasında bugün de yaşamaya devam eden "Öme" geleneği Türkiye'deki Ahilik sistemine benzemektedir. İmece sistemi toplum için önemli unsur olmaktadır.

(Araştırma RGNE fonu desteğiyle gerçekleştirilmiştir. Proje № 12-13-02010)

KAYNAKÇA

Hisamitdinova F. G., vs. Tuğan Başkörtostan. Ufa, 1992. 295 s.

Başkurt Halk Sanatları: geleneksel folklor. Ufa, "Kitap", 1995. 560 s.

Абдрахимов Э.Ф. Традиции взаимопомощи у башкир

Проф Эльмир Абдрахимов
Башкортостан

Испокон веков у башкир сложились традиции взаимопомощи между членами своей общины, между своими родственниками и соседями. Особенно ярко проявляются эти традиции и обычаи при строительстве домов, мечетей, при решении каких-то насущных проблем, проведении разного рода субботников, каждый из которых имеет свое название.

Самым распространенным является «әмә» - коллективная помощь, субботник. Название «әмә» возможно восходит корнями к слову «умма» - община, и перекликается с исламскими традициями взаимопомощи. Такие субботники «әмә» бывают разных видов, в общественном быту башкир особо выделяются помочи («әмә») в связи с возведением дома. На сборку сруба собирались, чуть ли не всей деревней, а когда дом был готов, также праздновали всей общиной, готовили угощения.

Устраивали «әмә» на сенокосе, жатве, обмолоте хлеба, заготовке древесины, с наступлением устойчивых холодов начинались коллективные заботы о скоте, птице, заготовка мяса на зиму, собирались женские «әмә» по изготовлению сукна, войлока, прядению льняной, конопляной, шерстяной нити и т.п.

Рассмотрим некоторые виды помощи более подробно. До сегодняшнего дня сохранился праздник «Гусиного пера» - «Каз әмәһе» («гусиная помощь»). Проводится этот праздник обычно в октябре – ноябре. Вечером предупреждают, кого будут проводить обработку заколотых гусей, стараются приглашать более трудолюбивых, умелых девушек, поскольку эта работа требует наличия определенных навыков. Во время праздника участники поют народные песни, более пожилые женщины обучают молодых, как правильно ощипывать гусей, рассказывают о своей молодости. После того как гусей уже ощипали, вешают по четыре гуся на разукрашенные коромысла и спускаются на речку, чтобы их ополоснуть. Когда со всех домов, где проводят гусиную помощь девушки спускаются с ощипанными гусями на речку, туда же идут и юноши, обычно в национальной одежде, с гармониками. Весь берег реки заполнялся молодежью, так как помощь устраивалась обычно сразу у нескольких хозяев. Пелись различные песни шуточного содержания, проводились соревнования в остроумии между девушками и юношами (кара-

каршы эйтешеу). С реки девушки и парни возвращались вместе. В праздничном ужине также участвовали и молодые люди. По традиции женихи выбирали будущих жён именно на этом празднике, исходя из того, как девушка ощипывает гуся, женихи делали вывод, какой она будет хозяйкой в доме. Вечером участники гусиной помощи собирались у хозяев домов, где проводилась эта взаимопомощь со всей семьёй на угощения, обычно готовили блины на гусяном жире. Сохранились множество разных народных стихов посвященных этому мероприятию, например:

Кыззар йыйлган өйгә,
 Кыззар килгән өмәгә.
 Нисек итеп каз йолкорга
 Еңгәләрзән күрмөгә.
 Каз өмәһе, каз өмәһе,
 Алдарза каззар ғына.
 Каз өмәһенә йыйла
 Гел уңған кыззар ғына.

С наступлением устойчивых холодов начинались забой скота, заготовка мяса на зиму, собирались женские помощи по изготовлению сукна, войлока, прядению льняной, конопляной, шерстяной нити, то есть осуществлялась реализация, использование результатов труда, проделанного летом.

Одним из своеобразных празднеств является «һуғым ашы». Название праздника говорит о непосредственной его связи с осенним убоем скота: - «һуғым» — убойный скот; «һуғым эзерләу» — кормить скотину на убой; «аш» — пища. Полукочевые башкиры забивали скот сразу после перекочевки на зимовку (в деревню), пока скот был упитанный, жирный. Слово «һуғым», возможно, употреблялось в значении отгульный, упитанный, откормленный скот, а «һуғым ашы» — жирное, свежее мясо или пища из жирного после летней пастьбы мяса. На это мероприятие собираются в основном родственники хозяина и его соседи. Вначале мужчины забивают животное, снимают шкуру, только после этого подходят женщины и помогают уже до конца работы. Вечером участников забоя скота приглашают на ужин. Гостевания начинались сразу у нескольких хозяев, практически празднество охватывало постепенно всю деревню.

В гостях обменивались благопожеланиями, приветственными речами, подавали друг другу куски мяса с костью, что называлось «мөсәй һөйәген бирешеу». Этот обычай связывался с пожеланиями богатства, довольства, плодовитости скота (байлык, бэрәкәт юрау), а также расценивался как знак особого расположения, доброжелательства. За едой произносились различные пожелания, адресованные старшим, достойным людям, присутствующим в гостях, а также хозяину.

Кроме этого, широко распространенными были помочи по изготовлению сукна — «тула басыу өмәһе», помочи по обработке холстов — «киндер

тукмаклау», которые сопровождалась исполнением песен, завершались устройством разного рода игр.

«Тула басыу өмәһе» - помочи по изготовлению сукна относится к зимним видам помощи. Устраивалась она обычно под вечер, и поэтому приравнивалась к вечерним играм молодежи. Девушки несколько раз поливали заготовку горячей водой и плясали, пока шерсть не скатывалась и не принимала форму плотной ткани. На юго-востоке Башкирии зафиксирована песнепляска «Тула»:

Һеззә тула баҫалармы?	У вас сукно валяют?
Беззә тула баҫалар!	У нас валяют!
Һеззә нисек, беззә шулай	У вас как, у нас вот так,
Уйнап кунел асалар!	Играют и танцуют!

[1, с. 146]

То есть подчеркивается игровой характер помощи, преобладания в ней развлекательных элементов, труд не противопоставляется праздничному настроению, веселью («тула баҫалар— уйнап кунел асалар»). Закончив работу в одном доме, участники помощи договаривались о дне помощи в другом, до тех пор, пока не завершалась работа всех участниц помощи.

Не менее важным и показательным является традиция гостеприимства у башкир, которая особенно характерна для зимнего периода, когда чаще ездили в гости, на ярмарки, базары. Гостевые визиты к родственникам или знакомым были связаны с такими торжествами, как «Кунак күрһәтеү» (дословно «показ гостя»). Весть о приезде нового человека мгновенно облетала деревню. Участие односельчан в приеме гостя считалось обязательным. Когда приезжал гость, хозяин приглашал к себе группу людей, которые должны были устраивать ответные приглашения («Кунак ашы — кара каршы» — «праздничное угощение взаимно»). За один-два дня гость не только знакомил жителей деревни с новостями, но и сам узнавал много интересного, нового.

Ритуалы гостеприимства имели свои особенности как в общественном, так и в семейном быту народа. Приглашения односельчан на «показ гостя» требовал неписанный этикет аульной жизни. В этом проявлялось, с одной стороны, уважение к приезжему, с другой — односельчанам. Совместная «еда» в нескольких домах аула сопровождалась беседами, обменом новостями. Вечером исполнялись песни, играли на музыкальных инструментах, плясали. Гостевания по поводу «показа гостя» по существу раскрывают этические общения башкир.

Существовали и такие виды помощи, которые собирались по решению аксакалов или старости деревни. Внеочередные, срочные өмә собирались для содержания в порядке местных дорог, родников, для погорельцев или попавших в какое-либо затруднительное положение жителей села. В таких случаях, по рассказам информаторов, мужчины собирались на совет и на нем

решали, кто и в какой мере может принять участие в судьбе пострадавшего. Организовывалась помощь и тем, кто уже не мог участвовать в коллективной работе для других, но нуждался в выполнении своей. (Например, для пожилых людей, одиноких стариков и старух, вдов, больных и т. п.) В целом обычаи взаимопомощи были тесно связаны с досугом башкирских трудящихся и пользовались большой популярностью. В зимний период женщины пряли, ткали, шили, стараясь удовлетворить все нужды семьи. Девочки, достигшие определенного возраста, учились зимой прясть, вязать, шить. На различных **омэ** девочки получали первые трудовые навыки. По сложившейся традиции любой коллективный труд завершался совместным угощением, пением песен, исполнением плясок, музыки. На **омэ** все ходили с удовольствием, так как совместная работа выполнялась быстрее, коллективный труд приносил людям радость. Когда у организаторов **омэ** не было средств на угощение, коллективная трапеза совершалась в складчину.

Известна также традиция называемая «кул алмаш», дословно «обмен руками» - взаимопомощь по очереди, один день человек оказывает помощь соседу или родственнику, а потом уже наоборот, помогают ему самому.

Также можно отметить коллективные праздники и обычаи, которые в разной степени способствуют единению односельчан, сохранению этноса – «һабантуй» («праздник плуга» или «праздник труда»), «карға буткаһы» («грачиная каша»), «аулак өй», «кис утырыу» («вечерние посиделки»). Особое значение имели джиины («йыйын»- собрание), праздники, общие для нескольких деревень, а в более далекие времена племени, волости. Вплоть до XVIII века каждая из четырех областей («дорог») Башкирии проводила свой джиин («йыйын»), на которых решались разного рода общественные вопросы, устраивались пиршества, состязания. По наиболее важным вопросам созывались общешкирские йыйыны, которые были запрещены властями в XVIII веке. Во время «йыйынов» совершались торговые сделки, брачные сговоры, устраивались ярмарки.

В последние годы вместо «һабантуев» (праздников плуга), в деревнях начали проводить известный у башкир еще несколько столетий назад, а возможно и раньше – праздник «Народное жертвоприношение» - «мир корбаны». Раньше этот праздник проводился на уровне всей волости. На этот праздник собирали с каждого дома мед, деньги, полотенца, ситец и т.п. На собранные деньги покупали коня или корову и приносили в жертву. Скотину резал уважаемый в деревне человек. Обычно праздновали около речки, разводили костры и в больших казанах варили мясо, ставили самовары. Каждый с собой приносил посуду (тарелки, ложки) чтобы попробовать угощения.

До обеда обычно проводили конные скачки, борьбу, соревнования по бегу и другие игры показывающие выносливость и силу мужчин. Раньше на таких праздниках женщины не участвовали, только мужчины и дети, сейчас обычно празднуют всей деревней.

На таких праздниках в первую очередь угощают сирот, потом победителей разных соревнований, и потом всех присутствующих.

Этот праздник тесно связан с исламским праздником жертвоприношения «Курбан байрам», но проводится обычно летом, а мусульманский «Курбан байрам», как известно, отмечается по лунному календарю и каждый год сдвигается на десять дней.

Конечно же, нужно отметить, что мусульманские праздники «Ураза байрам» (праздник после окончания месяца рамазан, после завершения поста) и «Курбан байрам» играют значительную роль в жизни башкир и ежегодно отмечаются и являются официально выходными днями в Республике Башкортостан.

Таким образом, традиции взаимопомощи сохранившиеся у башкир и по сей день, можно назвать неким аналогом, правда в упрощенной (народной) форме, турецкой системы «ахилик», которые также являются общезначимыми и необходимыми для укрепления общины, нации.

(Исследование выполнено в рамках гранта РГНФ, проект №12-13-02010)

Литература:

1. Хисамитдинова Ф.Г. и др. Родной Башкортостан. Уфа, 1992. – 295с.
2. Башкирское народное творчество: обрядовый фольклор. Уфа, издательство «Китап», 1995. – 560 с.

**AHİLİĞİN KÜLTÜR
COĞRAFYASINDA HOY**

**KHOY IN THE AHKIKS
CULTURE HISTORY**

Doç. Dr. Naile SÜLEYMANOVA
Azerbaycan Milli İlimler Akademisi

ÖZET

Ahiliğin kültür coğrafyasında mühim yeri olan şehirlerden biri Hoy'dur. Şehir, Urmiye Gölü'nün kuzey batısında, Çaldıran Ovası'nın güneydoğusunda yer alıyor. Hoy şehri Azerbaycan'ın en eski yaşayış yerlerinden olup, nüfusu genelde Azerbaycan Türklerinden oluşmaktadır. Artık IX. asırdan başlayarak arap seyyah ve coğrafya bilim adamları eserlerinde Hoy'dan bahsetmişler. Mesela, onlardan İbn Hordadbeh (820-912), el-Yakubi (ö.897) Kudama ibn Cafer (IX.asr), Ebu İshak el-İstahri (X.asr) ve İbn el-Feqih (I X.asr) eserlerinde Hoy'un ağaçlarla büründüğü küçük, yeşil ve gelişmiş bir şehir olduğunu yazıyor, Hoy'da halı, palaz, silah ve s. üretildiği ve bu şehrin sanat şehri olduğu bildiriliyor. Miladi X. asrın 80-li yıllarında tertip edilen anonim coğrafya eseri olan Hüdude'l-alem'de Hoy'un iktisadi, ticari, kültür ve eğitim merkezlerden biri olduğu hakkında malumatlar vardır.Ahi teşkilatları da esasen Azerbaycan'ın kültür ve ekonomisinin geliştiği merkez şehirlerinde kurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, kültür, Hoy, tarih.

ABSTRACT

Khoy is one of the cities which have special place in cultural geography of Ahkiks. the city is situated in the north of city of Urmiya and in south-west of Chaldiran field. Khoy is one of the oldest place of Azerbaijan where population consists of Azerbaijani Turks. From the IX century Arabic geographers talked about Khoy in their works. For example, Ibn Hordadbeh (820-912), al-Yakubi (ö.897) Kudama ibn Jafer (IX century), Ebu Ishak al-Istahri (X century), and ibn al-Feqih (IX century) described Khoy as a small, green city surrounded by trees, and developed in their works. They wrote that rugs and weapons were produced in Khoy. In the X century of Chris unknown geographic work Hudude'l-alem gave information about Khoy. It showed that Khoy was economic, trade, cultural and educational center. Ahki organizations were in the cities where Azerbaijani culture and economy had been developed.

Key Words: Azerbaijan, culture, Khoy, history.

Giriş

Yakın ve Orta Şark ülkeleri halklarının Azerbaycan`la mühtelif alakaları eski devirlerden başlamış ve indiyeye kadar devam ediyor. Malum olduğu üzere Azerbaycan VII. asrın ortalarına yakın İslam ordusu tarafından feth olundu, toprakları ise Azerbaycan ve Arran vilayetleri adı ile Hilafetin terkiibine katıldı. Bu sebebden de Azerbaycan Arap tarihçi ve coğrafyacılarının dikkat merkezinde olmuştur. IX. asrdan başlayarak ise onların eserlerinde Azerbaycan tarihine dair bilgiler yer almıştır¹. Hilafetin terkiibine dahil olduktan sonra, elbette ki, diğer ülkeler gibi Azerbaycan`da ekonomi hayat ilk önce sanatlarla gelişime doğru ilerledi. VII-IX. asırlarda Azerbaycan şehirlerinde farklı tabakaların insanları yaşamış ve güzel sanatlarla meşgul olmuşlar. Şehirlerde orta asırlarda bilinen tüm sanatlar dulusçuluk, demircilik, dabbağlık, terzilik ve s. var idi. Bundan başka Azerbaycan şehirlerinde mühtelif çeşitli yun ve ipek libaslar, keten elbiseler, pamuktan çuval, halı, çorap, ipek baş örtüsü ve bu gibi günlük yaşam için gerekli olan güzel ve zarif ürünler hazırlanıyordu. Her sahadan olan insanlar aynı sokak ve ya mahallede mesken salmışlar². IX-XI. asırlarda ise Azerbaycan`da yeni şehirler salınıyordu. Bu şehirler sanat ve ticari merkezleri gibi fealiyett göstermekte idiler. Orta asır müelliflerinin bir çok tarihi olaylarla dolu olan Bakü tersane ve bir ticari şehri gibi, Şamahi ipek üretimi ile meşhur olan şehir gibi, Şirvan ilim, sanat ve ticari bir merkez şehri gibi, Hoy ise nimetleri bol, nüfuzlu, hürrem ve zengin sanat şehri gibi dikkatini çekmiştir. Hoy ister Azerbaycan`ın, isterse de dünyanın ilim ve kültür tarihinde özel yeri olan şehirdir. Hoy birçok meşhur şahsiyetlerin vatanıdır. Mesela, Şemseddin Ahmed ibn Halil el-Hüveyyi (ö.1240), Şihabeddin Muhammed ibn Ahmed el-Hüveyyi (ö.1294), Nasir ibn Ahmed ibn Bekr el-Hüveyyi (ö.1113), Muhammed ibn Ahmed ibn Halil el-Hüveyyi (ö.1294) gibi ünlü alimler Hoy`ludurlar<sup>3</sup>. Hoy`da XII. asırda sonralar Ahi Evran adıyla meşhurlaşan Mahmud bin Ahmed el-Hoyi doğmuştur. Ahi Evran`nın çocukluğu ve ilk tahsil devresi memleketi olan Hoy`da geçmiştir. Bu şehrin ahililiğin kültür coğrafyasında tuttuğu yerini belirlemek için ilk önce Hoy`un genel tarihine göz atalım.

I. Hoy'un Genel Tarihi

Kaynaklarda Hüveyy gibi tanımlandırılan Hoy hakkında ilk bilgi VI. asra aittir. Şehire Hoy isminin verilmesi hakkında rivayetler de çöktür. Bunlardan

¹ Bünyadov Z. *Azerbaycan VII-IX asırlarda*. Bakı, 2007. s.3

² Bünyadov Z. *A.g.e.* s.164

³ Ağayeva N.A.. *Orta asr Azerbaycan dilçileri*. Bakı.1990. s.23-24

kabul edileni Hoy'un çevresinde bulunan tuz madenleri ile alakalıdır. Böyle ki, Hoy'un anlamı "tuz" olduğu için şehire bu ad verilmiştir⁴.

Azerbaycan'ın İslamı erken kabul eden bölgelerinden biri Hoy'dur. Bukeyr ibn Abdullah'ın önderlik ettiği İslam ordusunun Azerbaycan'a ilk yürüyüşü 639 yılında başlamıştır. Hoy ise 641.yılında Utbe ibn Ferkad es-Sülemi tarafından feth edildi. Hoy'un Hilafetin terkine dahil olması onun ister ilmi, ister siyasi, isterse de iktisadi hayatının gelişmesinde katkıda bulunmuştur. Hoy'da sanat, meslek türleri ve onların sayısının çoğalması bu devirde görülmektedir. Artık IX. asırdan başlayarak Arap seyyah ve coğrafyacıları kendi eserlerinde Hoy'dan bahsediyorlar. Ebu'l-Kasim Ubeydullah ibn Abdullah ibn Hordadbeh (ö.912) Kafkaz'ın tarihi ve tarihi coğrafyası için mühim kaynak sanılan *Kitab el-Masalik va'l-Mamalik* isimli eserinde (ö.912) Azerbaycanı "el-Cebri" (şimal) ülkelerine dahil etmiştir. O, bu eserde Azerbaycan'ın bir çok şehirler gibi Hoy'un da ismini anmış ve Hoy'un başka şehirlerden farkını, sınır mesafelerini kayd etmiştir. Ebu el-Abbas Ahmed El-Yakubi (ö.915) *Kitab el-Buldan* isimli eserinde Azerbaycan'ın esas şehirleri arasında Hoy hakkında da bilgi veriyor. Ebu İshak İbrahim ibn Muhammed el-İstehri (ö.X asr) *Kitab el-Mesalik va'l-Memalik* isimli eserinde Azerbaycan'nın bir çok gelişmiş şehirleri ile beraber Hoy'dan da yazıyor. O, Hoy'un büyüklükte Miyane, Selmas, Merend gibi şehirlere benzediyini bildiriyor ve daha sonra Hoy'un güzel bir şehir olduğunu, bu şehirde hurma ağaçlarının, buğdayın bolluğundan bahsediyor⁵. Şemseddin Ebu Abdullah el-Mükaddisi (ö.1000) *Ehsan et-Tekasim fi Marifet el-Ekalim* isimli eserinde ise Hoy'da Hanbelilerin ve sufilerin meclislerinde bulunduğunu yazıyor⁶. Yukarıdaki kaynakların Hoy hakkında verdiği bilgilerden sonra şehir hakkında daha geniş bilgiler ve tarihi olgular Selçuklular devrinden başlıyor. XI. asırda Hoy Selçuklular hakimiyetinde idi. Ahilik asıl bu dönemde ortaya çıkan bir sistemdir. Sultan Alp Aslan devrinde (1063-1072) Hoy'da isyan kalkmış ve bu isyan tarihi kaynakların verdiği bilgiye üzere amansızlıkla bastırılmıştı⁷. Hoy XII. asırda Atabeyler Devleti'nde geliştiği hakkında ve bu şehirin veziri olduğu hakkında bilgiler onun önemli şehirler arasında bir yer tuttuğunu kanıtlıyor. Kaynaklarda şehir ciddi koruma altında olduğu bildiriliyor. Hoy'da öğretim ve eğitim işleri de mühtelif zamanlarda gelişmişti. Atabeyler Devletinde Hoy'da 1127 yılında Ebu'l-Ruhum el-Ferec el-

⁴ *İslam Ansiklopedisi*. 18 cilt, İstanbul,1998.s.258

² Velihanlı N. *IX-XII asr arab coğrafyaşünasları Azerbaycan hakkında*.Baki,1974.s.15

⁵ Velihanlı, a.g.e. s.101

⁶ Velihanlı, a.g.e. s.107

⁷ S evim A, Mercil E. *Selcuklu Devletleri Tarihi*.Ankara 1995.s.290

Hüveyyi tarafından, sonralar onun kendi ismi ile meşhurlaşan medrese inşa edilmiştir.⁸

Hoy Atabey İldenizler'in (1136-1225) devrinde mühim sanatkarlık merkezine dönüşmüştü. 1216-1227 yıllarında Hoy Harezmsah Celaleddin'in hakimiyetinde idi. 1231 yılında Moğollara ciddi mukavemet gösterdikten sonra Hoy İlhanlılar'ın tabiliğine geçmiştir. İlhanlılar devrinde şehrin önemi artmış, iktisadi durumu ve sanatkarlık yükselmiştir. Bu asırda Hoy'dan 53 bin dinar vergi toplanırdı. Meyve bahçeleri, buğday ve hurmanın bol olduğu Hoy'da ilim, kültür ve mimarlık da yüksek seviyede idi. XV. asırda Hoy'un gelişimini bu şehirde darbhanenin fealiyette olması isbatlıyor. Akkoyunlu hakimiyeti döneminde Hoy daha gelişmiş ve bu devlete son verildikten sonra şehir Safeviler'in tabiliğine geçti. Tarihçiler Hoy'un en inkişaf ettiği devri Safevilere ait ediyorlar. Ama Çaldıran Savaşı'nda (1514) sonra Hoy şehri ciddi hasar görmüştü. Amasya anlaşmasına göre Hoy Safeviler'in terki binde kalmıştı. I. Şah Abbas'ın (1587-1629) devrinde Hoy'un iktisadi hayatı gelişmeye başlamış ve bu şehir sanatkarlık, özellikle de dokumacılıkta meşhurlaşmıştı. XVI. asrın 80 li yıllarında Osmanlı Hüsrev Paşa Hoy'a saldırısı zamanı şehrin hakimi Mahmud Sultan Rumlu öldürmüş ve Hoy bir müddet XVI.asırda ve daha sonra XVIII. asırda, on beş yıl kadar Osmanlı devletinin sınırlarında idi. Evliya Çelebi'nin malumatlarına göre XVII. asırda Hoy'da 35 bin ehali yaşıyordu⁹. 1743-1744 yıllarda Nadir Şahın (1736-1747) vergi siyaseti Hoy'da isyana sebep olmuştur. Onun bu siyasetine karşı halkın bu isyanı şahın ceza desteleri tarafından bastırıldı. Şehrin idaresi Dünbüli emirlerine hevale edildi ve ancak Ahmed Han Dünbüli'nin devrinde (1763-1786) Hoy abadlaşmaya başlamıştı. Nadir Şah'ın ölümünden sonra XVIII. asrın ortalarında merkezi Hoy şehri olan Hoy Hanlığı kuruldu. Azerbaycan'ın en kuvvetli hanlıklarından olan bu hanlıkta bütün hakimiyet ve servetler Han'a ve onun ailesine mensuptu. Bu hanlık devrinde ahali dokumacılık, boyacılık, dulusçuluk vs. sanat türleri ile meşgul oluyorlardı. Ziraat, hayvancılık ve bağcılık Hoy'un esas iş alanları idi. Bu asırda da şehirde sanat ve esnaf teşkilatlanmaları mevcuttu. Hoy Hanlığı Hüseyinkulu Han (1786-1813) devrinde Qacarlardan asılı veziyete düştü. Rusya-İran savaşları (1826-1828) zamanı, 1827. yılda çar ordusu Hoy'u kasb etti. 1828 yılında Rusya ve İran arasında bağlanan Türkmençay anlaşmasına esasen Hoy İran'a tabi olmuştur. Bununla diğer tarihi şehirler gibi Hoy da coğrafi olarak Azerbaycan'dan koparılmıştı¹⁰. 1917 yılında dış kuvvetlerden destek alan Ermeni çeteleri Hoy şehrine geçdiler. 1918 yılında mart ayında Hoy'un Türk ahalisine katliam yapılmıştır.

⁸ Bünyadov Z. *Azerbaycan Atabeyler devleti*. Bakı, 1978. s.202, 234.

⁹ *Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi*. X cilt. Bakı, 1987. s.95.

¹⁰ *Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi*. X cilt. Bakı, 1987. s.96.

II. Ahilik ve Hoy

Azerbaycan`da sanat tarihi çok eskilere dayanıyor. Orta asır Arap müellifleri eserlerinde Azerbaycan şehirlerinde halıcılık, dokumacılık, debbaklık, demirçilik vs. sanatların yüksek geliştiğini yazıyorlar. Azerbaycan şehirlerinde sanat adamlarının dini ictimai birliklerinin ortaya çıkması ve teşkilatlanması ihtiyacı gibi hususlar kaynaklardan görüldüğü gibi XI. asırda başlanmıştı¹¹. Böyle ki, XII. asrın ünlü şairi Hakani şiirlerinden birinde marangoz olan babasından ve onun ihvanlarından bahs ediyor. Aynı zamanda şair şiirinde bu sanat adamlarının teşkilatları olduğuna işaret ediyor. Azerbaycan`ın farklı bölgelerinde ahi zaviyelerin mevcudluğu hakkında da menkibelerde malumatlar vardır. Mesela, Mesut ibn Namdar 1111 yılında Beylagan`da zaviye olduğunu yazıyor. Ama zaviyenin inşa tarihi daha erken, XI. asra aittir¹². O, eserinde Beylagan`da genç sanat adamlarının (fıtyan) teşkilatlarının olduğunu bildiriyor<sup>13</sup>. Devletşah Samarkandi (XV. asır) ise *Tezkirat aş-Şuara* isimli eserinde XII. asırda yaşamış ünlü şair Nizami`nin ahi olduğunu yazıyor. Diğer bir manbada ise Hoy şehrinin de dahil olduğu Cenubi Azerbaycan`da on beş zaviyenin faaliyette bulunduğunu bildiriliyor¹⁴.

Anlaşıyor ki, Azerbaycan şehirlerinde Ahilik teşkilatlanmaları XI. asırdan faaliyette bulunmakta idi. Tasavvufi bir cereyan olan ahiliyin en mühim iki şartından biri Müslüman , diğeri ise bir meslek sahibi olmaktı. Hoy ahalisi genelde Müslüman olan sanat ve meslekleri ile ileride giden Azerbaycan şehirlerinden olmuştur. Miladi X. asrın 80.' li yıllarında tertip edilen anonim coğrafya eseri olan *Hüdudu`l-alem`de* diğer Azerbaycan şehirleri ile beraber Hoy`un da ekonomisi, ticari, sanayi ve kültür merkezlerden biri olduğu hakkında malumatlar vardır. Ahi teşkilatları da ilk önce esasen Azerbaycan`ın kültürü ve ekonomisi gelişmiş olan merkez şehirlerinde kurulmuştur. Miladi XI. asrın sonu ve XII. asrın başlarında Azerbaycan`da Hoy dahil olmakla bir çok şehirde büyük sufi çevrenin Ahiler tarafından oluşturulduğu da bilinmektedir. Bu teşkilatlanmalar tamamen XIII. asırda Anadolu`da kurulmuş Ahi teşkilatlarının modelinde değildi. Ahilik Türk halklarının sanat ve meslek alanında yetişmelerini, din ve ahlak yönden gelişmelerini sağlayan bir kuruluşun adıdır. Elbette ki, Ahiliğin Hoy`da faaliyette bulunması bu şerhde sanat hayatının gelişimi ile alakalıdır.

Hoy`un sanat hayatından konuşurken, bildirmek gerekiyor ki, Hoy Erdebil-Debil ve Erdebil-Amid büyük karvan ticari yolunun geçit şehirlerinden biri olmuştur.¹⁵ Bu

¹¹ Azerbaycan Milli Ansiklopedisi. Bakı,2007. s.116-117

¹² Heydarov M.X. Azerbaycan`ın şehirleri ve şehir sanatları XIII-XVII.asrlar(rus dilinde). Bakı,1982. s.24

¹³ Heydarov , a.g.e. s.31

¹⁴ Heydarov , a.g.e. s. 23

¹⁵ Şerifli M. *IX asrın ikinci yarısı-XI asrlarda Azerbaycanda feodal devletler*. Bakı,

¹⁹ 78.s.339

kervan yolu ile X. asırda şehirden palaz, halı, çorap, ipekli ve pamuklu kumaş gibi küçük sanayi mamullerini dışarıya ihraç ediliyordu. *Hüdudu'l-alem* eserinde Hoy ticaretle uğraşan insanların şehiri olduğu bildiriliyor¹⁶. Azerbaycan topraklarında Orta asırlarda dokumacılık hayli ilerledi. Hoy'da genel sanat türlerinden biri dokumacılık olmuştur. Hoy XII. asırda en muhim ve meşhur dokuma merkezlerinde biri sayılıyordu. Burada pamuklu ve ipekli dokumacılık daha çok yerlerde yapılıyordu. İpekli kumaşlar dokuma tekniklerine göre farklı idi. Hoy'da *culah* isimli ipek kumaş üretiliyordu. Bu kumaşlar da dışarıya ihraç ediliyordu¹⁷. Hoy pamuklu dokumacılık yapılan yerlerin başında yer alıyordu. Kaynaklarda XI-XII. asırlarda pamuklu dokumacılığın Hoy ve diğer Azerbaycan şehirlerinde gelişmesi hakkında malumat vardır. Bunu Evliya Çelebi de eserinde bildiriyor¹⁸. Şehirde dokumacılık mahallesi mevcuttu. Bu mahallede aynı sanatın insanları bir birlik halinde yaşıyor ve çalışıyorlardı. Hoy'a Moğolların saldırısından önce ekonomi durumu ve hususile de dokumacılık yüksek seviyede idi. Moğolların birinci defa saldırısı sırasında keten ve ipek kumaşlar Hoy'dan taşınmıştı.

Tuzculuk da Hoy'da olan sanatlardan biri olmuştur. XII. asırda bu sanat Azerbaycan'da ancak üç şehirde mevcuttu. XVII. asra kadar bu meslek türü ve onların teşkilatlanmaları Hoy'da gelişim süreci yaşıyordu.

Kaynaklar XIII. asrın başlarında Hoy'un ekonomi hayatında sanatların büyük rolü olduğunu bildiriyorlar. Tebriz, Gence, Erdebil gibi büyük şehirlerle Hoy mükayesede daha küçük şehir olmasına bakmayarak, şehir mühim sanat şehri olduğu bildiriliyor. Tamamen bir sanat şehri olan Hoy'da Ahilik birlikleri de bulunuyordu.

XIV. asrın başlarında ise Hoy'da sanat hayatı gelişmiş ve bakır tabaklar, pamuklu kumaş, silah üretiliyordu. İnşaat bir sanat olarak Kazan-hanın reformlarından sonra XIV. asırda Hoy'da gelişmeğe başladı. Kervansaray, imalathaneler, hamam, değirmenler, köprüler vs. Hoy'da inşa edilen binalardandır. Evliya Çelebi eserinde dini yapıtlarının sayısından da yazıyor. O, Hoy'da 70 dini yapıtların bulunduğunu bildiriyor¹⁹. XV. asırda da Hoy sanat ve ticari merkez gibi faaliyette olmuştur. Şehir Akkoyunlu Devletinin zamanında dört bir taraftan taştan duvara alındığı, büyük kalelerinin ve bahçeler, bağlar ve su ırmakların olduğu hakkında kaynaklar bilgi veriyor²⁰.

Safeviler devrinde Azerbaycan şehirlerinde (1501-1736) kiremit imalatı, çömlekçilik, dokumacılık gibi el sanatları gelişirken, minyatürcülük, ciltçilik, dekorasyon ve hattatlıkta büyük ilerlemeler kaydedildi. Hoy'da ise sanatlardan halıcılık,

¹⁶ Şerifli, a.g.e. s.307

¹⁷ *Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi*.X cilt. Bakı, 1987. s.202

¹⁸ Heydarov M.X. *XVII asr. Azerbaycan şehirlerinde sanatkarlık* (rus dilinde) .Bakı ,1967. s.140

¹⁹ Heydarov M.X. *XVII asr. Azerbaycan şehirlerinde sanatkarlık* (rus dilinde) .Bakı ,1967. s.257.

²⁰ Heydarov , a.g.e., s.92

kuyumculuk, misgerlik, fırıncılık, dokumacılık ile meşgul olanlar daha çok idi²¹. Safeviler Devleti zamanında Hoy'un ve diğer şehirlerin gelişmesine engel olan ilk önce ağır vergi sisteminin olmasına bakmaksızın genel olarak bu devletin zamanında ekonomi durum giderek yükseliyordu. XVII. asrda I. Şah Abbas devrinde onun verdiği fermanlar sayesinde şehirlerdeki sanat ve ticari hayatı ilerledi²². XVII. asır kaynaklarındaki bilgilere göre Azerbaycan'da ticari-sanat hayatının geliştiği şehirler arasında Hoy'da vardır. Bu asırda bir çok şehirlerde olduğu gibi Hoy'da meyva ağaçlarının çokluğu bahçeçiliği geliştirdi. Ama buna rağmen şehrin ahalisinin esas hissesi sanat adamları idi. Hoy I. Şah İsmail devrinde daha da gelişmiş, Ahilik teşkilatlanmaları artmıştı. I. Şah İsmail XV.-XVI. asırlarda müritlerini ahilik teşkilatlanmalarına yöneltmeğe başlamıştı. Bu ise Azerbaycan Ahilik tarihinde yeni bir sahifa oluşturdu.

Debbağlık (deriçilik) kaynaklarda çok az malumat olmasına bakmayarak, Azerbaycan'da derinin ahalinin günlük hayatındaki öneminin çok olduğu malumdur. Deri, ayakkabı, at koşku takımı, kırba gibi bir çok ürünler çeşitli yerlerde kullanılması bakımından son derece ihtiyaç duyulan bir madde idi. Başlıcaları sığır, öküz, inek, koyun, kuzu, geçi gibi eti yenilen hayvanlardan elde edilen derinin kullanılabilir hale getirilebilmesi için bazı kimyasal muamelelere ihtiyaç olduğu malumdur²³. Bu sanatın, hususile XII.-XIII. asırlarda Azerbaycan'ın güneyinde geliştiği bildiriyor²⁴. Hoy Azerbaycan'ın güneyinde yerleşti ve hayvançılığın geliştirmesi için ola bilsin ki, debbağlık sanatı orada da mevcut idi.

Hoy'da halk tebabetinin yaygın bir sanat olduğu hakkında kaynaklarda bilgiler vardır. Mesela, Hoy'da uyuz adlı deri hastalığı ve mide-bağırsak rahatsızlıkları tedavi olunuyordu. Hoy'un Veşala köyünde yeraltı ırmaklar bu hastlıkların tedavisinde kullanılıyordu²⁵.

İrana tabi olduğu müddete kadar ve sonra Hoy sanat ve ticari bir merkez şehir olarak kendi mevkini korumuştur. Bu şehirde ahilik teşkilatlanmaları Azerbaycan'nın diğer şehirlerinde olduğu gibi XIX. asrın birinci yarısına kadar mevcut olmuştur. Azerbaycan'ı XIX. asrda tetkik eden rus bilim adamlarının arşiv belgelerinde Azerbaycan şehirlerinde sanat teşkilatlarının bulunduğu hakkında bilgiler vardır²⁶.

²¹ Efendiyev O. *Azerbaycan Sefeviler devleti*. Bakı, 2007.s.231

²² Heydarov , a.g.e., s.107.

²³ *Osmanlı Devleti Tarihi*.Editor E.İhsanoğlu, İstanbul, 1999.s.635

²⁴ Heydarov M.X. Azerbaycan'ın şehirleri ve şehir sanatları XIII-XVII.asırlar(rus dilinde). Bakı,1982. s.183

²⁵ Bünyadov Z. *Azerbaycan Atabeyler devleti*.Bakı, 1978.s.211

²⁶ Heydarov , a.g.e., s.12 1.

Sonuç

Ahilik Azerbaycan'ın diğer sanat hayatının gelişmiş bölgelerinde olduğu gibi Hoy'da da XI. asrın başlarında faaliyete başlamış ve bu faaliyetler XIX asrın ortalarına kadar devam etmiştir. Bu şehir genelde Müslüman Türklerden oluşan sanat adamlarının şehiri olmuştur. Şehir Ahiliğin Anadolu'daki kolu, teşkilatın piri Ahi Evran'ın doğulduğu şehirdir. Onun yaşadığı sanat mühiti sonraki hayat faaliyetlerine hiç şübhesiz etki göstermiş ve o, ilk kez Kayseri, daha sonralar ise Denizli ve Kırşehir'de esnaf ve sanatkarları birlik etrafında toplamaya muvaffak olmuştur. Ahi Evran kendisi de bir sanat adamı olmuştur. O, deмбаğların Piri olmuş, aynı zamanda tıpla da uğraşmış, yılanın zehrinden pan zehrini üretmiştir. Elbette ki, Ahiliğin bir Türk toplumu olarak ilk önce bu şehirde yarandığını söylemek doğru olmazdı. Çünkü, ne kadar bu şehir Ahiliğin faaliyette olduğu şehir olmuşsa da, ondan daha büyük ve gelişmiş diğer Azerbaycan şehirlerinden üstün olmamıştır. Lakin Hoy'un Ahiligin kültür coğrafyasında çoksaylı sanat ve sanat adamlarının teşkilatlanmalarının bulunması ile özel bir yeri vardır.

KAYNAKÇA

- Azerbaycan Milli Ansiklopedisi.* Bakı,2007
- Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi.*X cilt. Bakı, 1987
- Ağayeva N.A.. *Orta asr Azerbaycan dilçileri.*Bakı.1990 (rus dilinde)
- Bakihanov A. *Gülüstani-İrem.*Bakı, 1991
- Bünyadov Z. *Azerbaycan VII-IX asrlarda.*Bakı, 2007
- Bünyadov Z. *Azerbaycan Atabeyler devleti.*Bakı, 1978
- Velihanli N. *IX-XII asr arab coğrafyaşünasları Azerbaycan hakkında.* Bakı, 1974
- Efendiyev O. *Azerbaycan Sefeviler devleti.* Bakı, 2007
- Heydarov M.X. *XVII asr. Azerbaycan şehirlerinde sanatkarlık* (rus dilinde). Bakı, 1967
- _____. *Azerbaycan'ın şehirleri ve şehir sanatları XIII-XVII.asrlar* (rus dilinde). Bakı ,1982
- İslam Ansiklopedisi.* 18 cilt, İstanbul,1998
- Kaziçi Z. *İslam Kültürü vü medeniyeti.*İstanbul , 1996.
- Köksal F. *Ahi Evran ve Ahilik.* Kırşehir, 2008
- Musali N. E. *Şah İsmayılın hakimiyeti.* Bakı,2011
- Memmedov Z. *Azerbaycan Felsefi Tarihi.* Bakı, Şark-Qarb, 2006.

- Nematova M. *Azerbaycan pirleri*.Baku1992 .
- Osmanlı Devleti Tarihi*.Editor E.İhsanoğlu, İstanbul, 1999.
- Sevim A, Mercil E. *Selcuklu Devletleri Tarihi*.Ankara 1995
- Seyidov M. *Abi kardeşlik icması hakkında*” AEA Haberleri 1967,I. S.21)
- Şerifli M. *IX asrin ikinci yarısı-XI asrlarda Azerbaycanda feodal devletler*.
Bakı, 1978
- Farzaliyev Ş. *Azerbaycan XV-XVI asrlarda*. Bakı. 1983.

**AHİLİK VE MESLEK TEŞKİLATLARI:
19. YÜZYILIN SONLARINDA KAYSERİ'YE
BAĞLI KÖYLERDE MEVCUT
MESLEK GRUPLARI ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

Sefure D. ÇETİNKAYA
Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Ekrem ERDEM
Erciyes Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

1. Giriş

Ahilik, yaklaşık 15 yıldan beri Devlet ve bazı sivil toplum örgütlerinin gayretleriyle Ekim ayının başlarında gerçekleştirilen kutlamalarla gündemde tutulmaktadır. Söz konusu etkinlikler önceleri Kültür Bakanlığı ve Esnaf Teşkilatlarının himayesinde gerçekleşir iken, daha sonraları Sanayi ve Ekonomi Bakanlıkları, İl Esnaf Teşkilatları ve Üniversitelerin birlikte düzenledikleri etkinliklerle gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Etkinliklerin bir bölümü formel törenler halinde yapılırken, bir bölümü de (en azından bazı illerde) üniversitelerin öncülüğünde akademik toplantılar halinde olmaktadır. Bu etkinliklerin son yıllarda Türkiye'nin kültürel etki alanı içerisindeki komşu ülkelere bile taşması, tarihsel bir medeniyet mirasının resmi ve sivil desteklerle güncel hale getirilme gayreti bakımından önemli bir hâdisedir.

Ahilik, farklı disiplin ve meslek grupları tarafından farklı şekillerde mütalaa edilebilecek ve farklı önceliklerle gündeme getirilebilecek ve incelenebilecek bir konudur. Buna göre, ahilik bireysel ve toplumsal hayatın pek çok alanına dair yazılı ve pratik tecrübelerden oluşan bir yaşam biçimine dönüşmüş bir medeniyet projesidir. Öyle bir medeniyet projesidir ki, bireysel olanla toplumsal olanı iç içe harmanlamış ve bir erdemli toplum inşa etme ve onu hayatın her alanına hâkim kılma hareketine dönüşmüştür. Bunu yaparken de, toplumun en temel değer sistemiyle hayatın gereklerini bütünlük bir şekilde götürmeyi ilke edinmiştir. Bu haliyle ahilik, Anadolu Müslüman Türk insanının bireysel ve toplumsal hayatını ilgilendiren, dini-tasavvufi-kültürel ilkeler ve oluşumlardan iktisadi, idari ve hatta askeri ilkeler ve oluşumlara kadar değişik alanlarda kurumsal dinamiklere sahip bir medeniyet projesi haline gelmiştir.

Ancak, bu alanlar içerisinde ahiliği en fazla gündeme taşıyan husus, iktisadi hayat dair ortaya koyduğu özgün ilkeler olmuştur. Bunlar içerisinde en önemlisi de herkesin bir meslek sahibi olması gelmektedir. Bu ilke, Osmanlı toplumunda Müslüman Türk insanını Müslüman olmayanlar karşısında asırlar boyunca rekabet edebilir halde tutabilmek için hayati öneme sahip olmuştur. Sonraki asırlarda devlet ve toplum hayatında sıkıntıların baş göstermesi ve buna bağlı olarak ahilik müessesesinin de zaafa uğramasına rağmen, Anadolu'da iktisadi hayatın belli standartlara dayalı olarak nitelikli insanların elinde icra edilen mesleklerle sürdürülmesi, büyük ölçüde bu kurum sayesinde olmuştur.

Bu çalışmada, 19. yüzyılın sonlarında Kayseri'ye bağlı köylerde meslek grupları üzerine bir inceleme yapılmıştır. Çalışmada bu köylerde faaliyet gösteren meslek erbabının dini menşei ile, o köyden biri olması ya da başka bir yerden olup da o köyde mesleğini icra etmesi durumları dikkate alınarak analizler yapılmıştır. Çalışma, ele alınan dönemde hangi mesleklerin ne ölçüde hangi dini grupların elinde ve hangi köylerde ağırlıklı olarak icra edildiğini anlamamıza bir nebze ışık tutacak niteliktedir. Çalışmada kullanılan belgelerin ve elde edilen bulguların ilk defa yayınlanıyor olması, Kayseri özelinde Anadolu iktisadi tarihi bakımından önemlidir.

2. Ahilikte Meslek Sahibi Olma Geleneği

Ahiliğin teşkilatlanma yapısı dikkatle incelendiğinde; âdâbı, kuruluşu ve işleyişi itibariyle tasavvufi yapılanmaya benzer bir manzara karşımıza çıkar. Zaten Osmanlı döneminde tekke ve zaviyeler ayrı ayrı zanaatlarda uzmanlaşmış ve insanlara vasıf kazandırıcı bir rol üstlenmişlerdir. Bu anlamda Ahiliğin, diğer tekke ve zaviyelerle birer sivil toplum kuruluşları olarak birçok bakımdan benzerlikleri ve tabii ki farklılıkları söz konusudur.

Tasavvuf âlimlerine göre, insanlar yaradılışlarından getirdikleri değişik mi-zaçlara sahiptirler. Kimi insanlar yumuşak yapılı, kimileri sert yapılı; kimilerinin musikiye, kimilerinin ilmi faaliyetlere, kimilerinin ticari faaliyetlere ve kimilerinin de askeri faaliyetlere karşı yatkınlıkları ve düşkünlükleri vardır. Başka bir ifade ile, bu çevrelerde *Allah'a götürülen yolların mahlukatın nefesleri sayısınca* olduğu inancı hâkimdir. Bundan dolayı da, her bir tarikatın ortak mizaçlara sahip insanları bir araya getirdiği ve onlara manevi eğitimle nitelik kazandırmanın yanında, maddi nitelikler kazandırmayı da hedeflediği söylenir. Bu anlamda, örneğin, Mevleviliğin daha çok musiki yatkınlığı olan insanlara, Babailiğin ve daha sonra Bektaşiliğin daha çok askeri kişiliği ön plana çıkmış (alperenler) insanlara (Yeniçeri Ocağı üzerindeki etkinliği gibi) ve *Ahiliğin de ticari karakteri ve faaliyetleri ön plana çıkmış insanlara hitap ettiği* söylenebilir.

Ahilik, bir anlamda Anadolu Müslüman Türk insanının iktisadi davranış kalıplarını tayin edecek ve hayatını formüle edecek ilkeler manzumesidir. Bu ilkeleri de, toplumun temel değer referanslarından hareketle onun çağlar-ötesi rekabet üstünlüğünü daim kılacak bir çerçevede geliştirmiştir. Bu manada bir toplumun bireysel ve toplumsal olarak refah düzeyini ve rekabet üstünlüğünü koruyabilmesi için hiç kuşkusuz en önemli husus, insanların muhakkak surette bir meslek sahibi olması ve bunu adeta sertifikalı olarak elde etmesi ve taşımasıdır. Zira bildiği üzere, kaliteli ve müreffeh bir toplumsal hayat, ancak üstün vasıflı ve ahlaklı bireylerden mürekkep bir toplumda kendine yer bulacaktır. Çağdaş rekabet gücü anlayışının özünde de, toplumun üstün teknoloji ve vasıf birikimine sahip olması yatar. Bu bağlamda ahilik, herkesin mutlaka bir meslek sahibi olması gerektiğini asli bir kural olarak benimsemiştir. Dolayısıyla, yüksek vasıf ve meslek standardı ile mütenasip bir ahlak koduna sahip toplum, standardı yüksek rekabet edebilir bir medeniyet projesi ile geleceğe hitap edebilme fırsatını elinde bulundurabilir. Nitekim, Selçukluların son dönemleri ile Osmanlıların ilk dönemlerinden sonra aynı dinamizmini koruyamamış olsa da, ahilik müessesesi bugün hala güncelliğini yitirmemiş ise, bu toplumun ihtiyaçlarını kendi değer kodları ile buluşturarak çözme gayreti ve becerisini göstermiş olmasından kaynaklanmaktadır.

14. yüzyılda Anadolunun pek çok şehrini ziyaret eden ve anılarını seyahatnamesinde anlatan ünlü Arap seyyahı İbni Batuta, Anadolu'da Ahilerle ilk olarak ikinci durağı olan Antalya'da tanışır bu insanları şöyle anlatır: "Her şehirde ve

her köyde bulunan Ahiler, bekar ve sanat sahibi gençlerin oluşturduğu bir tür cemiyetti. Bunlar birbirleriyle çok sıkı bir dayanışma içindedirler. Her birinin halk içinde muteber birer mesleği vardır". Ahiliğin kaynağı olarak bilinen Fütüvvetnamelerde de her ahinin mutlaka bir iş sahibi olması ısrarla belirtilmiştir. Örneğin, fütüvvetnamelerden alınan şu ibarede aynen şöyle denilmektedir: "Elbette âhiya bir pişe (iş) bir sanat gerektir ki ana meşgul ola, eğer pişesi yoksa ana fütüvvet denmez. Zira fütüvvet ana helaldir ki kish ide ve dahi yedire anın kim pişesi olmaya bi-faidedir. Peb bi-kar bi-hasıl olur ..." (Ülgener, 1981: 80).

3. Kayseri'de Ahilik Geleneğinin Kurulup-Gelişmesi

Ahi Evran olarak bilinen Şeyh Nasruddin-i Mahmud'un Horasan'dan 1200 yıllarında Anadolu'ya geldiğinde ilk olarak Kayseri'ye yerleştiği bilinmektedir (1205). O zamanki Kulah-Duzlar Mahallesi Debbaglar Çarşısı Mescidi ile bitişik bir evde ikamet ettiği ve zaman zaman Erciyes Dağı eteğindeki Battal Mescidi'nde ibadet ettiği rivayet edilmektedir (Erkiletlioğlu, 1993: 122). Ahi Evran'ın, şu anda Kartal istikametinde Talas Caddesi üzerinde, Kadı Burhaneddin Türbesi ve Mezarlığı'nın karşısında yer alan Ahi Evran Zâviyesi'nde faaliyetlerini sürdürdüğü bilinmektedir. O dönemden itibaren de dericilikle uğraşan Kayseri Ahileri, zaviyenin çok yakınında büyük bir dabakhanede (çarşıda) faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

O dönemde Kayseri'de, Ahilik anlayışına hizmet edecek nitelikte her esnaf grubunun kendi adı ile anılan çarşısı ve bir *sanayi sitesinin* kurulduğu belirtilmektedir (şimdiki *küçük sanayi sitelerine* benzer bir yapıda olduğu tahmin edilmektedir). *Bedestan* ya da *arasta* olarak da ifade edilen bu çarşılarda faaliyette bulunan esnafın ürettiği halı ve kilimlerin İstanbul ve diğer Rum şehirlerine ihraç edildiği belirtilmektedir. Bu çarşılar şunlardır:

- Dericiler Çarşısı
- Külâh-Duzlar Çarşısı
- Bakırcılar Çarşısı
- Dokumacı ve Örgücüler Çarşısı

Bu çarşılarda faaliyet gösteren esnaf, üç ana grupta toplanıyordu (Erkiletlioğlu, 1993: 143):

- İmalatçılar; dericiler, demirciler, bakırcılar, manifaturacılar, tuzcular, terziler, boyacılar, uncular, vs.
- Tüccarlar; mal alıp-satanlar.
- Avcılar ve köylüler; avcılarının avladıkları av hayvanları ile köylülerin ürettikleri bitkisel ve hayvansal ürünlerin satması.

Ahi Evran'ın neden ilk olarak Kayseri'ye yerleştiği ve Ahiliğin neden Kayseri'den başladığı ile ilgili önümüze çıkan altı önemli neden vardır:

- i. Başşehirlik ve idari merkez görevi yapmış olması,
- ii. İlim ve sanat merkezi olması,

- iii. Yol şebekesi bakımından merkezi bir konumda olması,
- iv. Önemli bir ticari merkez konumunda olması,
- v. Önemli bir kültür merkezi olması,
- vi. Bacıyan-ı Rum teşkilatının ilk olarak burada kurulması.

Nitekim, Türk sanat tarihinin ünlü ismi Mimar Sinan da bilindiği gibi Kayseri'den yetişmiştir. Evliya Çelebi'nin Seyahat-namesi'nde de şöyle yazılır: "... şehirde cümle sanat ehli mevcut olup, hep işleri beğenilir. Dağlarda mazısı gayet çok olduğundan, debbağları onunla keçi derisi işlerler. Öyle bir sarı sahtiyanı olur ki, güya altın sarısıdır. Ayna gibi içinde adamın çehresi görünür" (Satoğlu, 1995: 17-18).

4. Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi (KAYTAM)

1993 yılında Erciyes Üniversitesi bünyesinde kurulmuştur. Amacı, Kayseri'nin yerel tarihini aydınlatarak Selçuklu öncesi, Selçuklu, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine yönelik her türlü orijinal belge ve objeyi kullanarak, Kayseri'nin tarihini günümüz dünyasında anlaşılır hale getirmektir.

Merkez bünyesinde aşağıdaki arşiv belgeleri bulunmaktadır:

- Kayseri ile ilgili olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan arşiv belgelerinin fotokopileri/kopyaları,
- Kayseri Kadı Sicilleri kopyaları,
- Tapu Tahrir Defterleri,
- Vezir Hanı'nda bulunan belgeler.

Vezir Hanı'nda bulunan belgeler, Kayseri'nin 150 yıllık tarihini içeren 361 çuval (Resim 1) tarihi evrakın yer aldığı belgelerdir. Yaklaşık 5 bin defter ve 700 bin evrakın yer aldığı bu çuvalar, Kayseri Vezir Hanı'nın bir odasında bulunmuş, daha sonra Köşk Medrese'ye aktarılmış, ardından da Erciyes Üniversitesi'nin başvurusu üzerine KAYTAM adına üniversite rektörlüğüne teslim edilmiştir. (Aslında Osmanlı Devleti'nden günümüze 150 milyon civarında evrakın ulaştığı düşünülürse, sadece Kayseri sancağı için elimizdeki rakamın oldukça önemli bir koleksiyon olduğu görülür).

Köşk Medrese içerisinde iken Hollandalı Osmanlı araştırmacısı ve UNESCO'nun Balkan Danışmanı Prof. Dr. Machiel Kiel, 2006'da medresede çuvalar dolusu tarihi belgeyi görünce, bu belgelerin korunmamasından dolayı üzüntülerini belirtmiştir. Bunun üzerine harekete geçen Erciyes Üniversitesi Rektörlüğü, 2006 yılında bu belgeleri üniversiteye kazandırmıştır.

Fevkalade tahrip olmuş durumda bulunan çuvalar içindeki belgeler üzerinde temizlik çalışmaları, Başbakanlık Osmanlı Arşivi yetkililerinin yönlendirmeleri doğrultusunda 03.07.2009 tarihinde başlatılmış ve 01.09.2009 tarihinde bitirilerek, belgelerin elektronik ortama aktarılma işlemleri başlatılmıştır. Bu çalışmalar da 20.02.2010 tarihinde tamamlanmıştır. Şu anda belgeler üzerinde devam eden çalışmalar, belgelerin özetlerinin çıkarılması ve kataloglanması olarak devam etmektedir.

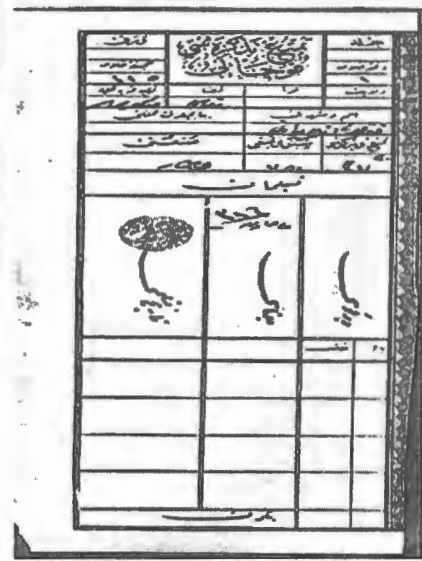
Bu çerçevede her bir çuval içindeki evrak cinsine göre şöyle sınıflandırılmıştır:

- Defterler,
- Müstakil Evraklar,
- Tüm Evraklar,
- Koçanlar,
- Yırtık Evraklar.

Burada sunacağımız bilgiler koçanlardan (örnek bir orijinal koçan için bakınız Resim 2; yeni alfabeyle çevrilen koçanlardan yerli ve yabancı meslek sahipleri için bakınız Tablo 1 ve 2) 5.500 adet okunarak elde edilmiştir. Bunların sadece 1.350'sinde kişilerin mesleği belirtilmiş, diğerlerinde ise belirtilmemiştir.

Resim 1: KAYTAM'a teslim alınan belgelerin çuvalar halindeki görünümü

Resim 2: örnek bir orijinal temettü tezkeresi koçanı

Tablo 1: Örnek bir orijinal temettü tezkeresi koçanı (Kayseri köyleri için, Latin alfabesi ile)

Varak 57		Temettü' Tezkiresi Koçanı		Cilt 1	
81				Defter 1	
Kasaba Karye Mahalle Bala Gesi		Kaza 3771	Liva Kayseri	Vilayet Ankara	
Yabancıların Memleketi			İsmi ve Şöhreti Agop oğlu Ermiya		
Sanatı Bıçakçı		Senevi Temettü' 500		Temettü' Vergisi 25	
Teslimat					
Tarih-i Teslim	Ecnası	Vergisi			
		Kuruş	Pare		
Yekün					

Tablo 2: Örnek bir orijinal temettü tezkeresi koçanı (Kayseri köyleri için, Latin alfabesi ile)

Varak 4	Temettü' Tezkiresi Koçanı		Cilt 7
			Defter
Kasaba Karye Mahalle <i>Yabancı</i>	Kaza	Liva <i>Kayseri</i>	Vilayet <i>Ankara</i>
Yabancıların Memleketi <i>Talas Kışıköy</i>		İsmi ve Şöhreti <i>Necipoğlu Süleyman bin Hüseyin</i>	
Sanatı	Senevi Temettü'	Temettü' Vergisi	
	<i>300</i>	<i>15</i>	
Teslimat <i>Fi 16 Mart Sene 312</i>			
Tarih-i Teslim	Ecnası	Vergisi	
		Kuruş	Pare
Yekün			

5. Kayseri Köylerindeki Yerlilerin Meslekleri

Bu dönemde Kayseri’de esnaf ve sanat ehlini değişik açılardan sınıflamaya tabi tutmak mümkündür. Bu sınıflama türlerini aşağıdaki gibi sıralayabilir ve analiz edebiliriz:

- Yerli ve yabancı esnaf olarak,
    - Yerlileri; karye (köy) ve mahalle esnafı olarak,
  - Müslüman ve gayrimüslim esnaf olarak,
  - Farklı mesleklerden esnaf grupları olarak
- sınıflandırmak mümkündür.

Dönemin esnaf ve sanatkârı, yerli ve yabancı sınıflaması bakımından incelendiğinde, yerli esnafın köylerde mi yoksa mahallelerde mi faaliyet gösterdiklerine göre ayrı kayıt altında tutuldukları anlaşılmaktadır. Köy esnafı da mahalle esnafı da hem Müslüman ve gayrimüslim olmalarına göre hem de mesleklerine göre sınıflamaya tabi tutulmuşlardır.

Buna göre, köylerde faaliyet gösteren toplam 573 esnaf ve sanatkârın 180’i Müslüman (%31), 392’si ise gayrimüslim (%69) olarak kayıtlıdır. Buradan anlaşılacağı üzere, esnaf ve sanatkârın büyük çoğunluğu Müslüman olmayan insanlardan oluşmaktadır.

Elimizdeki belgelere göre, 19. yüzyılın sonlarında Kayseri’ye bağlı köylerde o köylerin yerlisi olanların icra ettiği toplam 80 meslek vardır. En fazla rağbet edilen meslekler ve sayıları sırasıyla şunlardır:

- Tüccarlık : 98
- Taşçılık : 50
- Amelelik : 47
- Nakkaşlık : 38
- Çerçilik : 36
- Bıçakçılık : 33
- Sıvacılık : 30
- Demircilik : 23

Toplam 572 meslek sahibi vardır. Yukarıdaki en fazla tercih edilen 7 meslek erbabı (toplam 308), toplamın %62’sini oluşturmaktadır.

Müslüman meslek sahibi sayısı 230 (%40), gayrimüslim meslek sahibi sayısı ise 342’dir (%60).

Müslümanların en fazla tercih ettikleri meslekler (sırasıyla): Taşçılık, nakkaşlık, çerçilik, amele, sıvacılık ve tüccarlık (toplam 163 meslek sahibi; toplam Müslüman meslek erbabının %71’i). Gayrimüslimlerin en fazla tercih ettikleri

meslekler (sırasıyla): Tüccarlık, bıçakçılık, demircilik, amele, (toplam 165 meslek sahibi; toplam gayrimüslim meslek erbabının %48'i).

Bazı meslekler tamamen Müslümanlardan oluşmaktadır: Araba boyacısı, bakırcı, canbaz, eğirici, kasap çırağı, katırcı hademesi, kiracı, nakkaş çırağı, soğancı ve taşçı çırağı. Ayrıca, taşçılık, sıvacılık, nakkaşlık, çerçilik ve merkepçilik mesleklerine büyük ölçüde hakim durumdadırlar.

Bazı meslekler tamamen gayrimüslimlerden oluşmaktadır: Toplam 51 meslek. Özellikle, tüccarlık, bıçakçılık, demircilik, kunduracılık, çelepçilik, bezzazlık ve bezirganlık mesleklerine tam olarak hakim durumdadırlar.

Bu belgelerde ismi geçen köyler şunlardır: Ağırnas, Akçakaya, Akin, Bala, Bürüngüz, Cırlavuk, Çukur, Dadır, Darsiyak, Derevenk, Dimitre, Efkere, Endürlük, Erkilet, Gernir, Gesi, Gömeç, Hisarcık, Ispıdın, İsbile, İstefana, Kemer, Kesyar, Kiçi, Mancusun, Molu, Muncusun, Nize, Salkuma, Salur, Talas, Taşlık, Tavlusun, Topak, Üskübü, Vekse, Zincidere.

En fazla meslek erbabına sahip karyelerin bazıları şunlardır: Talas, Gernir, Tavlusun, Muncusun, Efkere, İstefana.

Bazı meslekler pek çok köyde mevcut iken, bazıları sadece bir köyde mevcut olmuştur. Sadece bir köyde varlığını sürdüren mesleklerin bazıları şunlardır: Asiyabcı, canbaz, Çakıcı, doğramacı çırağı, dükkancı, emanetçi, hırdavatçı, hızarcı, hizmetçi, hurdacı, iplikçi, kahveci, katırcı hademesi, kazancı, keresteci çırağı, kiracı, muytab, pastırmacı, penyeci, soğancı, tacir, tenekeci, tornacı, tuğlacı (Talas); bezirgan, camcı, camcı çırağı, dişçi, tacir hademesi, tüccar esnafından (Gernir); çırak meslekleri (Muncusun).

Gayrimüslim meslek sahipleri daha ziyade şu köylerde faaliyetlerini yürütmüşlerdir: Gernir, Talas, Darsiyak, Endürlük, Zincidere, Bala, Gesi, Efkere, Tavlusun, Taşlık, Nize, Erkilet, Dadır, Vekse, Salur ve Salkuma.

Tablo 3: Kayseri Köylerindeki Yerlilerin Meslekleri

Sıra	Meslekler	Toplam Esnaf Sayısı	Müslüman Esnaf Sayısı	Gayrimüslim Esnaf Sayısı	Esnafın Faaliyet Gösterdiği Köyler
1	<i>Amele</i>	47	24	23	<i>Akçakaya-Bala Gesi-Cırlavuk-Çukur-Darsiyak-Efkere-Erkilet-Gesi-İstefana-Kemer-Muncusun-Salkuma-Talas-Taşlık-Tavlusun</i>
2	Araba Boyacı	1	1		Zincidere
3	Arabacı	8	5	3	Bala Gesi-Talas
4	Asiyabıcı	1		1	Talas
5	Aşçı	2	1	1	Muncusun-Nize
6	Attar	4		4	Germir-Talas
7	Bakırcı	1	1		Salur
8	Bakkal	7	3	4	Germir-Nize-Talas
9	Bezirgan	8		8	Germir
10	Bezzaz	16		16	Darsiyak-Endürlük-Germir-Talas-Zincidere
11	<i>Bıçakçı</i>	33		33	<i>Bala Gesi-Efkere-Talas</i>
12	Bıçakçı Çırağı	1		1	Bala Gesi
13	Bohçacı	3		3	Germir-Talas
14	Camcı	2		2	Germir
15	Camcı Çırağı	1		1	Germir
16	Canbaz	1	1		Talas
17	Celepçi	11	1	10	Germir-Zincidere
18	Celepçi Hademesi	4		4	Germir-Tavlusun
19	Celepçi Tüccarı	2		2	Germir-Talas
20	Çakıcı	1		1	Talas
21	<i>Çerçi</i>	36	31	5	<i>Akçakaya-Efkere-Endürlük-Germir-İstefana-Mancusun-Talas-Tavlusun</i>
22	Çıtrak	1		1	Muncusun
23	Çiftçi	4		4	Endürlük-Talas-Taşlık
24	Çivici	1		1	Darsiyak
25	Çömlekçi	2		2	Bala Gesi
26	<i>Demirci</i>	23		23	<i>Efkere-Nize</i>
27	Dişçi	1		1	Germir
28	Doğramacı	10	2	8	Darsiyak-Derevenk-Efkere-Talas-Üskübü
29	Doğramacı Çırağı	1		1	Talas
30	Dükkanacı	1		1	Talas
31	Dülger	4		4	Germir-Nize-Talas
32	Eğirici	1	1		Üskübü
33	Emanetçi	3		3	Talas

34	Eskici	1		1	Erkilet
35	Fırıncı	2		2	Efkere-Zincidere
36	Hademe	10	3	7	Efkere-Germir-Talas-Zincidere
37	Haffaf	2		2	Dadır-Talas
38	Hırdavatçı	1		1	Talas
39	Hızarcı	2		2	Talas
40	Hizmetçi	1		1	Talas
41	Hizmetkar	6	1	5	Endürlük-Germir-Talas
42	Hurdacı	1		1	Talas
43	İplikçi	1		1	Talas
44	Kahveci	1		1	Talas
45	Kasap Çırağı	1	1		Tavlusun
46	Katırcı	4	3	1	Ağırnas-Talas
47	Katırcı Hademesi	1	1		Talas
48	Kazancı	1		1	Talas
49	Keresteci	13		13	Efkere-Germir-Gesi-Talas-Tavlusun-Vekse
50	Keresteci Çırağı	3		3	Talas
51	Kiracı	1	1		Talas
52	Kirşçi	1		1	Ağırnas
53	Komisyoncu	2		2	Germir-Talas
54	Kunduracı	11	1	10	Endürlük-İstefana-Muncusun-Talas-Zincidere
55	Kunduracı Çırağı	1		1	Muncusun
56	Küleççi	1		1	Gesi
57	Manifaturacı	3		2	Germir-Talas
58	Marangoz	1		1	Darsiyak
59	Merkepçi	10	8	2	Hisarcık-İstefana-Talas
60	Mihçi	1		1	Efkere
61	Muytab	1		1	Talas
62	Nakkaş	38	35	3	Akçakaya-Darsiyak-Gesi-İspıdın-Kiçi Bürüngüz-Mancusun-Molu-Muncusun-Nize-Tavlusun-Üskübü-Vekse
63	Nakkaş Çırağı	1	1		Mancusun
64	Nalbur	2		2	Darsiyak-Talas
65	Ortakçı	2	1	1	Efkere-Hisarcık
66	Pastırmacı	1		1	Talas
67	Penyeci	1		1	Talas
68	Sarraf	3		3	Germir-Talas
69	Sıvacı	30	22	8	Akçakaya-Bala Gesi-Darsiyak-Dimitre-Efkere-Gesi-İstefana-Kiçi Bürüngüz-Mancusun-Molu-Muncusun-Nize-Talas-Tavlusun-Vekse

70	Soğancı	1	1		Talas
71	Tacir	1		1	Talas
72	Tacir Hademesi	1		1	Germir
73	Taşçı	50	39	11	Akin-Cırlavuk-Darsiyak-Germir-Ispidin-Istefana-Kiçi Büriüngüz-Mancusun-Salkuma-Talas-Tavlusun-Zincidere
74	Taşçı Çırağı	1	1		İsbile
75	Tenekeci	1		1	Talas
76	Tornacı	1		1	Talas
77	Tuğlacı	2	1	1	Talas
78	Tüccar	98	12	86	Efkere-Germir-Gömeç-Kesyar-Muncusun-Salkuma-Talas-Tavlusun-Topak-Üskübü
79	Tüccar Esnafından	1		1	Germir
80	Tüccar Hademesi	12	3	9	Germir-Salur-Talas-Tavlusun

6. Kayseri Köylerindeki Yabancıların Meslekleri

Elimizdeki belgelere göre, 19. yüzyılın sonlarında Kayseri'ye bağlı köylerde Kayseri'nin diğer yerlerinden gelen yabancıların icra ettiği toplam 50 meslek vardır. En fazla rağbet edilen meslekler ve sayıları sırasıyla şunlardır:

- Amelelik : 37
- Hizmetkarlık : 17
- Tüccarlık : 11
- Çerçilik : 8
- Nakkaşlık : 5
- Taşçılık : 5
- Bıçakçılık : 4
- Demircilik : 4
- Doğramacılık : 4

Toplam 155 meslek sahibi vardır. Yukarıdaki en fazla tercih edilen 7 meslek erbabı (toplam 95), toplamın %61'sini oluşturmaktadır.

Müslüman meslek sahibi sayısı 26 (%16), gayrimüslim meslek sahibi sayısı ise 129'dur (%84).

Müslümanların en fazla tercih ettikleri meslekler (sırasıyla); amelelik, nakkaşlık, taşçılık, emanetçilik (toplam 26 meslek sahibi; toplam Müslüman meslek erbabının %58'i).

Gayrimüslimlerin en fazla tercih ettikleri meslekler (sırasıyla): Amelelik, hizmetkarlık, tüccarlık, çerçilik (toplam 129 meslek sahibi; toplam gayrimüslim meslek erbabının %48'i).

Bazı meslekler tamamen Müslümanlardan oluşmaktadır: Çıracak, emanetçi, eskici, merkepçi esnafı, nakkaş çıracığı. Bazı meslekler tamamen gayrimüslimlerden oluşmaktadır: Alacacı, amele hizmetkar, attar, bakkal çırağı, bakkal hizmetkar, bezzaz, bıçakçı, bohçacı, çerçi, çivici, çömlekçi, demirci, dişçi, doğramacı çırağı, dükkancı, dülger, eczacı, hademe, hızarıcı, hizmetçi, keresteci hizmetkarı, komisyoncu, kunduracı, lokanta hademesi, nalbur, pastırmacı, saatçi, sirkeci çırağı, sürücü, terzi, tüccar, tüccar çırağı, tüccar hademesi, tüccar hademesi çerçi, tüccar kâtib-i

Bu belgelerde ismi geçen köyler şunlardır: Anbar, Ağırnas, Akçakaya, Bala Gesi, Cırlavuk, Çukur, Derevenk, Efkere, Endürlük, Erkilet, Germir, Gesi, İstefana, Kiçi Bürüngüz, Mancusun, Muncusun, Sarımsaklı, Talas, Üskübü ve Zincidere.

En fazla meslek erbabına sahip karyelerin bazıları: Talas, Germir, Endürlük, Zincidere.

Bazı meslekler pek çok köyde mevcut iken, bazıları sadece bir köyde mevcut olmuştur. Sadece bir köyde varlığını sürdüren mesleklerin bazıları şunlardır: Alacacı, amele hizmetkar, attar, çıracak, çivici, çömlekçi, doğramacı çırağı, dükkancı, eczacı, hızarıcı, hizmetçi, keresteci hizmetkarı, komisyoncu, lokanta hademesi, merkepçi esnafı, pastırmacı, pastırmacı çırağı, saatçi, sirkeci çırağı, sülükçü, sürücü, terzi, tüccar çırağı, tüccar hademesi çerçi, tüccar kâtib-i.

Müslüman meslek sahipleri daha ziyade şu köylerde faaliyetlerini yürütmüşlerdir: Ağırnas-Akçakaya, Cırlavuk, Çukur, Derevenk, Endürlük, Erkilet, Germir, Gesi, İstefana, Kiçi Bürüngüz, Mancusun, Sarımsaklı, Talas, Taşlık, Tavlusun, Üskübü ve Zincidere.

Gayrimüslim meslek sahipleri daha ziyade şu köylerde faaliyetlerini yürütmüşlerdir: Ağırnas, Anbar, Akçakaya, Bala Gesi, Cırlavuk, Çukur, Derevenk, Efkere, Endürlük, Erkilet, Germir, Gesi, İstefana, Kiçi Bürüngüz, Mancusun, Muncusun, Sarımsaklı, Talas, Üskübü ve Zincidere.

Tablo 4: Kayseri Köylerindeki Yabancıların Meslekleri

Sıra	Meslekler	Toplam Esnaf Sayısı	Müslüman Esnaf Sayısı	Gayrimüslim Esnaf Sayısı	Esnafın Faaliyet Gösterdiği Köyler
1	Alacacı	1		1	Anbar
2	<i>Amele</i>	37	7	30	<i>Akçakaya- Çukur-Endürlük-Erkilet-Germir-Mancusun-Sarımsaklı-Talas-Taşlık-Tavlusun-Zincidere</i>
3	Amele Hizmetkar	1		1	Germir
4	Attar	2		2	Endürlük
5	Bakkal	5	1	4	Germir –Talas-Zincidere
6	Bakkal Çırağı	1		1	Erkilet
7	Bakkal Hizmetkar	1		1	Germir
8	Bezzaz	1		1	Germir
9	<i>Bıçakçı</i>	4		4	<i>Bala Gesi</i>
10	Bohçacı	2		2	Germir-Talas
11	<i>Çerçi</i>	8		8	<i>Endürlük-Germir-Talas</i>
12	Çırac	1	1		Talas
13	Çivici	3		3	Efkere
14	Çömlekçi	2		2	Bala Gesi
15	<i>Demirci</i>	4		4	<i>Derevenk-Efkere-Zincidere</i>
16	Dişçi	1		1	Germir
17	<i>Doğramacı</i>	4	1	3	<i>Derevenk-İstefana-Mancusun-Üskübü</i>
18	Doğramacı Çırağı	1		1	Ağırnas
19	Dükkancı	1		1	Erkilet
20	Dülger	2		2	Talas-Zincidere
21	Eczacı	1		1	Germir
22	Emanetçi	2	2		Talas-Zincidere
23	Eskici	1	1		Zincidere
24	Hademe	4		4	Endürlük-Germir-Talas-Tavlusun
25	Hızarcı	1		1	Derevenk
26	Hizmetçi	1		1	Talas
27	<i>Hizmetkar</i>	14	1	13	<i>Endürlük-Germir-Talas-Tavlusun</i>

28	Keresteci Hizmetkarı	1		1	Talas
29	Komisyoncu	1		1	Zincidere
30	Kunduracı	3		3	Muncusun-Tavlusun
31	Lokanta Hademesi	1		1	Germir
32	Merkepçi Esnafı	1	1		Ağırnas
33	Nakkaş	5	3	2	Cırlavuk-Gesi-İstefana-Kiçi Bürüngüz-Tavlusun
34	Nakkaş Çırağı	1	1		Mancusun
35	Nalbur	4		4	Ağırnas-Efkere-Talas-Üskübü
36	Pastırmacı	1		1	Germir
37	Pastırmacı Çırağı	1	1		Zincidere
38	Saatçi	1		1	Tavlusun
39	Sıvacı	2	1	1	Germir-Talas
40	Sıvacı Esnafı	1	1		Mancusun
41	Sirkeci Çırağı	1		1	Endürlük
42	Sülükçü	1	1		Talas
43	Sürücü	1		1	Zincidere
44	Taşçı	5	3	2	Akçakaya-Cırlavuk-Talas-Zincidere
45	Terzi	1		1	Erkilet
46	Tüccar	11		11	Endürlük-Talas
47	Tüccar Çırağı	1		1	Talas
48	Tüccar Hademesi	3		3	Mancusun-Talas
49	Tüccar Hademesi	1		1	Talas
50	Tüccar Katibi	1		1	Talas

7. Sonuç

Çalışmadan elde edilen bulgulara bakıldığında; köylerde 100 civarında mesleğin mevcut olduğu, bunların bir kısmı pek çok köyde bulunur iken, bazıları belli köylerde biraz daha yoğunluklu olarak bulunmaktadır. Belli mesleklerin daha fazla rağbet gördüğü anlaşılmaktadır. Bunlar; tüccarlık, taşçılık, amelelik, nakkaşlık, çerçilik, bıçakçılık, sıvacılık, demircilik, hizmetkarlık, bıçakçılık, demircilik ve doğramacılıktır.

Yerli Müslüman meslek sahibi oranı %40, gayrimüslim meslek sahibi oranı %60 iken, yabancı Müslüman meslek sahibi oranı %16, gayrimüslim meslek sahibi oranı ise %84'tür. Dolayısıyla, mesleklerde açık ara gayrimüslimler ağırlıktadır. Bazı

meslekler çoğunlukla Müslümanlar tarafından, bazıları ise çoğunlukla gayrimüslimler tarafından icra edilmektedir. Yine bazı meslekler tamamen Müslümanlar tarafından icra edilirken (örneğin, araba boyacılığı, bakırcılık ve canbazlık gibi), bazı meslekler tamamen gayrimüslimler tarafından icra edilmektedir (tüccarlık, bıçakçılık, demircilik, kunduracılık, çelepçilik, bezzazlık ve bezirganlık).

En fazla meslek erbabına sahip köylerin bazıları şunlardır: Talas, Germir, Tavlusun, Muncusun, Efker, İstefana.

Bazı köyler hem Müslüman hem de gayrimüslim meslek sahiplerine ev sahipliği yaparken, bazı köyler ya tamamen ya da çoğunlukla ya Müslüman ya da gayrimüslim meslek sahiplerine ev sahipliği yapmaktadır. Gayrimüslim meslek sahipleri daha ziyade şu köylerde faaliyetlerini yürütmüşlerdir: Germir, Talas, Darsiyak, Endürlük, Zincidere, Bala, Gesi, Efker, Tavlusun, Taşlık, Nize, Erkilet, Dadır, Vekse, Salur ve Salkuma.

KAYNAKÇA

- Erkiletlioğlu, H. (1993): *Kayseri Tarihi*, İl Kültür Müdürlüğü Yayını, Kayseri. Kaytam, *Koçan Belgeleri*.
- Satoğlu, A. (1995): *Kayserililerin Ticaretteki Başarı Sırları*, Beğendik Kültür Yayınları, Ankara.
- Ülgener, S.F. (1981): *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, Der Yayınları, İstanbul.

YALVAÇ'TA AHİLİK KÜLTÜRÜNÜN GÜNÜMÜZDEKİ İZLERİ

Prof. Dr. Kemal GÖDE
Süleyman Demirel Üniversitesi
E. Öğretim Üyesi

Giriş

Bugün burada millet ve devlet olarak önemli dersler çıkarmamıza yol açan Ahilik teşkilat ve kültürünün tarihi üzerinde etraflıca durulacaktır. Ben de bir meslekî kuruluş olarak Ahilik teşkilat ve kültürünün kurulup, gelişmesini ve Yalvaç'taki izlerini sizlere kısaca arz etmek istiyorum. Anadolu Türk tarihinin dünü, bugünü ve yarını arasında millî-manevî kültür köprüsü kurabilmemize, millî, ahlâkî, dinî, askerî, insanî, meslekî, idarî ve kültürel yönden yardımcı olan ahilik, meslekî yönüyle başta esnaf kuruluşlarımızı ve esnaflarımızı, kültürel yönü ise ilim çevrelerini ve ilgili bakanlığımızı dolayısıyla bütün milletimizi ilgilendirmektedir.

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad (1220-1237) devrinden başlayarak, Beylikler ve Osmanlılar devrinde devam ederek, diğer özellikleri yanında ahlâkî, meslekî ve iktisadî yönü ağır basan ahilik teşkilatının, Ahi Evran tarafından Kayseri'de kurularak yine onun öncülüğünde Konya, Isparta, Denizli ve Kırşehir gibi pek çok Anadolu Selçuklu merkezinde teşkilatlandığı ve ahilik kültürünün her yerde yayıldığı ve Türk millî kültürünün özünü oluşturduğu bilinmektedir.

İbn Batuta ve Eflâkî'nin eserleri yanında, diğer çağdaş kaynaklardan anladığımıza göre; "köylerde, şehirlerde ve uçlarda" kurulan ahilik teşkilatı, Türkleri bir meslek sahibi, özellikle bir sanat sahibi yaparak, onların şehir hayatına geçmelerini ve bu hayata uyum sağlamalarını sağlamıştır. Ayrıca bu teşkilat, Hristiyan sanatkârlara karşı da üyelerini korumuş ve kollamış olmakla, onlarda düzenli bir mücadele ruhu yaratarak, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması hareketine de yardımcı olmuştur. Gerek töre ve kanunlar, gerekse gördükleri eğitim ve öğretim sayesinde öyle yüksek ahlâkî meziyetlere sahip olmuşlardır ki, şahsi çıkarları yerine milletin ve devletin menfaatlerini esas kabul etmişler ve böylece de dünden bugüne Anadolu'da meslekî ve ticarî ahlâkın sürüp gelmesini sağlamışlardır.

Eli açık, selek, yiğit ve cömert olan Anadolu Türk insanının, göçebe hayat-tan yerleşik hayata geçmesini çabuklaştıran ve çoğunlukla gayrimüslimlerin elinde bulunan sanat ve ticaret hayatına Türklerin de katılmasını sağlayan ve güzel ahlâk ilkelerini, misafir severliği, işbirliğini ve dayanışmayı Türk topluma yerleştiren ahiliğin Anadolu'nun vatanlaşmasında önemli rolünün ve hizmetinin olduğu bilinen tarihtir gerçektir. Bu dinî, millî, insanî değerler, dünden bugüne Türk milletinin değişmez hasletleri olmuştur.

Bu genel girişten sonra, Yalvaçlı olmam sebebiyle tebliğime konu olarak seçtiğim "Yalvaç'ta Ahilik Kültürünün Günümüzdeki İzleri" başlığı altında tespit edebildiğim bilgileri, burada sizlerle paylaşmak istiyorum.

Ahilik teşkilatı Isparta'nın en büyük ilçesi olan Yalvaç'ta oldukça erken tarihlerde kurulmuş olmalıdır. Çünkü Kayseri'den Konya'ya ve Konya'dan da

Denizli'ye göç eden Ahi Evran'ın yolu üzerinde bulunan Isparta ve ilçelerinde ahi teşkilatı kurulmuş ve ahilik kültürü yayılmıştır. O tarihlerde merkez Isparta, Eğirdir, Yalvaç ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin önemli merkezlerinden Uluborlu'da Ahi Evran'ın sanatı olan Tabaklık/Debbağlık zanaatının öğrenildiği ve uygulandığı bilinmektedir. Isparta ve çevresinde bulunan tabakhaneler içerisinde en eskisi şüphesiz bugün hâlâ faal olan Yalvaç'ta kurulan tabakhanedir. Bugün Yalvaç'ta "Tabaklar" adıyla bir mahalle bulunmaktadır. Tabakhane bugünkü yerine taşınmadan önce, adıyla anılan mahallede kurulmuştur. Bu tabakhane gön, kösele, sahtiyan, meşin, elvan cinsi deriler imal edilmiş, Denizli, Uşak, Afyon, Konya, Isparta, Antalya, Bozkır, Beyşehir ve havalisine satılmıştır. Selçuklular döneminde kurulan bu düzen, Beylikler ve Osmanlılar devirlerinde gelişerek devam etmiş, Cumhuriyet dönemine intikal etmiştir. Cumhuriyet'in altıncı yıldönümü olan 29 Ekim 1929'da Yalvaç'ta, İstanbul-Beykoz Deri Fabrikası çapında, halkın "şirket" dediği bir Deri Fabrikası kurularak faaliyete geçirilmişse de, tam bir başarı sağlanamamıştır. Bugün bakımsız bir halde olup, kendisine uzanacak bir hizmet elini beklemektedir.

Diğer sanat kollarında olduğu gibi bu sanat kolunda da ahilik kültürü hâkim olmuştur. Sanat yapan herkesin kendi sanatına mahsus bir "pîr" olduğu kanaati hâkimdi. Debbağlar, Ahi Evran'ı pîr olarak tanımışlar ve onun ahlâkî ve meslekî ilkelerine bağlı kalmışlardır. Bu ilkelere uymayanlar için vilayetin ahileri, şeyhleri ve ehl-i erkân ve kethüdaları, yiğitbaşları, ocak ihtiyarları görevli olup, bunların sözüne itibar edilirdi. Bu heyet ahlâkî ve meslekî ilkelere uymayanları cezalandırabiliyordu. Bu uygulamaya "pabucunun dama atılması" deniyordu.

Ahilik kültürünün en çok hâkim olduğu bir sanat kolu olan debbağlık/tabaklık zanaatına Yalvaç'ta bugün sayıları azalsa da hâlâ faal olarak devam edilmekte ve derici esnaf, bundan eklemektedir. Günümüzde derici esnaf çıtır topu da işlemektedir. Yalvaç'ın Isparta ve Konya giriş ve çıkışında kurulan Yalvaç tabakhanesinin, bugün çağın teknik imkânlarından da faydalanılarak, oldukça ileri seviyede olduğu söylenebilir. Ayrıca S.D.Ü. Meslek Yüksekokulu dericilik programı, bu sanat dalında esnaflar ile karşılıklı iş birliği yapmakta ve modern atölyesinden hem öğrenciler ve hem de derici esnaf yararlanmaktadır. Bazı aksamalara rağmen bu işbirliği devam etmektedir. Tabaklığın ham maddesi olan deri, Yalvaç ve yöresinde küçük ve büyük baş hayvanlardan elde edilmektedir. Hayvancılık önceki dönemlere göre azalsa bile, günümüzde de oldukça iyi sayılabilir. Çünkü Yalvaç'ın etrafı hayvan olatmaya elverişli dağ ve yaylalarla çevrilidir.

Isparta ve ilçelerinde, özellikle Yalvaç'ta dericiğe bağlı dikiciler, mestçiler, ayakkabıcılar, yemeniciler, çizmeciler, saraçlar, semerciler ve diğer dallarda mumcular, yağcılar, terziler, manifaturacılar, bakırcılar, kalaycılar ve demirciler gibi sanat kollarının arastaları, çarşıları ve ahi zaviyelerinin olduğu bilinmektedir. Şöyle ki, Osmanlı Devri 1530 tarihli muhasebe defterinde Isparta'da, Ahi

Ali, Ahi Yeşil, Ahi Reis, Ahi Süleyman, Ahi Yedigâr, Ahi Yakup ve ilçesi Eğirdir'de Ahi Muhammed, Ahi Şemseddin, Ahi Paşa, Barla'da da Ahi Hoca zaviyelerinin bulunduğu kayıtlıdır. Bugün hâlâ bu arasta ve çarşıların bazılarının devam ettiği, bazılarının adlarının anıldığı görülmektedir.

Eğirdirli Süleyman Sükûti Yiğitbaşı tarafından yazılmış olan Eğirdir/Felekâbad Tarihi adlı kitabında "Sanatın bozulmamasını hedef ve amaç eden ecdad, sanat teşekküllerinin başına esnaf şeyhi ve yiğitbaşı namları altında birer reis, yani başkan getirmişlerdi. Esnaf şeyhi, umum esnafa, yiğitbaşı yalnız kendi sanat koluna nezaret ederdi. Bu usul çok eskiden kalma bir adetti. Her Cuma günü, Cuma namazını müteakip, her esnaf yiğitbaşı ve esnaf şeyhi bir arada toplanarak sanatlarına dair işleri konuşurlar ve karara bağlardı. Bir çırak veya kalfa, ustasından destur (izin) almadan kendi başına dükkân açamaz veya tezgâh kuramazdı. Bunların esnaf şeyhi, yiğitbaşı ve bütün esnafın huzurunda sanattaki bilgi ve ehliyetini ispat ederek izin almaları gerekliydi. Buna da peştamal kuşatma denirdi. Çırak ve kalfaların izin almadan, yani peştamal kuşanma müsaadesi verilmeden dükkân açması, sanat icra etmesi kesinlikle yasaktı. Aksini yapanların, esnaf şeyhi ve yiğitbaşı tarafından hemen dükkânı kapatılırdı. Sanat yapma izni olup da sanatta ihmal, hile gibi bir hâli görünenlerin dükkânı yiğitbaşı tarafından bir hafta müddetle kapatıldığı gibi, teşhir maksadıyla; yaptığı hileli, mesela ayakkabı, kalaylanan tencere ve kaplar, boya ve telleri noksan olan arızalı dokumalar, dükkânın dış tarafına, herkesin görüp dikkat nazarını çekebilecek bir yere asılırdı. Bu ceza, esnafa pek büyük tesir ettiğinden, hiçbir esnaf sanatta ihmal veya hile yapmaya cesaret ve cüret edemezdi" ifadeleriyle ahi kültürünün mesleki ve ahlâki esasları dile getirilmektedir.

Isparta ve ilçelerinde kış aylarında; esnaf teşekkülleri ve bazı kimseler, akran ve emsalleriyle haftada bir gün, cumartesiye pazara bağlayan gece, yemekli, sıra ile sohbet toplantısı tertip ederlerdi. Bu toplantının başyemeği; büyük bakır tepsinin içine sırt sırta konulmuş iki hindi veya tavuk, baklava, su böreği ve çeşitli yemeklerdi. Yemekten sonra sohbet edilir, tatlı şakalar yapılırdı ve neşe içinde tura ve yüzük oyunları oynanırdı. Mesleklere ait konuşmalar yaparlardı, iş ve dertleriyle hemhâl olurlardı. Bu sohbet toplantısı, sosyal hayatın bulunmaz güzel bir örneğidir.

Bu sohbet toplantılarına Yalvaç ilçesinde oda yakması denilmektedir. Genellikle esnafın katıldığı bu sohbet toplantılarını; hoş sohbet, zengin, saygıdeğer, esnaf olan ve tayin edilen veya seçilen yârenbaşı ve odabaşı idare ederlerdi. Herfine denilen ziyafetin verildiği bu sohbet toplantılarında uzun kış geceleri, eğlence ve oyunlarla geçirilirdi. İki grubun oynadığı tura ve yüzük oyunlarında kaybeden ekip ziyafet vermekle cezalandırılır ve hoş vakit geçirilirdi. Aynı şekilde benim de doğup büyüdüğüm Yalvaç'ın Körküler kasabasında bugün hâlâ var olan köy odalarında, sıra gezme adıyla anılan toplantılarda yemekler yenilir, aynı oyunlar oynanır ve eğlenceler yapılırdı. Oda yakmaları ve sıra gezmeleri kış

mevsiminin sonuna doğru 6 Mayıs Hıdırellez günü son bulurdu. Köylerde varlıklı ailelere ait köy misafir odalarında, nalbant, semerci, berber, keçeci, kalaycı, ayakkabı tamircisi, düvenci gibi sanat erbabı mevsimine göre, Yalvaç'tan gelir, bu odalarda ağırlanır ve yerinde müşterisine ücret karşılığında hizmet verirdi. Bu esnafın bulunduğu odalarda diğer sohbetlerin yanında esnaf sohbetleri de yapılırdı. Ayrıca bu odalarda köye, kasabaya uğrayan misafirler, ayrılacakları saate kadar oda sahipleri tarafından misafir edilirler, izzet ve ikram görürlerdi. Günümüzde de, Yalvaç Müzesi Müdürlüğü tarafından "tarihi eser olarak tescil edilen" misafir odamız, hizmet vermektedir.

Yalvaç eskiden beri kadim Türk el sanatlarının icra edildiği her şeyiyle bir Türk yerleşme merkezidir. Geniş bir zanaat erbabı çeşitli mesleklerde üretim yapmaktadır. Demircilik, bakırcılık, kalaycılık, çilingirlik, keçecilik, semercilik, saraçlık, debbağlık, yağcılık ve terzilik gibi mesleklerin yanında, bugün terk edilmiş mestçilik, yemenicilik, bezcilik, dokumacılık bu mesleklerin en önemlileri arasında sayılabilir. Bu sanatları icrada kusurları görülen zanaatkarların kethûda ve yiğitbaşı tarafından cezalandırıldıkları arşiv belgelerinde kayıtlıdır. Yalvaç'ta bugün bazıları terk edilmiş olan testi, ibrik, çömlek, küp, kiremit ve tuğlacılık da önemli yer tutar.

Köylerde de gölden elde edilen hasır otlarıyla yapılan hasır, kendirden sicim ve urgan ilçenin ve köylerinin ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Halı, kilim, aba, heybe dokumacılığı da yaygın olarak yapılmaktaydı. Bugün bu el dokuması ürünler de, günün şartları gereği hemen hemen terk edilmiştir.

Yalvaç'ta bugün hâlâ var olan; Tabaklar, Abacılar, Leblebiciler gibi mahalle adları, yöresinde Yağcılar. Terziler gibi köy adları ve yine demirciler, keçeciler, ayakkabıcılar, semerciler, yağcılar, terziler, manifaturacılar gibi arastalar ahi kültürünün devam ettiğini gösterir. Benim de ortaokul ve lise yıllarımdan hatırladığım gibi, 1950-55'li yıllarda ahşap, kepenkli ve toprak örtülü mesleklere göre ayrılan çarşı ve arastalar, yangın ve yıpranma dolayısıyla yıkılarak, 1955-60'lı yıllarda yine mesleklere göre modern çarşı ve arastalar halinde yeniden inşa edilmiştir. Yalvaç çarşısı mahallelerin ortasında sadece çarşı ve arastalardan oluşmuştur. Çünkü bu çarşı ve arastalar çağın şartları gereği, sitelere dönüşerek hizmet vermiştir. Terziler sitesi, tuhafiyeciler sitesi ve ayakkabıcılar sitesi gibi. Günümüzde bu sitelerdeki iş yerleri de önemini kaybetmiştir. Mesela Yalvaç'ta 1984'te 84 terzi esnafı ile faaliyete geçen Terziler Sitesi, gelişen teknoloji ve hazır giyim sektörü sebebiyle önemini kaybetmiş, bugün Eylül 2012 tarihi itibarıyla, bu sitede sadece 10-12 terzi esnafı kalmıştır. Bunların da parça başı hazır elbise, önlük, güvenlik, aşçı vs. elbisesi diken terziler olduğunu tespit ettik. Site dışında birkaç terzi esnafının tamir yanında, sipariş elbise diktiklerine şahit olduk.

Yalvaç'ta akla gelen bütün meslekler icra edilirken, çağın getirdiği şartlar ve sanayileşmenin etkisiyle birçok meslek terk edilmiş veya azalmıştır. Günümüzde

dericilik, çırcır topu yapımı, mestçilik, semercilik, saraçlık, sıcak demircilik, at arabası ve minyatür at arabası yapımı, terzilik, değirmencilik, geleneksel Yalvaç mahalle fırıncılığı, yağcılık gibi meslekler varlıklarını sürdürmektedirler. Bu meslekleri zor şartlar altında, bir şekilde bugün babadan oğula, anadan kıza yapmakta olan zanaatkâr ve sanatkârlardan; saraç ustaları İbrahim Elkoyun, Mustafa Arı ve Muhammet Ünal, deri ve çırcır topu ustası Necati Kurucu, mest ustası İsmail Mete, semer ustaları Osman Durutürk, Urhan Köstüklü ve Ali Kurucu, minyatür ve yaylı araba ustası Yaşar Küçükler ve kalfası Mutsan Limon, keçe ustaları Gencer Kondal ve Emin Gülsoy, terziler Mehmet Yiğit, Fahrettin Keklikoğlu, Mustafa Bilgiçli, Feridun Köstüklü, ve Remzi Şenol, sıcak demirci Mehmet Ali Ellidirhem, ayakkabıcılar ve tamircileri Fethi Akgün, İsmail Arısoy, Ahmet Gültekin, Mehmet İriboy ve Sadık Kitapçı, yağcılık yapan Nuri Kurucu ve Yalvaç Belediyesi tarafından düzenlenen mahalle fırınlarında çalışan Yalvaç usulü ekmek, hamursuz ve haşhaşlı yapan, kadın ustaları sayabiliriz. Yalvaç'taki bu usta ve esnaflardan keçe ustası Gencer Kondal, Akdeniz Bölgesi'nde keçecilik mesleğini yapan tek usta sıfatıyla, ÜNESCO ve Kültür ve Turizm Bakanlığınca kendisine verilen "Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcısı" belgesi sayesinde, mesleğini ve sanatını Türkiye içinde ve dışında tanıtmaya imkânı bulmuştur. Ayrıca o, Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Keçe Bölümü öğrencilerine keçecilik dersi de vermektedir.

Türkiye'nin pek çok yerinde ve bu arada Isparta ve ilçelerinin bazılarında devam ettirildiği gibi, Yalvaç'ta da Pazartesi günleri kurulan pazarda alışverişe başlamadan önce, bir din görevlisinin öncülüğünde topluca yapılan Pazar duası da dinî bir vacibe olarak, ahi geleneği ve kültürünün devamından başka bir şey değildir. Bu pazar duası şöyledir: *"Bismillahirrahmanirrahim. Hamdü senâ âlemlerin Rabbı olan Yüce Allah'a, salâtü selâm Hz. Muhammed Aleyhisselâm'a, efrad ve ailesine, ashab ve ümmetine ve büyük milletimize olsun. Bize bizden daha yakın olan Yüce Rabbimiz. İşlerimizi kolaylaştır, rızığımızı bollaştır, haramdan uzaklaştır, helâline yaklaş, bizi hoşnutluğa yaklaş. Her türlü zorluktan, varlık içinde yokluktan, kibir ile mağrurluktan, alışverişimizde yalan söylemekten, aldatmak ve aldatılmaktan, hileden, sonunda pişmanlıktan bizleri koru Yüce Rabbimiz. Biz yalnız sana kulluk eder, her türlü yardımı da senden isteriz. Elimizi boş çevirme, bizleri doğru yola ilet. Azıp sapmışlardan veya gazabına uğramış olanlardan eyleme Yüce Rabbimiz. Alışverişlerimizi hareketli, sıhhat ve afiyetimizi devamlı, tuttuğumuz işlerimizde sabırlı, cesaretli ve metanetli, ahlâk ve faziletli, sözümüz ve işlerimizde doğrulukta daim eyle Yüce Rabbimiz. İslâm ülkelerini ve güzel yurdumuzu, asil milletimizi ve ordularımızı, güvenlik kuvvetlerimizi, bizi sana ulaştıran her şeyimizi, yerden, gökten, dıştan, içten gelebilecek bütün kötülüklerden ve musibetlerden, belâ ve âfetlerden, işgâl ve istilâlardan, sevgililerin hürmetine sen bizleri koru Yüce Rabbimiz. Dualarımızın kabulü, alışverişlerimizin hayırlı ve bereketli olması ve bilhassa Allah rızası için el Fatıha"*

Bu duanın özünde, Allah'tan "alışverişin hareketli, bereketli ve devamlı, tutulan işte sabırlı, cesaretli, metanetli, ahlaklı, doğru ve dürüst olunması" dilenir. Dua okunduktan sonra esnaf ve müşteriler birbirlerine hayırlı alışverişler, hayırlı işler, Allah bol nasip ve kazanç versin diyerek, hemen alışverişe başlarlar. İlk müşteri kaçırılmaz, besmele ile "Siftahı senden, bereketi Allah'tan" diyerek, alışveriş yapılır ve alınan para yere bırakılır.

Görülüyor ki, pazar duasının içinde geçen sözler, İslâm-Türk ahlakının ve Türk millî kültürünün değişmeyen, değişmeyecek temel değerleridir. Başka bir deyişle, ahilik kültürünün esasları da olan bu değerler, aynı zamanda Türk milletinin millî ve manevî değer yargılarıdır.

Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi, Isparta ve ilçelerinde, bu arada Yalvaç'ta da sanat öğretmek ve öğrenmek işi, "ağaç yaşken eğilir" atasözü gereğince, kız ve erkek çocuk yaşlarda başlardı. Kız çocukları için "Kız kucakta, çeyiz bucakta" veya "Kız beşikte, çeyiz eşikte" atasözlerinden hareketle anneler erken çeyiz hazırlığına başlarlar ve kız çocuklarına da kendileri ne biliyorlarsa usta-çırak usulü öğretirler ve kendi çeyizlerini kendilerinin yapmalarını sağlarlardı. Aynı şekilde erkek çocuklardan, ilkokuldan sonra eğitime devam etmeyecekler, vakit kaybetmeksizin geçerli ve uygun mesleklerden birine çırak olarak verilir ve yine usta-çırak usulü ile meslek ve iş sahibi yapılırdı. Çıraklığını tamamlayanlara, ahilik geleneğince, ustasının izniyle "kuşak bağlama" ve "çırak çıkarma" törenlerinden sonra kalfalık ve ustalık yolu açılırdı. Bu meslek edindirme usulünde usta-kalfa-çırak üçlüsü birbirlerine karşı baba-oğul, anne-kızıdan daha yakındırlar ve ömür boyu çıraklar ve kalfalar ustalarına saygı ve sevgi duyarlardı. Ustalar da çırak ve kalfalarını korurlar, kollarlardı.

Bu gelenek meslek ve iş hayatımızın en güzel tarafı olarak bazı iş kollarında hâlâ devam etmekteyse de, bildirimi hazırlarken, Yalvaç'ta bizzat görüştüğüm yaşlı ustalar, "hem alışverişin yetersizliğinden" ve hem de "çırak ve kalfa bulamadıklarından" yakılarak, geleneksel el sanatlarının kendilerinin vefatıyla kaybolacağını üzümlere ifade ettiler.

Sonuç olarak denilebilir ki, Isparta'nın en büyük ve gelişmiş, şirin bir ilçesi olan Yalvaç'ta dünden bugüne devam eden ahilik kültürü, verilen bazı firelere rağmen, dericilik, keçencilik, terzilik, berberlik, semercilik, demircilik, bakırcılık ve kalaycılık sanatlarıyla azda olsa, hâlâ devam etmektedir. Temenni edelim ki, yetkililerin ilgi ve desteğiyle daha da gelişerek, bu milli sanat ve kültür değerlerimiz, hep devam etsin gitsin. Bu dileklerle hepinize şükranlarımı ve saygılarımı sunarak, sözlerimi bitiriyorum*.

* Bilgi için bakılabilir: Eğirdirli Süleyman Sukuti Yiğitbaşı, *Eğirdir –Felekâbad Tarihi*, İstanbul 1972, s. 54-58; Talat Sakallı, "Isparta'da Tabaklık Zanaatı", *Isparta Valiliği, Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta'nın Dünü-Bugünü- Yarını Sempozyumu III. Cilt*, s. 223-229; Durmuş Karaman, *Dünden Bugüne Yalvaç*, Kayseri 1991, s. 177-179, (Basılmamış yüksek lisans tezi); Neşet Çağatay, "Ahiliğin Ortaçağ Anadolu Toplumunda Etkileri", *I. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 13-15 Ekim 1993, s. 33-43; Muammer Göçmen, "Eğirdir'de Ahi Zaviyeleri ve Tekkeleri" *Tarihi, Kültürel, Ekonomik Yönleriyle Eğirdir Sempozyumu Bildirileri*, 31 Ağustos-1Eylül 2001, 334-344; Kemal Göde, "Selçuklu ve Beylikler Türkiyesinde Askeri, Dini, Mesleki Kuruluşların Türk Siyasi ve Sanat Hayatındaki Rolü", *13-15 Eylül 1985 Kırşehir XXI. Ahilik ve Esnaf Bayramı Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 1986,221-226 ve aynı müellif, "Anadolu'da Ahilik Kültürü", *II. Antalya Yöresi El Sanatları Sempozyumu Bildirileri*, Antalya 10 Ekim 2001, s.12-17; Halil Altay Göde-Gülşah Yiğit, "Yalvaç'ta İcra Edilen Geleneksel Mesleklerdeki Değişim ve Değişimin Meslek İcracıları Üzerine Etkileri" *2.Uluslararası Türk Dili ve Sempozyumu(Dil ve Üslup İncelemeleri)* 19-21 Ekim 2011, s.477-491.

ERZURUM'DA AHİLİK

Prof. Dr. H. Ömer ÖZDEN
Atatürk Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Felsefe Tarihi Anabilim Dalı Başkanı

Abdurrahman ZEYNAL
Emekli Öğretmen
Araştırmacı-Yazar

Erzurum, tarihin derinliklerinden itibaren hem paganist kültürlere, hem Doğu Roma Medeniyeti'ne, hem Türk-İslam Medeniyetlerine ev sahipliği yapmış bir şehirdir. Özellikle Türk-İslam Medeniyeti'nde iki farklı devlet yani Büyük Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinde Erzurum, pek çok maddi ve manevi kültür unsuruna ve kurumuna sahip olmuştur. İşte bu kültürel kurumlardan biri de Ahiliktir.

Bilindiği gibi Ahilik, en eski meslek kuruluşlarından biridir. Bu kuruluş, bir taraftan esnaf ve sanatkârlara bir birlik oluşturup aynı zamanda bir dayanışma oluşturduğu gibi, bir taraftan da tüketicilerin haklarını korumayı amaçlamıştır. Bunları yapabilmek için de bazı ilkeler belirlenmiş ve bu ilkeler çerçevesinde hareket edilmiştir.

Ahilik, bütün bir Osmanlı ülkesine yayılmış bir kurumdur ve her şehirde aynı ilkeler geçerlidir. Bu ilkeler ve Ahiliğin nasıl doğduğu, fütüvvetnameler veya Ahi şecerenemeleri yoluyla öğrenilmiştir. İşte o şecerenemelerden biri de Erzurum'da yazılmıştır. Çünkü Erzurum, Türk-İslam devletlerinin hâkim olduğu 12. miladi asırdan bu yana bir Ahi şehridir.

Araştırmacı-Yazar Abdurrahman Zeynal'ın, Erzurum'da Habipbaba Türbesi civarında esnaflık yapan Haldun Reşat Tuzcuay'da bulunan bir belgeden haber vermesiyle böyle bir bildiri hazırlama gereği duyduk. Birbirine ulamalarla yaklaşık dört metreyi aşan belgenin sonundaki 123 ifadesinden anlaşıldığına göre Şecerename, h. 1123 yılında yazılmıştır. Çünkü nasıl ki biz 1960 yerine 960 diyor ve yazıyorsak, Osmanlı yazısında da tarihlerde baştaki 1 rakamı atılarak yazıldığı olmuştur. Hicri 1123 yılı, miladi 1711/1712 yıllarına tekabül etmektedir. Fakat yine bu son kısımdaki "tecdid" ifadesine bakıldığında belgenin başka bir belgenin yenilenmesi olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre elimizdeki belge, daha önce yazılmış bir şecerenamenin istinsah edilmiş örneğidir. Zaten belge içerisinde geçen "Tahriren fi şehri-i cemaziyel ahir sene sittin ve mieteyn ve elf" ifadesi ile ikinci bir tarih daha ortaya çıkıyor ki bundan da belgenin 1260 yılında, 1123 yılında yenilenerek yazılan şecerenameden istinsah edildiği anlaşılıyor. 1123 yılında yenilenerek yazılan şecerenamenin aslının ne zaman yazıldığına ilişkin bir kayıt ise elimizdeki belgede bulunmamaktadır. Buna göre bizim elimizdeki şecerename, hicri 1260 yılında yazılmış olan bir şecerenamedir. Bu da miladi 1845 yılına tekabül etmektedir. Belge, ismi geçen esnafa babası Siddık Tuzcuay'dan (1908-1998), ona da kendi babası Ali Tuzcuay'dan (1863-1938) kalmış. Buna göre belge babadan oğula miras yoluyla intikal etmiştir. Ancak belgenin kim tarafından yazıldığı belirtilmediği için müstensihinin isminden söz edemiyoruz.

Yer yer kötü bir yazıya dönüşse de belge genel olarak iyi bir hatla yazılmıştır. Baştaki besmele sülüs hattıyla, tamamına yakını nesih hattıyla yazılmış olan belgede son kısımlarda nadiren rika hattı da kullanılmıştır. Belgenin başlangı-

cındaki ilk satırın ortasına gelen kısım yırtılmış olduğu için bu kısımdaki bir veya iki kelime ile belge içerisinde yer alan birkaç kelimeyi okuyamadık.

Şecerename'ye Göre Ahi Evran'ın Hayatı

Şecerename'ye göre Ahi Evran, Resulullah'ın "Kalkın gazaya gidin!" emri üzerine sahabelerle gazaya çıkmış dönüşte Resulullah Hz. Ali'ye Ahi Sultan Mahmut'un nasıl savaştığını sormuş, o da "bir eli ilm-i şerifte, bir eli kılıçta olduğu halde her yönde tıpkı bir evran gibi savaştı" diye tasvir etmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber de ona Sultan Ahi Evran adını vermiştir. Çünkü evran veya evren, yılan veya ejderha anlamına gelmektedir.

Onun böyle meth ü sena edilip de adının Hz. Peygamber tarafından bağışlanması üzerine ashab-ı kiramdan her biri birer yadigâr ve bir de yeşil yaprak vermişler. Hz. Peygamber tekrar Hz. Ali'ye dönüp, "sen ne verirsin ya Ali?" diye sorunca Ali de "Allah'ın emri üzere kızım Rukiyye'yi emmim oğlu Sultan Ahi Evran'a verdim" şeklinde karşılık vermiştir. Hz. Peygamber hemen ikisinin nikâhını kıymış, üç gün düğün yapılmıştır. Birinci gün otuz koyun, ikinci gün otuz üç kır keçi ve üçüncü gün de otuz üç kır sığır kesilip konuklara ikram edilmiştir.

Düğünden üç gün sonra Ahi Evran gelip Resulullah'ın elini öpüp icazet almış, Resulullah (S) da Ahi Şeyh Mahmud'un elini sağ eliyle tutup İmam Ali'nin mutfağına girmişlerdir. Mutfakta düğünde kesilen hayvanların derileri ve gönleri bir araya toplanmış vaziyetteydi. "Resulullah, kimi koyun ve keçi ve kimi sığır derilerini mübarek eliyle ve muciz bahiresiyle birer birer Sultan Ahi Evran Şeyh Mahmud'a teslim etti, mucizatiyle dua eyledi."

Şeyh Sultan Ahi Evran da bir gün ve bir gece boyunca çalışıp derileri renklerine göre tasnif etti ve her renkten birer tane bağlayıp Resulullah'a götürdü. Orada bulunan sahabeler, bu yapılan işten dolayı Ahi Evran'ı hayretler içinde temaşa etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Ali bu derilerin en iyi görünenlerinden birini kamçı sapıyla perdah eylemiş, Sultan Ahi Evran da "Ya Resulullah, şakird, san'atın tamam edip hizmetin üstadına beğendirince, meyan beste iken kemer besteliğin olmaz mı?" diye sormuştur. İşte o sırada Hz. Resulullah, Cebrail'in kendisine bağladığı kemeri kendi mübarek eliyle Ahi Evran Sultan'ın beline bağlayıp ona icazet vermiş, ona dua etmiştir. Bu duanın peşi sıra, otuz iki esnaf piri'nin dışında kalan yetmiş iki buçuk pire de izin ve icazet vererek kemer beste edip el kaldırıp dua etmiştir. O sırada Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail'le beraber Hz. Ali ve bütün kemer beste olan pirlere de el kaldırıp Sultan Ahi Evran'a dua etmişlerdir. Bu yapılan duaların içerisinde kazançların bol olması, ticaretlerinde kamuya faydalı işler yapılmasından söz edilmekte, bunun yanında debağ olanların kasap olmaya heves bile etmemeleri istenmekte ve debağlıktan kasaplığa geçenele de beddua edilmektedir. "Sultan Ahi Evran'a izin verip sanayi'de otuz iki esnafın pirlere de maadası hariçti. Bilcümlesi yetmiş iki buçuk pire destur ve icazet ile

kemer beste edip el kaldırıp dua etti. Ol hinde Cebrail (A) ve Mikail ve İsrail ve Azrail (Aleyhimüsselam) Hz. Ali ve sair melaikeleriyle el kaldırıp ve cemi kemer beste olan pirlar el kaldırıp Sultan Ahi Evran hazretlerine dua etmişlerdir ki kârlarına berekat ve dahi Sultan Ahi Evran Şeyh Mahmud'un tarikine ve erkânına inkıyad ettiler ve Resulullah huzurunda bilcümlesi bu tarika ve bu erkâna âşık oldular. Âşık olanlar Berekat-ı Halil'e niyaz etsinler, cemi kesblerinde ve ticaretlerinde cemi yol ve erkân Ahi Evran Sultan ocağundan talep etmesünler. Kesblerinde ve ticaretlerinde bilcümleye nef'-i âm olsun deyu binaen ala zalik ba'dehu şöyle malum ola ki debbağ olan kassab olmağa talib olursa ta'zir olunup yakasın kesip borkün alup ocağdan reddoluna. Bu taziri etmezler ise cemi pirlarin laneti ve birader zadenin bedduasını kabul etmiş olur. Tazir-i hakikat değneği uralar doksan dokuz değnek uralar, bin akçe tarikat cerimesini alalar.”

Görülüyor ki bu şecerename'de de Ahi Evran, Hz. Peygamber'e çağdaş yapılmakta, debbağlık iznini onun mübarek elinden ve dilinden almakta, ilk şed bağlama töreni bizzat Hz. Peygamber tarafından yapılmakta, adı onun tarafından verilmekte ve Hz. Ali'nin kızıyla evlendirilerek Resulullah ile akrabalık bağı kurulmaktadır. İlginç olan Hz. Peygamber, Mahmud'a Türkçe bir isim vermektedir. Kanaatimizce böyle yapılarak Ahilik müessesesinin sağlam temeller üzerinde bulunduğu ve sadece maddi değil, aynı zamanda manevi bir kuruluş olduğu da vurgulanmak istenmektedir. Yine bu duada Ahiliğin ilk prensipleri de bulunmakta ve aynı zamanda yine bu ilgili kısımda diğer prensiplerin de Ahi Evran tarafından konulacağına işaret edilmektedir. Yapılması istenen ve istenmeyen işlerin de ilkleri burada belirlenmiş olmakta ve Ahilerden kamuya yararlı işler yapmaları istenirken debbağlıktan kasaplığa geçenler için verilecek cezaya da değinilerek bundan sonraki ilkelerde cezanın nasıl olacağına da vurgu yapılmaktadır.

Şecerename'nin tam burasında bir tayy-ı mekân ve tayy-ı zaman olgusu yaşanmakta ve Ahi Evran birden bire yaklaşık yedi yüz yıl birden ileriki bir zamana, yani asıl yaşadığı çağa gelerek Kırşehir'e yerleşiyor. İşte burada kanaatimizce halkın muhayyilesi devreye girmekte ve Ahi Evran'ı önce Hz. Peygamber'den manevi feyzini aldırdıktan sonra kendi zamanına getirip asıl olması gereken yerde görmektedir. Şecerename'ye göre Ahi Evran Sultan birçok şehir gezdikten sonra “çok vilayetlerde kerameti zahir olup Kırşehri'ne kadem bastıkta a'yan-ı ekâbirleri geldiler ‘Ya devletlu bizim bir havfımız var, bir ejderha peyda oldu, anın şerrinden bizi halas eyle’ deyu niyaz ettiler ve ejderhayı ana gösterdiler. Dua edip ejderhanın yüzünü yüzüne sürderek Aziz Ahi Evran'a ejderha kendini teslim eyledi. Aziz Ahi Evran hazretleri o ejderhanın boğazına zincir takıp ve kârhanesinin tahtına bağlayup cümle nas böyle göricek küllühüm muti olup Sultan Ahi Evran hazretlerinin kârına ve kesbine ve ocağının ve tarikinin damına ve sebatına dua eylediler.”

Şecerename'de Ahi Evran'ın hangi vilayetlere gittiği belirtilmemekle birlikte "çok vilayetlerde kerameti zahir oldu" ifadesinden onun hakkında yazılı olanlar ışığında Kayseri, Denizli ve Konya'yı dolaşıp oralarda debbağlık mesleğini öğrettikten sonra Kırşehir'e gelip burada da bir debbağ atölyesi açtığını anlıyoruz. Burada bir epizotla karşılaşılıyor. O da her yerleşim yerinde rastlanan bir efsanedir. Hemen hemen her şehirde ve köyde bir yılan, o şehri veya köyü yutmaya gelir ve şehrin veya köyün bir ulusu veya değer verilen bir güç o yılanı engel olup veya onu taş haline getirip şehri kurtarır. Yerleşim yerleri efsaneleriyle yaşar ve gelişir. İşte Kırşehir'in efsanesi de yine bir yılanın orayı yok etmeye gelmesidir. Kırşehir'in şansı da Ahi Evran'ın o sırada orada bulunmasıdır. Adı da yılan anlamına gelen Ahi Mahmut, yılanı ehlileştirip boynuna halka geçirmiş ve atölyesinin altına bağlamıştır. Bu epizot, Ahi Evran'ın kendini ispat anlamına geldiği gibi, onun bu şehre bir emniyet sağladığını da gösterir.

Şecerename'ye göre Ahi Evran'ın Kırşehir'deki hayatı fazla uzun sürmemiş ve doksan üç yaşında vefat etmiştir.

Şecerename'ye Göre Ahilikteki Bazı İlkeler ve Cezalar

Buradan itibaren Ahiliğin dayandığı ilkeler, bu teşkilatta uyulması gereken kurallar, kurallara uyanların mükâfatı ve uymayanlara verilecek cezalar ile mesleklerin kimlere dayandırıldığı yazılmıştır.

Ahilikte en önemli ilke teşkilat mensuplarının Ahi Baba'ya ve birbirlerine güvenmesidir. Özellikle Ahi Baba'ya güvenmeyenler, derhal tazir edilirler. Belgemizde bu durum şöyle ifade edilmektedir: "Sultan Mahmud Ahi Evran tekasüm-i gurema-i hakikat iyn-i erkân buyurup tertib-i debbağın ve sair esnafı buyurmuşlar ki şecere-i şeriflerinde Ahi sözü pir sözü. Ahi sözüne itimad etmeyenlerin üzerine pirlere laneti olsun ve Hak didarlarından merdud olurlar ve Habibullah Muhammed Mustafa (S)in şefaatinde mahrum olurlar ve pirlere bedduası onların üzerine olsun ve her medinede mevcut olan debbağ fukaraları ve sair bilcümle esnaf fukaraları pir-i piran aziz-i azizan ve Sultan Mahmud Ahi Evran (Kuddise Sirruhü'l-Azizin) bilcümle terbiyeti'l-fukara bâiradetü't-telamiz dest-i Sultan Ahi Evran göceklerine ve şecere-i şerifine itimad etmeyenin kendüye zararı vardır. Şöyle malum ola ki yakasın kesüp borkün alup ocaktan reddoluna. Eğer reddolunmaz ise cemi pirlere laneti ve bizim bedduamızı kabul etmiş olur."

Görülüyor ki Ahi sözü pir sözü demektir ve Ahi sözüne itimad etmeyen için en önemli ceza, Allah'ı görmekten, Hz. Peygamber'in şefaatinde mahrum edilmeleri ve ona pirlere laneti gelsin diye beddua etmektir.

Ahilerin ortak bir gelirleri veya ortak bir sandıkları vardır ve bunun taksimi de esnaf pirlere tarafından belirlenmiştir ve buna uymayanların da cezası vardır. Bu taksim de şöyledir:

“Pirlerin taksim-i gureması budur ki Ahi Baba üç hisse ala muhalefet olunmaya, kethüda iki hisse ala muhalefet olunmaya ve yiğitbaşı iki hisse ala muhalefet olunmaya ve otuz yıllık üstadlar ikişer hisse ala muhalefet olunmaya ve yirmi yıllık üstadlar bir buçuk hisse ala muhalefet olunmaya ve on beş yıllık üstadlar birer hisse ala muhalefet olunmaya ve on yıllık üstadlara hissenin rub'un vereler. Ve sairleri bu tertib üzere halli halince teselli olunup ve tekyenişin-i gülbeng-i Muhammediye'ye hazır olalar. Dua eyledikde pirlerin ismini yad edeler. Gülbeng-i Muhammedi çeküp selamet birle dağılalar. Şöyle malum ola ki otuz yıllık üstadlar ve yirmi yıllık üstadlar Ahi önünde ellerin salup sözüyle mücadele eder ise yakasın kesüp borkün alup tekrar şakirdliğe vereler. Kabul etmeyecek olursa reddoluna. On beş yıllık kalfa serkeşlik ederse tazir olunup tekrar şakirdliğe vereler. Kabul etmezse merdud oluna. Ve on yıllık kalfa serkeşlik ederse tazir-i hakikat değeneğini urduktan sonra makramasın boğazına takıp zaviye kapısına kurban asıp yüz sürecek olursa üç günden sonra suçu affoluna. Meclis edip postuna laik edüp oturalar. Şöyle oluna ki cemi-i bilad-i İslamiye'de vaki olan debbağhanemize layık olan deriyi ve eğer palamudu ve eğer mazi ve eğer yaprak ve sair şeyleri varid bir cümle (bilcümle) tüccarlar geldikde zaviye kapısına yüklerin indirip Ahi Baba ve kethüda ve yiğitbaşı ve tekye-nişin yedlerine teslim edip sonra yiğitbaşları cümle ustaları davet edip herkesin hizmetine gideler. Anlar gittikten sonra Ahi Baba ve kethüda ve yiğitbaşı ve tekye-nişin bazar edip akçesin versin sonra taksim oluna pirlerin buyurduğu minval üzere üstadlar herkes hissesin dükkânına alınalar herkes halli halince teselli olunup gülbeng-i Muhammed çekilip selamet-i birle dağılalar. Şöyle ola ki sair diyardan gelen üstadlar keçi, koyun ve oğlak ve sığır ve camış derilerini cem edip fukaralara zulm edip ziyade baha ile avlar (kandırır) imiş. Allah Teala'nın ve Resul'ün ahkam-ı şeriyyesin icra edeler. Kadı efendiler zeyn-i fazl-ı kutbi'l-arifin Sultan Mahmud Ahi Evran pirin şecere-i şerif vusul bellü kere meclis-i şer'-i şeriflerine dâhil oldukta şöyle taziz-i kelim edip mezburları talep ederiz dedikte ol makule kimesneleri meclis-i şer'e davet edip şecere-i şerifde devren ve müdün (?) beru bir ocaktan bir ocağa alına gelmiş değildir. Sultan Mahmud Ahi Evran pirimizin şecere-i şerifinde mestur ve mukayyed olan budur ki şer'î şerifi icra edeler. Kadı efendiler şecere-i şerife itimad edeler, ğaflet olunmaya. Tahriren fi şehr-i cemaziye'l-ahir sene sittin ve mieteyn ve elf. (1260)

Bu metinde görülüyor ki Ahi teşkilatı, hem şehirdeki alış verişe bir düzen getirmekte, yabancı ustaların derileri fakir fukarayı kandırarak fahiş fiyata satmalarına engel olmakta, hem de teşkilatta görev alanların haklarını korumaktadır. Yapılan işlerden elde edilen gelirden, görevli olan Ahi Baba'nın, yiğitbaşının, zaviyede görevli tekye-nişin'in yaptıkları hizmetler karşılığında ücret almaları sağlanmaktadır. Yine elde edilen gelirden o işle ilgili meslek guruplarındaki usta, kalfa vs. de derecelerine ve hizmet yıllarına göre pay dağıtılması sağlanmaktadır. Buna itiraz edenlerin de ustalıktan kalfalığa, kalfalıktan da çıraklığa geri döndürüleceğine ilişkin müeyyideler konulmuştur.

Buradan itibaren Ahilikte en önemli şartın, erkân ve manaları bilmek olduğundan söz edilmektedir. “Meani cemi debbağlara ve otuz iki esnaflara nafidir. Bilgi ve agâh olgıl ki her kim ki bu manaları ve bu erkânları bilmese yediği ve içtiği haramdır ve ana şakir olmak yok ve öğretmek ve başka çıkarmak haramdır. Ve her kim bu tarikleri ve bu yolları bilmese pir perverdeliği yoktur ve şakirde destur vermesi reva olmayıp pirlerin lanetine müstehak olurlar.” Burada dikkat çeken önemli bir nokta mana ve rükünleri bilmeyenin çırak yetiştiremeyeceğinin belirtilmesidir. Bu bakımdan seçerenamenin tam burasında çocukların çıraklığa kabul edilirken, bu erkân ve manaların öğretilmeye başlandığına işaret edilmektedir. Yetiştirilmek üzere zaviyeye ve bir esnafın yanına alınan çocuklar hemen eğitime başlanır. “Kapıdan içeri girdikde küçükleri alıp esselamüaleyküm ya talib, ehl-i şeriat nazarında tarikat karındaşlar bir küçük yetiştirdiler. Erenler nazarlarında revan etmek murad ediyorlar deyip dört kapının selamını bu vechile duydular (deva ideler). Ondan sonra diyeler ki erenler üstadlar buyurursunuz? Hazır olan erenler buyuralar ki ehlen dememle deyüp üç kere Allahü Ekber Allahü Ekber la ilahe illallahu vallahüekber Allahu Ekber ve lillahilhamd (deyip) andan sonra üstadların ellerini öpeler.”

Demek ki daha kapıdan içeri girince eğitim başlamakta ve küçük çocuklar kademeli olarak eğitilmektedirler. Daha sonra çocuklara girdikleri yolun ne olduğu anlatılarak çocuğun nefisini sakinleştirmesi gerektiği, yani verilen işleri itiraz etmeden yapması gerektiği öğretilir. Girilen bu yolun başlangıcı çırağın tesekkün duymasıdır. Sonra aynı şekilde ustanın da çırağına karşı aynı şekilde sadakatle davranıp onu rencide etmeyeceğine dair söz vermesi gerekmektedir. Usta ve çırak bu ilk iki konuda aralarında bir sözlü antlaşma yaptıktan sonra usta, çırağına, yapması gereken beş hizmeti anlatır. Bunlar da sırasıyla şöyledir:

Usta ilk olarak dükkânın anahtarını çırağa verir ve çıraktan gidip dükkânı açmasını ister. Bunun nedeni, çırağın dükkânı çekip çevirmeye yeteneğinin olup olmadığını anlamak içindir.

Usta ikinci olarak çıraktan sakalık yapmasını ister. Çırak su getirir ustasının abdest almasına yardımcı olur ve ondan dua alır.

Üçüncü olarak çıraktan cömertliği öğrenmesini ister.

Usta, dördüncü hizmet olarak çırağın el kavuşturup edep içinde durmasını ister.

Beşinci olarak da çırağın üç gün boyunca aç kalmasını, yedi gün de kımıldamadan ayakta durmasını, bir köşede sinmesini (gizlenmek), ayrıca kırk gün açlık ve yalnızlık çekmesini ister.

Anladığımız kadarıyla özellikle son iki hizmet zaviyeden istenen ritüellerdir.

Sonuç itibarıyla çırağın, işe ve eğitime başladığı günden itibaren bu beş evrede gerçekleştirdiği ritüellerle bin bir günü bulan bu süreç, üstadların öğrenciden veya çıraktan memnuniyet duymaları ve sonunda icazet ve inabet vermeleriyle erkân üzere tamamlanır.

Şecerename'de buradan itibaren manaların öğrenilmesine geçilmektedir. Bu manalar, üçü şeriatın, üçü tarikatın, üçü marifetin ve üçü de hakikatın olmak üzere toplam on iki nefes veya anlam olarak ifade edilmektedir. Her birinin anlamları şakirde teker teker öğretilir ve sözgelimi “şeriatta dilin şahadetdir, tarikatta elin seccadedir, hakikatte ayağın ibadettir” denilir.

Bütün bunlar öğretildikten sonra öğrenip öğrenmediğinin anlaşılması için çırağa çeşitli sorular sorulur. Eğer sorulara öğretilen üslup üzere cevap verebilir ise çırak makbul, veremez ise çürük sayılır. Yol ve erkânın ne olduğu da sorulanlar arasındadır. Ustalar çırağa “di(ye)ler ki yol nedir, erkân nedir? Cevap vere ki yol lailaheillellah ve erkân Muhammedün Resulullah'dır. Dahi di(ye)ler ki üstad da hizmet nedir? Erenler meydanında süpürge çalmaktır (süpürmek). Dahi di(ye)ler ki süpürge ele alıp orta süpürüp ondan sonra sakalına yapışıp durmanın manasının nedir? Oldur ki erenler meydanına sakalım süpürge demektir. Dahi nerden geldin ve andan ne götürdün? Cevap oldur ki erenler meydanında götürdüm, erenler selamın alı kodum (diye) cevap vereler.”

Şecerename'de Esnaf Uluları

Şecerename'nin bundan sonraki kısmı ise esnaların pirlерinin tanıtıldığı bölümdür. Mertebelerine göre mesleklerin pirleri, sağ veya sol tarafta yer almaktadır şeklinde tanıtılmaktadır. Ahi Evran'dan başlayıp Hz. Adem'e dönülerek oradan itibaren hangi mesleğin piri hangi peygamber veya ulu kişi ise öyle ifade edilip belirtilmektedir. Toplam 72 esnafın pirlinin belirtildiği bu bölüme bir örnek olmak üzere ilk iki sırada yer alanları buraya alalım.

“Sağ tarafta oturan esnafları beyan eder gaflet olunmaya. Sahibu'l-erkân Ahi Evran pir-i debbağan sahib-i sancak tesellüm olundu. Yerleri baştadır. Tabakat erenlerinin nur-i çeşmidir, ana binaen mukaddemdir gaflet olunmaya. Pir Ahi Evran ibni Abbas Ekber'dir. Binaen lillah âlidir.

Sol tarafta oturan esnafları beyan eder, gaflet olunmaya. Hz. Adem safiyyullah aleyhisselam pir-i çiftçiyan cemi rençberlerin piri. Cümle ikameti anınla olur. Sol kolun başındadır ve reyinden malum ola.”

Erzurum'da Ahilik

Erzurum'da istinsah edilen ve yeniden yazılan bu belge, Erzurum'da bir Ahilik geleneği bulunduğunu göstermektedir. Tam olarak ne zaman yazıldığı bilinmemekle beraber, yenilenme yani tekrardan yazma zamanı 18. yüzyıla ait bu belge bize Ahilikle ilgili genel bilgiler vermektedir. Belgenin Erzurum'da bulunması ise Erzurum'da eski bir Ahi geleneği bulunduğunu göstermektedir. Nitekim 14. yüzyılda İbni Batuta'nın Erzurum seyahatinde Ahi Duman Baba isimli yaşlı bir zattan söz etmesi, Erzurum'da böyle bir geleneğin çok erken devirlerden itibaren bulunduğunu göstermek açısından önemlidir.

İbni Batuta'nın seyahatnamesinde en dikkat çekici hususlardan biri, Anadolu'da gittiği her yerde Ahilerin bulunmasıdır. Her gittiği yerde Ahi zaviyelerinde kalmış olan İbni Batuta, Erzincan'da da bir Ahi zaviyesinde kaldıktan sonra Erzurum'a geçmiştir. İbni Batuta konu hakkında şunları söylüyor:

“Buradan Erzurum'a gittik. Irak sultanının hükmü altında bulunan şehir, geniş bir alana yayılmış olmakla beraber iki Türkmen taifesi arasında baş gösteren savaşlar yüzünden büyük ölçüde harap olmuştur. Şehri üç ırmak keser, evlerin çoğu bağ ve bahçeler arasında bulunur. Erzurum'da Ahi Duman'ın zaviyesine inmiştik. Bu zat, ileri bir yaşta olup, yüz otuz yaşını aştığı halde, hala bir değneğin yardımıyla yürüyebilmekte, hafızası bütün canlılığı ile durmakta, beş vakit namazını kılmakta idi. Ben, açlığa dayanamayarak sadece orucu yemekten başka bir kusuruna tesadüf etmedim. Verdiği yemekte bizzat bizlere hizmet eyledi ise de, hamam hizmetimize oğullarını koşmak zorunda kalmıştı. Zaviyeye indiğimiz ikinci günü yola çıkmak istediğim zaman, bize gücenerek buna engel olmaya kalkıştı ve şayet böyle harekette bulunursanız, konukluk en aşağı üç gün olduğuna göre, bizim bu şehirdeki itibarımızı kırmış olursunuz, dedi. Bunun üzerine biz de orada üç gün kalmak lüzumu ile karşılıklı olduk.¹

İbni Batuta, m. 1325 yılında Hac vazifesini icra etmek için memleketinden çıktuktan sonra gezip gördüğü yerlerde kendisine gösterilen ilgi ve kendi gezi merakıyla kısa zaman sonra tekrar seyahate çıkmış, uzun zaman süren seyahatinden sonra 1349 yılında ülkesine dönmüştür. Gezdiği yerlerin sırasına bakıldığında ve yapılan araştırmaların sonucunda anlaşılan o ki İbni Batuta'nın Erzurum'a geldiği tarih, 1330-31 yıllarına tekabül etmektedir. İbni Batuta'nın geldiği dönemde Akkoyunlu ve Karakoyunlu iki Türkmen aşireti arasında yaşanan savaşlar devam etmekteydi. İbni Batuta'nın geldiği sıralarda Ahi Duman Baba, 130 yaşında olduğuna göre 1330-31'dan yüz otuz yıl geriye gidildiğinde doğumu, 1200-1201 yıllarına karşılık gelmektedir. Bu da Moğolların Anadolu'ya gelmeden önceki yıllara ait olduğu konusunda bize bilgi vermekte olup o yıllarda Erzurum'da Ahiliğin varlığını gösterir. Ahi Duman Baba'nın kabri Narmanlı Camii'nin kiblesinin solundaki bir ara sokaktaki bulunan Veysel Kullebi'nin evinin bahçesinde, hatta neredeyse evin altında bulunmaktadır ve maalesef harap haldedir.

Ahi Duman veya Toman Baba'dan İbni Batuta'nın söz etmesine rağmen, başka kaynaklarda ondan söz edildiğine rastlayamadık; dolayısıyla hakkında fazla bir bilgi bulunmadığını tespit ettik. Bununla birlikte günümüzde gelenekselleşen esnaf yürüyüşlerinin Erzurum kutlamaları, Ahi Duman Baba'nın kabrinde başlamaktadır. Toplanan kortej, buradan hareket etmekte ve etkinlikler öyle başlamaktadır. Yakutiye Medresesi'nin arka duvarına bitişik kümbet türbeye de İbrahim Hakkı Konyalı,

¹ İbni Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler, hazırlayan; İsmet Parmaksızoğlu, MEB. Yayınları, s. 28, İstanbul, 1971.

Ahi Baba Türbesi denildiğinden söz etmektedir. Ancak yaptığımız incelemelerde, bu bilginin doğru olup olmadığı konusunda kesin bir bilgi ve kanaate ulaşamadık. Bu bakımdan herkesin üzerinde birleştiği Ahi Baba mezarının, sözünü ettiğimiz Narmanlı Mahallesi'ndeki yeri olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Erzurum'da bundan başka Ahi mezarları da bulunmaktadır. Bunlardan biri İbrahim Hakkı Konyalı tarafından Sığircık Mahallesi mezarlığında tespit edilen Ahi Fahrettin mezarıdır. Baş taşının iç yüzünde, yine Konyalı tarafından okunan şu kitabe bulunmaktadır: “Allahümmeğfir verham lisakini haze'l-kabr es-Saîd eş-Şehîd el-Ġazî el-Maktûl Ahî Fahrüddin b. Mehmet Şah Bilgur ila Rahmetillahi Leyleti'l-Kadri sene sittetün ve selasîn ve seb'a mietin”

Aynı mezar taşının arka yüzü fırfırlı bir şekilde süslenmiş, güzel bir kandil ve kelime-i tevhit yazılıdır. Yine aynı taşın sol kenar/yan tarafında kabartma halinde bir kama ile düz bir kılıç bulunmaktadır.

Ayak taşının dış yüzünde “İnnellahe la yudû ecre men ehsene amela” yazılı olup iç yüzünde de şu Farsça beyit bulunmaktadır:

“Ey dirîğa fahr-ı devrân-ı cihân
Bîgünâh u .....bîgümân
Şîr-i merdbûd u sipehsalâr hem
Serv-i kad-ı pehlivân nev-cihân”

Kıt'anın ikinci mısrasındaki bir kelime silindiği için okunamamıştır. Şiir, Ahi Fahrettin'in bir cengâver, bir komutan olmasına ve adıyla bağlantılı olarak dünyanın övücü olmasına rağmen tuzağa düşürülmesinden dolayı çaresiz kaldığı için öldürülebildiğini ifade etmektedir. Şiirin anlamı şöyledir:

“Ey dünyanın övünç kaynağı olan kişi
Günahsız (tuzağa düşürülmesinden dolayı) çaresiz
Aslan gibi bir adamdı hem de komutan
Selvi boylu, pehlivan ve yiğit (idi).”

Kitabede çok açık bir şekilde Ahi Fahrettin'in, Mehmet Şah Bilgur'un oğlu olup 736 senesi Ramazan ayında Kadir Gecesi'nde şehit edildiği belirtilmektedir. Ahi Fahrettin'in şehitlik mertebesine ulaşmadan önce de gazi olduğu yine kitabeden anlaşılmaktadır. Baş taşının yan yüzündeki kama ve kılıç figürleri, Ahi Fahrettin'in mezar taşındaki yazıda belirtildiği gibi öldürüldüğünü göstermektedir.²

Ahi Fahrettin'in o yıllarda Erzurum'da yaşayan bir Ermeni tarafından tuzağa düşürülerek şehit edildiği bilinmektedir.³

² İbrahim Hakkı Konyalı, Abideleri ve Kitabeleriyle Erzurum Tarihi, s. 502-503, Ankara-2011.

³ Bu konuyla ilgili olarak bkz. Muzaffer Taşyürek, 13 Eylül 2009 tarihli Erzurum Gazetesi; Abdurrezzak Türk, 21 Ağustos 2011 tarihli Erzurum Gazetesi.

Yine İbrahim Hakkı Konyalı, Erzurum'da bir de Mehdi Şeyh Abbas Zaviyesi olduğunu, ancak bir asır evvel bu zaviyenin yıkıldığını belirtmektedir. Bu zaviyenin kim tarafından yıkıldığının tespit edilemediğini belirten Konyalı, zaviye duruyor olsaydı kitabesinden zaviyenin banisinin ve vâkıfının kimler olduğunun mutlak surette tespit edilebileceğini ama artık bunun imkânsız olduğunu ifade etmektedir.⁴ Bununla birlikte Mehdi Abbas'ın türbesi halen ayaktaadır.

Bundan başka Erzurum'un önemli tarihi şahsiyetlerinden biri olan Pir Ali Baba türbesinin vakfiyesinde Erzurum'da Ahi Pir Mahmut sokağından, Tuzcu Köyü'nde Ahi Yusuf Zaviyesi'nden bahsedilmektedir. Ahi Pir Mehmet, tahminen Ahi Pir Mahmut (Mehmet) Sokağı olarak bilinen mahaldeki Ahidir; hakkında isminden başka malumat bulunamadı. Erzurum, Kanuni Sultan Süleyman döneminde imar edilirken, mahalle isimleri, orada bulunan zaviyelerin adlarına göre teşkil edilmiştir. Örneğin Ahi Pir Mehmet Zaviyesi'nden (1520) dolayı mahalleye bu isim verilmiştir. Ayrıca 1540 tarihli Şer'iyye Sicili'nde diğer bir mahallenin adı ise Ahi Eyvad'dır. Yine Erzurum'un 30 km. batı tarafında bulunan Tebrizcik Köyü'nde bulunan üç kitabeli mezardan birinde "Ahi Abdurrahman'ın oğlu Mehmet" yazısı bulunmaktadır.⁵ Erzurum'da bilinen diğer Ahiler şunlardır: Ahi Pir Mehmet, Ahi Hacı İbrahim Baba, Ahi Arif Efendi. Ahi Pir Mehmet, tahminen Ahi Pir Mahmut Sokağı olarak bilinen mahaldeki Ahidir, hakkında isminden başka bilgi bulamadık. Ama Hacı İbrahim Baba ile Arif Efendi hakkında az da olsa bilgiye ulaşabildik.

Buna göre Erzurum'daki Ahilik, 19. yüzyıl sonlarıyla 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Hacı İbrahim Baba tarafından temsil edilmiştir. 1930 yılında vefat eden ve asıl mesleği Debbağlık olan Hacı İbrahim Baba'nın, Arapça ve Farsçayı iyi bildiği rivayet edilmektedir. Erzurum'da, Hacı İbrahim Baba ile ilgili birçok menkıbe halk tarafından bilinmekte ve kendisine saygı duyulmaktadır. 1965 yılında Erzurum'un tanınmış ailelerinden Cinisli ailesine mensup ve bu bildiri sahiplerinden Ömer Özden'in de amcazadesi olan Canip Özden tarafından Hacı İbrahim Baba'nın kabrinin hemen yanında onun adına bir de cami inşa ettirilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanının biraz öncesi ve sonrasında ise Debbağlık Şeyhi Arif Efendi, Erzurum'daki Ahilik geleneğini devam ettirmiştir. 1950'lere hatta 1960'lı yılların başlarına kadar varlığını devam ettiren Ahi Yiğitbaşları bu yıllardan sonra Esnaf ve Sanatkâr Birlikleri kurulunca gelenek de tarihten silinmiştir.⁶

⁴ Konyalı, age., s. 493.

⁵ Abdurrahim Şerif Beygu, Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri, Bozkurt Basımevi, İstanbul, 1936, s. 160.

⁶ Abdurrahman Zeynal, Selçukludan Günümüze Erzurum Eğitim Kurumları Tarihi, Erzurum İl Özel İdaresi Yayınları, Erzurum, 2011, s. 181.

Başlangıçtan son zamanlara kadar Erzurum'daki Ahilerle, Ahiliğin merkezi konumunda olan Kırşehir Ahiliği arasında sürekli bir irtibat olmuştur. Kırşehir'deki Ahi teşkilatının Erzurum'daki debbağlar üzerinde önemli bir etkisi vardı. Ayrıca Erzurum'da debbağlık oldukça önemli bir meslek olup, hem bir çarşısı vardı ve hem de bir çeşmesi bulunmaktadır. "Erzurum'da debbağlar şeyhinin esnaf üzerinde nüfuz ve icraatı mutlak bir surette idi. Sanatında hilekârlık eden esnafın dükkânı kapattırılır, çürük ve hileli yaptığı iş, ibret olmak üzere dükkânının kapısı üstüne çivilenerek teşhir edilirdi. Bu yüzden sanatkarların iyi yetişmesi, sağlam ve dayanıklı eşyaların yapılması, bu tarikatın otoritesi sayesinde mümkün olmuştu."⁷ Günümüzde bu meslek de diğerleri gibi yok olmak üzeredir ve fakat Dabakhane Çeşmesi halen aktif olarak Erzurumluların su ihtiyacına cevap vermektedir.

Ahi Evran'ın halifeleri her yıl Erzurum'a gelirlerdi. Bu gelen Ahi halifeleri, Ahi Evran'ın Kırşehir'deki türbesinde bulunan kuyudan bir testi su getirerek testiye Mehdi Abbas'ın mescidi üzerinde yapılan camiin (Mehdi Efendi camii veya Sığırcık camii) minaresine asarlar, böylece bu suya gelen sığırcık kuşları çoğalmasa ve Ahi Evran'ın duasının bereketiyle şehrin çekirge afetinden korunması sağlanırdı. Bu adet, h. 1300 (m. 1882-1883) senesine kadar devam etmiştir.⁸

Ahi Evran'ın halifelerinin Kırşehir'den Erzurum'a gelişlerinde Debbağlar Tekkesi'nde büyük bir tören yapılır, tören sırasında tekkede saklanan tarikat bayrağı çıkarılıp tekkenin kapısına asılır, bütün esnaf şeyhleri buraya gelirdi. Bu ziyaret ve merasim bittikten sonra bütün esnaf şeyhleri, esnafları ile beraber, şehrin ileri gelenlerinin ve halkın da katılımıyla hep birlikte Abdurrahman Gazi'ye giderlerdi. Sultanın Sekisi'nde kazanlar kurulur, kuzular kesilir pilavlar pişer, büyük sofralar kurulurdu. Yemekten sonra kalfalıktan ustalığa yükselen kaç tane sanatkar varsa bunlar halifenin önünde diz çöker, diğer esnaf ise halka şeklinde dizilirlerdi. Debbağlar şeyhi halifeye, tarikata yeni giren ustaları takdim eder halife dua edip peştamalları yeni ustaların bellerine bağlayarak enselerine birer sille vurur ve bunlar halifeden başlayarak bütün büyüklerin ellerini öptükten sonra usta adayının sorumlu ustası onun bilgi, başarı, beceri ve kabiliyetlerini anlatır. Aday en son ustasının elini öper, devlete millete bağlılık sözü verir ustalık iznini alır ve böylece tören tamamlanırdı.⁹

Sonuç

Gerek yazılı bir belgenin bulunuşu, gerek İbni Batuta'nın aktardığı bilgiler, gerek mezar taşlarındaki bilgiler ve gerekse günümüzdeki bazı uygulamalar, Erzurum'un bir Ahi şehri olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan Erzurum'daki

⁷ Beygu, age., s. 191.

⁸ Beygu, age., s. 191.

⁹ Beygu, age., s. 191.

Ahilerin Kırşehir’le irtibatlarının çok iyi olduğu görülmektedir. Erzurum’da ticari terbiyenin ve ciddiyetin yüksek oluşu da bunun delilidir. Yaklaşık iki bin metre yükseklikte ve yolların kavşağında bulunan Erzurum’daki ticari hayat çok canlı olmasa da ciddidir. Günümüzde bile bu ciddiyet ve esnafın ahlak kurallarına sıkı sıkıya uymaları, Ahi iş ahlakının özümsemiğini ve babadan oğla şeklinde tevarüs ederek günümüze kadar geldiği sonucuna ulaştırmaktadır.

KAYNAKÇA

1845 tarihinde yazılmış olan ve Haldun Reşat Tuzcuay’dan temin edilen Ahilik Şecerenamesi.

Abdurrahman ZEYNAL, *Selçukludan Günümüze Erzurum Eğitim Kurumları Tarihi*, Erzurum İl Özel İdaresi Yayınları, Erzurum, 2011.

Abdurrahim Şerif BEYGU, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*, Bozkurt Basımevi, İstanbul, 1936.

İbrahim Hakkı KONYALI, *Abideleri ve Kitabeleriyle Erzurum Tarihi*, s. 502-503, Ankara-2011. Bu kitap, Erzurum-2011 Üniversitesi Oyunları çerçevesinde Başbakanlık Tanıtma Fonu desteğiyle bastırılmıştır.

İbni Batuta Seyahatnamesi’nden Seçmeler, MEB. Yayınları, s. 28, İstanbul 1971, hazırlayan; İsmet Parmaksızoğlu.

ENDÜLÜS ÇARŞI-PAZAR DÜZENİ VE SELÇUKLU-OSMANLI GELENEĞİYLE MUKAYESESİ

Doç. Dr. Lütfi ŞEYBAN
Sakarya Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Endülüs'te çarşı-pazar çoğunlukla şehrin merkezindeki büyük caddeye veya ulucâmi ile dâru'l-mârenin çevresindeki geniş alana açılan dar sokaklardaki iki katlı binalardan müteşekkildi. Bu binaların zemin katı ticarî mekân, üst katı ise şehre dışarıdan gelen tâcir ve misafirlerin kalması için han veya otel olarak kullanılırdı. Bu hanlar bazen mahzen işlevi de görürdü. Kayseriye (el-kaysâriyye) olarak da adlandırılan bedestene gelince, genellikle ulucâminin yanında konumlanan ve bir tür kapalıçarşı olan bedestenin içinde, bir caddenin iki kıyısında karşılıklı dükkânlar, orta yerde ise sade havuz veya ağaçlandırılmış havuz bulunurdu. Bedestende satılan mallar, değerli ve pahalı olan türdendi. Her farklı meslek erbâbi için bedestenin sokaklarında belirli bir yer ayrılır ve her cadde orada toplanan meslek erbâbının adıyla anılırdı. Çarşıda satıcı olarak yer alabilmenin ve alışveriş işlemlerinin, Sâhibü's-sûk (çarşının hâkimi) diye adlandırılan Muhtesib tarafından denetlenen kuralları ve geleneksel İslamî ticaret ahlâkını esas alan âdâbı vardı.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ise, imalathane ve hanlar ile çarşı ve pazarlardan oluşan ticaret mekânları, geleneksel Orta Asya Türk ve İslam şehircilik kültürünün etkisi altında şekillenmiştir. Çarşı-pazar, genellikle sıra ya da sokak düzeninde konumlandırılmış dükkânlar ya da tek kitle halinde yapılandırılan tüccar hanları içinde örgütlenmiş ve ekonomik faaliyet konularına göre uzmanlaşma göstermiştir. Çarşı siteminin merkezini Endülüs'te olduğu gibi ulucâmi veya bedesten oluşturur. Bu merkezin etrafında da ticaret yapılan alanlar kuşak oluşturmaktadır. Bu kuşak aynı zamanda konaklama, dinlenme, ibadet ve kişisel hizmetler gibi fonksiyonlara da sahiptir. Çarşı sisteminin en dış kuşağını ise üretim yapılan alanlar oluşturmaktadır. Çarşı sistemi, ikamet alanlarından kesin çizgilerle ayrılmıştır. Hem Selçuklular hem de Osmanlılarda esnafın tâbi olduğu Ahilik prensipleri ve sistemi ile çarşı-pazar işleyişini kontrol eden bir görevli vardır.

Bu kısa bilgilerden de anlaşılacağı gibi, Endülüs çarşı-pazar düzeni Selçuklu ve Osmanlı Türklerindeki ile büyük benzerlikler göstermektedir. Çünkü her iki düzende de İslamiyet'in şehircilik anlayışı ve ticaret ahlâkı egemen unsurdur. Aralarında elbette küçük farklılıklar vardır. Fakat bunlar da daha çok coğrafi etkenler ve şartlardan kaynaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Endülüs, Selçuklu, Osmanlı, çarşı-pazar düzeni, İslam ticaret ahlâkı.

ABSTRACT

The trading venues in Al-Andalus, Seljukids and Ottomans, as well as in traditional Islamic cities, usually positioned in the form of street shops or organized in khans that configured in a mass merchants.

Markets, an area which is not only trade, but also is a system which with many places of production and social facilities. Therefore, the city is the center of life. In this system, the distribution of occupational groups in the bazaar and markets in a specific order. There are Grand Mosque and bazaar system as the center of the bazaar. Around this center, the areas of trade is structured in the form of a belt. This generation is also has personal services functions such as accommodation, recreation and worship. In the outer zone of the arcade system there are the areas of production. The arcade or bazaar system is divided into definite lines from areas of residence. From this information it is understood that the Andalusian market and the market order has great similarities with the Seljuk and Ottoman Turks. Because the dominant factor in the three layouts is the understanding of urban planning and commercial morals of Islam. Of course there are minor differences between them. But these are mostly due to geographical factors and social conditions.

Key Words: *Al-Andalus, Seljukid, Ottoman, arcade-bazaar system, Islamic business ethics.*

Giriş

Genellikle bilinen bir husustur ki, Endülüs'te erişilen refah düzeyi, Hristiyan Avrupa'da yaygın ekonomik koşullar ile keskin bir tezat arz etmekteydi. Roma İmparatorluğu'nun son yüzyılları boyunca Batı Avrupa'da sanayi ve ticaret azalmış ve Cermen istilaları bu gelişmeyi hızlandırmıştır. Buna karşın, Müslüman idaresi altına giren İspanya ve Portekiz (Endülüs), İslam dünyasının canlı ticarî hayatına aktif bir biçimde katılmıştır. Özellikle Emevî Halifeliği çağlarında (756-1031) Endülüs, iktisadî refahın zirvesine erişmiştir (Hillenbrand 1992: 112-135; Arberry 1967: 166-177; Calvert 1907: 28-32). Afrika, Yakın Doğu ve Bizans ile geniş kapsamlı ticaret yapan tüccarları, ayrıca iç ve dış pazarlar için oldukça kaliteli ürün imal eden usta zanaatkâr ve sanatçıları sayesinde Endülüs şehirleri birer endüstri ve ticaret merkezleri olarak gelişme göstermiştir (Constable 2002: 33-52). Altın ve gümüş sikkeleri ülkenin her yanında ve hatta bütün Batı Akdeniz bölgesinde dolaşımda olmuştur. Ayrıca, tarım bölgelerinde çağın en gelişmiş sitemiyle üretim yapan halklar da bu refah ve zenginlikten payını fazlasıyla almıştır (Palencia 1955: 10, 61, 71, 448, 463; Sâlim 1988: 292 vd.; Burckhardt 1972: 9-54; Lagardère 1991: 143-165; Özdemir 2002: 174-175; Rius 2009: 141-146; Tâhiri 1989: 122-136).

İşte, kendi çağlarında dünyanın diğer ülkeleri ve şehirlerine nispetle çok ileri bir sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine erişmiş olan Endülüs'te, çarşı ve pazarların da ne derece yoğun işlediği anlaşılabilir bir durumdur. Adeta ticaretin kalbi mesabesindeki çarşı ve pazarların düzeni ve sağlıklı işlemesi ise, bu ileri iktisadî düzenin temel unsurlarından birisiydi (İnân 1988: II, 488, 537-540; O'Callaghan 1975: 153-154; Mez 200: 433 vd.; Fikrî 1983: 35 vd.; McCabe 1985: 41-58).

Büyük Emevî ve Abbâsî imparatorluklarının o çağlara hükmeden parlak asırlarının sönmesinin ardından bozkırlardan tarih sahnesine inen Türkler, önce Selçuklular ve ardından da Osmanlılar ile insanlığın medeniyet serüveninde öncü rol üstlenmişlerdir. Kendilerinden önceki Müslümanlardan devraldıkları kültür-medeniyet mirasını, Orta Asya'dan sahip olduklarıyla birleştirerek kendilerine özgü hale getirmişlerdir. Bu devletlerin çarşı-pazar düzeni de doğal olarak daha çok İslâmî geleneğe uygun şekilde teşekkül etmiştir. Bu yüzden de Endülüs'tekiyle büyük benzerlikler sergilemektedir (Fierro 2006: 176).

1. Endülüs'te Çarşı-Pazarlar ve Hanlar (el-Funduk)

Arapça'da *es-sûk* kelimesi bugünkü anlamda çarşıdan çok pazar, piyasa ya da market anlamına gelmektedir. İspanyolca ve ona yakın dillere *zoco*, *azogue*, *açougue* ve *souk* şeklinde geçmiştir. Çarşı dendiğinde ise, daha çok revaklı kapalı han ya da kayseriye veya bedestenler ile dar geçit yani dar sokaklardaki dükkânlar kastedilmektedir. Çarşı-pazar çoğunlukla ulucâminin etrafında yer alan iki katlı binalardan müteşekkildi. (Resim 1) Bu binaların zemin katı ticarî mekân, üst katı ise şehre dışarıdan gelen tâcir ve misafirlerin kalması için han veya otel olarak kullanılırdı. Bu hanlar bazen mahzen işlevi de görürdü. Çarşı, şehrin merkezindeki büyük caddeye veya ulucâmi ve dârulimârenin çevresindeki geniş alana açılan dar geçitlere sahipti. Buralarda zanaatkârlar ile satıcılar, bu dar sokaklardaki dükkânlarında birlikte yaşarlardı.

Genellikle şehrin merkezini teşkil eden ulucâminin yanında, *Kayseriye* olarak adlandırılan bedesten yer alırdı. (Resim 2) Arapçadan İspanyolcaya *Alcaicería* şeklinde geçen kayseriye, Endülüs'te daha çok ipek üreticilerinin mamullerini depoladıkları ve şehrin hâkimi ya da valisi tarafından korunan yer olarak bilinmektedir. Bir tür kapalıçarşı ya da bedesten denebilecek kayseriye içinde, bir caddenin iki kıyısında karşılıklı dükkânlar, orta yerde ise sade havuz veya çevresi ağaçlandırılmış ya da çiçeklendirilmiş havuz bulunurdu. Kayseriyede satılan mallar, değerli ve pahalı olan türdendi. Her farklı meslek erbâbı için kayseriye'nin sokaklarında belirli bir yer ayrılır ve her cadde orada toplanan meslek erbâbının adıyla anılırdı. (Resim 3, 4)

Sebze-meyve pazarı ile et-balık pazarının ve koku yayıcı diğer ticarî ürünlerin satıldığı dükkânların, insanlar kokudan rahatsız olmasınlar diye câmiye çok yakın olmasına izin verilmezdi. Çarşı-pazarlar, Endülüs'ün karakteristik özelli-

ğine uygun şekilde her milletten insanla doluydu. Arap, Berberî, Hristiyan (Müsta'rib), Yahudi, Müvelled ve kadın-erkek.. Hepsinin anlaştığı ortak lisân, Lâtince ile karışık bir Arapça, yani Endülüs Acemiyesi de denen Endülüs halk diliydi. Çarşıda satıcı olarak yer alabilmenin ve alışveriş işlemlerinin, Sâhibü's-sûk (çarşının hâkimi) diye adlandırılan Muhtesib tarafından denetlenen kuralları ve âdâbı vardı. Devletin idarî birimlerinden birini teşkil eden Hisbe Teşkilatı'nın başındaki görevli olan *Muhtesib* ya da *Sâhibü's-sûk*, İspanyolcaya *aszabazoque* ve *zabazoque* şeklinde geçmiş olup, çarşı-pazarın müfettişi ya da efendisi anlamına gelmektedir. Arapça *el-muhtesib* kelimesi ise, İspanyolcaya ve ona yakın diğer Avrupa dillerine *almotacén*, *almozatáf*, *almozatán* ve *almozacé* şekillerinde geçmiş olup, çarşı-pazarlarda malların kalitesi ile ölçüleri kontrol eden ve piyasanın barış içinde cereyan etmesini temin eden görevli anlamına gelmektedir. Buradan hareketle, esnaf ve zanaatkârların devlet tarafından kontrol edilen bir tür esnaf örgütü ya da sistemine sahip oldukları da söylenebilir. Bu sistemde her bir esnaf ya da zanaatkâr, diğer arkadaşlarının faaliyetlerinden sorumlu tutulurdu (Hammâd 1996: 152-173; O'Callaghan 1975: 156; Palencia, 1999: 183-216; Hizmetli 2002: 75-158; Ghabin 2009: 77 vd.; Glick 1979: 113 vd.).

Endülüs ülkesinde daha çok şehrin ana giriş kapısının yakınında inşa edilen hanlar ya da funduklar, tâcirler için ticaret malı depolama yerleriydi. Meşhur Müslüman coğrafyacı ve tarihçi İdrisî zikreder ki, XII. asırda Muvahhidler döneminde sadece Meriye'de 970, XV. asırda Sebte'de ise 360 han ya da funduk vardı. Hanlar daha çok içine konan eşya türüne veya sahibine göre adlandırılırlardı. XIV. asrın sonlarında hem Endülüs'te hem de Endülüs medeniyetinden nasiplenen Mağrib bölgesinde çok sayıda hubûbât ve kömür hanları mevcuttu. Bu hanların mimari yapısı, bugün Mağrib'te mevcut hanlara bakarak çıkartılabilir. Aslında bunlar hemen bütün özellikleriyle Dımaşk ve İran bölgesindeki-lerden esinlenerek yapılmışlardır (Levi-Provençal 1994: 51 vd.; Imamuddin 1965: 119-133; Dickie 1999: 183-216; Ruiz 2007: 27-31).

Hana inenler karınlarını doyurmak için eğer kendi yiyecekleri yoksa veya başka yerde yemiyorlarsa, hanlarda çalışan dul kadınların pişirdiği yemeklerden para ödeyerek yerlerdi. Bu kadınlar aynı zamanda hanın temizliği ve düzenini de sağlardı. Endülüs hanlarından günümüze Gırnata'daki (Granada) Yeni Han veya Kömür Deposu (Corral del Carbon) ile Kurtuba'da (Cordoba) bir han (Resim 2) dışında çoğu ulaşmamıştır. Yeni Han XIV. asırdan kalmadır ve büyüklüğü yanında zengin süslemeleriyle de meşhurdur. (Resim 5, 6) Ortaçağ ve sonrasında Endülüs hanları özellikle buğday satış yeri olarak kullanılırdı. Fakat zamanla bu özelliğini kaybederek *el-ğılâl* (muhtemelen ganimet malı) depolama ve satış yeri haline dönüştürülmüşlerdir (İbn Hayyân el-Kurtubî 1973: 63-64, 73-75, 109-115, 178-182, 194-200; İbn Bessâm 1998: I, 590 vd., II, 3 vd., IV, 44 vd.; İbn İzârî 1983: I, 338 vd., II, 153, 223-224, 232-250; İbnü'l-Kerdebûs 2008; İbnü'l-Ebbâr 2008: 115-119; el-Merrâküşî 1963; İb-

nü'l-Hatîb 2003: II, 30-45; İbn Haldûn 1981: II, 216-219, VI, 216, IV, 145-146, 184-185; Makkarî 1998: I, 284-308, II, 83, III, 341, IV, 49; Balbas 2001: 97, 118-122; Mez 2000: 533 vd.).

2. Selçuklular'da Çarşı-Pazarlar ve Hanlar

Selçuklular döneminde Türkler, temelde göçebe yaşam ve üretim biçimine dayalı olarak yaylak ve kışlak alanlarda kurulan geçici yerleşimlerden, Selçuklu üretim politikalarının getirdiği muafiyet ve teşviklerle çiftçi ya da köylü tabakalar olarak kırsal yerleşmelere yönelmişlerdir. Bu süreç içinde varlıklı zanaatkâr-tüccar tabakası, sahip oldukları *Abiyân-ı Rûm* ve *Bacıyân-ı Rûm* gibi meslekî-dinî örgütlerin de desteğinde şehirlere yerleşmişlerdir. Dolayısıyla, Türklerin gerek şehir hayatı geleneğine gerekse üretim organizasyonlarına katılımı ve etkin olmalarının, *Fütüvvet*'in Anadolu'ya girmesi ve şehirlerde Ahî adı verilen meslekî örgütlenmelerin kurulması ile sonlanan süreçte gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Bu arada, vakıf kurumu kapsamında gerçekleştirilen sosyal, kültürel ve ekonomik kamusal yapı faaliyetleri ile Ahîler tarafından örgütlenen ticaret-zanaat faaliyetleri neticesinde Konya, Kayseri ve Sivas gibi Anadolu şehirleri birer ticaret merkezleri haline gelmiştir. Sonuçta, Selçuklu çarşıları ve pazarları geleneksel Orta Asya Türk ve İslam şehircilik kültürünün etkisi altında şekillenmiştir. Selçuklular han, kervansaray, köprü ve benzeri yapılar inşa edip yol güvenliğini de sağlayarak, bu şehirlere adeta kan pompalayan ticaretin gelişmesi için uygun ortamı hazırlamışlardır (Özcan 2006: 29-31; Şahinalp 2012: 151).

Selçuklular'ın ekonomik ögeleri niteliğindeki imalathane ve hanlar ile çarşı ve pazarlardan oluşan ticaret mekânları, geleneksel İslam şehirlerinde olduğu gibi, genellikle sıra ya da sokak düzeninde yapılmış dükkânlar ya da tek kitle halinde yapılandırılan tüccar hanları içinde örgütlenmiştir. (Resim 7, 8) İktisadî faaliyet konularına göre uzmanlaşma gösteren çarşı ve pazarlar şehrsel tüketim ihtiyaçlarına yönelik olarak ulucâmi ya da kale kapıları yakınında konumlandırılmıştır. Buna karşılık, çevre ve sağlık koşulları açısından olumsuz etkileri yanında geniş mekânlara da ihtiyaç duyan çarşı ve pazarların ise, Endülüs'te olduğu gibi şehir surları dışında konumlandırıldığı anlaşılmaktadır. Mesela, en başta göçebe Türkmenlerin yetiştirdiği at ve katır gibi hayvanların satıldığı koyun pazarı veya at pazarı ya da Türkmen Pazarı (Sûk-ı Terâkîme), ikinci olarak halı ve kilim gibi el sanatları ürünleri ile hayvansal ürünlerin alım satımının yapıldığı yerler, son olarak da dericilik faaliyetlerinin yapıldığı imalathaneler bunlar arasındadır (Özcan 2010: 201).

3. Osmanlılar'da Çarşı-Pazarlar ve Hanlar

Osmanlı dönemi çarşılarına gelince, bunların şekillenmesi ve gelişiminde doğal olarak Selçuklu çarşıları temel olmuştur. Çarşılar, sadece ticaret yapılan bir alan olmayıp, aynı zamanda üretim yapılan ve birçok sosyal tesisi de içinde barındıran bir sistemdir. Bu nedenle de şehir hayatının merkezi durumundadır.

Bu sistem içinde, meslek gruplarına ait çarşı ve pazarların dağılışı da belirli bir düzen içindedir. Çarşı siteminin merkezini ulucâmi veya bedesten oluşturur. (Resim 9, 10, 11) Bu merkezin etrafında da ticaret yapılan alanlar bir kuşak oluşturmaktadır. Bu kuşak aynı zamanda konaklama, dinlenme, ibadet ve kişisel hizmetler gibi fonksiyonlara da sahiptir. Çarşı sisteminin en dış kuşağını ise üretim yapılan alanlar oluşturmaktadır. Çarşı sistemi, ikamet alanlarından kesin çizgilerle ayrılmıştır. Bursa, Edirne ve İstanbul gibi klasik dönem Osmanlı şehirlerinin hepsinde ticaretin merkezi çarşıdır. Bu çarşılardaki dükkânlarda müşteri çekmek için pencere ya da başka bir şey tasarlanmış olmadığı gibi, özellikle Müslüman tüccarlar mallarını tanıtmak için herhangi bir çaba da sarf etmezlerdi. Aslında bu önceki İslam ve Türk toplumlarında da var olan bir gelenektir (Şahinalp 2012: 149; Kütükoğlu 1999: 606-650; Boyar 2010: 129-175; Özcan 2003: 41 vd.; Elbas 2010; Sevinç 1985: 106-110; Karpat 2002: 278-281).

Endülüs'te olduğu gibi, Selçuklular ve Osmanlılar'da da çarşı-pazarlar esnaf teşkilatı yapısına uygun şekilde idare edilmekteydi. İdare işini devlet adına muhtesib yerine getirmekteydi. Çarşı-pazarı yöneten idareci yanında, hem Selçuklu hem de Osmanlı ticaret erbabı ya da esnafını yönlendiren ahlâkî ve meslekî prensiplerin, daha Abbâsîler döneminde Sünnî Müslümanların tasavvuf çevrelerinde ortaya çıkan Fütüvvet cereyanına dayandığını da belirtmek gerekmektedir. Yani bu alanda kaynağını İslam'dan alan bir ticaret ahlâkının hâkim olduğu bilinmektedir. XIII. yüzyıldan sonra ise bu Fütüvvet cereyanı esnaf teşkilatlarına dönüşmeye başlamıştır. Zaman içinde özellikle Horasan, Mâverâünnehr ve Anadolu'da etkili olmuştur. Endülüs esnafında da aynı ahlâkî ve ticarî prensiplerin hâkim olmasına karşın, Türk esnafı ya da ticaret erbabında Endülüs esnafına oranla daha ileri ve daha teşkilatlı bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Bu, kendinden önceki Müslüman devletlerin mirasını devralan Türkler bakımından doğal ve beklenen bir durumdur (Şahinalp 2012: 151-166; Şeker 2005: 110-116; Özcan 2006: 41-42; Cezar 1985: 56-57; Özer 2006: 9-20).

Sonuç

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi, Endülüs çarşı-pazar düzeni Selçuklu ve Osmanlı Türklerindeki ile büyük benzerlikler göstermektedir. Çünkü her iki düzende de İslamiyet'in şehircilik anlayışı ve ticaret ahlâkî egemen unsurdur. İşin içinde elbette bölgesel kadim geleneklerin de payı mevcuttur. Endülüs ticaret erbabını ve esnafını yönlendiren prensip ve kurallar ile Selçuklu ve Osmanlı ticaret erbabını ya da esnafını yönlendiren prensip ve kurallar temelde aynıdır ve büyük ölçüde aynı kaynaktır. Dolayısıyla bu prensip ve kurallara uygun şekilde hareket eden ya da işini yapan ticaret erbabının sosyal ve iktisadî hayattaki yeri ve etkileri de benzer şekilde tezahür etmiştir. Türk çarşı düzeniyle Endülüs çarşı düzeni arasında elbette küçük farklılıklar da vardır. Fakat bunlar daha çok coğrafi etkenler ve şartlardan kaynaklanmaktadır.

Selçuklu ve Osmanlı çarşı-pazar esnaf teşkilatında geçerli olan Fütüvvet prensipleri, kaynağını İslam'dan ya da İslam tasavvufundan aldığı için, benzer prensiplerin Endülüs esnafında da mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, Fütüvvet prensiplerinin yaşandığı mekânlar olan esnaf zâviyeleri ile onların sonradan daha gelişmiş şekli olan Lonca teşkilatının Endülüs'te var olduğuna işaret eden herhangi bir delile rastlanılmamıştır. Şüphesiz bu durum, Endülüs'teki esnafın ya da ticaret erbabının Selçuklu ve Osmanlıdakilerden daha düzensiz ya da prensipsiz olduğu anlamına gelmez. Aradaki fark, büyük oranda müesseseleşme olgusudur.

Sonuç olarak Endülüs'te olduğu gibi Selçuklu ve Osmanlılar'da da iç ve dış ticaret çok canlı, çok uluslu ve devlet hazinesine çok büyük gelir getiren bir faaliyet alanıydı. Bu yüzden, bu devletler ticaretin gelişmesi için gerekli mimari yapı ve alanları titizlikle imar etmişler, ayrıca esnaf ya da tüccarların güvenliği için de gereken her türlü tedbiri almışlardır. Onların inşa ettikleri çarşı ve hanlar, hem devletin hem de halkların temel geçim kaynaklarından birisi olması yanında, yerel ve milletlerarası ticaret yapan çok çeşitli kültür ya da milletten insanların da buluşma alanı olmuştur.

KAYNAKÇA

- Arberry, A. J., “Muslim Cordoba”, *Cities of Destiny*, ed. Arnold Toynbee, London 1967, s. 166–177.
- Balbas, Leopoldo Torbes, “el-Ebniyetü'l-İsbâniyye el-İslâmiyye”, Arb. trc. el-Ânise Aliyye İ. el-İnânî, *Revista*, I/1, 2001 (Madrid), s. 97-128.
- Boyar, Ebru – Kate Fleet, *A Social History of Ottoman Istanbul*, Cambridge University Press, Cambridge 2010.
- Burckhardt, Titus, *Moorish Culture in Spain*, trns. Alisa Jaffa, London 1972.
- Calvert, Albert F. – Walter M. Gallichan, *Cordova A City of the Mors*, John Lane: the Bodley Head, New York 1907.
- Cezar, Mustafa, *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul 1985.
- Constable, Olivia Remie, *et-Ticâre ve't-tüccâr fi'l-Endelüs*, Arp. trc. Faysal Abdullah, Mektebetü'l-Ubeykân, Riyad 2002.
- Dickie, James (Yakub Zeki), “Zinetü'd-dünyâ': Kurtubatü'l-karavistiyye merkezen sekâfiyyen âlemiyyen”, *el-Hadâratü'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyye fi'l-Endelüs*, ed. Selma el-Hadrâ' el-Ceyyûsî, Merkezi Dirasati'l-Vahdeti'l-Arabiyye, Beyrut 1999, I, 183-216.

- Elbas, Aziz – Sezai Sevim, *Osmanlı Coğrafyasında Çarşı Kültürü ve Çarşılar*, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa 2010.
- Fierro, Maribel, “Cordoba”, *Medieval Islamic Civilization: An Encyclopedia*, Josef W. Meri (ed.), Routledge, New York 2006, s. 175-176.
- Fikrî, Ahmed, *Kurtuba fi'l-asri'l-İslâmî*, İskenderiye 1983.
- Ghabin, Ahmad, *Hisba, Arts and Crafts in Islam*, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2009.
- Glick, Thomas F., *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages: Comparative Perspectives on Social and Cultural Formation*, Princeton 1979, (çevrimiçi) <http://libro.uca.edu>, The Iberian Resources Online, Mart 2001.
- Hammâd, Muhammed Abdullah, “et-Tahtîtu'l-umrânî li-müdüni'l-Endelüsî'l-İslâmîyye”, *el-Endelüs: Kurûn mine't-takallübât ve'l-atâât*, Mektebetü'l-Melik Abdülazizi'l-Âmme, Riyad 1996, III, 147-348
- Hillenbrand, Robert, “Medieval Cordoba as a Cultural Centre”, *The Legacy of Muslim Spain*, Leiden 1992, s. 112-135.
- Hizmetli, Mustafa, *Endülüs'te Hisbe Teşkilatı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi, Ankara 2002.
- Imamuddin, S.M., *Some Aspects of the Socio-Economic and Cultural History of Muslim Spain 711-1492 A.D.*, Brill, Leiden 1965.
- İbn Bessâm, Ebü'l-Hasen Alî eş-Şenterînî (ö. 542/1147), *ez-Zahire fi mehâsini ehli'l-cezâire*, thk. S. Mustafa el-Bedrî, Beyrut 1998.
- İbn Haldûn, Velîyyüddin Abdurrahman b. Muhammed (732-808/1332-1406), *Kitâbü'l-iber ve dîvânü'l-mübtede'i ve'l-haber fi târihi'l-Arab ve'l-Berber ve men âserahüm min zevi's-se'ni'l-ekber*, tahkik: Süheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981.
- İbn Hayyân El-Kurtubî, Ebû Mervân Hayyân b. Halef b. Hüseyin el-Ümevî (ö. 469/1076), *el-Muktebes min enbâi ehli'l-Endelüs*, nşr. Mahmud Ali Mekkî, Beyrut 1973.
- İbn İzârî El-Merrâküşî, Ahmed b. Muhammed (ö.695/1295), *el-Beyânü'l-muğrib fi abbâri'l-Endelüs ve'l-Mağrib*, Beyrut, Dâru's-Sekâfe, Beyrut 1983.
- İbnü'l-Ebbâr, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Ebû Bekr el-Kudâî (ö.659/1260), *el-Hulletü's-siyerâ*, neşreden: Ali İbrahim Mahmûd, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 2008.
- İbnü'l-Hatîb, Ebû Abdilâh Zü'l-Vizâreteyn Lisânüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Said el-Endelüsî (713-776/1313-1374), *A'mâlü'l-A'lâm fimen büyia kable'l-ihtilâm min mülûki'l-İslâm ve mâ yecürru zâlike*

- min sücûni'l-keîâm*, tahkik: Seyyid Kisrevî Hasan, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 2003.
- Înân, Muhammed Abdullah, *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs*, II, Mektebetü'l-Hâncî, Kâhire 1988.
- Karpat, H. Kemal, *Studies on Ottoman Social and Political History: Selected Articles and Essays*, Brill, Leiden 2002.
- Kütükoğlu, Mübahat, S., "Osmanlı İktisadî Yapısı", *Osmanlı Devleti Tarihi*, IRCICA, Feza Gazetecilik, İstanbul 1999, II, 513-650.
- Lagardère, Vincent, "Culture et industrie du lin en al-Andalus au Moyen Âge (VIIIe-XVe s)", *Studia Islamica*, Maisonneuve & Larose, No. 74, (1991), s. 143-165.
- Levi-Provençal, Evariste, *el-Hadâratü'l-Arabiyye fi İsbânya*, çev. Tâhir Ahmed Mekkî, Dâru'l-Maârif, Kâhire 1994.
- Makkarî, Ebü'l-Abbâs Şihâbeddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed et-Tilemsânî (ö. 1041/1631), *Nefhu't-tîb min gusni'l-Endelüsü'r-ratîb ve zikri vezîrihâ Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb*, thk. Yûsuf M. el-Bukâî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1998.
- Mccabe, Joseph, *Medeniyetü'l-müslimîn fi İsbanya*, Arb. trc. M.T. el-Hilâlî, Mektebetü'l-Meârif, Rabat 1985.
- Mez, Adam, *Onuncu Yüzyılda İslam Medeniyeti: İslam'ın Rönesansı*, çev. Saliş Şaban, İnsan, İstanbul 2000.
- O'callaghan, Joseph F., *A History of Medieval Spain*, Cornell University Press, Ithaca 1975.
- Özcan, Koray, "Erken Dönem Anadolu-Türk Kenti Anadolu Selçuklu Kenti ve Mekânsal Ögeleri", *bilig*, Güz 2010, S. 55, s. 193-220.
- Özcan, Koray, "Anadolu'da Selçuklu Kentler Sistemi ve Mekânsal Kademeleme", *METU JFA* (Ankara), 2006, s. 21-61.
- Özcan, Tahsin, *Fetvalar Işığında Osmanlı Esnafı*, Kitabevi, İstanbul 2003.
- Özdemir, Mehmet, "Hakem II", *DİA*, İstanbul 2002, XV, 174-175.
- Özer, Mustafa, *Üsküp'te Türk Mimarisi XIV.-XIX. Yüzyıl*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2006.
- Palencia, Angel Gonzalez, *Târîhu'l-fikri'l-Endelüsü*, çev. Hüseyin Mûnis, Mektebetü'n-Nehdati'l-Mısrîyye, Kahire 1955.
- Palencia, Rafael, "İşbilyetü'l-İslâmiyye: Târîhuhâ's-siyâsî ve'l-ictimâî ve's-sekâfî", *el-Hadâratü'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyye fi'l-Endelüs*, ed. Selma el-

- Hadrâ' el-Ceyyûsî, Merkezu Dirasati'l-Vahdeti'l-Arabiyye, Beyrut 1999, I, 183-216.
- Rius, Monica, "Science in Western Islam, Circulation of Knowledge in the Mediterranean", *Contributions to Science, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona*, 5/2 (2009), s. 141-146.
- Ruiz, Ana, *Vibrant Andalusia: The Spice of Life in Southern Spain*, Algora Publishing, New York 2007.
- Sâlim, Seyyid Abdülaziz, *Târîhu l-Müslimîn ve Âsâruhum fi'l-Endelüs*, Beyrut 1988.
- Sevinç, Necdet, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1985.
- Şahinalp, M. Sait – Veysi Günal, "Osmanlı Şehircilik Kültüründe Çarşı Sisteminin Lokasyon Ve Çarşı İçi Kademelenme Yönünden Mekânsal Analizi", *Millî Folklor*, 2012, Yıl: 24, S. 93, s. 149-168.
- Şeker, Mehmet – Süleyman Genç, *Türk Medeniyeti Tarihi*, Eskişehir 2005.
- Tâhirî, Ahmed, *Âmmetü Kurtuba fi Asri'l-Hilâfe: Dirâse fi't-târîhi'l-ictimâi el-Endelüsî*, Menşûrâtü Ukâz, Rabat 1989.

OSMANLI DÖNEMİNDE
BALIKESİR ŞEHRİNDEKİ
AHI MÜESSESELERİ

AHI INSTITUTIONS IN BALIKESİR
DURING THE OTTOMAN PERIOD

Doç. Dr. M. Murat ÖNTUĞ

Uşak Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Ahi teşkilatı ilk zamanlarda Kırşehir, Kayseri, Konya, Ankara ve Tokat gibi Anadolu'nun büyük yerleşim merkezlerinde kurulmuştu. Moğolların Anadolu'yu işgalinden sonra Ahiler ve Türkmenler Moğol hâkimiyetine karşı isyanlar başlattılar. Moğollar, isyan çıkaran Ahiler üzerinde çok sıkı önlemler aldılar ve büyük merkezlerde bulunan ahilere ait işyerleri ve malları ellerinden aldılar. Böylece Ahiler, Moğol hâkimiyetinin daha zayıf olduğu Anadolu'nun uç bölgelerine gelerek ahi teşkilatlanmasını oluşturdular. Bu hareketin bir sonucu olarak Anadolu'nun batı ucuna gelen ahilerin bir kısmı da Balıkesir merkezinde ahi mescit ve zaviyelerini kurmuşlardır. Bu tebliğde Osmanlı dönemine Balıkesir şehrine ahilerin gelmesi ve dini müesseselerini açmaları, bu kurumların şehrin gelişmesine ne ölçüde katkı sağladığı arşiv belgeleri doğrultusunda izah edilecektir. Yine ahi müesseselerindeki görevliler, aldıkları ücretler ile şehirdeki esnaf örgütlenmesinde önemli bir role sahip olan "Ahi Baba"lığın işlevi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, Ahilik, Ahi müesseseleri, Ahi Baba.

ABSTRACT

The trading venues in Al-Andalus, Seljukids and Ottomans, as well as in traditional Islamic cities, usually positioned in the form of street shops or organized in khans that configured in a mass merchants.

Markets, an area which is not only trade, but also is a system which with many places of production and social facilities. Therefore, the city is the center of life. In this system, the distribution of occupational groups in the bazaar and markets in a specific order. There are Grand Mosque and bazaar system as the center of the bazaar. Around this center, the areas of trade is structured in the form of a belt. This generation is also has personal services functions such as accommodation, recreation and worship. In the outer zone of the arcade system there are the areas of production. The arcade or bazaar system is divided into definite lines from areas of residence. From this information it is understood that the Andalusian market and the market order has great similarities with the Seljuk and Ottoman Turks. Because the dominant factor in the three layouts is the understanding of urban planning and commercial morals of Islam. Of course there are minor differences between them. But these are mostly due to geographical factors and social conditions.

Key Words: Al-Andalus, Seljukid, Ottoman, arcade-bazaar system, Islamic business ethics.

Giriş

Osmanlı şehirlerinin hemen hepsinde yaygın ve kuvvetli bir esnaf örgütü vardı. Bu teşkilatlanmanın geçmişi, Anadolu Selçukluları'na kadar inmektedir¹. Osmanlı Devleti'ndeki şehir ve kasabaların tamamında olduğu gibi Balıkesir şehirlerindeki esnaf örgütlenmesi de kadı ve muhtesib etrafında şekillenmekteydi. Bunların esnaf üzerindeki etkileri, esnaf yöneticileri aracılığıyla yürütülmekteydi. Osmanlı döneminde esnaf örgütlenmesi, şehir ve kasabalardaki ayrı esnaf gruplarının kendi mensupları içinden seçtikleri bir ahînin önderliğinde fütüvvet geleneğine göre şekillenmiş olması, XIII. ve XIV. yüzyıllardaki ahî hareketinin bir devamı sayılmaktadır². Balıkesir'de ekonomik faaliyetlerde önemli bir yere sahip olan esnaf ve zanaatkarlar, ahîler gibi örgütlenmişlerdir. Bunların şehir idaresine katkıları, seçtikleri temsilcileri vasıtasıyla olmaktadır. Balıkesir esnaf teşkilâtının içindeki sorunları gideren, yerel idarecilerle esnaf arasında ilişkileri sağlayan, ayrıca devletin istediği vergilerle, yiyecek, araç ve emtiayı temin eden yöneticiler bulunmaktaydı. Bunlar, “Bazarbaşı”, “Abî Baba”, “Nakîb”, “Kethudâ”, “Yığıtbaşı”, “Usta Başı” gibi isimlerle anılan esnaf temsilcileri idi. Esnaf üzerinde her birinin ayrı önemi ve yetkileri bulunmaktaydı³.

Osmanlı döneminde şehir ve kasabalarda belirli bir teşkilâta ve kurallara dayalı olarak lonca/hirfet düzeni içinde faaliyet gösteren esnaf, sadece dükkân sahibi küçük üretici ve ticaret kesiminden ibaret değildi. Şemhâne, bezirhâne, buzhâne, değirmen, fırın gibi temel tüketim maddelerinin yapıldığı sektörlerle pamuk, yün, ipek, deri ve maden gibi hammaddelere dayalı üretim yapan sanayi kesimi ayrı loncalar oluşturmuşlardı. Ayrıca, tellâl, canbaz, simsar gibi ticaret düzenleyicileri ile mimar, neccar gibi inşaat elemanları ve mekârî, deveci gibi nakliyeciler, esnaf teşkilâtı içinde birer “cemaât” olarak yer almaktaydılar⁴.

Osmanlı şehirlerinde bir sanat koluna mensup olan esnaf, belli sayıda bir grup oluşturarak faaliyette bulunmaktaydı. Bu grubun içinden biri ölür veya

¹ Yusuf Küçükdağ, “Anadolu Selçuklu Devleti'nde Ahî Teşkilâtının Kurulması”, *Osmanlı Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri, 9-10 Mayıs 2002, (Bildiriler)*, II, İstanbul, 2003, s.79-87.

² Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara, 1989, s.7,8; Mikail Bayram, “Ahîliğin Selçuklulardan Osmanlılara İntikali”, *Osmanlı Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri, 9-10 Mayıs 2002, (Bildiriler)*, II, İstanbul, 2003, s.93-104.

³ Balıkesir'de esnaf örgütlenmesi hakkında daha geniş bilgi için bkz. M. Murat Öntuğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi) Konya, 2003, s.220-234.

⁴ Yusuf Oğuzoğlu, *Osmanlı Devlet Anlayışı*, Eren yay, İstanbul, 2000, s.134; Özer Ergenç, “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler”, *VIII. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Ekim 1976 Kongreye Sunulan Bildiriler*, C.I, Ankara, 1981, s.1268 vd.

başka sebeple ayrılırsa, onun yerini alacak kişi esnaf örgütünün belli kuralları ve düzeni içinde almaktaydı. XVII. yüzyılda Balıkesir şehrinde her esnaf gurubunun başında pazarbaşı, kethüda ve yiğitbaşı gibi esnaf temsilcileri bulunmaktaydı. Bunlar, kendi meslek gruplarından olan ustaların oylarıyla seçilmekteydi. Bu seçim işlemi kadı sicillerine kaydedildikten sonra esnaf temsilcisi göreve başlardı. Balıkesir’de esnafılık yapan gayrimüslim halk da Türkler gibi loncalarda örgütlenmişlerdir. Gayrimüslim esnaf zümresi, icra ettikleri sanata göre teşkilatlanmakta ve kendi meslek guruplarının ustaları arasından bir temsilci seçmekteydiler. Seçtikleri temsilciyi onlar da mahkemede tescil ettirmek zorundaydılar⁵. Bazen bu seçim, bizzat gayrimüslim esnafın talep etmesi üzerine mahkemede kadı huzurunda da olabilmekteydi. Bu durumda kadı bu gurubun kendi temsilcilerini adil bir şekilde belirlemesine yardım etmekteydi. Esnaf teşkilâtının taşradaki bu sivil özelliği, şehirlerin dokusuna da yansımıştır. Bunun sonucu olarak Bedesten, Hanlar, Kapan Hanı, Uzunçarşı ve esnaf çarşıları (sûk) belirli bir alana toplanmıştı. Aynı durum Balıkesir için de geçerliydi.

Çeşitli mesleklere mensup olan esnaf, sıklıkla ehl-i hîrfet ve ehl-i sanat terimleriyle ifade edilmekteydi⁶. Osmanlı şehirlerinin hepsinde yaygın ve kuvvetli bir esnaf teşkilâtı vardı. Bu teşkilât, gerçekte Anadolu’da Selçuklular ve Beylikler döneminde, şehir ve kasabalardaki farklı esnaf grubunun kendi mensupları içinden seçtikleri bir ahînin önderliğinde fütüvvet geleneğine göre şekillenmiş olan, XIII. ve XIV. yüzyıllardaki Ahî hareketinin bir devamı idi⁷. Bu yüzyıllar içinde ilk Osmanlı sultanlarının Ahî geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olması, hatta Osmanlı Devleti’nin Ahî kökenli ilim, fikir ve devlet adamlarının görüşleri doğrultusunda kurulması⁸, ahîliğe dayalı esnaf örgütünün etkinliğini artırmıştır. XIII. ve XIV. yüzyıllarda Osmanlı şehirlerindeki esnaf, ahîlerin geleneksel düzeni içinde iş görmektedir. Fakat Ahî teşkilâtı, XVI. yüzyılda Osmanlı merkezî otoritesi altında zayıflamış, ilk zamanların kuvvetli ve bağımsız karakterini yitirmiştir⁹.

⁵ Bu konuda XVII. yüzyıl ait *Balıkesir Şer’iyye Sicilleri*’nde pek çok kayıt vardır. Bkz. Öntüğ, *a.g.t.*, s.235 vd.

⁶ Hîrfet, kelimenin çoğulu olan hiref de kullanılabilir ve sanat kelimeleri anlam olarak birbirlerine yakındırlar, aynı şekilde eşdeğer terimler olan erbab-ı hîrfet ve ashab-ı hîrfet diye de yazılmaktadır.

⁷ Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*, s.8; İlhan Şahin, Feridun M. Emecen, “XV. Asrın İkinci Yarısında Tokat Esnafı”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. VII-VIII, (İstanbul, 1988), s.290.

⁸ Yusuf Küçükdağ, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunda Etkin Rol Oynayan Konyalı İlim, Fikir ve Devlet Adamları”, *Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi, Konya Kitabı*, (Editör: Yusuf Küçükdağ), Özel Sayı Konya, 2002, s.187-206.

⁹ Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri”, *Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, Birinci Uluslar arası Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri, Ankara, 1980, s.107; Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, KBY, Ankara, 1998, s.226.

Balıkesir’de XVI ve XVII. yüzyıllarda *Abî Baba*’nın esnaf yöneticileri arasında aktif bir rolüne rastlanmamıştır. Bununla birlikte şehirde Ahîlere ait eski dönemlerde ve sonrasında zâviyelerinin bulunduğu bilinmektedir. XIV. yüzyılda Balıkesir’i ziyaret eden İbn Battuta, Ahî Sinan Zâviyesi’nde kalmıştır¹⁰. XVI. yüzyılda Balıkesir’de Sahın Hisar Mahallesi’nde Ahî Mehmed ve Ahî Mustafa Mescidi ve Zâviyesi’nin inşa edilip zengin vakıflar tahsis edildiği de bilinmektedir¹¹. Bu örnekler, Ahîler’in Balıkesir’de XVII. yüzyıla kadar oldukça etkili olduklarını göstermektedir. Nitekim Ahîliğin şehirdeki işlevini yitirmeye başlaması, muhtemelen XVII. yüzyıldadır. Balıkesir’de Ahîliğin dışında, diğer farklı esnaf yöneticilerinin ortaya çıkmasıyla bu durum izah olunabilir. Nitekim Balıkesir şehrinde farklı iş yapan esnafın farklı birer çarşısı ve her birinin ayrı teşkilâtı vardı. Kethüda, Yiğitbaşı, gibi esnaf temsilcileri, Ahîlerin ve Ahî Şeyhlerinin görevini üzerlerine almış görünmektedirler. Bu durum, XVII. yüzyılda Anadolu’daki diğer şehirlerde de aynıdır¹². Örneğin, XVII. yüzyılın ikinci yarısında ve sonrasında Konya’da Ahî Baba sadece debbağların başı olarak bulunmaktaydı¹³. Manisa’da ise hem debbağların ve hem de diğer esnafın şeyhi olan Ahî Baba’nın yerini kethüda almıştır¹⁴. Bununla birlikte merkezî devlet, taşrada bulunan şehir ve kasabalarda esnafın üzerindeki ahî örgütlenmesinin devam etmesini istiyordu. Çünkü üretim ve ticaret yaparak halkın kıtlık çekmemesini sağladığı gibi vergi vermek suretiyle hazineye de önemli bir katkıda bulunuyordu. Bu doğrultuda “*Şeyh ve ihtiyarları ma’rifetiyile*” düzenlerini sürdüren, mahkemeye şeyhleri ve yiğitbaşılıları tarafından getirilen lonca mensuplarının Ahî geleneklerine dayalı düzenlerinin yaşatılması için merkez tarafından Osmanlı taşra şehirlerine XVII. yüzyılda fermanlar gönderildiği bilinmektedir. Nitekim Padişahın, 1632 yılında bütün Osmanlı topraklarındaki eyalet paşalarına, sancak beylerine ve kadılarına gönderdiği fermanla esnaf arasında unutulmaya yüz tutmuş olan Ahîlik geleneğinin yaşatılması için gerekli tedbirlerin alınması ve buna uymayanların dükkân açmasına izin verilmemesi vurgulanmaktadır¹⁵. Bu durum, XVII. yüzyılda merkezî yönetimin taşradaki esnaf teşkilatının Ahî geleneklerine göre şekillenmesini istediğinin açık bir delilidir. Balıkesir şehrinde XIV. yüzyıldan beri Ahî zâviyelerinin bulunduğu bilinmekteyse de sonraki yüzyıllarda ahîlerin halk üzerindeki dinî ve sosyal etkisi devam etmekte, fakat esnaf

¹⁰ İbn Battuta, *Seyahatnâme*, (Çev. Mehmed Şerif), I, İstanbul, 1330-1333, s.339.

¹¹ BOA. C.EV, 59/2944.

¹² Şahin, Emecen, “XV. Asrın İkinci Yarısında Tokat Esnafı”, s.290.

¹³ Yusuf Oğuzoğlu, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerinde Araştırma*, (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yeniçağ Tarih Kürsüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1980, s.117.

¹⁴ M. Çaçatay Uluçay, *Manisa’da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı, XVII. Asırda*, İstanbul, 1942. s.114.

¹⁵ Bkz. Oğuzoğlu, *Osmanlı Devlet Anlayışı*, s.135.

yöneticiliği sıfatı kaybolmuş görünmektedir. Manisa'da olduğu gibi Balıkesir'de de Ahî Baba'nın yerini tüm esnaf örgütlerinde kethudanın aldığı görülmektedir¹⁶. XVII. yüzyılda Balıkesir şehrinde Ahî Baba ile ilgili sicillerde herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Bununla birlikte XVIII. yüzyıla ait *Hurufat Defterleri*'nde şehirde *Ahi Babalığın* devam ettiğini gösteren kayıt mevcuttur. H.1141/M.1728-1729 yılında Balıkesir Esnaf *Ahi Babası* Mehmed'in vefat etmesi üzerine yerine Şeyh Ali'nin atanmıştır¹⁷. Fakat yaklaşık yüz elli yıllık bir dönemi kapsayan *Hurufat Defterleri* içinde sadece bir tane Ahi Baba kaydının bulunması, şehirde esnaf yönetiminde Ahi Baba'nın etkinliğinin uzun sürmediğini düşündürmektedir.

I. Şehirdeki Ahi Müesseseleri

Moğolların Anadolu'yu işgaliyle başlayan süreçte 1260 yılından sonra büyük katliamlara maruz kalan ahiler, kendilerini daha güvende hissedecekleri uç bölgelere doğru çekildiler¹⁸. Ahiler, bu yeni yerleştikleri bölgelerde kısa sürede açtıkları zaviye, mescit, cami, mektep gibi ibadet ve eğitim yerleriyle kasaba ve şehirlerin dinî yaşantısına olumlu katkılar sağladıkları gibi açtıkları iş yerleri ve iş ahlakını prensip edinen çalışma düzenleriyle şehrin ekonomisine ve ticaretin canlanmasına büyük faydaları da olmuştur. Moğolların Anadolu işgali yıllarında Batı Anadolu bölgesinin hemen her yerinde ahiler tarafından açılmış pek çok müesseseye rastlamak mümkündür. Osmanlı sultanlarından Orhan Bey zamanında Anadolu'nun birçok şehir, kasaba ve köylerini gezerek ahilere konuk olan İbn Battuta bu yıllarda Anadolu'nun her yerinde ahi zaviyeleri bulunduğunu bildirmektedir¹⁹. Moğol istilası sonrasında bir grup ahi şeyhi müritleriyle birlikte Balıkesir ve civarlarına gelip yerleşmişlerdir. Aşağıda Balıkesir şehrine gelip yerleşen ahilerin açtıkları mescit ve zaviyenin tanıtımı yapılacak ve bu müesseselerin şehrin ekonomisine ne ölçüde katkı sağladığı ortaya çıkarılacaktır.

1. Ahî Mehmed Mescidi

Balıkesir şehrinde Sahın Hisar Mahallesi'nde bulunan Ahî Mehmed Mescidi'nin bânisi Ahî Mehmed'tir²⁰. Mescidin yapıldığı tarih bilinmemekle birlikte, H.937/ M.1530-31 yılına ait tahrir kayıtlarında bu yapının vakıflarından bahsediliyor olması muhtemelen XVI. yüzyıldan önceki bir dönemde yapılmış olduğunu göstermektedir. Sevim, bugün aynı mahallede bulunan ve yapılış tarihi ile bânisi bilinmeyen Alaca Mescid'in, Ahî Mehmed Mescidi olduğunu ileri sürmektedir. Sevim, mescidin H.1152/M.1739-40 yıkıldığını, Yahşi Bey'in

¹⁶ Öntü, *a.g.t.*, s.229; Bu durumu bütün Anadolu kentlerine genellemek doğru olmayabilir. Şöyle ki; Uşak şehrinde Esnaf Şeyhi ve Ahi Baba XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar esnaf örgütlenmesinde esnaf şeyhliği görevini sürdürmüştür. Bkz. M. Murat Öntü, "Uşak'ta Ahilik ve Ahî Kurumları", *Vakıflar Dergisi*, S.32, s.143-154.

¹⁷ VAD. no: 1142, vr.6.

¹⁸ Bkz. Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya, 1991, s.155-157.

¹⁹ Çağatay, *a.g.e.*, s.93-96.

²⁰ BŞS. 692, s.44b-2; BOA. C.EV. 296/15092.

oğlu İbrahim Bey tarafından tamir edilerek tekrar yaptırıldığını ve bundan dolayı mescide İbrahim Bey Camii denildiğini de iddia etmektedir²¹. XVII. yüzyıl belgelerinde, hem Ahî Mehmed Mescidi, hem de İbrahim Bey Camii bulunmaktaydı. Ayrıca bu yüzyılda her iki yapının ayrı ayrı vakıfları da mevcuttu. Öyle ise, Ahî Mehmed Mescidi'nin iddia edildiği gibi İbrahim Bey Camii olması mümkün gözükmemektedir.

Mescidin ilk yapıldığında bir minaresi mevcut değildi. Rebiyülahir 1002 (Aralık 1593-Ocak 1594) tarihinde Ahî Mehmed Mescidi'nin minaresinin bulunmadığından dolayı mahalle ahalisinin çok muzdarip olması üzerine Ahî Mehmed vakfı mütevellisi Mevlânâ Alâeddin Halife, 4.807 akçe masraf ile mescide minare yaptırmıştır²².

Ahi Mehmed Mescidi'ne Hacı Mehmed adlı zat Rebiyülahir 1167 (Ocak-Şubat 1754) tarihinde minber bina etmek üzere gerekli izni almış ve aynı tarihte hitabet Mehmed'e bervech-i hasbi tevcih olunmuştur²³. Mescidin hitabet görevi Şaban 1168 (Mayıs-Haziran 1755) tarihinde Mehmed'in hitabet görevindeki kusurundan dolayı Seyyid Hüseyin'e verilmiştir²⁴. Cemaziyelahir 1171 (Şubat-Mart 1758) tarihinde hitabet ba-muayyene Murad'a berât-ı atik mucibince tevcih edilmiştir²⁵.

Ahi Mehmed ve Ahi Mustafa Vakfı'nın XVI. yüzyılda akarları içerisinde, Balıkesir şehrinde yedi adet dükkân, bir tahunhânenin yarım hissesi ve şehir civarında parçalar halinde bulunan bağlık yerler vardı. Bu yerlerin yıllık geliri ise 2.380 akçeydi²⁶. Ahî Mehmed vakfı, XVII. yüzyılda da faal idi (Bkz. Tablo-1). Bu vakıf dükkânlarından Eski Hamam bitişiğinde bulunan yağhâne, vakfın mütevellisi Muslihiddin Halife tarafından Rebiyülevvel 1012 (Ağustos-Eylül 1603) tarihinde sene tamamına kadar 500 akçeye kiraya verilmiştir²⁷. Bunun dışında mahalle sakinlerinden bazı kimseler mescidin mumunun tedarik edilebilmesi için para vakfetmekteydiler. Şevval 1032 (Temmuz-Ağustos 1623) yılında Cennet adlı bir kadın mescide 250 akçe para vakfetmiş, bu para mescidin hem kayyımı hem de müezzini olan kişiye teslim edilmiştir²⁸. XVII. yüzyılda mescitte, Ahî Mehmed'in ruhu için dua okuyan cüz-hân da görev yapmaktaydı²⁹.

²¹ Sezai Sevim, *XVI. Yüzyılda Karasi Sancağı*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1993, s.279-280.

²² BŞS. 692, s.44b-2.

²³ VAD. no: 1077, vr.45.

²⁴ VAD. no: 1097, vr. 7; 1077, vr.45.

²⁵ VAD. no: 1097, vr.9.

²⁶ BOA. TT. 166, s.256.

²⁷ BŞS. 693, s.24b-1.

²⁸ BŞS. 698, s.79b-2.

²⁹ BŞS. 699, s.113b-2.

Tablo-1 XVII. Yüzyılın ikinci Yarısında Balıkesir'de Bulunan Vakıflar ve Gelirleri

Vakfın Adı	Yıllık Geliri (Akçe)
Zağanos Paşa	30.240
Sultan Yıldırım Bayezid	7.260
İne Bey	4.320
Hadım Mahmud Ağa	3.600
Martlı Mescidi	3.600
Hoca Sinan ve Bostan Çelebi	2.880
Mehmed bin Sinan Çavuş	1.440
Hacı Ömer	1.440
Şerafeddin Zâviyesi	1.440
Mirahor Hasan Paşa Zâviyesi	1.440
Kaya Bey Medresesi	1.160
Şeyhü'l-İslâm Yahya Efendi	1.080
Halil Efendi	1.080
Sinan Efendi ve Hoca Sultan	1.080
Fatma Hatun Medresesi	720
Börkçü Mahallesi Mescidi	720
Üçpınaroğlu Zâviyesi	720
Kavakçı Mezraası	720
Paşa Sultan Köyü	720
Oruç Gazi Mescidi	720
Balizâde	720
İbrahim Bey	720
Hüsameddin	720
Selçuk Zâviyesi	720
Hanzâde (?) Muallimhânesi	720
Balım Sultan	720
Ahî Mehmed Mescidi	540
Erdilek Mescidi	360
Hocazâde Mescit ve Medresesi	360
Selçuk Camii	360
Toplam ³⁰	72.320

³⁰ Balıkesir'de bulunan 30 vakfın toplam geliri defterde 73.260 akçe olarak gösterilmiştir. Bizim tek tek hesapladığımızda ise 72.320 akçelik tutar ortaya çıkmıştır. Bkz. *BOA. MAD.* 6025, s.2.

Yukarıdaki tabloda XVII. yüzyılda Balıkesir şehrinde aktif işlevini sürdüren otuz vakfın gelirleri büyükten küçüğe sıralanmıştır. Ahi Mehmed Mescidi vakfı yıllık 540 akçeyle, şehirdeki toplam vakıf gelirleri oranının yaklaşık %1 (0.75)'i ile ancak yirmi yedinci sırada yer almıştır. Bu yüzyılda vakfın mütevellilerinin kötü idaresinden kaynaklı sorunlardan dolayı vakıf gelirlerinde büyük oranda bir azalma ortaya çıkmış, neticede XVI. yüzyılda şehrin ekonomik gelişimine orta ölçekli katkısı olan vakfın XVII. yüzyılın ikinci yarısında bu oranın çok gerisinde kalmasına sebep olmuştur.

2. Ahî Mustafa Zâviyesi

Balıkesir şehrinde bilinen en eski zâviye, İbn Battuta'nın eserinde belirttiği Ahî Sinan Zâviyesi'dir³¹. İbni Battuta, Balıkesir'e geldiğinde bu zâviyede misafir olarak kalmıştır. Fakat Ahî Sinan Zâviyesi'yle ilgili XVI. ve XVII. yüzyıla ait bilgi mevcut değildir. Ancak bu ahilerden gelmesi çok kuvvetle muhtemel olan Ahî Mehmed ile Ahî Mustafa'nın şehirde bir mescit ve bir de zâviyesi vardı. Balıkesir şehrinde XVII. yüzyılda gerek şehir merkezinde gerekse köylerinde birçok zâviye bulunmaktaydı. Bunlardan sadece biri şehir merkezinde bir ahi zaviyesiydi.

Ahî Mustafa Zâviyesi'nin bânisi bir Ahî Şeyhi olan Ahî Ali'nin oğlu Ahî Mustafa'dır. Yapı, Balıkesir'in Sahın Hisar Mahallesi'nde bulunmaktaydı. Yapıldığı tarih hakkında net bir bilgi yoktur. Bununla birlikte 1573 yılında zâviyede şeyh olarak bulunan Şeyh Seyyid Hüseyin Efendi'nin elinde, Sultan I. Murad zamanından önceki şeyhlere verilmiş berâtların bulunması, bu Ahî zâviyesinin XIV. yüzyılın ortalarında veya ondan önceki bir dönemde Balıkesir şehir merkezine inşa edildiğini göstermektedir³².

Ahî Mustafa Zaviyesi'nin XVI. yüzyıldaki vakıf akarları içerisinde, beşi bağ haline getirilmiş yedi zemin, Balıkesir şehrinde iki dükkân, bir başhâne, bir tuzhâne zemini ve bir tahunhânenin yarım hissesi bulunmakta idi³³. XVII. yüzyılın sonunda bu zâviye mütevellinin ilgisizliğinden dolayı harap bir hale gelmiştir. Zâviyenin bakım ve onarımının yapılabilmesi amacıyla H.1110/M.1698-1699 tarihinde yeni bir müteveli atanmıştır³⁴.

³¹ İbni Battuta, *Seyahatnâme*, s.339.

³² Sevim, *a.g.t.*, s.289.

³³ Zaviyenin vakıf gelirlerinin toplam hasılı 4.129 akçedir. Bkz. *BOA. TT.* 166, s.255.

³⁴ XVIII. yüzyılda Ahî Mehmed Mescidi ve Ahî Mustafa Zâviyesi'nin Sahın Hisar Mahallesi'nde yan yana bulunduğu hakkında arşiv belgelerinde bilgiler mevcuttur. 23 Receb 1143/ 1 Şubat 1731 tarihli bir vesikada Sahın Hisar Mahallesi'nde bulunan Ahî Mehmed ve Ahî Mustafa Mescit ve Zâviyesi'ne Ahmed adlı biri zâviyedar olarak atanmıştır. Bkz. *BOA. C.EV.* 59/2944.

II. Ahi Mehmed Mescidi Ve Ahi Mustafa Zaviyesi'ndeki Görevliler ve Ücretleri

Balıkesir şehrindeki Ahi Mehmed Mescidi ve Ahi Mustafa Zaviyesi'nin giderleri ve görevlilerin ücretleri Ahi Mehmed ve Ahi Mustafa Vakfı sayesinde karşılanıyordu³⁵. Vakfın idaresi ve denetlenmesi mütevellî, nazır, cabi (tahsildar) gibi vakıf yöneticileri aracılığıyla yürütüyordu. Aşağıda ilk önce bu görevliler sonra mescit ve zaviyede görevli kişilerin atanmaları, aldıkları ücretler, görevde kaldıkları süreler *Hurufat Defterleri*'ndeki³⁶ kayıtlar temel alınarak ortaya konulacaktır.

1. Mütevellî: Vakıf işlerini vakfiye şartlarına göre ve şeri hükümler çerçevesinde idare etmesi için atanan görevlidir. Vakfın yönetimi, işleyişi, vakıf akarlarının işletilmesi, görevlilere ücret ödenmesi gibi görevleri yürüten mütevellîdir. Mütevellî tayininde vâkıfın şartları esas alınmaktaydı. Ahi Mehmed ve Ahi Mustafa vakfında görev yapan mütevellîler ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Bkz. Tablo-2).

Tablo-2 Vakıf Mütevellîleri ve Ücretleri

Adı	Ücreti (Günlük-Akçe)	Göreve Atanma Tarihi	Göreve Atanması
Mehmet	-		Tayin
Ahmet	-		Babasının vefatı
Mustafa	1	Zilkade 1111/Nisan Mayıs 1700	-
Mustafa ³⁷	-	19 Rebiyülevvel 1143/ 2 Ekim 1730	İbrahim'in görevi terk etmesi
Ahmed	-	Muharrem 1174/ Ağustos-Eylül 1760	Babasının vefatı
Hacı Mehmed	-	Muharrem 1174/ Ağustos-Eylül 1760	Babasının vefatı
Ali bin Hacı Ahmed	-	Safer 1210/ Ağustos-Eylül 1795	Hacı Mehmed bin Ahmed vefatı
Seyyid Mehmed bin Hacı Abdullah	-	H.1224/ M.1809-10	Ali'nin vefatı

³⁵ BOA. C.EV. 63/3144; 59/2944.

³⁶ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Hurufat Defterleri tasnifi içinde Balıkesir kazasının bulunduğu 24 defter numara sırasına göre şöyledir: no:537; 538; 539; 540; 541; 542; 543; 1058; 1074; 1076; 1077; 1079/1; 1079/2; 1080; 1082; 1083; 1097; 1133; 1136; 1137; 1140; 1142; 1144; 1158. Bu çalışmada defterlerin tamamı taranmış ve içerisinde Ahi'lere ait olan kayıtlar tespit olunup, hepsi kullanılmıştır.

³⁷ BOA. AE.SAMD.III, 41/4074.

2. Nazır: Nezaret eden, bakan, gözeten anlamına gelen nazır, vakıf mütevellisini teftiş ve vakıf işlerini kontrol etmekle görevlendirilen kişidir. Bir vakfın nazır bulunursa, müteveli onun onayını almadıkça vakıfla ilgili işlem yapamıyordu. Nazır, vakfın menfaatleri noktasında mütevellinin muhalif hareketleri ve usulsüzlüklerini gördüğünde durumu merkeze bildirir ve mütevellinin görevden alınmasına karar alırdı.

Ahi Mehmed ve Ahi Mustafa vakfında Muharrem 1173 (Ağustos-Eylül 1759) tarihinde babasının vefatı üzerine nazırlık görevine günde 1,5 akçe ücretle Seyyid Hüseyin atanmıştır³⁸. Şevval 1206 (Mayıs-Haziran 1792) tarihinde vakfın nazır Süleyman'ın vefat etmesiyle yerine Mehmed getirilmiştir³⁹.

3. Câbi: Vakıf gelirlerini toplamakla vazifeli tahsildar anlamına gelen câbi, vakıf görevlilerine ücretini dağıtan görevliydi. Ahi Mehmed ve Ahi Mustafa vakfında 9 Cemaziyelahir 1139 (1 Şubat 1727) tarihinde Hacı Mehmed günde 2 akçe ücretle câbilik görevine atanmıştır⁴⁰.

4. İmam: Cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimsedir. Ayrıca muhtarlık kurumu ortaya çıkana kadar mahalleyi ilgilendiren bütün işlerle ilgilenmek zorundaydı. Ahi Mehmed mescidinde görev yapan imamlar ve aldıkları ücretler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Bkz. Tablo-3).

Tablo-3 Ahi Mehmed Mescidinde Görevli İmamlar ve Ücretleri

Adı	Ücreti (Günlük-Akçe)	Göreve Atanma Tarihi	Göreve Atanması
Mustafa bin Şeyh Mehmet	1	-	-
Hüseyin bin Hacı Mehmet	1	-	Feragat
Hasan	-	Şaban 1105/ Mart-Nisan 1694	Mehmet feragatinden
Hacı Mustafa ve Hacı Hasan (müşterek)	-	C.ahir 1115/Ekim- Kasım 1703	Tayin
Ali bin Hacı Ahmed	-	Receb 1194/ Temmuz-Ağustos 1780	İbrahim'in vefatı
Ali'nin oğulları İsmail ve Hasan (müşterek)	-	H.1224/ M.1809-1810	Babaları Ali'nin vefatı ⁴¹

³⁸ VAD. no:1097, vr.10.

³⁹ VAD. no:537, vr.37.

⁴⁰ BOA. C.EV. 63/3144.

⁴¹ Ahmed oğlu Ali H.1224/ M.1809-1810 yılında vefatına kadar mescidin cüz-hân, kayyım, imam, müezzin ve tevliyet görevlerini birlikte yürütmüştür. Kendinden sonra oğulları İsmail ve Hasan müştereken tevliyet hariç diğer vazifeleri birlikte yürütmüşlerdir. Bkz. VAD. no:541, vr.7.

5. **Müezzin:** Kelime anlamı “*çağrıda bulunan, ezan okuyan, kamet getiren*” kimse olan müezzin, minarelerde ezan okuyan, namaz aralarında dua okumakla görevli kişidir. Ahi Mehmed mescidinde görevli müezzinlerin tamamı görevlerini günde aldıkları 2 akçe ücretle ifa etmişlerdir (Bkz. Tablo-4).

Tablo-4 Ahi Mehmed Mescidinde Görevli Müezzinler ve Ücretleri

Adı	Ücreti (Günlük-Akçe)	Göreve Atanma Tarihi	Göreve Atanması
Hasan Halife	2	Receb 1136/ Mart- Nisan 1724	Babası Mehmed'in vefatı
Ali Halife	2	Zilhicce 1138/ Tem- muz-Ağustos 1726	Tecdid
Abdurrahman	2	Muharrem 1153/ Mart-Nisan 1740	Babası Mehmed'in vefatı
Hacı Mustafa Halife	2	C.ahir 1153/ Ağustos- Eylül 1740	Abdurrahman'ın vefatı
Ahmed	2	Zilkade 1160/ Kasım- Aralık 1747	Babası Hasan vefatı
Süleyman	2	Zilkade 1162/ Ekim- Kasım 1749	Babası Hacı Mustafa vefatı
Hafız Ali Halife ⁴²	-	Muharrem 1172/ Eylül-Ekim 1758	Yeniden (müceddeden)
Hasan Ali Halife	2	H.1175/ M.1761- 1762	Ahmed bin Hasan'ın bila veled vefatı
Ali bin Hacı Ahmed	2	Muharrem 1184/ Nisan-Mayıs 1770	Hasan feragatinden
Süleyman bin Hacı Mustafa	2	Şaban 1197/ Temmuz 1783	-
Ali bin Hacı Ahmed	2	Şevval 1206/ Mayıs- Haziran 1792	Süleyman feragatinden
Ali'nin oğulları İsmail ve Hasan (müşterek)	2	H.1224/ M.1809- 1810	Babaları Ali'nin vefatı

6. **Cuma Müezzini:** Ahi Mehmed Mescidinde Cuma günü için atanan bir müezzin görev yapmaktaydı. XVIII. yüzyılında mescit binasına Yaylacı Mehmed beşe adlı hayırsever minber inşa etmesiyle Cuma günleri görev yapacak bir müezzine ihtiyaç duyulmuştur. Rabia Hatun'un Balıkesir şehri İbrahim Bey Çarşısı'nda bulunan dükkan gelirinin 2 akçesini Ahi Mehmed mescidinde Cuma müezzini olanlara şart eylemiş ve Şaban 1175 (Şubat-Mart 1762) tarihinde Ali bin Hacı Ahmed Halife bu vazifeye atanmıştır⁴³. Bu göreve daha sonra Re-

⁴² Bu zat aynı zamanda Caminin vakt-i zukur ve vakt-i asr da imamlık görevi yürütmekteydi. VAD. no: 1097, vr.9.

⁴³ VAD. no: 1076, vr,30.

biyülevvel 1202 (Aralık 1787-Ocak1788) tarihinde Hacı Ahmed feragat etmesiyle görev oğlu Seyyid İsmail'e babası beratı üzerine tevcih edilmiştir⁴⁴.

7. **Cüz-hân**⁴⁵: Namazlardan önce Kur'an'ın otuz bölümünden birini okumakla vazifeli cüz okuyan, "du'â-okuyucu" demektir. Ahi Mehmed mescidinde XVIII. yüzyılda görev yapan cüz-hânlar ölünceye kadar vazifelerinin başında kalmışlardır (Bkz. Tablo-5).

Tablo-5 Ahi Mehmed Mescidinde Görevli Cüz-hânlar ve Ücretleri

Adı	Ücreti (Günlük-Akçe)	Göreve Atanma Tarihi	Göreve Atanması
Hasan	1	Muharrem 1124/ Şubat-Mart 1712	İbrahim'in vefatı
Seyyid Mehmed	-	R.ahir 1136/ Aralık 1723-Ocak 1724	Seyyid Yahya'nın vefatı üzerine tayin
Seyyid Hüseyin	-	R.ahir 1148/ Ağustos-Eylül 1735	Babası Seyyid Mehmed'in vefatı
Ahmed	2	Zilkade 1160/ Kasım-Aralık 1747	Babası Hasan vefatı
Mehmed ⁴⁶	-	Ramazan 1168/ Haziran-Temmuz 1755	Tecdid
Hafız Ali Halife	2	Şaban 1175/ Şubat-Mart 1762	Ahmed bin Hasan'ın vefatı ⁴⁷
Mehmed ⁴⁸	1	C.ahir 1182/ Ekim-Kasım 1768	Tecdid
Ali bin Ahmed	2	Muharrem 1184/ Nisan-Mayıs 1770	Hafız Ali bin Ahmed feragatı
Seyyid İsmail bin Ali ⁴⁹	1	R.ahir 1205/ Aralık 1790-Ocak 1791	Mehmed'in vefatı
Ali'nin oğulları İsmail ve Hasan (müştereken)	2	H.1224/ M.1809-1810	Babaları Ali'nin vefatı

8. **Devir-hân**: Her Cuma namazından önce, Kur'an'ın bir cüzünü okumakla vazifeli ve bir ay sonra Kur'an okumaya yeniden başlayan görevli kişilere devir-hân denilmekteydi. Ahi Mehmed mescidinde vazifeleri karşılığında günde 1,5 akçe ücret alan devir-hânlar görev yapıyorlardı (Bkz. Tablo-6).

⁴⁴ VAD. no: 1074, vr.23.

⁴⁵ Ahi Mehmed ve Ahi Mustafa'nın bina eylediği mescitte cüz-hân olan kişiler aynı zamanda du'âgü ve vakfın nazırı görevlerini de yürütüyorlardı. VAD. no: 1137, vr.114; no:1079, vr.70.

⁴⁶ Mehmed cüz-hân görevinin yanında tabbah olarak da vakıftaki görevini yürütmekteydi. Bkz. VAD. no: 1097, vr.7.

⁴⁷ Ahmed bin Hasan Ahi Mehmed ve Ahi Mustafa mescidindeki cüz-hân görevinin yanında Zağanos Mehmed Paşa Türbesinde yevmi 1 akçe ile Aşır-hânlık yapmaktaydı. VAD. no: 1076, vr.30.

⁴⁸ Cüz-hân görevi için 1 akçe, tabbah olarak 1,5 akçe ücret almaktaydı. VAD. no: 182, vr.5.

⁴⁹ Seyyid İsmail 1,5 akçe ile tabbahlık görevini yürütmekteydi. VAD. no:537, vr.36.

Tablo-6 Ahi Mehmed Mescidinde Görevli Devir-hânlar ve Ücretleri

Adı	Ücreti (Günlük-Akçe)	Göreve Atanma Tarihi	Göreve Atanması
Abdullah	-	R.ahir 1148/Ağustos Eylül 1735	Babası Seyyid Meh- med'in vefatı
Hüseyin Halife	-	Receb 1150/ Ekim- Kasım 1737	Kardeşi Abdullah'ın vefatı
Seyyid Mehmed	1,5	-	Mahlul

9. **Şeyh:** Tekke ve zaviyelerin başında bulunan en yetkili kişidir. Ahi Mustafa zaviyesinde görevli şeyhler günde 4 akçe ücret alıyorlardı (Bkz. Tablo-7).

Tablo-7 Ahi Mustafa Zaviyesinde Görevli Şeyhler ve Ücretleri

Adı	Ücreti (Günlük-Akçe)	Göreve Atanma Tarihi	Göreve Atanması
Hacı Ahmet	4	-	-
Hacı Halil	4	-	Hacı Ahmet'in vefatı
Hacı Mehmet ⁵⁰	-	17 Zilkade 1149/ 19 Mart 1737	-

10. **Zaviyedar:** Küçük tekkelerde oturan şeyhlere zaviyedar denilmekteydi. Ahi Mustafa zaviyesinde Cemaziyelahir 1111 (Kasım-Aralık 1699) tarihinde Mustafa adlı kişi zaviyedarlık vazifesini yürütmekteydi⁵¹. Diğer belgede 23 Re-
ceb 1143 (1 Şubat 1731) tarihinde Ahmed zaviyedar atanmıştır⁵².

11. **Kayım:** Vakıf kuruluşlarını korumak, temizlemek, mumları yakmak ve vakıfla ilgili diğer işleri yürütmekle görevli kişilere denilmekteydi. Mescitte gö-
revli kayımlar günde 1 akçe ücretle görevlerini ifa etmekteydi (Bkz. Tablo-8).

Tablo-8 Ahi Mehmed Mescidinde Görevli Kayımlar ve Ücretleri

Adı	Ücreti (Günlük-Akçe)	Göreve Atanma Tarihi	Göreve Atanması
Mehmed	1	R.evvel 1146/ Ağustos-Eylül 1733	Berat
Ali bin Hacı Ah- med	-	R.evvel 1192/ Mart-Nisan 1778	Mehmed'in vefatı
Ali'nin oğulları İsmail ve Hasan (müşterek)	1	H.1224/ M.1809-1810	Babaları Ali'nin vefatı

⁵⁰ BOA. C.EV. 482/24395

⁵¹ VAD. no:1136, vr.62.

⁵² BOA. C.EV. 59/2944.

12. **Tabbah:** İmarette yemek yapan aşçı olup, sayıları imaretin büyüklüğüne göre değişmekteydi. Balıkesir’de Ahi Mehmed ve Ahi Mustafa vakfında günde 1,5 akçe ücretle Mustafa adlı kişi cüz-hânlık göreviyle birlikte tabbahlık işini birlikte yürütmekteydi⁵³.

Sonuç

Balıkesir’deki esnaf örgütlenmesi ahi geleneklerine uygun olmakla birlikte XVI ve XVII. yüzyıllarda *Ahî Baba*’nın esnaf yöneticileri arasında aktif bir rolüne rastlanmamıştır. Yaklaşık yüz elli yıllık bir dönemi kapsayan *Hurufat Defterleri* içinde XVIII. yüzyılda sadece bir tane Ahi Baba kaydının bulunması, şehirde esnaf yönetiminde Ahi Baba’nın etkinliğinin uzun sürmediğini göstermektedir.

Moğol işgalinin Anadolu’da yoğun hissedildiği 1260 yılından sonra XIV. yüzyılın ortalarında veya ondan önceki bir dönemde Balıkesir tarafına gelen Ahi Mehmed ve Ahi Mustafa şehrin en eski yerleşim yeri olan Sahın Hisarı Mahallesi’ne kendi adlarını taşıyan bir mescit ve bir zaviye yaptırmışlardır.

Ahi Mehmed ve Ahi Mustafa vakfı XVI. yüzyılda şehrin ekonomik gelişimine orta ölçekli katkı sağlarken, vakıf yöneticilerin vakıf akarlarını kötü idare etmeleri sonucunda XVII. yüzyılın ikinci yarısında bu katkı %1’in dahi altına düşmüştür. Ahi Mehmed ve Ahi Mustafa vakfında vakıf yöneticisi; müteveli, nazır ve câbi, din hizmetlerinde çalışan; imam, müezzin, Cuma müezzini, cüz-hân, devir-hân, şeyh, zaviyedar, temizlik ve yemek hizmetlerinde; kayım ve tabbah olmak üzere on iki farklı görev bulunmaktaydı. XVIII. yüzyılda vakıftan ücret alan görevlilerin bir veya iki farklı vazifeyi birlikte yürütmekteydiler. XIX. yüzyılın başında ise vakıf görevlileri beş, altı farklı işi birlikte yürütmeye başlamışlardır. Birbirinden farklı bilgi ve beceri gerektiren bu işlerin aynı kişiler tarafından yürütülmesi, bu yüzyılda eğitim durumları dikkate alınmadan maddi kaygılardan dolayı atamaların yapıldığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Boa. C.EV. 63/3144; 59/2944; 482/24395; 296/15092.

Boa. AE.SAMD.III, 41/4074

Boa. TT. no:166.

Boa. MAD. 6025

Bşs. (Balıkesir Şer’iyye Sicilleri), no: 692, 693, 698, 699.

Vad. (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Defteri) no: 537; 538; 540; 541; 542; 1074; 1076; 1077; 1079/1; 1079/2; 1082; 1097; 1133; 1136; 1137; 1142; 1158.

⁵³ *VAD.* no:1079/2, vr.70.

- Bayram, Mikail, "Ahîliğin Selçuklulardan Osmanlılara İntikali", *Osmanlı Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri, 9-10 Mayıs 2002, (Bildiriler)*, II, İstanbul, 2003, s.93-104.
- _____, *Ahi Evran ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya, 1991.
- Çağatay, Neşet *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara, 1989.
- Ergenç, Özer, "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler", *VIII. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Ekim 1976 Kongreye Sunulan Bildiriler*, C.I, Ankara, 1981, s.1265-1274.
- _____, "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, Birinci Uluslar arası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri, Ankara, 1980, s.103-109.
- İbn Battuta, *Seyahatnâme*, (Çev. Mehmed Şerif), I, İstanbul, 1330-1333.
- Küçükdağ, Yusuf, "Anadolu Selçuklu Devleti'nde Ahî Teşkilâtının Kurulması", *Osmanlı Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri, 9-10 Mayıs 2002, (Bildiriler)*, II, İstanbul, 2003, s.79-87.
- _____, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Etkin Rol Oynayan Konyalı İlim, Fikir ve Devlet Adamları", *Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi, Konya Kitabı*, (Editör: Yusuf Küçükdağ), Özel Sayı Konya, 2002, s.187-206.
- Oğuzoğlu, Yusuf, *Osmanlı Devlet Anlayışı*, Eren yay, İstanbul, 2000.
- _____, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerinde Araştırma*, (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yeniçağ Tarih Kürsüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1980.
- Öntüğü, M. Murat, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi) Konya, 2003.
- _____, "Uşak'ta Ahîlik ve Ahî Kurumları", *Vakıflar Dergisi*, S.32, s.143-154.
- Özdemir, Rifat, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, KBY, Ankara, 1998.
- Sevim, Sezai, *XVI. Yüzyılda Karasi Sancağı*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1993.
- Şahin, İlhan- Emecen, Feridun M., "XV. Asrın İkinci Yarısında Tokat Esnafı", *Osmanlı Araştırmaları*, S. VII-VIII, (İstanbul, 1988), s.287-308.
- Uluçay, M. Çağatay, *Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı, XVII. Asırda*, İstanbul, 1942.

Belge-1 BOA. C.EV. 59/2944. Balıkesir şehrinde Ahi Mehmed ve Ahi Mustafa evkafı mescit ve zaviyesine zaviyedar ve mütevellî tevcihi (23 Receb 1143/ 1 Şubat 1731).

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a legal document or decree, written in a cursive script. The text is arranged in several columns, with some parts enclosed in boxes or underlines. There are some large, bold letters at the beginning of sections, possibly indicating the start of a new paragraph or a specific title. The document appears to be a record of a legal proceeding or a formal appointment, as suggested by the caption.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a legal document or decree. The text is arranged in several columns, with some parts enclosed in boxes or underlines. There are some large, bold letters at the beginning of sections, possibly indicating the start of a new paragraph or a specific title. The document appears to be a record of a legal proceeding or a formal appointment, as suggested by the caption.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a legal document or decree. The text is arranged in several columns, with some parts enclosed in boxes or underlines. There are some large, bold letters at the beginning of sections, possibly indicating the start of a new paragraph or a specific title. The document appears to be a record of a legal proceeding or a formal appointment, as suggested by the caption.

Carlet 5 sub 2944

Yeni Sayfa Sayısı

Belge-3 VAD. no:1158 vr.36. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 1158 numaralı Hurufat Defterleri'nin Balıkesir Kazası'na ait kayıtlarını ihtiva eden varak.

Defter no: 1158 . vr. 76.

ÇANKIRI YÂREN KÜLTÜRÜ VE AHİLİK İLE İLGİSİ

Yrd. Doç. Dr. Halil ÇETİN
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Yunus Emre ÇAKIR
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Lisans Öğrencisi

ÖZET

Türkiye, çeşitli toplumların ortaya çıkardığı kültür ve medeniyetlerin bir ölçüde harmanlandığı bir hazinedir. Bu değerler arasında Türk-İslam imbiğinden geçmiş en güzel örneklerden birisi kuşkusuz Ahilik kurumudur. Günümüzde, tarihe mal olmuş bir esnaf teşkilatı olarak bilirse de bir takım toplumsal ve kültürel motiflerinin bugün de yaşadığı düşünülmektedir. Özellikle Çankırı Yâren kültürünün birçok hususiyetini Ahilik kurumuna borçlu olduğunu ileri süren araştırmalar söz konusudur.

Yâren, özellikle gençlerin içtimaî ve ahlakî yönden eğitimi ile toplumsal dayanışma ruhunu canlı tutmaya çalışan bir sosyal teşkilatlanma biçimi olarak bugün Çankırı'da da varlığını sürdürmektedir. Anadolu'nun farklı bölgelerinde görülen ve Çankırı ilinin merkezi ile Yapraklı ve Eldivan ilçelerinde de yaygın olarak yaşayan Yâren kültürü, belirli mevsimlerde ve günlerde Yâren Ocağı yakılarak varlığını sürdürmektedir. Ahî zaviyelerini andıran Yâren Evleri / Odalarında tertip edilen Yâren Sohbeti / Meclisi, hiyerarşi, musiki, halk oyunu, eğlence, bilmece, ziyafet ve mahkeme unsurları açısından Ahilik kurumu ile benzerlikler göstermektedir. Ancak bu benzerliklerin sadece Ahilik ve Yârenlikte ortak olmadığı, bazı tarikatlarda da görüldüğü bilinmektedir. Dolayısıyla Yârenlik de dâhil, tüm bu teşkilatların fütüvvet gibi ortak bir kaynaktan etkilendiği ileri sürülebilir. Bu bildiri, Yâren kültürü ile ilgili kurumsal hususiyetleri, Ahilik kurumunun temel özellikleri ile karşılaştırmalı olarak ele almayı amaçlamaktadır. Araştırma sahası ve konusu olarak odak noktamızı Çankırı Yâren kültürü oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Çankırı, Fütüvvet, Sohbet, Yârân, Yâren, Yârenlik.

Giriş

Konu ve Kapsamı: Çankırı Yâren Kültürü ve Köken Sorunu

Günümüzde Anadolu'da Beylikler Coğrafyası diyebileceğimiz bölgelerde aynı veya farklı isimler altında varlığını sürdüren ve önemli bir kültürel mirası yaşatan Yâren sohbet teşkilatları, tıpkı Ahilik kurumu gibi mühim bir "toplumsal kontrol aracı" ve "yaygın eğitim kurumu"dur. Bu tür sohbet meclislerinin sadece Anadolu'ya özgü olmaması ve Türk dünyasında da pek çok türevinin bulunması, aslında kökeninin eskiliğini ve kültürün yaygınlığını göstermesi açısından önemlidir.

Türkmen Beylikleri coğrafyasına dağılmış içtimaî bir müessese olan Yârenlik ile ilgili, köken sorunu başta olmak üzere, pek çok mesele hâlâ araştırılmayı beklemektedir. Bu bağlamda çalışmamızın esasını teşkil eden Çankırı Yâren kültürü ve teşkilatının kökeninde sadece Ahîlik kurumunun olduğunu ileri süren araştırmalar söz konusudur. Ancak Yârenliğe özgü bazı hususiyetler ve Ahîlik ile mukayese edildiğinde ortaya çıkan bir takım temel farklar hemen göze çarpmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, Yâren kültürünün kökeni hakkında yeni bir yorum denemesinin gerekli olduğu düşüncesi ile kaleme alınmıştır.

Anadolu'da görülen diğer sohbet ve eğlence meclislerinden çok farklı ve müstesna olan Çankırı Yâreni, her yıl sonbaharda başlayarak tüm kış boyunca devam eden, haftada bir gün akşam namazı ile başlayıp ertesi gün sabah namazı'na kadar süren ve geleneksel orta oyunlarının sergilendiği, mani ve bilmece gibi sözlü kültürel unsurların dile getirildiği, mahallî müzikler eşliğinde halk oyunlarının oynandığı bir nevi eğitim, eğlence ve sohbet meclisidir (Tezcan, 1991). Yâren Ocağı muhteva itibarıyla eğlence ve sohbet meclisi olarak bilinse de, esasen bünyesinde bulunan fertlerin erdemli bireyler olması için çalışmak ve toplumsal huzur ortamını tesis etmek için de önemli görevler üstlenmiştir.

Amaç ve Yöntemler

Bu çalışma Yârenlik ile Ahîlik arasındaki münasebeti ve Yârenliğin kökeni meselelerini yeniden sorgulamak ve akabinde konu hakkında bir yorum denemesi yapmayı gaye edinmiştir. Bu amaçla sosyoloji, halkbilim ve tarih biliminin yöntemleri kullanılarak literatür taraması yapılmış ve 2012 yılı ocak ayında Çankırı ili Yapraklı ilçesinde sözlü tarih metodolojisi kapsamında saha çalışması yürütülmüştür. Yâren teşkilatının faal veya faal olmayan mensupları ve kültürünün taşıyıcıları ile yapılan mülakatlarda elde edilen veriler, literatür araştırması ile karşılaştırılmak suretiyle bu çalışmamızın hammaddesini teşkil etmektedir.

Türk Kültüründe Sohbet Meclisleri ve Yârenlik

Anadolu'da Yâren Sohbet Meclisleri

Anadolu'da Ahîlik kültür coğrafyası ile örtüşen bir şekilde ve genel olarak Beylikler coğrafyası diyebileceğimiz sahalarda yayılmış olan Yâren kültürü farklı isimlerle yaşatılmaktadır. Günümüz Türkiye'sinde özellikle Çankırı merkezi ile Yapraklı ve Eldivan ilçelerinde, Manisa'nın Kula, Kütahya'nın Simav (Er, 1988), Kastamonu'nun Tosya ve Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçelerinde "Yâren" olarak isimlendirilen bu "Sohbet Meclisi", Konya'nın Akşehir ilçesinde "Sıra Yâreni" (Cenikoğlu, 1998), Balıkesir'de "Barana" (Akman, 2006, s: 60), Afyonkarahisar (Bıyıkoğlu, 1997, s: 32) ve Kütahya'da (Şemin, 2009, s: 38) "Gezek" gibi farklı isimlerle anılmaktadır. Bu tür sohbet meclisleri Türk Dünyası'nda Kırgızistan'da "Coro Bozo" (Ekim, 2012), Özbekistan'da "Geşdek" (Cenikoğlu, 1998, s: 59), Uygurlarda "Meşrep" (Tezcan, 1991, s. 350), Kırım Karay Türklerinde "Konuşma" (Altınkaynak, 2004) gibi çeşitli isimlerle anılmaktadır.

Çankırı Yâren Meclisi'nin Anadolu'daki diğer benzer örneklerine baktığımız vakit, birçok ortak nokta göze çarpmaktadır. Bunların başında, “toplumsal kontrol aracı” olarak mühim bir sosyal işleve sahip olmaları gelir. Çankırı (Tezcan, 1991, s: 342) ve Simav (Cenikoğlu, 1998, s: 53) Yâreni'nde, Kütahya (Şemin, 2009, s: 100) ve Afyon Gezeklerinde (Bıyıkoglu, 1997, s: 131), Balıkesir Baranası'nda (Akman, 2006, s: 60) ve diğer sohbet meclislerinde görülen yargılama ve cezalandırma uygulamaları, Yâren teşkilatlarının etkili bir toplumsal kontrol aracı olduğunun açık göstergesidir.

Bunun yanında hiyerarşik yapısı ve oturma düzeni itibarıyla da birbirine çok yakın sohbet meclisleri olduğu görülmektedir. Örneğin, Simav Yâreni'nde üç grup olup, Küçük Yâren, Orta Yâren ve Büyük Yâren olarak isimlendirilirken (Cenikoğlu, 1998, s: 53), Çankırı Yâreni'nde de Gençler, Orta Yaştakiler ve Yaşlılar olarak tanımlanır (Ekinci, 2008, s: 147; Üçok, 1932: 14).

Anadolu'daki sohbet meclislerinin gelir kaynakları da neredeyse aynıdır. Bu gelirler üç kısma ayrılır: Üyelere kesilen para cezalarının tahsili, düğün sahiplerinden alınan ücretler ve bağışlar (Tezcan, 1991, s: 446; Oral, 1958, s: 62).

Birkaç örnek ile burada izah etmeye çalıştığımız husus, Anadolu'da birbirinden uzak bölgelerdeki tüm sohbet teşkilatlarının birçok yönden birbirine benzediği, dolayısıyla ortak bir membadan beslendiği, kökenlerinin ortak bir kaynağa dayandığıdır. Bu tespitimizi paylaşan Çağatay (1997, s: 143), Çankırı Dümelli/Eldivan Yâren Sohbeti'nin Isparta'da kendi köyünde ve civar köylerde aynen devam ettiğini *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik* adlı eserinde belirtir. Anadolu'daki sohbet teşkilatları arasında daha ayrıntılı bir mukayese, pek çok ortak noktayı ortaya çıkaracaktır. Ancak bu noktada özellikle belirtilmesi gereken husus, sohbet meclisinin Anadolu sufliliğindeki özgün konumuna ilişkindir. Yâren teşkilatı da özünde bir sohbet meclisi olduğundan bu husus konumuz açısından çok mühimdir. Şöyle ki, İslam tasavvufunda insanların gönül kilidini açan iki şeyden biri “doğruluk”tur. İkincisi ise “sohbet”tir. İslam'a davette sohbetin önemi, çeşitli ayet ve hadislerle dayandırılır. Erenlerin (Yârenlerin ?) Sohbeti, Yunus Emre'nin Divan'ında şu şekilde anlatılır:

“Erenlerin sohbeti artırır marifeti,
Cahilleri sohbetten her dem kovasım gelir.” (Eğri, 2003, s: 248).

Uygulamaya baktığımızda ise sohbet geleneğinin Anadolu'da Bektaşî tarikatı açısından son derece mühim bir eğitim kurumu olduğu görülmektedir. Tarikatın ürettiği dinî, tasavvufî ve ahlakî değerlerin asırlarca yaşamasını sağlamış, sohbetler vasıtasıyla bu öğreti ve değerler nesilden nesile aktarılmıştır (Eğri, 2003, s. 252). Sohbet geleneği açısından bakıldığında Çankırı Yâren sohbetlerinin, bir tasavvufî altyapı üzerinde yükseldiği ileri sürülebilir.

Türk Dünyasında Sohbet Kültürü

Yukarıda zikrettiğimiz gibi Kırgızistan'da “Coro Bozo” (Ekim, 2012, s. 1–16), Özbekistan'da “Geşdek”(Cenikoğlu, 1998, s: 59), Uygurlarda “Meşrep” (Tezcan, 1991:350), Kırım Karay Türklerinde “Konuşma” (Altınkaynak, 2004) gibi çeşitli isimlerle Türk coğrafyalarına yayılmış bir sohbet kültürü bulunmaktadır. Yâren Ocağı da aslında bir sohbet meclisi olarak tezahür eder. İlk örneğinin ne zaman ve nerede başladığı hakkında bir izaha sahip olamasak bile, Manisa-Kula'dan Kırgızistan'a dek geniş bir coğrafyada yayılmış olan sohbet kültüründe İslam öncesi Türk geleneklerinin etkisi kaçınılmazdır. Farklı coğrafyadaki sohbet meclislerinde karşımıza çıkan ortak motifler ve uygulamalar, bu kanıyı güçlendirmektedir. Bu örneklerden bir kaçını şöyle özetleyebiliriz:

Kırgızistan'da bulunan Coro Bozo Sohbetleri hakkında bir çalışma yapan Ekim'den (2012, s: 6) öğrendiğimize göre, Anadolu'daki benzerleri gibi sonbaharda başlayıp ilkbaharda biter ve yine Anadolu sohbet meclisleri gibi 25–40 kişiden müteşekkildir. Çankırı Yâreni'nde bulunan Başağa'ya karşılık Coro Bozo'da “Coro Big” bulunmaktadır ve Anadolu örneğindeki gibi mahkemenin başıdır. Meclislerde düzen ve tertipten sorumlu olan Çavuş'a karşılık bu Coro Bozo'da “Kürököç” bulunmaktadır. Coro Bozo'da son toplantı Anadolu örneklerinde olduğu gibi sohbet başkanı konumunda olan Coro Big'e aittir.

Kırım Karay Türklerinde “Konuşma” adı verilen sohbet toplantılarında ise, Çankırı Yâreni'nde olduğu gibi, atasözü ve deyimler gibi sözlü kültür unsurları sergilenmekte ve orta oyunları oynanmaktadır (Altınkaynak, 2004, s: 62).

Özbeklerde *Geşdek* adı verilen sohbet meclislerinde, Çankırı ve diğer pek çok Anadolu sohbet meclisinde olduğu gibi alkollü içecekler yasaktır (Cenikoğlu, 1998, s: 59). Son olarak Uygurlardaki sohbet meclisleri “Meşrep”te de mahkeme ve ceza unsurlarının var olduğu bilinmektedir (Cenikoğlu, 1998, s: 58–59).

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Fakat burada vurgulamak istediğimiz asıl husus, Yâren sohbet geleneğini Ahîliğe bağlamanın hatalı ve eksik bir değerlendirmeye olduğu, daha ziyade Türk kültüründeki sohbet geleneğinin Yâren teşkilatına kaynaklık ettiği şeklinde bir yorumun daha isabetli olacağıdır.

Yâren Kültürünün Ahilik İle İlişkisi

Günümüz Yârenliği hakkında yapılan pek çok araştırmada Yârenliğin Ahilikten kalan veya Ahiliğin uzantısı olan bir kültürel miras olduğu önemle vurgulanmaktadır. (Çağatay, 1997 s: 147; Gülerman ve Taştekin, 1993, s: 50; Tezcan, 2004, s: 18; Üçok, 1932, s: 9). Bu argümana dayanak teşkil eden Ahilik ve Yârenlik arasındaki maddî ve manevî ortak motifleri uzun uzadıya sıralamak yerine, mahiyet benzerliği ile bir-iki temel hususa dair tespitlerimizi paylaşacağız. Bununla birlikte konu hakkında mühim akademik çalışmalar yapan Tülay (Uğuzman) Er, bu teşkilatın kaynağı hakkında yürütülen tartışmaları gereksiz

bulduğunu vurgular (Uğuzman (Er), 2004, s: 266). Ancak Yâren teşkilatının özgünlüğü ve kültür mirası olarak taşıdığı değer, köken sorunu başta olmak üzere, pek çok hususu daha iyi anlamamızı gerektiriyor. Dolayısıyla henüz akademik olarak çözüme kavuşturulmamış olan “Yâren kültürünün kaynağı meselesi” tartışılmalıdır. Bu bağlamda kaynağının Ahîlik olduğuna dair ön kabulleri “bir kez daha” gözden geçirmek lazımdır.

Yalnız meslekî ve ticarî hayatı düzenlemek ile yetinmeyen Ahîlik, bünyesinde barındırdığı fertlerin yüksek karakter ve erdem sahibi kişiler olmasına da ayrıca dikkat etmiştir (Durak ve Yücel, 2010, s: 166). Aynı hassasiyeti Yâren teşkilatında da görmek mümkündür. Bu teşkilatların kendi bünyelerinde kurdukları mahkemeler vasıtasıyla, gayr-i ahlâkî davranışlarını yargılayarak, uygunsuz davranışları cezalandırdıkları bilinmektedir (Çayır, 2011 s. 83; Şemin, 2009, s: 100; Bıyıkoğlu, 1997, s: 131).

Ahîler ve Ahîliğin sosyo-kültürel yapısı hakkında bize detaylı bilgiler veren İbn Battuta (2004, s: 204–224), Ahî zaviyelerinin klasik tasavvuf düsturunca inşa edilen zaviyelerden farklı olarak raks ve musiki gibi eğlence amaçlı faaliyetlerinin de olduğunu bildirir. Nitekim klasik tasavvuf anlayışının egemen olduğu zaviyelerde bu gibi eğlence maksatlı faaliyetler, pîrlere önünde şarkılar söylemek ve oyunlar oynamak gibi, edep dışı görülmesine karşın Ahî zaviyelerinde bu gibi faaliyetler, Yârenlikte olduğu gibi hoş karşılanmakta ve hatta teşvik edilmekteydi (Çeker, 2008, s: 90). Yârenlikte de bu hususiyetler söz konusudur. Pek tabiidir ki zaviyeler sadece bu tür uygulamalara sahne olmuyordu. Aynı zamanda gençlerin eğitiminde ve sözlü kültür unsurlarının nesiller arası aktarımında tıpkı günümüz Yârenliği gibi önemli bir amaca da hizmet ediyordu. Bu manada günümüz Yârenliği ve Ahîlik arasında görülen benzerliklerin en önemlilerinden biri, zaviye / Yâren evleri / köy odaları arasındaki benzerliklerdir. Günümüzde faaliyetlerini sürdüren köy odaları ve Yâren evleri, tıpkı İbn Battuta'nın (2004, s: 204–224) anlattığı Ahî zaviyeleri gibi halılar, kilimler ve kandillerle aydınlatma aksamlarıyla donatılmış ve bir sohbet meclisinin tüm fiziki ihtiyaçlarını karşılayacak özelliktedir (Günay, 2003, s: 79).

Sadece bu örneklerden hareketle bile Yârenlik ile Ahîlik arasında bir bağ bulunduğu söylemek mümkündür. Ancak asıl benzerlik, günümüzde Çankırı Yâreni'nin şehirde esnaf kolları tarafından benimsenmiş olması ve yine belirli meslek gruplarının ocak yakarak bu geleneği sürdürüyor olması, Yâren ve Ahî teşkilatlarının bir ölçüde özdeşleştiğini gösterir. Çankırı kent merkezinde geçmişte yakılan Yâren Ocaklarının “Bakırcılar Yâreni” ve “Demirciler Yâreni” şeklinde adlandırıldığı rivayet edilmektedir. Manisa'ya bağlı Kula ilçesinde ter-tiplenen Kula Yâreni ile Kütahya (Şemin 2009, s: 43) ve Afyon (Bıyıkoğlu 1997, s: 105) Gezek kültürünün de farklı meslek grupları tarafından benimsendiği bilinmektedir. Ancak meslek gurupları tarafından da Yâren Ocağı yakılmasına bakarak Yârenliğin Ahîliğin bir devamı olduğu ileri sürüldüğünde, cevap-

landırılması gereken bir takım sorular akla gelmektedir. Öncelikle sorulması gereken sorular şunlardır: Yâren Ocakları, kırsalda hangi meslek kuruluşları tarafından yakılmıştır? Eldivan ilçesinde olduğu gibi “mahalle bazında örgütlenen” Yâren teşkilatını Ahîlik ile nasıl ilişkilendirebiliriz? Yârenler için kullanılan “ağa” kelimesi, meslekî bir unvan mıdır, yoksa sosyal bir unvan mıdır? Şehirde meslek örgütlenmesi olarak yaşamış ise, Ahî unvanının yaygın bir şekilde benimsendiği gibi Yâren sıfatı niçin benimsenmemiştir? Hiç değilse *ser'iyye sicillerinde* ya da *tahrir defterlerinde* “Yâren Ahmet Ağa” gibi bir kayda tesadüf edilmesi gerekmez miydi? Bu soruları çoğaltabiliriz. Ancak yazılı kaynak olmaması sebebiyle bu sorulara ikna edici cevap bulmak zor görünüyor. Yârenliğin Ahîliğin devamı ya da kırsaldaki bir uzantısı olamayacağı, aşağıda yaptığımız Yârenlik ile ilgili değerlendirmeler sırasında daha iyi anlaşılacaktır kanaatindeyiz.

Çankırı Yâren Kültürüne Dair Bazı Tespitler

Çankırı Yâren kültürüne dair bazı değerlendirmelerimize yer vermeden önce, bu kültürün karşı karşıya kaldığı bir tür “ideolojik kirlenme”den bahsederek konuya başlamakta yarar görüyoruz. Ülkemizde milliyetçilik cereyanının etkisi neticesinde ortaya çıktığını düşündüğümüz bir görüş, Çankırı merkezindeki Yâren Ocaklarında hüküm sürmekte ve Yâren Sohbet Meclisi'nde yer alan Yâren sayısının 24 olduğunu, dolayısıyla bu sayının da 24 Oğuz boyunu temsil ettiğini ihtiva etmektedir (Absarıloğlu, 2012, s: 4; Tezcan, 1991, s: 338). Dolayısıyla bu görüşe göre, Yâren kültürü köken itibarıyla Oğuz geleneği ile yakından ilgilidir. Diğer taraftan bu kültürün kökenini Oğuzların “Yağma Şöleni”ne dayandırılmaktadır (Ekim, 2012, s: 5). Bu konuda en çarpıcı yorum, Yâren teşkilatının bölgedeki ticarî mücadele sonucu ortaya çıktığını söyler ve Anadolu ticaretine hâkim olan Ermenilere karşı, Müslüman-Türk esnafının zaferi için “tek yol” birleşip tek güç haline gelmek olduğunu ifade eder (Dede, 2008, s: 620-621).

Yârenliğin kökenine dair bu görüşlerin hepsi ciddî bir tenkide muhtaçtır. Çünkü bu yöndeki görüş ve uygulamalar, sadece Çankırı il merkezinde tertiplenen ve çeşitli derneklerin yürüttükleri Yâren sohbetlerinde görülmektedir (Absarıloğlu, 2012, s: 4). Konu hakkında oldukça kayda değer malumat içeren *Çankırı Tarih ve Halkiyatı-Ahîlikten Kalma Esnaf ve Sohbet Teşkilatı* adlı eserde (Üçök, 1932) bu görüşü teyit edecek hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Bilakis “Yâren Kaç Kişiden Müteşekkildir” adlı bölümde, tarafımızdan yürütülen alan araştırmalarında varılan sonuç ile örtüşen tespitler bulunmakta ve Yâren meclislerinin 30 ila 50 civarında Yârenden oluştuğu bilgisi verilmektedir (Üçök, 1932, s: 14). Bu verilerden hareketle Yâren teşkilatının Oğuz boy teşkilatlanması model aldığına dair görüşlere şüphe ile yaklaşmaktayız. Esasen bu 24 rakamı, her türlü kültür unsuruna dönemin ideolojilerin rengini çalmaya çalıştığı 1960–1980 döneminde milliyetçilik cereyanı ile Türk-İslam Sentezi müntesipleri tarafından Yâren Ocağı'nın teşkilat yapısına Oğuzculuk fikrinin “enjekte” edilmesi olarak değerlendirilebilir.

Çankırı merkezindeki Yâren Ocaklarında karşılaştığımız bu “ideolojik kirlenme”, Yapraklı ve Eldivan ilçelerindeki Yâren Ocaklarında görülmez. Bu bölgelerdeki Yâren kültürü ve uygulamalarının çok daha otantik bir yapı sergilediği anlaşılmaktadır.

Yârenliğin Ocaklar Halinde Teşkilatlanması

Sosyal bir kurum olarak Yâren teşkilatının Çankırı’da belirli yerleşim birimlerinde “ocaklar” halinde teşkilatlandığını (yakıldığını) görmekteyiz. Burada kullanılan ocak terimi, Alevîlik-Bektaşîlik’te toplumsal örgütlenme biçimi olan ocak kelimesi ile anlam bakımından benzerlikler göstermektedir. Çankırı’nın Eldivan ilçesinde bu teşkilatlanma modelinin mahalle bazında gerçekleştiğinden bahsetmiştik. Bu noktada Yârenliğin Alevî-Bektaşî zümrelerle bir ilgisi veya köken ortaklığı olabileceği akla gelmektedir ki Duran (2004, s: 170) “Çankırı’da Bektaşîliğe bağlı birçok halk şairi bulunduğunu, dolayısıyla Yâren sohbetlerinin bu geleneğe pek de yabancı kalmadığını” düşünür. Esasen bu hususta Çankırı’nın din kültürü haritasına bakmak gerekir. 16. yüzyılda Çankırı Sancağı ile ilgili bir çalışma yapan Kankal’a (2009, s: 206) göre, Milan, Karıpaazarı ve Kurşunlu nahiyelerinde camii ve mescit vakfı bulunmamaktadır. Diğer taraftan ahalisi Müslümandır ve gayrimüslim nüfusa tesadüf edilmemiştir. Lakin zaviye açısından bu nahiyeler diğerlerinden pek farklı değildir. Bu açıdan bakıldığında Yâren kültürünün otantik bir halde yaşatıldığı Eldivan ve Yapraklı ilçelerinin 16. yüzyıldaki durumunun, sancağın din kültürü haritasına göre yorumlanması bizi ilgi çekici sonuçlara ulaştırabilir.

Yâren Kültürünün Fütüvvet ile Tasavvuf İle İlgisi

“Yâren” kelimesi Farsça “sevgili, dost” anlamında “yar” kelimesinden türetilmiş olup “sadık dost” anlamına gelmektedir (Tezcan, 1991, s: 337). Çoğulu “yarân” olup “dostlar” demektir. Ancak bu tanımlama, kelimenin sözlükteki karşılığı olup literatürdeki “Yâren” teriminin karşılığı değildir. Bir diğer ifadeyle sözlüklerde ya da halk arasında kullanılan şekliyle “Yâren” kelimesinin anlamı verilmektedir. Bu noktada “Yâren Kültürü” şeklindeki kullanımın hatalı olduğunu, Tülay Uğuzman (Er)’in kullandığı “Yârenlik” “Yâren Teşkilatları” “Yârenlik Geleneği” gibi tanımlamalarının doğru olduğunu düşünmekteyiz. Özellikle Âşıklık ve Ahîlik gibi kavramların da gösterdiği gibi “tekil” kullanım doğru olmalıdır.

Yâren teriminin ne anlama geldiğini konusunda fütüvvetnâmeler bize yardımcı olacak bilgiler verir. Örneğin, Fatih döneminde yazılan Şeyh Seyyid Hüseyin’in Fütüvvetnâmesi’nde (Gölpınarlı, 1955, s: 59) geçen “Yâren” kelimesi “dost” ve “fütüvvet ehli” manasında kullanılmıştır. Burgazî’nin Fütüvvetname-si’nde (Yılmaz, 2006, s: 166) ve Esrar Dede Fütüvvetnâmesi’nde de (Akkuş, 2005, s: 89) dost anlamında “Yâren” kelimesine tesadüf edilmektedir. Son olarak Yunus Emre’nin sohbet meclisindekilerin “Yâren” olduğunu, bir diğer ifa-

deyle Yunus'un hitap ettiği sufilerin "Yâren" adını taşıdığını anlaşılmaktadır (Toprak, 2006).

Burada verdiğimiz örneklere göre "sadık dost" ve daha da önemlisi "fütüvvet ehli" anlamında kullanılan Yâren kelimesi, tespit edebildiğimiz kadarıyla, Yârenlik-Ahîlik ilişkisi hakkında yapılan araştırmalarda bahse konu edilmemiştir (Bardakçı, 2011, s: 145-146; Elbir-Sargın, 2005, s: 349-357). Bu yüzden "Yâren" kelimesinin "fütüvvet ehli" veya "tasavvuf ehli" anlamında kullanılmış olması oldukça mühim bir tespittir ki çalışmamızda ileri sürdüğümüz "Yârenliğin Ahîliğin devamı veya uzantısı" olmaktan ziyade, "Ortaçağ Anadolu'sunda fütüvvet-tasavvuf anlayışının şekillendirdiği ve kökeni Türk kültüründe mevcut olan bir sohbet meclisi" olduğu şeklindeki argümana da temel teşkil eder.

Diğer taraftan Yârenliğin Anadolu Türk-İslam kültüründe bir yapıtaşı olmasına karşın, Osmanlı dönemi literatüründe Yâren kültürünün izlerine dair bir veriye tesadüf edilememesi oldukça şaşırtıcı bir durumdur. Bunun izahı, Alevî-Bektaşî zümreler gibi Yâren kültürünün bir dönem "kapalı toplumsal gruplar" tarafından icra edilmiş olması ya da kırsal kesimde yaşatılmış olması ile mümkündür. Her halükarda bu konuda çok daha derin literatür taramasına ihtiyaç vardır.

Yârenlik, tıpkı fütüvvet ve tasavvufta olduğu gibi "ideal insan yetiştirme" çabasının bir ürünüdür. Fütüvvet anlayışı, bir dönem Sünnî, Şîî ve Batınî, toplumun tüm kesimlerinde açık bir şekilde etkili olan tasavvufî bir öğreti ve uygulama olarak bilinmektedir (Benli, 2009, s: 178). Bu kesimler içerisinde Ahî teşkilatı da yer alır (Şahin, 2006, s: 300), Bektaşî tarikatı (Köksal, 2010, s: 59-70) da yer alır. Esasen Hacı Bektaş-ı Velî ile Ahî Evran arasındaki kaynaklara yansıyan dostluk bağı (Ocak 1996, s: 458; Yıldız, 2012, s: 187-206) da fütüvvet ehli olma gibi bir takım ortak düşünce ve anlayışın eseri olsa gerek.

Yârenliğin temelinde yer alan dinî-ahlakî değerler arasında "eline, beline, diline sahip olmak" gibi mefhumlar, aynı zamanda Anadolu halk kültürünün dinî-ahlakî düsturların başında gelir. Bu değerler, genel olarak Anadolu tasavvufunda, özel de ise Ahîlikte de benimsenmiştir (Anadol, 1991, s: 94). Daha da önemlisi, bu ilkelerin Alevîlik-Bektaşîlikte bir akide olarak yer aldığını (Savaşçı, 2004, s: 23-42) görmekteyiz. Erkân ve âdâb açısından ortak motiflere dair kayda değer bir başka örnek yemeklerden sonra yapılan duadır. Yâren Sofrası'nda okunan yemek duası'nda geçen "Bi-ism-i Şâh Allah. Bu gitti, ganisi gele. Hakk, Muhammed, Ali berekâtını vere..." şeklindeki sözler (Absarıloğlu, 2012, s:12), Alevîlerin/Bektaşîlerin sofrası duası (gülbank) ile hemen hemen aynı şekil ve içeriktedir (Duran, 2004, s: 170). Bu ortak motif, her iki kültürün ortak kaynaktan beslendiğini düşünmemize imkân verir. Esasen bazı araştırmacılar (Duran, 2004, s: 172; Tezcan, 2004, s: 18) Yâren kültürünün, "Ahîlikle beraber fütüvvet anlayışından beslediğini" üstü kapalı ifade etmişler ancak bu tezi geliştirme

ihtiyacı duymamışlardır. Bununla birlikte Yâren kültüründe Yeniçeri/Bektaşî izlerinin olduğuna da dikkat çekilmiş ancak aynı şekilde kayda değer bir açıklama getirilmemiştir (Duran, 2004, s: 169-170).

Bu noktada ortak kaynağın tespiti, oldukça iddialı bir girişim olabilir. Ancak bu konuda bir fikir yürütmek ve bir yeni yaklaşım getirmek kanaatimizce gereklidir. Yemek duası gibi çeşitli verilerin bize gösterdiği üzere, Yâren teşkilatının Anadolu tasavvufunun biçimlendirdiği bir kurum olduğunu değerlendirebiliriz. Burada Anadolu Tasavvufu ile kastedilen şey *fütüvvet*dir ki Ortaçağ Anadolu'sunda bu iki kelime birbirinin yerine kullanılmıştır (Uludağ, 1996, s: 260). Görüldüğü üzere *fütüvvet* anlayışının en fazla etkilediği Yârenlik, Ahîlik ve Alevîlik-Bektaşîlik arasında pek çok ortak motif söz konusudur. İşte bu benzerlikler Yârenliğin Ahîliğin bâkiyesi olduğu veya Bektaşîlik izleri taşıdığı yönünde bir görüşe yol açmıştır diyebiliriz (Üçok, 1932, s: 13; Tezcan, 1991, s: 334).

Ortak gelenek, somut olarak fütüvvet ehlinin “helva geleneği” örneğinde de karşımıza çıkmaktadır. Gölpınarlı'nın yayımladığı (1955, s: 59) Şeyh Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnâmesi'nde, fütüvvet ehlinin “helva pişirme” merasimi icra ettiğinden de bahsedilmektedir. Afyon Gezek kültüründe bulunan “Helva Çekme” (Bıyıkoğlu, 1997, s: 134) ile Çankırı Yâreni'nde bulunan “Çekme Helva” geleneğine benzer bir helva geleneği Alevîlik-Bektaşîlikte ve Ahîlikte de (Köksal, 2010, s: 66) bulunmaktadır. Diğer taraftan bu teşkilatlara girişte “şed kuşanma” merasiminin de ortak olduğunu söylemekle yetinelim (Köksal, 2010, s: 61). Bu gibi ortak hususlar, Anadolu'daki sufi tarikatlar ile Ahîlik ve Yârenlik meclisleri arasındaki ortak yönleri işaret eder. Esasen günümüzde Çankırı Yâren kültüründe Sünnî bir anlayış hâkimdir. Ancak dönemin Şîî etkilerinin açıkça görüldüğü fütüvvet anlayışının tesir ettiği Ahîlik ve Bektaşîlik ile ortak özellikler taşıması bu açıdan olağan karşılanmalıdır. Bir diğer ifadeyle bu tasavvufi cereyanlar ve teşkilatlar, kökenlerinde yer alan fütüvvet anlayışının ve dönemin yaygın tasavvuf öğretilerinin izlerini taşımaktadır diyebiliriz.

Anadolu Türk-İslam Kültürünün Ortak Motiflerinden Biri Olarak Yârenlik

Bayram, “Türkiye Selçuklularında Köy Teşkilatı” (2011) isimli makalesinde “köylerde yaşayanların İslamî gelenek ve törelere bağlı, İslam ahlak ve terbiyesi ile donanımlı olmalarının sağlanmasının Anadolu Selçuklu Devleti'nin resmî politikası” olduğunu belirtir. Nitekim bahsedilen bu politikanın bir yansıması olarak Yâren teşkilatını örnek göstermek pekâlâ mümkündür. O dönemde Yâren Ocakları yakılıyor idiyse, Selçuklu devletinin resmî din politikalarına uygun bir anlayışın etkisinde olduğunu ileri sürebiliriz. İslam ahlak ve terbiyesi ile harmanlanmış olan Yârenlik, Bayram'ın bahsettiği “dinî-ahlakî formasyonu” günümüzde de önemle taşımaktadır. Yârenlik, işte bu dönemde kurumsallaşmış ve yaygınlaşmış bir sosyo-kültürel eğitim müessesesi olarak hem fütüvvet ve tasavvuftan hem de devletin resmî din politikasından esinlemiş olmalıdır.

Anadolu halk kültüründe ortak dinî-ahlakî değerlerden “sözünde durmak, eli açıklık, alçak gönüllülük, bağışlayıcılık, dindarlık, başkasının ayıbını örtmek ve sır tutmak” gibi düsturlar günümüz Yârenliğinde yaşatılmakta olan temel ilkelerden birkaçıdır (Absarıoğlu, 2012, s: 4). Esasen “alın, kalp, kapı ve sofranın açıklığı” ile “el, bel ve dilin kapalılığı” ilkeleri hem fütüvvet ehlinin (Benli, 2009, s: 178) hem Alevî-Bektaşî zümrelerin (Savaşçı, 2004, s: 27) hem de Ahîliğin (Anadol, 1991, s: 94) paylaştığı ortak değerler manzumesidir.

Yâren sohbetlerinin bazı uygulamalarıyla Bektaşîlik ile benzer özellikler taşıdığını verdiğimiz örneklerden hareketle daha önce söylemiştik. Bununla birlikte ortak değerler açısından hem Ahîlik ve Bektaşîlikte (Sarıkaya, 2007, s: 7) hem de Yârenlikte (Tezcan, 1991, s: 347) (Tezcan, 2004, s: 28) “Sır Tutmak” önemli bir kurumsal ve toplumsal özellik olarak karşımıza çıkar. Alevî-Bektaşî gelenekleri ile Yârenliğin ortak özelliklerinden biri de en ağır ceza olarak “toplumdan tecrit edilmek”tir ki Alevîlikte “düşkün ilan edilmek” (Savaşçı, 2004, s: 21) Yârenlikte ise “ocaktan ihraç edilmek” (Tezcan 1991, s: 343) şeklinde isimlendirilir ve Ahîlikte olduğu gibi toplumdan dışlanma, “pabuç” motifi ile dile getirilir. Güllülü (1977) Ahîliğin bazı tasavvufî zümrelere, özellikle de Bektaşîliğe benzediğinin altını çizmektedir. Bu benzerlikler genel itibarıyla bir takım tören ve uygulamalarda kendini gösterir (Çeker, 2008, s: 98). Bu değerler açısından baktığımızda da görülüyor ki Ahîlik, Yârenlik ve Alevîlik-Bektaşîlik birbirlerine benzer dinî-ahlakî anlayışları benimsemişlerdir ki bu husus da ortak membaa görüşünü desteklemektedir.

Sonuç

İnsanların sohbet meclislerinde bir araya gelerek konuşup dertleşmesi ve eğlenmesi tabii bir ihtiyaçtır ve insanlık tarihi boyunca bu amaçla çeşitli sohbet meclislerinde toplandıkları bilinmektedir. Fakat Anadolu Yâren Sohbeti, düzen ve tertibi ile sıradan bir sohbet meclisi olmanın çok daha ötesinde yaygın eğitim kurumudur. Bilhassa sohbet adabı, toplumsal iletişim ve dayanışma ruhu, misafirlik ve ziyafet kültürü gibi nice toplumsal değerlerin tatbik edilip nesilden nesile aktarıldığı sosyal ve kültürel bir eğitim kurumudur.

Yârenlik, özellikle Ortaçağ Anadolu’sunda boy veren Ahîlik ve diğer tasavvufî zümreler ile sosyal ve kültürel boyutlarda ortak amaç ve anlayış sergilemektedir. Bu durum bir “ortak memba” fikrî doğurmaktadır. Çalışmamızda verilen birçok örneğin de gösterdiği gibi, günümüz Anadolu halk kültürünün şekillenmesinde büyük etkilere sahip olan fütüvvet-tasavvuf anlayışının düsturları, Ahîlik ile Yârenliği de ortak bir paydada buluşturmış ve ortak bir potada şekillendirmiştir diyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Absarıloğlu, A. (2012). *Dünya Kültür Mirasımız: Yaran*. Çankırı: Çankırı Valiliği Kültür Yayınları.
- Akkuş, M. (2005). Edebiyatımızda Ahî Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnamesi'nde Ahî Tipinin Özellikleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 87-96.
- _____, (2006). *Balıkesir Yöresinde Ahilikten Kalma Tören ve Uygulamalar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altınkaynak, E. (2004). Yâren Toplantılarının Kırım'daki Uzantısı, Kırım Karay Türklerinde Konuşma. *T.C. Çankırı Valiliği II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*. Ankara: Delta Matbaası.
- Anadol, C. (1991). *Türk-İslam Kültüründe Ahilik Medeniyeti ve Fütüvvetnameler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Bardakçı, M. N. (2011). Ahilik Yâren İlişkisi ve Simav'da Yâren Geleceği. *1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Bildiriler* içinde (141-158), c. I, Kırşehir.
- Bayram, M. (2011). Türkiye Selçuklularında Köy Teşkilatı. *Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı* içinde (65-74), Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Benli, Y. (2009). Ahilikte Şiilik Etkisi ve Ahiliğin Anadolu'da Alevîliğe Tesiri Meselesine İlişkin Bazı Değerlendirmeler. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2 (3), 147-180.
- Bıyıkoğlu, M. A. (1997). *Afyon Gezekleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Burgu, Y. S. (2011). *Anadolu Selçukluları, Alâeddin Keykubad ve Zamanı*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Çağatay, N. (1997). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara: TTK Yayınları.
- Çayır, K. (2011). Çankırı Yaran Meclisinde Bağlamanın Rolü. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (2), 79-92.
- Çeker, s: (2008). *Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Cenikoğlu, G. T. (1998). *Akşehir'de Sıra Yârenleri*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Dede, M. E. (2008). Çankırı Yaran Geleneğinde Orta Oyununun Yeri ve İşlevi. *100 Yıla Doğru Çankırı* içinde (619-628). Çankırı: Çankırı Valiliği Yay.
- Durak, İ. ve YÜCEL, A. (2010). Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 151–168.
- Duran, H. (2004). Yâran Kurumunun Tarihsel Kökleri ve Günümüzdeki Durumu. *II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri* içinde (169-178), Çankırı.
- Eğri, O. (2003). *Yaygın Din Eğitimi Açısından Bektaşilik*. İstanbul: Horsan Yayınları.
- Ekim, G. (2012). Coro Bozo ve Anadolu'daki Sohbet Toplantılarında Görülebilen Benzerlikler. *Akademik Bakış Dergisi*, 30, (Elektronik Sürüm).
- Ekinci, Y. (2008). *Ahilik* (10.Baskı). Ankara.
- Elbir, B.-Sargın, H. (2005). Çankırı Yârenlik Kültürü ve Ahilik Arasındaki İlişkileri. *I. Abi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler* içinde (349-357), c. I, Kırşehir.
- ER, T. (1988). *Simav İlçesi ve Çevresi Yâren Teşkilatı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1955–1956). Şeyh Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnamesi. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, 17 (1–4), 27–72.
- Gülerman, A. ve TAŞKEKİN. S. (1993) *Abi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerine Etkileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Dairesi Yayınları.
- Güllülü, s: (1977). *Sosyolojik Açıdan Abî Birlikleri*. İstanbul: Ötülen Yayınevi.
- Günay, A. (2003). *Ahilikte Mesleki ve Sosyal Dayanışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ibn Battuta (2004). *İbn Battuta Seyahatnamesi*. Haz. A.Sait Aykut, Ankara: Yapı Kredi Yay.
- İnalçık, H. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300–1600)*. (16.Baskı). Çev. Ruşen Sezer, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kankal, Ahmet. (2009). *XVI. yüzyılda Çankırı*. Çankırı: Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları.

- Köksal, M.F. (2010). Ayin, Erkan ve Adap Benzerlikleri Açısından Ahîlik-Bektaşîlik Münasebeti. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırmaları Dergisi*, 55, 59–70.
- Ocak, A.Y. (1996). Hacı Bektaş-ı Velî. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (14, 455-458).
- Oral, M. Z. (1958). Anadolu Köylerinde Gençler Derneği Yahut Ahîliğin Devamı. *Türk Etnografya Dergisi*, 3, 17–28.
- Sarıkaya, s: (2007). Ahîliğin Dünya Görüşünü Oluşturan Dini-Ahlaki Değerler. *Araştırmalar-İnsan Bilimleri Araştırmaları-*, 9 (17), 1–13.
- Savaşçı, Ö. (2004). Alevi-Bektaşî İnançının Temel Kavramları. *Alevilik* içinde (23–42). Haz. İ.Engin; H.Engin, İstanbul: Kitap yay.
- Şahin, H. (2006). Selçuklular Döneminde Ahîler. A. Y. Ocak (Ed.), *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi* içinde (299–307). Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Şemin, M. (2009). *Kütahya Gezekleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, M. (2004, Ekim). *Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahîlik ve Toplumsal Dinamikleri*. I. Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu, 12-14 Ekim 2004, Kırşehir.
- Tezcan, M. (1991). Bir Yaygın Eğitim Kurumu Olarak Çankırı Yaran Meclisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24 (2), 335–352.
- _____. (2004). Türk Kültürünü Simgesi Olarak Çankırı Yâren Kültürü. *II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri* içinde (18-31). Çankırı.
- Toprak, B. (2006). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Odunpazarı Belediyesi Yay.
- Uğuzman (ER), T. (2004). Yâran/Yâren Kültürü Hakkında Genel Bir Değerlendirme. *II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri* içinde (262-274), Çankırı.
- Uludağ, S. (1996). Fütüvvet. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (13, 259-261).
- Üçok, H. H. (1932). *Çankırı Tarih ve Halkiyatı-Ahîlikten Kalma Esnaf ve Sohbet Teşkilatı*. Çankırı.
- Yıldız, H. (2012). Hacı Bektaş Velî ile Ahî Evran İlişkisi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırmaları Dergisi*. 61, 187–206.
- Yılmaz, K. (2006). *Burgazi Fütüvvetname, Dil İncelemesi-Metin-Sözlük*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

II. Uluslararası
Ahilik Sempozyumu

BİLDİRİLER

VII- AHİLİKTE
SOSYAL HAYAT VE KADIN

BİREYİN TOPLUMSALLAŞMASINDA AHİLİĞİN YERİ VE ÖNEMİ

THE PLACE AND IMPORTANCE OF
AKHISM IN SOCIALIZATION OF
INDIVIDUALS

Doç. Dr. Durdu Mehmet BURAK

Ahi Evran Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

ÖZET

Anadolu'da Ahi örgütlenmelerinin Türk sosyal, siyasal, eğitimsel, toplumsal tarihi bakımından oynadığı önemli roller incelenmiştir. Bu rollerin, bireylerin ve toplumların üzerindeki etkilerini, ortaya koyduğu sonuçlarını ve bireylerin uyumlu hale gelme süreçlerini hızlandırarak bireyleri toplumsallaştırdığı tespit edilmiştir. Bireylerin toplumsallaşmasıyla kitlelerin oluştuğu, kitlelerin bir araya gelmesiyle de vatan ve vatandaşlık kavramı ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Vatandaşlık bilinci ile hareket eden Ahi birlikleri ülke savunmasında da çok ciddi emekleri olduğu bilinmektedir. Ahi birlikleri toplumsallaşmanın en iyi şekilde icra edildiği örnek bir eğitim kurumu olduğu da yapılan araştırmalardan ve elde edilen verilerden açıkça anlaşılmaktadır.

Sosyal bilimcilerin ve akademisyenlerin araştırmalarından da elde edilen sonuçlara bakıldığında bireyi toplumdaki bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Çünkü farklı ihtiyaçları olan bireyin, bu ihtiyaçlarını tek başına karşılaması imkânsızdır. Bu ve buna benzer ihtiyaçların doğurduğu zorlukların koşullarından dolayı ahi birlikleri ciddi bir şekilde kendi içinde organize olmuş, bu organizasyonu çeşitli biçimlerde ve farklı isimler altında örgütlemiş ve her bir iş kolunu organize ederek o dalda bireylerin uzmanlaşmasını sağlamıştır.

Ayrıca ahi birlikleri kendilerini, başkalarını ve varlıklarını idame ettirmek için yönetme sanatını da en iyi biçimde yürüten ve uygulayan bir sisteme sahiptir. İnsanları, toplumu, organize etmek, yönetmek ve bunun devamlılığını sağlamakla gerçek bir beceri, yetenek ve yönetim sanatı olduğunu da ortaya koymuştur.

Bu sebeple, insanlığın ilk dönemlerinden günümüze kadar, bireyler toplu olarak birlikte yaşamak mecburiyetinde kalmışlardır. Ahilerde bir örgütlü toplum olarak meydana çıkmışlar ve böylece insanlığın gelişim dönemlerine, ahlaki değerlere öncelik vererek bireylerin güvenini kazanmış ve onları topluma, daha sonra da örgütüne katmıştır. Ahiliğin felsefesinde iyi ahlak, karakter, cesaret, yardımseverlik, dayanışma, ön plana çıkmıştır. Ahilerde ahlak kuralları, insanı mutlu etmekte, bütün kurum ve kuruluşlara şamil olmakta ve herkes tarafından kolayca kabul edilebilmektedir. Dolayısıyla eskiden beri gelip geçen birçok fikir adamı, din adamı, filozof ve bazı devlet adamları da bu yolda gayret sarfetmişler ve binlerce eser yazmışlardır.

Milletler sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmelerine paralel olarak eğitim sistemlerini de değiştirmek ve geliştirmek mecburiyetindedirler. Bunu yapamadıkları takdirde, kalkınmanın en önemli vastası olarak kabul edilen eğitim, o ülkeler için bunalımın ve problemlerin merkezi olur.

Ahilikte olduğu gibi bir milletin gelişmesini sağlayan en önemli kaynak, millî hedeflerine uygun olarak yetiştirdiği faziletli, erdemli, dürüst, vatanperver, çalışkan ve uyumlu insanlardır. Bu sebeple, bütün milletlerin gelecek nesillerini iyi veya kötü yetiştirilmesi o milletlerin kaderini tayin eder. Dolayısıyla eğitim, her demokratik ülkenin yürütmek mecburiyetinde olduğu temel hedeflerin başında gelir. Her millet, tarihinden, sosyal ve kültürel geçmişinden ders alarak, ekonomik, siyasî, askerî teknolojik gelişmeleri takip edebilecek şekilde kendi özüne uygun bir eğitim politikasını geliştirmek ve buna göre kurduğu sistemi işletmek zorundadır. Ahiler kendi kendilerini kontrol ederek toplum düzeninin korunmasına yardımcı olmuşlar ve kurduğu sistem sayesinde adını tarihe altın harflerle yazdırarak döneminin en başarılı kurum ve kuruluşları olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Değerler, toplumsallaşma, uyum, ahlak, huy, karakter.

ABSTRACT

We have studied here the important roles played by the Akhi organizations in Anatolia in terms of Turkish society, politics, education and social history. We have excogitated the impacts of these roles on individuals and communities as well as their results. It has been found out that they accelerate the compliance and socialization process of individuals. It has been observed that the masses come into existence with the socialization of individuals and the concepts of homeland and citizenship emerge with the aggregation of masses. It is known that the Akhi unions contributed significantly to the national defense by way of acting with the consciousness of citizenship. From the data and researches carried out, it is clearly understood that the Akhi unions were also model educational institutions where the process of socialization was being ideally realized.

When we take a look at the studies of social scientists and academicians, we see that it is not possible to dissociate an individual from society. Since an individual has different needs, he/she cannot meet these needs on his/her own. Due to the tough conditions resulting from such needs, the Akhi unions were organized seriously under different forms and names and, by organizing every division of labour, they helped individuals to specialize in those branches.

In order to sustain themselves, others and their entity, the Akhi unions had a system ideally conducting and applying the art of management. They demonstrated that they had a real skill, ability and artistry in organizing and managing people and society and in maintaining this status.

From the primeval days of humanity to the present, individuals have been obliged to live en masse. Having been emerged as an organized society, the Akhis earned the trust of individuals, integrated them to society and then to their organization by giving precedence to the stages of human development and moral values. The Akhist philosophy prioritizes the concepts such as social ethics, personality, bravery, philanthropy, and solidarity. Moral principles of Akhism intend to gratify people, comprise all institutions and organizations, and they can be easily accepted by everybody.

Nations have to transform and improve their systems of education in parallel with social, economic and cultural developments. If they fail to do this, education becomes the epicenter of crises and problems instead of being a pivotal tool for development.

As it is the case in Akhism, the primary source of leading a nation to development is the sapiential, virtuous, righteous, patriotic, industrious and compatible people who are trained in line with the national objectives. Therefore, whether a nation raises next generations well or not determines its destiny. Videlicet, education is one of the leading objectives that every democratic country is obliged to conduct safely. By learning from its social and cultural history, every nation is to develop a self-compatible educational policy in a way that makes it possible to keep up with economical, political, martial and technological developments and to run the set system. Having controlled themselves, the Akhis helped the social order to be preserved, and thanks to the system they established, they had their name written in history in letters of gold and became the most successful institutions and organizations of their time.

Key Words: values, character, temperament, socialization, compliance, ethics.

Giriş

Ahîlik, XIII. yüzyıldan XX. yüzyıla dek Anadolu'daki esnaf ve sanatkâr birliklerine verilen bir addır. (Çağatay, 1989:2) Ahîlik kurumu, Anadolu'nun iktisadî ve ekonomik varlığını dericilik sanatının icrasıyla temelini oluşturdukları esnaf ve sanatkârların öncülüğünde kendi içerisinde organize olarak birlikte sürdürdükleri dinamik grupların şuurlu teşkilatlanmasıdır. Fütüvvet ise genç bir insanda bulunması gereken güzel vasıfların tümüdür. (Tabakoğlu, 2005:33)

Ahiliğin temel felsefesi güzel huy, iyi ahlâk, hoşgörü ve yardımseverliğin ötesinde cömert olmaktır. (Erken, 1998:9) Dolayısıyla Ahîlikte ahlâk birinci dere-

cede önemli bir konuma sahiptir. Bu yüzden ahlâk kelimesi üzerinde durmamız gerekir. Ahlâk bütün toplumların üzerinde titizlikle durduğu, ittifakla benimseydiği ve değer verdiği bir kavramdır.

Ahlâk, Arapça bir kelime olup güzel huy demektir. (Devellioğlu, 1995:17) Ahlâk ve ahlâksızlık yani güzel huy ve kötü huy, insanla birlikte doğmuştur. İnsanın ruhunda ve özünde iyi huy ile birlikte kötü huy da mevcuttur. Ancak eğitim-öğretim ve toplumsallaşma sayesinde insan, güzel huyları benimser, kötü huylardan uzak durur. Böylece güzel huy yani ahlâk, insana doğru yolu gösterir, iyiyi kötüyü birbirinden ayırmamızı sağlar. (Bilsel, 1994:2; Sancaklı, 2008: 906)

Toplumsal hayatın sorunsuz ve sıkıntısız biçimde sürdürülebilmesi herkesin kendi üzerine düşen görev ve sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmesi ile mümkündür. Bu sağlıklı yaklaşım biçimi bireylerin işlerindeki veriminin artmasına, sosyal düzenin sağlanmasına, ikili ilişkilerin perçinleşmesine, bireyin huzur, güven ve refah içinde yaşamasını sağlar. Ciddi bir iş ahlâkını kendi hayatında özümseyen, benimseyen herkes; iş ahlâkı, iş dünyasında yer alanların doğuştan değil sonradan kazandıkları tutumlardan ve davranışlardan oluşmaktadır. (Gürdal, 2005:513; Güzel, 2005:523)

Her mesleğin kendine özgü bir takım gereklilikleri ve nitelikleri olduğu açıktır. Meslek ahlâkı her şeyden önce, o mesleği icra edenlerin mesleğin gerektirdiği niteliklere ve özelliklere ne derece sahip olup olmadığıyla yakından ilişkilidir. Bu konuda, Ahîlik kurumunun özel bir yeri olduğu gerçektir. (Torlak, Özdemir ve Erdemir, 2008: 867) Toplumun bir arada tutan en önemli unsurlardan bir tanesi de değerler sistemidir. Her insanın, kendisine has bir değerler ölçüsü bulunmaktadır. İnsana insan olma özelliğini katan sahip olduğu değerlerdir. Değerler, toplumu bir arada tutan, sosyalleşmeyi sağlayan ana unsurlardır. Toplumun huzur ve mutluluğu, büyük ölçüde bireylerin sahip oldukları değerler ile toplumsal mekanizmaların işleyiş prensipleri arasında bir uyumun olması ile ilişkilidir. Değerler ya da ilke ve prensiplerdeki uyumsuzluk ya da yetersizlikler, belirli sorunları beraberinde getirmektedir. (R.Yeşil, 2008:1127; Doğan, 2005: 333) Ahîlik bir değerler bütünüdür. Toplumun kendi değerlerine sahip çıkması ve buna sonuna kadar bağlı kalması hem uyumlu çalışmayı hem de bireylerin Ahî teşkilâtı içinde toplumsallaşmasını sağlamıştır.

Bunun dışında, mesleki yeterlikler ve değerler açısından da Ahîlikte belirli kademelendirme sisteminin kullanıldığı görülmektedir. (Çağatay, 1990:71) Bu çerçevede ve bu bilinç içerisinde meslek adamı yetiştirme işlemi bir süreç olarak değerlendirilmiş ve belirli aşamalara ayrılmıştır. Yamak, çırak, kalfa ve usta kademeleri kurularak her birine ilişkin bugün dahi geçerliğini koruyan ölçütler ve ilkeler geliştirilmiştir. (Burak ve Özçelik, 2005:205) Her kademenin görev ve sorumlulukları belirlenmiş, çalışma ve terfi usulü belirli kurallara bağlanmış, uygun bir denetim ve yardımlaşma düzeni oluşturulmuştur. Bu düzen içerisinde

bireyler eğitim alırken kendi yaşlılarıyla birlikte toplumla uyumlu hale gelmeleri sağlanmış ve böylece mesleğine, işine, aşına, milletine, sadık kalarak, büyüklerine de vefalı olmuştur. Ahilikte yetişen bireyler tek başına bırakılmamış sürekli hizmet içi eğitim verilmiştir. Böylece Ahiliğin bir devlet teşekkülü ve hareketi olmayıp bir halk teşekkülü ve hareketi olması, onun değer ve ilkeleri ile toplumun bütünleşmesini göstermesi açısından yani toplumla uyumlu hale gelme sürecine girmesinde son derece önemlidir. Bu nedenledir ki Ahilik, gerek sosyal hayatta karşılaşılan genel sorunlara, gerekse mesleki hayatta karşılaşılan özel sorunlara ciddi çözümler üretmiş ve sürekli olarakta uygulama alanı bulmuştur. (Burak ve Özçelik, 2005:206)

Bireyler herhangi bir konuda karar verirken, davranışlarda bulunurken belirli ölçüler kullanırlar. Kullanılan ölçüler, toplumlara göre farklılık göstermektedir. Bunun yanında küreselleşme sürecine bağlı olarak ortaya çıkan tüm insanlığın yaygın olarak benimsediği evrensel ölçülerden de söz edilebilir.

Değerler, bir kültüre mensup üyelerin, istenilen veya istenilmeyen, iyi veya kötü, güzel veya çirkinin ne olduğunu belirlemeye yönelik olarak kullandıkları standartlardır. Bunlar, tanımlayıcı açıklamalar değildir. Fakat kültürel bakış açısıyla değerlendirme yapmayı ya da karar vermeyi sağlamaktadırlar. Değerler, halkın yaşam biçiminin her alanına fiilen yansıyan genel ilkelerdir. Toplumsal yaşamda, her şey değerlere göre algılanır ve değerlere göre karşılaştırma yapılır. (Kıncal, 2002: 24-25) Her birey, genellikle içinde yaşadığı toplumun değerlerini benimseyerek, bunları farklı yaklaşım ve uygulamalarında ölçüt olarak kullanırlar. Bütün toplumlar, değerlerini yeni yetişen nesillere kazandırmak için çaba gösterirler. Bu çaba, toplumsallaşma sürecinde kendini göstermektedir. Toplumsallaşma süresince çocuğa, çoğunlukla mantıksal bir dayanağa gerek duyulmaksızın toplumun değerleri kazandırılmaya çalışılır. (Çiftçi,2008:34) Toplum bireyden olumlu ya da olumsuzun ne olduğunu anlamasını değil, hissetmesini ister. Bu anlamda değer, bireyin üzerinde yer almasının yanısıra, kendisini doğal ve mutlak bir gerçeklik olarak kabul edilmektedir.

Değerler bize kültür yoluyla aşılınmakta olup, onları görmek ve tanımlamak normlar kadar kolay değildir. Kültür bir milletin sahip olduğu dil, din, ahlak ve sanat gibi manevi değerlerinin bütünü şeklinde tanımlanır. (Kıncal, 2002: 3) Kültür ya da uygarlık, insanın bir toplumun üyesi olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, gelenek ve göreneklerle her türlü beceri ve alışkanlıklarını içeren karmaşık bir bütündür. (Kafesoğlu, 1977:30;) İkinci bir yaklaşıma göre; “kültür, bir toplumda geçerli olan ve gelenek halinde devam eden her türlü dil, duyu, düşünce, inanç, sanat ve yaşayış öğelerinin tümüdür” (Turan, 1990:13)

Toplumbilimci Bohanan, toplumun temel görünümünün biyolojik anlamdaki “insan” ve “insanlar” değil, daha karmaşık bir yapı olan “toplumsal davranış” olduğunu söyler. O’na göre, toplumun başlangıcı için temel olan bu du-

rumda, en az iki kişi arasındaki bekleyişler, yani ortak kültür, ortak bilgi gerekir. İnsanın biyolojik varlık olmaktan çıkıp, toplumun bir üyesi olması, ancak toplumda ondan önce var olan kuralları öğrenmesi, değer ve inançları benimsemesi, onaması ve bunlara uygun olarak kendisine verilen rolleri oynaması, gerçekleştirilmesi ile mümkündür. (Gündüz, Ferhan; (2002:36)) Bireyin, içinde yer aldığı toplumun bir üyesi olabilmesi için geçirdiği aşamalar ise “toplumsallaşma” (socialization) denilen süreç ile gerçekleşir. Bu süreç yolu ile birey, kişilik kazanmakta ve belli bir toplumda yaşamasını olanaklı kılan tutum ve davranışlar kazanmaktadır. (Altunya, 2002:22) Bireyin, doğumu ile başlayan ve yaşamının sona ermesi ile biten bu süreç, çok boyutlu ve karmaşık yapısı ile çeşitli çalışmaların konusu olmuştur. Konuya, değişik disiplinlerden, değişik açılardan bakıldığından, gerek toplumsallaşma olgusunun tanımlanmasında, gerekse bu sürecin nasıl işlediği konularında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Sürecin, her şeyden önce, birey yaşantısı boyunca sürmesi, bireyin yaş dönemlerine göre incelenmesini gerektirmiştir (Aziz,1982:5)

Ahî Evran tarafından oluşturulan Ahîlik kurumunun fonksiyonları, dinî-ahlakî, askerî, siyasî, sosyal ve kültürel olmak üzere beş kategoride sıralamak mümkündür.(Erken, 1998:49; Çağatay, 1989:215)

Ahîliğin Fonksiyonları:

1.Dinî fonksiyonu

Ahîlik ortaya çıktığı ve yayıldığı devir itibariyle tamamen bir tarikat görünümündedir. Bu devirde Anadolu'ya yerleşen bütün sosyal grupların görevleri, yerleştikleri bölgeleri İslâmlaştırmaktı. Bu sebeple Ahîliğin bünyesinde toplananların hedeflerinden birisi ve hatta en önemlisi bu idi. Ahîlik kurumunun bu fonksiyonunu icra ettiğini, esnaf teşkilâtına dönüştükten sonra da görmek mümkündür. Emile Durkheim araştırmalarında, dinin toplumda dört temel görevi olduğunu belirtmektedir. Bunlardan birincisi; din, insanların belirli kurallara uyarak kendini disipline etmesine yardımcı olur. İkincisi, bireyler arasında birleşme ve dayanışma sağlamasıdır. Üçüncüsü, geleneklerin devamlılığını sağlamasıdır. Dördüncüsü ise, dinin insanlarda bir huzur ve güven ortamı oluşturarak onları mutlu kılması, kaygılardan ve endişelerden uzaklaştırmasıdır. (Kıncal, 2002:17; Erken, 1998:49). Gerek Emile Durkheim'in, gerekse Yavuz Kıncal'ın araştırmalarındaki sonuçlara bakıldığında din bireylerin toplumsallaşmasında ve toplumun sürekliliğinin devam etmesinde gerek dünyevi gerekse uhrevi olarak çok önemli bir yer teşkil eder.

2. Askerî Fonksiyonu

Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında çok önemli rol oynayan Ahîlik Kurumu, görevini ancak askerî hususları bünyesinde toplamakla yerine getirebilirdi. Ahîler, cihat ülküsüne sahip oluşları sebebiyle askerî özelliklere de sahiptiler. Onlar, devlet fetihle meşgul olurken, içeride emniyet ve asayişini sağlı-

yorlardı. Ahilik kurumunun askerî fonksiyonu, Osmanlı Beyliği'nin devletleşmeden ve kurumsallaşmadan önceki devrine rastlar. (Erken, 1998:51; Öztürk, 2004:253, Burak, 2011-7)

Ahilerin sahip oldukları askerî güç, nizami bir ordu kuvveti değildi. Ahiler başlarında reisleri olduğu halde dâhili karışıklıklara ve uçlardaki ayaklanmalara karşı bölükler oluşturmuşlardı. Ahilerin askerî bir fonksiyonu icra ettiklerini; Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda aktif rol oynamaları da ortaya koymaktadır. (Erken, 1998:50). Geçmişten günümüze kadar bütün Türk ordularında askeriye büyük önem verilmiş, askerlerin eğitimi, disiplini, yemesi, içmesi hep Türk halkına örnek teşkil etmiştir. Askerî teşkilât her bakımdan bireyin olgunlaşmasını, toplumsallaşmasını ve kişiliğinin oturmasını temin etmiştir.

3. Siyasî Fonksiyonu

Ahilik kurumu ilk oluşumunda siyasî fonksiyonlara da sahipti. Ahiliğin, o dönemde siyasî bir görev üstlenmesi doğal bir durumdur. Çünkü o devirde, sultanlar ve beyler güçlerini muhafaza etmek ve itibarlarını devam ettirmek için tarikat pirlerinin güçlerinden istifade etme yönünde hareket etmişlerdir. Siyasi otoritenin tam yerleşmemiş olduğu dönemlerde ve özellikle Moğol istilaları sırasında, Ahilik kurumu karşımıza mahallî siyasî otorite olarak çıkar. Devlet otoritesinin zayıfladığı yerlerde Ahilerin siyasî etkileri daha bariz bir şekilde ortaya çıkar

4. Sosyal Fonksiyonu

Ahilik kurumunun en önemli yönlerinden birisi yardımlaşma ve sosyal dayanışma yönüdür. Ahilik kurumunun sosyal fonksiyonu dinî inanç ve sembollerle belirlendiği için, bunlar arasında kin ve düşmanlık tohumlarının yeşerme imkânı bulunmamaktaydı. Ahiliğin sosyal fonksiyonu, sosyal ahlaka dayanır. Ahiliğin ahlaki prensipleri ferdiyetçi değil, bilakis ferdin toplumun içerisinde şahsiyetini koruyacak şekilde toplumdur. Ahiliğin sosyal fonksiyonu prensipleri gereğince ne fert cemiyete, ne de cemiyet ferde ezdirilmiştir. Ahiliğin sosyal dayanışma ruhu sayesinde şehir esnafı ve halkı, kendi kendisini idare ediyor, en küçük bir suistimal, yolsuzluk ve kurallara aykırı harekete fırsat verilmiyordu. Ahilikte güçlü bir aile yapısı mevcuttur. (Erken, 1998:50; Şemin, 1973: 15; Karaman, (2008: 28).

5. Kültürel Fonksiyonu

Ahilik kurumunda kültürel faaliyetlerin olduğu bilinen bir husustur. Tezgâh başında ve atölyelerde sanat öğrenene teşkilat mensupları, zaviyelerde de diğer eğitimlerini tamamlayıp, toplum içerisinde kabul edilebilir davranışlara sahip münevver ve itibarlı şahsiyetler oluyorlardı.(Akyüz,2004:353)

Ahî eğitim ve öğretimini incelediğimizde; İslâm eğitiminin prensipleri, faaliyet sahası, gayesi ve vasıtaları çıkar. Ahî kurumunun eğitimi de, İslâm eğitiminin bütünlüğü içerisinde değerlendirilmelidir. Ahî eğitimi, bilenin bilmeyenin

elinden tutması biçiminde karşımıza çıkar. Buradan hareketle Ahîlik eğitimi, İslâm dinî esaslarına uygun olarak ferdin fikirlerin geliştirilmesini davranış ve duygularının tanzimini hedefleyen, fikir ve düşüncede, söz ve fiilde, usul ve nizamda tutarlı olan, kısaca dünya ve ahrette mutlu olmayı hedef edinen iyi insan yetiştirme sanatı olarak tarif edilebilir. (Bayram,2005:104)

Kısaca, Ahî eğitiminin ana gayesi dünya ve ahrette mesut ve bahtiyar olacak insan yetiştirmek ve fertlere bu noktaya eriştirecek özellikleri ve becerileri kazandırmaktır. Fütüvvet nameler incelendiğinde yukarıda belirtilen özelliklerin gaye edildiği ortaya çıkmaktadır. İnsanın mükemmelleşmesini sağlayan ve özellik olarak kabul edilen değerler fertlere mutlaka benimsetilmelidir.

Sonuç

Ahîlikte temel felsefe; Ahlaki eğitim ile Ahîliğin prensipleri olan özelliklerin kazandırılması gaye edinilmiştir. Ahlâkî eğitim ferdin cemiyet içinde ve dışında nasıl davranması icap ettiği ve hangi özelliklere sahip olması gerektiği öğretilir. Ahîliğin ahlâkî eğitiminin hedefi iyi insan yetiştirmektir. İyi insan olmanın yolu; bilmek ve bildiğini uygulamaktan geçer. İnsan, fikrini, zihnini, duygularını ve organlarını yaratılış gayesine uygun bir şekilde kullanmayı bilir ve bilgisini uygularsa o üstün şahsiyet kabul edilir. İşte, Ahîlik kurumlarında gerçekleştirilen ahlâkî eğitimden amaç mensuplarına bunları kazandırmaktır. Dönemin en uygun eğitim metotları aktif olarak uygulanarak çağdaş eğitim sayesinde birlik dirlik temin edilmiş hiçbir olumsuzluğa rastlanılmamıştır. Ahî Birlikleri bir milleti millet yapan temel özellikleri hassasiyetle benimsemiş, dinî, askerî, siyasî, sosyal ve kültürel bağlamda üzerine düşen bütün hususiyetleri yerine getirmiştir. Anadolu toprağını kendine vatan yapmış ve millet olma bilinci içinde hareket ederek birlik, dirlik ve zaman zamanda düşman tehdit ve tehlikesine karşı sınır boylarında halkın güvenliğini sağlamıştır. Bir milletin güçlü bir şekilde varlığını devam ettirebilmesi için iktisadî, sosyal, bilim ve güvenlik alanlarında hizmet veren kurum ve kuruluşlarının her yönüyle sağlam temeller üzerine oturması gerekir. İnsan, hangi yaşta, makam ve mevkide olursa olsun daima eğitime ihtiyaç duyar. Çünkü eğitim dinamiktir. Öncelikle insanın benliğindeki kötü tutku ve davranışlardan uzaklaşıp etrafındaki insanlara faydalı olması büyük bir erdem kabul edilmiştir. Bunun için bilim, insanın kendini tanımasına ve benliğindeki kötü duygulardan arınmasına hizmet etmelidir. Her medeniyet, kendi insan tipini oluşturur. Bizim medeniyetimizin, ideal insan tiplerinden birisi de Ahî tipidir. Türk-İslâm medeniyetinin ideal insan tiplerinden birini yetiştiren Ahîlik Kurumu daha çok sosyal ve iktisadî hayatta kendini göstermiştir. Toplumsal hayatı tanzim etmiş, bireyleri kendi içerisinde eğiterek toplumsallaştırmış, bunu yaparken meslek ahlâkını ön plana çıkararak toplumun devamlılığını sağlamıştır. Ahî Evran'ın tesis ettiği kardeşlik ve dayanışma esasına dayanan bu teşkilâtle sadece Anadolu'nun Türkleşmesi, İslâmlaşması ve millî kimliğe bürünmesi görevinin yanında, kurduğu zaviyelerde yetiştirdiği bilim ve gönül insanlarıyla İslâm ve Türk coğrafyasında hizmet etmeyi vazife saymıştır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2004), *“Türklerde Eğitim”* Türk Tarihi ve Kültürü. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Altunya, N. (2002), *“Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi”* İstanbul: Düzgün Yayıncılık.
- Aziz, A. (1982), *Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim*, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları no: 2.
- Bayram, M. (2005), *Bir Eğitim ve Öğretim Ocağı Olarak Ahî teşkilatı* İslâm’da Aile ve Çocuk Terbiyesi-2, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Burak, D.M. ve Özçelik, N.(2005), *“Ahîliğin Cumhuriyet Dönemi Meslek Eğitimine Yansımaları”*, I. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu (12-13 Ekim 2004). Kırşehir: GÜ Ahîlik Kültürünü Araştırma Merkezi.
- _____. (2011), *“Ahîlikte Askerlik Şuuru Kayseri ve Havalisinde Vatandaşlıktan Çıkarılan Asker Kaçakları”* Ahîlik Uluslararası Sempozyumu, “Kalite Merkezli Bir Yaşam”, 20-22 Eylül, 211, Kayseri.
- Bilsel, H. (1994), *Güzel Huy*, İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.
- Çağatay, N. (1990), *Ahîlik Nedir*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 137.
- _____. (1989), *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çiftçi, A. (2008), *“Vatandaşlık Bilgisi, Demokrasi ve İnsan Hakları”* Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Devellioğlu, F. (1995), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Doğan, İ.(2005), *“Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Ahîlik”*, I. Ahî Evran-ı Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu (12-13 Ekim 2004). Kırşehir: GÜ Ahîlik Kültürünü Araştırma Merkezi.
- _____. (2001), *Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları*. Ankara:Pegem A yayıncılık
- Erken, V. (1998), *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahîlik*, Ankara: Seba Yayınları.
- Gürdal, M. (2005). *“Ahîlik Kültür ve Felsefesinin Meslek Etiği ve İş Ahlakı Açısından Turizm Sektörüne Uygulanabilirliği Konusunda Bir Araştırma”*, I. Ahî Evran-I Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu 12-13 Ekim 2004) Kırşehir: GÜ Ahîlik Kültürünü Araştırma Merkezi.
- Güzel, A. (2005). *“Ahîlik Sisteminde Sanat ve Ticaret Ahlakına Kısa Bir Bakış”* I. Ahî Evran-I Velî ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu 12-13 Ekim 2004) Kırşehir: GÜ Ahîlik Kültürünü Araştırma Merkezi.
- Kafesoğlu, i. (1997), *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken.

- Karaman, h. (2008), “İslâm’da Kadın ve Aile” İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kıncal, r. y. (2002), *Vatandaşlık Bilgisi*, Ankara: Mikro Basım-Yayım-Dağıtım.
- Sancaklı, s. (2008), “*Ahî Ahlakının olumunda Hz. Peygamber Hadislerinin Rolü ve Etkisi*” I. Uluslararası Ahîlik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Sempozyumu (15-17 Ekim 2008). Kırşehir. AEÜ. Ahîlik Kültürünü Araştırma Merkezi.
- Şemin, r. (1973), “*Karakter Formasyonu*” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No 1324.
- Öztürk, c.(2004), *Türk Tarihi ve Kültürü*, Ankara: Pegem A Yayınları.
- Tabakoğlu, a.(2005), “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunun İctimai ve İktisadî Dinamikleri”, *İktisat Tarihi-Toplu Makaleler I*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 20-43.
- Turan, Ş. (1990), *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi.
- Yeşil, R. (2008), “*Mesleki Değerler Eğitimi Perspektifinde Ahîlik Sistemi*” *Tespitler-Tabliller*”, I. Uluslararası Ahîlik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Sempozyumu (15-17 Ekim 2008). Kırşehir. AEÜ. Ahîlik Kültürünü Araştırma Merkezi.

İSLÂM'IN YARDIMLAŞMA VE
DAYANIŞMA PRENSİBİNİN
SOSYAL HAYATA AKSETTİRİLMESİNDE
AHİLİĞİN ROLÜ
-FÜTÜVVETNÂMELER EKSENİNDE-

Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir KIYAK

Gümüşhane Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Dinler Tarihi Anabilim Dalı

Giriş

Ahi kelimesi Türkçe "akı" kelimesinden gelmektedir. (Kaşgari, 2006: I, 90) Nitekim Türkler yiğitlik ve cömertlik mefkûresi olarak adlandırdıkları ideal insan tipine akı, mesleğine ise akılık adını vermişlerdir. Akılığın gereği olarak kişilerin birbirlerine kardeşçe muamelede bulunmalarından dolayı tarihi süreçte bu kelimenin yerini "ahi" kelimesi almıştır. (Gölpınarlı, 1950: 6)

Ahilik, eski Türk akılık ve alp geleneğiyle Arap ve İran fütüvvet idealinin İslâmî bir sentezle birleşmesi sonucunda Anadolu'da ortaya çıkmış özgün bir kurumdur. (Sarıkaya, 2008: 1) Ahilik teşkilatı, XIII. yüzyılın ilk yarısından XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Anadolu'da, Balkanlar'da ve Kırım'da yaşamış olan Türk halkının sanat ve meslek alanında yetişmelerini, ahlaki yönden gelişmelerini sağlayan bir kuruluştur. (Çağatay, 1990: 1)

Fütüvvetin ahlaki ve dini normlarını ortaya koyabilmek amacıyla fütüvvetnameler yazılmıştır. Fütüvvetnameler, devletin halkın kişisel hak ve hukuk eşitliğini sağlayamadığı, kitle iletişim araçlarının ilkel bir seviyede olduğu dönemlerde, kendilerini toplumdaki bireyleri belli bir ahlaki olgunluğa ulaştırmakla görevli sayan din ve ahlak bilginlerinin düzenledikleri kural ve kaidelerden müteşekkildir. (Çağatay, 1990: 1) Bununla beraber fütüvvetnâmeler bütün usul, kaide ve prensiplerini dinin asli kaynaklarından alan birer ahi nizamnâmeleridir. (Kazıcı, 1988: 541) Bu nizamnâmelerde ahiliğin dinî, içtimai, ahlaki ve ticari kaideleri yer almaktadır.

Kişilerin dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamayı hedefleyen İslam, bunu gerçekleştirebilmek için bir takım dinî ve ahlaki kurallar ortaya koymuştur. Bu kuralların en önemlilerinden biri de sosyal yardımlaşma ve dayanışmadır. Dinin temel kaynaklarına dayanılarak hazırlanan fütüvvetnamelerde de bu prensipler ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir.

Fütüvvetnamelerde toplumsal düzen ve güveni tesis etmek amacıyla uyulması gereken dinî ve ahlaki kurallar formüle edilmiştir. Fütüvvetnamelerdeki ahlak prensipleri bireye toplum içinde kişilik ve kimlik kazandıran bir yapıya sahiptir. Zira ahiliğin sosyal fonksiyonu, sosyal ahlaka dayanmaktadır. Bu sayede ahiler hem karakter sahibi ahlaklı bireyler yetiştirerek toplumsal ahlakın ve düzenin oluşmasını hem de grup kontrolünün sağlanmasını hedeflemektedirler.

Gerek fütüvvetin gerekse ahiliğin birer tüzüğü olarak görülen çok sayıda fütüvvetnameler yazılmıştır. Bu çalışma da ilk dönem fütüvvetnameler dikkate alınarak hazırlanmıştır.

1. Birlikte Yaşama Bilinci

İnsan sosyal bir varlık olduğundan dolayı belli bir sosyal çevrede hayatını sürdürmek mecburiyetindedir. (Buladı, 2011: 142) İslam dini de insanların bir düzen ve sistem içerisinde, bir arada yaşamaları için telkinlerde bulunmuş ve

karşılıklı ilişkilerinde uymaları gereken bir takım kaideler ortaya koymuştur. Esasen İslam dini bir cemaat dinidir. Öyle ki cemaatteki bireyler Peygamber Efendimiz'in ifadesiyle "bir bedenın uzuwları" (Buhari, 1992: Edep, 12) gibi birbirine bağılıdır. Yine Kur'an-ı Kerim'de Müslümanların toplu ve yekvücut konumları "kurşunla kaynatılmış binalar" (Kur'an, 61/4) şeklinde tarif edilmiştir. Ayrıca İslam dininin, insanları aynı duygu ve amaçlarla bir araya toplayan namaz ve hac gibi ibadetleri, insanlar arasında belli bir düzen içerisinde bir arada yaşama bilinci oluşturmakta ve toplumdaki sosyal dengenin oluşmasına katkı sağlamaktadır. (Beşer, 1988: 12 vd.)

Ahilik teşkilatı, ortaya koyduğu kural ve kaidelerle toplumsal düzen ve dengeyi tesis etmeye çalışmaktadır. Bu yapıyı oluşturmak için öncelikle "ideal insan tipi"ni oluşturmayı hedeflemektedir. (Karasoy, 2003: 14) Bunu gerçekleştirmek için de insanlar arasında iyi ilişkiler kurarak herkesin huzur içinde "kardeşlik prensibi" çerçevesinde yaşamasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bunu ise üyeleri üzerinde bir otokontrol işlevi gören ve üyelerinin uymakla sorumlu olduğu kural ve kaideleri ihtiva eden fütüvvetnamelerle sağlamaya çalışmıştır.

Fütüvvetnamelerde insanların belli bir düzen içerisinde bir arada yaşamalarını sağlamak amacıyla "kardeşlik ilkesi" üzerinde önemle durulmuştur. Konuyla ilgili Kâşânî'nin fütüvvetnamesinde şu ifadeler yer verilmiştir:

"Kardeşlik halkın en güzel yoludur. Din ve dünyanın önemli işleri onunla düzene girer. Külli ve cüzi yollar ona bağılıdır. Dünya ve ahiret mutluluğu onunla elde edilir. Kastedilen her yüce maksada, her büyük dileğe, gönülleri bir kardeşlerin yardımıyla, elleri uygun dostların uygunluğuyla ulaşılır. İnsan büyük ve önemli işlerini onların desteğiyle halleder ve böylece her güçlük kolaylaşır. Dünyada ihvan-ı safa ile buluşup onları görmekten ve erbab-ı vefa'nın yüzlerini seyretmekten daha hoş bir nimet ve lezzet yoktur. Bunun önemini bir kutsi hadiste geçen şu ifadeler açıklar: "Sevgim, benim için sevişenlere vacip olmuştur." (Malik 1992: Şi'r, 5/16) Adalete ait şeylerin en sonu vefadır ki kardeşlik direkleri onunla tamamlanır ve "Allah eli toplulukladır." (Hakim, 1992: I, 199) sözünün manası onunla tahakkuk eder. Birlik nuru, kardeşlik pencesinden vurmamakça ve gerçek ülfet suret bağlamamakça bu tahakkuk etmez. Kardeşlik gerçekten büyük bir nimet ve güzel bir vergidir. Bu hususta Yüce Allah, "Allah'ın size verdiği nimeti anın. Düşmandınız, kalplerinizi bir araya getirdi, birleştirdi de o nimetle kardeş olarak sabahladınız, kardeşliğe ulaştınız." (Âl-i İmrân, 3/103) buyurmuştur. (Kâşânî, 1950: 283 vd.)

Fütüvvetnamelerde insanlar arasındaki birlik ve beraberlik duygusunu pekiştirmek ve sosyal düzeni oluşturmak amacıyla kibir, riya dedikodu, bencillik vb.

davranışlar yerilmiş, insanların birbirlerine karşı tevazu ve hilim sahibi olmaları tavsiye edilmiştir. Kâşânî fütüvvetnamesinde tevazu ve hilim ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

Tevazu, üstünlük ehliyle dostları ve sevgilileri ağırlamak ve ululamak, mal ve mevki bakımından kendisinden düşük, üstünlükte ve yücelikte kendine eş, yahut kendinden ileri olanları saymak ve yüceltmek, kendisinden aşağı bile olsa münkür olmadıkça, herkese değerini ve mevkiini vermek şeklinde ifade edilmiştir. Nitekim bu konuda Yüce Allah “İman edenlerden sana uyanlara karşı mütevazi ol” (Şuara, 26/215) buyurmuştur. İnsandaki huy nefsin kendi hakkında itinası azalmadıkça, kendi değerine iltifat etmesi ortadan kalkmadıkça olgunlaşmaz. Bu huydan ise hilim meydana gelir. Hilim, nefsin huzur ve sükûnudur, kızgınlık zamanında kınamayı, ayıplamayı ve hiddeti bırakmak, kavga ve düşmanlıklarda yumuşaklık ve yavaşlıkta bulunmaktır ki hepsi de tevazuun sonuçlarıdır. (Kâşânî, 1950: 275)

Sülemi’de fütüvvetnamesinde tevzuu güzel ahlakın bir gereği olarak görmüş ve Yahya b. Muaz’ın şu sözünü nakletmiştir:

“Üç huy var ki senin amellerini ve ahlakını düzeltir: Zenginleri düşman gözüyle değil, öğüt gözüyle görmen, fakirleri kibir gözüyle değil, tevazu gözüyle görmen, kadınları şehvet gözüyle değil, şefkat gözüyle görmen.” (Sülemi, 1977: 63)

Yukarıdaki nakillerden de görüleceği üzere ahilik, insanların sevgi, saygı ve kardeşlik anlayışı içerisinde bir arada yaşamalarını sağlamaya çalışmış, toplumdaki birlik ve beraberliği zedeleyecek her türlü düşünce ve davranışa karşı insanları uyarmıştır. Bu da kuvvetli bir toplumsal yapının oluşmasında etkili olmuştur.

a) Başkalarıyla İyi Geçinmek

Toplumsal yapı ve dengeyi ayakta tutan kriterlerin başında manevi değerler ve ahlaki yapı gelir. Yaşadığımız toplumda insanlar diğer insanlara karşı konumunu ve nasıl davranması gerektiğini bilmesi, kişilik haklarına saygıyı ön planda tutması ve toplumun mevcut ahlaki değerlerine uygun şekilde davranması durumunda güven içinde yaşarlar. Bu davranış şekliyle insan aynı zamanda hem toplum tarafından değer görecektir hem de sosyal düzenin sağlanmasında etkin bir rol oynamış olacaktır. (Güngör, 2010: 18)

Ahiliğin sosyal fonksiyonu ele alındığında birey-toplum ilişkisi akla gelmektedir. Ahilikte sosyal yardımlaşma ve dayanışma geleneği bir prensip olarak mevcut olmuştur. Ahilik bunu sağlayabilmek için önemli kaideler ortaya koymuş ve bunlara riayet edilmesini sağlamak için yaptırım mekanizmasını güçlü bir şekilde işletmiştir. (Özerkmen, 2004: 73). Ahilikteki iyi geçinme vasfını

üyeleri arasındaki *şedd bağlama* ritüelinde de görmekteyiz. Şedd, fütüvvet ehlinin kendi mesleklerine ve yollarına girenlerin bellerine bağladıkları kuşaktır. Bu tutulan yolda devamlı olmaya, şeyhe teslim olup vefa göstermeye işarettir. (Ulu- dağ, 2001: 329) Dolayısıyla bir Ahi pirinden şedd bağlananlar, birbirinin kardeşleri oldukları gibi bütün fütüvvet arkadaşları da kardeşlerdir. Kardeşlerin birbirlerinin gönüllerini kırmamaları, birbirinden razı olmaları, birbirine canla- başla ve malla yardımda bulunmaları gerekir. (Gölpınarlı, 1949–1950: 29)

Ahilik teşkilatının üyelerinde aradığı en önemli vasıflardan biri de toplumun bir üyesi olmasından ötürü insanın başkalarıyla iyi geçinme vasfına sahip olması gerekliliğidir. Kaşânî fütüvvetnamesinde insanların birbirleriyle olan ilişkileri konusunda şu bilgileri vermektedir:

“Peygamberimiz (s.a.v.): *“Birbirinize armağanlar verin de sevi- şin”* (Beyhaki, 2003: XI, 302) buyurmaktadır. Bu da ülfete dayanı- rır. Ülfet, reylerin birleşmesi, dünyaya ve ahirete ait geçim işlerini tedbir hususunda birbirlerine yardım, maksada yönelişte gönül di- leklerinin birliği için zahiren de bir araya geliştir. Bu hususta bir başka hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.v.) *“Mü’min ülfet edicidir ve kendisiyle de ülfet edilir.”* (Hanbel, 2001: XXXVII, 492) buyur- maktadır. Dolayısıyla ülfet, sadakati meydana getirir. Sadakat, arı- lık ehlinin ruhları arasındaki ezeli tanışmaya ve zatî uyuşmaya da- yanan gerçek bir sevgidir. Buna kardeşlik de derler. Kardeşlik fü- tüvvet kapılarının en büyüğü ve bu yolun temeli ve dayanağıdır.” (Kaşânî, 1950: 283)

Sülemi de fütüvvetnamesinde insanın toplumsal ilişkileri konusunda halkla güzel geçinmek, eğlenmek, gülmek ve ihtiyaçlarını karşılamak gibi davranışla- rı fütüvvetin gereklerinden biri olarak görmüş ve şu rivayeti nakletmiştir:

Bağdad’da Abdulaziz b. Cafer b. Huseyn yoluyla Hüseyin’in şöyle dediğini haber verdi: “Cafer b. Muhammed (es-Sadık)’a dedim ki:

- *Kurban olayım Peygamber (s.a.v.)’de şakalaşma var mıydı? Dedi ki:*
- *Allah onu, eğlenmede büyük ahlak ile nitelemiştir. Allah Peygam- berlerini gönderdi, onlarda sıkıntı, üzüntü vardı. Muhammed (s.a.v.)’i ise şefkat ve rahmetle gönderdi. Onun ümmetine şefka- tinden biri de onlarla şakalaşıp eğlenmesi idi. (Böyle yapardı) ki hiçbiri, kendisine bakamayacak derecede hürmet etmesin. Nitekim bu hususta Allah’ın Resulu (s.a.v.) “Allah, dostlarının yüzüne so- murtan insana buğzeder.” (Deylemi, 1986: II, 333) diye bu- yurmuştur. (Sülemi, 1977: 31)*

Yine Sülemi eserinin bir başka bölümünde konuyla ilgili olarak şunları ifade eder:

Halkın birbirlerine karşı hüsn-i zan beslemeleri ve saygıyı muhafaza etmeleri gibi vasıflar, fetada bulunması gereken özelliklerdendir. Cüneyd'in ashabı, onun sohbetine katılarak bir takım sorular soran bazı kimselerden rahatsız oldular ve ondan, böyle kimselere cevap vermemesini istediler. Bu istek karşısında

Cüneyd:

- Ben onlarda sizin gördüklerinizi görmüyorum. Ben onların belki kurtuluşlarına vesile olacak bir kelimeye rastlamalarını umuyorum demiştir. (Sülemi, 1977: 39)

İşte ahiliğin toplum üzerindeki bu dayanışma ruhu sayesinde halk, kişisel ve toplumsal meseleleri devletin hiçbir etkisi olmadan kendi kendine çözebilmiş ve sosyal dengeyi bozacak davranışlara fırsat vermemiştir. (Özerkmen, 2004: 73)

b) İyilik Yapmak

İnsanları bir arada tutan güç, toplumun benimsediği ahlaki değerleri özümsemek ve riayet etmektir. Zira ahlak olmazsa insanlar bir arada yaşayamazlar. İnsanlar hangi durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini bildikleri takdirde, başkalarının nasıl davranacağı hakkında da kuvvetli tahminlerde bulunabilir ve böylece güven duygusu içinde yaşarlar. (Güngör, 1995: 18–19). Toplumsal yapının sağlam temeller üzerinde oluşması ve insanların birliktelik duygusuyla güven ve huzur içinde yaşamasını sağlayan ahlaki değerlerden bir diğeri de iyilik yapmaktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bütün insanlara "iyilik ve takva (bir) üzerinde yardımlaşın." (Kur'an, 5/2) buyrulmaktadır. Mâverdi bu ayetle yardımlaşmanın iki yönünün vurgulandığını belirtir: Takva, Allah'ın rızasına bakan yönüdür, birr=iyilik ise insanların rızasına bakan yönüdür. Dolayısıyla yardımlaşma ve iyilikte her iki gayeyi gözeten kişi ancak saadete ulaşır. (Beşer, 1988: 41)

Ahiliğin sosyal yönü, Kur'an'a dayanmaktadır. Ahilik, insanların iyilik üzerine yardımlaşmalarını ve kötülükten kaçınmalarını öğütlemektedir. (Tireli, 2010: 20) Fütüvvetnâmelerde en önemli kişilik huylarından biri, halkın kendisine yapılmasını dilediğini halka yapması ve halka bu tarzda muamelede bulunmasıdır. (Semnânî, 1950: 308) Hatta bundan daha ötesi fetaların "kötülük edene iyilik eden" bir kişiliğe sahip oldukları belirtilir. Nitekim Hz. Peygamber, bir gün Hz. Ali'ye:

- "Bir kimse sana kötülük etse nasıl karşılık verirsin?" der. O da:
- "İyilik ederim." diye cevap verir. Bu sözü üç defa tekrarlayan Resulullah (s.a.v.) her seferinde aynı cevabı alınca "Ali'den başka feta, zülfikârdan başka kılıç yoktur." buyurur. (Burgazi, 1953–1954: 115) İbnü'l-Arabi de el-Fütühat el-Mekkiyye adlı eserinde fütüvvet için "Fityan ahaliye iyilikle muamele ederler." demektedir. (Arabi, 1980: 444) Öyle ki Hz. Yusuf ken-

disine kötülük eden kardeşlerini affederek fütüvveti hak etmişti. (Gölpınarlı, 1950: 27)

Fütüvvetnamelerde iyilik yapmak güzel ahlakın vasıfları arasında görülmüştür. Sülemi fütüvvetnamesinde iyiliğin bu yönü ile ilgili olarak şu rivayeti nakleler:

“En-Nasrâbâzi fetalardan birinin şöyle dediğini söylerdi: “*Güzel ahlak Allah’ın kitabına yapışmak ve Allah elçisi (s.a.v.)’in sünnetine uymak, güler yüzlü olmak, eziyetten el çekmek çokça iyilik etmektir. Bu ahlakı, Yüce Allah, Peygamberi (s.a.v.)’e: “Affi al, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.” (A’raf, 7/199) sözüyle seçmiştir.*” (Sülemi, 1977: 62)

Ahiliğin iyilik yapmak konusunda üzerinde önemle durduğu ve telkin ettiği en önemli hususlardan biri de iyiliği istenmeden yapmaktır. İyiliğin bu yönüyle ilgili Sülemi fütüvvetnamesinde şu nakli yapar:

“Said ibn el-As (r.a.) şöyle demiş: “*İyiliğin en güzeli, istenmeden yapılardır. Bir kimse senin verip vermeyeceğini bilmeyerek sana gelip yüzünü kızarttıktan sonra vallahi bütün malını da versen onun bu hâline karşılık olmaz.*” Kûfe’de bana Ebu Zer el-Munziri el-Varrak, birinin şu beytini okudu:

“*Yüz suyu dökerek istediğim kimsenin elinden alana Allah lanet etsin?*” (Sülemi, 1977, 68)

Fütüvvetnamelerdeki nakillerden de görüleceği üzere ahiliğin temel misyonu bireylere ve gruplara sahip çıkmaktır. Ahiler bu misyonlarını yerine getirebilmek için insanların iyilik üzerinde yardımlaşmalarını, kötülüklerden ise sakınmalarını öğütlemektedir. Bu dayanışma ruhu ahiliğin kardeşlik ilkesinin bir gereği olup bu sayede toplumdaki birlik ve beraberlik ruhu her zaman için en üst seviyede tutulmuştur.

c) Ayrımcılık Yapmamak

Bir toplumda bireyler arasında saygı, sevgi ve düzenin sağlanması, insanlar arasında ayrımcılığın engellenip, eşitlik ve adalet ilkesinin hâkim kılınmasıyla mümkündür. Kur’an-ı Kerim’de sık sık insanların hakir ve atılıp dökülen bir sudan, topraktan ve çamurdan yaratıldığına vurgu yapılmaktadır. Kur’an’ın buna vurgu yapmasının nedeni, insanların menşelerinin bir olduğunu onlara hatırlatmak, üstünlüklerinin yaratılıştaki değil, ancak kendilerinin kazanacakları takvayla olacağı mesajı vermek istemesidir. (Beşer, 1988: 25 vd.) İslam dini insanlar arasında ayrımcılığı yasaklamakta, adaletin evrenselliğine işaret etmekte ve bu konuda: “...Allah insanlar arasında hükmettiğin zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne kadar güzel öğüt veriyor...” (Kur’an, 4/58) buyurmaktadır.

Dayanışmacı bir karaktere sahip olan ahilik teşkilatının hedeflerinden biri de, toplumda yasayan fertleri birbirine yaklaştırmak ve aralarında dayanışma kurulmasını sağlamaktır. Bir toplumda birlik ve dayanışmayı sağlayan en önemli unsur, müşterek değerlerin korunması ile mümkündür. Türklerin milli birlik ve beraberliğinin oluşmasında ve Anadolu'da bin yıldan beri varlığını sürdürmesindeki sırlardan biri de Ahilik anlayışı içerisinde bu değerlere saygı gösterilmesi olmuştur. (Kantaracı, 2007: 72)

Fütüvvetnâmelerde de toplumdaki bireyler arasında ayırmacılığın engellenip, eşitlik ve adalet ilkelerinin gerekliliği hususunda önemle durulmuştur. Nitekim Sülemi fütüvvetnâmesinde şu bilgileri vermektedir:

“Hizmet etmede ve vermede kimseyi ötekenden ayırmamak fütüvvetin gereğidir. Bu konuda “Abdullah b. Muhammed er-Râzî'nin *"Tevazu, hizmette ayırım yapmamaktır."* dediğini işittim.” (Sülemi, 1977, 84)

Sülemi, eserinin bir başka bölümünde ise konuyla ilgili olarak şunları ifade eder:

“Fütüvvet anlayışı, herkese verme, herkese ihsan etme, yaptığını küçük görme, başkasının yaptığını büyük görmeyi gerektirir. Ebu Osman Said ibn Ebî Said'den Ca'fer ibn Muhammed el- Huldî'nin şöyle dediğini işittim: "Mısırlı Ebubekir el- Kazzaz, iyi insanlardandı. Kendisine sufiler gelir giderdi. Çoğu kez kendi tarikatlarından olmayanlar dahi gelir, onlara karıştırdı. Kendisine dedim ki:

- *Neden ayırt etmiyorsun?* Dedi ki:
- *Ben şereflilerden değilim. Ayırımında bir hata işlerim de istediğimi yitirmiş olurum, diye korkuyorum.*” (Sülemi, 1977, 84)

Nakillerden de anlaşılacağı üzere ahilikte insanlar, hangi dine, hangi ırka, veya mesleğe mensup olursa olsun; ister fakir isterse zengin olsun ayırmacılık yapılmamış, herkesin eşit olduğu belirtilmiştir. Bu sayede toplumun bütün bireyleri arasında iyi ilişkiler kurularak herkesin huzur içinde yaşaması sağlanmaya çalışılmıştır.

2. Yardımlaşma ve Dayanışma Bilinci

- İmece - sifata h

İnsanlar ferdî, içtimai ve ahlaki görevlerini yerine getirebilmek için belli bir toplum içinde yaşarlar. Ayrıca insanlar, toplumdaki hayatlarını devam ettirebilmek için karşılıklı münasebetlerinde toplum faydasına olan her hak ve vazifede yardımlaşma ve dayanışma içerisinde bulunmak zorundadırlar. (Erdem, 1996: 256) Böyle bir yardımlaşma ve dayanışmanın ilk örneğini ilk Müslüman topluluğunda görmekteyiz. İlk Müslüman topluluğun kurulduğu Medine'de ki müslümanlar, Mekke'den göç edenlere kucak açmış ve bu davranışlarından dolayı Kur'an-ı Kerim'de *"Onlar hicret edip yanlarına gelenleri severler"* (Hâşr,

59/9) diye övülmüşlerdir. Onlar bu yardımlarından dolayı Ensar (yardım severler) diye anılmışlar ve bu isimle ebedileşmişlerdir. (Apaydın vd., 2006: 531)

İslam dini toplumda yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan selamlaşma, toka-laşma, ikram etme, hediyeleşme, karz-ı hasen, tasadduk gibi davranışları telkin etmekte, yardımlaşma ve dayanışmayı engelleyen bencillik, haset, ihtiras gibi davranışları ise yermektedir. (Apaydın vd., 2006: 531 vd.; Beşer, 1988: 33 vd.) Ayrıca İslam'ın bir nevi sosyal güvenlik kurumları olarak nitelendirilebileceğimiz zekât, sadaka, hac ve kurban gibi ibadetler, toplumdaki bireylerin ihtiyaçlarını karşılama gayesi güden ibadetlerdir. Bu ibadetler toplumdaki sosyal farklılıkları en aza indirmekte, toplumsal denge ve huzurun oluşmasına katkı sağlamaktadır.

9 Ahilik teşkilatı, zenginle fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye ve halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak sosyal adaleti gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. (Öztürk, 2002: 1) Bunu sağlamak için ise toplumdaki bireyler arasında yardımlaşma ve dayanışmayı daima güçlü tutmaya gayret etmiştir. Nitekim Ahilik teşkilatında yardımlaşma ve dayanışmanın somut örneklerini açık şekilde görebilmekteyiz. Bunun en güzel örneğini konukları ağırlamak ve gençleri eğitmek için kurdukları “*yanan odaları*”nda görmekteyiz. Yaranlar, konuk ağırlamada, yakınlarından biri evlendiğinde, yoksul ve kimsesizlerin işlerinde ve birbirlerinin tarım işlerinde yardımlaşır ve ihtiyaçlarını giderirlerdi. (Çağatay, 1990, 51 vd.)

Fütüvvetnamelerde toplumsal yardımlaşma konusu, üzerinde ısrarla durulan bir husus olagelmıştır. Örneğin Nakkaş, fütüvvetnamesinde bu hususu:

“Fütüvvetin şartlarından biri de halktan muhtaç olanlara malını bağışlamak, onlara yumuşaklıkla muamelede bulunmak, onlara güzel sözle bile olsa ihsan ve kerem etmektir. Yüce Allah bağışlayanları överek *“O mala kendileri muhtaç olsalar bile ihtiyacı olanları kendilerinden üstün tutar, onlara bağışlarlar”* (Kur’an, 59/9) buyurur.” (Nakkaş, 1950: 219) diyerek dile getirir.

Semnani fütüvvetnamesinde yardımlaşma ve dayanışma ile ilgili olarak:

“Fetanın huylarından biri ihvanın ihtiyaçlarını gidermek, hallerini sorup soruşturarak öğrenmektir. Derler ki iki kişi birbirleriyle kardeş olmuştur. Birinin malı mülkü vardı, zengindi. Öbürü yoksuldu, ayali fazlaydı, sıkıntıdaydı ama sabretmedeydi. Nihayet bir miktar borçlandı. Hâlini o zengin dostuna açtı. Zengin eve girip bir kese çıkardı, yoksula verdi ve ona *“Eğer yetmezse, ne kadar gerekiyorsa iste. Çünkü ben mala senden ziyade layık değilim.”* dedi. Dostu gidince eve girdi ağlamaya başladı. Ev halkı, *“Sana güç gelecekti de ne diye verdin?”* dediler. *“Ben altın için ağlamıyorum, neden onun halini anlayacak bir halde dostluk etmedim? Neden onu istemek alçaklığına düşürdüm, yoksulluğunu açmaya muhtaç bir hale getir-*

dim? diye ağlıyorum.” dedi. Ayrıca yoksullara, gönül alçaklığı göstermek, dinde daha üstün, dünyada daha aşağı olanla konuşup görüşme de onların huylarındandır. Çünkü din hususunda senden üstün olanla sohbet edersen, ibadetini senin gözünde küçültür. Dünya ile ilgili konularda senden aşağı olanla sohbet edersen Yüce Allah'ın nimetlerini gözünde büyültür.” demektedir. (Semnânî, 1950: 310 vd.)

Görüldüğü gibi ahiler toplumda yardımlaşma ve dayanışmayı daima en üst seviyede tutmaya çalışmıştır. Bu düşünce toplumun maddi ve manevi yönden gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu da devletin herhangi bir müdahalesi olmamasına rağmen toplumda huzur, barış ve güvenin sağlanmasında etkili olmuştur.

a) Konukseverlik

İslam dininin tavsiye ettiği ahlaki davranışlardan bir tanesi de misafiri ağırlamak ve onlara ikramda bulunmaktır. Nitekim dinimiz akrabalarımızı, büyüklerimizi ve dostlarımızı ziyaret etmeyi ahlaki bir görev kabul etmiştir. (Şentürk ve Yazıcı, 1998: 485) Peygamberimiz (s.a.v.) güzel ahlak bahsinde konukseverliğe çok önem vermiştir. Öyle ki misafire iyi bakmayı imanın bir cüzü olarak bildirmiştir. (Nedvi, 1971: 1804) Peygamberimiz bu konuda: *“Allah'a ve ahiret gününe inanan, misafirine ikram etsin. Allah'a ve ahiret gününe inanan, yakınları ile ilgisini devam ettirsin. Allah'a ve ahiret gününe inanan ya hayırlı bir söz söylesin veya sussun.”* buyurmaktadır (Buhari, 1992: Edeb, 31)

Ahilerin en önemli vasıflarından biri de misafirperverliktir. Nitekim İbn Battuta Ahilerler için, *“Memleketine gelen yabancıları karşılamada, onlarla ilgilenmede, onların yiyeceklerini, içeceklerini ve yatacaklarını sağlamada ve onları uğursuz ve edepsizlerin ellerinden kurtarmada dünyanın hiçbir yerinde eşine ve benzerine rastlamak mümkün değildir.”* demektedir. (Parmaksızoğlu, 1989: 8)

Fütüvvetnâmelerde ahilerin misafirperverlik anlayışı üzerinde önemle durulmuştur. Nâsırî fütüvvetnâmesinde konukseverlikle ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Fetanın sık sık konuğu gelmezse konuk bekler, gelinceye dek üç dört gün orucunu bozamaz, ancak konuk gelince iftar ederdi. Konuk geldi mi sofrasını yayar, konuğun bütün hizmetini kendi görürdü. Hatta İbrahim (a.s.)'a konukseverliği ve halkı doyurma kapısını açtığından, Allah tarafından feta denmiştir.” (Nâsırî 1950: 314)

Aynı konuda Kâşânî'nin eserinde aşağıdaki olay nakledilir:

“Kıtlık ve darlık zamanında birisi Peygamberin yanına geldi. Peygamber hücrelere birisini yolladı, *“Sizde yemek var mı?”* diye sordu. Hepsisi de *“Seni halka peygamberlikle gönderen Allah'a and*

olsun, sudan başka bir şeyimiz yok.” dediler. Resulullah, ashaba “*Bu gece onu konuk edecek kimdir ki Tanrı ona rahmet etsin.*” buyurdu. Ensardan biri, “*Ya Resulullah! Ben onu konuklarım.*” dedi ve adamı evine götürdü. Hanımına, “*Bu, Peygamber’in konuğudur, onu ağırla, ondan hiçbir şey esirgeme.*” dedi. Kadın, “*Çocukların yiyeceklerinden başka bir şeyimiz yok.*” dedi. Adam, “*Kalk! Çocukları bir bahaneyle avundur, yemek yemeden uyusunlar. Sonra ışığı yak, ne varsa konuğun önüne getir. Yemeğe başlayınca ışığı düzeltelim diye kalk ve düzeltirken söndür ve gel. Biz de ağzımızı oynatalım, şapırdatalım da hep beraber yiyoruz sansın, karnını doyursun.*” dedi. Kadın kalktı, bir bahaneyle çocukları uyuttu, kocasının buyruğunu yerine getirdi. Konuk, onlar da kendisiyle beraber yiyorlar sanarak iyice doydular. Onlar aç olarak uyudular. Sabahleyin Peygamber’in yanına geldikleri zaman Peygamber, yüzlerine bakıp gülümsedi. (Taberi, 1999: XII, 41) Bu davranış üzerine “*Yüce Allah dün gece filanla filana şaştı ve ‘İhtiyaçları olsa bile onları kendi nefislerinden üstün tutarlar.’*” (Kur’an, 59/9) ayetinin indiğini belirtti.” (Kâşânî, 1950: 295)

Fütüvvetnamelerde insanlara konukseverlik tavsiye edildiği gibi gelen konuga gönül hoşnutluğu ile hizmet edilmesi de telkin edilmektedir. Nitekim bu konuda Sülemi, fütüvvetnamesinde şu rivayeti nakleder:

“Bağdad’da (Yahya) İbnu Eksem’in şöyle dediğini işittim: “Bir gece Emirü’l-Mü’minin Me’mun’un yanında idim, gece yarısı susadım. Su içmek için kalktım.

- Niye uyumuyorsun Yahya? dedi.
- Vallahi susadım ey Ernirü’l-Mü’minin, dedim.
- Yerine dön, dedi.
- Vallahi kendisi kalktı, testiye gitti, bir bardak su getirdi ve dedi ki:
- Kişinin misafirinden hizmet istemesi ayıptır. Sana söyleyeyim mi? Peygamber (s.a.v.) “*Misafirine hizmet ettirmek, kişiye ayıptır.*” (Deylemi, 1986: II, 333) diye buyurmuştur.” (Sülemi 1977: 78 vd.)

Fütüvvetnamedeki nakillerden de görüleceği üzere ahilikte misafir ağırlamak ve misafire ikramda bulunmak ahlaki bir prensip olarak kabul edilmiştir. Bu ahlaki davranış sayesinde toplumdaki dostluk ve kardeşlik duyguları kuvvetlenmiş, toplumsal düzenin korunmasında etkin rol oynanmıştır.

b) Cömertlik

İslam ahlakının öngördüğü en önemli ahlaki faziletlerden biri de cömertliktir. Genel mahiyetiyle cömertlik, başkalarına yardım etme arzusunun insanda karakter hâlini alması ve ahlakın ve insanlığın yardım etmeyi gerekli kıldığı her durumda kişiyi gönül rahatlığı içerisinde hayır yapmaya sevkeden bir davranıştır. Cömertliği zıttı olan cimrilik ise insanda mal hırsından dolayı meydana gelen ahlaki

ve psikolojik bir rahatsızlık kabul edilmiştir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde cömertlik, ilahî bir sıfat ve peygamberlerin sahip oldukları erdemlerden biri şeklinde gösterilmiştir. Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v.) "Cömert cahil, bana nekes ibadet ehlinde daha sevgilidir." buyurmuştur. (Beyhaki, 2003: XIII, 293) Cömertliğin temel özelliği, yardım edilen malın, değer taşınması, yapılan iyilikten maddi ve manevi bir karşılık beklenilmemesi ve yardım edilen mal yaradılış gayesine en uygun şekilde kullanılıp dinî ve ahlaki ölçülere gereken yerlere ve gereken ölçülerde verilmesidir. Bu ölçü, israf ve cimrilik denilen iki aşırılığın ortası olarak gösterilmiştir. (Apaydın vd., 2006: 545; Kâşânî, 1950: 272)

Fütüvvetnamelerde cömertlik, üzerinde ısrarla durulan bir husus olagelmıştır. Hatta fütüvvet ehlinde bulunması gereken özellikler sayılırken cömertlik en başa koyulmuştur. (Burgazi, 1953–1954: 124 vd.) Nitekim Hz. İbrahim, Allah'ın adını duyabilmek için bütün malını bağışladığından, konuksever olduğundan ve kendini sevenleri ateşten koruduğundan dolayı fütüvvetin kutbu sayılmıştır. (Nakkaş 1950: 209; Kâşânî 1950: 266)

Nakkaş fütüvvetnamesinde cömertlikle ilgili olarak Peygamberimizin şu iki hadisini nakleder:

"Cömertlik cennet ağaçlarından bir ağaçtır, nekeslik de cehennemde bir ağaçtır. Bunların dalları dünyaya sarkmıştır. Cömertlik dallarından birini tutanı o dal, cennete götürür. Nekeslik ağacının dallarından birini yakalayanı da o dal cehenneme ulaştırır. (Aclunî, 1988, c.1: 450-451) Yine peygamberimiz cömertlikle ilgili olarak "Dünyada insanların uluları cömertlerdir, ahirette Allah'tan sakınanlardır" (Beyhaki, 2003, c.13: 318) buyurmaktadır. (Nakkaş, 1950: 214, 219)

Nâsîrî is fütüvvetnamesinde cömertlikle ilgili olarak şunları ifade eder:

"Hz. Adem ve Havva cennette kendilerine yasaklanan ağacın meyvesinden yiyince çıplak kaldılar. Cennette hiçbir nesne onlara yardım etmedi. Nihayet incir ağacı Âdem (a.s.)'e ve Havva'ya örtünmeleri için yaprak verdi. Onlarda bu yapraklarla örtündüler. Hak Teâlâ incir ağacına, onlara niçin yaprak verdiğini, sordu. İncir ağacı: "Ey Yüce Allah! İyiliğe karşılık hiçbir zaman kötülük yapılmaz. Çünkü sen İyiliğin karşılığı iyiliktir." (Rahman, 55/60) buyurdun. Zira bunda fazla şaşılacak bir şey yok. Bütün bunlar senin takdirindedir. Senin tedbirin olmadıkça yere bir yaprak bile düşmez." dedi. Bu cevap Hak Teâlâ'ya hoş geldi ve ona üç şeyi ihsan etti: Evvel onu yakmayı yasakladı, ikinci olarak marangozun keserinden emin kıldı, üçüncü olarak ise onun tohumu yoktur, tohumunu ekmek için belimiz eğilmez ve yorulmayız. Sonra Allah Teâlâ incir ağacının sü-tünden pamuğu yarattı. Cennette huriler pamuktan örtünmek için

elbiseler yaptılar.” (Nâsırî, 1950: 337 vd.) İşte fütüvvet ehli de incir ağacı gibi cömert olmalı, ayıpları örtmeli ve gizlemelidir.”

Fütüvvetnamelerdeki nakillerden de görüleceği üzere cömertlik, ahilerin en önemli vasıflarındandır. Ahiler kendisinden bir şey isteyen kimseyi boş çevirmez, eline ne geçerse ihtiyacı olanlara dağıtır. Öyle ki onların cömertliği, kendinin aç kalması pahasına elindeki bütün yiyeceğini açlara verecek kadar yüksek bir seviyededir. Bu da toplumdaki kardeşlik bağının güçlenmesine, toplumsal barışın sağlanmasına ve toplumdaki birlik ve beraberliğin daha da kuvvetlenmesine neden olmuştur.

c) Düşkünlere Yardım

Sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın en önemli göstergelerinden biri de fakirlere yardım etmektir. Bir toplumda herkesin insanca yaşayabileceği şekilde refahtan, ekonomik zenginlikten ve servetten payına düşeni alması gerekir. Bu da ancak Kur'an'ın emrettiği iktisadi yardımlaşmayla mümkündür. Nitekim dinimizin zekâtı, sadakayı, infakı ve yardımlaşmayı emretmesindeki temel gaye bireyler arasındaki ekonomik farkı en aza indirgeyip sosyal dengeyi sağlamaktır. Bu sayede zengin kimseler, nimetlerin asıl sahibinin Allah olduğu düşüncesinden hareket ederek toplumun ve ferdin kalkınmasını sağlayacak şekilde fakir kişilere yardım edeceklerdir. Bu türden yardımlaşma toplumda birlik ve beraberliğin oluşmasında, sevgi ve saygının yerleşmesinde ve toplumsal dengenin sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. (Buladı, 2011: 153 vd.)

Ahilikte yardımlaşma bilinci daima üst seviyede olmuştur. Ahi birliklerinde “*can ve mal beraberliği*” olarak ifade edilen yardımlaşma ve dayanışma duygusu oldukça kuvvetliydi. Ahilerin kazançlarının, geçiminden arda kalanını bütünüyle fakirlere ve işsizlere yardım için kullanmayı bir prensip haline getirmişlerdi. (Öztürk, 2003: 7) Öyle ki ahiler, kendi aralarındaki dayanışmayı ve yardımlaşmayı sürdürülebilmek için yardımlaşma sandıkları kurmuşlardır. Böylece acil durumlarda hem üyelerine hem de halktan yardıma muhtaç kimselere sahip çıkmışlardır. Zaten ahilik kurumu birey ve gruplara sahip çıkma düşüncesi üzerine kuruludur. (Gölpınarlı, 1949-1950: 98)

Fütüvvetnamelerde mala ait fütüvvetin Hz. Ali'ye ait olduğu ifade edilir. Hz. Ali'nin fetalığı sebebiyle yaptığı yardımlarla ilgili olarak şu rivayetler nakledilmektedir:

“Hz. Ali'nin dört dirhemi vardı, birini gizli, öbürünü aşikâr, birini gece, öbürünü gündüz tasadduk etmiştir. Nihayetinde “*Mal-larını gece gündüz, gizli ve aşikâr olarak verip yoksulları doyuranların ecirleri, Rabbleri indindedir ve onlara ne korku vardır, ne hü-zün*” (Bakara, 2/274) ayetinde bildirilen mertebeye ulaştı. (Zerküb, 1950: 242) Yine Hz. Ali üç günlük oruçtan sonra kifaf miktarı yemeğini ihsan etti de hakkında *Tanrı sevgisiyle yiyeceklerini*

miskine, yetime ve esire verir, onları doyururlar.” (İnsan, 76/8) ayeti indi.” (Kâşâni, 1950: 266)

Zer-kûb da fütüvvetnamesinde Hz. Ebubekir'in de mala ait fütüvvetinin olduğunu ifade eder ve şu bilgileri aktarır:

Hz. Ebubekir başış günü seksen bin dinarı birden başışladı, sırtına bir kilim aldı. Peygamber (s.a.v.) ayaline ne bıraktın deyince, Tanrı'yı ve Tanrı elçisini dedi.” (Zer-kûb, 1950: 242)

Kuşeyri ise yardımlaşma konusunda *Risalesi'nin* fütüvvet bahsinde şu bilgileri vermektedir:

“Şâkik Belhî, Ca'fer b. Muhammed (es-Sâdık)'e fütüvveti sormuş. O da: “*Bu konuda senin fikrin nedir?*” demiş. Şâkik de: “*Verilirse şükrederiz, verilmezse sabrederiz, bize göre fütüvvet budur.*” demiş. Bunun üzerine Ca'fer, “*Medine'deki köpeklerimiz de böyle yapıyorlar.*” demiş. Şâkik sormuş: “*Peki ey Peygamber kızının torunu! Size göre fütüvvet nedir? Ca'fer şöyle demiş: “Verilirse başkasını kendimize tercih ederiz (isâr), verilmezse şükrederiz.”* (Kuşeyri, 1980: 278)

Nakillerden de anlaşılacağı üzere Ahiler, muhtaç ve düşkün olan kimselere sahip çıkmayı ve yardım etmeyi adeta ilke edinmişlerdir. Bu dayanışma ruhu sayesinde zenginle fakir arasındaki ekonomik farkı minimuma indirgenmeye ve yoksulluğun önüne geçilmeye çalışılarak hayat standartı üst seviyede tutulmaya çalışılmıştır. Ayrıca en küçük yolsuzluk ve ahlaka aykırı davranışa fırsat verilmeyip, toplumda sevgi, saygı, refah ve huzurun oluşması sağlanmışır.

3. Haklara Saygı Bilinci

Toplumunu meydana getiren insanların birbirine karşı sorumlulukları ve uyumla yükümlü oldukları karşılıklı hak ve vazifeleri bulunmaktadır. Nitekim dinimiz insanlar arasındaki ilişkilere büyük önem vermiş ve bu ilişkilerde uyulması gereken hukuki ve ahlaki kurallar ortaya koymuştur. Bu kurallara uyulduğu takdirde hem toplumsal düzen hem de toplumdaki bireyler arasında birlik ve beraberlik sağlanır. Nitekim bir müslümanın en önemli görevi, başkasının dokunulmaz haklarına saygılı olmaktır. Bu haklar dinimizin esasları içerisinde bütünüyle yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim insanlar arasında hakların korunması ve adaletin gerçekleşmesi üzerinde ısrarla durmuş ve bu konuda “*Biz kıyamet günü adalet terazileri kurarız. Artık kimseye hiçbir şekilde haksızlık edilmez.*” (Enbiya, 21/47) buyurmuştur. (Buladı, 2011: 49) Peygamber Efendimiz'de veda hutbesinde insanların can, mal ve namuslarının dokunulmaz haklar olduğunu ilan etmiş ve: “*İnsanlar! Bu günleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz (Mekke) nasıl mubarek bir şehir ise, canlarınız,*

mallarınız ve namuslarınız da öyle mukaddestir. Her türlü tecavüzdten korunmuştur.” (Buhari 1992: Meğazî, 75) buyurmuştur. (Şentürk ve Yazıcı, 1998, 490)

Ahilik teşkilatı kişiyi güvence altına alma, sosyal bakımdan kişiyi koruma ilkesini gerçekleştirmeyi hedefleyen bir kurumdur. Kişilere gelirleri ne olursa olsun belli sayıdaki riskler karşısında güvence sağlamak görevine sahiptir. (Öztürk, 2003: 6) Ahilik her şeyden önce *sosyal ahlaka* dayalı bir yapılanmadır. Diğer bir ifade ile ahlak ilkeleri *bireyci – egoist değil*, bireyin toplum içinde kişiliğini koruyan bir ilişki söz konusudur. Yani ne birey topluma, ne de toplum bireye ezdirilmiştir. Ahiliğin sosyal dayanışma ruhu sayesinde, devletin hiçbir yardımı olmadan halk, kendi kendisini idare etmiş, en küçük bir su-î istimal, yolsuzluk ve geleneğe aykırı davranışa fırsat verilmemiştir. (Özerkmen, 2004: 73)

a) Ana-Baba Hakkı

İslam dini, müslümanların görevlerini iki maddede özetlemiştir. Birincisi Allah’a ibadet etmek, ikincisi ise Allah’ın yarattıklarına şefkat ve merhamet göstermektir. Yaratıklar içerisinde ise öncelik anne ve babaya verilmiş ve onlara itaat emredilmiştir. Çünkü Allah Teâlâ insanı yaratmıştır. Anne ve baba dediğimiz ebeveynlerde onun dünyaya gelmesine sebep teşkil etmiştir. (Şentürk ve Yazıcı, 1998: 439) İşte bu sebepten dolayı bütün ahlakçılara göre kişinin anne ve babasına karşı ilk görevi öncelikle onlara itaat etmektir. Daha sonra ise onlara karşı olan görevleri sevgi, saygı, hürmet ve minnettarlık göstermek, darda kalınca yardım etmek ve ölünce hayırla yâd etmek şeklinde sıralamışlardır. (Erdem, 1996: 223) Ayrıca dinimiz anne ve babayı hakları hususunda derecelendirerek vaziyetlerine göre yerlerini tayin etmiştir. Bu derecelendirmede annenin babaya göre daha öncelikli bir yeri olduğuna kanaat getirmiştir. Kadının fitraten zayıf olması, karnında uzun süre çocuğu taşıması, çocuğu taşıırken katlandığı zahmet ve meşekkat vb. sıkıntıları göz önüne alınarak bu öncelik anneye verilmiştir. Birgün birisi Hz. Muhammed (s.a.v.)’e gelerek:

– *Ya Resûlullah! Benim herkesten ziyade iyi geçinmem lazım gelen, herkesten ziyade hürmet göstermem icab eden kimdir?*

Resûlullah (s.a.v.) buyurdular:

- *Annen*
- *Daha sonra kim?*
- *Annen*
- *Daha sonra kim?*
- *Yine annen*

O zat dördüncü defa yine sordu. Bu defa sualin cevabını Resûlullah (s.a.v.):

- *Babandır.*” (Buhari, 1992: Edep, 2) buyurdu.

Zer-kûb fütüvvetnamesinde ana-baba hakları için:

“Canını bedenini onların uğruna feda etmektir. Onları, Tanrıyı ve elçisini sayar gibi saymaktır. Daima onların ayaklarını öpmek, yüzüne gözüne sürmek, dileklerini yerine getirmek, onlara yumuşaklıkla söz söylemek gerekir. Ayrıca onların buyruklarına uymak ve teslim olmak rızalarını Tanrı ve Peygamber rızası bilmek gerekir.” demektedir. (Zerkûb, 1950: 254)

Görüldüğü gibi Ahilik teşkilatında toplumun çekirdeğini oluşturan ailenin meydana gelmesine sebep teşkil etmesinden dolayı anne ve babaya itaat etmeyi, onlara yumuşaklıkla davranmayı ve hizmet etmeyi kişiye vazife kabul etmiştir.

b) Komşu Hakkı

Belli bir toplum içinde yaşayan insanların birbirlerine karşı hukuki ve ahlaki hak ve vazifeleri bakımından bağları vardır. Bu bağlardan biri de komşuluktur. İnsanların komşuluk münasebetleri birarada yaşamalarına binaen ortaya çıkmaktadır. Komşuluk ilişkiler bağlamında insanların huzur içinde yaşamaları için sürekli olarak birbirleriyle dayanışma ve yardımlaşma içerisinde bulunması gerekir.

Komşuluk hakkı, kişinin komşusunu her hususta gözetmesi, sevinçli ve hüznünlü anlarını paylaşması, ihtiyaçlarını karşılaması, ayıp ve kusurlarını araştırmaması gibi her türlü iyilik ve yardımı kapsar. İslam dini komşuya iyilikle muameleyi emrettiği gibi komşuya rahatsızlık vermeyi de aynı şekilde yasaklamaktadır. Bu konuda İslam âlimleri komşuyu sözleri ve filleriyle rahatsız eden kişiyi “*O kişide kâmil manada iman yoktur*” (Buhari, 1992: Edep, 28) şeklinde tanımlamışlardır. Bu arada İslamiyetteki komşu tabirine müslüman-kâfir, abid-fasık, dost-düşman, yerli-yabancı, faydalı-zararlı, yakın-uzak farketmeksizin bütün komşular dâhildir. Nitekim komşuluk hukukunu tayin ve tespit hususunda Hz. Aişe (r.a.) “Komşuluğun sınırı her tarafta kırk evdir.” (Miras, 1981: X, 130) buyurmuştur.

Fütüvvetnâmelerde de komşuluk hakları üzerinde önemle durulmuştur. Zerkûb fütüvvetnamesinde, komşuluk haklarıyla ilgili şöyle bir derecelendirmeye gidildiğini ifade eder:

“Kişinin komşusu eğer kâfir ise ona karşı sadece komşuluk hakkı vardır. Kişinin komşusu eğer müslüman ise, ona karşı hem komşuluk hakkı hem de müslümanlık hakkı vardır. Şayet kişinin komşusu akrabadan biri ise, ona karşı hem komşuluk, hem müslümanlık hem de yakınlık hakkı vardır.” (Zer-kûb, 1950: 253)

Sülemi ise fütüvvetnamesinde komşuluk haklarıyla ilgili olarak:

“Kişinin dostlarını ve komşularını gözetmesi fütüvvet anlayışının bir gereğidir. Nitekim bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.v.): “*Yanı başında komşusu aç iken kendisi doyan kimse mü'min değildir.*” (Beyhaki, 2003: V, 76) bilgisini verir.(Sülemi, 1977: 27)

Sülemi aynı eserinin bir başka bölümünde komşuluk hakları ile ilgili olarak şu bilgileri nakleder:

Resulullah (s.a.v.) komşuluk hakları ile ilgili olarak: "Cebrâil bana durmadan komşuya iyilik yapmayı tavsiye etti. Bu sıkı tavsiyeden, komşuyu komşuya varis kılacağına zannettim." (Buhari 1992: Edeb, 28) bu yurmuştur. Hasan (al-Basrî) Komşuluk hakları ile ilgili olarak: "Güzel komşuluk sadece komşuya ezizet vermemek değildir. Komşunun ezizetini çekmek de güzel komşuluk gereğidir." (Sülemi, 1977: 89)

Aileden sonra toplumdaki en yakın sosyal çevreyi teşkil etmesinden dolayı Ahiler, komşularla iyi ilişkiler kurmaya ve her türlü sıkıntısında yardım etmeyi önemle tavsiye eder. Böylece komşuların birbirleriyle dayanışma ve yardımlaşma içerisinde bulunması hem insanların toplum içerisinde güven ve huzur içerisinde yaşamasını sağlamakta hem de sosyal bünyeyi güçlendirmektedir.

c) Yetim Hakkı

Dinimiz toplumdaki bütün fertlerin birbirleriyle yardımlaşmalarını öğütlerken, toplumda belli bir kesimi oluşturan öksüz ve yetimleri de her türlü haklarının korunmasını emreder. Dinimizde bir malı haksız yere yemek haram ve günahdır. Dolayısıyla kendi malımız gibi korumak ve büyüdüğünde kendisine vermekle yükümlü olduğumuz yetim malını da haksız yere kendi malımıza katmak da büyük günahlardan sayılmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "Yetimlere mallarını verin, temiz piş olanla değişmeyin. Mallarınızı onların mallarına katarak yemeyin. Çünkü bu, büyük bir günahdır." (Kur'an, 4/2) buyrulmaktadır. (Şentürk ve Yazıcı, 1998: 437 vd.)

Fütüvvetnamelerde de yetim hakkı üzerinde önemle durulmuştur. Nitekim fütüvvete girenler için okunan fütüvvet hutbesinde konuyla ilgili olarak: "Yetim malına ancak iyi bir şekilde dokunun" (Kur'an, 17/34) ayeti de okunmaktadır." (Nakkaş, 1950: 222)

Kâşânî'nin fütüvvetnamesinde yetim hakkı konusunda:

"Fetalar huyları arasında yetim haklarına riayet ve yetimlere yardım etmektedirler." demektedir. (Kâşânî, 1950: 306) Ayrıca aynı eserinin cömertlik babında da yetim hakkına işaret etmekte ve Allah'ı: "Allah sevgisiyle miskini, yetimi ve esiri doyururlar." (Kur'an, 76/8) buyurduğu bilgisini vermektedir. (Kâşânî, 1950: 273)

Görüldüğü gibi toplumdaki bütün bireylerin haklarını korumayı ilke edinmiş olan Ahilik teşkilatı, yetim hakkına daha da fazla önem vermiştir. Onlara ait her türlü hakkın yerine getirilmesi için önemle tavsiyelerde bulunmuştur.

Sonuç

Dinin temel kaynaklarına dayanılarak hazırlanan ve Ahilik teşkilatının adeta anayasa metni hükmünde olan fütüvvetnamelerdeki ilkeler, kişilere bir meslek kazandırma amacı yanında onları toplumun dinî, ahlaki ve kültürel değerlerini benimsetip toplumsallaştırdığı görülür. Toplum bireylerinin bu kurallara uymaları sağlanılarak, hem bireyin toplum içinde kişilik ve kimlik kazanması hem de toplumsal ahlak ve düzenin oluşması sağlanmıştır.

Ahilik teşkilatı sosyal ahlaka dayalı bir teşkilat olup, sosyal bakımda kişiyi korumayı hedeflemiştir. Bu bağlamda fütüvvetnamelerde kişilik haklarına saygı, dayanışma ve yardımlaşma bilinci ve toplumdaki bireylere sevgi ve saygının önemi gibi konular üzerinde ısrarla durulmuştur. Böylece kişilerin statüleri ve gelirleri ne olursa olsun toplum içindeki hak ve hukukunu güvence altına almaya çalışmıştır. Teşkilat içerisinde dayanışma ve yardımlaşma duygusu adeta bir ahlak ilkesi haline getirilmiş ve bu sayede devletin hiçbir etkisi ve yardımı olmadan halk, kendi kendisini idare etmiş, toplumsal düzeni bozacak davranışlara engel olunmuştur. Mesleki dayanışma bağlamında ise Ahilik teşkilatını bir bakıma, bugünkü Esnaf Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, İşçi Sendikaları, Bağ-kur ve Belediye gibi kurum ve kuruluşların ilk temel modeli sayabiliriz.

KAYNAKÇA

- Aclunî, İsmail b. Muhammed (1988), *Keşfu'l-Hafâ*, c.1. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Ahmed b. Hanbel (2001), *Müsned*, c.37. Beyrut: Müessesetü'r-Risale
- Apaydın, Y., Aydın, M. A., Bardakoğlu, A., Çağrıcı, M. (2006), *İlmihal II*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Beşer, F. (1988), *İslam'da Sosyal Güvenlik*. İstanbul: Seha Neşriyat.
- Beyhaki, Ebu Bekir Ahmed b. el-Hüseyn (2003), *Şuabu'l-İman*, c.11. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (1992), *Sahihu'l-Buhârî*, I-VII. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Buladı, K. (2011), *Kur'an'da Sosyal Dayanışma (Müessese-Vakıf- Kültür)*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Burgazi, Yahya b. Halil b. Çoban, (1953-1954), *Fütüvvetname, İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, içinde (73-153) İstanbul: İ. Ü. Yayınları.

- Çağatay, N. (1990), *Ahilik Nedir*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Deylemi, Ebu Şucâ Şîrûye b. Şhredâr (1986), *El-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb*, c.II. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Erdem, H. (1996), *Son Devir Osmanlı Düşncesinde Ahlak*. Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.
- Gölpınarlı, A. (1949-1950), *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları*, İktisat Fakültesi Mecmuası, 11, (1-4), 3-354
- Güngör, E. (2010), *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, (6. Basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Hakim, Muhammed b. Abdullah, (1990), *Müstedrek*, c. 1. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Batuta Seyehatnamesi'nden Seçmeler* (1989). (Haz. Parmaksızoğlu, İ.). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- İbnü'l-Arabi (1980), *el-Fütühhat el Mekkiye*. (N. Keklik, Çev.). İstanbul: İ.Ü. Yayınları.
- İmam *Ebu'l-Kasım Abdulkerim el-Kuşeyri* (1980), *Risale-i Kuşeyri*. (Çev. A. Arslan). İstanbul: Arslan Yayınları.
- Kantarıcı, Z. (2007). *İş Etiği ve Ahilik*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Karasoy, Y. (2003), *Abi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik*. *Selçuk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14, (1-15).
- Kâşânî, A. (1950), *Tuhfat-Al-İhvân Tercümesi, İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, içinde (261-296). İstanbul: İ. Ü. Yayınları.
- Kaşgarlı, M. (2006), *Divanü Lûgat-it-Türk*, c. I. (B. Atalay, Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kazıcı, Z. (1988). *Ahilik*. İslam Ansiklopedisi. İçinde (1, 540-542). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kur'an-ı Kerim Meâli*, (2006), (Haz. H. Altuntaş ve Muzaffer Şahin). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Mâlik b. Enes, (1992), *el-Muvattâ*, I-II. İstanbul.
- Miras, K. (1981), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, c.12. Ankara: Başbakanlık Basımevi:

- Nakkaş, Ahmed b.İlyas, (1950) Tuhfetu'l-Vasâyâ, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, içinde (205-231). İstanbul: İ. Ü. Yayınları.
- Nâsirî (1950), Fütüvvet-Nâme Nüshası, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, içinde (311-352). İstanbul: İ.Ü. Yayınları.
- Nedvi, S. S. (1971), *Asrı Saâdet. (A. Genceli, Çev.)*, cilt 5. İstanbul: Sebilür-reşad Neşriyat.
- Özerkmen, N. (2004), Ahiliğin Tarihsel – Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları – Sosyolojik yaklaşım, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 44, 2, 57-78.
- Öztürk, N. (2002), Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 43-56.
- _____, (2003), Türkiye'de Afet Yönetimi: Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 12 (4), 42-64.
- Sarıkaya, S. (2008), Ahilik Kültürü Üzerine, *Yenises Dergisi*, 12, (154), 24-27
- Semnânî, A. (1950), Fütüvvet Hakkında Risâle, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, içinde (296-311). İstanbul:İ.Ü. Yayınları.
- Sülemi, H. (1977), *Tasavvufta Fütüvvet*. (S. Ateş, Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Şentürk, L. ve Yazıcı, S. (1998), *Diyanet İslam İlmihali*, (5. Basım). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Taberi, Muhammed b. *Cerir*, (1999), *Camii'l-Beyan fi Te'vili'l-Kur'an*. Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Uludağ, S. (2001), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Zer-Küb, N. (1950), Fütüvvet-Nâme, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, içinde (235-261). İstanbul: İ. Ü. Yayınları.,

TOPLUMSAL SORUNLARIN
ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK OLARAK
AHİLİK VE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK
KAVRAMLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI

Yrd. Doç. Dr. Kürşad ZORLU

Ahi Evran Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Öğr. Gör. Meryem DÜĞER

Ahi Evran Üniversitesi
Çiçekdağı Meslek Yüksekokulu

Öğr. Gör. Filiz Özlem ÇETİNKAYA

Ahi Evran Üniversitesi
Çiçekdağı Meslek Yüksekokulu

Giriş

XIII. ve XIX. yüzyıllar arasında Anadolu başta olmak üzere Balkanlardan Kırım'a kadar uzanan bir coğrafyada egemen olmuş ekonomik, sosyal ve kültürel bir kurum olan Ahilik; işi kutsal çalışmayı ibadet sayan, karşılıklı işbirliği ve sosyal dayanışmaya dayalı, kaliteyi ve müşteri hizmetini ilke edinmiş, mesleki gelişmeyi sürekli eğitimle pekiştiren bir ahlâk anlayışını temsil eder. Ahilikte odak noktası, insan; hedefi insanı mutlu kılmaktır. Sosyal yardımlaşma esas alınarak toplum gruplarının çıkarlarının birbirleriyle çarpışmasına set çekilir. Onlarda bireyler işçi-işveren, üretici-tüketici, kadın-erkek, genç-yaşlı vb. gruplandırılarak birbirleriyle çatışma ve mücadeleye zorlanmayıp toplumda iç huzur ve barışın sağlanmasına çalışılır. Girişimcilik konusu da dünyadaki en eski toplumsal mevzulardan biridir. Çünkü ilk dönemlerden bu yana insan ve topluluklar, insanın tüketim ihtiyacı ve ayrı kültürler hep bulunageldiğinden, yönetim, ticaret, üretim, mal, para, pazar, alış-veriş, toprak ve ekonomik kaynakların kontrol isteği, kültürleri birbirlerine karşı mücadeleye ve hâkimiyet kurmaya yöneltmiştir. Bunlarla birlikte etik, iş ahlâkı, örgüt kültürü gibi kavramlar ön plana çıkmıştır. Sonuç itibarıyla toplumsal kalkınmada girişimcilik sadece iktisadî bir vasıta olarak görülmemelidir. Bu anlamda "sosyal girişimcilik" kavramı ön plana çıkmaktadır. sosyal girişimcilik; "Herhangi bir organizasyonun hem iç, hem de dış çevresindeki tüm paydaşlara karşı "etik" ve "sorumlu" davranması, bu yönde kararlar alması ve uygulaması" nı ifade etmektedir.

Bu çalışmada; öncelikle girişimcilik ve sosyal girişimcilik konularına değinilerek, iş hayatında girişimcinin öneminden ve girişimcinin sağlamış olduğu katkılarında bahsedilmiştir. Daha sonra Ahilik kavramı ile bilgiler verilerek, iş hayatında sosyal girişimcilik - Ahilik kavramlarının benzer ve farklı yönleri tespit edilmeye çalışılmış, sosyal girişimcilik kavramının günümüzde Ahilik anlayışının devamı niteliğinde olup olmayacağı sorularına yanıt aranmıştır.

Girişimcilik Kavramı

Girişimci değişik üretim faktörlerini bir araya getirerek, risk alan ve bu riskin sonuçlarına katlanan kimsedir. Girişimciler, genellikle başladıkları işin peşini bırakmayan, çok çalışmaya istekli, standartlara uymayan kavramları irdeleyen ve kendi kişisel sevgilerine göre hareket etmeyi benimseyen kişiler olarak nitelendirilmektedir. Başarılı olmayı hedefleyen girişimcilerden, pazar payı analizlerini iyi yapmaları, stratejilerine uygun performans planları geliştirmeleri, en rasyonel sonuçlara ulaşmalarını sağlayacak bütün beşeri, teknolojik, finansal ve diğer çevresel kaynakları ve fırsatları özlemlerini ve doğru zamanda değerlendirmeleri beklenmektedir.(Börü 2006: 5). Diğer bir ifade ile girişimci işi soyut (fikir) halden alıp somut şekle dönüştüren ve gerçekleştiren kişidir. Girişimci güncel olarak mevcut kaynakların ve yeteneklerin ötesine uzanarak önce fırsatları düşünen, fırsatları araştıran ve onların peşinden giden, onları halihazırda bekleyen kişidir. Fırsatları yakalayan, sonradan bu fırsatlara uygun kaynakları ve yetenek-

leri araştırıp tedarik eden kişidir. (Top 2006: 5). Girişimcilik, davranışsal bir eylemdir ve bir anlayış biçimidir (Tüsiad 2002: 35).

Yenilik ve yaratıcılık kavramları gibi, girişimcilikte günümüzde insan yaşamının kalitesini artırmaya yönelik bütün alanlarda önemli bir dinamik öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bilimlerin tüm alanlarında, girişimci ve girişimcilik kavramı sosyal kalkınma ve büyümeyi sağlayan bir güç olarak görülmektedir. Köken olarak Latince de intare kökünden gelen girişim kavramı, İngilizce’de enter (giriş) ve pre (ilk) kelime kökenlerinden gelmekte ve *entrepreneur* yani ilk girişen, başlayan anlamına gelmektedir (Korkmaz, 2005: 165).

Girişimcilik, hem günlük hayatta hem de ekonomi ve yönetim gibi teknik alanlarda oldukça sık kullanılan bir kavramdır. Bu nedenle girişimcilik literatürünü genel olarak; ekonomi, psikoloji, antropoloji, organizasyon, yönetim ve sosyoloji disiplinleri oluşturmuştur. Bu geniş yelpaze içerisinde, konu hakkında çok sayıda araştırmacı yorumda bulunmaktadır (Naktiyok 2000:1). Yönetim yazınına 1980’li yıllarda giren girişimcilik kavramı, uzun bir süre yönetici ve yönetici sahipleri tarafından anlaşılmalı çalışılmış ve örgütlerde nasıl daha girişimci bir yapı kazanabilir tartışmaları da epeyce sürmüştür (Börü, 2006: 3).

Girişimcilik, girişimcinin kendi beceri ve yeteneğini tamamlamak için girişimci bir takım oluşturma kabiliyetini de kapsar. Girişimcilik, kaos ve çelişki ortamında fırsat yaratma becerisi, diğerlerinin sahip olduğu kaynakları bulma, bir araya getirme ve kontrol etme duygusudur. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi girişimcilik, işletme yaratmaktan daha fazla bir şeydir. Yeni işletme yaratma girişimciliğin en önemli özelliği olsa bile girişimcilik olgusunu bütünüyle ortaya koymaz. Fırsat arama, risk alma, eşsizlik ve yenilik gibi kavramlarda girişimcilik kapsamı içerisinde yer alır. (Tüsiad 2002: 37).

Sosyal Girişimcilik

“Kâr amacı gütmeme” ve “sosyal fayda sağlama” gibi karşıtlıkları temsil eden kavramlar gibi görülebilir. Ancak işletmelerin, sosyal sorumluluk kavramı altında sosyal sektörde faaliyet göstermesi ve sivil toplum örgütlerinin sürdürülebilirlik için kar elde etme çabalarıyla birlikte, bu iki kavram aynı noktada buluşmuşlardır. Bir bakıma sektörler arası sınır bulanıklığına (Haugh, 2005:3) katkıda bulunan bu değişim sayesinde, yeni bir kavram olarak, günümüzde bilinen şekliyle “sosyal girişimcilik” kavramı ön plana çıkmıştır. Sosyal girişimcilik, uzun bir geçmişe ve küresel varlığa sahip, ekonomik ve sosyal değer yaratmayı bünyesinde birleştiren bir faaliyet olan sosyal girişimcilik yaygın olarak inovatif bir sosyal girişim ve daha sınırlı olarak piyasa tabanlı faaliyetleri kullanarak sosyal eksiklikleri çözmek ve inovasyon vasıtasıyla gelir kazancı üretmek olarak karakterize edilmektedir (Mair ve Marti, 2006: 36; Certo ve Miller, 2008:269).

Sosyal girişim ve sosyal girişimci örgütler geleneksel kâr amacı gütmeyen örgütlerden farklıdır. Sosyal girişim kâr amacı gütmeyen ve kâr amacı güden girişimler arasında bulanık sınırlara sahiptir ve kâr amaçlı ve kâr amaçlı olmayan faaliyetleri melez bir şekilde gerçekleştirmektedir (Dart, 2004: 415).

Tablo 1’de sosyal girişimci ve sosyal girişimcilik ile ilgili, kronolojik sıralamaya göre tanımlar ve tanımların yanı sıra önemli olan unsurlar ve hangi sektörde daha fazla görüldüğüne dair bilgiler de bulunmaktadır.

Tablo 1: Sosyal Girişimcilik Tanımları ve Mesleki Özellikleri(Güler, 2008: 70-75)

Yazar (Yıl)	Tanım	Temel Unsurlar	Sektör Değerlendirmesi
Theobald (1987)	Sosyal Girişimciler, birey, grup ve kuruluşlara yeni fikirler getiren, beceri ve risk alma isteğine sahip değişim öncüleridir.	Risk alma isteği Yeni fikir getirme (yenilikçi)	Açıklama yapılmamıştır
Waddock & Post (1991)	Sosyal girişimciler, kamu sektörü gündemi ve belli sosyal sorunların çözümünde "başlıcaları değişim" sağlanmasında önemli roller üstlenen özel sektör liderleridir.	Sorumlu kârmaskılılığı ile başa çıkabilme yeteneği Güvenilirlik Kolektif amaçla bağlılık gösterme	Özel sektör liderleri
Leadbeater (1997)	Sosyal girişimciler, genellikle bağlı oldukları bölge, yer ve mahallelerini yenileme çabası içinde olan toplum girişimcileridir. Sosyal girişimciler, kâr elde etmek amaçından çok belli bir deşarvantsız toplum yarar için sosyal amaçlarına yansıtılmadan girişimcilik davranışını kullanırlar.	Somsözler sosyal olmalı. Servet sosyal sermaye pekindedir. Örgütler sosyal olmalı. Güdülen sosyal hayatçılar bulunmalı ve bu hayatçıları giderecek için yeterli insanımsayın kaynaklar seferber edilmeli. Kâr veya ortaklık hisseni pekinden çok, sosyal olmanın misyonu ile güdülmelidir. Yenilikçi olmalı.	Kamu, özel ve gönüllü sektörün ortak paylaşım alanında toplum bütünü örgütler
Leadbeater ve Goss (1998)	Muhtaç toplumlarda ya da yenilikçi gönüllü organizasyonlarda çalışan sosyal girişimciler, az yararlanılan kaynakları kullanarak gidilmeyen sosyal ihtiyaçları karşılamak için yaratıcı yollar geliştirmektedir.	Ana servet sosyaldir. Ana hedefler sosyaldir.	Gönüllü organizasyonlar
Dees (1998)	Sosyal girişimciler; sadece kâr değil sosyal değer yaratarak ve bunu sürdürmek için bir amaç benimseyerek. Bu amaçla hizmet için fırsatları görmek ve yolumsuzluktan bir fırsatları kovalayarak. Sürekli yenilik, adaptasyon ve öğrenme süreci içinde bulunarak, Etkiledi kaynaklar ile yetinmeyeceği cesur davranarak ve Hizmet emekleri toplanma kârı ve yaratıcılığı somuzlar için yüksek sorumluluk göstererek Sosyal sektördeki değişim sürecini tetikleyen kişilerdir.	Sosyal değer Yorumsuzluktan yeni fırsatlar kovalanmak Yenilik Yararlanılan kaynaklarla yetinmek Sorumlu olmak	Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, sosyal amaçlı kâr odaklı işletmeler, amacek örgütler (kâr odaklı olma ve kâr odaklı olmama arasındaki birleşim)
Thompson, Alvy, & Lees (2000)	Sosyal girişimciler yeni bir sosyal fırsat gören ve topluluğuna bununla aynı zamanda yenilik yapmak için girişimleri yoluyla dönüştürmeye hedefli girişimci liderlerdir.	Sosyal ihtiyaç algısı. Yürüyen fikirler. Liderlik becerileri. İhtiyaç başlamak sorumluluğumuz üstlenme. Başlıklarına yardım etme sorumluluğumuz üstlenme.	Özel sektör
Gimney & McQuaid (2000)	Sosyal girişimciler sosyal sorunlara yenilikçi çözümler üretmek ve az kullanılan kaynakları (insan, inönem, zaman ve ekipman), yararlanarak, toplum ve hizmet vericileri kesimin ihtiyaçlarını gidermeler ve bu şekilde amaçlarına ulaşırlar.	Sosyal sorunlara yenilikçi çözümler bulma. Az kullanılan kaynaklardan yararlanma.	Kamu, özel ve üçüncü sektör kuruluşları
Bitcockhoff (2000)	Sosyal girişimciler risk alma isteği olan, insanlara daha iyi hizmet verme yoluyla: sosyal ve var olan hizmetlere değer katan kişilerdir.	Risk alma. Yenilik	Sosyal işletmeler
Fowler (2000)	Sosyal girişimciler, sosyal yarar ürettirecek ve bunu sürdürülebilirlik uygulamaları (sosyo) ekonomisi yapıya, ekip, kurum, örgüt ve sürdürülebilirlik yaratırlar.	Önce sosyal amaç, amacek amaçla ulaşmak için kamu önemli olanlarına ağırlık gösterilmemektir.	Açıklama yapılmamıştır
Frumkin (2002)	Sosyal girişimciler yeni programlar geliştirerek ve destekleyici kazanç akışı sağlamak için girişimci fırsatları kovalanabileceği kâr amacı gütmeyen organizasyonlar kurma kişileridir.	Azr marifata yünalık. Örüm ve hizmetin üretiminde yenilik bakış açısına sahip. Gelecek sosyal dâhiyet.	Kâr amacı gütmeyen organizasyonlar (gönüllü değil sosyal amaçlı kârda bulunma)
Thompson (2002)	Sosyal girişimciler özel sektör girişimcileri ile benzer şekilde ve davranışlar gösteren, amacek toplum içinde faaliyetler bulup "kâr elde etmek" ten çok insanlara yardım etme ile ilgilenen kişilerdir.	İş yapmak Risklerden yararlanmak Gönüllü desteği. İhtiyaç olan insanlara yardım etmeye odaklı olma	Kâr amacı güden işletmeler, sosyal işletmeler, gönüllü sektör (sül sektör)
Mart ve diğerleri (2003)	Sosyal girişimcilik, yanda "temel unsurlar" kısmında verilen tüm boyutları bulguları noktası olan çok boyutlu bir yapıdır.	Girişimci etimlik davranış içinde sosyal misyon ile güdülen. Değerli yapı gösterme (kârmaska içinde amaç ve faaliyetler tutarlı bulguları) Hizmet alıcılar için daha iyi sosyal değer yaratmak adına fırsatları yaratma ve görülebme	Sosyal işletmeler, kâr amacı gütmeyen organizasyonlar
Mair ve Marti (2006)	Sosyal girişimcilik, sosyal değişimi hızlandırmak ve sosyal ihtiyaçları gidermek için farklı kaynakları bir araya getirmek ya da bulunan yenilikçi bir şekilde kullanmak fırsatları değerlendirme sürecidir.	Yenilikçilik, girişimcilik ve risk alma eğilimi gösterme	Yeni kuruluş ya da halihazırda var olan organizasyonlar
Alvord ve diğerleri (2004)	Sosyal girişimciler sosyal dönüşümü kolaylaştıran liderlerdir.	Yenilikçi Liderlik Büyüme ve dönüşüm yaratmak	Açıklama yapılmamıştır
Bonstein (2004)	Sosyal girişimciler vizyonları doğrultusunda durmak bilmeden çalışan ve sorunlara yenilikçi fikirler üreten insanlar ya da daha basit bir ifadeyle "dönüştürücü kişiler" dir.	Vizyon Yenilikçilik	Açıklama yapılmamıştır
Tan ve diğerleri (2005)	Sosyal girişimci, yüksek seviyede amacek de toplumun bir bölümüne yararlı olmak için girişimci girişim içinde bulunan tüm kişilerdir.	Toplum ile ilgili olmak Riskleri yönetme bile yenilik yolu ile kâr etme. İhtiyaçverimlik amacek ile motive olma.	Sosyal amaçlı organizasyonların bir kısmı değil
Hugh (2005)	Sosyal girişimci sosyal işletme kurma kişidir.	Sosyal değer yaratmak amacıyla sosyal bir işletme kurmak	Sosyal işletmeler
Light (2005)	Sosyal girişimci, önemli sosyal sorunlara işaret eden, yaratıcı fikirleriyle sürdürülebilir ve geniş ölçekli değişim sağlayan bir birey, grup, aj. örgüt veya örgüt birliktir.	Sosyal sorun. Yaratıcılık Sürdürülebilir değişim	Tüm sektörlerde faaliyet gösteren birey, grup, aj. örgüt veya örgüt birliktir
Birch & Whinston (2006)	Sosyal girişimcilik, sosyal ve sosyal girişimcinin amacı doğrultusunda faaliyet gösteren bir araya getirmek için sahip olduğu misyon ve vizyonu bulgularına bağlıdır.	Bireysel Mistisasyon Vizyon	Sosyal ekonomi içinde faaliyet gösteren tüm sosyal girişimler

Perris & McLain (2006)	Sosyal girişimcilik yakıncı ve belirsiz bir şekilde sosyal değer yaratır.	Sosyal girişimler Fırsatın kolle ve kullanılır. Yenilikçi sergiler. Riski göre alırlar. Eldeki kaynaklarda sınırlama kabul etmezler.	Sosyal bir misyonu olan tüm işletmeler
Robinson (2006)	Sosyal girişimcilik, belirli bir sosyal sorunu teşhis edebilme, sorunu giderebilecek yolları bulabilme, yaratıcı sosyal etkinyi, iş modelini ve girişimin sınırlanabilirliğini değerlendirilme. İkili (ya da üçlü) sacaygında ya sosyal amaç odaklı kar amacı güden ya da işleme odaklı kar amacı gütmeyen bir girişim yaratma sürecidir.	Sosyal sorunları fark edebilme Sosyal etki yaratma Girişimci yaratma İkili ya da üçlü sacaygında (ekonomik, sosyal ve çevresel odaklı) sahip girişim yaratma.	(İkili ya da üçlü sacaygında sahip) Kar amacı güden ya da gütmeyen tüm işletmeler.
Martin & Osberg (2007)	Sosyal girişimcilik: 1) insanları bir bölümün kendi yararına denetimini sağlayacak finansal ve politik güçle sahip olmaması nedeniyle dışlanmasa, marjinalleşmesi ve acı çekmesine neden olan durum ve karakteristik durumu teşhis edilebilir. 2) bu durumu içinde bir fırsat görebilmek, sosyal değer yaratılabilir, nihai verebilmek, yaratıcı, direk harekete geçme, cesaret ve sebatkarlık ile varolan durumun eğilimlerine meydan okuyabilmek. 3) hedef grubun sorunlarını azaltmak adına grubun potansiyelini açığa çıkarmak ve yeni kalıcı bir deşer yaratmak. Bu yeni deşer gereğinde, hedef grubun ve daha geniş bir perspektifte toplumun daha iyi bir geleceğe sahip edilebilmesini garanti eden kalıcı bir ekosistem yaratır.	Deşerleştirilme, Deşerleştirilme teşhis edilebilmesi, Deşerleştirilme giderebilmesi yolunda fırsat görülebilmek, Sosyal deşer, Cesaret, Sebatkarlık, Varolan deşerleştirme sisteme meydan okunmak.	Açıklama yapabilmek.
Kurumların Sosyal Girişimcilik Tanımları			
Duke University, The Fuqua School of Business, Center for the Advancement of Social Entrepreneurship	Sosyal girişimcilik, sosyal deşer yaratmak için fırsatları görmeyi ve bunları verimli bir şekilde kullanmayı içeren bir süreçtir.	Sosyal deşer yaratmak, Sosyal girişimlere katkı sağlamak, Yenilikçi yaklaşımlar benimsenmek.	Sosyal sektörde bulunan tüm girişimler
Harvard university, Harvard Business School, Social Enterprise Initiative	Sosyal girişimcilik kar amacı gütmeyen, devlet ve özel sektörün, herhangi birinde gerçekleştirilebilir yenilikçi, sosyal deşer yaratma bir faaliyettir.	Yenilikçilik, Sosyal deşer yaratma.	Sektöre ayrımcı yaklaşımın herhangi bir sosyal amaçla ilgili
Oxford University, Saïd Business School, The Saïd Center for Social Entrepreneurship	Sosyal girişimcilik en uygun sosyal ve çevresel etkinyi sağlamak için dinamik yönetim stratejilerini içinde bulunmaktadır. Sosyal girişimler, diğerlerinin kaçınılmaz fırsatları görebilen, toplumun daha iyi olması için sistemleri geliştirir, yeni yaklaşımlar bular, yaratıcı ve sürdürülebilir çözümler üretir toplumun deşer için araçlardır.	Yenilikçilik, Yaratıcılık, Sürdürülebilirlik.	Genel olarak sosyal hizmet sağlayıcılardan farklı, yaklaşımlarında özellikle yenilikçi olan, öncelikle ve girişimci girişimler
Asbaka	Sosyal girişimler toplumun en acil çözüm bekleyen sorunlarına yenilikçi çözümler üretir ve sağlarlar. Bu kişiler hürriyet ve inatçıdır. (temel sosyal sorunların helesinden gelirler ve geniş ölçekli deşer için yenilikçi fikirler üretilir.)	Yenilikçilik, Sosyal sorunlarla ilgilenmek, (Öye seçim kriterleri: yenilikçi fikir, yaratıcılık, girişimcilik kalitesi, filan sosyal etki, aldıkları deşer sahib).	Tüm sivil toplum girişimleri

Sosyal Girişimcinin Sahip Olması Gereken Temel Özellikler

Sosyal deşer yaratmak için fırsat görmeyi ve bunları verimli bir şekilde kullanmayı içeren bir süreçtir ve bu bağlamda faaliyetlerde bulunan kişilere de sosyal girişimci denilmektedir. Bir sosyal girişimcinin sahip olması gereken temel özellikler vardır. Bu özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Toplumsal sorunların farkında olmak,
- Başarılı olma isteği,
- Mücadelecilik ve azim,
- Sorumluluk ve risk alabilme arzu ve yeteneği,
- Üreticilik ve fırsatları sezebilme yeteneği,
- Planlı çalışma ve araştırma yeteneği,
- Başkalarıyla çalışabilmek, onlara güvenebilmek ve ilişki içerisinde olduğu kişilere güven verebilmek,
- Eksikliğini, sınırlarını bilmek ve tavsiyelerden yararlanabilmek,
- Zor şartlarda ağır çalışmalara hazır olmak,
- Kendini geliştirme arzusu,
- Başkalarını etkileyip onları da çalışmaya katabilmek(Denizalp, 2007: 8).

Sosyal Girişimcinin Kariyer Basamakları

a. Çıracılık

- > Yetenek ve tecrübe kazanılır.
- > Toplumun sorunları belirlenir.
- > Yeni fikirler oluşturulur, araştırılır ve tanıtılır.

b. Fikri Hayata Geçirme (Ustalık)

1. Basamak

- > Bütün zaman / enerji yeni fikirlerin uygulanmasına adanır.
- > Programın modeli ve temeli kurulur.
- > Çevreden destek alınır.

2. Basamak

- > Fikir, bölgesel ve ulusal alanda yayılır.
- > Kurum ve kaynaklar bir araya toplanır.
- > Üretilen fikir takdir edilecek hâle gelir.

3. Basamak

- > Yeni fikir ve uygulamalar topluma uyarlanır.
- > Bu uygulamalar sonucunda toplumda geleneksel alışkanlıklar değişir.
- > Girişimci yeni projeler geliştirmeye ve sosyal alanda çalışmaya devam eder(Denizalp, 2007: 8).

Ahi Kavramı ve Ahilik

Ahi kelimesinin kaynağı hakkında iki ayrı görüş vardır. Bunlardan biri tasavvuf erbabı arasında kullanılan Arapça “kardeşim” demek olan “ahi” (çoğulu ihvan) kelimesinden (Çağatay, 1997: 43), ikincisi ise Divanu Lugati’t Türk’te geçen “eli açık, cömert” anlamlarına gelen Türkçe “akı” kelimesinden geldiği görüşüdür(Köksal, 2008: 53). Ahilik Kurumu içerisinde ise Ahi kavramı ahilik önderlerine verilen bir sıfattır(Akkuş, 2005: 15-25). Ahilik ise Asya ve Ortadoğu kaynaklı sosyal içeriği bulunan, mesleki ve ahlaki bir örgüttür. Köken itibarıyla 11.yy da özellikle Araplar arasında gelişmiş olan fütüvvet örgütüne dayanmaktadır.

Terim anlamında Ahilik, XIII. yüzyılda Anadolu’da, Balkanlar’da, Kırım’da Türkler tarafından kurulan esnaf, sanatkâr ve üretici (sanayi) birlikleri ile bu birliklerin uyguladıkları ahlâkî, siyâsî, iktisadî, felsefi duygu ve prensipler anlamına gelir(Demir, 2000: 323).

Teşkilat anlamında Ahilik, Anadolu’da birliği, refahı, toplum düzenini sağlayan ve halkın maddî, manevî tüm ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda teşkilâtlanan sivil toplum kuruluşudur(Demir, 2000: 323). Ahilik üzerine tanımlar, Ahiliğin bir iş, meslek ve çalışma ahlâkını ortaya koyduğunu gösteriyor.

Ahilik, XIII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar Anadolu’daki esnaf ve sanatkâr birliklerine verilen isimdir. Bu birlik, köylere kadar yayılan örgütleriyle, millî birliği ve bütünlüğü, sosyal dayanışma ve yardımı temel ilke olarak benimseyen, dostluk ve kardeşlik havası içinde, toplumsal ahlâk kurallarına sıkı sıkıya bağlı, millî bir toplum kurmayı amaçlayan, yurt ekonomisinde temel ihtiyaç maddele-

rini en kaliteli, en ucuz biçimde üretmeyi öngören millî bir örgüt biçimi idi (İvgin, 1996: 71). Ahi ise, vicdanını kendi üzerine gözcü koyan, helâlden kazanan, yerine ve yeterince harcayan, ölçü ve tartı ehli olan, yararlı şeyler üretip insanlara sunan insandır (Çağatay, 1989: 143). Sanatkârlara işyerinde yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisi ile mesleğinin inceliklerini öğretilirken, bunların aksamaları toplandıkları Ahi Zaviyelerinde ahlâk eğitimi uygulanıyordu. İşte bu yolla yetiştirilen Türk esnaf ve sanatkârları hem aralarında güçlü bir dayanışma ve yardımlaşma kurmuş, hem de Bizans sanatkârları ile rakabet yeteneğine ve gücüne kavuşmuştur (Ekinci, 2001: 21).

Küçük esnaf, usta ve çırakları içine alan, mesleklerini doğruluk, dürüstlük prensiplerine uygun olarak yapmalarını ve ayrıca eğitim görmelerini hedefleyen bir teşkilât olan Ahilik, 13. yüzyılın ilk yarısından başlayarak 20. yüzyılın başlarına dek Anadolu şehir, kasaba ve hatta köylerindeki esnaf ve sanatkâr kuruluşlarına eleman yetiştiren, işleyiş ve kontrolleri düzenleyen sosyal ve ekonomik özellikleri olan bir örgüttür (Çağatay, 1989: 3).

Ahilikte Kariyer Basamakları

Ahilik teşkilâtı, kişilere bir meslek, bir sanat öğretirken aynı zamanda toplum hayatını düzenleyen kuralları benimseten, kişilere kendi kazancıyla onurlu, ahlâklı, erdemli yaşamayı sunan bir teşkilâttir. Sanatla ahlâkı bütünleştiren bir teşkilât olan Ahilikte, zaviyelerde ahlâkî eğitim yapılırken, iş hayatında da meslekî eğitim, kişiye bir meslek kazandırma çabası sürdürülürdü. Çalışma usullerinin, teknik bilgilerinin uygulandığı, üretimin yapıldığı atölyelerde verilen eğitime, iş başında eğitim denilmektedir. Bu iş yerlerine Erbab-ı Sanat, Erbab-ı Sinaî denilirdi. İş yeri sahibi, öğretecek kadar bilgi sahibi olduğuna dair elinde icazet (diploma) ve iş yeri açma izni olan kimsedir. Bir kişinin usta olabilmesi ve kendi iş yerini açabilmesi için değişik öğrenim kademelerinden geçmesi, en az üç usta yetiştirmesi gerekirdi. Her şeyden önce o kişinin Ahi Birliği üyesi olması, geçimini temin edecek bir iş ve sanatın olması aranırdı. Boş gezen, bir işi olmayanlar Ahiliğe kabul edilmediği gibi, toplumda da itibar görmezdi. Para sahibi olmak da iş yeri açmaya yeterli değildi. Onun mutlaka elinde icazeti ve usta, kalfa ve çırak yetiştirdiğine dair belgelerin ve faaliyet gösterdiği yerin birlik başkanından izin alması gerekirdi (www.ahilik.net).

Ahilikte yamaklık, iş hayatının ilk basamağıdır. Bir meslek öğrenmesi amacıyla 10 yaş civarı çocukların bir ustanın yanına verilmesiyle yamaklık başlardı. Yamaklık süresi 2 yıldır ve bu süre içerisinde yamaklık edenlere para verilmezdi. Yamaklık süresinin sonunda yamaklar özel bir törenle çıraklığa geçerlerdi. Çıraklık süresinde çırak hem mesleği öğrenmek hem de iyi insan olmak için yetiştirilmeye başlanırdı. Çırak sürekli iş yerinde olmak, iş yerinde öğretilenleri zaviyede anlatılan dersleri takip etmek zorundaydı. Dükkânı temizlemek, dükkânda malzeme taşımak çırağın göreviydi. Çıraklar ustalarından haftalık alırdı. Usta,

çırağının meslekî ve ahlâkî açıdan yeterli derecede olgunlaştığını meclise bildirdiğinde çırak için örgüt tarafından bir tören düzenlenerek çırağın kalfalığa geçmesi sağlanırdı. Bu törende, çırağın meziyetleri anlatılır ve iyi ahlâkından söz edilirdi. Törende asır okunur ve dua edilirdi. Daha sonra esnaf başkanı adayın beline sedd kuşardı ve çırak, kalfa olurdu. Kalfa, usta olmadığı zamanlarda ustanın görev ve sorumluluklarını yerine getirirdi. Kalfanın usta olabilmesi için de üç tane çırak yetiştirmesi gerekirdi. Kalfa üç tane çırak yetiştirdiğinde bu durum ustası tarafından meclise bildirilirdi. Meclis kalfanın yaptığı eserleri inceleyerek usta olmasına karar verirse kalfa usta olabilirdi ve kalfa için tören düzenlenirdi. Törende Ahi Baba tarafından usta adayının kulağına Ahilik nasihatı okunurdu. Ahi nasihatı şöyledir:

Harama bakma,
Haram yeme,
Haram içme,
Doğru, sabırlı, dayanıklı ol,
Yalan söyleme,
Büyüklerinden önce söze başlama,
Kimseyi kandırma,
Kanaatkâr ol,
Dünya malına tamah etme,
Yanlış ölçme, eksik tartma,
Kuvvetli ve üstün durumda iken affetmesini, Hiddetli iken yumuşak davranmasını bil,

Ve kendin muhtaç iken bile, Başkalarına verecek kadar cömert ol (Tezcan, 1991: 29).

Usta olan kişi dükkân açabiliyorlardı. Ustanın görevi çalıştırdığı yamakları, çırakları, kalfaları en iyi şekilde yetiştirmek ve geliştirmektir. Usta mesleğinin bütün sırlarını öğretirken ahlâken de yamaklarının, çıraklarının, kalfalarının olgunlaşmasından sorumluydu. Ahilik teşkilâtında günümüzde yaşandığı gibi bir dükkân açıp eline bir âlet alan usta olamıyordu. Çıraklıktan ustalığa kadar yükselmek için uzun süre çalışmak hem meslekî hem de ahlâkî olgunluğa ulaşmak gerekiyordu. Ahiliğin uygulamalarının bir sonucu olarak bir yandan işsiz kalınmamış, diğer yandan da aşırı üretimin verdiği zararlardan korunmuştur. İş yerinde çırak ve kalfaya, sanata ait bilgiler öğretilirken derse önce sanatın temel bilgilerinden başlanır ve bilgiler kademe kademe arttırılmak suretiyle usta oluncaya dek devam edilirdi. Zamanı gelmedikçe sanata ait bilgiler verilmezdi. Ancak öğrenci olgunlaştıkça, yetenekleri arttıkça bilgiler de buna göre belirlenin ölçüde arttırılırdı. Ahiliğin davranış kuralları fütüvvetnâme denilen metinlerde toplanmıştır. Bu davranış kurallarının hepsi birden kişiye öğretilmezdi, kişinin bulunduğu aşamaya uygun şekilde öğretilirdi. Ahilikte amaç, sadece kişiye bir meslek öğretmek değil; meslek ahlâkını, toplum kurallarını da öğretmek, benimsetmek ve onu “iyi insan” olarak

yetiştirmektedir. Bu amaç çerçevesinde kişi, bir meslek öğrenmenin yanında, zaviyelerde toplum adabını, İslâm dinini, pozitif bilimleri de öğrenirdi. Ahiler özel girişimciliği destekleyen bir anlayışadırlar. Yüksek fiyat ve kalitesi girdi kullanma temelli rekabet onlarda kabul görmüyordu. Yolsuzlukla, dolandırıcılıkla haksız gelir elde etme bir Ahi'ye uzaktı. Ahilik kendi ve yakınlarını geçindirecek insafı ve dürüst bir ticarete karşı olmayıp mal biriktirme ve yığma peşinde koşan haris ve istismarcı ticarete karşıdır (Ekinci, 1990: 65).

Sonuç ve Tartışma

Tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, üretim tekniklerinde yaşanan bilgi tabanlı gelişmeler, tüm ekonomik ilişkileri değiştirmiştir. Yeni üretim teknolojileri sayesinde, ölçek ekonomileri ile fiziki sınırlar önemlerini yitirmiş, verimlilik ve yenilik yaratma yeteneği ön plana çıkmıştır. Yeni dönemde, istihdam, tekelleşmenin önlenmesi, rekabetin korunması, adil gelir dağılımı ve benzeri ekonomik ve sosyal politikalar önem kazanmış, bu amaçla da işletmeler en iyi politika araçları olarak görülmüşlerdir.

Bir taraftan toplumun inanç ve geleneklerinin diğer taraftan ise, çalışma ahlakının ve bilginin erdemi gibi iki kaynağın bileşkesi olarak şekillenen Ahiliğin izleri, (azalarak da olsa) günümüze kadar gelebilmektedir.

İnsanın bir bütün olarak ele alındığı Ahilik yaklaşımında mükemmel insan ve mükemmel toplum hedeflenmiştir. Bu nedenle Ahilik kurumunda bireye sadece mesleki bilgiler değil aynı zamanda dini, ahlaki ve toplumsal bilgiler de verilmiştir. İş basında ve iş dışında teoriden çok, yapılarak ve yaşanarak verilen eğitimle Ahiler toplumda çok önemli roller üstlenmişlerdir. Ahi Birlikleri geliştirmiş oldukları ahlaki, sosyal ve ekonomik ilke ve erdemlerle günümüzün çeşitli örgütlerine, sendikalarına, gençlik ve meslek kuruluşlarına, eğitim kurumlarına, pek çok yönden örnek olabilecek bir yapıya sahiptir.

Günümüzde üretici ile tüketici, devlet ile millet, emek ile sermayenin barışık olduğu bir is ortamının sağlanması, güçlü bir ekonomik yapı ve toplumsal bütünlük için son derece önemlidir. Bu ortamın Ahilik teşkilatının aktif olduğu dönemlerde sağlandığı bilinmektedir. Sağlam bir is ahlakının ve çalışma koşullarının geçerli olduğu bir sistem ekonomik kalkınmanın ön şartıdır. Günümüzde iş hayatında bu şartları yerine getiren kardan önce faydayı hedef edinen "sosyal girişimcilik" kavramı; Ahilik anlayışına benzerlikler göstermektedir.

İnsanı hedef alan, yenilikçi, yaratıcılığı ön plana çıkartan, sosyal sorumluluk bilinciyle hareket ederek toplumsal faydayı ön plana çıkaran sosyal girişimcilik, günümüzde Ahilik ile aynı anlayışa benzer özelliklere sahip olduğu gözlenmiştir.

Yapılan bu çalışmadaki amaç; toplumsal sorunların çözümü aşamasında Ahilik ve sosyal girişimcilikten kavramlarından ne ölçüde yararlanabileceğini tespit etmek ve bu iki terimin birbirine benzer ve farklı yönlerini ortaya koymaktır.

Bütün toplumsal sorunlar akla gelemeyeceğinden aşağıdaki toplumsal sorunlara yönelik Ahilik ve sosyal girişimciliğin bakış açıları, benzerlik ve farklılıkları anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışma hayatında Ahilik; kişiyi işinin erbabı yapma ve iş adabını öğretme konusunda amaç edinen yamaklık, çıraklık, kafalık ve ustalık basamakları ile kişiyi iş hayatına hazırlarken; sosyal girişimcilik, çıraklık ve fikri hayata geçirme (1.Basamak-2.Basamak-3.Basamak) basamakları ile kişiyi iş hayatına hazırlamaktadır. Bu anlamda bu kavramlar arasında hem bezerlik hem de farklılık olduğu gözlenmektedir. Örneğin, Ahilik anlayışında kişi, işe yamaklık ile başlar ve işi öğrendikçe bir sonraki basamağa geçiş yapar, sosyal girişimcilikte ise kişi mesleğe çıraklık ile başlıyor, bu aşamada araştırma yapıyor, sorunları tespit ederek toplum yararına fikirler üretiyor. Sosyal girişimci fikri hayata geçirme aşamasında yaptığı araştırmalar sonucunda edindiği bilgilerle proje üreterek çalışma hayatında basamak atlıyor. Burada vurgulanması gereken temel nokta işle-yişte benzerlikler var ama Ahilik anlayışında emek gücü ön planda iken; Sosyal girişimcilikte ise, beyin gücü ön plana çıkmaktadır.

Bunun yanı sıra, Ahilik, İyi doğru yapma, kanaatkar olma, yenilikçilik, yaratıcılık, sosyal yarar, sabırlı olma, dayanıklılık gibi özelliklere sahip olunmayı ön görürken; sosyal girişimcilikte de amacın aynı olduğu gözlemlenmiştir.

Ahilik gibi Sosyal girişimcilik anlayışı da, kardan önce fayda sağlamayı, topluma ve kişiye yararlı olmayı ilke edinmiştir. sosyal girişimcilikte bu anlamda yapılan çalışmalara,

Toplum Gönüllüleri Vakfı,
Alternatif Kamp,
Uçan Süpürge,
İnsan Yerleşimleri Derneği,
Doğa Gözcüleri Derneği,
Arama Kurtarma Derneği (AKUT),
Doğu Anadolu Besiciler Birliği,
Umut Işığı Kadın Kooperatifi,
Kadın Merkezi (KA-MER),
İlk Adım Kadın Kooperatifi,
Kadın Emekğini Değerlendirme Vakfı,
Ekolojik Tarım,
Umut Çocukları Derneği gibi proje örneklerini vermemiz mümkündür.

Sosyal girişimcilik aynı zamanda Ahilik anlayışında olduğu gibi; ülkenin temel sorunlarından olan İstihdam konusunda da katkı sağlamaktadır. Belli bir konuda becerisi olmayan ve meslek sahibi olmayan kişilere istihdam imkanı sağlamaktadır.

Sosyal girişimci, ekonomik ve sosyal sorunlarla ilgilenerek, toplumda yaşanan bir sorun olduğunda, bunu fark ederek gerekli çözümleri üretmektir. Sosyal girişimci neyin yolunda gitmediğini bulur, toplumu yeni sıçramalara ikna eder ve sistemi değiştirerek sorunun ortadan kalkmasını sağlar. Sosyal girişimciler yalnızca balık vermek ya da balık tutmayı öğretmekle yetinmez, balık endüstrisinde bir devrim yaratana dek dinlenmeksizin çalışırlar. Sosyal girişimciler, ticari girişimcilerin de sahip olduğu vizyon, yaratıcılık ve olağanüstü kararlılık gibi özellikleriyle, yaşamlarını toplumsal sorunlara yeni çözümler üretmeye adanmış olan kişilerdir. Geniş çerçeveli sosyal problemleri teşhis etmek ve çözmek için bir sosyal girişimciye gereksinim duyulur, çünkü bir sosyal girişimci, tüm sistem dönüşüne dek yılmadan çalışmayı sürdürebilecek vizyon ve kararlılığa sahiptir. Ahilik anlayışı da vizyon sahibi ve kararlı olmayı ilke edinmiştir.

Sosyal girişimci devamlı bir kendini geliştirme arzusuyla hareket ederek, sürekli iyileşme ve sürekli yenilik anlayışını savunur. Bu bağlamda, toplumsal yararı, yaratıcılığı, yenilikçiliği, kararlılığı, temel ilke edinerek toplumsal sorunları araştıran, tespit eden ve proje üreterek çözmeye çalışan sosyal girişimcilik kavramı, geçmişten günümüze kadar gelen ve belirli çalışma prensipleriyle iş ahlakını ve olumlu ilkeleri hedef edinen Ahilik anlayışı ile benzerlikler gösterdiği gözlenmiştir. Ahilik anlayışı izinde sosyal girişimcilik kavramının üzerinde durarak daha da geliştirilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akkuş, M. “Edebiyatımızda Ahi Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnamesinde Ahi Tipinin Özellikleri”, I.Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, ed. M. Fatih Köksal, Kırşehir, Gazi Üniv. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2005, s.15-25.
- Börü, D., *Girişimcilik Eğilimi Marmara Üniversitesi İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yayın No. 733, 2006.
- Çağatay, N., *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, S.Ü. Yayınları, Konya, 1989, s.143.
- Denizalp, H., “Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Sorumluluk”, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, 2007, s.8.
- Dart, R.; “*The Legitimacy of Social Enterprise*”, Nonprofit Management and Leadership, Vol. 14, Iş. 4, 2004 ss. 411-424.
- Ekinci, Y., *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 65.
- _____, *Ahilik*, Talat Matbaası, İstanbul, 2001, s. 21.

- Demir, G., *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahilik*, Sade Ofset Matbaası, İstanbul, 2000, s. 323.
- Güler, B. K., "*Sosyal Girişimcilik*", Elif Yayınevi, Ankara, 2008.
- Haugh, H., A research agenda for social entrepreneurship. *Social Enterprise Journal*, 1 (1): 2005, 1-12.
- İvgin, H., *Ahilerde Ahlâkî Değerler ve Bunların Ticarete Uygulanması*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1996, s.71.
- Korkmaz, S., *Girişimcilik ve Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*", Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt No.18, Sayı No.1, 2000.
- Mair, J. ve Martı, I.; (2006), "*Social Entrepreneurship Research: A Source of Explanation, Prediction, and Delight*", *Journal of World Business*, 41, ss. 36-44.
- Naktiyok A., *İç Girişimcilik*, Beta Basım, İstanbul, 2000.
- Tezcan, M., *Ahilikte Gençlik ve Eğitimi*, Milli Kültür Dergisi, Sayı: 89, Ankara, 1991, s. 29.
- Top S., *Girişimcilik Keşif Süreci*, Beta Basım, İstanbul, 2006.
- Tüsiad, *Türkiye'de Girişimcilik*, Yayın No.2002-12/340, 2002. www.ahilik.net. 15.09.2012.

AHİLİK VE AHLAKİ OLGUNLUK İLİŞKİSİ VE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA

Nuray MERCAN

Dumlupınar Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Emine OYUR

Dumlupınar Üniversitesi
Kütahya Sosyal Bilimler
Meslek Yüksekokulu

ÖZET

XIII. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan Ahi teşkilatları; iyi insan olmanın niteliklerini üzerinde taşıyan sanatkârların, iyi esnaf ve ticaret erbabı olmalarını da amaçlıyordu. İş ahlakı, ekonomik hayatla ilgilidir ve ekonomik faaliyetlere katılan insanların işlerini layıkıyla nasıl yapacaklarına ilişkin kuralları kapsar. Ahlaki olgunluk, ahlaki duygu, düşünce, yargı, tutum ve davranış bakımından yetkin ve zirvede olma durumu ve bu duruma en zengin, en gerekli ve en dolgun anlamını veren ahlaki niteliklerin toplamını ifade eder. Bu bildiride, ahi ve ahilik kavramının nereden geldiği ve anlamı verilmeye çalışılacak daha sonra bireylerin ahlaki olgunluk düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen "Ahlaki Olgunluk Ölçeği" kullanılarak Kütahya Samanpazarı Çarşısında bulunan esnaf ve çalışanlardan oluşan örneklem grubuna yönelik bir araştırmayla Ahilik ve Ahlaki olgunluk kavramları incelenecektir.

Giriş

Ahlaki olgunluk, bireyin duygu, düşünce, yargı, tutum ve davranışlarındaki her türlü ahlak dışılığı ve sapmayı vicdanında hemen hissedebilmesini sağlayan mükemmellik düzeyidir. Ahlaki olgunluk, ahlaki değerleri içselleştirmeyi, ahlaki değerlerin vicdanda yerleşmesini ve kökleşmesini gerektirir. Ahlaki olgunluk için, sadece ahlaki değerleri duygu, düşünce ve yargı olarak taşımak yetmez. Aynı zamanda, o değerlerin tutum ve davranış bilincine dönüşmesi, düşünce-davranış uyum ve tutarlılığı gerekir. Tüm bunların ahlaki alışkanlıklar haline gelmesi, ahlaki olgunluğu meydana getirir (Şengün ve Kaya, 2007: 58).

Toplumların yeniden canlanıp hayatiyet bulabilmesi için, ahlaki kavramların yeniden yorumlanması, ahlaki değerlerin ideal ölçülere kavuşturulması gerekir. Bunun dışında bir yol takip etmek, baksın toplumların kıymet hükümlerine sarılmak sağlıklı bir davranış tarzı değildir. Başka bir deyişle ahlak, eşya gibi, teknoloji gibi, hatta bilim gibi ithal malı bir meta değildir. İlerlemek isteyen bir toplum, kendi tarihi, sosyal ve kültürel değerlerinden hareketle, kendi "ideal" ahlakını oluşturmaya çalışmalıdır. Genel ahlak için varılan bu hüküm, onun bir parçası olan iş ahlakı için de geçerlidir (Öztürk, 2012: 9). Ahiliğin gayesi; zenginle fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ilişkiler kurarak sosyal adaleti gerçekleştirmek ve ahlaki bir toplum düzeni meydana getirmektir (Niray,2002: 8).

Araştırmanın birinci bölümünde ahilik kelimesinin kökeni araştırılarak Ahilik ve ahlaki olgunluk ilişkisi irdelenecektir. İkinci bölümde araştırma sonuçları SPSS veri girişleri ve analizleri yer alacaktır.

1. Ahilik ve Ahlaki Olgunluk

Ahi kelimesi köken bilgisi sözlüklerinde genellikle “akı” kelimesinden getirilmektedir. Akı ve akılık kelimeleri S. G. Clauson’ un sözlüğünde cömert ve cömertlik (Clauson 1972:78-86) T. Gülensoy’un sözlüğünde ise “eli açık, cömert, koçak, selek, cömertlik” anlamlarıyla yer almaktadır (Gülensoy 2007:59). Arapçada ise “kardeşim” manasına gelmektedir. “Akı ve akılık” en eski metinlerimizden Kutadgu Bilig ve Divan-ü Lugati’t Türk’te şu şekilde geçmektedir:

Dîvânü Lûgati’ t-Türk’ te akı kelimesi şu şekilde yer alır:

“Kodhğıl maña akılık bolsun maña ayağa
Idhğıl meni tokışğa yüwgil maña ulağa”

(Beni bırak, tâ ki selek, cömert olayım, seleklik benim takma adım olsun; beni savaşa gönder, savaşa beni götürecek olan bir at vererek bana yardım eyle) (Atalay, C.3,2006:172)

Kutadgu Bilig’de akı kelimesi 33 yerde, akı bol- 14 yerde, akılık 9 yerde geçmektedir (Arat 1979:13-14). Burada örnek olarak şu beyitleri verebiliriz:

akı: cömert, eli açık, âlicenap
“Tüzün erdi alçak kılınç silig
Uvutluğ bağırsak akı king elig” (43. beyit)

(Asil tabiatli, alçak gönüllü ve güzel tavırlı idi; hayâ sahibi, şefkatli, cömert ve eli açık idi.) (Arat 2003:15)

“Atı ekgü bolmış atanmış akı
Akı ölse atı tirig tip uki” (257. beyit)

(İyi ad kazanmış, cömertlik ile şöbret bulmuştur; bil ki, cömert insan ölse bile, onun adı yaşar.) (Arat 2003:29)

Eski Türkçedeki k sesinin Azerî Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde k->g-, -k->-h-, -k->-g,-h gibi değişikliklere uğradığı bilinmektedir. Türk dilinde zaman içinde meydana gelen bu ses değişiklikle “Akı” kelimesinide “Ahi” şeklini aldığını görmekteyiz.

Anadolu’da Ahi Evran (öl. 1262)’in yeniden organize ettiği, Osmanlı Devletinin son dönemine kadar devam eden Ahilik, Türkler arasında ideal insan tipini oluşturmak amacını gütmüştür. Türkler yiğitlik ve cömertlik mefkûresi olarak adlandırdıkları bu ideal insan tipine akı, mesleğine de akılık demişlerdir. Akılığın gereği olarak akıların birbirine karşı kardeşçe muamelede bulunmalarından dolayı bu kelimenin zamanla yerini ahi kelimesine bırakmış olduğu anlaşılmaktadır. (Karasoy, 2004:14). Ahiliği, 13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar olan dönemde Anadolu daki esnaf ve sanatkarlar birliklerine verilen ad olarak ifade eden Çağatay (1989: 1), kelimenin sözlük, terim ve örgüt olarak değişik anlam-

larının bulunduğunu ifade etmektedir. Ona göre Ahiliğin sözlük anlam kardeşim demektir. Terim olarak Ahilik; belirli bir devrede esnaf ve sanatkârlar birliğini ifade ederken, örgüt olarak Ahilik ise; 13. yüzyılın ilk yarısından başlayarak 20. yüzyılın başlarına kadar Anadolu şehir, kasaba hatta köylerindeki esnaf ve sanatkârlar kuruluşların eleman yetiştirme, işleyiş ve kontrollerini düzenleyen bir kurumdur Çağatay (1989: 1) den aktaran (Şanal ve Güçlü, 2007: 382).

Zaviyelerde eski Türk destanları Kutadgu Bilig ve Ahi Evran'ın kitapları yanında Fütuvvetname denilen, Ahiliğin ahlak nizamnamesi olarak bilinen kitaplar okutulurdu. Fütuvvet kitapları bir bakıma İslam tasavvufunun geliştirdiği Kur'an ve hadislerle dayanan güzel ahlak ve ideal insan tipini belirleyen kitaplardır. Bu eserler yalnız gençlerin değil toplumun tamamının uyması istenilen ahlakî kurallardı. Burgazi Fütuvvetnamesi'nde İslam ahlakını meydana getiren kurallar şöyle sıralanmaktadır: (Demir, 2001: 78)

- Ahiler birkaç iş veya sanatta değil yeteneklerine en uygun olan bir iş veya sanatta uğraşmalıdırlar.
- Ahinin emeğini değerlendirecek ve onurunu koruyacak bir işi, özellikle bir sanatı olmalıdır
- Ahi, doğru olmalı, emeğiyle hak ettiğiinden fazlasını kazanma yoluna sapmamalıdır.
- Ahi, işinin ve sanatının geleneksel pirlerinden kendi ustasına kadar bütün büyüklere içten bağlanmalı, sanatında, davranışlarında onları örnek almalıdır.
- Ahi, bilgi sahibi olmalı, bilginleri sevmeli, onlara karşı küçük düşmemeli, aldığı bilgileri yerinde ve zamanında kullanmalıdır.

Ahîlik teşkilatı meslek ilkelerine sahip olması yanında, birinci derecede ahlakî esaslara dayanan bir kurumdur. Ahîlik anlayışına göre, bir kişide ahlakî değerler aşınmışsa/ahlakî değerlere önem vermiyorsa o kişi, istediği kadar mesleğinde üstün ve başarılı olsun bunun hiçbir kıymeti/değeri olmamakla beraber o kişi bulunduğu meslekten ihraç edilirdi. Bu açıdan Ahîlik teşkilatı yüksek ahlaka mensup kişilerin toplandığı bir yer olarak görülür. Ahiliğin kökeni ne olursa olsun Ahi ahlakı, temelde Kur'an ve Hz. Peygamber'in hadislerine dayanmaktadır. Ahiliğin ahlakî değerlerini ve insanî ilişkilerini detaylı olarak tahlil ettiğimizde önemli derecede Hz. Peygamber ahlakına dayandığını, Hz. Peygamber'in hadisleriyle bire bir ilişkili olduğunu müşahede etmekteyiz. Hal-hareket, davranış olarak Hz. Peygamber o derece örnek alınmış ki, bu etkileşim giyim-kuşama kadar kendini göstermiştir. Buradan anlıyoruz ki, Ahiliğin ahlak konusunda beslendiği en önemli kaynak, Hz. Peygamber'in hadisleridir. Dolayısıyla şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Ahi ahlakı birinci derecede din kaynaklı olup, Hz. Peygamber ahlakıdır (Sancaklı, 2010:1).

İnsanın bir bütün olarak ele alındığı Ahi Birlikleri'nde mükemmel insan ve mükemmel toplum hedeflenmiştir. Bu nedenle Ahilik kurumunda bireye sadece mesleki bilgiler değil aynı zamanda dini, ahlaki ve toplumsal bilgiler de verilmiştir. İş basında ve iş dışında teoriden çok, yapılarak ve yaşanarak verilen eğitimle Ahiler toplumda çok önemli roller üstlenmişlerdir. Ahi Birlikleri geliştirmiş oldukları ahlaki, sosyal ve ekonomik ilke ve erdemlerle günümüzün çeşitli örgütlerine, sendikalarına, gençlik ve meslek kuruluşlarına, eğitim kurumlarına, pek çok yönden örnek olabilecek bir yapıya sahiptir (Durak ve Yücel, 2010:166).

2. Araştırmanın Bulguları ve Analiz

2.1. Araştırmanın Yöntemi ve Örneklemi

Araştırma örneklemini Kütahya Samanpazarı Çarşısı esnaf ve çalışanlarından oluşan 52 kişiden oluşmaktadır. Araştırma anket yöntemiyle uygulanmıştır. Araştırma için Ahlaki Olgunluk Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS-14 Programı kullanılarak analiz edilmiştir. Ahlaki Olgunluk Ölçeğinden alınabilecek en yüksek puan ($66 \times 5 = 330$), en düşük puan ise ($66 \times 1 = 66$)'dir. Yüksek puan, yüksek ahlaki olgunluk düzeyi; düşük puan ise düşük ahlaki olgunluk düzeyinin göstergesi olmaktadır. Ahlaki Olgunluk Ölçeğinin, bireylerin ahlaki olgunluk düzeyini belirlemede kullanılabilir yeterli psikometrik özelliklere sahip geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. Ahlaki Olgunluk Ölçeği, başta sosyal bilimler olmak üzere eğitim ve ahlak eğitimi programlarının değerlendirilmesinde, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleriyle ilgili çalışmalarda ve diğer bilim dallarında ahlak ile ilgili yapılacak araştırmalarda geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabilir niteliktedir. Ölçekte maddelerin derecelendirilmesi, "evet, her zaman", "çoğu zaman", "ara sıra", "çok nadir", "hayır, hiçbir zaman" şeklinde düzenlenmiştir. Olumlu maddelerde "evet, her zaman" seçeneğine 5 puan, "çoğu zaman" seçeneğine 4 puan, "ara sıra" seçeneğine 3 puan, "çok nadir" seçeneğine 2 puan, "hayır, hiçbir zaman" seçeneğine ise 1 puan verilerek ölçek puanlanmaktadır. Olumsuz maddelerde ise puanlama ters yönden yapılmaktadır. Ölçeğin 52 maddesi olumlu, 14 maddesi ise olumsuz olarak ifade edilmiştir (Şengün ve Kaya, 2007: 5).

Tablo-1 Anketin Güvenilirliği

Ölçek	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	66	,8536
Olumsuz Ahlaki Olgunluk	52	,8500
Olumlu Ahlaki Olgunluk	14	,8400

Tablo 1' de araştırmaya katılan çalışanların verdiği cevapların genel güvenilirlik analizi yapıldığında $r = 0,85$ güvenilirlik katsayısı elde edilmiştir. Ölçeği oluşturan faktörler açısından incelendiğinde; "Olumsuz Ahlaki Olgunluk" faktörünü oluşturan 14 maddeye ilişkin iç tutarlılık katsayısı $\alpha = .84$ ve "Olumlu Ahlaki

Olgunluk” faktörünü oluşturan 52 maddeye ilişkin iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.85$ olarak hesaplanmıştır. Alpha değerinin bire yakın olması anketin güvenilirliğini göstermektedir. **Tablo-2** Araştırmaya Katılanların Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarının Ortalamaları

Boyutlar	N	Min.	Mak.	Ort.	S.s
Olumlu Ahlaki Olgunluk	52	154,00	256,00	221,0769	,68
Olumsuz Ahlaki Olgunluk	52	14,00	44,00	21,8269	,49

Tablo-2’ye göre, araştırmaya katılanların ahlaki olgunluk ölçeğinin alt boyut puanlarının ortalamaları incelendiğinde, olumlu ahlaki olgunluk ortalamasının 221 olumsuz alt boyut ortalamasının 21 puanla daha düşük olduğu görülmektedir. Bu sonuçlardan hareketle ahlaki olgunluk seviyelerinin yüksek olduğu görülmüştür. Alınan Endüşük puan 154 en yüksek puan ise 256 olarak çıkmıştır.

Araştırmaya katılanların demografik özellikleri tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo-3 Ankete katılanların Demografik Özellikleri

YAŞ DEĞİŞKENİ			MEDENİ DURUM		
YAŞ	FREKANS	%		FREKANS	%
20-25	11	21,2	EVLİ	27	51,9
26-30	14	26,9	BEKAR	25	48,1
31-35	16	30,8	Toplam	52	100,0
35-40	5	9,6	POZİSYON DURUMU		
41-45	3	5,8	İŞ SAHİBİ	19	36,5
46ve üstü	3	5,8	ÇALIŞAN	32	61,5
Toplam	52	100,0	EMEKLİ	1	1,9
CİNSİYET DURUMU			Toplam	52	100,0
ERKEK	15	28,8	EĞİTİM DURUMU		
KADIN	37	71,2	İLKÖĞRETİM	11	21,2
ÇALIŞMA SÜRESİ			LİSE	25	48,1
1-5 YIL	34	65,4	ÜNİVERSİTE	16	30,8
5-10 YIL	8	15,4	Toplam	52	100,0
10-15 YIL	3	5,8			
15-20 YIL	3	5,8			
20 YIL ÜSTÜ	2	3,8			
AYLIK GELİR			ÜNVAN		
1000-1500	21	40,4	Market	2	3,8
1501-2500	16	30,8	Sekreter	1	1,9
2501-3500	11	21,2	Muhasebeci	2	3,8
3501-4500	3	5,8	Satış elamanı	14	26,9
4501 ve üstü	1	1,9	Esnaf	12	23,1

Toplam	52	100,0	Mühendis	4	7,7
			Kuaför	3	5,8
			Tamirci	1	1,9
			İşçi	7	13,5
			Garson	1	1,9
			Kasiyer	2	3,8
			Ustabaşı	1	1,9
			Çiçekçi	1	1,9
			Avukat	1	1,9
			Toplam	52	100,0

Ahlaki Olgun Davranışlardan Oluşan Anket Soruları Ve Analizi

1. Araştırmaya Katılanların “İnsanları severim” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 1’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	1	1,9
Çok Nadir	2	3,8
Arasıra	13	25,0
Çoğu Zaman	36	69,2
Evet, Her Zaman	52	100,0
Toplam	1	1,9

2. Araştırmaya Katılanların “Kötü davrandığımda vicdanım rahatsız olur” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 2’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	2	3,8
Çok Nadir	4	7,7
Arasıra	17	32,7
Çoğu Zaman	29	55,8
Evet, Her Zaman	52	100,0
Toplam	2	3,8

3. Araştırmaya Katılanların “Çevremdeki insanlar bana güvenilirler” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 3’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Arasıra	3	5,8
Çoğu Zaman	22	42,3
Evet, Her Zaman	27	51,9
Toplam	52	100,0

4. Araştırmaya Katılanların “Yardıma muhtaç insanlara yardım ederim.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 4’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	1	1,9
Çok Nadir	1	1,9
Arasıra	4	7,7
Çoğu Zaman	24	46,2
Evet, Her Zaman	22	42,3
Toplam	52	100,0

5. Araştırmaya Katılanların “Başkalarının mutlu olması için çaba gösteririm.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 5’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	1	1,9
Çok Nadir	2	3,8
Arasıra	7	13,5
Çoğu Zaman	19	36,5
Evet, Her Zaman	23	44,2
Toplam	52	100,0

6. Araştırmaya Katılanların “Başkalarının bana yaptığı iyilikleri önemsemem.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 6’da gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	1	1,9
Çok Nadir	3	5,8
Arasıra	3	5,8
Çoğu Zaman	13	25,0
Evet, Her Zaman	32	61,5
Toplam	52	100,0

7. Araştırmaya Katılanların “Hatalı davrandığım zaman özür dilerim.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 7’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	1	1,9
Çok Nadir	2	3,8
Arasıra	4	7,7
Çoğu Zaman	16	30,8
Evet, Her Zaman	29	55,8
Toplam	52	100,0

8. Araştırmaya Katılanların “Başkalarının haklarına saygı gösteririm.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 8’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Çok Nadir	1	1,9
Arasıra	4	7,7
Çoğu Zaman	13	25,0
Evet, Her Zaman	34	65,4
Toplam	52	100,0

9. Araştırmaya Katılanların “Eşyalarımı başkalarıyla paylaşırım” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 9’da gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	5	9,6
Çok Nadir	2	3,8
Arasıra	20	38,5
Çoğu Zaman	13	25,0
Evet, Her Zaman	12	23,1
Toplam	52	100,0

10. Araştırmaya Katılanların “Küçüklere sevgimi göstermekten çekinmem.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 10’da gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Çok Nadir	1	1,9
Arasıra	4	7,7
Çoğu Zaman	15	28,8
Evet, Her Zaman	32	61,5
Toplam	52	100,0

11. Araştırmaya Katılanların “Sabırlı bir kişiyim.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 11’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	5	9,6
Çok Nadir	12	23,1
Arasıra	16	30,8
Çoğu Zaman	19	36,5
Ever, Her Zaman	52	100,0
Toplam	5	9,6

12. Araştırmaya Katılanların “Beni eleştirenlere karşı hoşgörülü davranırım” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 7’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	1	1,9
Çok Nadir	5	9,6
Arasıra	13	25,0
Çoğu Zaman	18	34,6
Evet, Her Zaman	15	28,8
Toplam	52	100,0

13. Araştırmaya Katılanların “Kötü davranışlarımı kontrol altında tutarım.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 13’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	2	3,8
Arasıra	3	5,8
Çoğu Zaman	24	46,2
Evet, Her Zaman	23	44,2
Toplam	52	100,0

14. Araştırmaya Katılanların “Bana karşı saygısızlık yapanlara aynı şekilde davranmam” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 14’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	7	13,5
Çok Nadir	3	5,8
Arasıra	10	19,2
Çoğu Zaman	12	23,1
Evet, Her Zaman	20	38,5
Toplam	52	100,0

15. Araştırmaya Katılanların “**Duygularımı kontrol altında tutabilirim.**” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 15’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	1	1,9
Arasıra	7	13,5
Çoğu Zaman	21	40,4
Evet, Her Zaman	23	44,2
Toplam	52	100,0

16. Araştırmaya Katılanların “**Başkalarının hislerine karşı duyarlıyım.**” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 16’da gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	2	3,8
Çok Nadir	1	1,9
Arasıra	5	9,6
Çoğu Zaman	23	44,2
Evet, Her Zaman	21	40,4
Toplam	52	100,0

17. Araştırmaya Katılanların “**Tanıdığım birinin acı çektiğini duyduğumda ben de üzülürüm**” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 17’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	2	3,8
Arasıra	6	11,5
Çoğu Zaman	19	36,5
Evet, Her Zaman	25	48,1
Toplam	52	100,0

18. Araştırmaya Katılanların “**Çevreyi temiz tutarım.**” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 18’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Arasıra	3	5,8
Çoğu Zaman	17	32,7
Evet, Her Zaman	32	61,5
Toplam	52	100,0

19. Araştırmaya Katılanların “Başkalarına iftira atmam.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 19’da gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	9	17,3
Çok Nadir	1	1,9
Çoğu Zaman	8	15,4
Evet, Her Zaman	34	65,4
Toplam	52	100,0

20. Araştırmaya Katılanların “Kötü işlere ortak olmam.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 20’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	8	15,4
Çok Nadir	3	5,8
Arasıra	2	3,8
Çoğu Zaman	8	15,4
Evet, Her Zaman	31	59,6
Toplam	52	100,0

21. Araştırmaya Katılanların “Başkalarının inançlarına saygı gösteririm.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 21 ’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Çok Nadir	2	3,8
Arasıra	4	7,7
Çoğu Zaman	7	13,5
Evet, Her Zaman	39	75,0
Toplam	52	100,0

22. Araştırmaya Katılanların “Doğaya zarar vermem.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 22’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	5	9,6
Arasıra	1	1,9
Çoğu Zaman	12	23,1
Evet, Her Zaman	34	65,4
Toplam	52	100,0

23. Araştırmaya Katılanların “Söz verdiğimde, sözümde dururum.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 23’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	2	3,8
Arasıra	5	9,6
Çoğu Zaman	15	28,8
Evet, Her Zaman	30	57,7
Toplam	52	100,0

24. Araştırmaya Katılanların “Borçlarımı zamanında öderim.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 24’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Arasıra	1	1,9
Çoğu Zaman	21	40,4
Evet, Her Zaman	30	57,7
Toplam	52	100,0

25. Araştırmaya Katılanların “İnsanları incitmekten çekinirim.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 25’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	1	1,9
Çok Nadir	3	5,8
Arasıra	5	9,6
Çoğu Zaman	17	32,7
Evet, Her Zaman	26	50,0
Toplam	52	100,0

26. Araştırmaya Katılanların “Büyüklerle saygılı davranırım.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 26’da gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	2	3,8
Çoğu Zaman	7	13,5
Evet, Her Zaman	43	82,7
Toplam	52	100,0

27. Araştırmaya Katılanların “Doğruluk ve adaletten asla taviz vermem, adilim.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 27’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	1	1,9
Arasıra	1	1,9
Çoğu Zaman	18	34,6
Evet, Her Zaman	32	61,5
Toplam	52	100,0

28. Araştırmaya Katılanların “Kibir ve gururdan sakınırım.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 28’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	2	3,8
Çok Nadir	1	1,9
Arasıra	4	7,7
Çoğu Zaman	15	28,8
Evet, Her Zaman	30	57,7
Toplam	52	100,0

29. Araştırmaya Katılanların “Alçak gönüllü birisiyim” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 29’da gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	1	1,9
Çok Nadir	1	1,9
Arasıra	8	15,4
Çoğu Zaman	19	36,5
Evet, Her Zaman	23	44,2
Toplam	52	100,0

30. Araştırmaya Katılanların “Başkalarıyla olan problemlerime uzlaşma ve barış çerçevesinde çözüm ararım” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 30’da gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	1	1,9
Çok Nadir	1	1,9
Arasıra	3	5,8
Çoğu Zaman	25	48,1
Evet, Her Zaman	22	42,3
Toplam	52	100,0

31. Araştırmaya Katılanların “Çevremdeki iyi insanları kendime örnek alırım.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 31’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	1	1,9
Arasıra	10	19,2
Çoğu Zaman	19	36,5
Evet, Her Zaman	22	42,3
Toplam	52	100,0

32. Araştırmaya Katılanların “İsraftan kaçınırım.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 32’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	1	1,9
Arasıra	10	19,2
Çoğu Zaman	13	25,0
Evet, Her Zaman	28	53,8
Toplam	52	100,0

33. Araştırmaya Katılanların “Sorumluluklarımı yerine getirmeye dikkat ederim.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 33’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Çok Nadir	1	1,9
Arasıra	2	3,8
Çoğu Zaman	18	34,6
Evet, Her Zaman	31	59,6
Toplam	52	100,0

34. Araştırmaya Katılanların “İnanıyorum değerleri yaşamaya çalışırım” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 34’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	1	1,9
Çok Nadir	1	1,9
Arasıra	2	3,8
Çoğu Zaman	16	30,8
Evet, Her Zaman	32	61,5
Toplam	52	100,0

35.Araştırmaya Katılanların “Kendimi başkalarının yerine koyarak onları anlamaya çalışırım” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 35’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	1	1,9
Çok Nadir	1	1,9
Arasıra	8	15,4
Çoğu Zaman	20	38,5
Evet, Her Zaman	22	42,3
Toplam	52	100,0

Ahlaki Olgun Olmayan Davranışlar Oluşan Anket Soruları ve Analizi

1. Araştırmaya Katılanların “Bana yapılan kötülüğün intikamını alırım” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 1’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	12	23,1
Çok Nadir	12	23,1
Arasıra	16	30,8
Çoğu Zaman	5	9,6
Evet, Her Zaman	7	13,5
Toplam	52	100,0

2. Araştırmaya Katılanların “Başkalarıyla sık sık kavga ederim.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 2’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	24	46,2
Çok Nadir	17	32,7
Arasıra	7	13,5
Çoğu Zaman	3	5,8
Evet, Her Zaman	1	1,9
Toplam	52	100,0

3. Araştırmaya Katılanların “Çevremdekilerle alay ederim” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 3’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	37	71,2
Çok Nadir	9	17,3
Arasıra	4	7,7
Evet, Her Zaman	2	3,8
Toplam	52	100,0

4. Araştırmaya Katılanların “Başkalarının saflığını, kendi çıkarlarım için kullanırım.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 4’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	41	78,8
Çok Nadir	6	11,5
Arasıra	2	3,8
Ever, Her Zaman	3	5,8
Toplam	52	100,0

5. Araştırmaya Katılanların “Başkalarının mutluluğunu kıskanırım.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 5’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	36	69,2
Çok Nadir	9	17,3
Arasıra	3	5,8
Çoğu Zaman	1	1,9
Ever, Her Zaman	3	5,8
Toplam	52	100,0

6. Araştırmaya Katılanların “Çıkarlarımı korumak için doğru olmayan yolları da denerim.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 6’da gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	37	71,2
Çok Nadir	11	21,2
Arasıra	3	5,8
Evet, Her Zaman	1	1,9
Toplam	52	100,0

7. Araştırmaya Katılanların “İnsanların gizli konuşmalarını merak eder, kulak kabartırım.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 7’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	29	55,8
Çok Nadir	10	19,2
Arasıra	10	19,2
Çoğu Zaman	1	1,9
Evet, Her Zaman	2	3,8
Toplam	52	100,0

8. Araştırmaya Katılanların “**Kendi çıkarlarımı ön planda tutarım.**” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 8’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	14	26,9
Çok Nadir	17	32,7
Arasıra	7	13,5
Çoğu Zaman	6	11,5
Evet, Her Zaman	8	15,4
Toplam	52	100,0

9. Araştırmaya Katılanların “**Müstehcen (açık-saçık) yayınları okurum ve ya seyredirim.**” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 9’da gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	28	53,8
Çok Nadir	6	11,5
Arasıra	12	23,1
Çoğu Zaman	1	1,9
Evet, Her Zaman	5	9,6
Toplam	52	100,0

10. Araştırmaya Katılanların “**Cahil insanları aşağılarım.**” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 10’da gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	41	78,8
Çok Nadir	4	7,7
Arasıra	1	1,9
Çoğu Zaman	1	1,9
Evet, Her Zaman	5	9,6
Toplam	52	100,0

11. Araştırmaya Katılanların “**Anne-babama karşı gelirim.**” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 11’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	45	86,5
Çok Nadir	2	3,8
Arasıra	3	5,8
Çoğu Zaman	1	1,9
Evet, Her Zaman	1	1,9
Toplam	52	100,0

12. Araştırmaya Katılanların “İnsanların zayıflıklarından faydalanırım.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 12’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	36	69,2
Çok Nadir	6	11,5
Arasıra	3	5,8
Çoğu Zaman	1	1,9
Evet, Her Zaman	6	11,5
Toplam	52	100,0

13. Araştırmaya Katılanların “Çevremdekilere kötü adlar takarım.” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 13’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	40	76,9
Çok Nadir	5	9,6
Arasıra	4	7,7
Çoğu Zaman	1	1,9
Evet, Her Zaman	2	3,8
Toplam	52	100,0

14. Araştırmaya Katılanların “Şımarık birisiyim” sorusuna verdikleri cevabın yüzde oranları ile tablo- 14’de gösterilmiştir.

	FREKANS	%
Hayır, Hiçbir Zaman	34	65,4
Çok Nadir	9	17,3
Arasıra	8	15,4
Evet, Her Zaman	1	1,9
Toplam	52	100,0

Sonuç

Ahilik ve ahlaki olgunluk ilişkisini kurmak amacıyla yaptığımız araştırma sonucunda Kütahya Samanpazarı esnafının ve çalışanlarının olumlu ahlaki olgunluk puan ortalamalarının ortanın üzerinde olduğu ve olumsuz ahlaki olgunluk puan ortalamalarının ise düşük olduğu istatistiki olarak ortaya çıkmıştır.

Ahilik ve günümüze yansımaları ile ilgili Denizli’de yapılan bir araştırmada eskiden “Şed Kuşatma” geleneğinin olduğu, günümüzde ise çıraklık, kalfalık ve ustalık belgesinin verilmesi, düğünlerde sağdıçlık geleneğinin, gelene kuşak bağlama geleneğinin aynen devam ettiği, Esnaf arasındaki dayanışma, müşterinin her zaman haklı olması, işyerinin erken açılması, ilk sağ ayağın besmele çekilerek atılması gibi birçok ahi geleneği hala devam etmektedir (Keskin ve Maşrep, 2011: 370). Kütahya esnafı da Ahiliği tam olarak bilmese de geleneksel olarak

Denizli esnafı gibi Ahiliğin günümüze yansımalarını bilinçli olmadan devam ettirmektedir. Bizim araştırmamızda Ahlakî olgunluk seviyesinin Kütahya Esnafında ve çalışanlarında ortanın üzerinde çıkması geleneksel ve kültürel miras olarak Kütahya esnafının inançlarına ve geleneklerine sahip çıktığı gerçeğini göstermektedir.

Günümüzde dünya gün geçtikçe daha çok ahlâkî krize ve kirlenmeye maruz kalmaktadır. Ahlâkî çöküntü adeta bulaşıcı bir hastalık gibi korumasız insanları pençesi altına almaktadır. Bu amansız hastalığa karşı bir aşıya ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu aşı, tarih şuuru edinmede, güzel geleneklerimizi canlı tutmada, yaşamada ve yaşatmadadır. İhtiyacımız olan güzellikleri, Ahilik kurumu vasıtasıyla ecdadımızın, bütün insanlığa hediye ettiği düsturlarda görmek mümkündür. Yüzlerce maddede ifade edilen bu düsturları bir “ruh” olarak görmemiz lazımdır. Ruha giydirilen beden, zaman içerisinde farklılık arz edebilir. İşte bugün ihtiyacımız olan, ruhu bu geleneğimizden alıp, yaşayan bünyeler inşa etmektir (Tatar ve Dönmez, 2008: 201).

İleride yapılacak çalışmalarda esnafa Ahiliğin geleneklerini bilinçli olarak öğrenmeleri ve ahiliğin gelecek nesillere aktararak kültürel bir miras haline getirilmesi el birliği ile gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Arat R. Rahmeti (1979) *Kutatgu Bilig III* İndeks, TKAE Yay., İstanbul
- _____, (2003) *Yusuf Has Hacib Kutatgu Bilig II*, TTK Yay., Ankara
- Atalay Besim (2006) *Divanu Lûgati 't-Türk Tercümesi*, C.3, TDK.Yay., Ankara
- Clauson S. Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford University Press, London
- Demir Galip (2001). “*Ahîlik ve Yükselen Değerler*” Gorus, Ocak, ss: 76-82.
- Durak İbrahim ve YÜCEL Atilla (2010). “*Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları*” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.15, S.2 ss.151-168.
- Gülensoy Tuncer (2007) *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (A-N)*, TDK Yay., Ankara
- Karasoy Yakup (2004) “*Abi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik*” Selçuk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Dergisi 14,ss. 1-15.

- Keskin Nuray ve MARŞAP Akın (2011). “*Past And Present Of Ahilik (Denizli Sample)*” International Online Journal of Educational Sciences, 3(1), 370-394.
- Niray Nasır “*Anadolu Ahiliği'nin Sosyo-Ekonomik Yönleri*” Gazi Üniversitesi. Türk Kültürü ve *Hacı Bektaş Veli* Araştırma Dergisi, Kış (7) , 7-15.
- Öztürk Nurettin (2012). “*Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi*” <http://sbe.dumlupinar.edu.tr/7/43.pdf> Erişim Tarihi: 03.03.2012.
- Sancaklı Saffet (2010) “*Ahilik Ahlakının Oluşumunda Hadislerin Etkisi*” İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi Bahar 2010/ 1(1) 1-28.
- Şanal Mustafa ve GÜÇLÜ Mustafa (2007). “*Bir Toplumsallaştırma Aracı Olarak Ahilik*” Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Say: 23 Y 1 : 2007/2, ss. 379-390.
- Şengün Mustafa ve Mevlüt KAYA (2007) “*Ahlaki Olgunluk Ölçeği: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması*” http://dergi.samsunilahiyat.com/Makaleler/2143731370_20072503047.pdf Erişim Tarihi: 03.04.2012.
- Tatar Taner ve DÖNMEZ Mehmet (2008). “*Zihniyet ve İktisat İlişkisi Çerçevesinde Ahilik Kurumu*” Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, 194-202.

17. YÜZYILDA BURSA'DA DOKUMA LONCASI VE DOKUMACI KADINLAR

THE WEAVER WOMEN OF BURSA AND
THE WEAVING GUILD OF BURSA IN
THE 17th CENTURY

Doç. Oya SİPAHİOĞLU

Dokuz Eylül Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi

ÖZET

15. yüzyılda uluslararası ticaretin kavşak noktalarından biri olan Bursa, gelişmiş ipekli dokumacılığı ve başkente olan yakınlığı nedeniyle, bir dereceye kadar İstanbul'un kaliteli ve lüks dokuma ihtiyacını karşılar, dış pazarlara açık olduğundan üretiminin bir kısmını da ihraç ederdi. Aynı zamanda, yüzyılın sonunda güneyli, doğulu ve batılı tacirlerin buluşma yeri de olmuştu. Ticaret için gelen yabancı tüccarların bir kısmının, iş koşullarının uygun olmasından dolayı Bursa'ya yerleştikleri de bilinmektedir. Özellikle 16 ve 17. yüzyıllarda dokumacılık Osmanlı Devleti'nin en önemli gelir kaynaklarının başında geliyordu. Bu nedenle ipekli dokumalar ve dokumacılık devlet tarafından daima çok sıkı denetim altında tutulmaya çalışılmıştır. Bu sanatın standartlara sıkı sıkıya bağlı olan üretim aşamalarının kontrolü için devlet tarafından kanunlar çıkartılmış ve buna bağlı olarak fermanlar yayınlanmıştır.

Bir sanat veya mesleğin okullar yoluyla elde edilemediği dönemlerde en pratik yol, çocuğu küçük yaştan itibaren herhangi bir meslek veya sanat sahibinin yanına çırak olarak vermektir. Ahi teşkilatında çırak, kalfa ve usta ilişkileri ciddi ve sağlam temellere dayandırılmıştır. Çıraklar uzun süre sanatta çalıştıktan ve sanattaki yetenekleri ustası tarafından takdir edildikten sonra kalfalığa terfi ederdi. Ustalığa terfi etmek de yine uzun yıllar sanatta çalışmayı gerektiriyordu.

Bu konulardaki vesikalarda birçok kimsenin çocuklarını ülkenin diğer şehirlerinden Bursa'ya getirerek buradaki dokumacı ustaların yanına çırak olarak verdikleri görülmektedir. Ayrıca bazı vesikalarda kız çocuklarının da dokumacılık öğrenmek üzere çıraklığa verdikleri belirtilmektedir.

Konu ile ilgili yayınlanmış vesikalardan da anlaşılacağı gibi Osmanlı çalışma hayatında kadınların da yeri olduğu ve haklarının korunmasında son derece özen gösterildiği görülmektedir. Esnaf teşkilatında yeri olan ve kendi şahıslarına atölye kuran, kredi alan kadınların ahi teşkilatının izini olmadan bu faaliyetlerde bulunamayacağı aşikârdır. Ahi teşkilatı bu açıdan bakıldığında kadının toplumsal konumunu güçlendirerek daha bu dönemlerde meslek sahibi olma fırsatını yaratmıştır.

Bunların yanında Osmanlı tebaasından veya henüz Osmanlı egemenliği altında olmayan yerlerden çalışmak için gönüllü gelenler eksik değildi. Bu göçe kendi isteği dışında katılan, esir olup köle olarak satılanları da eklemek mümkündür. Dokumacılık alanında köle, sahibi tarafından belirlenen miktar kumaşı zamanında bitirdikten sonra azat edilebilirdi.

Bildiride, Osmanlı dokumacılığının en faal olduğu 16-17. Yüzyıllardaki dokuma teşkilatının yapısına değinilerek, bu teşkilat içerisinde çalışan kadınların durumu konu ile ilgili yayınlanmış mahkeme sicillerinden örnekler verilerek ve kaynaklardan yararlanılarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Bursa'da dokumacılık, 17. yüzyılda Dokumacı kadınlar, Dokuma loncası.*

ABSTRACT

Bursa which was at the cross roads of international trade in the 15Th Century was also providing Istanbul with many kinds of luxury textiles of high quality. This was mainly due to it's close proximity to the capital, and also due to the fact that it had the most developed technology of silk weaving in the region. Bursa, which had than become a meeting point for eastern and western tradesmen was also able to export many kinds of weaving products to foreign markets. It's also a well known fact that many foreign tradesmen who had come to Bursa for business were also settling down there for good, because trade conditions there were very favourable. Especially in the 16th and 17th centuries, weaving did in fact become one of the most important sources of income for the Ottoman Empire. It's because of this fact that the craft of weaving, especially that of silk weaving were regulated by the state with strict rules of production techniques. The Ottoman authorities enacted many legislations to make sure that the high standarts of this craft were maintained. All phases of weaving production was closely controlled by the authorities.

In those times, in which an art or profession could not be learned through schooling, the most practical way of education and training was to give children of all ages, away to a master craftsman in order to gain experience in that particular field to be trained as an apprentice. In the Ottoman guild system of 'Ahi' at that time, the master – apprentice relations were based on serious rules and ethical principles. Apprentices, after having worked for many years could only become masters after their talents, knowledge and expertise have been approved by thier masters.

In many documents relating to that era, we find that many families came to Bursa from other towns and cities so that their children could work as apprentices in many weaving guilds operating in the town. In the same documents there are cases of girls being accepted into a master's weaving workshop as apprentices.

If one closely examines many documents of that era one quickly realises that very fact that the Ottomans gave great importance to the working rights of women of that time and made sure that those rights were protected by laws and legislations. It's an obvious fact that women could not set up thier own workshops and financial assistance without the permission from the Ahi guild organizations. From this, we can easily come to the conclusion that the Ahi Guild in fact were instrumental in creating favourable conditions for women to beter themselves and achieve a high social status by acquiring a profession on their own.

There were many people in Bursa at the time, foreign immigrants who had come to Bursa to find work from many different geographical regions which weren't even under the Ottoman rule yet. There were also many slaves, who had been taken prisoner and sold to the merchants of Bursa. These people worked mainly in the weaving industry and could only be granted their freedom after having weaved a certain lenght of fabric.

The paper deals with the socio-cultural structure of the weaving guilds of Bursa which were most active in the 16th and 17th centuries. But special attention is given to the condition of women working in that industry. In that respect, a number of court case documents relating to the women in the guild will be closely examined.

Key Words: *the weaving guild, Bursa weaving, weaving women of the 17th Century.*

Giriş

Selçuklu Sultanlığının XII ve XIII. yüzyıllarda Anadolu'daki varlığı, beraberinde Müslüman ve yerli Anadolu kültürünün çok ilginç bir sentezini oluşturmuş ve sonuçta ortaya sanat düzeyi yüksek, harikulade bir 'Selçuklu Sanatı' çıkmıştır. XII. yüzyılın ortalarında yükselişe geçen Selçuklu kültürü, kaba kültürden giderek uzaklaşarak, ince bir zerafete geçiş yapmayı başarmıştır. Bu üstün sanat düzeyi ve zerafet anlayışını en çok gördüğümüz alanlardan birini de kuşkusuz kumaş sanatı oluşturmaktadır.

Selçuklu Devletinde dokunan ipekli kumaşların Avrupa ve Amerika'nın eski eser müzelerinde saklanıyor olması Selçuklu Devletindeki yüksek kaliteli ve üstün sanat ürünü ipek kumaş üretiminin varlığını gösterir.(Gudıashvılı, 1999: 88)

Selçuklu Devletinin parçalanması ve Osmanlı Devletinin kurulma süreci içerisinde de Anadolu'da ipekli kumaş üretimi devam etmiştir. XVI. yüzyıla gelindiğinde Osmanlılar, hükmettikleri alan bakımından bir Avrupa gücü olmuşlardı ve imparatorluğun ilk yıllarından başlayarak Anadolu ipek ticaretini geliştir-

mek için yoğun politik ve ekonomik çabalar gösterilmişti. Selçuklu ve Osmanlılar, yüzyıllar boyunca ipek yolunu geliştirmek için yol, köprü, han, kervansaray ve benzeri yapılara büyük yatırımlar yapmışlardır. Bu çabaların sonucunda 1400 lü yıllardan başlayarak önce Kuzey İran'dan Bursa'ya oradan da zengin ve talepkar Avrupa pazarlarına açılan ticaret yolu ortaya çıkmıştır. Orhan Bey'in 1326 yılında Bursa'yı aldıktan sonra burada ilk bedestenini kurmasından itibaren, yüzyıllar boyunca yabancı ya da gezgin tüccarlar için tüm olanaklar yaratılmıştır (Atasoy, Denny, Mackie, Tezcan , 2001 s:159). Bursa, aynı zamanda, yüzyılın sonunda güneyli, doğulu ve batılı tacirlerin buluşma yeri olmuş, özellikle kumaş ve ipek ticareti için gelen yabancı tüccarların bir kısmı iş koşullarının uygun olmasından dolayı Bursa'ya yerleşmiştir. (Sahillioğlu, 1983 s: 217-218)

Böylece XV. yüzyılda uluslararası ticaretin kavşak noktalarından biri olan Bursa, gelişmiş ipekli dokumacılığı ve başkente olan yakınlığı nedeniyle İstanbul'un kaliteli ve lüks dokuma ihtiyacının önemli bir kısmını karşılamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sarayın gereksinimini karşılamak amacıyla zengin malzeme, desen ve yüksek teknikle dokunmuş kumaşlara "Osmanlı Saray Kumaşları" denilmiştir. Bu kumaşlar gerek dönemin saray yaşamında, gerekse dünya kumaş ticaretinde önemli bir yer tutmuş ve bir hazine malı olarak değer görmüş, bu yüksek değerli kumaşlar yalnızca ihtiyaçlar için değil; manevi bakımdan da önem taşımış İmparatorluğun büyüklüğünü ve gücünü yansıtan birer sembol haline gelmişlerdir. Özellikle padişah kaftanları bu kumaşlardan dikilmiş, yabancı elçi ve önemli devlet adamlarına yine bu kumaşlardan dikilen kaftanlar hediye edilmiştir (Resim1-2).

Resim 1. Surname, yaklaşık 1582, Şehzade Mehmed'in Atmeydanı'ndaki İbrahim Paşa Sarayına gelişi. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi. Yeniçeriler, şehzadenin geçeceği yolları top top seraserlerle* döşemişlerdi.

* Seraser; Altın ve gümüş tellerle dokunmuş değerli kumaş.

Resim 2. Surname. Divan üyelerine, bölük ağalarına, yaya ağalarına, bölük başlarına hil'at giydirilmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi

Özellikle XVI ve XVII. yüzyıllarda çok kârlı bir yatırım olan dokumacılık, Osmanlı Devleti'nin en önemli gelir kaynaklarının başında geliyordu. Bu nedenle ipekli dokumalar ve dokumacılık devlet tarafından daima çok sıkı denetim altında tutulmaya çalışılmıştır. Bu sanatın standartlara sıkı sıkıya bağlı olan üretim aşamalarının kontrolü için kanunlar çıkartılmış ve buna bağlı olarak fermanlar yayınlanmıştır. Bursa Şeri sicillerinde yer alan 1643 tarihli vesikada devletin dokumacılığa verdiği önem ve üretim kalitesini korumak amacı açıkça görülmektedir.

"Mevlana Bursa Kadısı... Biliniz ki, Bursa şehrinde dokunan kemhanın* teli 6600 olup, kızıl boya olmamasını, güvez ve kötü olmamasını ve kumaşta penbe (pamuk) ipliği kullanılmamasını ve havsız pot atılmamasını ve işlenen kumaşın her bir zira* ve bir rubu* dokutturulmasını bundan sonra eksik ve kötü işlettirilmemesini sağlayınız. Bundan sonra yüce emrime aykırı davranılarak padişahlık makamıma gelen kumaşlar saptandığı şekilde gelmeyip eksik olarak gelirse, o mallara devlet tarafından alınıp el konulsun diye, maliye tarafından yüce emrim verilip gereğinin yerine getirilmesi fermanım olduğundan buyurdum ki, Kemhacılar Kethüdası olan Halil Zide Kadrehu'ya maliye tarafından verilen yüce emrim gereğince işlem yapılarak bundan sonra aykırı davranışa izin vermeyiniz." (25 Kasım 1624) (Dalsar, 1960, s: 96)

İpek dokumacılığı Osmanlıların hıfvet adını verdikleri bir lonca sistemi içerisinde yapılırdı. Bursa'da dokumacılık loncaları, işlenmemiş hammadde ihtiyacını karşılayanlar, dokumacılar ve ürünü pazarlayan yatırımcılar olarak üçe ayrılırdı. Ayrıca dokumacı loncaları kendi içlerinde de dokunan kumaşın cinsine göre ayrılırlardı. Doğal olarak Bursa'daki en önemli dokumacı loncası kadifecilerinkiydi. Loncaya katılanlar, çırak, kalfa ve usta olmak üzere üçe ayrılırlardı. Bu kademelere kabul edilmek, loncanın maddi çıkarlarını ve üretimde belirli bir düzeyi korumak amacıyla çok sıkı denetlenirdi. Terfi, bir şeyh ve ondan sonraki en yetkili kişi olan, kâhya ya da kethüda tarafından başkanlık edilen, altı yetkiliden oluşan bir kurulun sorumluluğundaydı. Lonca kurumunun diğer resmi kişileri önem sırasına göre yiğitbaşı, işçibaşı ve iki ehl-i hibreydi. Şeyh, loncanın törensel başkanuydu ve dürüst çalışma ve dine bağlılığın İslami ilkelerini, Anadolu'nun zanaat düzenleri içine yerleştirip yaşatmayı amaçlayan, sadece Anadolu'ya has bir gelenek olan ahiliğin, sosyal yönüne dayanan yarı dini törenlerine başkanlık ederdi. (Atasoy vd, 2001s: 161)

Osmanlı devletindeki bütün Türk sanatkarlar Ahi teşkilatlarından ya da onların yetki verdiği kişilerden aldıkları yeterlik ve izin belgeleriyle üretim yapabilirlerdi. Bu örgüt içerisindeki sanatkarlar çıraklıktan yetişirler ve ustalık aşamasına gelinceye kadar çok sıkı bir disiplin ve denetim altında tutulurlardı. Aynı şekilde esnaf da bu kurum tarafından çok sıkı bir şekilde kontrol edilirdi. (Çağatay, 1989,s: 111)

Ahi teşkilatında çırak, kalfa ve usta ilişkileri ciddi ve sağlam temellere dayanırdı. Çıraklar uzun süre sanatta çalıştıktan ve sanattaki yetenekleri ustası

* Kemha; İpekli Kumaş, Kemha'nın çözgüsü ve atkısı ipek, deseni oluşturan takviye atkıları ipek ve gümüş ya da altın klaptandır (pamuk ipliğine sırma sarılarak yapılan iplik)
* zira, dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsü 75-90cm arasında
* rub dörtte bir, çeyrek

tarafından takdir edildikten sonra kalfalığa terfi ederdi. Ustalığa terfi etmek de yine uzun yıllar sanatta çalışmayı gerektiriyordu. (Eğilmez, 1939, s: 38)

Bursa şeri mahkeme sicillerinde kayıtlı 1639 tarihli bir vesikada kadifeciler usta olmayan dokumacılardan şikayet ederken eskiden bir ustanın nasıl yetiştiğini de anlatmışlardır

“Bursa’da bulunan kadifeci tayfasından Mehmet oğlu Esseyid İbrahim Çelebi ve kethüdaları Mehmet oğlu Mustafa Dede, yiğitbaşları Ali oğlu Ahmed ve sözü geçen tayfalarından altı kimse ve başkaları Meclis-i Şera gelip şöyle demişlerdir; eskiden alışılmış âdete göre her birimiz üstada dörder beşer sene hizmet edip, sözü geçen sanatı üstün derecede öğrenmeden ayrılmayıp ve işlediğimiz kadifenin de bozuk ve kötü olmaması için hepimiz becerisi ile tezgâh açarken, bu günlerde dışarıdan bazı acemi kimseler üstada hizmet etmeden önce tezgâh açmaktadırlar. Bu kimseler kumaşı çok bozuk ve kötü işlediklerinden dolayı, söz konusu husus devlet kapısında bildirildikten sonra ”Bundan sonra, sözü geçen tayfalar kendi aralarında olan alışlagelmiş adete aykırı hareket etmesinler” diye elimize yüce emir verilmiş iken, yine bazı acemi ve ehliyetsiz kimseler eski adete uymayıp sanatımıza daima karmaşa vermekten geri kalmamışlardır. Bundan sonra hepimiz eski usule göre sanatımızı temiz ve düzgün işleyerek, eski emre aykırı kötü ve bozuk işlememeye sözleşip anlaştık. Bunun üzerine yapılan sözleşme ve anlaşmalar, istek ve ricalar yazılıp kopyaları ellerine verildi”(Eylül-1639) (Dalsar, 1960, s: 338)

İnsan gücü yetiştirmek bu gün önemli olduğu gibi geçmiş zamanlarda da önemli olmuştur. Bu yetiştirilecek insan gücünün düzeyine, alana, sektöre bağlı olarak değişiklik ve farklılık gösterse bile, tüm zamanlarda ve sektörlerde usta düzeyindeki elemanların yetiştirilmesi önemini ve gündemdeki yerini korumuştur ve bu sistemin adına çıraklık eğitimi denmektedir. (Şahinkesen, 1991)

Bir sanat veya mesleğin okullar yoluyla elde edilemediği dönemlerde en pratik yol, çocuğu küçük yaştan itibaren herhangi bir meslek veya sanat sahibinin yanına çırak olarak vermektir. Bursa şeri sicillerinde yer alan vesikalarda birçok kimsenin çocuklarını ülkenin diğer şehirlerinden Bursa’ya getirerek buradaki dokumacı ustaların yanına çırak olarak verdikleri görülmektedir. Ayrıca bazı vesikalarda kız çocuklarının da dokumacılık öğrenmek üzere çıraklığa verdikleri belirtilmektedir. (Dalsar, 1960, s:120-124)

Dokuma atölyelerine çırak olarak verilen kızlarla ilgili bir vesikada aile, kızını usulsüz şekilde evlendiren ustadan mahkeme yoluyla hesap sormaktadır.

Anadolu vilayetinde Simav’dan Çalap vermiş bin Yunus isimli kimse, Bursa’da Beyazıt Paşa Mahallesinde Abdullah kızı Servinaz isimli kadını mahkemeye getirip şöyle demiştir: Bundan önce Kamer isimli küçük kızını

mi “valecilik öğretmesi için yukarıda adı geçen hatuna teslim edip sefere gittim. Ancak yukarıda adı geçen kızımı ben yokken ve buluğa ermeden adı geçen Servinaz, Kerim isimli kimseyle akdi- nikâh eyledi. Ancak adı geçen Kerim de sefere gidince kızım hâlâ adı geçen Servinaz’dadır. Sözü geçen anlaşmayı kabul etmeyip adı geçen kızımı adı geçen Servinaz’dan talep ederim..dedi ve adı geçen servinaza soruldu o da

“gerçekten Adı geçen Kamer’i buluş olmadan ve babası yokken Kerim ile akdi –nikâh eyledim “ diye itiraf etti. Bunun üzerine adı geçen kız buluş olmadan ve babası da yokken evlendirildiği için adı geçen Kamer babasına teslim edilip sicil olunmuştur.....1574 (Dalsar, 1960, s: 320)

Yine mahkeme sicillerinde kayıtlı olan tutanaklardan kadınların ücret karşılığında çalıştıkları anlaşılmaktadır. Aşağıdaki vesika ise kadının dokumacılık alanında faaliyet gösterdiğine ve bu hizmetinin karşılığında ücret aldığına örnektir. Ayrıca bu vesika dokumacılık alanında faaliyet gösteren kadınların devlet atölyelerine dışarıdan iş yaptıklarını da kanıtlamaktadır.

“Bu yazının nedeni şudur. Hacı Mehmet adındaki şahıs mahkemeye gelip Bahşayış kızı Gülpaşa önünde konuşarak şöyle demiştir “sözü geçen Gülpaşa’ya (devlet ibrişiminden) sarmak için 5 lüdre ibrişim vermiştim. O, söz konusu ibrişimi kaybettiğinden tazmin edilmesi gerektiği için sözü edilen ibrişimin değerine karşılık adı geçen kadının elinden 600 geçerli akça alıp alıkoydum” 1530 (Dalsar, 1960, s: 396)

İpekçilikte, ham ipekten kumaş aşamasına kadar kozacılar, mancinıkçılar, dolapçılar, hamcılar ve kazazlar şeklinde birbirini takip eden üretim aşamaları bulunmaktadır. Kozacılar, mancinıkçılar ve dolapçılar evlerinde üretim yapmaktadırlar. Ham ipek üretimi nedeniyle kozacılığın ağırlık kazanması Bursa’da üretimde kadının rolünü ve payını arttırmıştır. Koza üretim sürecinde kadının payı yadsınamaz derecededir çünkü üretim evde yoğunluk kazanmakta ve kadına daha aktif bir rol vermektedir. Kadınların ham ipek ve iplik üretilmesi aşamasındaki rolleri de küçümsenmeyecek düzeydedir. Para vakıflarından borç alıp verenler arasında çok sayıda kadının yer alması da “ev işletmeleri” demenin yanlış olmayacağı bir üretim tarzında ekonomik faaliyetlerde yer aldıklarını kanıtlamaktadır. Ayrıca evlerde ev ahalisinin yanında önceki yüzyıllardan farklı olarak köle yerine artık ücretli kadın işçi de kullanılmaktadır. Ancak niyetinin ne olduğunu bilmesek de para vakıflarından cüzi de olsa kredi çekenler arasında kadınların da olması dikkat çekmektedir. (Kaya, 2009, s: 124)

Ülkenin çeşitli yörelerinden gelen dokumacı kızların çırak olarak eğitilmesi yanında dokuma sektöründe çalışan kadınların bir bölümünü de köleler oluşturmaktaydı Osmanlı tebaasından veya henüz Osmanlı egemenliği altında olmayan yerlerden çalışmak için gönüllü gelenlerin yanında, bu göçe kendi isteği

dışında katılan, esir olup köle olarak satılanları da eklemek mümkündür. (Sahillioğlu, 1983 s: 217-218)

Bu köleler arasında işi dokumacılık olan ve devamlı bu meslekle uğraşanların yanında, kölelerin işlerini sadakatle ve iyi yapmaları amacıyla. anlaşmalı azatlık demek olan *mükâtebe yöntemi* uygulanırdı. Köle sahibi, kölesiyle bir işi belli bir zaman içinde yapması karşılığında anlaşır ve bu süre sonunda onu azat ederdi. Bu sürenin hesaplanmasını köleye ödenen para, günlük yevmiye tutarı, köleye verilen önem ve sahibiyile kölesi arasındaki sosyal ilişkiler belirliyordu. *Mükâtebe*, belli bir bedelin ödenmesi için yapıldığında bir süre tanınıyor ve genellikle aylık taksitlere bağlanıyordu. *Mükâtebe* için belirlenen değer çoğunlukla köle fiyatlarının bir miktar üstünde gerçekleşiyordu (Sahillioğlu, 1983 s: 221)

Aşağıda Bursa Mahkeme Sicillerinde yer alan 1456 ve 1477 yıllarına ait vesikalar dokumacı kölelerin özgürlüklerini almaları için gereken anlaşmaları göstermektedir.

“Beyazıd bin Hacı Şiran..., buğday tenli, açık kaşlı, ela gözlü, orta boylu Engürüs asıllı kölesi Hoşkadem’i 80 kıta* Buşirli kemha dokumak üzere kitabete kesti. Tanıklar *7...” (6 Haziran 1456) (Sahillioğlu, 1983 s: 222)

“Mehmet oğlu Ali dedi ki, kölem olan buğday tenli, açık kaşlı, ela gözlü, orta boylu Bosna asıllı Ayas’ı atlas meşdüdlarından 60 meşdüd dokumak üzere kitabete kesmişim, bunlardan dördünü dokudu, üzerine 56 meşdüd dokuma borcu kaldı.” 3 Temmuz 1477 (Sahillioğlu, 1983 s: 222)

Sonuç

Sonuç olarak belgelerden de anlaşılacağı gibi, Osmanlı toplumunda kadınlar, üretim ve ticaret hayatının içinde yer almışlar ve üretime katkıda bulunmuşlardır. Özellikle dokumacılık sektöründe kadınlar faaliyetlerini gerek ev-atölye sisteminde gerekse ticari atölyelerde etkili bir biçimde sürdürmüştür. Özellikle 1678 yılında Bursa’da mevcut olan 300 iplik eğirme atölyesinin yarısından fazlasının kadınlara ait olması (Yıldırım,2012 s: 3) Kadınların üretim faaliyetlerinde ne kadar önemli bir ölçüde yer aldığının göstergesidir. Ayrıca yine vesikalarda kadın işçilerin yetişmesinde ve çalıştırılmasında dönemin hukukuna uyulduğu ve kuralların uygulandığı görülmektedir.

* Kıta: Kemha birimi, 1 kıta =1 elbiselik kumaş uzunluk ölçüsü

KAYNAKÇA

- Atasoy, N. Denny, W.B. Mackie, L.W. Tezcan, H. (2001) *İpek*, TEB İletişim Yayıncılık, 2001 İSTANBUL, 360 S.
- Çağatay, N. (1989) *Bir Türk Tarih Kurumu Olan Ahilik*. T.T.K. Basımevi, Ankara
- Dalsar, F. (1960) *Bursa'da İpekçilik*, İstanbul Üniversitesi Yayınları İstanbul
- Eğilmez, M.Ş. (1939) *Tarihte Bursa sanatları*, Uludağ, Bursa Halkevi Dergisi, Sayı 4, 21.S.
- Gudıashvılı, D. (1999) XV-XVII Yüzyıllarda Türkiye'de İpekli Kumaş Dokumacılığı. *Osmanlı Ansiklopedisi*.(3, 86-96) Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kaya, M.K. (2009) "Osmanlı Kadını ve Para Vakıfları: 18. Yüzyılın İkinci Yarısı Bursa Örneği" *Uluslar arası Multidisipliner Kadın Kongresi 13-16 Ekim 2009, Bildiri Kitabı* V.Cilt, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını, İZMİR, 122-129
- Özbel, K. *Eski Türk Kumaşları*, El Sanatları III, Kılavuz Kitaplar XI, CHP Halkevleri Bürosu Kılavuz Kitapları, Ulus Basımevi Ankara, b.t.y.35S.
- Sahillioğlu, H. (1975) "15. Asır Sonlarında Bursa'da Dokumacı Köleler". *Atatürk Konferansları VIII*, 1975-76, T.T.K. Yayınları Ankara 1983, 217- 229.

İnternet Kaynakları

- Şahinkesen, A. (1991). Çıraklık Eğitiminin "Osmanlı Dönemi" Durumu, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Yıl 1991. Sayı 2. Cilt 24. S.387-403
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/505/6062.pdf>
- Yıldırım, K. (2012) Sosyal Sorumluluk Bağlamında "Kadınları Çalıştırma Cemiyeti-i İslamiyesi" Ve Osmanlı Çalışma Hayatına Etkileri. *I. Uluslar arası Sosyal Politikalar Sempozyumu* Haziran 2012, <http://www.sosyalpolitikarsempozyumu.com/files/Sosyal-Sorumluluk-Baglaminda-Kadinlari-Calistirma-Cemiyeti-islamiyesi-ve-Osmanli-Calisma-Hayatina-Etkileri.docx>

Görsel Kaynaklar

- Resim 1. Surname, yaklaşık 1582, Şehzade Mehmed'in Atmeydanındaki İbrahim Paşa Sarayına gelişi. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yeniçeriler, şehzadenin geçeceği yolları top top seraserlerle döşemişlerdi. (Atasoy vd, 2001, s.24)
- Resim 2. Surname. Divan üyelerine, bölük ağalarına, yaya ağalarına, bölük başlarına hil'at giydirilmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi (Atasoy vd, 2001, s.31)

**ANADOLU KADINLAR BİRLİĞİ
(BACIYAN-I RUM) MODELİNDEN
YENİ NESİL KADIN KOOPERATİFLERİNE
AHİLİK FELSEFESİNİN İZLERİ**

**TRACES OF AKHISM PHILOSOPHY FROM
ANATOLIAN WOMEN ASSOCIATION
(BACIYAN-I RUM) MODEL TOWARDS
A NEW GENERATION OF
WOMEN COOPERATIVE**

Yrd. Doç. Dr. Yusuf Kemal ÖZTÜRK

Ahi Evran Üniversitesi
Meslek Yüksekokulu

Öğr. Gör. Selami Sedat AKGÖZ

Ahi Evran Üniversitesi
Mucur Meslek Yüksekokulu

ÖZET

Geçmişten geleceğe bilgi ve medeniyet köprüsü olan Anadolu, sosyal dayanışmanın, birlik, beraberlik ve kardeşliğin yaşandığı en güzel örneklerin merkezi olmuştur. Daha sonra Ahilik'te beden bulacak olan bu felsefe, mesleki işbirliğin, konfederasyon ve kooperatifçilik gibi sosyal dayanışma modellerinin temel ilkelerini oluşturmuştur. Sosyal dayanışma modelleri ve imece kültürü ile beslenen ahilik felsefesi, esnaf ve lonca sistemi, mesleki işbirliği kuruluşları ve kolektif modellemele-
rin öncüsü olmuştur.

Avrupa'ya baktığımızda, Fransız ihtilali ile ortaya çıkan burjuva sınıfının bu tür modellerin gelişmesinde etkin olduğu görülmektedir. Bu sınıf, ekonomi dünyasına, kapitalist modelleri başarı ile uygulayarak kolonyel faaliyetler ve sömürge faaliyetleri ile zenginleşmişlerdir. Kadınlar, özürülüler ve işçi sınıfı ağır koşullar ve düşük ücret politikaları ile çalıştırılmışlardır. Bu nedenle insanlar sosyal dayanışma modellerinin geliştirilmesine önem vermişlerdir. Daha sonra bu teşkilat ve organizasyon sistemleri Avrupa'da kooperatif, esnaf ve sanatkarlar konfederasyonu, işçi kooperatifleri yardım sandıkları olarak kendini göstermiştir.

Anadolu'da ise bu tip modellerin ortaçağdan beri varolduğu bilinmektedir. Hatta Ortaçağda, Anadolu'da, kadınlar Avrupa'daki diğer hemcinslerine göre yönetime ve ekonomik hayata daha etkin bir şekilde katılmışlardır. Anadolu'da, Anadolu Bacıları Derneği Üyeleri (Bacıyan-ı Rum) olan kadınlar, sosyal barışın sağlanmasında temel fonksiyonları üstlenmişlerdir. Anadolu'da Moğol istilasında kahramanca savaşmışlar ve o sıkıntılı dönemlerde, gelecek yıllarda bayrağı teslim alacak Şeyh Edibali ile bir cihan imparatorluğunun temelini atmışlardır. Ahilik felsefesi toplumun temel harcı olmuştur. Bu felsefe Anadolu'nun Türkleşmesi süresince adaleti, eşitliği, saygıyı, hoşgörüyü yurdun dört bir yanına taşımış en güzel ifadesini Yunus Emre'nin ünlü deyişinde ifade ettiği gibi "Benlik davasını bırak Muhabbetten olma irak Sevgi ile dolsun yürek Hoşgörülü olmaya bak" sözü ile ahilik felsefesinin özünü ifade etmiştir.

Çalışmamızda, ilk mesleki kadın örgütlenmesi olan "Anadolu Kadınlar Ahilik Teşkilatı" (Bacıyan-ı Rum) modelinin kadın kooperatifçilik modelinin gelişmesinde öncü rolü ve ahiliğin sosyal dayanışma modellerindeki izleri araştırılacaktır. Bu felsefenin Avrupa'da kadın ve esnaf konfederasyonlarına olan etkileri ve günümüzdeki yansımaları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Sosyal kalkınma modelleri, kadın kooperatifler, Esnaf, Lonca.

ABSTRACT

Anatolia, a civilization and information bridge from past to present, has been a center of social solidarity, unity, cooperation and brotherhood. The philosophy which then brought about Akhism has formed the basic principles of social development models such as vocational solidarity, confederation and cooperative. Akhism philosophy enriched with social development models and community cooperation has played a leading role for tradesman and guild system, vocational solidarity associations and collective modelling.

In Europe, it can be seen that bourgeoisie class coming along with French Revolution has been effective in developing such models. The class got rich with colonial activities by integrating capitalist model into economy world. They had women, disable people and workers work in bad conditions and with low wages. So that people began to give importance to social solidarity models. In time, these organization systems were called as cooperatives, tradesmen and artisans' confederations, worker cooperatives, relief funds and they decreased effects of social imbalances in society caused by savage capitalism.

On the other hand, in Anatolia it is known that such models have existed since Middle Ages. In Middle Ages, women in Anatolia had much more rights in management and economic life than women in Europe. In Anatolia, women who were the members of Anatolian Women Association (Bacıyani Rum) played important roles in reaching social peace. They battled against the Mongols bravely and laid the foundations of a world empire with Şeyh Edebali. Akhism Philosophy became the basic of society. The philosophy spread justice, equality, respect and tolerance during making Anatolia a Turkish land. Yunusemre explains the philosophy deeply saying "Abandon conceit, Don't be away from conversation, fill heart with love, want to be tolerant".

In our study, the leading role of the first vocational women association "Anatolian Women Akhism Association" (Bacıyan-ı Rum) on developing women cooperation model and traces of Akhism on social solidarity models will be searched. Also, its effects on women and tradesmen associations, women cooperatives will be analyzed and relations between principles of Akhism and the modelling will be searched.

Key Words: *Akhism, social development models, women cooperation, tradesman, guild.*

Giriş

Sanata, ilime ve ahlaka önem veren Ahilik modeli Anadolu’muzda kadınların sosyal hayatta etkin bir rol üstlenmesinde ciddi katkılarda bulunmuştur. Anadolu Selçuklu döneminde Ahiyan-ı Rum (Ahilik Örgütü) Ahi Evran tarafından Kırşehir’de kurulmuştur (Köksal, 2006).

Anadolu Türkmen geleneğinin mesleki, ahlaki norm ve kuralları ilk kez örgütlü biçimde oluşturularak toplumsal barış ve adaletin gelişmesinde ve sosyal dayanışma ile sosyal kooperatifçiliğin temellerini atmıştır. Alevi Bektaşî geleneği ahilik kuralları felsefesi ile yoğrulmuş bu felsefe ve meslek etiği günümüze kadar yaşamış ve toplum yaşam felsefesinin temellerini atmıştır (Kemal, 1996).

Ahi Evran’ın eşi Fatma Bacı tarafından kurulan Bacıyan-ı Rum (Kadın Ahileri Örgütü) ilk kadın dayanışma derneği olarak kadın kooperatifçiliğinin ve organizasyon modellerinin ilk temeli olarak kabul edilmektedir (Anonim, 2008). Bu modelleme Kırşehir’de şekillenmiştir. İlk uygulama örneğini, Kayseri çarşısında kilim, çadırcılık, nakışçılık, keçecilik yaparak başarı ile uygulamıştır. Çalışan kadınların mesleki eğitimi Bacıyan-ı Rum teşkilatı tarafından sağlanmaktadır. Bu modelleme çıraklık eğitim merkezleri, kursları meslek eğitim modelinin ilk örneklerinden biri olarak dünya mesleki eğitim tarihine geçmiştir.

Yaygın kanı Ahiliğin Kayseri’de ortaya çıktığıdır. Yapılan araştırmalar Ahilik felsefesinin Kırşehir’de ortaya çıktığı fakat pratik uygulamalarının Kayseri ve yakın illerde gerçekleştiğini göstermektedir.

Bacıyanı Rum Derneği yetim ve kimsesiz kızları himayesine alarak evlenene kadar ve bir meslek sahibi olana kadar sosyal hayata onları hazırlamıştır. Diğer taraftan yaşlı ve kimsesiz bayanların bakımını üstlenerek sosyal devlet modelinin öncüsü olmuştur.

1. Geçmişten Geleceğe Ahilik Felsefesi ve Meslek Etiğinin Yansımaları

Ahi Evran Velî tarafından ilkelerin ve kuralların belirlendiği Ahilik, bir tarikat ve mezhep değil ticaret piyasasını düzenleyen bir uğraş örgütüdür (Anonim, 2012). Ahlaki, Bilim çalışma felsefesi olan Ahilik teşkilatı Anadolu Selçukludan günümüze Anadolu’muzun yaşam felsefesini oluşturmuştur. Ekonomik, kültürel, sosyal bir dernek olarak Ahilik örgütü erkek üyelerine; eline, beline, diline sahip ol, hırsızlık etme, kimsenin namusuna göz dikme, kötü konuşma olarak telkin etmiştir (Bayram, 1991).

Bacıyanı Rum derneği sosyal barışın sağlanmasında ve yerleşik hayata geçişte sosyal adaleti sağlamada önemli roller üstlenmiştir. Ahilik modelini kuvvetli bir eğitim ile gerçekleştirmeye çalışmıştır (Demir, 2006). Toplumun orta kesimini kalkınmasına hedeflemiş esnaf ve sanatkarların uygulayacağı norm ve kuralları yürürlüğe koymuştur (Öztürk, bt). Avrupa’da esnaf modellemelerinin esin kaynağı olmuştur.

Ahilik felsefesinin izleri Alevi Bektaşî geleneğinde ve esnaf sanatkarlar ve organizasyonların örgüt normlarının izleri günümüzde insanlığa ışık tutmaktadır.

Esnaf ve loca sisteminin gelişimde Anadolu kültürü ve ahilik felsefesinin izleri gelişmiş batı kültürlerinde kasıtlı olarak ihmal edilmektedir. Örgüt yönetimi, kooperatif halk eğitim merkezleri, Anadolu eksenli hareketler olmakla birlikte Avrupa eksenli modellemeler olarak kabul edilmektedir. Halbuki Avrupa'da ahilik felsefesinin izleri yaygın olarak görülmektedir.

Bu felsefe ve ilkeler meslek etiğinin gelişiminde önemli bir rol üstlenmektedir. Meslek etiği ve standartların gelişimde ahiliğin evrensel ilkeleri ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla ülkemizde sosyal kooperatifçilik ve mesleki hareketler Ahi Evran Velî'nin önderliğinde erkek ve kadınları bütünleştirici hareket olmak üzere Ahiyan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum olarak toplumumuzda önemli roller üstlenmiştir. Temel ilkeleri ise şunlardır;

- İyi huylu ve güzel ahlâklı olmak,
- İşinde ve hayatında doğru, güvenilir olmak,
- Ahdinde, sözünde ve sevgisinde vefalı olmak,
- Sözü bilmek, sözünde durmak,
- Hizmette ayırım yapmamak,
- Yaptığı iyilikten karşılık beklememek,
- Güler yüzlü olmak,
- Tatlı dilli olmak,
- Hataları yüze vurmamak,
- Dostluğa önem vermek,
- Kötülük edenlere iyilikte bulunmak,
- Tevazu sahibi olmak (Anonim, 1999).

2. Bacıyan-ı Rum Hareketi ve Özellikleri

Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı isminde tasavvuf ehli bir kadın tarafından kurulan bayanlara yönelik bir sivil inisiyatif hareketidir (Say, 2010).

Bacıyan-ı Rum (Anadolu bacıları) derneği İslamiyet'in Anadolu'da yayılması etken bir rol üstlenmiştir (Anonim, 2012). Bu hareket Anadolu'da kadınları, üretim faaliyetlerine katılmasına teşvik etmek, bekar kızları evlendirmek, yaşlı kadınların kalacağı imaret ve sosyal tesislerin kurulmasına öncülük ederek, sosyal dayanışmanın dünyada öncüsü olmuştur. Sosyal kooperatifçilik hareketi Anadolu'da ortaya çıktığı halde bizler dış eksenli modellemeler ülkemize adapte etme çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Bacıyan-ı Rum hareketi günümüzde kooperatifçilik ve bölgesel kalkınma modellemelerinde etkin bir şekilde kullanarak ülkemizde kadınların bilinçlendirilmesinde önemli rol üstelenebilir. Devletin bu modellemelerin ülkemizde kurulmasını teşvik etmesi ve derneklerin eğitim merkezli ve konfederasyon şek-

linde örgütlenerek topluma kazandırılmasında öncü bir rol oynaması şarttır. Ahilik örgüt yapıları ve organizasyon kültürleri ülkemizde sadece sembolik olarak uygulanmaktadır. Bu felsefenin yeni özgün yorumları ile pratikte uygulanması gerekir. Bu da Bacıyan-ı Rum kadın kooperatifleri ile olur. Dolayısıyla kadın kooperatifçilik modelleri yeni Bacıyan-ı Rum kooperatifleri ile başarıya ulaşabilir.

Bacıyanı Rum derneği (Anadolu Kadınlar Birliği) örgütlenme modelinin topluma katkıları ve özellikleri şunlardır;

- Askeri bir teşkilatlanma modeline sahiptir.
- Dinsel yönünden çok ekonomik yönü ağır basar.
- Sosyal ve toplumsal dayanışmaya hedefler.
- Yardıma muhtaç kadınları barınma ihtiyacını karşılar.
- Genç kızları evlendirerek aile kurumunu güçlendirir.
- Esnaf örgütlenme yapısı vardır.
- El sanatları ve dokumacılık sektörünün öncülerindedir.
- İlk kadın kooperatif hareketidir.
- İlk sosyal dayanışma hareketi örnekleridir.
- Demokratik konsey ve şura geleneğini benimserler (Bayram, bt).

3. Ortaçağ Avrupa'sında ve Anadolu'da Kadın Organizasyonlarının Tarih-sel Gelişimi ve Bacıyan-ı Rum Derneğinden, Begin Kadınlar Cemiyetine Kadın Hareketi

Avrupa Haçlı seferleri sırasında Anadolu ve Orta doğu ülkeleri ile sıkı bir ilişim ve etkileşime giren Bacıyan-ı Rum Derneği, uygulamaları ve ahiliğın etkileri ile Avrupa'da Tasavvufi bir felsefe olarak uygulanmıştır. Kendilerini Begin hareketi olarak ifade eden kadın hacı grubu, bu ahilik modellemesini ekonomik yönlerden soyutlayarak sadece dinsel bir modelleme olarak uygulamışlardır (Wikipedi, bt).

Ortaçağda kadınlar Avrupa'da emek sınıfının dışında bir köle veya sosyal hakları olmayan bireyler olarak görülüyordu. Engizisyon mahkemelerinde cadılık suçlaması ile korkutulan kadınlar toplumsal hayattan soyutlanarak yaşıyorlardı. Bu yüzden Ortaçağ skolastik düşünce yapısı, kadın hareketlerinin gelişimini engellemiş ve ahilik ilkelerinin Avrupa'da yayılmasını ciddi sekteye uğratmıştır. Bunda Moğol istilası ile Bacıyan-ı Rum Derneği çalışmalarının zarar görmesi gelişim sürecini etkilemiştir.

Bir ulusun uygarlık ölçüsü kadına verdiği önemden ve kadının toplum içindeki organizasyonundaki etkinliğiyle ölçülür (Bozyiğit, 2008). Rönesans öncesi Avrupa'da kadın değersiz bir birey olarak görülürdü. Kadının ekonomik hayata katılmaz ve sosyal hayattan dışlanırdı. Kadın üretim faaliyetlerine katılmaz kültürel anlamda çağdaşlarına göre daha geri planda kalırdı. Bu bağlamda Begin hareketinin özellikleri şöyle sıralanabilir;

- Dinsel bir harekettir.
- Ekonomik bir amacı yoktur.
- Kadınları dar bir manada tanımlar.
- Sosyal dayanışma amacı yoktur.
- Kitlesele bir hareket değildir,
- Askeri bir modellemesi yoktur.
- Kültürel ve aile yapısını desteklemez.
- Kültürel yönü zayıftır.

Anadolu kadını ise feodal toplumdaki endüstriyel topluma geçiş süresince ortaçağda Avrupa'daki çağdaşlarına göre daha bir üretime ve sosyal hayata daha etkin katılırlardı (Erken, 2002). Kadınlar anaerkil bir aile hayatına sahip Türk aile yapısında kadın yönetimde, ekonomide, sosyal ve kültürel anlamda kocası ile eşit haklara sahipti. Ağır bozkır şartları görev dağılımını mecbur bırakıyordu. Göç, savaşlar ekonomik hayatta kadının önemini artmasına neden olan sosyal faktörler olarak kabul edilmekteydi.

4. Yakınçağda Avrupa'da ve Türkiye'de Kadın Hareketi ve Sosyal Dayanışma modellemelerinde Ahilik felsefesinin izleri

Skolastik düşünce yapısı ve Hristiyanlık felsefesinin Avrupa'da güç kaybetmesi ile Rönesans ve Aydınlanma felsefesi Avrupa sosyal hareketlerinde ağırlığını artırmıştır.

Bu düşünce yapısı ahilik felsefesi ve loca sistemini yeniden organize ederek sanayi ihtilalini ve yeni kolonyal ticaret hareketini başlatmış, yeni bir sınıfı ortaya çıkarmıştır.

Esnaf ve küçük sanatkarların organizasyonlarında ahilik sisteminin derin etkileri vardır. Aynı ahlaki idealler ve normlar, Avrupa esnaf hareketinin temelini oluşturmuştur. Ama bu gelişim kadın hareketlerinde beklenen sosyal değişimi sağlayamamıştır. Dolayısıyla oy hakkı bile olmayan bir sınıf, ekonomide söz sahibi de olamamıştır. Bu yüzden kadın hareketi ve kooperatif hareketleri ancak ikinci dünya savaşından sonra beklenen atılımı yapmıştır.

Anadolu'da ise Moğol istilası, Anadolu kültür ve felsefesinin gelişimini sekteye uğratmıştır. Ahilik ve Bacıyan-ı Rum dernekleri zamanla gücünü kaybetmiş ve toplum yapısında önemi azalmıştır. Fakat yine de Alevi ve Türkmen aşiretlerinde bu felsefe ve normlar yaşatılmaya çalışılmıştır (Erken, 2002).

Bu istila sonucu dernek, faaliyetlerine son verdikten sonra Avrupa'da bu ilkeleri benimseyen sosyal dayanışma modelleri ve kooperatifler Avrupa'da etkinliğini artırmışlardır. Bunun sonucunda Avrupa da çok sayıda yeni nesil kooperatifler ve kadın kooperatifleri ekonomide güçlü konumuna sahip olmuşlardır (Anonim, 2005).

Sosyal dayanışma modellerinin beşığı olan Anadolu'muz bu modellemeleri Avrupa'dan ülkemize uygulamaya çalışmıştır. Ahilik ışığı olmadan ülkemizde uygulanmak istenen bu modeller başarılı olmamıştır. Atatürk'ün dediği gibi "Birleşiniz, birleşmekte fayda vardır" ilkesi ülkemizde yeteri kadar benimsenmemiştir. Anayasa'da desteklenmesi zorunlu olan kooperatifçilik gereken ilgiyi halkımızdan görmemiştir.

5. Dünyada ve Türkiye'de Yeni Nesil Kadın Kooperatifçiliğinde Ahilik Felsefesinin Yansımaları

İkinci dünya savaşı sonrası Avrupa da sosyal kooperatifçilik ve kadın kooperatifçilik hareketleri ciddi bir ilerleme göstermiştir. Esnaf ve loca sistemi yeniden tanımlanmış ve meslek etik kuralları tüm dünyada geçerli kural ve normlar olarak kabul edilmiştir.

Ahiliğin sosyal dayanışma modelleri ve vakıf modelindeki öncü rolü günümüzde Avrupa sosyal demokrasi ve vakıf ve gönüllü kuruluşların temel misyonunu oluşturmuştur (Akın, 2004).

Kıta Avrupa'sında yeni nesil kooperatifçilik akımları İngiltere ve İskandinav ülkeleri eksenli olarak gelişmiştir. Bu modelleme Bacıyan-ı Rum Derneği teşkilatlanma modeli uygulamaları olan halıcılık, kilimcilik, vb sektörlere yayılmasını sağlamışlardır. Ve kadınları mesleki anlamda eğiterek bu modelinin tüm dünyada gelişmesini sağlamıştır.

Bu kooperatifçilik hareketi kadına şiddeti engellemeyi, kadının ekonomik hayata geçiş sürecinde üretim ve ticarete etkin bir rol üstlenmesini hedeflemektedir.

Türkiye'de ise, belediyeler aracılığı ile son yıllarda yeniden artan, kadınlara yönelik beceri kursları Bacıyan-ı Rum derneğinin ekonomik anlamda izleri olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan kadın sığınma evleri, yaşlılar için bakım merkezleri Bacıyan-ı Rum Derneği felsefesinin sosyal hayatta yansması olarak kabul edebiliriz.

Sonuç

Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde Türkler, Orta Asya'da yaşadıkları felsefeyi, kültürü, ekonomik ve sosyal normları Anadolu'ya taşıyarak büyük bir medeniyetin temellerini oluşturmuşlardır. Bu felsefe ayrıca, Avrupa Aydınlanma ve Rönesans felsefesinin temelini oluşturmuştur. Kadını, erkeği ile eşit şartlarda görmüş, birliğin ve dayanışmanın örnek ekonomik ve sosyal modellemelerini oluşturmuştur. Bu normlar daha sonra ahilik olarak adlandırılmış, esnaf ve lonca sistemleri ve kooperatif, imece, çıraklık eğitim modellemeleri ile sanayi devriminin örgütlenme yapısını etkilemiştir.

Orta Asya kadınları yönetimde, ekonomik ve siyasal hayatta belirgin bir rol üstlenmiştir. Anadolu'ya gelen Türkmen aşiretleri yerleşik hayata geçişte anaer-

kil aile yapısı özelliklerini topluma yansıtılmışlardır. Yerleşik kültürü benimsetme çabaları yazılı olmayan normların ihtiyacını doğurmuştur. Ahilik yaşam felsefesi bu şartlarda Anadolu'da ortaya çıkmıştır. Çağdaşlarına göre daha serbest bir hayat yaşayan Anadolu kadını demokratik haklarını onlara göre daha serbest yaşamıştır.

Ancak Moğol istilası, Anadolu'nun kadın gelişim hareketini sekteye uğratmıştır. Haçlı seferleri ile Avrupa'daki skolastik düşünce ile etkileşen Anadolu, bu felsefi akımdan etkilenmiştir. Yerleşik hayata geçen Anadolu kadını, ekonomik ve kültürel hayatta söz hakkını kaybetmiş, toplum ataerkil yapıya dönüşmüştür.

Bacıyan-ı Rum Derneğinin toplumda etkinliğinin olmaması Anadolu'da kadınların sıkıntılı bir dönem geçirmesine neden olmuştur. Ancak günümüzde Ahilik felsefesi, Alevi Bektaşî düşüncesinde, esnaflık törenlerinde, Ahi ve çırak törenlerinde yaşamaktadır. Günümüzde Baciyani Rum (Kadın Ahiler) derneği, kadın sığınma dernekleri, çıraklık eğitim merkezi, biçki dikiş kursları ile kendini göstermektedir.

Birliğin, dayanışmanın en güzel örneği, kadın kooperatifçiliğinin ilk uygulaması olan Baciyani Rum hareketi, kadınların sosyal hayatta ve ekonomik özgürleşme sürecinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu yüzden kadınların ekonomik hayatta etkinliğini artırmak için yegane bir yol olarak kabul edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Anonim, (2012). *Anadolu'da Ahi Teşkilatları Ve Ekonomik Anlamda Türk Ağırlığı*, (16.08.2012).
<http://www.yesilcivril.com/index.php/mehmet-ali-bg-yazarlar/1118-anadoluda-ahi-teat>.
- _____, (2008). *Bacıyan-ı Rum Teşkilatı*, 25.07.2012 <http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=136213>.
- _____, (2005). *Ahilik Kültürü Haftası*, İstanbul Esnaf Odası Yayınları.
- _____, (bt). *Ahilik*, 28.07.2012, www.dunyadinleri.com/ahilik.html.
- _____, (bt). *Ahilik*, 12.08.2012 <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ahilik>.
- Bayram, M. (1991). *Selçuklular Zamanında Konya'da Dini ve Fikri Hareketler*, Konya: NKM Yayınları.
- _____. (bt). *Türkiye Selçukluları döneminde bilimsel ortam ve Ahiliğin doğuşuna etkileri*, 23.07.2012, www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s10/bayram.pdf.

- Bozyiğit, Y. (2008). Simav ve Ahilik, *Simav Esnaf ve Sanatkarlar Derneği*, Simav.
- Demir, G. (2006). *Ahilik ve Demokrasi*, Ankara: Dem Yayınları.
- Erkan, V. (2002). *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, Berikan Yayınları.
- Köksal, M.F. (2006). *Abi Evran ve Ahilik*, Kırşehir Valiliği Yayın.
- Marşap, A. (2004). *Abi Evran-ı Velî ve Evrensel İş Etiğinde Gelişmeler: Çağdaş İş Yaşamında Etik Yaklaşımlar*, I. Ahilik Sempozyumu, 12-13 Ekim, Gazi Üniversitesi, Kırşehir: AHAD.
- Öztürk, N. (bt). *Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisinde Çalışma hayatı ve Ahlaki Açısından Değerlendirilmesi*, 02.08.2012
<http://sbe.dumlupinar.edu.tr/7/43.pdf>
- Say, Y. (2010). *Türk İslam Geleneğinde Ahilik ve Ahiler*, Esk.Esnaf ve Sanatkarlar Odası, Eskişehir: Odunpazarı Bel. 01/09/2010.
- Şeker, M. (1999). *Ahilik İlkeleri*, (01.07.2012)
<http://yenisafak.com.tr/arsiv/1999/agustos/09/yazarlar/mseker>.
- Turan, K. (1996). *Ahilikten Günümüze Meslek Etiğinin Gelişimi*, İstanbul: Orhan Ofset.

AHİLİK İLE İLGİLİ VAKFİYELERİN TAHLİLİ VE SOSYAL HAYATIMIZDAKİ YERİ

ANALYSIS OF THE CHARTER OF
WAQFSABOUT AKHISM AND THEIR
IMPORTENT IN OUR SOCIAL LIFE

Yrd. Doç. Dr. Hasan KARAKÖSE

Ahi Evran Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Ahîlik ile ilgili belgeleri fütüüvetnâmeler, şecerênâmeler, beratlar ve vakfiyeler olmak üzere dört grupta toplarız. Bu belgelerde; a) ahîliğin temel esaslarını, b) ahî zümreleri ve onların yollarını, c) ahîliğin erkânını, d) ahîlerin uymak zorunda oldukları gelenek ve âdâbları, e) sanatı ve sanatkârlığın insanlık için bulunması gereken ortak özelliklerini görürüz. Bu anlamda asırlarca varlığını devam ettiren ahîlik, aslında insanlık için var olması gereken bir takım ortak nitelikleri, temel unsurları ortaya koyan, din ve inanç ayrımı gözetmeyen önemli değerlerdir.

Bu bildiride sadece ahîlikle ilgili vakfiyeler üzerinde durulacak, fütüüvetnâmeler, şecerênâmeler, beratların tahlil ve incelenmesi yapılmayacaktır. Bu sempozyum bildirisinde iki vakfiyenin tahlili yapılacaktır. Birincisi 2 Zilkâde 1321 (M.20.01.1904) tarihli olup, diğeri ise H. 648 (M.Haziran1250) tarihini taşıyan Muhammed Çelebi b. Mesud vakfiyesidir. Bu iki vakfiyenin tahlili bunların toplum hayatına katkıları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahîlik, vakfiye, vakıf, sosyal hayat, ahî zümreleri.

ABSTRACT

We can gather documents concernet with Ahîlik (Akhism) in four groups. These are a) futuuvvetnâmeler (conqest documents), b) şecerênâmeler (genealogies), c) beratlar (titles of privilege) and d) vakfiyeler (charters of a waqf) In these documents, we view some common properties that must be for Akhism. These properties: a) principles of the Akhism, b) Akhism groups and their ways, c) Akhism rules, d) traditionals and costums in Akism that everyon has to conform, e) Common prenciplies that must be for arts and artists. In this contex, Akhism ,which it is keep its existence, is very important values that have some common caracters for humanity.

In this symposium paper, we only investigate Vakfiyes (foundations) about Akhism, But we are not investigatea futuuvvetnâmeler (conqest documents) , b) şecerênâmeler (genealogies), c) beratlar (titles of privilege) and d) vakfiyeler (charters of a waqf). In this paper, the son of Seyyid Huseyin from Kırşehir, dated 2 Zilkâde 1321 (M.20.01.1904) and son of the Mesud, Muhammed Celebi, December, dated H. 648 (M.Haziran1250) foundations and effectives are investigeted and their contributions to socities lifes.

Key Words: Akhism, wakfs, foundations, social life in Akhism, Akhism groups.

Kırşehir valiliği tarafından 2008 tarihinde “Kırşehir Müzesindeki Ahilik Belgeleri, Ahi Şecerenâmeleri, Beratlar, Vakfiyeler,” isimli kitap yayınlanmıştır. Bu kitabın 155. sayfasındaki vakfiye 2 Zilkâde 1321(1904) tarihlidir. Diğer vakfiye ise yine yukarıda belirtilen eserin 165. sayfasında H. 676(1277) tarihini taşımaktadır¹.

Kültür tarihimizde devlet makamlarına ve makamlarda görev yapanlara lakablar vermek, bir gelenektir. “Dîvân-ı Hümâyun, sadr-ı âzâm” makam ünvanlarında olduğu gibi. Kadılıklarda kayıt altına alınacak ve resmiyet kazanacak vakfiye belgelerinde ise sadece “vakıf” kelimesi kullanılmamış, yukarıdaki ünvanlarda olduğu gibi “vakf-ı şerif” tarzında ifade edilmiştir. Kâmus-ı Türkî’de “şerif” kelimesinin a) “şeref sahibi, mübarek, mukaddes, anlamlarına geldiği belirtilir. Hatt-ı şerif, camiî şerif, tefsir-i şerif, Şâm-ı şerif gibi. b) soyunda şerâfet bulunan, asil, necib anlamına gelmektedir ki çoğulu eşraf demektir. Bu kelime özellikle Osmanlılar zamanında çok kullanılırdı. c) ayrıca soyu Hz. peygamber’in soyuna varanlar için bu lakab kullanılır. Nitekim Peygamberimiz’in torunu Hz. Hasan’ın soyundan gelenlere şerif denilmektedir². d) ayrıca eşraf-ı memleket terkibi şeklinde görmekteyiz ki bu anlam daha çok o memleketin ileri gelenleri için kullanılmaktadır³.

İslam toplumlarında iki gruba ihtiyaç vardır. Birincisi, toplumu ve siyasî idareyi korumakla görevli olan yüksek devlet görevlileri, ikincisi ise hizmetlerini yapabilmeleri için birincilere gerekli serveti elde etmeye mecbur olanların meydana getirdikleri gruptur. Bu fikir Kur’an-ı Kerim’de zaten vardır⁴. Buna göre İslam inancında gruplaşmak sosyal bir zorunluluktur. Bununla birlikte bu dinin bazı prensiplerinin tatbiki sayesinde toplum grupları arasında eşitsizlikler en aza indirilebilir⁵.

Vakfiyeleri tarihî açıdan incelediğimizde bizim için çok önemli olan sonuçlara ulaşırız. Çünkü bunlar yazıldıkları tarihlerde, o milletin hayat ve kültürüne ait önemli bilgiler sunmaktadırlar. Ayrıca vakfiyeler, milletin iktisadî ve sosyal yaşayışında önemli rol oynamış olan vakıf müesseselerinin nasıl çalıştıklarını, bunların nasıl idare edildiklerini, kimlerin vakıf gelirlerinden faydalandıklarını öğrenmemize yardımcı olurlar. Bunlardan geniş hacimli defter gibi olanlar ol-

¹ Köksal, Fatih, Karaköse, Hasan, v.d, Kırşehir Müzesindeki Ahilik Belgeleri, Ahî Şecerenâmeleri, Beratlar, Vakfiyeler, Kırşehir Valiliği Yay. Kırşehir, 2008, s.155 ve 165

² Kazıcı, Ziya, İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi, MÜİF.Yay. İst. 2006, s.257

³ Şemseddin Sami, Kâmus-ı Türkî (1317), Çağrı Yay. İst. S. 777

⁴ “Sizi yeryüzününün halifeleri kılan, size verdiği (nimetler) hususunda siz denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O’dur”. (6/165)

⁵ Yediyıldız, Bahaeddin, XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi, Bir Sosyal Tarih İncelemesi, TTK. Ank. 2003, s.153

duğu gibi kısa ve tek sayfa olanlar da vardır. Rulo şeklinde uzun ve kalın varaklar halinde olanlar da bulunmaktadır⁶.

İslam tarihinde ilk vakfiyenin Hz. Ömer tarafından yazıldığı söylenmekle birlikte, bunun Hz. peygamber devrinde mi yoksa Hz. Ömer'in zamanında mı olduğuna dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Büyük bir ihtimalle bunun Hz. Ömer'in kendi hilafeti zamanında olması gerekir görüşü ağırlık kazanmaktadır⁷.

Vakıf kurucularının inancına göre ahiret arzularını tatmin etmenin en iyi yolu vakıf yapmaktan geçmektedir. Bu tespitte dikkat çeken husus vakıfların bu fikri ispat etmek için sadece iyilikten, sadakadan ve diğer şeylerden bahseden ayet ve hadisleri delil olarak kullanmış olmasıdır. İslam'da bu arzuları tatmin etmek için başka filler de vardır. Ancak vakıf kurucularının vakfı bu iş için en iyi vasıta olarak kabul etmeleri bazı sebeplere dayanmaktadır. Her şeyden önce vakıf kurucusuna mutluluk vermektedir. Ayrıca vakıftan istifade eden sayısız kişi bu iyilik severe karşı kendilerini minnettar hissedeceklerdir. O halde vakıf, halkın şükranını ve şehadetini kazanma vasıtasıdır. Bu arzuların dışında vakıf, toplum üyelerinin başka arzuları için de vasıtaadır. Bunlar arasında devlet müsâderesine karşı mallarını koruma arzusu, kendi neslinden gelen kişilerce parçalanmamış, her türlü tehlikeden emin bir miras bırakma arzusu, ölümden sonra bu dünyada ismen yaşamak arzusu bunlardan bazısıdır. Kişilere bu arzularını tatmin etme imkanını Ebu Yusuf tarafından tanzim edilen prensipler vermektedir. "Ebu Yusuf'un vakıflara tam bir serbestlik bahşeden geniş esasları, İslam cemiyeti için faydalı sonuçlar vermiştir. Çünkü vakıf kurucusu arzusuna göre tespit ettiği şartlar sayesinde maddî ve manevî, dünyevî ve uhrevî bir çok gayeleri hep birden elde etmeye vasıta olmaktadır. Yaptığı eserle hem halk arasında iyi bir ad kazanıyor siyasî ve sosyal konumunu sağlamlaştırıyor hem de ahiretini kurtarmaya vesile oluyor. Bundan başka bu müessesenin daimî masraflarını karşılamak üzere bıraktığı servetin bir kısmını kendisine veya ailesine yahut da diğer yakınlarına (adamlarına) bırakmak suretiyle kendisine veya çocuklarına her türlü tehlikeden mesela zabt ve müsâdereden, parçalanıp satılmaktan, israf edilmekten korunmuş bir sermaye vücuda getirmiş oluyordu. Kısaca vakıf bazı hedeflere ulaşma arzusunu sağlıyor, mümin bir insanın sıkıntısını hafifletiyor ve onlara psikolojik bir emniyet kazandırıyor⁸.

- 1) Konumuz olan vakfiyeler, sûreti mahkeme-i şer'iyeye sicilinin 97. sayfasına 100 sıra numaralı olarak kaydedilmiştir. Kaydedilen bu sayfaya şerh konulmuş ve mühürlenmiş olup, tarihi 2 Zilkade 1321 (M.20.01.1904), diğeri ise H.648/M.1250'dir⁹. Kur'an-ı Kerim'de anlaşmaların ve sözleşmelerin gerek

⁶ Kazıcı, Ziya, a.g.e, s.274

⁷ Kazıcı, Ziya, a.g.e, s.275

⁸ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.e, s.41

⁹ Kırşehir Müzesi'nden , s.155

yerleşik hayatta gerekse seferde yani yolculuk durumlarında yazılması emredilmektedir¹⁰. Bu emir doğrultusunda olması gerekir ki, Müslümanlar daha Hz. Peygamber döneminden itibaren vakıf şartlarını kayıt altına almışlardır. Hatta gerekli gördüklerinde kağıdın dışında taş, deri gibi yazıya elverişli bulunan malzemeler üzerine yazarak, günümüze kadar gelmesini sağlamışlardır. Eğer vakfın konusu bir bina ise bazen vakfiyenin özetini binanın duvarlarından uygun olan bir yere bile yazmışlardır.

- 2) Vakfiye metninde geçen “Bu vakfı şerîfin metni ve anlamı belirlendi, uygun bulundu. Ve (vakfiye hakkında) güzel bir içeriği olduğunu mutâbık kalındı. Bunları fakir, şâni yüce es-Seyyid Lütfullah kabul ettim ve imzaladım Allah onu affetsin”¹¹. cümlesi bize bir vakfiyenin mahkeme-i şer’iyyede kabul edilmeden önce şahidler huzurunda gözden geçirildiğini, metni ve anlamı hem şerîfata (İslam dîni) hem de günün şartlarına uygun bulununca bölümlerinin kayıt altına alınması hususunda mutâbakata varıldığını göstermektedir Mahkemede görev yapan kadının ismi ile şahitlerin isimleri vakfiyenin hem baş tarafına hem de son taraflarına yazılırdı. Kadı ve hazır bulunanların isimlerinin baş tarafta yazılması adeta bir komisyon oluşturulmuş intibâkı vermektedir. Oluşturulan heyetin isimleri vakfiyenin sonunda şahidler listesi olarak ayrıca belirtilmektedir. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, özellikle ilk defa Hz. Ömer zamanında kurumsallaşan kadılık sisteminde, kadınların görevlerinden birisi de vakıf kayıtlarını kayıt altına almaktı. Osmanlı’nın son dönemlerine kadar kadınların görevlerinden birisi de bu olmuştur. Vakıfların kontrolü prensip olarak devlete düşen bir kamu görevi idi. Devlet otoritesi devletin her tarafında adli-idari bölgelerinde, devletin temsilcileri olan kadınlar tarafından yürütülmekteydi¹². Kadı idarî, malî, siyasî ve kültürel bütün müessese ve teşkilatların baş denetçisi idi. Vakıf hem siyasî hem iktisadî ve kültürel cephelere sahip müesseselerden biri olduğundan, doğrudan doğruya kadı’nın gözetim ve denetiminde bulunması normaldi. Kadı mütevellînin yönetimi üzerinde sürekli ve mutlak bir denetim icrâ ediyor, hesapların tetkikini isteyebiliyor, gelirlerin vakıf tarafından öngörülmüş gayeye uygun olarak harcanıp harcanmadığını araştırabiliyordu¹³. Uzun vadeli kiralama, ödünç alma, dava açma veya savunma hazırlama vs. gibi vakıflarla ilgili önemli işleri karara bağlıyordu. Bizzat

¹⁰ Kur’an-ı Kerim, I/283

¹¹ Kırşehir Müzesi’nden, a.g.e, s.155

¹² Atar, Fahreddin, “Kadı”, c. XXIV, DİB. Yay.İst. 2001, s.68

¹³ Ortaylı, İlber, “Osmanlı Devletinde Kadı”, c.XXIV, DİB. Yay. İst. 2001, s.72

vakfın kendisi tehlikeye düştüğünde, vakfiye şartlarına zıt tedbirler alma hakkına sahipti¹⁴.

- 3) Vakfiyelerde bir takım Kur'an-ı Kerim ayetlerine dayandığı açık olan Allah'ı met-heden Allah'ın sıfatlarından bazıları yer almaktadır. Bunları şöyle ifade edebiliriz:

Yüce olan Allah'a hamdolsun, O gerçekten verdiği sözü bozmaktan ve yokluktan uzaktır, O her şeyden üstün ve büyüklük sahibidir. O yücelik ve kerem sıfatlarına sahiptir. Şânının yüceliği ve ululuğu ezelden beri devam eder, eksilme veya yok olma olmaz. Hayatın sırlarını, kara ve denizlerin sırlarını uygun bulan O'dur. Büyüklük ve ihsân ile dualara icâbet eder. (affetmesi ve bağışlaması ile pek çok kötülüklerden insanı temizler. Allah kendi mülkünde dilediği kullarına hükümdarlık (saltanat) ve-rendir. Allah semâ ve yer yüzünde kullarının rızıklarını dilediği gibi takdir edendir. Üstünlük ve galibiyet, ululuk, şükür ve övgü yalnız Allah'a mahsustur¹⁵.

- 4) Allahın sıfatlarının bir kısmı sıralanarak medh ve senâ edilmektedir. senele-rin aylarını bize veren Allah'a hamdolsun. (O Allah bizi) alemde pek çok şeye faziletli kılmıştır. Ve kullarının rızığını belirli bir güne (kıyamete) ka-dar bâkî (bitmeyen) yaratmıştır. Rızıktan faydalanma vakt-i yakîne (kıya-mete) kadar kesilmeyecektir. O Allah müşriklerin zannettiklerinden uzak olduğu gibi mülhidlerin (inançsızların) ve zamanın münâfıklarının ku-runtusundan uzaktır. (Allah Müslüman topluluklara göre bize(daha çok) verdi ve Müslümanlar için Allah bizi bir topluluğa karşı güçlü eyledi¹⁶.

- 5)Allah'ı ögen sıfatlardan sonra Hz. Peygamber'e salat ve selam gönderilerek şöyle denilmektedir "Salat ve selam içeceği soğuk olan kevserin sahibi Hz. Muhammed üzerine olsun. O peygamber en hayırlı konuşmaya sahip olduğu gibi, şimdiye kadar da konuşulanların en güzelini söylemiş-tir".(O (Peygamber) en güzel yaratılış ve en güzel vasıflara sahiptir. Ay-rılma ve kavuşma gününde (kıyamet günü) O'na şefaaf etme hakkı ve-rilmiştir. Salat ve selam Peygamber (SAV) üzerine ve gökteki yıldızlar gibi en güzel hal ile donatılmış ashabına olsun¹⁷. Hz. Peygamber'e Salat ve dua bütün peygamberlerin efendisi olan Hz. Muhammed'e olsun. O'nu kitabı Kur'an-ı Kerim'inde, "şüphesiz sen peygamberlerdensin" diye öğdü. O'nu meleklerin ve nebîlerin ahlâkı ile olgunlaştırdı, kemâle erdir-di. O'nu "Nûn, Kalem'e ve (kalem tutanların) yazdıklarına and olsun ki Rabbinin nimeti sayesinde mecnun değilsin"¹⁸"Ve sen elbette yüce bir

¹⁴ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.e, s.187

¹⁵ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e, s.157

¹⁶ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e, s.157

¹⁷ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e, s.157

¹⁸ Kur'an-ı Kerim, Kalem suresi (68) 1-2

ahlak üzeresin”¹⁹ Allah Peygamberini Tâ. Sîn. Mîm diye başlayan Şuara suresi ile tasdik etti²⁰. O’nun vücudunu şahitlerden ve en şerefilerden eyledi. ‘Onun ruhunu/zâtını melekût alemine önce ulaşanlardan eyledi. Ondan zorbalığı aldı ve şahidlerin bulunduğu yer eyledi. rûhâniyet alemindeki zâtının sırlarını idrakten uzak eyledi. Allah habîbinin kemâlini/büyüklüğünü bilir. O va’deinde sadıktır ve emindir²¹.

- 6) Hz. Peygamber’in arkadaşları olan sahabe için de “Onlar (ashab) herhangi bir soru ve cevap ile karşılaştıklarında en güzel bir karşılığa bulunurlardı. Onlar hakkı inkar etmezler ve tartışmaya girmezler. Onlar dünya şerefine ve malına itibar etmezler. Onlar sırât-ı müstakîm (hakikat yolu) ve sözün en güzelini söylemeye tâbidirler. Onlar bedenleri ve hakikati(yaşanacak hayatı) düzeltmektedirler. Sanki onlar din semasının hilali ve bedridirler. Allah onları aziz ve üstün kılmıştır ve samimî kullarını başarıya ulaştırır. İçten ve samîmi olarak O’ndan isteyene nimetlerini verir²². Sahabeye dualar edilmekte ve onlar öğülmektedir. Selam ve dua yakınları ve temiz berrak yıldızlar gibi olan arkadaşlarına olsun. O arkadaşları (sahabeler) ilim semâsının müctehidleridir/bilginleridir ve zulmet karanlığı içinden kurtarma gayreti içinde olanlardır. Ariflerin sığınağıdır, alemde amel edenleri uyanlardır. Dua hayır için çalışanlara olsun²³.

İslam öğretisinde iyi bir Müslüman’ın en iyi arzusu her şeyden önce Allah’ın rızasını kazanmaktır. Çünkü Müslüman bütün varlığını Allah’a borçlu olduğundan ve bütün dünyada geçici olan bu varlığın ölümden sonra diğer dünyada devam edeceğine ve orada Allah’ın her insanı amellerine göre yargıladıktan sonra ebedî olarak yaşanacak cennete veya cehenneme koyacağına inanmaktadır. Allah’ın rızasını elde etmek arzusu, cennet nimetlerini kazanma ve cehennem azabı korkusundan dolayı sıkıntıdan kurtulma arzusu vakıf kurmanın en temel esasıdır.²⁴

- 7) Vakıf malı olarak bağışlanan gayri menkuller Ahîlik ile ilgili vakıf malı olduğundan Ahî Evran-ı Velî’de dua cümlesinin içerisine katılmakta ve şöyle devam edilmektedir. “Pirlerin pîri Nasruddîn Ahî Evran- Allah ona rahmet etsin

¹⁹ Kur’an-ı Kerim, Kalem suresi (68)-4 (Müşriklerin ilk önceleri Hz. Peygamberi deli divâne diye nitelendirmesine cevap olan bu ayette Rasûl-i Ekrem’in Allah’ın nimeti ile peygamberlik mertebesine eriştiği belirtilmekte ve zaten her türlü olgunluk alametleri kendinde zâhir olan Hz. Peygamber’e karşı bu ithamda bulunan müşriklerin yalanlılıkları yüzlerine vurulmaktadır. (BAK: Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâlî, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ank.1997, s. 563)

²⁰ Muhaliflerin Kur’an’a karşı ileri sürdükleri iddialardan biri de onun bir şair tarafından meydana getirilmiş olduğu idi. İşte Kur’an Hz. Muhammed’in irşadı ile daha önceki peygamberlerin irşadlarının özde birleştiğini ve Kur’an’ın şair eseri olmadığını isbat ederek, bu iddiayı çürütmekte ve reddetmektedir. (BAK: Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâlî, s.366)

²¹ Kırşehir Müzesi’nden, a.g.e, s.157

²² Kırşehir Müzesi’nden, a.g.e, s.159

²³ Kırşehir Müzesi’nden, a.g.e, s.159

²⁴ Yedi yıldız, Bahaeddin, a.g.e, s.38

ve günahlarını bağışlasın- şöyle dedi; “ ...dünya hilecidir, zalimdir, çabuk geçicidir, fânîdir. Dünyaya fazilet ve kerem sahibi olanlar önem vermezler. Dünyaya önem verenler ve onu isteyenler pişman olur ve doğrudan saparlar. Ahiret ise daha hayırlı ve en güzel nimetleri olandır”²⁵.

Yukarıda da görüldüğü gibi vakıf kurucuları önce dünyanın tasvirini yapmakla işe başlamaktadırlar. Onlara göre bu köhne dünya hiçlik ortasında yaşamaktır ve tamamen geçicidir. Temeli sabit, sürekli bir yer değildir. O esas hedef, hakiki gaye olamaz. Çünkü “yer yüzünde bulunan her canlı fanî ve orada bulunan her can ölümü tadıcıdır. Bununla birlikte bu alçak dünya boşuna yaratılmamıştır. Dünya kazancı öbür dünyada elde edilecek olan elverişli bir tarladır. Bunun dışında bir değere sahip değildir. Bu verimli toprağa ekilecek tohumlar bu dünyada olduğu kadar bundan sonraki dünyada da toplanabilir olmalıdır. Bunlar hayrat ve hasenat tohumlarıdır. Bu iki ıstılahtan bütün kamu tesislerini ve sosyal kuruluşları anlamak gerekir. Gerçekten mabedler, kütüphaneler, kervansaraylar, hastahaneler , çeşmeler vb. ayrıca cemiyette ihtiyaç içerisinde olanlara tahsis edilmiş her türlü sosyal yardımlar hayrat ve hasenat kavramları içinde değerlendirilmelidir²⁶.

Söz konusu tohumları ekmenin hayrat ve hasenat eserlerini gerçekleştirmenin en iyi yolu sadakadır. Sadakalar, nafile ibadetler arasında en mükemmel fiillerdir. Sadakanın en mükemmeli vakıftan ibarettir. Vakfın menfaati sınırsız ve sonsuzdur. Sahibinin ölümünden sonra da istifade edeceği bir idealdir. Sürekli ve ebedîdir, hizmeti kesiksiz, süresi sonsuzdur.. Bu dünyada Allah’ın adını hatırlatma vasıtası, ahirette ise ilahî nimetlerin elde edilmesine önemli bir sebeptir. Öyle bir iyilik ki ölümle son bulmaz²⁷.

Vakıflar başlangıçta ferdî ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması için ortaya çıkmıştır. Daha sonra toplum hayatında meydana gelen değişme ve gelişmelere uygun olarak, içinde bulunduğu toplumların sosyal ve kültürel yapısı, ekonomik imkanları oranında değişmiş ve gelişmiştir. Osmanlılarda serbest ekonomi kurallarına ve yerinden yönetim esaslarına göre faaliyet gösteren her biri ayrı hükmi şahsiyet özelliği taşıyan, toplum ve devlet hayatımızda sosyal, kültürel, ekonomik belirgin bir potansiyele sahip bir sektör haline gelmiştir²⁸. Osmanlı döneminde bir vakıf üç aşamada kurulmakta idi. Önce kurulacak vakfın fikrî tasarımı yapılıyor, Sonra gelir kaynakları belirleniyor ve en sonunda mahkemenin onayına sunuluyordu. Mahkemelerce kurulması uygun bulunan vakıfların

²⁵ Kırşehir Müzesi’nden, a.g.e, s.159

²⁶ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.e, s.11

²⁷ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.e, s.12

²⁸ Öztürk, Nazif, “Osmanlı Döneminde Vakıflar”, Türkler c. X, Yeni Türkiye Yay. Ank.2002, s.434

vakfiyeleri, mahkemede tutulan şeriyye kütük defterine yazılıyor ve orijinal nüsha vakfı kuran kişiye iade ediliyordu²⁹.

Osmanlı Devleti'nde bugünkü devlet anlayışına göre kamu hizmeti niteliği taşıyan bir çok görev vakıflar yolu ile yerine getirilmekte idi. Yollar, köprüler yapımı ve sulama çalışmaları gibi kamu işleri, hastaneler yapımı ve fakirlere yardım gibi sosyal yardımlaşma faaliyetleri eğitici ve öğreticilerin ücretleri, talebelerin bakımı medreseler ve kütüphaneler yapımını teminat altına almaya yönelik kültür faaliyetleri, camiler inşâsı gibi dini hizmetler Osmanlı Devleti'nde vakıflar yolu ile yapılıyordu. Vakıflar İslam hukukunun son derece dikkat çekici müessesesi olmaktan başka, İslam medeniyetinin diğer müesseseleri ile de sıkı münasebetleri vardır. Bu konuda sosyologlar, toplum tahlillerinde, kurumların da dikkate alınmasını ve incelenmesini önemli bulmaktadırlar. Çünkü vakıf gibi bir müessese açık bir biçimde bir toplumun soyut ve somut bütün unsurlarını örümcek ağı gibi bir birine bağladığı için aid olduğu kültür hakkındaki incelemelere bu müesseselerden başlamak yararlı olacaktır³⁰.

Bir topluma mensup üyelerin dünya anlayışı, hayat ideali ayrıca bunların insan, insanın yaratılışı, kaderi ve dünya nimetleri vs. hakkında sahip oldukları fikirler, insâni ilişkiler ve müesseseler üzerinde etkili olmaktadır³¹.

- 8) Yukarıda belirtilen düşünceler çerçevesinde ele aldığımız birinci vakfiyede, vakfedilen, bağışlanan gayri menkuller kısmına“vakfedilen, rehin olunamayan, ebedileştirilen ve yazılıp kayıt altına alınan yerler şöyledir” cümlesi ile geçilmekte ve vâkıfın (vakfedenin) bağışladığı gayri menkuller şöyle sıralanmaktadır³²:

Kırşehir kazasına bağlı Kızılca diye isimlendirilen yerin dörtte biri, yine aynı kazaya bağlı Kızılca köyü sınırında Pazar Ağıl köyünün dörtte biri, Çarık köyünün yarısı, Ludran köyünün yarısı, Kulpak köyünün yarısı, Kara Halil köyünün yarısı, Umur köyü mezrası, İncik'in yarısı, Yazı Mesir mezrasının yarısı, Koçak mezrasından Gökçeli köyünün yarısı, Kızılca köyünün yarısı, Ağca Ağıl mezrasının yarısı, Mikâil Hisarlı köyünün yarısı, Bekdüz köyünün dörtte biri, Karşan köyünün üçte biri, Arslan Tumuş (Tomuş) köyünün yarısı, Mikâil Hisar dışında Kırşehir Kazası'nda ismi geçenlerin hepsi, Hacı Bektaş kazasına bağlı Göz Ağacı ile birlikte Mucur köyünün dörtte biri, Gümüş Kümbet köyünün yarısı, Seyf Saray Köyü'nün yarısı, Bazısı diğer bazısına bitişik Yazı Konak Köyü'nün yarısı, Ahî Bozlar Köyü'nün yarısı ile onun sınırında bulunan Güllüce, Göğ Keven ile birlikte Ahî Bozlar sınırındaki Güllüce, İlmelik Köyü'nde İdris mezrası , İlmelik Köyü'nün yarısı, diğer ismi Gökçe olan Gök-

²⁹ Öztürk, Nazif, a.g.m, s. 434

³⁰ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.e, s.3-4

³¹ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.e, s.67-68

³² Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e, s.159

çe Oyak Köyü'nün yarısı, hepsinin ismi Kırşehir kazasında geçti. Kırşehir Çiftliği iki şey ile bitişiktir. Bu çiftlikte araziler, bahçeler, evler ile bir hamam ve bir de duhan bildiren yer vardır. Verilen tüm bu yerlerin sınırı ve resmi kayıtlar vilâyet yetkililerinde bulunmaktadır³³. Koçhisar kazasına bağlı Kâineti köyü, Mehmatlar diye isimlendirilen Kainti köyü ve Bâlâ Mahmut, Musâlar, Hâtun Beykâri, Natlar Hisarı, Köprücek, Büyük Güllüce, Küçük Güllüce ve Kara Oğlan, Hisar Odcu'ya giden yol, buradan dağın yüzünden Kara Senir, Küçük Burun, Seyyid Hasan Gedik'ine ve bu yoldan Büyük Dut Bilece (Dutublucu) 'ya kadar ve Emşiyeti'nin içinden Kara Kuyu ile Sıraçalı Peykârı'na kadar, Natlar Hisarı, Köprücek, Büyük Güllüce, Küçük Güllüce ve Kara Oğlan, Hisar Odcu'ya giden yol³⁴.

Yukarıda en çok vakıf gayrimenkulü olarak arazileri görmekteyiz. Üretim kaynaklarının en ehemmiyetlisi olan araziler aynı zamanda vakıf müesseselerine düzenli gelir sağlayan kaynakların ilk kategorisini oluşturmaktadır³⁵. Bu arazilerin içerisinde arsalar, bahçeler, çiftlikler, (toprağın verimliliğine göre büyüklüğü 60 ile 150 dönüm arasında değişen arazi parçalarıdır), önemli yer tutarlar³⁶.

9) Zâviye ve idarî kadro: (Zâviye binası; bulunduğu yer, mütevellî heyetinin başkanının özellikleri ve görevleri):

Ele alınan birinci vakfiyede vakıf idare binası zâviye mezarlığının yanında bulunmakta idi³⁷. Bu arada mütevellînin görevi üzerinde durmakta yarar vardır. Vakıf mütevellisinin vazifesi nedir? Kendisine emanet edilmiş vakıf mallarının her türlü tecavüze karşı bütünlüğünü korumak, bu mirası daima üretim yapacak halde bulundurmak ve onun gelirlerini kullanım amacına göre artırmaktır. Her mütevellî masrafları yönettiği vakıf tarafından karşılanan kuruluşlarda çalışan görevlileri denetlemek ve onların ücretlerini ödemek, kısaca vakfın akarları ile olduğu kadarıyla vakıf personeli ile ilgili bütün meselelerle ilgilenmektedir³⁸. Vakıf yöneticileri hizmetleri karşılığında ücret alıyorlardı. Bu ücretler bizzat kurucular tarafından belirleniyordu³⁹. Orta ölçekli vakıflar için mütevellî vakfın bütün işlerini tek başlarına yürütebiliyordu. Vakıfların büyüklüğüne göre mütevellînin bir veya daha fazla yardımcısı olabiliyordu. Bu yardımcılarının en önemlisi katip idi. Katibin görevi vakfın kayıtlarını tutmaktır⁴⁰. Normal olarak müte-

³³ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e, s. 161

³⁴ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e, s. 161

³⁵ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.e, s. 93

³⁶ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.e, s. 101

³⁷ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e, s. 161

³⁸ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.e, s. 181

³⁹ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.e, s. 182

⁴⁰ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.e, s. 184

velliler çalışmak için her hangi bir idare binasına sahip değillerdi. Evleri aynı zamanda yönettikleri vakıfların idare makamları idi⁴¹.

10) İdarî Yapı: Zâviyede şeyh ve mütevellî heyet, vakıf kurucusunun çocuklarından peşpeşe nâzırlık (idarecilik) yapan zühd sahibi (dindar) olanlar idarede olacaktırlar. Sonra bu devam etme (aynı nesilden olanların vakfı idaresi) kadında neslin kesilmesine kadar devam edecektir⁴².

Vakıf yöneticileri bizzat kurucuları tarafından belirlenmektedir. Osmanlılarda bu oran % 67 ye ulaşmıştır. Vakıfların büyük bir kısmının mütevellileri bizzat kurucularının kendileridir⁴³. Bir mütevellî öldüğü zaman bu ister kurucunun kendisi, isterse çocuklarından birisi veya üçüncü bir şahıs olsun, her halükarda çocuklarından birisi kendisine halef oluyordu. İşte bu çocuk kimdir. İslam hukukunda evlad hem kız hem erkek için geçerlidir. Fakat onların mütevellî olabilmeleri için sadece yaşları ve yetenekleri dikkate alınmaktadır. Ancak kurucunun çocukları içerisinde en ehil olanı seçmek kadının görevleri arasında yer almaktadır⁴⁴.

Türkiye Selçuklularından itibaren bakılan vakıfların büyük çoğunluğunun aile vakıflarının veya yarı aile vakıflarının oluşturduğu görülmektedir⁴⁵. (s.462)”

Vakıftan yararlananların nesillerinin sona ermesi durumunda, vakıfların gelirleri fakirlere harcanabilmektedir⁴⁶. Vakfiyedeki şartlara ve şerh hükümlere göre vakfın işlerini idare etmek üzere rayın olunan şahsa mütevellî denilmektedir. Mütevellînin vakıf üzerindeki en önemli hakkı tasarruf ve ücret talep etmesidir. Mütevellînin ücreti vâkıf veya hakim tarafından takdir edilir⁴⁷. Mütevellî yetkili olarak yaptığı tasarruflardan ve kendi ihmali ve kusuru sonucu meydana gelmeyen zâyî olan vakıf mallarından sorumlu değildir⁴⁸.

Genelde vakfın yöneticisi hayatta olduğu sürece vâkıfın kendisi, ölümünden sonra da evlad ve sonra gelen nesiller oluyordu. Kuşaktan kuşağa geçen bu yönetim biçimi aile fertlerinin vakıf müessesesine bir aile işletmesi gibi bakmalarını sağlıyordu⁴⁹.

⁴¹ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.e, s.184

⁴² Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e, s.161

⁴³ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.e, s.177

⁴⁴ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.e, s.180

⁴⁵ Yüksel, Hasan, “Türk Tolumunda Vakıf Aile İlişkisi”, Türklük, c. X, Yeni Türkiye Yay. Ank. 2002, s.462

⁴⁶ Akgündüz, Ahmet, “Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri”, Türklük, c.X, Yeni Türkiye Yay. Ank. 2002, s.450

⁴⁷ Akgündüz, Ahmet, a.g.m, c.X, s.451

⁴⁸ Akgündüz, Ahmet, a.g.m, c.X, s.452

⁴⁹ Öztürk, Nazif, a.g.m, c.X, s. 442

- 11) **Vakfiyeye göre** yapılması gereken işler ve diğer görevler şunlardır:
- a) Türbeye yakın mescidde namaz kılınır, ardından şeyh (vakfın reisi beş vakit namaz sonunda dua eder,
- b) Cuma ve Pazartesi geceleri Allah'ı zikreder, sabah namazından sonra Yasin sûresini okur ve zikirlerini yapar.
- c) Bu zikirlerde şeyh Hamid'in (Kuddise Sırruhû) evrâdını yapması gerekir.
- d) Şeyhin (yani Ahî reisinin) samimi, dindar, Allah'tan çok korkan, cömert, zaman zaman uzlete çekilen (Allah'ı anmak için insanlardan ayrılan), kanaatkâr ve güzel ahlak sahibi, Allah'a devamlı şükür ve hamd eden, şeyhlik (Ahî reisi) elbisesini devamlı giyinen, Ahî zâviyesinde devamlı oturan, vakıftan az verilen dirhemle yetinendir.
- e) Öldüğü zaman veya kötü bir davranışı ortaya çıktığında reislik başkasına devredilmesi gerektiğinde, Ahî reisliği derece bakımından en dindar ve en faziletli olan evlâda verilir ve verilmesi gerekir. Çünkü vakıf idaresine bakmanın şartlarından birisi vakfedenlerin evlâdı olmak ve kötülüğün yayılmasına çalışmayan, dindâr ve faziletli bir insan olmaktır.
- f) (Eğer) ilim tahsilinin şartlarını yerine getirmeye çalışırsa her gün bir dirhem (yevmiye) verilir.
- g) Eğer böyle yapmaz da kötülük ve fesad için çalışırsa (yevmiye bir dirhem) verilmez. Vakfın idaresi diğer evladından birisine verilir. Çünkü vakıf idaresini yürütmenin şartlarından birisi dindar/faziletli doğru görüşlü, olgun akıl ve fikre sahip evlad olmaktır.
- h) zâviyenin, kabrin, mescidin ve vakfın bütün bahçelerin ve köylerin imarına çalışmaktır. Mahsûlü toplamak ve yaratıklara rızıklarını gerçek olarak vermek, vakfın yararlanacağı işleri yapmak, vakfın işlerini ve diğer işleri yaparken hatadan kaçınmaktır. Vakıf idarecileri imkan nisbetinde misâfirlere/yolculara harcama yapmalı vakfa karşı haksızlıkta bulunmamalıdır. Vakıf şeyhi ve mütevellî heyet, belirtilen bu şartları gizleyip haksızlık yapmamalı, hak sahiplerine haklarını tam olarak vermemelidir.
- i) Onların hepsi sevap işlerle uğraşmaktadırlar veya ahiretlerini imar etmeye/güzelleştirmeye çalışmaktadırlar. Soy ve nesillerini (Allah'a hamd ve şüküre davet etmektedirler. Allahu Teâlâ gece gündüz meşâyih ve temizlerle beraberdir. Allah Teâlâ onların değerlerini ve şereflerini vakfın şartlarını gözettikleri sürece yükseltecektir,

j) Çünkü bu vakıf şeriatı uygun/ sahih olarak vakfedilmiş, vakıf malları Allah'ın rızasına uygun olarak kayıt altına alınmış olup insanların hizmetine sunulmuştur⁵⁰.

Vakıfların kurulmasında esas amaç hizmet olmakla birlikte, ilk yapılan şey üretim yapmak ve gelir temin etmektir⁵¹. Osmanlılarda bir ülkenin gelişmişlik ve refah düzeyini gösteren, eğitim, kültür, bayındırlık sağlık ve sosyal yardım hizmetlerini yerine getirme görevi, sivil toplum kuruluşlarına bırakılmıştır⁵². (s.440)

12) İkinci vakfa gelince, vakfın amacı ve genel esaslarının önceden şer'i kullara uygun olup olmadığı gözden geçirildi. Bana göre anlamı tamam olunca ve vakfın sıhhatinin şeriatı uygunluğu hakkında hüküm verildiğinde⁵³ Konumuz olan ikinci vakfiyenin vâkıfının ismi Muhammed Çelebi b. Mes'ud Çelebi, Abbâsî halifelerinden Mansur zamanında, H.622 tarihinde, "Muhammed Çelebi b. Mes'ud yaşarken ve akıl olgunluğuna erişmişken, dünyada var olan her şeyin fânî, geçici olduğunu anladı. Malını vakfetti, ebedileştirdi ve vakfını yazdırdı. Eş-şeyh Mesud Çelebi ve şeyh Muslihiddin es Sermelü Çelebi ve şeyh Emrullah Çelebi, sonra ismi geçen evladının evladı. Tarikat ve şeriat üzere yaşayan, salih amel işleyen ülemâlar üzerine geçen fetret devrinden sonra⁵⁴. Böyle yapılmakla) başkaları vakıf mallarını kendileri elde etmesinler, başkalarına bağış yapılmamasın, rehin edilmesin, ayrıca imkânı olanlardan, velîlerden, vârislerden ve bunun dışında kalanlardan hiç kimse için bu şartları değiştirme hakkı yoktur⁵⁵. Kim ki vakfı veya vakıf şartlarını değiştirme çabasına girse onun devamlı aleyhine olsun (Allah ona belalar versin), kim de (vakfın) devâmı için çalışırsa, vakfı kuranın sevâbı kadar ecir ve sevaba ulaşsın⁵⁶.

Allah vakfeden ile vakıf şartlarını gözeten kimseleri arşın gölgesinde gölgelelendirsün ve firdevs cennetine koysun. Allah her şeyden zengindir ve çok bağışlayandır. Kitabı Kur'an-ı Kerim'i insanların hayrı için indirmiştir. Allah yücedir ve tevbeleri kabul edendir. Peygamber de Allah'a sık sık tevbe edendir. H. 68 (M.1250)⁵⁷ Bu vakfiyede de malını vakfeden için dualar edilmektedir. Özellikle de mallarından vakfeden salihlerin (samimi kulların) vakıflarını kabul eylesin ki Allah o salih kullarını iki dünyada yardım edileceklerden eylesin ve Allah'ın

⁵⁰ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e,s.163

⁵¹ Öztürk, Nazif,a.g.m,s.439

⁵² Öztürk, Nazif,a.g.m,s.440

⁵³ Kırşehir Müzesi'nden,a.g.e,s.171

⁵⁴ Kırşehir Müzesi'nden,a.g.e,s.163

⁵⁵ Kırşehir Müzesi'nden,a.g.e,s.173

⁵⁶ Kırşehir Müzesi'nden,a.g.e,s.163

⁵⁷ Kırşehir Müzesi'nden,a.g.e,s.163

rahmeti acıması mazlum, mü'min ihlaslı/samîmi ve ahirette kurtulanlardan eylesin⁵⁸. Yine bu vakfiyede de mal bağışlamanın önemi hadisler ile anlatılmaktadır. Şimdi esas konuya gelince, ilim ehli insanlar dünyanın. çabuk geçici olduğunu, onun hileci, zalim olduğunu, devamlı yaşanacak bir yer olmadığını söylemektedir. Dünyanın aslında yokluk olduğundan dolayı mutluluk yeri değildir. Hayırlı olana gelince “benî âdem (insan oğlu) öldüğünde. Dünyada her şey ile bağı kesilir. Ancak hayırlı evlad bırakan, faydalı ilim bırakan ve sadaka-i câriye (insanların devamlı yararlandığı okul, cami, çeşme, bina v.s.) bırakanın amel defteri kapanmaz”⁵⁹. İnsanlar bunlardan faydalandığı sürece defterine sevap yazılır. Muhammed b. İsmail hadis kitabı olan Sahih-i Buhârî’de İbn Mesud’dan naklederek şöyle buyurmaktadır. Nebî (SAV) şöyle buyurmaktadır: “Ancak iki kişiye hased edilir. Biri Allah Teâlâ kendisine Kur’an (öğrenmesini) nasip etmiş, o da gece ve gündüz bununla meşgul olur. Diğeri Allah kendisine mal vermiş, o da bunu gece ve gündüz (Allah yolunda) harcar”⁶⁰

Vakıflar bu dünya ile Allah arasında bir bağ kurmaktadır. Hz. Peygamber, bir hadislerinde “Allah bu dünyada kendisi için bir cami yapan kişiye cennette bir ev yapar” buyurmaktadır. Buradan hareketle vakıflar, kutsal ve günlük yaşantı ile ahiret kazanımlarının birbirine girdiği hem beşerî hem de insan üstü bir nizam ortaya koymaktadır. Böyle bir zihniyete sahip olan halkın gözünde vakıflar büyük bir değer kazanacak ve şüphesiz ehemmiyetli bir yayılmaya sahne olacaktır⁶¹.

İkinci vakfiyede kadı Ahmed el-Kadı Şerefli Koçhisar Allah onu affetsin⁶², olarak geçmektedir. Katipliği de hakim Ahmet Ali el-Kırşehrî önce Allah’a hamd edip, sonra da Nebî (Hz. Peygamber) üzerine salât ve duada bulundu ve yerine getirdi.

Ayrıca fakih Aksaray kadısı Osman—ki Allah onu affetsin—Allah huzurunda (vakfın) anlam/amacının tamam olduğuna hükmetti⁶³.

13) İkinci vakfiyede malını vakfedenin ismi, Muhammed Çelebi b. Mes’ud Çelebi, Abbasî halifelerinden Mansur zamanında, H.622 tarihinde. (“Muhammed Çelebi b. Mes’ûd” yaşarken ve akıl olgunluğuna erişmişken, dünyada var olan her şeyin fânî, geçici olduğunu anladı. Malını vakfetti, ebedileştirdi ve vakfını yazdırdı. Eş-şeyh Mesud Çelebi ve şeyh Muslihiddîn es Sermelü Çelebi ve Şeyh Emrullah Çelebi, sonra ismi geçen evladının evladı tarikat ve şeriat üzere yaşayan, salih amel işleyen

⁵⁸ Kırşehir Müzesi’nden, a.g.e, s.173

⁵⁹ Hadis-i Şerif

⁶⁰ İbrahim Eken vd. Seçme Hadisler, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ank.1979, s.118

⁶¹ Yedi yıldız, Bahaeddin, a.g.e, s.58-59

⁶² Kırşehir Müzesi’nden, a.g.e, s.171

⁶³ Kırşehir Müzesi’nden, a.g.e, s.171

âlimler üzerine geçen fetret devrinden sonra aşağıda geçen mülkünü vakfetmiştir⁶⁴.

14) Başlıca vakıf malları şunlardır :

Koçhisar kazasına bağlı Kâineti köyü⁶⁵ (5991/20) Kara Mehmatlar diye isimlendirilen Kainti köyü ve Bâlâ Mahmut, Musâlar, Hâtun Beykârı, Natlar Hisarı, Köprücek, Büyük Güllüce, Küçük Güllüce ve Kara Oğlan, Hisar Odcu'ya giden yol buradan dağın yüzünden Kara Senir, Küçük Burun, Seyyid Hasan Gedigi'ne ve bu yoldan Büyük Dut Bilece (Dutubluca) 'ya kadar ve Emşiyeti'nin içinden Kara Kuyu ile Sıraçalı Peykârı'na kadar ve Ala Meşe, Kümbet, Vefa Köy ve buraya kadar belirtilen sınırların dışında kalanlar ve bunları izleyen pınarlar, kuyular, ilaçlar (tedavî yerleri?) ve diğer arazi parçaları bu hisselerle dahil edilmelidir. Dışarıda Kara Mehmatlar, Ali Mahmud, Tatlar Hisarı, Musa Mezrası ve Hatun Peykarı, bu belirtilen yerlerin hepsinin kullanımını Güllüce, Ortalı ve vakıf köy ve mezralarının elindedir. Bunların hepsi birbirine bağlı ve iç içe bulunmaktadır. Vakıf arazilerinin dışında burada başka araziler olmadığı gibi müşterek araziler de yoktur⁶⁶.

Ancak iki taraf bunun dışında kalır,(taraflardan birisi) Ebû Mehmet Hoca Abdullah Eş-Şeyh Mesud tarafından, diğeri ise Şeyh Mesud ölünce, Sultan Alâu'd-Devle onun (şeyhin) soyundan gelen Muhammed Çelebi'ye toprak verdi.⁶⁷ Muhammed Çelebi mülkünü vakf etmekle toplum yararına ebedileştirdi ve kararlaştırdı ki Muhammediyye (ve bi hurrihî) Sünen-i Ahmediyye, vakıf malını tescil ettirdi ve mütevellî heyetine teslim etti. Çelebi b. Muhammed Çelebi vakıfta bulunan için Allah'ın emrettiği gibi aynı yolu takip etti⁶⁸. Sonra şer'i heyetin huzuruna geldi. Vâkıf (malını vakfeden) Muhammed Çelebi şöyle dedi: " Ben bunu ve mütevellî heyeti benden Allah'ın emrini yerine getirmemi, babamın mütevellî heyeti de vakfiyenin verilmesini, (vakfın) hakkı olanı istedi"⁶⁹.

15) Vakıf yapmanın sıhhatinin şartları bir daha ifade edilmektedir. Çünkü şeriatın kurallarına göre vakfın sıhhatinin şartı, vakfetmeye muhalif olanları engellemek⁷⁰ onların farklı ve zararlı isteklerini önlemek ve art niyet taşıyan isteklerini yok etmektir. Vakıf hâkimi, mütevellî heyetine, Allah'ın emrini, vakfın sıhhati hakkında müctehid imamlardan cumhûrun sözlerini mütevellî heyetine bir daha hatırlattı⁷¹. Bundan sonra vakfedilen

⁶⁴ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e.s. 171

⁶⁵ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e.s. 173

⁶⁶ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e.s. 173

⁶⁷ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e.s. 173

⁶⁸ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e.s. 173

⁶⁹ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e.s. 173

⁷⁰ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e.s. 173

⁷¹ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e.s. 173

mallar başkasına satılmaz, başkasına hıbe edilmez, başkasına rehin verilmez, başkasına ödünç verilmez, başkasının malına karıştırılmaz, tâki yok olana kadar başka gayri menkuller gibi muâmeleye tâbî tutulmaz. Sonra vâkıfın (vakfedenin) şartlarına gelince⁷²,

16) Vakıf başkanı ve vakıf müteveli heyetinde bulunması gereken şartlar:

Vakıf işlerini yürütecek olan vakfın şeyhi (reisi) vakfı kuranın evladından olup dindar, dinî işlerde alim, tarikat âdâbına dikkat eden, maddî ve manevî ilimleri öğrenmeye istekli, fâsık (büyük günah işleyen), bozguncu ve hevâ ve hevesinin peşinde koşmayan⁷³ avam ve câhillerin fiil ve davranışlarını yapmayan birisi olmalıdır. Her gün yetmiş defâ Yasin Sûresi'ni okumalı, her gün bir cüz okumalı, ve bunları Rasûlüllah(SAV) ile vakfın kurucusu Muhammed Çelebi rûhuna bağışlamalıdır .Tarikat şeyhliği elbisesini giymeli tarikat kurallarını benimsemeli, müteveli heyetin çocuklarından birisi olmalı, emin yani kendisine güvenilen, dindar yani dinini yaşayan olmalıdır. Görevliler arasında ayırım yapmamalı, vakıfta ayrımcılık ve gruplaşma yapmamalı, vakfın zararına çalışmamalıdır, Hz. Peygamber'in doğumuna hürmeten Rebiülevvel ayının on ikinci gecesi fakirlere yemek yedirmeli, Şeyhlik (tarikat) şartları gereği toplayıcı / birleştirici olmalı, insanları gözetmelidir, müteveli heyeti seçmeli, iyilik ve doğrulukla heyetin hepsine yardımda bulunmalıdır. Eğer müteveli heyetten birisi gençlerin hizmetini üzerine alırsa veya (vakfı kuranın) çocuklarında şeyhlikte bulunması gereken ortak özellikler yok olursa heyetten birisinin görevi üzerine almasında) bir sakınca yoktur. Vakıfta susuzluk çekilmesi durumunda vâkıftan elde edilen hâsılât yedi kısımdır. Birincisi bu durumda (müteveli heyetin) çocuklarından dindar, salih tarikata bağlı olana (görev) verilir. Müteveli heyeti ve onun altısı (vakfın) genel işleri için, diğer altısı ise çocuklardan birisi bulunmazsa çocuklarda olduğu gibi, eğer şartlar onlar aleyhine olursa , eğer hizmet gereği gibi yerine getirilmezse, eğer vakıf işleri tanzim edilmezse ve onların ihanetleri görülürse, kadı ve vilayet kadısı yapılan haksızlığa bakmakla görevlidir⁷⁴. Fakat vakıf sahibinin onlara vasiyeti değiştirilemez, hak üzere ve yetki üzerine olunması gerekir(...) Ancak yetkili olan değiştirmeye çalışır ve yapılan değişiklik görülürse vakfiye şartlarını değiştirmek için karşılıklı görüşlerde bulunmazlarsa, onlardan hiç birisi için vakıftan faydalanma yoktur. Hakimlerden, vilayet valilerinden, kadılardan, Müslümanlardan vakıfta değişiklik veya tahrifat görülür de tamiri veya düzeltilmesi konusunda yardımlaşma görülmezse, "Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti değiştirirse , günahı onu değiştirenleredir. Şüphesiz Allah (her şeyi) işitir ve (her şeyi) bilir". Rebiülevvel, sene H. 648 / M. 1250⁷⁵.

⁷² Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e, s.173

⁷³ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e, s.173

⁷⁴ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e, s.173

⁷⁵ Kırşehir Müzesi'nden, a.g.e, s.173

Kıyası vakıfları İslam'daki yardımlaşma kavramının ve özellikle sadaka-i câriye yani sürekli sadaka kavramının en gelişmiş şekli olduğunu kabul etsek bile, İslam'da bu türlü sadakalar esas itibariyle devletin birinci derecedeki müesseseleri değil, daha çok yardımcı organlarıdır. Dolayısıyla İslamî prensiplere göre devletin iyi işlediği durumlarda mevcut imkânların yokluğu sebebi ile yerine getirilmeyen hizmetler için devlete yardım etmekte ve hangi sebeple olursa olsun devlet hizmetlerinin işlemediği durumlarda toplumun sarsılmaması için, halka karşı devletin görevlerini geçici olarak üstlenmektedir. O halde vakıfları, İslam sisteminin yardımcı bir müessesesi olarak değerlendirilebilir⁷⁶.

Vakıf sistemi İslam toplumlarında akrabalığa , hısımlığa, bölgelere, mesleklerle bağlı olarak oluşan sosyal bağları kendi aralarında tutturun bir kuvvet olmuştur. Bu vakıflarda vakfın kurucusu en yakınlarını vakıftaki görevlere tayin edebilmektedir⁷⁷.

Vakıflar ictimai yardımlaşma sahasını dar çerçeveden kurtarmış, insanlar arasında hayat şartları bakımından mevcut olan farkları mümkün mertebe kaldırmayı, zenginler ve fakirler arasında nisbi bir eşitlik kurulmasını hedef almışlardır⁷⁸.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Ahmet, “Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri”, Türkler, c.X, Yeni Türkiye Yay. Ank. 2002
- Atar, Fahreddin, “Kadı”, c.XXIV, DİB Yay. İst. 2001
- Kazıcı, Ziya, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, MÜİF.Yay. İst. 2006
- Köksal, Fatih, Karaköse, Hasan, v.d, *Kırşehir Müzesindeki Ahilik Belgeleri, Ahî Şecerenâmeleri*,
- Beratlar, *Vakfiyeler*, Kırşehir Valiliği Yay. Kırşehir, 2008
- Ortaylı, İlber, “Osmanlı Devletinde Kadı”, c.XXIV, DİB. Yay. İst. 2001
- Öztürk, Nazif, “Osmanlı Döneminde Vakıflar”, Türkler c. X, Yeni Türkiye Yay. Ank.2002
- Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türki*, Çağrı Yay. İst. 1317
- Yediyıldız, Bahaeddin, “İslam'da Vakıf” Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, c.XIV, Çağ Yay. İst.1989

⁷⁶ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.e, s.83

⁷⁷ Yediyıldız, Bahaeddin, “İslam'da Vakıf” Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, c.XIV, Çağ Yay. İst.1989

⁷⁸ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.m, c.XIV, s.55

_____, XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi, Bir Sosyal Tarih İncelemesi, TTK. Ank. 2003

Yüksel, Hasan, “Türk Toplumunda Vakıf Aile İlişkisi”, Türkler,c. X, Yeni Türkiye Yay. Ank. 2002

**ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL'İN
FETVALARINDA AHİLİKLE İLGİLİ
HUKUKİ SORUNLAR VE ÇÖZÜMLERİ**

**LEGAL PROBLEMS AND SOLUTIONS
ABOUT THE AKHI COMMUNITY IN
FATWAS OF SHAYKH AL-ISLÂM IBN KEMAL**

Yrd. Doç. Dr. Ahmet İNANIR

Gaziosmanpaşa Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Osmanlı'da şeyhülislamlık, yöneticisinden esnafına bütün toplumsal kesimlerin karşılaştıkları dini-hukuki sorunlara çözüm arandığı son mercidir. Fetva mecmuaları incelendiğinde şeyhülislam fetvalarının aile, ticaret, vakıf ve ceza hukuku gibi hayatın bütün alanlarını kapsadığı görülmektedir. İbn Kemal, şeyhülislam olduğu dönemde Osmanlı fetva makamının en etkin temsilcisidir.

Osmanlı Devleti'nde diğer alanlarda olduğu gibi ticaretle de İslam ticaret hukuku prensipleri geçerlidir. Dolayısıyla üretim ve ticaretle uğraşan ahiler sınırlı da olsa fetvalara konu olmuştur. Fetvalar genellikle sorunlu alanlar ve istisnai durumlarla ilgilidir. Yani ahilerin birbirleriyle yardım ve dayanışması değil, kavgaları fetvaya konu olmaktadır.

Ahilik araştırmaları daha çok tarih, fütüvvetname ve seyahatname kaynaklarına bağlı olarak incelenmiş, bilindiği kadarıyla fetvalar açısından henüz değerlendirilmemiştir. Bu eksikliği de dikkate alarak bu çalışma İbn Kemal'in fetvalarında ahilik olarak belirlenmiştir. Ancak bu konunun diğer şeyhülislam fetvalarıyla da zenginleştirilmesi ahilik literatürüne çok önemli katkı sağlayacaktır.

Büyük şehirlerde çeşitli gruplar halinde teşkilâtlanan ahilerin her birinin müstakil bir zaviyesi varken, küçük şehirlerde ise muhtelif meslek grupları tek bir çatı altında temsil edilmekteydiler. Bu birlikler mesleklere ait problemleri halletmekte ve devlet ile olan münasebetleri düzenlemekteydiler. Mal ve kalite kontrolü fiyat tespiti bu birliklerin aslı göreviydi.

Fetvalara yansıdığı kadarıyla ahilerin bu dönemde dini, içtimai ve iktisadi hayatın merkezinde olduğu anlaşılmaktadır. Resmi törenlerde tören geçişi esnasında protokolde en önde yürümek amacıyla kendi aralarında sosyal etkinlik mücadelesi yaptıkları görülmektedir. Çünkü protokoldeki öncelik o meslek kolunun gücünü ve itibarını yansıtmaktadır. Dolayısıyla törenlere katılan her bir Ahî meslek kolu en önde yürümek istemektedir. Müntesip oldukları meslek kuruluşunun piri adına taşıdıkları sancağı da buna gerekçe yapmaktadırlar. Örneğin Hz. Muhammed'in alemi taşıyan ekmeğçiler birliğiyle Hz. Şit'ini taşıyan cüllâh birlikleri arasında böyle bir protokol krizinin varlığı fetvalara yansımıştır.

Bu dönemde Ahilik, Anadolu'nun İslamlaşmasının yanı sıra İslam'ın gerek ticaret gerekse ictimâî hayatla ilgili emir ve tavsiyelerinin en üst seviyede yaşanmasına öncülük ettiği anlaşılmaktadır.

Bir kısım Ahilerin ideolojik ve iktisadi sebeplerin de etkisiyle Osmanlı'dan daha çok Safevî tarafına meyletmeleri fukahanın tepkisine sebep olmuştur. İbn Kemal, Ahî zaviyelerinde yapılan raks ve deveran zikirlerinin meşruiyeti konusunu gündeme taşımıştır. Devlet ise, ahî birliklerinin başına resmi ahî, şeyh ve nakib atayarak Ahilerin yerel bağımsızlıklarına son vermiş, böylece şehirlerde tüccar kapitalist bir oligarşinin kurulmasını önlemeye çalışmıştır. İbn Kemal, fetvalarıyla ahîlerin Ehl-i Sünnet çizgisinde, devletin de onlarla mücadele ederken dini-hukuki meşruiyet çerçevesinde kalmasına katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İbn Kemal, Fetva, Ahilik, Alem, Tören.

ABSTRACT

In the Ottoman Empire, Shaykh al-Islâm authority was the ultimate authority where all social segments from administrators to tradesmen sought solutions to religious-legal problems they encountered. Upon examination of fatwa papers, it is seen that shaykh al-islâm fatwas covered all fields of life from family to trade, foundation and penal code. Ibn Kemal was the most influential representative of the Ottoman fatwa authority during the period in which he served as a shaykh al-islâm.

In the Ottoman Empire, principles of Islamic law were effective in trade, as in other fields. Accordingly, the akhies engaged in production and trade subjected to fatwas, though to a limited degree. In general, fatwas were about problematic areas and exceptional cases. That is to say, not cooperation and solidarity, but conflicts of the akhies subjected to the fatwas. So far, the akhies have been studied based on historical sources, futuvvetnames (rules and regulations of Turkish-Islamic guild) and travel books. As far it is known, they have not been evaluated in terms of fatwas yet. Considering this gap in the literature, topic of this study was determined as appearance of the akhies community in fatwas of Ibn Kemal. On the other hand, enrichment of this topic with fatwas of other shaykh al-islâms will make a very important contribution to the literature about the akhies community.

Although in big cities, Akhies were organized under several lodges, various occupational groups were represented in one lodge. This unions would not only handle occupational problems but also would handle relation with the government. Main mission of this unions were quality control and price checking of the goods. It can be concluded from the periods religious fatwa, that Akhies were playing a

central role in religious, social and economic life. Various Akhies lodges would compete with each other in order to walk at forefront of the parade to gain social status during the official ceremonies. As such order in these parades would reflect occupational lodges strength and reputation. Therefore, each professional branch would want to walk in the forefront of parades. With this, they would justify carrying a flag which represents the master of their order. For example a crisis between Ekmekçiler lodge whom carries prophet Muhammed's flag and Cullah weavers lodge whom carries Hz. Şit's flag was evident in the periods fatwa.

In this period, Akhi communities played a major role not only in how Anatolia accepted Islam but also how Islamic principles and rules affected commercial and social life. While Akhies tended to side with Safavids rather than Ottomans because of ideological and economical reasons, these caused Islamic scholars to criticise them. İbn Kemal brought the legitimacy of the dancing and chanting in the akhies tekkes to the public discussion. Also the government ended the local independence of the Akhies by assigning sheiks, and Nakips. Also they tried to stop the establishment of capitalist merchants oligarchs in cities. İbn Kemal tried to limit Akhies in the Ahl all Sun-nah line and the government in the religious-legal legitimacy frame, while they are struggling with Akhies, by using his fatwas.

Key Words: İbn Kemal, Fatwa, Akhi Community, Flag, Ceremony.

Giriş

Genel anlamda toplumsal tarih ve özelde hukuk tarihi araştırmaları açısından oldukça zengin bir malzeme sunan fetvalar, Osmanlı hukukçuları tarafından önemsenmiş ve mecmualar şeklinde derlenmiştir. Bu sayede klasik fıkıh kitaplarının yanı sıra literatürel bir tür olarak ortaya çıkmıştır. Bunlar medreselerde öğretim amacıyla okutulan klasik fıkıh kitapları yanında yargılama faaliyetleri esnasında hâkimlerin yararlandığı bilgi ve yürürlük kaynağı olmuşlardır (Cin, Akgündüz, 1990, I, 143). Nitekim fetva mecmuaları incelendiğinde fetvaların ibadet dâhil hayatın bütün alanlarını kapsadığı görülmektedir. Hatta kanunnameler düzenlenirken, savaş, barış ve iç isyanlar gibi devlet ve millet hayatında önemli konularda fetvalar aranmıştır. Sosyal tarih konusu olarak ahilik de Osmanlı dönemi fetva mecmualarına çeşitli yönleriyle konu olmuştur (Düzdağ, 1998; İnanır, 2011).

Son dönemlerde yapılan sempozyum ve panellerle ahilik teşkilatıyla ilgili önemli ve zengin bir literatür oluşmuştur. Bu çalışmaların daha çok fütüvvetname ve seyahatname kaynaklı bilgilerden beslendiği anlaşılmaktadır. Biz de

tebliğimizde ahilik literatürüne daha önce çeşitli sebeplerle değinilmediğini düşündüğümüz bir başka alanda yani fetvalarda ahilik teşkilatını araştırmak ve böylece ahilik literatürüne katkıda bulunmayı amaçladık. Fetvalar çok geniş bir literatür olduğundan araştırmamızı XVI. yüzyıl Osmanlı şeyhülislamlarından İbn Kemal'in fetva mecmuasıyla sınırlandırdık. Sa'di Çelebi ve Çivizâde'nin fetvalarından da yararlandık. Tespit ettiğimiz fetvalardan hareketle bu dönem ahî teşkilatı ve buna bağlı birliklerin fetvaya konu olan hukuki sorunları tespit etmeye çalıştık. Ahî literatüründen ahilik kavram ve terimlerini tespit ederek İbn Kemal'e ait fetva mecmualarını bir de bu yönden incelemeye çalıştık.

1. İbn Kemal'in Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

İbn Kemal'in asıl adı Ahmed b. Süleyman b. Kemal'dir (İbn Kemal, Köprülü Ktp., 1599, vr. 140a; Saraç, 1995, s. 87; Uğur, 1996, s. 9). Şehzâde II. Bayezid'e lalalık yapan büyükbabası Kemal Paşa'ya nisbetle İbn Kemal, Kemalpaşazâde, Kemalpaşaoğlu (Saraç, s. 15; Uğur, 1996, s. 9) veya İbn Kemal Paşa (İbn Kemal, Çorlulu Ali Paşa, 280, vr. 1a) olarak bilinir. Ayrıca Şemseddin, Şeyhülislâm, Müftî'l-enam, Müftî's-sekaleyn (Müstakimzâde, 1978, 17; Heyet, 1334, s. 346), Muallim-i evvel, İbn Sina'yı Rûm lakablarıyla da anılır. Fakat bunlar arasında en meşhuru İbn Kemal ve Kemalpaşazâde ünvanıdır (Saraç, s. 15). İbn Kemal, 3 Zilkade 873'te (1468/1469) doğmuştur (İbn Kemal, 1991, Nşr. Turan, s. IX; Parmaksızoğlu, 1977, s. 561). Doğum yeri hakkında kaynaklarda farklı bilgiler mevcuttur. Bazı kaynaklar onun Tokatlı, (Latîfi, 1314, s.79-80; Bursalı, 1333, c.I, s. 223; Saraç, s.16), bazıları Edirneli (Müstakimzâde, s. 16; Mehmed Süreyya, 1308, c.I, s. 197) bir kısmı da Amasyalı olduğunu kaydetmektedir (Hüseyin Hüsameddin, 1327-1330, c. I, s. 220; Saraç, s. 16-17).

Babası Süleyman Çelebi 879'da (1474) II. Bayezid'in Amasya'daki şehzâdeliği esnasında muhafızlığını yapan komutanlardan biridir. Daha sonra 883'te (1478) Tokat Sancak Beyi olarak atanan Süleyman Çelebi bir müddet sonra bir kayda göre İstanbul'da, diğer bir kayda göre ise Amasya'da vefat etmiştir (Hüseyin Ayvansarâyi, 1281, c. I, s. 180-181; Parmaksızoğlu, s. 562). İbn Kemal'in annesi ise, İran'dan gelip Tokat'a yerleşen Fatih Sultan Mehmed dönemi kazas-kerlerinden Küpelioğlu Muhyiddin Efendi'nin kız kardeşidir (Mecdî Mehmed Efendi, 1989, Nşr. Özcan, c. I, s. 215). İbn Kemal'in İbrahim Çelebi isimli bir oğlu ve Safiye Hatun isimli bir kızı vardır (Hüseyin Hüsameddin, s. 440).

Amasya ulemâsından Şeyhizâde Abdi, Abdizâde Abdurrahman, Yakupzâde Bahşî Efendilerden sarf, nahiv, meânî, mantık ve fen bilimlerinden temel bilgileri tahsil etmiştir. Bu esnada Sibekzâde Ahmed, Şirvâni Ebu'l-Hayr, Kutbud-dinzâde Ahmed Cami Efendilerden Farsça öğrendi. Böylece Farsça ve Arapça konuşabilecek seviyeye geldi. Fakat daha sonra kendisine zeamet verilerek askerlik mesleğine girdi ve Edirne'ye gidip II. Bayezid'in özel birliğine katıldı (Geli-

bolulu Mustafa Âlî, 4225, vr. 229b; Saraç, s. 20-21). Bir sefer esnasında ulemânın ümerâdan daha çok itibar gördüğüne şahit olmuş ve bunun üzerine ilim tahsiline devam etmeye karar vermiştir (Mecdî Mehmed Efendi, c. I, s. 381).

İbn Kemal, Edirne'de Molla Lütü'nin derslerine devam etmiş, ardından Mustafa Kastalanî (Akhisârî, Kılıç Ali Paşa, 753, vr 306b), Muslihüddin Mehmed Efendi, Hatipzâde, Hızır Bey, Molla Yegan, Muarrifzâde Sinaüddin Yûsuf ve Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi gibi âlimlerin derslerine devam ederek tahsilini tamamlamıştır (Şerafettin Turan, 2002, c. XXV, s. 238). Molla İzzârî'den istifade etmiştir. Taşköprüzâde, İbn Kemal'in fikhî, Sinan Paşa (v. 891/1486) ve Molla Lutfi (v. 900/1494)'den aldığını kaydetmektedir (Taşköprüzâde, Esad Ef., 2311, vr. 53b).

İbn Kemal, 899'da (1493/1494) hocası Molla Kestelli'nin yanında mülazım olarak eğitime başlamıştır. İbn Kemal, 899'da (1493/1494) hocası Molla Kestelli'nin yanında mülazım olarak eğitime başlamıştır. Bir ara hâmisiz kalmış ve mülazımlıktan men edilmiş olan İbn Kemal, babasıyla beraber Amasya'ya gönderilmiştir. Burada kayınpederi ve amcazâdesi İbrahim Bey'in evinde ikamet etmiş, maddî sıkıntıya düşmüştür. Bu esnada Bahşi Efendi'nin tefsir ve hadis derslerine devam etmiştir (Saraç, s. 22).

İbn Kemal, Hadım Ali Paşa'nın 907 (1501/1502)'de Sadrazam, Müeyyedzâde'nin de Anadolu kazaskeri olmasından sonra, 908 (1502/1503)'de İstanbul'a gelmiş, Rumeli Kazaskeri Hacı Hasanzâde'den boşalan Edirne Ali Bey (Taşlık) Medresesine müderris olarak tayin edilmiştir. Ayrıca 33.000 akçe ihsan edilerek, İdris-i Bitlîsî'nin Farsça yazdığı Osmanlı tarihi gibi Türkçe bir Osmanlı tarihi yazma görevi de kendisine tevdi edilmiştir (Mecdî Mehmed Efendi, c.I, s. 382; Turan, s. 239).

Hâmisi ve baba dostu Müeyyedzade'nin Rumeli kazaskeri olmasından sonra 911 (1505/1506)'de 40 akçe ile Üsküp'teki İshak Paşa Medresesi'ne gönderildi. Burada derslerine devam ederken eserlerini kaleme almaya başladı. Seyyid Şerif Cürçânî'nin "Şerh'ul-Miftâh" adlı eserine hâşiye yazdı. Bir yıl sonra terfi ederek hâriçli medreselere geçti ve 912 (1506-1507)'de tekrar Edirne'ye dönüp ilk olarak yevmi 60 akçe ile Halebiye Medresesi'ne tayin edildi. Daha sonra Üç Şerefeli Medresesi müderrisliğine nakledildi. 914 (1508/1509)'te İstanbul'a çağrılarak Sahn-ı Seman müderrisliğine atanmıştır. Yeniçerilerin zoruyla hâmisi Müeyyedzâde'nin azledilmesi sonucu, 917 (1511/1512)'de Edirne Sultan Bayezid Medresesi müderrisliğine tayin edilerek İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır (Saraç, s. 23). Daha sonra tekrar eski görevine iade edilen -hâmisi Müeyyedzâde'nin de vasıtasıyla- 10 Recep 921 (20 Ağustos 1515)'de Edirne kadılığını verdirmiştir. Yavuz, Mısır seferine giderken 14 Şaban 922 (12 Eylül 1516) tarihinde Anadolu kazaskeri olarak tayin ederek (Feridun Bey, 1274, c. I, s. 468,

480) İbn Kemal'i de maiyetinde sefere götürmüştür. Mısır'da Beylerbeyi olarak atanan Hayır Bey'e yardımcı sıfatıyla Mısır'ın tahririnde görev almış, hatta bazı nakillere göre, Mısır kanunnâmesini de o hazırlamıştır. (Parmaksızoğlu, s. 561-566) O yıl 21 Rebülevvel 923 (13 Nisan 1517) tarihinde padişah tarafından azledilmiştir. Fakat on beş gün gibi kısa bir süre sonra 21 Rebülahir 923 (28 Nisan 1517)'de eski görevine iade edilmiştir (Feridun Bey, s. 454, 489) . Mısır seferinden döndükten sonra, 924 (1518)'te Karaman'ın tahririyle görevlendirilen İbn Kemal, ertesi yıl 925 (1519)'te kazaskerlikten kendi isteğiyle ayrılmıştır. Yavuz, İbn Kemal'in kendi arzusu üzerine 926 (1520) yılı başlarında 100 akçe yevmiye ile Edirne Dârü'l-hadisine tayin etmiş ve böylece İbn Kemal merkezden uzaklaşmıştır (Saraç, s. 24). Yavuz Sultan Selim'den sonra tahta çıkan Kanûnî Sultan Süleyman 928'de (1522), İbn Kemal'i Sultan Bayezid Medresesine müderris tayin etmiştir. Daha sonra 930'da (1524) Fatih medreselerinden birine tayin etmiş, Şaban 932'de (Mayıs 1526) de Zenbilli Ali Efendi'nin vefatı üzerine şeyhülislâmlığa getirmiştir (Mecdî Mehmed Efendi, s. 382). Bu makamdayken 2 Şevval 940 (16 Nisan 1534) tarihinde vefat etmiştir (Müstakimzâde, s. 17).

Eserleri

İbn Kemal, yetiştirdiği talebeleri ve ortaya koymuş olduğu eserleriyle XVI. yüzyılın ilk yarısındaki Osmanlı kültürünün en büyük mümessili olarak görülmektedir. Türkçe, Arapça ve Farsça olarak çok sayıda ve muhtelif konularda eserler, şerhler, hâşiyeler ve risaleler yazmıştır. Bu münasebetle birçok müellif onu, Sadeddin et-Taftazânî ve Seyyid Şerif el-Cürcânî ile mukayese etmiş, Osmanlı ulemâsı arasında ilmî kudretinden dolayı “el-muallimü'l-evvel” unvanıyla anılmıştır. Kefevî onun yüze yakın risalesi olduğunu, bunların halk arasında da bilindiğini belirtir (Kefevî, Âşir Ef., 263, vr. 580a). Bu sayı Faik Reşad'a göre üç yüze yaklaşmış, Ayvansarâyî'ye göre ise üç yüze ulaşmıştır (Faik Reşad, 1311 s. 10; Ayvansarâyî, c. I, s. 181). Parmaksızoğlu'na göre üç yüzden fazladır (Parmaksızoğlu, s. 564). Şerafettin Turan ise İlmiye Salnamesinde verilen iki yüz rakamının daha doğru olduğunu ifade etmiştir (İbn Kemal, Nşr, Turan, s. XVI; Heyet, s. 347). Yekta Saraç ise, otuz üç Türkçe, altı Farsça, yüz seksen iki de Arapça olmak üzere toplam iki yüz on dokuz eserini belirlemiştir (Saraç, s. 55-73). Bahçivan ise Arap kütüphanelerini de tarayarak İbn Kemal'e isnad edilen dört yüz yirmi iki eserini tespit etmiştir. (Bahçivan, 1993, s. 98) İbn Kemal, bütün vaktini ilme harcayan küllî âlimlerden biridir. Yazdığı eserler ile ömrü kıyas edilince, hayatının her gününe yirmi sayfa düştüğü iddia edilmektedir (Âlî, vr. 230b; Lâtifi, s. 80). Kanaatimizce araştırmacılar arasında İbn Kemal'e ait eser sayısının farklılığı, risalelerinin çokluğu yanında bunların kütüphanelerde dağınık bir şekilde yer almasından, bazen bir risalenin iki farklı risale olarak kaydedilmesinden, şerh ve hâşiyelerin bazı bölümlerinin müstakil risaleler olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Hukukla ilgili Osmanlı müftülerinin el kitabı olması amacıyla yazdığı Mühimmâtü'l-Müftî adlı eseri yanında Hâşiye ale'l-Hidâye, İzâhü'l-İslâh, Tağyîr'ut-Tenkîh gibi şerh ve haşiyeleri vardır¹ (Ayrıntılı bilgi için bkz. Atsız, 1966, s. 71-135; Saraç, s. 55-73).

İbn Kemal, görevi sebebiyle Osmanlı yönetimine yakın olmuştur. Dolayısıyla o dönemde karşılaşılan dinî ve hukuki meseleleri doğrudan ya da dolaylı bir şekilde çözmeye çalışmıştır. Bu sebeple yazdığı risalelerin birçoğunu, halkın ve yönetimin kendisine sorduğu güncel sorular üzerine kaleme almıştır. Ayrıca İbn Kemal, Şeyhülislâm olması münasebetiyle verdiği fetvalar vardır. Öneme binaen verdiği fetvalar çeşitli mecmualarda toplanmıştır. Fakat bilindiği kadarıyla İbn Kemal'in fetvalarının tam bir tespiti yapılmış değildir. Kendisine atfedilen birçok fetva mecmuası bulunmaktadır. Ancak yapılan inceleme sonucunda on dört mecmuanın İbn Kemal'e ait olduğu, diğerlerinin ise kendisine ait olmadığı görülmüştür. Tespit edilen bu mecmualardan derlenen yaklaşık 1700 fetva Latin harfleriyle tarafımızdan yayınlanmıştır (İnanır, 2011).

2. İbn Kemal'in Fetvalarında Ahilikle İlgili Hukûkî Sorunlar ve Çözümleri

2.1. Osmanlı Devleti'nde Fetvanın Yeri

“Yiğit, delikanlı” anlamındaki fetâ kelimesinden gelen “fetva” (fütyâ, çoğulu fetâvâ, fetâvî) sözlükte “herhangi bir olayın hükmünü açıklayan veya hükmünü koyan, güçlükleri çözen kuvvetli cevap” anlamındadır. Fıkıh terimi olarak fetva “fakih bir kişinin sorulan fikhî bir meseleye yazılı veya sözlü olarak verdiği cevap, ortaya koyduğu hüküm” demektir. Örfte ise, sorulan dinî sorulara müftüler tarafından verilen cevaptır. Fikhî bir meselenin hükmünü fetvaya yetkili kişilerden sormaya “istiftâ” (suâl), fetvayı isteyene “müsteftî” (sâil), böyle bir meselenin hükmünü sözlü veya yazılı olarak açıklamaya “iftâ”, verdiği fetva ile hükmü açıklayana da “müftî” denir (İbn Manzûr, t.y., c. XV, s. 145-148; Bilmen, 1967, c. I, s. 246; Atar, 1995, c. XII, s. 486-487).

Müftüye sorulan sorular sözlü veya yazılı olabilir (Düzenli, 2007, s. 79). Yazılı sorulan sorulara müftü yazılı cevap verir. Yazılı fetvalarda genellikle başta besmele ve hamdele ile başlanır ve cevabın sonunda “Allah-ü a'lem ve billahî't-tevfik” gibi ibareler ekler. İstanbul yazma eserler kütüphanelerinde bu şekilde verilmiş Osmanlı şeyhülislâmlarına ait yüzlerce otantik fetva bulunmaktadır (Özen, 2005, 258 vd). İbn Kemal fetvalarında sorular ve cevaplar sorulan soruya göre değişir. Genellikle soru kısımları daha tafsilatlı olup her şey anlatıldıktan sonra olur mu? diye sorulur. Cevapların uzun ve kısalığı şeyhülislamdan şeyhülislama değişebilir. Mesela İbn Kemal kısa cevaplı fetvalarıyla ünlenmiştir. Ârifi Hüseyin Çelebi'nin bunu ifade eden, “İmâm-ı dîn ü millet a'nî müftî / Ki yoktur ana benzer ehl-i âdem / Şu denlü ihtisâr eyler cevâbı / ‘Olur’, ‘olmaz’ yazar

¹ İbn Kemal'in hayatı ve eserleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İnanır, 2008, s. 12-34.

vallâhu a'lem" kıtası İbn Kemal'in de hoşuna gitmiştir (Lâtifi, 1314, s. 236-237; Özen, 2002, s. 242).

Kısaca İbn Kemal'in fetvaları incelendiğinde fetvaların teorik hukuki sorunların değil toplumun yüzleştiği dini ve hukuki aktüel gerçekliğe tekabül eden olguların çözümlenmesi olarak karşımıza çıktığı görülür. Gerek yönetici olsun gerekse sıradan bir tebaa olsun yaptıkları veya yapacakları neredeyse her türlü önemli iş ve işlemlerde fetva alma ihtiyacı duymuşlar ve zamanın müftüsü yani şeyhülislama müracaat ederek lehte² ve aleyhte fetva çıkarmaya çalışmışlardır³. Müslümanların taraf olduğu her türlü ekonomik faaliyet helal ve haram gibi dini değerlerden bağımsız değildir. Dolayısıyla ekonomik faaliyetlerle ilgili bir takım soru ve sorunlar fetvaların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Osmanlı'da bir esnaf örgütü olan ahilik de tabii olarak fetvalara konu olmuştur.

2.2. Osmanlı'da Dini ve Sosyal bir Kurum Olarak Ahilik

Ahî kelimesi Arapça "kardeşim" manasına gelmektedir. Ayrıca, yiğitlik, kahramanlık ve cömertlik gibi anlamları olan Türkçe "Akı" kelimesinden geldiği de iddia edilmektedir (Kaşkarlı Mahmud, 1986, c. I, s. 90; Kazıcı, 1988, c. I, s. 540-541).

Ahîlik teşkilatın Anadolu'da kurulmasında fütüvvet teşkilatının büyük tesiri vardır. Nitekim Abbâsî Halifesi Nâsır Lidinillah (575622 / 1180-1225) siyâsî ve sosyal durumu gittikçe bozulan devlet otoritesinin yeniden kurulmasında ve içtimâî huzurun sağlanmasında fütüvvet birliklerinden yararlanmaya gayret etmiştir. Hatta o bölgenin fetalarının başkanı ya da şeyhi bulunan "Abdülcebbar" elinden 1182 yılında fütüvvet giysisi giymek suretiyle fütüvvete girmiştir. Daha sonra fütüvveti düzene sokarak başkanlığını eline almış ve böylece siyasal erkini güçlendirmeye çalışmıştır. Kendisini fütüvvet lideri olarak kabul etmeyen birliklerin fütüvvetle ilgili sayılmamaları gerektiğini öne sürerek bu yolla yerleşik düzene baş kaldırma potansiyeli bulunan birlikleri tasfiye etmeye çalışmıştır (Kazıcı, c. I, s. 540; Güllülü, s. 35). Resmileşen fütüvvet teşkilatı halifelğe destek olma yolundaki etkisini kısa zamanda göstermiş, bazı hükümdârlar kendiliğinden Bağdat'a gelerek Halife Nâsır'ın elinden şalvar giymiş ve kâse içmişlerdir. Selçuklu Devleti hükümdârı I. İzzeddin Keykâvus da Halife Nâsır'la temasa geçenler arasında bulunmaktadır. Yine aynı şekilde Gıyâseddin Keyhusrev de Halifeyle temas kurarak; Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Evhadüddîn-i Kirmanî ve Anadolu'da Ahîliğin kurucusu Ahî Evran namıyla bilinen İran'ın Hoy şehrinde doğan Şeyh Nasîrüddin Mahmûd el-Hoyî (ö.1262) gibi büyük müşid ve mutasavvıfları Anadolu'ya davet etmiştir. Alâeddin Keykubad zamanında meşhur

² Zeyd fetvası muradınca çıkmadığı eliden (için) Amr'a, Zeyd "var fetvanın ez suyunu iç" dese şer'an ne lazım olur? Cevap: Tecdid-i iman lazım olur. (İbn Kemal, Fetâvâ-yı İbn Kemal, Nuruosmaniye, 1967, vr. 24b);

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. İnanır, 2008, s. 62-75.

mutasavvıf Şehâbeddin Sühreverdî'nin Anadolu'ya gelmesiyle birlikte Anadolu'da Ahî teşkilâtlanması önemli bir aşama kaydetmiştir. Ahî Evran özellikle I. Alâeddin Keykubad'ın büyük destek ve yardımıyla, bir taraftan İslâmî-tasavvufî düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zaviyelerde şeyh mürid ilişkilerini, diğer taraftan iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadî hayatı düzenleyen Ahîliğin Anadolu'da kurulup gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Kısa zamanda Anadolu'nun her köşesine hızla yayılan bu teşkilât; siyasi, sosyal ve iktisadî açıdan büyük bir güce ulaşmıştır. Hatta dönemin hükümdarları I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alâeddin Keykubad da aynı gerekçeyle fütüvvet teşkilâtına girme gereği duymuşlardır (Arıcı, 1999, s. 38; Kazıcı, c. I, s. 540). İbn Kemal'in yaşadığı dönemin ahîleri Ahîlikteki Abbasi etkisinin bilincindedir.

Ahî birlikleri bilhassa XIII. yüzyılda devlet otoritesinin iyice zayıfladığı Moğol istilâsı sırasında yerel otorite merkezleri olarak ön plana çıkmış, Anadolu'da asayiş ve belediyecilik gibi birçok görevi yerine getirmiştir. Özellikle Tokat ve Sivas'ı ele geçiren Moğollar'a karşı Kayseri'yi başarıyla savunmuşlardır (Güllülü, s. 88; Günay, 1998, s. 74; Kazıcı, c. I, s. 540).

Anadolu Türklerinin yaşayışları, kültür ve ahlakî değerleri, Osmanlı Devletinde de geçerli değerler olarak devam etmiştir. Ahîler Osmanlı devletinin kuruluş yıllarında büyük rol oynamışlardır. Hatta denebilir ki merkezi otoritenin kuruluşu sırasında oluşan devlet kadrolarının neredeyse tamamı Ahî liderlerinden meydana gelmiştir (Uzunçarşılı, s. 126. Âşık Paşazâde, 1332, s. 39-40). Örneğin bir ahî şeyhi olan Şeyh Edebalı Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Gazi'ye kızını vermiş ve onunla akrabalık bağı kurmuştur (Âşık Paşazâde, s. 6). Orhan Gazi ise ahîlikte bir ünvan olan "İhtiyarüddin" lakabını almıştır. Yine Sultan I. Murad şedd kuşanmış ve ahîlikten fetihlerde askerî bir güç olarak faydalanmıştır. Ayrıca Düzmece Mustafa olayında da Bursa'yı ona karşı savunmuşlardır. Özellikle Fâtih devrinden itibaren ahîlik siyasî bir güç olmaktan çıkarak esnaf birliklerinin idarî işlerini düzenleyen bir teşkilat halini almaya başlamıştır (Gölpınarlı, 1997, s. 50 vd.; Kazıcı, c. I, s. 540; Güllülü, s. 103).

Büyük şehirlerde çeşitli gruplar halinde teşkilâtlanan ahîlerin her birinin müstakil bir zaviyesi varken küçük şehirlerde ise muhtelif meslek gruplarından tek bir birlikle temsil edilmekteydiler. Bu birlikler mesleklere ait problemleri halletmekte ve devlet ile olan münasebetleri düzenlemekteydiler. Mal ve kalite kontrolü fiyat tespiti bu birliklerin aslî göreviydi. Bunların başında şeyh, halife veya nakibler, bütün esnafın en üst makamında ise şeyhü'l-meşâyih bulunuyordu. Ayrıca mesleğin geleceği açısından çırakların yetiştirilmesine de çok büyük önem verilirdi. Ahîlerin toplantı yeri ve konuk evi olarak kullandıkları Ahî zaviyelerine işçi ve çıraklardan başka öğretmenler, müderrisler, kadılar, hatipler, vâizler, emirler yani bölgenin faziletli, saygın ve ulu kişileri de devam ederdi (Kazıcı, c. I, s. 540; Güllülü, s. 103).

Ahîlik teşkilatı Bizans localarına bağlı Rum ve Ermeni ustaların elinde ve tekelinde bulunan sanat ve ticaret faaliyetlerine Türk esnaf ve sanatkârların da katılımlarını sağlamış, gayrimüslim tüccarlara karşı Türklerin Anadolu'da şehir ekonomisine hâkim olmalarına ve hâkimiyetlerini yaygınlaştırmalarına yardımcı olmuştur. Bu sayede Türk esnaf ve sanatkârları, iktisadî hayatta söz sahibi olurken diğerleri giderek zayıflamıştır (Güllülü, s. 32, 35).

Ahîlikle ilgili kısa bilgilerden sonra şimdi fetvalarda ahîlikle ilgili sorunlar ve hukukî çözümleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

2.3. Ahîlikte Meslek Pirleri ve Atanması

Fütüvvetnameler Ahî teşkilatının âdâb, töre ve kaidelerini didaktik bir tarzda açıklayan ve üyelerinin el kitabı hüviyetindeki eserlerdir (Köprülü, 1947, s. 445-446). Bu eserlerde yer alan bilgiye göre fütüvvet ehli fütüvvetin Hz. Adem (a.s.)'den başlayıp peygamberler silsilesi yoluyla Hz. Muhammed (s.a.v)'e kadar hemen her birini hayatlarında uğraşmış oldukları işlere göre birer sanat pîri, birer "ilk usta" olarak kabul etmişlerdir. Hz. Adem çiftçi, Hz. Şit hallac, Hz. İdris terzi, Hz. Nuh tüccar ve gemici, Hz. İbrahim marangoz, Hz. İsmail avcı, Hz. İshak ve Musa çoban, Hz. Davut zırhçı, Hz. Süleyman örücü, Hz. Lokman hekim, Hz. Yunus balıkçı, Hz. İsa seyyah, Hz. Muhammed bahçıvan ve tüccarların piri olarak kabul edilir. Bunlar arasında Hz. Adem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed ulü'l-azm peygamber olup "dört pir" olarak diğerlerinden ayrı bir yeri vardır (Güllülü, s. 107-108; Sarıkaya, s. 63).

Önceki dönemlerde olduğu gibi Osmanlı döneminde de esnaf birliklerinin idare tarzına çok büyük önem verilmiştir. Ahî birlikleri aşağıdan yukarıya doğru, bütün kademeleri birbirine bağlanmış, dışa kapalı, disiplinli bir meslek birliği olduğundan; bu birlik içinde gelişen sanat da bir sır olarak kuşaktan kuşağa titizlikle aktarılmaktadır. Ahîlik teşkilatında sanat erbabı içinde en dürüst ve en çok saygı değer olan, muhtemelen yaşça da önde bulunan bir üstat, teşkilâtın reisi olup kendisine şeyh, ahî veya nakib deniyordu. Ahîler kendi aralarında bir reis seçiyor ve buna Ahî Baba adı veriliyordu. Ahî Babalar, genellikle Kırşehir'deki Ahî Evran Tekkesinde bulunan Şeyh'e bağlıydılar ve bir anlamda onların çeşitli illerdeki vekilleri idi. Bunların zenaat mensupları üzerinde bir tarikat şeyhi kadar nüfuzu vardı. Birde esnaf arasındaki inzibatı temin eden ve "yiğitbaşı" yahut "server" denilen ikinci bir reis bulunuyordu. Her Ahî, ham madde ve imal edilen ürün fiyatlarının belirlenmesinden üretimin miktar ve kalite olarak planlamasına kadar bağımsızdırlar (Güllülü, s. 120). Bu bağımsızlık zaman zaman sebep olduğu çeşitli sorunlara rağmen XVI. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir.

XIII-XV. yüzyıl Anadolu'sunda Moğol istilası sebebiyle güçlü bir merkezi otorite olmadığından Ahîler, zanaatın dışında şehirlerin yönetimine de mahalli bir otorite olarak hâkimdiler. Ancak Fatih Sultan Mehmet'le birlikte mer-

kezileşme eğilimi gösteren Osmanlı devleti, Ahîlerin resmi izin alarak zaviyeleri dolaşmasına izin vermiş, onların siyasi etkinliğini azaltarak şehirlerde sadece bir esnaf lonca teşkilatına dönüştürmeye çalışmıştır (Yıldırım, 1994, s. 51).

Yavuz Sultan Selim dönemine gelindiğinde mevcut siyasi ve sosyal şartlar altında adeta kendi içinde özerk bir kurum hüviyetinde olan ahilik teşkilatının özerkliği kaldırılarak resmi görevli tayin etme gereği duyulmuştur. Önce cebeci ve topçu gibi bazı üretim kollarına bağlı birlikler askerleştirilmiş, bunun dışında kalanlar ise seçimleri devlet tarafından onaylanan "Esnaf Şeyhleri" veya "Ahî Baba"lar ve "Kethüda"larla yönetilmeye başlanmıştır. Ayrıca tespit edilen ham madde ve ma'mûl eşya fiyatlarının onayı, kadıların yetkisine bağlanmış, uygulamadaki aksaklıkları denetim yetkisi ise "muhtesip"e verilmiştir. Böylece bu birlikler bağımsız esnaf birliği olmaktan çıkmıştır (Güllülü, s. 123 vd.; Uzunçarşılı, 1961, s. 513-514; Berkes, 1969, c. II, s. 279). Çünkü bu dönemde Osmanlı yönetimi, aynı zamanda bir şeyh ve devlet başkanı sıfatına sahip olan Şah İsmail liderliğindeki Safevi devletinin siyasi ve ideolojik tehdidi altındaydı. Bu dönemde Şah İsmail, İran'da siyasi birliği sağlayarak halkını rahata kavuşturan imar faaliyetleri gerçekleştirmiş ve II. Bayezid'in yaşlılığı sebebiyle Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu yoksulluğu ve otorite zayıflığını değerlendirmeye çalışmıştır. Ayrıca kendisinin Hz. Peygamber (sav) soyundan geldiğini ileri sürerek, halkın peygamber ve Ehl-i beyt'e olan sevgisinden yararlanmaya çalışmıştır. Nitekim tasavvufta olduğu gibi aynen fütüvvette de fütüvvet zincirinin Hz. Muhammed'den Hz. Ali'ye geçtiği ve O'na da Hz. Cebrail vasıtasıyla verildiğine inanılmaktadır. On iki imama yapılan atıflar ve şecerelerinin Hz. Ali'ye bağlanması gibi inançlar ahilik ile Şii-batini inancın bir takım ortak yönlerini göstermektedir. Dolayısıyla Şah İsmail'in propagandacıları (dâî) vasıtasıyla bunu istismar etmemiş olması düşünülemez. İbn Kemal'in ifadesiyle Safeviler, Anadolu'dan İran'a göç edenlere pek çok maddi imkânlar da sunmuştur. Bunu haber alan diğer insanlar da evlerini ve ocaklarını terk edip İran'a göçmeye başlamışlardır⁴. Geride kalanların bir kısmı ise Şah taraftarı olup her an Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaya hazır hale gelmiştir (İbn Kemal, Ali Emirî (Tarih), 29, vr. 39b; Celâlîzâde, s. 101-102; Tansel, 1966, s. 237). Devletin bu merkezileşme siyasetine bağlı olarak sosyal hayatta etkinlikleri kısmen de olsa sınırlanan Ahîlerin ideolojik ve iktisadi sebeplerin de etkisiyle Osmanlı'dan daha çok Safevî tarafına meylettikleri anlaşılmaktadır.

Ahî birliklerinin yönetimine yapılan bu müdahaleler öteden beri özerkliğe alışmış Ahîler tarafından hoş karşılanmamış, Kur'an ve sünnette böyle bir makam olup olmadığı dönemin şeyhülislamı Sa'di Çelebi'ye (İbn Kemal, 6253,

⁴ Türklerin İran'a göç ettikleri ve orada itibar gördükleri İbn Kemal tarafından şu sözlerle ifade edilmiştir: "Türkler terk edip diyârların Sattılar yok bahâya dârların" (İbn Kemal, Tevârih-i Âl-i Osman: VIII. Defter, 233); "Raiyyet idiler, anda vardılar devlete irdiler" Tevârih-i Âl-i Osman: IX. Defter, Millet Ktp., Ali Emirî (Tarih), 29, vr. 105b.

vr. 58a-b) sorularak ondan fetva istenmiştir. Aslından soru soran kimsenin bu sorunun cevabını bildiği ancak dini en üst hiyerarşik makam olan şeyhülislamdan fetva alarak yönetimin bu tasarrufunun meşruiyetini tartışılır hale getirmek istediği anlaşılmaktadır.

Zeyd “ehl-i hırfete ahî, nakîb veya şeyh nasbetmek Allah’ın buyruğu ve Peygamberin sünneti değildir. Eğer Allah’ın buyruğu ve peygamberin sünneti ise avretim üç talak benden boş olsun” dese şer’an Zeyd’in avretine talak vaki olur mu? Cevap: Cevazına Eimme-yi Hanefiyye’den rivayet yoktur, elfaz-ı küfürden sakınmak gerektir (İbn Kemal, Atıf Ef., 2835, vr. 53a).

Şeyhülislam, meslek kuruluşlarının başına ahî, nakîb veya şeyh atamanın cevazına Eimme-yi Hanefiyye’den rivayet bulunmadığını ifade etmiştir. Ayrıca şeyhülislamın ayet ve hadisten sorulan soruya Hanefi mezhebi çerçevesinde cevap vermesi Osmanlı hukukçularının sorunları ele alış biçimini de ortaya koymaktadır. Osmanlı’ya kadar Hanefi fakihlerinin ahilikle ilgili fetvalarının olmaması bu kurumun meşruiyetini tartışılır hale getirmemektedir. Çünkü Bizzat Abbasi Halifesi Nâsır fütüvvet kurumuna girmiş ve daha sonra da başına geçerek çeşitli düzenlemeler yapmıştır (Çağatay, 1997, s. 46; Güllülü, s. 32, 35). Bu yeni durum karşısında fakihler, önceleri “serseri takımının sapıklıkları” şeklinde değerlendirdikleri fütüvveti meşru bir kurum olarak kabul etmişlerdir. Ancak Ahîlerin Osmanlı-Safevi mücadelesinde Safevilere meyletmesi fukahanın tepkisini çekmiştir (Günay, s. 76). Daha önce müsamaha ile bakılan deverân gibi bazı konular üzerinden Ahîler sıkıştırılmıştır.

İbn Kemal’in fetvaları incelendiğinde o dönemde ahîlerin de ister istemez taraf olduğu raks ve deverânın meşru olup olmadığı tartışmaları ana gündem maddelerinden biridir (İnanır, 2008, s. 48-54). Bu dönemde Ahî zaviyeleri esnaf birlikleri olmaları yanında tarikat tekkeleri gibi fonksiyonlar icra etmiştir. Özellikle Halvetilik ve Kadirilik buralarda etkili olmuş ve zaviyelerinde kadiri zikri yapıla gelmiştir (Demirci, 1992, s. 83). Bu zikir önce kuûdî yani oturarak daha sonra da kıyâmî yani ayakta icra edilmektedir. Ayakta sağ ve sol tarafa ilerlemek sureti ile yapılan zikirler “devrânî zikir” denilir. Bu dönemde Şeyhülislamlar raks ve deverânın helal olduğunu iddia edenleri apaçık sapıklık ve küfürle nitelendirmiş, devlete onları siyaseten katle kadar varan yetki vermişlerdir. Onlara göre raks ve deverânın helal olduğunu söyleyen şeyhlerin elini öpmek ve meclislerinde hazır bulunmak doğru değildir. Bunlara ne selam verilir, ne de selamları alınır. Bunlara salih kimseler de denmez. Bunlar ehl-i sünnet olmayıp, cami gibi mahallerde bu görüşü savunan kimselerin men edilmesi ve ısrarı hâlinde ise cezalandırılmaları gerekir (İbn Kemal, Dârü’l-Mesnevi, 118, vr. 63a; İbn Kemal, Nuruosmaniye, 1967, vr. 60a; İbn Kemal, 1308, s. 9, 31vd). Bu gibi fetvalar karşısında kendisi de bir din görevlisi olan vâiz efendi göreve başladığından beri salınıp zikretmenin helal olduğu anlattığını şimdi durup

dururken neyin değiştiğini anlayamadığı ifade etmektedir⁵. Ahî zaviyelerinde yıllardır bu zikri icra eden mevcut şeyh, Ahî ve nakiblerin de benzer tepkiler gösterdiği İbn Kemal'in fetvalarından anlaşılmaktadır. Çünkü bu dönem Osmanlı Devleti'nin İran'dan gelen etkili Şîû-Bâtûnî tehlike karşısında zor duruma düştüğü bir zaman dilimidir. Ehl-i beyt sevgisi ve vurgusu gibi ideolojik sebeplerle İran'dan etkilenen Ahîler, raks ve deverân gibi şer'an meşruluğu tartışmalı konular vesile edilerek dini ve hukuki yönden baskı altına alınmış, ısrar edenlerin görevden alınmalarına yasal çerçeve kazandırılarak devletin bunlar üzerinde kontrolü sağlanmıştır (İbn Kemal, Dârü'l-Mesnevi, 118, vr. 29a). Böylece Ahîlerin Sünnî esaslara bağlı kalmaları amaçlanmış, İran'a taraf olan Ahî ehli de yasal takibe alınarak yerlerine resmi şeyh, ahî, nakib gibi görevliler atanmıştır.

İbn Kemal'in bir dönem deverana karşı son derece sert bir tavır içindeyken daha sonra tavrında da belirgin bir yumuşama görülmektedir (Düzenli, s. 157). İbn Kemal'in tavrındaki bu dönemsel değişikliğin temelinde İran'dan gelen tehdidin belirleyici olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak Ahîlik teşkilatını devletleştirmenin bir sonucu olarak eskiden çok büyük itibarı olan Ahîler, tayinle göreve gelmeye başlayınca itibarlarını kaybettiler. Örneğin yiğitbaşı "iğdişbaşı" diyerek alaya alınmaya başlanmış, teşkilatın yöneticileri ile üyeleri arasındaki güven, sevgi ve saygı bağları zamanla kopmaya başlayınca birlikte kendiliğinden yok olmaya başlamıştır (Ekinci, 1989, s. 117) Böylece devlet, şehirlerde tüzelkişilik ve bağımsız bir hükümet tanımayarak tüccar kapitalist bir oligarşinin kurulmasını önlemiştir (Çağatay, s. 157).

2.4. Ahîlikte Törenler

Ahîlik kurumuna girme ve burada yetişme belirli aşamalar aşılarak çeşitli törenler yapılarak gerçekleşir. Fütüvvetnâmelerde bu törenler hakkında geniş bilgiler yer alır. Ahîlik kurumunda meslekî yetiştirmeye ilgili olarak çıraklık töreni

⁵ Zeyd-i vâize deseler ki "sûfiyyûn halka olup oturup dahi başlarını salıp ve çalkanı çalkanı cehrile ibadet diye zikrullah ettiklerinde, müftü fetvasında şer'ile haram olan abes fiile ibadet diyecek kâfir olurlar" demiştir. İmdi sen "bu şer'i fetvaya ne dersin kabul eder misin?" dediklerinde mezkûr vâiz, "ben bu fetvayı kabul etmezim ve siz dahi kabul etmeyin ve kürsiye çıktığımdan bu vechile salınıp zikir etmek helaldir dedim, zira şimdiye değin geçen evliyaullah ve meşayih cemî kitaplarında zikrullahı bu vechile ta'lim ve beyan etmişlerdir. Ya onların fiilleri abes olup evlâdları veledi zina mı olur? Bu sözle ben bu fiilden ferâgat etmezem ben bu sözü söylerim, safası olan kabul etsin kabul etmeyen kendi bilir." diye cevap verse ve ondan sonra ehl-i sünnet ve'l-cemaat bazı kimseler deseler ki "bizden zikrullahta başını ve belini salıp çalkamak ile haram olmadığına delil-i şer'i talep ederiz." deseler mezkûr dahi "siz bizim delilimizi anlayamazsınız, mahalli düşecek ehliyle söyleşirim" diye eşedd-i inkâr ile münkir olsa şer'an ne lazım gelir? Cevap: Gayret-i dini olan ehl-i İslâm'a ol deccâlî eşedd-i hakaret ile kürsüden indirip, döve döve camiden çıkarmak gerektir, gaza-yı ekberdir" (Dârülmesnevi, v. 26b-27a; Nuruosmaniye, vr. 93b-94a).

(yol atası ve yol kardeşi edinme, kalfalık töreni (yol sahibi olma), ustalık töreni (icazet) gerçekleştirilir (Çağatay, s. 137-139). Fetvalardan anlaşıldığı kadarıyla ahîlerin bunların dışında meslekle ilgili olmayan örneğin yeni Müslüman olanlara yapılan ihtida merasimleri gibi dini ya da kültürel gündemlerle ilgili törenlere katıldıkları görülür. Bu törenler neredeyse bütün devlet erkânı ve halkın katılımıyla yapılır. Bu törenlerde tören geçişi esnasında protokolde en önde yürümek o meslek kolunun gücünü ve itibarını yansıtmaktadır. Dolayısıyla törenlere katılan her bir ahî meslek kolu en önde yürümek istemektedir. Bağlı oldukları meslek kuruluşunun piri adına taşıdıkları sancağı da buna gerekçe yapmaktadırlar. Örneğin Hz. Muhammed'in alemini taşıyan ekmekçiler birliğiyle Hz. Şit alemini taşıyan cüllâh yani dokuyucular birlikleri arasında böyle bir protokol krizinin varlığı fetvalara yansımıştır:

Hz. Risâletin alemi Abbasilerin elinde olup ehl-i hırfetden bazı kimseler alemi çekip bazı husus için bir yere çıkar oldukça, cüllâh tâifesi, “Şit Peygamber (a.s.) alemini çekeriz” (diye) önünce yürümek isteseler ellerinden gelir mi? Yoksa Hz. Rasûl'ün alemini çeken önünce mi yürümek gerekir? Cevab: Cümle ehl-i İslâm'ın ellerinde olan alemler hep Hz. Rasûl alemleridir, onların alemlerinin kimseye ihtisası yoktur (İbn Kemal, Atıf Ef., 2835, vr. 52b).

İbn Kemal alemler arasında ayırım yapılmaması gerektiğini aslında bütün alemlerin Hz. Muhammed'in alemi olduğunu belirterek sorunu çözmeye çalışmaktadır.

Bu fetvada dikkat çeken bir hususta Hz. Peygamber aleminin Abbasilerin elinde bulunduğu iddiasıdır ki bu da bize bazı Osmanlı ahîlerinin ahîliğin töre ve törenlerini Abbasilerle ilişkilendirdiğini göstermektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere Abbasi halifesi Nâsır Lidinillah, fütüvvete girerek başkanlığa kadar yükselmiş ve bu kurumda çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Dolayısıyla ahîlikte var olan çeşitli âlemlerin Abbasilerden izler taşıdığı ve bununda esnaflar tarafından bilindiği anlaşılmaktadır. Bu bilgiler ahîliğin Arap fütüvvet geleneğinin Türk kültürüne göre uyarlandırılmış bir kurum olduğu tezini güçlendirmektedir.

Bu dönemde ahî meslek birliklerinin taşıdıkları alemleri Hz. Peygamber'in alemi olarak kabul etmeyen bazı kimseler bulunmaktadır:

Bir ahînin elinde bir alem olsa halkın ol aleme itikadı Peygamber alemidir diye olsa alemde “nasrun minellah” âyeti yazılmış olsa Zeyd, “bu alem Rasûlullah alemi değildir ol alemin önünce yürüyüp izzet eden kimsenin kendi kâfir, avretleri boştur” dese, şer'an Zeyd'e ne lâzım olur? Cevap: Ta'zîr ve tecdîd-i iman gerektir (İbn Kemal, Atıf Ef., 2835, vr. 52b).

Ekmekçiler ahîsinin elinde kadımden bir alem olsa yeşil pervazlı “nasrun minellah” âyeti yazılmış olsa mâ tekaddemden halkın itikadı zikrolan alem Rasûlullah alemi olmak üzere olsa kâfirin müslüman olması cemiyetinde zikrolan sancak önünce ulemâ ve sâdâd yürür olsa, Zeyd, “bu alem Rasûlullah alemi

değildir ol cemiyete varan dahi onun önünce yürüyen dahi kendileri kâfir, avratları boştur” dese şer’an Zeyd’e ne lâzım olur? Cevap: Ta’zîr ve tecdîd-i iman gerektir (İbn Kemal, Nadir Eserler, 6253, vr. 54b-55a-b).

Ekmekçiler ahîsinin kadîmü’l-eyyâmdan Rasulullah (sav) alemi olsa, önünce ulemâ ve sâdât yürür olsa, “nasrun minellah” âyeti olsa ve yeşil pervâzı olsa bir cem’iyetde bir taraftan zikrolan alem gelip ve bir taraftan cüllâhlar Şit Peygamber (a.s.) alemin getirip beraber yürümek isteyip zikrolan ahî önünce yürümeğe komayıp alemdârı ve alemi yıkıp “nasrun minellah” ayetini ayak altına alıp çığneyip tahfif etseler şer’an ne lâzım olur? Cevap: Ta’zîr ve istiğfâr gerektir (İbn Kemal, Nadir Eserler, 6253, vr. 54b-55a-b).

Ekmekçiler ahîsinin taşımış olduğu Peygamber alemine muhtemelen dokuyucular (cüllâh) birliğine mensup ahîler tarafından dil uzatılarak, ekmekçiler birliği ahîlerini kafir ve eşlerinden boşanmış kimseler olduğunu iddia edilmektedir. Hukuken dayanaksız bu itham iddia sahibinin hem yasal olarak ta’zîr cezası -hapis cezasından sürgüne kadar varan yaptırımlar- hem de dinen kişiyi dinden çıkarma sonucunu doğurmuştur.

Fetvalardan anlaşıldığı kadarıyla cüllâh esnaf birliğinin hem ekmekçiler hem de debbağlarla protokol önceliği sorunu yaşadığı anlaşılmaktadır. Cüllâhlar, ekmekçiler birliğinin taşıdığı Hz. Peygamber alemini tanımamaktadır. Onlara göre peygamber alemi Abbasilerin elinde olup ekmekçilerin alemi gerçek peygamber alemi değildir. Debbağlar ise çiftçilikten önce deri tabaklamayı Hz. Cebrail (a.s.)’in Hz. Adem’e öğrettiğini dolayısıyla alemlerinin Hz. Şit aleminden üstün olduğunu ifade etmektedir. Bu dönem Osmanlı’da dokumacılık başta gelen meslek dalları arasında bulunduğu cüllâh birliklerinin diğer birliklerden daha etkin ve güçlü olduğu ve pirleri olan Hz. Şit (a.s.)’in peygamberler silsilesindeki konumunu dikkate almadan bunu da protokole yansıtmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada ona yakın ahilikle ilgili mesele ve bunların hukuki çözümleri tespit ettik. Ancak fetvalar daha çok sorunlu alanlarla ilgilidir. Dolayısıyla bizim tespitlerimiz fütüvvetnâmedeki kuralların ve seyahatnamelerdeki genel ahî algısının dışında istisnai durumlarla ilgilidir.

Fetvalara yansıdığı kadarıyla bu dönemde ahîler, ahiliğin töre ve törenlerini Abbasilerle ilişkilendirmektedir. Dolayısıyla Türklerdeki ahilik, birçok yönden Arap fütüvvet geleneğinden etkilendiği söylenebilir. Bu dönemde her Ahî birliği kendi sancağına sahip olup Osmanlı merasim protokolünün ayrılmaz bir parçasıdır. Bu törenlerde tören geçişi esnasında protokolde en önde yürümek, o meslek kolunun gücünü ve itibarını yansıtır. Dolayısıyla törenlere katılan her bir ahî meslek kolu en önde yürümek istemektedir. Müntesip oldukları meslek kuruluşunun piri adına taşıdıkları sancağı da buna gerekçe yapmaktadırlar. Örneğin

Hız. Muhammed'in alemini taşıyan ekmekçiler birliğiyle Hız. Şit alemini taşıyan cüllâh yani dokuyucular birlikleri arasında böyle bir protokol krizinin varlığı fetvalara yansımıştır.

İbn Kemal'in fetva mecmualarında deverân ile zikrin meşru olmadığına dair onlarca fetvası bulunmaktadır. Öteden beri Osmanlı Ahî zaviyelerinde deveranla zikir yapıldığı dikkate alındığında Ahîlerin, bu dönemde deveran gibi şer'an meşruluğu tartışmalı konular vesile edilerek dini ve hukuki yönden baskı altına alındığı görülmektedir. Köklü bir geleneğe sahip Ahî zaviyelerinde yıllardır deveranla zikir icra eden Ahîler doğal olarak bu yeni durumu kabullenmekte zorlanmış, fetvalara itiraz etmişlerdir. Bu da onların görevden uzaklaştırılmalarına sebep olmuştur. Bu tedbirlerle yetkililerin Ehl-i Beyt sevgisi ve vurgusu gibi ideolojik sebeplerle İran'ın Şiî propagandasından etkilenen bazı Ahîlerin, Osmanlı-İran harbi esnasında oluşturacağı muhtemel bir tehdidi bertaraf etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. İbn Kemal'in bir dönem deverana karşı son derece sert bir tavır içindeyken daha sonra tavrında da belirgin bir yumuşama görülmesinin temelinde İran'dan gelen tehdidin belirleyici olduğu söylenebilir.

Bu dönemde Ahîlik, Anadolu'nun İslamlaşmasının yanı sıra İslam'ın gerek ticaret gerekse ictimâî hayatla ilgili emir ve tavsiyelerinin en üst seviyede yaşanmasına öncülük ettiği anlaşılmaktadır. Ahîlerin tarikat özelliği sebebiyle hem dini-manevi hem de esnaf birliklerinin başı olmak hasebiyle maddi imkânları elinde bulunduran potansiyel bağımsız bir güç görünümünde bulunması yöneticileri şartlara bağlı olarak çeşitli tedbirler almaya yöneltmiştir. Bu da Ahî meslek pirlilerinin devlet tarafından atanması ve ahî birliklerinin bir nevi kamulaştırılması anlamına gelmektedir. Bunun bir sonucu olarak eskiden çok büyük itibarı olan Ahîler, tayinle göreve gelmeye başlayınca eski itibarlarını kaybettikleri anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Akhisârî, H. b. T. *Tabakât*, Slm. Ktp., Kılıç Ali Paşa, 753.

ARICI, K. (1999). "Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Anadolu Ahîliği (*Ahiyan-ı Rum*)", II. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, KBY., Ankara.

Atar, F. (1995). "Fetva", *DİA*, İstanbul.

ATSIZ, N. (1966). "Kemalpaşa-oğlu'nun Eserleri", *Şarkiyât Mecmûası*, C. VI, (1965)'den ayrı basım, İstanbul.

Âşık Paşazâde, (1332). *Osmanlı Tarihi*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Ayvansarâyi, Hüseyin (1281). *Hadîkatü'l-Cevâmî*, İstanbul: y.y.

- Bahçivan, S. (1993). "İbn Kemal Paşa ve Arâühü'l-İtikâdiyye", Suudi Arabistan, Camiatü Ümmi'l Kurâ Külliyyeti'd-Da'vet ve Usûlüddin, Basılmamış Doktora Tezi.
- Berkes, N. (1969). *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yay.
- Bilmen, Ö. N. (1967). *Hukuku İslâmîyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, İstanbul: Bilmen Kitabevi.
- Cin, H.-Akgündüz, A. (1990). *Türk-İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul: Timaş Yay.
- Çağatay, N. (1997). *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*, Ankara: TTK Yay.
- Demirci M. (1992). Ahilikte Tasavvufî Boyut: Fütüvvet, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 7, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yay.
- Düzenli, P. (2007). *Osmanlı Hukukçusu Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi ve Fetvaları*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Düzdağ, M. Ertuğrul (1998). *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul: Şûle Yay.
- Ekinçi, Y. (1989). *Ahilik* (2. Baskı), Ankara: y.y.
- Feridun Bey, (1274). *Mecmûa-i Münşeâtî's-Selâtîn*, İstanbul: y.y.
- Faik Reşad, (1311). *Eslâf*, İstanbul: Maarif Matbaası.
- Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-Abbâr*, Fatih, 4225.
- Gölpınarlı A. (1953). *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul.
- Günay, Ü. (1998). Dinî Sosyal Bir Kurum Olarak Ahilik, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 10, Kayseri.
- Heyet, (1334). *İlmiye Sâlnâmesi* (1. Bs.), İstanbul: Matbaay-ı Âmire.
- Hüseyin Hüsameddin (1327-1330), *Amasya Tarihi*, İstanbul: Dersaadet.
- Hüseyin Ayvansarayî, (1281). *Hadikatü'l-Cevâmî*, İstanbul.
- İbn Kemal, A. *Vasiyetnâme*, Köprülü Ktp., 1599.
- Mühimmâtü'l-Müftî*, Slm. Ktp., Çorlulu Ali Paşa, 280.
- Slm. Ktp., Atıf Ef., 2835.
- Fetâvây-ı İbn Kemal*, Nuruosmaniye, 1967.
- (1991). *Tevârih-i Âli Osman: VII. Defter*, Haz. Şerafettin Turan, 2. bs., Ankara: TTK.
- Tevârih-i Âli Osman: IX. Defter*, Millet Ktp., Ali Emiri (Tarih), 29

Tevârih-i Âl-i Osman: VIII. Defter

Mecma'ul-Mesâilî ş-Şer'iyye fî Ulûmi'd-Dîniyye, İstanbul Üniv. Merkez Ktp., Nadir Eserler-Türkçe, 6253.

İbn Manzûr, (t.y.). *Lisanü'l-Arab*, Beyrut: Dâr-u Sadr.

İnanır, A. (2011). *Kanûnî Devrinde Osmanlı'da Hukukî Hayat*, İstanbul: Osav Y.

(2008). *İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Osmanlı'da İslâm Hukuku*, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enst., İstanbul: Basılmamış Doktora Tezi.

Kaşkarlı M., (1986). *Divan-u Lüğati't-Türk*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

Kazıcı, Z. (1988). "Ahilik", *DİA*, İstanbul.

Kefevî M. *Ketâibü A'lami'l-Ahyâr min Fukahâ-i Mezhebi'n-Numaniyye*, Âşir Ef. 263.

Köprülü, M.F.(1947). "Anadolu Selçuklularının Yerli Kaynakları", *Belleten* c. 7.

Lâtifi, (1314). *Tezkire-i Latifi*, Dersaadet: İkdam Matbaası.

M. Tahir Bursalı, (1333). *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Mecdî Mehmed Efendi, (1989). *Şekâik-i Numaniyye ve Zeyilleri* (Hadaiku's Şekaik), Nşr. Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yay.

Mehmed Süreyya, (1308). *Sicill-i Osmani*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Müstakimzâde, S. (1978). *Devhatü'l-Meşâyih*. İstanbul: Çağrı Yay.

Özen, Ş. (2005). Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5.

(2002). "Kemalpaşâde'nin Fikhî Görüşleri", *DİA*.

Parmaksızoğlu, İ. (1977). "Kemalpaşâde" *İA*, MEB.

Tansel, S. (1966). *Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı*, Ankara: MEB Yay.

Taşköprüzâde, Ahmet b. M. *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, Slm. Ktp., Esad Ef., 2311.

Turan, Ş. (2002). "Kemalpaşâde", Ankara: *DİA*.

Saraç, Y. (1995). *Şeyhülislâm Kemal Paşazâde*, İstanbul: Risale Yay.

Sarıkaya, S. (1999). Osmanlı Devletinin İlk Asırlarında Toplumun Dini Yapısına Ahilik Açısından Bir bakış Denemesi, *Süleyman Demirel Üniv., İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 6.

Uğur, A. (1996). *Kemalpaşâ-zâde-İbn Kemal*, Ankara: MEB.

Uzunçarşılı, İ. H. (1961). *Osmanlı Tarihi*, Ankara: TTK Yay.

Yıldırım, S. (1994). *Bazı Ahi Şeçere-nâmelerinin Muhtevaları ve Tarihi Değerleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

TERSİNE LOJİSTİĞİN İLK UYGULAMALARI: BACIYAN-I RUM

Öğr. Gör. Buket KARATOP
Süleyman Demirel Üniversitesi
Uluborlu Selahattin KarasoymYO

ÖZET

Gelişen teknoloji, hızla artan üretim ve sürdürülebilir gelişme ile birlikte çevreyi koruma farkındalığı da hızla artmaktadır. Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu (World Commission on Environment and Development-WCED), sürdürülebilir gelişmeyi, “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini tehlikeye atmadan, bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde gelişmek” olarak tanımlamıştır. Günümüzde sürdürülebilir kalkınma çalışmalarını kapsamında firmalar ise mevcut üretimi artırarak daha az kaynak kullanmayı ve daha az atık oluşturmayı hedeflemektedir. Bunu sağlamak için kullanılan birçok yöntemden biri de atıkların yeniden üretime alınarak değerinin artırılmasıdır. Böylece hem atık azalırken hemde üretim miktarı ve atıkların katma değeri artmaktadır. Bunun yanı sıra müşteriye giden ve geri dönen ürünlerin de değerlendirilmesi aynı kapsamda düşünülmektedir. Tersine lojistik işlemi de bu kapsamda ihtiyaçları karşılamak için kullanılmaktadır. Tersine lojistik, üretim sırasında kullanılan tüm kaynakların tüketim noktasından başlangıç noktasına doğru değer kazanması veya uygun şekilde yok edilmesi için yapılan etkinliklerin tamamı olarak tanımlanabilir. Tersine lojistik tanımdan da anlaşılacağı üzere geri dönen kaynakların (hammadde, yarı mamul, ürün, bilgi..vb) yeniden değer kazandırılması yada bu mümkün değilse çevreye zarar vermeden yok edilmesi faaliyetlerini içermektedir. Bu çalışmada araştırma konusundan dolayı daha çok “atıkların katma değerinin artırılması” yoluyla üretimin verimliliğinin artırılması üzerinde durulacaktır.

Temelleri 1970’lerde atılan sürdürülebilir kalkınma kavramı ve daha sonra 1980’li yıllarda tersine lojistik kavramı ortaya çıkmıştır. Tersine lojistik uygulamaları ihtiyaçtan doğan sebeplerle birlikte hızla sistematik olarak geliştirilmeye başlamıştır. Ancak tarihe daha dikkatli bakıldığında tersine lojistik uygulamalarının 13. yüzyılda Anadolu’da gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Ahi teşkilatının kadın kolu olan “Bacıyan-ı Rum” tarafından tersine lojistik faaliyeti gerçekleştirilmekteydi. Bacıyan-ı Rum’un bilinen ilk kadın teşkilatı olduğunu araştırmacılar savunmaktadır. Bu durumda dünyadaki ilk tersine lojistik faaliyetini sistematik olarak gerçekleştiren Anadolu kadınları olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ahi teşkilatında kadının önemi büyüktür. Bu teşkilat kadınların üretimde ve sosyal hayatta organize olmalarını sağlaması bakımından önemlidir. Kadın teşkilatı üyelerinin askeri kıyafetler ürettikleri bilinmektedir. Kayseri’de dericilerin işledikleri derilerden çıkan yünleri (atıkları) değerlendirerek halı ve giysi ürettikleri bilinmektedir. Bu

rada yapılan faaliyet “atıkların katma değerinin artırılması” yoluyla üretimin verimliliğinin artırılması için sistematik bir çalışmasıdır. Tekstil sektöründe tersine lojistik işlemleri 20. yüzyılda başladığı kabul edilirken aslında 13.yüzyılda Bacıyan-ı Rum teşkilatı tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı; dünyadaki ilk tersine lojistik faaliyetlerinin Ahi teşkilatında gerçekleştirildiği gerçeğini tarihten örneklerle ortaya koyarak tersine lojistik tarihine katkı sağlamak içindir.

Anahtar Kelimeler: *Tersine lojistik, Ahilik, Bacıyan-ı Rum.*

ABSTRACT

Together with the Developing technology, rapidly increasing production and with the sustainable development; the awareness of protecting the environment is increasing fast. Sustainable development is defined as “Developing in the way of satisfying today’s needs while not threatening the skills of satisfying needs of next generations.” by World Commission on Environment and Development-WCED. Nowadays in sustainable development studies; companies are aiming less usage source and getting less waste but also increasing the production. To achieve this; one of the solutions is taking the wastes back for production and increase their value. Thus the waste decreases and the production and added value of wastes increas. As well as this, the products that goes to customers and comes back from the customers, are considered in the same context. Reverse logistics process is also used to meet the needs in this context. Reverse logistics can be defined as proper destruction or increase value of all the resources that are used from the consumption point to the beginning. As can be seen from the definition the reverse logistics includes the activities of revaluing the returning sources or if it is impossible, destruction without damaging the environment. In this study, increasing the efficiency of production by ‘increasing the added value of wastes’ mostly will be dwelled on.

Concept of sustainable development was emerged in 1970s and the reverse logistics were emerged in 1980s. With the reasons caused by needs; reverse logistics applications started to develop sistematically. But if we consider the history, we can see that the reverse logistics were used in Anatolia in 13th century. Bacıyan-ı Rum which was the female section of the Ahi order, was using the reverse logistics. Bacıyan-ı Rum is known as the first female organisation in the history. In this case; it is obvious that the first reverse logistic activities were used by the women in Anatolia.

The women had great importance in Ahi order. This organisation gets the importance by providing the women organised in production and social life. It is known that the women organisation members produced military clothes. It is also known that in Kayseri the leather producers were using the wastes to produce carpets and clothes. The action that happened in here is increasing the efficiency of production by 'increasing added value of the wastes'. Conversely the wrong accepted reverse logistics start term of 20th century, now can be seen as actually it was started in 13th century by the Bacıyan-ı Rum organisation.

The purpose of this study is showing the first reverse logistic activities that took place in Ahi Order and contribute to the history of reverse logistics.

Key Words: Reverse Logistics, Ahi Order, Bacıyan-ı Rum (Anatolian Women).

Giriş

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte artan üretim; çevrede hızla başlayan kirlenmeye sebep olmuştur. Buda sürdürülebilir kalkınma ve çevre farkındalığı kavramlarını oluşturmuştur. Ancak Ahilik sistemine baktığımızda o yıllarda çevre kirliliği olmamasına rağmen çevre farkındalığına sahip bir sistemle karşılaşmaktayız. Ahilik, Türk kültürü ve İslam inancından beslenen insan merkezli yönetim sistemidir. Bu sistemde önemli olan kavramların başında paydaş memnuniyeti, sürdürülebilir eğitim ve gelişme, ekip çalışması (imece), çevre farkındalığı, toplumsal sorumluluk gelmektedir (Karatop ve ark., 2011). 13. yüzyılda kurumsallaşan ve 19. yüzyılda işlevini kaybeden Ahilik sistemi; eğer güncellenerek günümüze kadar gelebilseydi, iş dünyası bugüne kadar geliştirerek oluşturduğu yönetim anlayışını çok daha önce elde edebilirdi. Dikkatle incelendiğinde tersine lojistik, kalite güvence ve toplan kalite yönetimi gibi sistemlerin Ahilik sistemi içinde yer aldığına dair araştırmacıların bulgularının olması hipotezimizi desteklemektedir.

Ahilik sisteminin çevreye saygısı ve çevreyi koruma farkındalığının hangi noktada olduğunu gösteren örneklerden sadece biri; yaralanan göçmen kuşların tedavisi için kurulmuş olan vakıflardır (Ekinci, 2001).

1. Lojistik - Tersine Lojistik – Sürdürülebilir Kalkınma

Rodríguez ve ark. (2001) lojistiği “modern taşıma sisteminin kalbidir” olarak tanımlamaktadırlar. Lojistik; ürünleri/hizmetleri/bilgileri olması gereken yere ulaştırmak için taşıma, depolama, kontrol, planlama faaliyetleri entegre bir şekilde gerçekleştirir. Lojistik yönetimi müşterilerin gereksinimlerini karşılamak üzere, her türlü ürün, hizmet ve onlarla ilgili bilginin başlangıç noktasından

tüketim noktasına kadar etkili ve verimli bir şekilde ileri ve ters yönlü akışın gerçekleştirilmesi, depolanması, denetlenmesi ve planlanmasıdır. Akış ters yönlü olduğunda karşımıza tersine lojistik kavramı gelir.

Literatürde tersine lojistik temelde benzerlikler olmasına karşın işleyişi ve tanımını farklı biçimlerde yapılmıştır. Bu çalışmada farklı tanımlardan daha önemlisi ilk tersine lojistik tanımının yapıldığı tarih olmaktadır. Rogers ve Tibben-Lembke'nin 2001 de yayınladığı makaleye göre "lojistik hakkında ilk tanımlar Lambert ve Stock tarafından 1981 yılında yapılmıştır". İlk yapılan tanımlar özellikle kullanılmış üründen ortaya çıkan atıkların yeniden değerlendirilmesi şeklindedir (Karaçay, 2005). Tüketim noktasına giden ürünün geri dönüşüyle ilgili tanımların ağırlıklı oluşu çalışmaları bu yöne yönlendirmiştir. Burada amaç atıkların katma değerinin artırılmasıdır ve aynı anda sürdürülebilir kalkınmaya da katkı sağlanmaktadır. Dünya Ekonomik Kalkınma Komisyonuna göre sürdürülebilir kalkınma; çevresellik, ekonomiklik ve sosyal eşitlik ilkelerinin aynı anda benimsenmesini gerektirir (Sarıkaya ve Kara, 2007). Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu ise (World Commission on Environment and Development-WCED), sürdürülebilir gelişmeyi, "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini tehlikeye atmadan, bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde gelişmek" olarak tanımlamıştır. Kalkınma ve çevre farkındalığı bir arada düşünülmesi gelecek nesillerin varlığı için kaçınılmazdır. Ancak batı zihniyeti önce çevreyi dikkate almadan üretimleri hızlandırmış daha sonra çevredeki hızla kirlenme karşısında tedbir almaya çalışmıştır. Ahilik sistemine baktığımızda bu zihniyeti kökten reddeder. Üretim sırasında ve sonrasında oluşan çevredeki kirlenmeler ve maliyetleri düşürme gibi sebepler atıkların değerlendirilmesi çalışmalarına hız vermiştir. Bu ortamda tersine lojistik çalışmalarına da eğilim artmıştır.

Nakıboğlu (2007) tersine lojistiği şöyle tanımlamıştır: "yarı mamul, nihai ürün ve ilgili bilgilerin tüketim noktasından orijin noktasına doğru, değer kazanımı veya uygun şekilde yok edilme sağlamak amacı ile etkin akışının planlama, uygulama ve kontrol aktivitesidir". Bu tanımda -araştırma konusu gereği- dikkate değer nokta, tersine giden (tüketim noktasından orijine doğru) akışın değer kazanımın ile gerçekleştirilmesidir. Tersine lojistik, üretim sırasında kullanılan tüm kaynakların tüketim noktasından başlangıç noktasına doğru değer kazanması veya uygun şekilde yok edilmesi için yapılan etkinliklerin tamamı olarak tanımlanabilir.

1.1. Tersine Lojistiğin Önemi

Kaynakların kıt olduğu ve/veya kısıtlandığı günümüzde üretim yapan firmalar mevcut üretimi artırarak daha az kaynak kullanmayı ve daha az atık oluşturmayı hedeflemektedir. Bunu sağlamak için kullanılan birçok yöntemden biri de atıkların yeniden üretime alınarak değerinin artırılmasıdır. Böylece atık azalmakta,

atıkların katma değeri artmaktadır. Tüketim noktasından geri dönen ürünlerde çeşitli değerlendirme yöntemleri (yeniden üretim, tamir, düşük fiyata satış vb) ile maliyetler düşmekte kar artmaktadır. Tersine lojistik, geri dönen kaynakların (hammadde, yarı mamul, ürün, bilgi..vb) yeniden değer kazandırılması ya da bu mümkün değilse çevreye zarar vermeden yok edilmesi faaliyetlerini içermektedir.

Tersine lojistik faaliyetlerinde, (ileri) lojistikte bulunan birimlerden daha fazla birim gerekir (Özgün ve ark. Gökçen, 2008). Tersine lojistikte belirsizlikler lojistik sistemine göre daha fazla olduğundan bu kapsamda yapılan planlama, üretim, kontrol faaliyetleri daha karmaşıktır.

1.2. Tersine Lojistiğin Faydaları

Tersine lojistik üretim yapan işletmelere temel olarak aşağıdaki faydaları sağlar (Nakıboğlu: 2007);

- Çeşitli sebeplerle geri dönen ürün ve ürünü oluşturan alt parçaların yeniden değerlendirilerek katma değerinin artırılması.
- Geri kazanılan ürün ile karın en çoklanması (maksimizasyonu).
- Atık geri dönüşümü ile çevresel yükümlülüklerin yerine getirilmesi.
- Müşteriye ürünü geri alım garantisi, satış sonrası hizmet gibi girişimlerle müşteri ilişkileri yönetiminde iyileştirme.

Bayles (2000) makalesinde firmaların tersine lojistiği daha çok rekabet aracı olarak gördüklerini yazmıştır. Ancak tersine lojistik firmalara birçok fayda sağlamakla birlikte günümüz şartlarında atık geri dönüşümüyle ilgili firmaları zorlaması ve çevreye sağladığı fayda önemlidir.

Tersine lojistik sistemlerinin stratejik faktörleri, stratejik maliyet, genel kalite, müşteri hizmeti, çevresel konular ve yasal zorunluluklardır (Dinç ve ark., 2008).

2. Ahi Sistemi ve Kadın Teşkilatı (Bacıyan-ı Rum)

Ahiliğin temel misyonunu Erken (1999) şöyle tanımlamıştır: "mükemmel topluma ulaşmak için mükemmel fertler yetiştirerek insanlara ve insanlığa hizmet etmektir". Köksal'a (2007) göre Ahi teşkilatının özünde yardımlaşma ve topluluk düzenini koruma vardır. Ahilik; üretim, ticaret, eğitim, sosyal sorumluluk, ahlak konularında entegre çalışan bir sistemdir.

Ahi teşkilatında kadının önemi büyüktür. Bacıyan-ı Rum, Ahi teşkilatının kadın koludur ve araştırmacılar bilinen ilk kadın teşkilatı olduğunu savunmaktadır. Bu teşkilat kadınların üretimde ve sosyal hayatta organize olmalarını sağlaması bakımından önemlidir (Erdem ve Yiğit, 2010). Ahi sisteminde kadınlar sosyal hayatın içinde ve söz sahibidirler. Hacıgökmen'in araştırmasına göre ahi

isimleri ve unvanlar alan bacılar vardır. Bunlardan birkaçı şöyledir: Paşa Hatun, Oğul Paşa Hatun, Sultan Paşa Hatun, Şah Paşa Hatun.

Ahilikte öğüdü "eline-beline-diline sahip ol" erkeklere "aşına-işine-eşine sahip ol" öğüdü ise kadın kolu olan Bâcıyân-ı Rumlara verilmiştir. Görüldüğü gibi Anadolu'da aile temeline dayalı sağlam bir cemiyet hayatı oluşturulması için çalışılmıştır (Döğüş, <http://www.osmanli.org.tr/yazi-4-262.html>).

Bacıyan-ı Rum teşkilatının ilk lideri Fatma Bacı (Kadıncık, Kadın Ana, Hatun Ana), Ahiliğin kurumsallaşmasını sağlayan esas adı Şeyh Nasreddin Mahmud bin Ahmed el-Hoyi olan Ahi Evran'ın hanımıdır. Ahilik için geçerli olan tüm kurallar Bacılık içinde geçerlidir (Bayram, 2002). Anadolu bacıları üretim, eğitim gibi ahilik sisteminde yer alan faaliyetlerin yanı sıra hanımları ilgilendiren misafir ağırlama, evlerine kışık yiyecek hazırlama gibi etkinlikleri de kurumsal bir yapı içinde gerçekleştirmişlerdir. Bacıların yaptıkları üretimler, hanımların el becerilerine daha uygun olan dokuma, el sanatları olduğu görülmektedir.

Bacıyan-ı Rum teşkilatındaki bacılar çalışkanlıklarıyla Anadolu'da el sanatlarının öğrenilmesine ve geliştirilmesine, iktisadi hayatın canlanmasına katkıda bulunduğu ve yeni iş sahaları oluşturarak girişimci kadınların önünü açmışlardır (Erdem ve Yiğit, 2010).

3. Tersine Lojistik ve Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları)

Tersine lojistik kapsamında olan "üretimden çıkan atıkların yeniden üretime alınarak değerlendirilmesi" yoluyla üretim maliyetlerinin düşürülmesi, atıkların azaltılması, üretim miktarının ve kârın artırılması 13. yüzyılda Bacıyan-ı Rum teşkilatında gerçekleştirildiğini görmekteyiz. İş dünyasında hızı artarak yaygınlaşan tersine lojistik, kavram olarak 20. yüzyılda ilk kez tanımlanmaya başlanmışken 13. yüzyılda Anadolu bacılarının sistematik çalışmaları takdire şayandır.

Kadın teşkilatı üyelerinin askeri kıyafetler ürettikleri bilinmektedir. Kayseri'de *dericilerin işledikleri derilerden çıkan yünleri değerlendirerek* halı ve giysi üretmişlerdir. Bacıların ürettiği halı, kumaş ve dokuma bezinin Germiyanogulları Beyliği tarafından ihraç edildiği bilgisi kaynaklarda geçmektedir (Erdem ve Yiğit, 2010). Tabakoğlu'nun "Türk İktisat Tarihi" kitabında (sayfa 209) aktardığına göre Ahilik sistemi içinde üretilen ürünler belirlenen standartlara uygunluğu sıkı denetimlerle sağlanıyordu. Bu bilgilerin dokümanlarını Kadı Sicillerinde bulmak mümkündür (Şimşek, 2002). Buradan çıkarmamız gereken sonuç şudur:

Anadolu bacılarının yaptığı işlem, artan derileri basit bir şekilde değerlendirmek değildir. Ahilik sistemi içindeki tüm kurallar Bacıyan-ı Rum içinde geçerli olduğuna göre ve ürünler sıkı denetimden geçirildiği bilgisi elimizde olduğuna göre Bacıların "Kayseri'de dericilerin işledikleri derilerden çıkan yünleri değerlendirerek halı ve giysi üretmeleri" ciddi ve sistematik bir tersine lojis-

tik faaliyetidir. Üstelik yukarıda anlatıldığı gibi tersine lojistik kapsamında planlama, üretim ve kontrol daha karmaşık olduğundan Bacıların 13. yüzyılda bunu başarmış olması önemlidir.

4. Sonuç ve Tartışma

Sürdürülebilir kalkınma ve tersine lojistik kaynaklarına bakıldığında, iç içe olan iki terimin ilk ortaya çıkışını 20. asrın ikinci yarısı olarak göstermektedir. Ancak 7 asır önce Ahilik sisteminde kadınların gerçekleştirdiği üretim bugünkü anlamda tersine lojistik faaliyetidir. Bu çalışma tersine lojistik tarihini 7 asır geriye çekmek gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bacıyan-ı Rum geçmişte yaptıkları ile günümüz Anadolu kadınlarına güç verecek yüksek potansiyele sahiptir. Bu konularda yapılan/yapılacak çalışmalar ile modern Bacıyan-ı Rumların iyi işler başaracağı kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

- Bayles, D. (2000). *Send It Back! The Role of Reverse Logistics*. Ocak 20011. <http://www.informit.com/articles/article.aspx?p=164926>
- Bayram, M. (2002) *Bacıyan-ı Rûm (Anadolu Bacıları) ve Fatma Bacı*, Türkler c: 6, Yeni Türkiye Yayınları, s: 365 – 379. Nisan 2012. <http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/bayram.pdf>
- Dinç, K. ve EROL, S. ve YÜCEER, Ü. (2008). *Tersine Dağıtım Sistemlerinde Yeni Bir Model*. Aralık 2011. <http://academic.cankaya.edu.tr/~agorur/MTS1-2/MTS1/Bildiriler/327-336.pdf>
- Döğüş, S. *Ortaçağ Anadolu'sunda Bir Kadın Teşkilatı: Bacıyan-ı Rum*. Ağustos 2012. <http://www.osmanli.org.tr/yazi-4-262.html>
- Ekinci, Y. Ahilik. (2001). *Ahilik*. İstanbul. Talat Matbaası.
- Erdem Y. T. ve YİĞİT, H. (2010). *Bacıyan-ı Rum'dan Günümüze Türk Kadınının İktisadî Hayattaki Yeri*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2010-69.
- Erken, V. (13-15 Ekim 1999). *Ahi Teşkilatının Vizyonu*, II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu, , Kırşehir, ISBN – 975-17-2317-5, pp 125-138.
- Hacıgökmen, M.A. *Ankara Ahilerinin Ticari faaliyetleri ve Bacıyan-ı Rum Hakkında Bir Araştırma*. Temmuz 2012. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/23/123.pdf>

- Karaçay, G. (2005). Tersine Lojistik: Kavram ve İşleyiş. Ocak 2012. <http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi.asp?dosya=215&download=1>
- Karatop, B. ve Karahan, A. G. ve Kubat, C. (June 01-04 2011). *First application of Toplam Quality Management in Ottoman Empire: Ahi Organization*. 7th Research/Expert Conference with International Participations "Quality 2011" Neum B&H,pp 1109-1114.
- Köksal, M. (2007). *Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü* (4. Baskı). Ankara: Poyraz Matbaası.
- Nakıboğlu, G. (2007). *Tersine Lojistik: Önemi ve Dünyadaki Uygulamaları*. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(2), 181-196.
- Özgün Demirel, N. ve Gökçen, H. (2008). *Geri kazanımlı imalat sistemleri için lojistik ağı tasarımı: Literatür araştırması*. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 23 (4), 903-912.
- Rodrigue, J. and Slack, B. and Comtols, C. (2001). *Green Logistics (The Paradoxes of)*. Eylül 2011. http://people.hofstra.edu/jean-paul_rodrigue/downloads/Green%20Logistics.pdf
- Sarıkaya, M. ve Kara F. Z. (2007). *Sürdürülebilir Kalkınmada İşletmenin Rolü: Kurumsal Vatandaşlık*. Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F.F. Yönetim ve Ekonomi, 14 (2), 221-233.
- Şimşek, M. (2002). *Ahilik: TKY ve Tarihte Bir Uygulaması*, (1. Baskı). İstanbul. Hayat Yayıncılık.

II. Uluslararası
Ahilik Sempozyumu

BİLDİRİLER

VIII- KÜLTÜR VE MEDENİYETİN
OLUŞMASINDA AHİLİĞİN ETKİLERİ

**AHİLİK VE ANADOLU'DA
ÇOĞUNLUK VE BİRLİKTE YAŞAMA
TECRÜBESİ**

Prof. Dr. Bekir KARLIĞA
Bahçeşehir Üniversitesi
Medeniyet Araştırmaları Merkezi Kurucu Başkanı

Kelimenin tam anlamıyla bir “kardeşlik” hareketi ve bir medeniyet girişimi olan Ahilik, aynı zamanda tarihte hemen hemen eşine hiç rastlanmayan geniş halk kitlelerine mal olmuş uzun ömürlü ve geniş etkili bir sivil toplum hareketidir.

“Kahır ve zulüm kapısını kapatıp hilim ve yumuşaklık kapısını açmak; yalan kapısını kapatıp, doğruluk kapısını açmak; hırs kapısını kapatıp rıza ve kanaat kapısını açmak; cimrilik kapısını kapatıp lutuf kapısını açmak” gibi temel insani ve ahlaki değerleri hayata geçirerek güçlü bir kardeşler topluluğunu oluşturmaya çalışan Ahilik, öteki toplumlarda karşılaştığımız türden bir korporasyon ve menfaat birliği değildir.

Bir erdemliler topluluğu olan Ahilik müessesesi, köklü bir dünya görüşünün ve kapsamlı bir “Hikmet” anlayışının sonucudur.

İslâm, “Ebedî Risâlet” anlayışıyla, kendinden önce geçen bütün dinleri ilâhî hakikatin bir parçası olarak kabul edip onların getirdikleri temel değerleri kendi değeri saymış; “Ezelî Hikmet” yaklaşımıyla, kadîm kültürlerin ve uygarlıkların birikimlerini, tereddüt etmeksizin alıp içselleştirmiş; “İlâhî Adalet” ilkesiyle, bütün varlığı kuşatan bir dünya görüşü tesis etmiş; “Küresel medeniyet” perspektifiyle de bütün varolanları kuşatan bir uygarlık modeli oluşturmaya çalışmıştır.

Medeniyetlerin temel göstergelerinden birisi, çoğulculuktur. Ötekini, düşman sayıp yok etmek yerine, onunla insanlık ortak paydasında buluşarak barış içinde birlikte ve birarada yaşamının yollarını çalışmak, elbetteki tesadüfen ortaya çıkan ve kendiliğinden oluşan basit bir olay değildir. Bunun toplumsal, tarihsel, dinsel ve felsefî bir arka planının bulunması gerektiği gibi, bu yapının devam etmesini sağlayan reel, rasyonel ve sistemli bir oluşumların da gerçekleşmiş olması icap eder.

Bu yapınının, göstermelik, yüzeysel, yapay ve zoraki bir oluşum olmaması için gönüllülük esasına dayanması gerekir.

Bunun için öncelikle doğayı ve insanı merkeze alan bir dünya görüşü geliştirilmeli, böylece doğanın hepimize bahşedilmiş bir nimet olduğu ve onu korumamız gerektiği fikri yaygınlaştırılmalıdır. Bütün insanlığın aynı kökten geldiği ve kardeş olduğu, tarih içerisinde insanoğlunun üretip ortaya koyduğu evrensel değerlerin, herkes tarafından paylaşılıp savunulması gerektiğini kabul eden bir varlık ve hayat tasarımı zihinlere ve ruhlara nakşedilmeli ve bu tasarım eylemlere ve davranışlara yansıtılmalıdır. Şüphesiz ki bunların kişilerin ve topluluklarına hayatına yansımaları, onların kültürlerinin bir parçası haline dönüşebilmesi uzun zaman alır ve çok yoğun bir çabayı gerektirir.

Bu temel prensiplerden hareketle Müslümanlar, Hz. Peygamber’in: “**Bütün insanlar, Adem’in soyundan gelmiştir, Adem ise topraktan yaratılmıştır**” buyruğunu esas alarak, insani birliği ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. Hz. Ali’nin

Malik İbn Eşter'e yazdığı mektubunda belirttiği: **"Bütün insanlar, sizin ya fit-ratta kardeşlerinizdir, ya da dinde kardeşlerinizdir"** temel espirisini hayata geçi-rerek evrensel bir insanlık modeli oluşturmaya gayret etmişlerdir. Ve İran'ın büyük düşünürü Sa'dî'nin: **"Tüm insanlar, bir vücudun organları gibidirler"** deyişiyile, bizim Yûnus'un: **"Yaratılanı hoş gör, Yaratan'dan ötürü"** deyişinde ifadesini bulan farklı dinden, ırktan, kültürden ve çevreden insanların birlikte ve birarada yaşamalarını bir hayat felsefesi haline getirmişlerdir.

Bu bağlamda geçmişten günümüze İslam dünyası bu anlayışın ve tacrübe-nin toplumun katmanlarına yayılarak bir kültür haline dönüşmesinde çok önemli adımlar atmış ve başarılı örnekler sergilemiştir. Bu örneklerin ortaya konduğu mekanların başında da güzel İstanbul ve onun şirin ilçesi Beyoğlu başta gelmektedir.

Geçmişte Bağdet, Kurtuba, Sicilya, bu anlayışın mükemmel biçimde yeşer-diği merkezler olmuştu. Günümüzde ise İstanbul, Antakya, Urfa, Mardin dün-yamızda artık zor görülen bu anlayışın en canlı biçimde yaşandığı merkezlerin başında gelmektedir.

İspanya'da, sekiz yüz yıla yakın İslâm egemenliği döneminde Arabistân'dan Endülüs'e göçetmiş müslümanlar ile, araplaşmış Müslüman ispanyollar ve bü-yük ölçüde Yahûdî ve Hristiyan topluluklar barış içinde birarada yaşamaya devam etmişlerdi. İspanya'nın yeniden zaptından "Reconquiste" sonra bile bu-rada uzun zaman Arapça resmî dil olarak kalmıştı. Hatta o günlerde Toledo'da dört veya beş dilin konuşulduğu bilinmektedir:

Türklerin Anadolu'ya gelişleriyle birlikte, başlangıçta Hristiyan-Müslüman çatış-ması hızlanırken, daha sonra çatışmanın yerini karşılıklı işbirliği ve ortaklık almıştır. Bu durum her iki medeniyetin mensuplarına eşsiz bir barış, hoşgörü ve bir arada ya-şama tecrübesi kazandırmıştır. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı imparatorluklarının topraklarında Ermeniler, Süryâniler, Rûmlar, Sırpalar, Habeşliler, Kiptiler, Ya'kûbiler, Bogomviller, Bulgarlar, Romenler, Macarlar, Gürcüler uzun asırlar birlikte yaşamının güzel örneklerini vermişlerdir. Hattâ Osmanlı sultanları, kendilerini: "Müslümanların ve Hristiyanların sultânı, Anadolu'nun ve bil-cümle diyâr-ı Rûm'un (yani Ortodoks dünyasının) hükümdârı" olarak ilan etmişler ve böylece söz konusu bölgede asırlar süren bir barış paktı kurmayı başarmışlardır.

Fatih Sultân Mehmed'in Ortodoks azınlığa karşı gösterdiği eşsiz müsâmaha, II. Bâyezid'in İspanyol Yahûdîlerini kabulde gösterdiği âlicenâplık ve Türk hal-kının uzun asırlar boyunca yirminin üzerinde dili konuşan, yirminin üzerinde farklı din ve mezhebe mensup değişik ırklardan insanlarla barış içinde bir arada yaşama tecrübesi yarının dünyası için büyük önem ifade etmektedir.

Eğer Fatih'in özel gayreti olmasaydı belki de bugün Ortodoksluk'tan söz etmek mümkün olmazdı. Zira Katolik dünyası, daha başından beri diğer Hristi-yan mezheplerini kendi içinde eritmek ve mensuplarını ortadan kaldırmak isti-

yordu. Bizans'ın önde gelen din ve devlet adamları, Vatikan'ın bu niyetini çok iyi biliyor ve bu sebeple Katoliklerin uyruğu altına girmektense Türkler'in egemenliği altına girmeyi tercih ediyorlardı. Nitekim Notaras'a izafe edilen: "Kardinal başlığını görmektense Türk sarığını görmeyi tercih ederim" ifadesi, bu açıdan bakıldığında çok anlamlıdır.

Fatih Sultan mehmet, İstanbul'u fethettiğinin ertesi günü öğleden sonra bu kente girerek doğrudan Ayasofya'ya gitmiş, orada iki rekat şükür namazı kıldıktan sonra kentin imar edilmesi ve dağılan Ortodoks birliğinin yeniden kurulması için gerekli çalışmaları başlatmıştır.

Bu bağlamda Ortodoks Kilisesi'nin en kutsal makamı olan Patrikhâne'yi ortadan kaldırmak yerine, ona her türlü devlet baskısından uzak bir konum sağlamış ve İmparatorluk hudutları dahilinde yaşayan Hristiyan toplulukların kendi ruhânî liderlerini kendilerinin seçme hakkını vermiştir. Bu çerçevede Rum Ortodoks Kilisesi'nin Roma Katolik Kilisesi'nin otoritesi altına girmesini istemeyen Gennadius'un Patrik seçilmesini sağlamıştır.

Şu halde Müslüman Türk egemenliği, Kadîm Hristiyanlığın en büyük temsilcisi olan Ortodoks geleneğini ortadan kaldırmak yerine, onu güçlendirerek özgün biçimde günümüze taşımada önemli bir misyon üstlenmiştir.

İslam, "Ehl-i Kitap olarak nitelediği Yahudi ve Hristiyanlara karşı farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Kur'an-ı Kerim, Ehl-i Kitap ile çatışmak yerine "ortak bir sözde (Allah'ın birliği) birleşmek" gerektiğini ısrarla vurgular.¹

Ehl-i Kitabın arasında Hz. Muhammed'in ön gördüğü temel ilkeleri benimseyenler ve yaşayanların bulunduğunu², dolayısıyla Müslümanların Ehl-i Kitap ile ilişkilerinde aşırılıkları bir kenara bırakmaları gerektiğini ve onlarla tartışırken iyi ve güzel biçimde tartışmaları icap ettiğini bildirir.³

Hz. Muhammed de, hayatı boyunca düşmanca tavır içine girmedikleri süreçte Ehl-i Kitap ile iyi davranmayı prensip haline getirmiştir. Özellikle de İbrâhîmî geleneğin yaşayan son temsilcisi olarak kabul ettiği Hristiyanlarla iyi geçinmenin yollarını aramış ve onlarla dostluklar tesis etmeye çalışmıştır. Önce Habeşistân kralı (Necaşi) ile ilişki kurmuş, sonra çevredeki Hristiyan topluluklarla ve özellikle Monofizist Hristiyanlarla temâsa geçmiştir. Bizans ile gelişen soğuk ilişkilerde onlarla bağdaşık olan Kureys'li müşriklerin tahrîki önemli rol oynamıştır. Başlangıçta sıcak çatışmalarla karşı karşıya gelen bu iki uygarlığın mensupları, bir süre sonra birbirini daha yakından tanıma ve bir arada yaşamanın sınırlarını âdetâ keşfetmişlerdir.

¹ . Kur'an-ı Kerim, Al-i İmrân Sûresi, Ayet, 64.

² . Kur'an-ı Kerim, Al-i Şmrân Sûresi, Ayet, 109.

³ . Kur'an-ı Kerim, el-Ankebût Sûresi, Ayet, 46.

İslâm hukûku, Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasında genel hak ve hürriyetler bakımından ayırım gözetilmemesini ve bu hususta çok titiz davranılmasını emreder. Bu konuda çok tipik bir örneği, İslam dünyasında yetişen en büyük İslâm hukûku bilginlerinden Türk asıllı meşhur fakih Ebubekir es-Serahsî'nin (öl. 1090) 30 ciltlik « el-Mebsût » isimli eserinde görüyoruz. Buna göre, İmâm A'zam Ebu Hânîfe'den sonra Hanefî mezhebinin en büyük imâmı sayılan ve Abbâsî devletinde baş Kadı olarak görev yapmış bulunan İmâm Ebû Yûsuf, ölüm döşeginde iken, adâlet hayatı boyunca pişman olduğu bir uygulamadan rahatsızlık duyar ve Tanrı'ya yakararak bağışlanma diler . Sonra İmâm Ebû Yûsuf şöyle devam ediyor: “Bir Hristiyan vatandaş, Halîfe'yi (Hârûn er-Reşîd) dava etmişti. İkisini de mahkemeye çağırdım, ancak, Halîfe'yi yakınımda bir yere oturttum, Hristiyan vatandaş ise Halîfe'nin gerisinde daha uzak bir yerde oturuyordu. İkisi arasında tam bir eşitlik sağlayamadım. Bundan dolayı çok üzgünüm, Allah'tan mağfiret dilerim.”⁴

İmâm Ebû Yûsuf'un başka dinden olanlara karşı gösterdiği bu samimî duyarlığı, farklı boyutlarda da olsa, Müslümanlar iktidârı ellerinde bulundurdıkları zamanlarda -olağanüstü durumlar müstesnâ- hep göstermeye çalışmışlardır.

Söz gelimi, Endülüs Müslümanlarının İspanya'dan kovulması veya dinlerini terke mecbur bırakılması hâdisesi karşısında heyecana kapılan kimi Osmanlı yöneticileri dönemin hükümdarı Yavuz Sultân Selîm'den imparatorluk hudutları içerisinde yaşayan gayr-i müslimlere benzer bir uygulama yapmasını isterler. Sultanın bu yaklaşıma sıcak bakması üzerine, devrin Şeyhu'l-İslâm'ı Zenbilli Ali Efendi'den bu konuda bir fetva ister. Bu değerli bilgin, söz konusu uygulamanın İslâm'a aykırı olduğunu, bir topluluğa kızarak başka bir topluluğa ceza vermenin adalet ilkesiyle bağdaşmayacağını ifade eder. İstedığı fetvayı alamayan I. Selim de bu uygulamadan vaz geçer. Böylece geniş İmparatorluk hudutları içinde yaşayan gayr-ı müslim nüfus İspanya'da yaşanan faciaya benzer bir facia yaşamaktan kurtulur.

Batı'nın ise, uzun tarihi boyunca, farklı din inanç ve kültürden insanların birlikte yaşamları konusunda pek başarılı tecrübeleri bulunmadığı gibi; toptan yok etme, ya da plânlı asimilasyonlarla kültürel azınlıkları bağrından atıp temizleme yolunda zengin tecrübeleri vardır. Aslında bu, Batı'nın Roma'dan devraldığı bir mîrâstır. Roma, nasıl ilk Hristiyanları aç arslanların ağzına atarak bu dinin yayılmasına engel olmak istemişse, Batı da Hristiyanlığı kabul ettikten sonra aynı geleneği sürdürerek başka kültürden insanlara hayat hakkı tanımamıştır. Reconquista (İspanya'nın yeniden zaptı) harekâtından sonra bu anlayış daha da yaygınlaşarak kıtada Hristiyan olmayanlara yaşama fırsatı vermeme noktasına gelmiştir.

⁴ . İmâm Serahsî, el-Mebsût, XVI, 61, Kâhire-Tarihsiz

Nitekim Fransa'nın Narbonne kenti Arşivi'nin 155. Sayfasında yer alan bir belge de, o yüz yıllarda Batı'nın hoşgöründen ne denli uzaklarda bulunduğu açık göstergesidir: "1612 yılı Nisan ayında Fransa'nın Narbonne kentinde şiddetli bir kuraklık baş gösterir. Bu kuraklığın sebebini araştıran kent meclisi, bunun nedeninin o sıralarda İspanya'dan kovulan küçük bir Müslüman grubun kent yakınlarına gelip yerleşmesi olduğu sonucuna vararak bu göçmenleri deniz yoluyla kentten uzaklaştırma kararı alır."⁵

Doğrusu Batı'daki bu fanatizm, yalnız Hristiyan olmayanlar için değil, aynı zamanda farklı Hristiyan mezheplerine mensup olanlar için de geçerlidir. Söz gelimi 1572 yılı, 23 Ağustos'u 24 Ağustos'a bağlayan gece, Paris'te gerçekleşen "Saint Barthelemy katliamı"nda 3000 Protestan katli edilmişti. Daha sonra Fransa'nın değişik bölgelerine yayılan bu insan avı, yaklaşık üç ay süresince bütün dehşetiyle devam edip gitmişti. Ve bu olaylar neticesinde yaklaşık 250.000 Protastan, Fransa'yı terk edip kaçmak mecburiyetinde kalmıştı. Ve 1562-1598 yılları arasında Avrupa'da tam sekiz büyük din savaşı yaşanmıştı. 1598 yılında, Kral IV. Henri tarafından yayınlanan "Nantes Fermanı" ile bu kardeş katliamına son verilmek istendi. Fanatik Katolikler IV. Henri'yi öldürmek için tam on kez sui kast tertip ettiler. Nihayet bu bu fermanı yayınladıktan kısa bir süre sonra düzenlenen on birinci suikasta hayatını kaybetti.

Batı, ancak On dokuzuncu yüzyılda sömürgelerinden gelen yabancılar ve bu yüz yılın ikinci yarısından itibaren de göçmen işçiler aracılığıyla birlikte yaşama tecrübesini öğrenmeye başlamışsa da bu konuda sağlıklı deneyimlerden geçtiği söylenemez.

İşte Selçuklularla başlayıp Osmanlılarla devam eden Ahilik hareketi, bu anlayışın somutlaşmış kurumlarından birisidir. Özellikle Anadolu'nun Müslümanlaşmasında etkili olduğu kadar, Anadolu'da yaşayan muhtelif dini ve etnik topluluklar arasında barış ve dostluğun kurulmasında da etkili olmuştur.

Gerek ticaret yollarının güvenliğinin sağlanarak sürekli açık tutulması, gerekse Müslüman olsun veya başka dinden olsun bütün yolcuları Tanrı müsafiri sayarak her türlü hizmetlerinin görülmesi, bölgedeki kalıcı ve uzun ömürlü barışın sağlanmasında etkili, olmuştur. Yaratandan ötürü yaratılanın sevmek bu topraklarda yaşayan insanların temel hayat felsefesi olmuştur.

Bugün dünyamız, tüm insanlık için örnek teşkil eden bu erdemliler hareketine her zamankinden çok daha fazla muhtaçtır.

İşte Selçuklularla başlayıp Osmanlılarla devam eden Ahilik hareketi, bu anlayışın somutlaşmış kurumlarından birisidir.

⁵. Philippe Sénac, bu karar'ın eski Fransızca ile yazılmış metnini neşretmiştir. (Philip Sénac, L'Image de l'autte, 7; Bekir Karlığa, İslâm düşüncesi'nin Batı düşüncesi'ne etkileri, 91.

**DİLLE SÖYLENİP KALPLE
ONAYLANSA DA EYLEME
DÖNÜŞTÜRÜLEMİYEN BİR KÜLTÜR
GERÇEĞİMİZ: AHİLİK**

Prof. Dr. Nihat AYCAN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

ÖZET

Çalışmamız meslek, ahlak ve meslek ahlakını toplumun her kesimindeki kişilere kazandırmayı amaçlayan ahiliği, Muğla'ya özgü sosyal gerçeklik ile ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu Amacımızı gerçekleştirmek için Muğla çarşısındaki bazı esnafla, Muğla El Sanatları Sanayi ve Ticaret Limitet Şirketi (MELSA) çalışanlarından beş kişiyle, Mayıs 2012'de derinlemesine mülakat yapılmıştır. Mülakattan sağlanan veriler nitel şekilde değerlendirilip, buna göre ulaşılan sonuç ile sosyal ve ekonomik yapıyı güçlendirecek bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Türk Kültürü, Ahilik, İş Ahlakı, Muğla Arastası, Muğla El Sanatları ve Ticaret Limitet Şirketi.*

ABSTRACT

Our study has aimed to state Akhism, earns profession, morality and professional morality to the people of every section of society by social reality specific to Muğla. For the attainment of this purpose, it has been deeply interviewed with some artisan in Muğla shopping district and five person working Muğla Handcrafts Industrial Company on May 2012. Data acquired from interview has been evaluated qualitatively and introduced results and suggestions that will be establish our social and economic structure.

Key Words: *Turkish Culture, Akhism, Work Ethic, Muğla Bazaar, Muğla Handcrafts Industrial Company.*

Giriş

Toplum, yapısını korumak ve sürdürmek için mevcut yapısına uygun, ona özgü sosyal değerler üretir. Bu sosyal değerler, toplumları güçlü kılıp ayakta kalmalarını sağladığından, her toplumda kültür çatısı altında toplanır ve uygulanır. Türk toplumunun kendisine özgü kültüründen, öz varlığından ortaya çıkardığı; dünyevi ile uhreviyi veya maddi ile maneviyi bir bütün halinde, hem meslek hem ahlak hem mesleki ahlak olarak ele alan sosyal değerlerden biri ahiliktir.

Türk örf, adetleriyle İslam inancının sentezinden oluşan ahilik; eli açıklık, cömertlik, dürüstlük, mütevazılık, iyilikseverlik, başkalarına yardım edicilik, yani olgun kişilik anlamına gelirken (Ekinci,1989; Demirci,2001; Kara,2008), düşünsel temellerini ise Ahi Evran Şeyh Nasireddin Mahmud'un "Allah insanı medeni tabiatlı yaratmıştır. Yani insan yemek, içmek, giyinmek, evlenmek, mesken edinmek gibi çok şeye muhtaçtır. Kimse kendi başına bu ihtiyaçları

karşılayamaz. Dolayısıyla insanın ihtiyaç duyacağı bütün sanat kollarının (marangozluk, demircilik, dericilik...) yaşatılması gerekir. Bu nedenle toplumun bir kesiminin sanata yönelmesi ve her birinin belli bir sanatla meşgul olması gerekir ki toplumun tüm ihtiyaçları görülebilsin” sözlerinden alır (Bayram, 2001).

Yalın anlamlarıyla tanıtımından bile, toplumda önemli işleve sahip olduğu anlaşılan ahilik; bilimsel temellerinde Selçuklu Türklerine kadar geriye giden bir tarihi derinliğe sahipken, olgunlaşmış en üst düzeyde uygulanması Osmanlı dönemine rastlar (Ekinci,1989; Bayram, 2001; Kara,2008). Ahiliğin Selçuklu Türklerine kadar geriye giden bir geçmişe sahip olmasında, onun çalışmayı ibadet düzeyine çıkartıp, kazancın alın teri ve emek karşılığında elde edilmesini esas almasından, hak ettiğiinden fazlasını istememesindedir (Ekinci,2001).

Ahilikte fazla çalışıp çok kazanma sonucu toplumda oluşacak sosyal tabakalaşma olağan, normal karşılandığı gibi; çırak, kalfa, usta statüleri arasındaki hiyerarşik ilişkiler dini, ahlaki (saygı, sevgi) temelinde, kutsal bir hüviyete büründürülerek düzenlenirdi. Böylece sosyal tabakalar arası tahakküme ve haksız kazanca karşı çıkılır, dengeli ve ahenkle işleyen bir ekonomik sistem hedeflenirdi (Ekinci,1989;2001; Demirci, 2001; Kara,2008).

Ahilik, toplumun ekonomik ve sosyal bütünleşmesinde önemli rol oynardı. Çünkü çalışma, ahilikte temel şart olarak belirlenmiş olsa da; ön şart, kendini her an yaratıcının huzurunda hissetme, yani “Allahtan korkma, kuldan utanma”dır. Bununla birlikte temel amacın gerçekleşmesini engelleyecek hırsızlık, hile, yalan, içki, kumar gibi olumsuzluklar yasaklanmıştır. Avlarını hile ile yakaladıklarından avcılarla, fırsatçı karaborsacılar ahi olamamış; hatta merhamet ve acıma duygusunu yok ettiğine inanılan kasaplık ile cerrahlık, meslek olarak kabul edilmemiştir (Demirci, 2001). Hiçbir şeyin aşırısına kaçmamak “orta yol” ilkesiyle ahilik, kişiyi üretimde araç haline getirmemiş ve bu yönüyle de kapitalist sisteme karşıt olmuştur (Ekinci,2001; Kara, 2008).

Kişilerin yeteneklerine uygun bir meslekte uzmanlaşmalarını esas alan ahilik, onlardan işlerini sevmeleri, en iyi şekilde yapmaları; işlerini yaparken de elinden, dilinden “emin” olmalarını isterken; ahiliğe yeni başlayan için 124 görgü kuralını özümseyip uygulaması, usta olduğunda da 740 görgü kuralını özümseyip uygulamasını beklemiştir (Ekinci,2001; Demirci,2001; Kara,2008). Böylece ahilik kişinin hem kendini gerçekleştirmesini, hem işinde örnek olmasını sağlamıştır.

Ahilik cezalarda diyalog temelli yapıcılığı esas almış, sosyal yaptırımını bile de-receli şekilde uygulamıştır. Örneğin, mağduriyet, küçük suçlarda çay-kahve ısmarlamakla “gönül alma” şeklinde giderilmeye çalışılırken, suç büyüdükçe selamlanılmaz, ilgilenilmez, yardım edilmez, nihayet kısa ve uzun süreli iş yeri kapatma uygulamasıyla giderilirdi (Ekinci,2001; Demirci,2001; Kara,2008).

Kısaca meslek, ahlak, mesleki ahlakın kazandırılmasında önemli yeri olan ahilik, meslek ilkeleriyle; ekonomik ve sosyal dayanışmayı sağlamakta, böylece güçlü bir sosyal yapının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle günümüz gençliğine meslek edindirirken, onlara ahilik ilkeleri kazanım şeklinde ne kadar fazla benimsetilirse, o kadar çok sosyo-ekonomik gelişme sağlanır. Bunun Muğla örneğinde de araştırılması önemlidir. Çünkü İbn-i Batuta'nın seyahatnamesinde bahsedip ziyarette ettiği, Anadolu'daki otuz iki ahi zaviyesinden üçü Muğla'dadır (Demirci,2001). El sanatları esnafı yoğun şekilde ve bir arada yine bu ilde olduğu için Muğla'da ahilik geleneğinin ne düzeyde devam ettiğinin araştırılması gerekir.

Amacımız ahiliğin Muğla'daki konum ve boyutunu, Muğla'ya özgü sosyal gerçekliklerden hareketle, el sanatlarında çalışanları değerlendirip incelemek ve buradan Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısındaki dinamizmine dikkat çekmektir.

Materyal ve Metot

Çalışmanın materyali el sanatlarında çalışanlardır. Bunun evrenini, Muğla il ve ilçelerinde bulunan küçük esnafla, köylerinde atölye şeklindeki küçük iş yerlerinde çalışanlar oluştururken; örneklemini, il merkezindeki arastada bulunan çarşı esnafından bazısı, özellikle de Muğla El Sanatları Sanayi ve Ticaret Limitet Şirketi'nde (MELSA) çalışan dört çırak, dört kalfa ve iki usta oluşturmuştur.

Araştırmada ahilik gerçeği, ayrıntıda kaybolmadan bütüncü bir anlayış, fonksiyonalist yaklaşımla ele alınmış, nitel analiz metodu kullanılarak incelenmiş; bunun için, örneklemedekilerle Mayıs 2012'de gerçekleştirilmiş derinlemesine mülakat uygulanmış, bunlardan sağlanan veriler analiz edilip değerlendirilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Muğla arastasında tuhafiyeciler, terziler, kunduracılar, saatçiler, aktarlar, nalburlar ve lokantacılar gibi esnaflar, ayrı sokaklarda yan yana bulunurlarken; bakliyat satıcıları, zahire pazarı olarak anılan yerde yine bir arada bulunurlar. Ahi Evran de, bütün sanat erbabının belirli bir yerde toplanmasını ve sanatlarını orada icra etmelerini öğütlemişti (Bayram,2001). Aslında benzer işkollarının bir arada olması, hem alıcı hem satıcıya büyük kolaylık sağlar. Eşya veya hizmetin fiyatı, iş yerinin çarşıdaki konumuna göre biraz farklılık gösterse de genelde aynıdır. Kalite düşürerek ucuza mal etmek yok, bunun yerine; farklı nitelikteki eşyalarla, değişik beğenilere hitap etmek söz konusudur. Alıcı, satın alacağı eşyanın herhangi bir özelliğini beğenmezse, tıpkı ahilikte olduğu gibi, satıcı alıcıyı hemen başka bir esnafa yönlendirir; yani ticarete "hak edilen kadarı, helal kazanç" benimsenmiştir

Muğla arastasında her mesleğin bir piri ve ustası vardır. Ustalarının yanından ayrılıp ayrı bir işyeri açmış olanlar, onlardan söz ederken; adeta bir aile

büyüğünden bahsediyormuş gibi, onları saygı ile anmaktadır. Mesleki dayanışmaları ahilikteki kadar güçlü değilse de, iş hayatında dürüstlük, insafılık ve kanaatkârlık ön plandadır ve insan unsuruna önem verilmektedir. İşini sevmek, iyi yapmak ve tevazu gibi ilkeleriyle de alıcının, bir defalık değil, daimi olmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır.

Kunduracılarla terziler başta olmak üzere, arasta esnafı; genelde tamir işi yaptığından, üretimden çok hizmet sektörü görünümündedir. Dolayısıyla gelirleri sınırlıdır. Ekonomik güçlüklerle baş edebilmek için çalışmaları artmış, yaşantıları düştüğünden kalfa, çoğu kez çırak kullanmaz olmuşlardır. Çırakları da referanslı olarak kabul ettiklerinden, ne ahlak ne mesleki ahlakı onlara kazandırmamışlardır. Ustalar, bu tutumlarında yeni iş yeri açma standartlarının net olmayışının etkili olduğunu, bu durumun sosyo-ekonomik yozlaşmaya yol açtığını bildirmişlerdir. Benzer olumsuzluk, bazı araştırmacılarca da tespit edilmiştir (Hocaoğlu,2001; Kara,2008; Kotan,2012). Ancak çırak usta ilişkisinde, ahilik ve kültürümüzde önceden beri var olan ...abi, ...usta şeklinde, tıpkı bir aile büyüğüne hitap eder gibi bir anlayış, Muğla arastasındaki iş yerlerinde de benimsenmiştir. Yine tıpkı ahilikteki gibi, sosyal ilişkilerle çalışma hayatını düzenleyen ayet, hadis veya veciz sözler, Muğla arastasındaki iş yerlerinin duvarlarında bulunmaktadır.

Muğla El Sanatları Sanayi ve Ticaret Limitet Şirketi (MELSA), on yedi yıl önce (1995) yüzde yetmiş beşi il özel idaresi, yüzde yirmi beşi vakıf sermayesiyle kurulmuştur. Muğla yöresine özgü motiflerin dokuma desenleri şeklinde öne çıkartıldığı bu işletmede, dokumacılık, terzicilik, biçki-dikiş, nakış gibi iş kolları faaliyet göstermekte ve ürünler, modern sanat anlayışıyla sentezlenip günümüz teknolojisi kullanılarak üretilmektedir. İş yerinde toplam on iki kişi çalışmakta ve bunlardan çırak, kalfa, usta statülerinde yer alanların ilişkileri, aile ortamına benzer şekildedir. Buna göre ustalar, çıraklarla kalfalarına ...kızım, ...evladım şeklinde hitap ederken; bunlar da ustalarına, onların yaşına göre ...abi, ...usta ya da ...abla, ...teyze şeklinde hitap etmektedir. Ancak çıraklık, kalfalık, ustalık gibi belgelere, ya Halk Eğitim Merkezleri'nin kurslarına katılıp başarılı olmakla ya da meslek liselerinin ilgili bölümlerinden mezun olmakla sahip olunmaktadır.

Muğla arasta esnafından bazılarıyla MELSA çalışanlarından dört çırak, dört kalfa ve iki usta olmak üzere toplam on kişiye, aşağıdaki sorular yöneltilmiş ve onların verdiği cevaplar, soruların karşılıklarında verilmiştir.

- **Sizce ahilik nedir, ahilikten ne anlıyorsunuz?** Sorusuna çok genel cevaplar verilmiştir. Örneğin, ahiliğin yılın belirli günlerinde valilik, oda ve dernek başkanları gibi protokolün katılımıyla gerçekleşen bir etkinlik olduğunu, ama katılmadıklarını, zaten davet de gelmediğini belirtmişlerdir.

- **Ahilik ilkeleri ve önemi nedir?** Sorusuna genelde cevap verilmemiş, cevaplayanlar da esnaflıkla ilgili iyi bir kuruluş olduğunu bildirmişlerdir.
- **Ahiliğin meslek odasıyla ilgisi var mıdır?** Sorusuna çoğu net bir cevap vermemişler; ama hemen mevcut meslek odalarından yakınmaya başlayıp, onların aidat toplamak dışında başka bir görev yapmadığını söylemişlerdir.
- **Mesleğinizle ilgili iş disiplini, doğruluk, tevazu ve insafılık gibi ilkeleri, kimden öğrendiniz?** Sorusuna söz konusu ilkeleri, mesleği devir aldıkları ustaları ile aile büyüklerinden öğrendiklerini beyan etmişlerdir.
- **İş kolunuzun teknolojik üretimle baş edebilmesi için, ne yapmalı?** Sorusunu cevaplamayıp, ekonomik sorunlarını dile getirmişler; yeni neslin bu mesleklere ilgisizliğinden yakınmışlar ve devletin bu mesleklerin hepsi için destekleyici, özendirici önlemler alması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonuçlarıyla bazı öneriler, aşağıda maddeler şeklinde sunulmuştur.

1. Ahilik geleneğine, Muğla arastasındaki esnaftan çok, MELSA çalışanları sahip çıkmaktadır.
2. Muğla'daki ahilik etkinlikleri, toplumun oldukça sınırlı bir kesimi ile protokol düzeyinde gerçekleştirilmekte; yılın örnek esnaf seçimi bile, aktif çalışanlara yeterince ulaşılmadan yapılmaktadır.
3. Ahilik geleneği Türk kültüründe erdemli, dürüst yaşama (eli açık, kapısı açık, gönlü açık ve 'alını açık') şeklinde bulunur.
4. Ahilikle örtüşen meslek ilkeleri, kurum yerine usta veya atadan usta kişilerce, çırak ve kalfalara aktarılmaktadır.
5. Sektördeki, teknolojik üretime alternatif bir çözüm ya da bir proje üretemeyecek kadar çaresiz; ayakta kalma mücadelesindedir.

Kültür ve el sanatlarımızdaki olumsuz gidişe hemen son verdirmek için, Türkiye'deki büyük bir iş kolunun 2006'da ilk başlattığı, Meslek Lisesi Memleket Meselesi projesini, "Meslek Eğitimi Memleket Meselesi" ile kapsamlı yapıyoruz.

KAYNAKÇA

- Bayram, M. (2001). *Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi*, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 10, 1 – 11. <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s10/bayram.pdf>
- Demirci, M. (2001). *Selçuklu Anadolu'sunda Bir İnsaniyet Mektebi: Ahilik, Türkiyat Araştırmaları Dergisi Mehmet Altay Köymen Armağanı*, 121-136 http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdf_armagan/tumu.pdf
- Ekinci, Y. (1989). *Ahilik ve Meslek Eğitimi*. İstanbul:Milli Eğitim Bakanlığı
- _____, (2001). *Ahilik*. İstanbul:Talat
- Hocaoğlu, D. (2001, 30 Kasım). *Esnaflık üzerine eleştirel bir bakış*. Zaman, s.12
- Kara, M. (2008). *Sosyal ve Kültürel Yapının Girişimcilik Üzerine Etkileri ve Türk Toplumundan Örnekler*. Journal of Azerbaijani Studies, 465-485. <http://jas-khazar.org/wp-content/uploads/2010/06/sosyal-ve-kulturel-yapinin-girisimcilik-uzerine-etkileri-ve-turk-toplumundan-ornekler.pdf>
- Kotan, M. (2012, 16 Ağustos). *Terziler artık bayramlarda da iş yapamıyor!*, İnternet haber, <http://www.internethaber.com/terzilik-bayram-dikis-esnaf-kredi-karti-taksitli-alim--452602h.htm>

DİNLERDE ÇALIŞMA HAYATI VE TEŞKİLATLAR

THE APPROACH OF RELIGIONS TO
WORKING LIFE AND ORGANIZATIONS

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS

Necmettin Erbakan Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Dinler gelmiş oldukları toplumlarda insan hayatının şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır. İnsanların ilişkilerine yönelik tutum ve davranışlarda yönlendirici olan dinler maalesef toplumların kültürel yapılarındaki farklılıklar, bölgesel ve coğrafi şartlar, yönetimlerin taktığı siyasi tutum ve davranışlardaki değişik uygulamalar sebebiyle dünya hayatına ve insana farklı bakışlar sergilemişlerdir.

Dünyaya ve insanın çalışma hayatına olumlu bakan ve bunu daima teşvik ederek iş ve meslek yaşantısının gelişmesini teşvik eden anlayışlara sahip olan Yahudilik ve Zerdüştilik gibi dinler yanında, dünya hayatının kötü olduğunu, insanın dünyaya meyletmeden, dünyevi arzularından uzak bir yaşantı ile hayatını şekillendirmesi ve kurtuluşu bu şekilde elde etmesi gerektiğini, çalışarak elde edilecek her şeyin insan hayatını karartacağı, fakirliğin esas alınması gibi düşüncelerin hakim olduğu Budizm ve Hristiyanlık gibi dinlerde vardır.

İslamiyet ise insanın bu dünyadaki yaşamı için çalışması, bir meslek ile hayatını kazanması ve inancı doğrultusunda hayatını şekillendirmesini, aynı zamanda yaptığı işin vereceği sonuçlarla insanlara faydalı olmasını bu şekilde kurtuluşun da elde edilebileceğini ifade etmektedir.

İslam toplumunda bu anlayış ve yaşam tarzının en mükemmel şekilde çalışma hayatında ve mesleklerde uygulandığı, bunun yanında iş hayatındaki şahısların inançları ile bütünleşmelerinin sağlandığı en önemli teşkilat Ahiliktir.

Anahtar Kelimeler: Dinler, Çalışma Hayatı, İş, Meslek, Ahilik.

ABSTRACT

Religions played important roles in shaping life within the societies in which they appeared and flourished. Religions, guiding and directing men's individual and social behaviors and attitudes, alas produced discrepant worldviews due to various reasons such as the differences in societies' cultural nature, in regional and geographical conditions, and in political behaviors and attitudes adopted by political authorities, etc.

Along with such religions as Judaism and Zoroastrianism which had a positive attitude to the world and business life, encouraging man in his business and working life, there are some other religions like Buddhism and Christianity which regard the world as evil and find man's salvation in an ascetic life and retreat from the world and worldly desires, considering anything attained through labor as darkening man's

life and in return seeing a voluntary poverty as the source and principle of every merit.

On the other hand, Islam preaches that man should work and labor for his life in this world, make his livelihood through a job and shape his life according to his belief as well as benefit other people with the products of his labor, finding salvation in such an active life.

Ahilik, i.e., the guild of Muslim craftsmen and merchants in Anatolia, is one of the best Islamic organizations in terms that this Islamic conception of an active life is applied in business life and professions, work and belief being incorporated into one's profession.

Key Words: Religions, Working Life, Work, Occupation, Akhism.

İnsan tabiatı icabı toplum içinde yaşamak, değişik kabile ve toplumlarla ilişki kurmak zorunda olan bir varlıktır. Bu ilişkiler içinde kendine ait olan kültürel çevresi ile diğer kültürel çevreler arasında bir denge kurma gereği her zaman duyulmuş ve dünya hayatı buna göre düzenlemiştir. Diğer yandan her insan karşılaştığı problemleri çözmek ve ihtiyaçlarını gidermek amacıyla birçok araç ve vasıtalara da ihtiyaç duymuştur. Toplumun içinde bulunduğu çevrenin şartlarına, bir arada yaşadığı insanlarla münasebetlerine ve duyduğu ihtiyaçlara göre bu vasıtalar değişmektedir. Böylece ortaya bir yaşama tavrı ve tarzı çıkmaktadır.

Zamanla toplumlarda farklı dünya görüşleri de ortaya çıkmıştır. Bu farklılığın sebebi değişik kültürel birikimlere dayalı din ve toplum ilişkilerinin değişik yorum ve uygulanmasından kaynaklanmaktadır.¹

Din, bu farklılıkları öncelikle bağlı bulunduğu toplumları ifade etmek ve toplumların benliklerine bir anlam kazandırmak için ortaya koymaktadır. Bu durumda din yalnızca kişilerin özel yaşantılarında kişisel davranışlarını belirlemekle yetinmemektedir. Aynı zamanda kişiye toplum içindeki ilişkilerinde de yol göstermekle, olaylar karşısında dine bağlı yorumlar ve tutumlar getirmektedir. Böyle olunca hiçbir din gelmiş olduğu toplum içerisinde var olan kültür ve medeniyetin özelliklerine karşı ilgisiz kalmamış, fakat dünyaya ve insana bakış ile çalışma hayatı konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Dinler: Dünya Görüşleri ve İş Hayatına Bakışları

Din toplumun sürekliliği ile varlığını koruyabildiği için sadece ferdi ilgilen-diren kişisel bir yapı göstermemektedir. Dinlerin hemen hepsi, insanların münasebetlerine yönelik tutum ve davranışlarında yönlendirici olmuşlardır.²

¹ Joachim Wach : *Din Sosyolojisine Giriş*, Çev : Battal İnandı, A.Ü.I.F. yay., Ankara-1987, s. 4.

Her dinin doğrudan doğruya dinin özü dışında, insan hayatının her meselesi ile ilgili hükümlerden ve dünyevi olaylar karşısında takınılan tavırlardan oluşan bir düşünce sistemi vardır. Bu aynı zamanda o dinin ruhu, zihniyeti veya dünya karşısındaki tutumu demektir. Böylece her dinin inananlarınca paylaşılan kendilerine has bir "tutum", bir "dünya görüşü" ve bir "hayat anlayışı" ortaya çıkmaktadır.³ Bunun sebebi toplumların ve toplum kültürlerinin farklılığının dünyaya ve dünya hayatına farklı bakışları, dolayısıyla dinlerin dünya hayatı karşısında farklı tavırlar sergilemeleridir.⁴

Tarihi çizgide de dinlerin aynı düşünce yapısını muhafaza edemeyip dışa açık, dünyaya ve dünya nimetlerine müsbet bakılan bir dönemden sonra içe kapalı, dünyanın ve maddî varlıkların toptan reddedildiği, dünya hayatı karşısında olumsuz (pesimist) düşüncelerin yoğunluk kazandığı dönemleri de olmuştur.⁵

1 - Zerdüştilik:

Zerdüştilik İran'da eski putperest inançlardan sonra ortaya çıkmış bir dindir. Başlangıçta tek tanrı anlayışının hakim olduğu Zerdüştilik'te dünyevi anlayışların ön planda olduğu hayat görüşleri zamanla iyilik ve kötülük tanrısı şeklinde dualist inanca dönüşmüş Hürmüz ve Ehrimen isimli iki Tanrı ortaya çıkmıştır.

Eski İran dini olan Zerdüştiliğe inananlar İslamiyet'in İran'a girişi ile bölgeden ayrılmış, günümüzde Hindistan'ın Mumbai (Bombay) şehri yakınlarında Parsi adıyla yaşamlarını devam ettirmektedirler. Parsiler, 19. yüzyılın ilk yarısında bir araya gelerek kurdukları teşkilatlarla kendi aralarında çok iyi örgütlenmiş, ticaretle uğraşmışlar ve böylece ticaret ve imalatta önemli bir yer kazanmışlar.

Zerdüştilik dünyevi bir dindir. Dünyaya büyük önem verilmiştir. Bu nedenle ateş, toprak ve su değerlidir. Bir cesedin çürümesiyle bunları kirletmesi günah sayılır Toprak ekilen ve kendisinden ürün alınan bir konumda olduğu için toprağın, onu beslediği için su ve havanın korunması gerekir. Bu doğrultuda Zerdüştilerde gelişen düşünce ölümlerin toprağa gömülmesi yerine sessizlik kulelerine konulması şeklindedir. Zira onlar toprağı kirletirler. Ölümleri Hindular gibi yakmakta doğru değildir. Çünkü hava topraktan alacağımız ürün için gereklidir ve

² Ünver Günay: *Din Sosyolojisi Dersleri*, E.Ü. yay. Kayseri -1993, s. 307; P.W. Schmidt: *Origine et Evolution de la Religion*, Paris -1931, s. 21 -22.

³ Ünver Günay : a.g.e., s. 182; Erich Rothacker: *Tarihte Gelişme ve Krizler*, İ.Ü.E.F. yay. İstanbul - 1955, s.63-64.

⁴ Sabri F. Ülgener: *Zihniyet ve Din, İslâm, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*, Der.yay, İstanbul -1981, s. 32.

⁵ Sabri F. Ülgener: a.g.e., s. 32-33.

havanın da temiz tutulması gerekir. Bu düşünceler tarımsal faaliyetlerin kutsallaşmasına sebep olmuştur.

Zerdüşt sosyal sınıf kavramını ilk ele alanlardandır. Ona göre toplumda dört sınıf vardır : a) Aristokrat zümre ve savaşçılar sınıfı, b) Din adamları sınıfı c) Halk sınıfı yani hayvancılıkla uğraşanlar, ziraatçiler, işçi ve zenaatkârlar, d) Göçebeler.

Bu sınıflar içerisinde Zerdüşt hayvancılık ve tarımla uğraşan alt tabakaları önemsemiş, çalışan kesimleri üstün tutmuştur. Bu düşünce çalışmayı teşvik eden önemli bir husus olmuştur.

Zerdüştîlik'te dünya hayatı ve üstün insan düşüncesi önemlidir. Üstün insan olmak için çalışmanın gereği vurgulanır. Zerdüşt "**Ben üstün insan için bir ocak (ev) kurmak, toprağı, hayvanı ve bitkiyi ona hazırlamak üzere çalışanı ve icad edeni severim**" derken Zerdüştîliğin dünya hayatına, üstün insana verdiği önemi ve çalışmanın zevkini belirtmiştir.⁶

Zerdüştîlik' te var olan ahiret, cennet, cehennem, günah ve sevap gibi kavramlar inananları bu dünyada mutedil olmaya, iyi işlerde çalışmaya ve iyilik yapmaya yönlendirmiştir. "İyi düşün, iyi konuş, iyi iş yap" öğretisi Zerdüştîliğin temel prensiplerindedir.⁷

Göçebelikten yerleşik hayata geçerek kabilelerde tutunabilen Zerdüşt dininde tarım ve hayvancılık dini görevlerden sayılırken, kutsal kitapları Avesta'ya kadar girmiştir. "**Buğday eken saadet eker**", "**Buğday yerden bitince şeytan gözyaşı döker**", "**köpek sürüyü beklediğinden kutsaldır, ona karşı kötü davranmak cezayı gerektirir**" şeklinde sözler dünya hayatının Zerdüşt dinine ne kadar fazla etkide bulunduğunun misalleridir.

2 - Hinduizm:

Hint kıtasında yer alan bu din günümüzde en çok inananı olan üç dinden birisidir. İnancın sosyal yaşamla iç içe olduğu Hinduizm'de insanın bu dünyada yapmış olduğu davranışlara göre elde edeceği birikimler (Karmik birikim) sayesinde ölümden sonraki yeniden geldikleri hayatlarında yer bulacakları anlayışı hakimdir.

Toplum dört sınıfa ayrılmaktadır. a-Brahmanlar (din adamları), b-Kşatriyalar (yöneticiler), c-Vaisyalar (tüccarlar), d-Surdalar (işçiler). Bu sınıfların dışında kalan insanlara Parya denilmekte, insan sınıflarının altında hayvan ve bitkiler bulunmaktadır. Sınıflar arası bu yaşantılarında geçiş yoktur. Bir son-

⁶ Mehmet Taplamacıoğlu : *Din Sosyolojisi Giriş*, A.Ü.I.F. yay., Ankara, 1968, s. 80.

⁷ Günay Tümer - Abdurrahman Küçük: *Dinler Tarihi*, Ocak yay. Ankara -1993, s. 109; Gusta-ve Mensching: *Dini Sosyoloji* çev: Mehmet Aydın, Konya-1994, s. 154.

raki hayatta bir üst kastta doğabilir. Çünkü bu sınıflandırma doğumla elde edilen bir sınıflamadır.

Her Hindu bir sonraki yaşantısında daha iyi konumda dünyaya gelme arzusu ile hareket eder. Fakat bu anlayış esas itibariyle çalışmayı teşvik etmesi gerekirken züht ve riyazetle karmik birikimlerin artırılacağı ve yeni yaşamda bir üst kastta yer bulunacağı anlayışı Hintlilerde benimsenmiştir.

Hint düşüncesine göre dünya, insan, eşya vb. her şey hangi şekil altında olursa olsun ölümlüdür. İnsan hayatında işlediği iyi veya kötü işlere göre yeni dünyasını oluşturmaktadır. Bu sebeple dünyadan el etek çekmek, her şeyi terk makbul ve teşvik edilen bir olaydır.⁸ Dünyalar birbirinden öylesine keskin çizgilerle ayrıdır ki, ibadet, evlilik, çalışma alanları, meslekler vb. birçok iş bu dünyalara göre yürütülmektedir.

3 - Budizm:

Budizm' in kurucusu Gotama Budda'dır. Zengin ve varlıklı bir yöneticinin evladı olan Budda, çevre ile ilişkisiz kapalı bir sarayda büyümüştür. Bir gün saray dışına çıkmış ve hayatında hiç karşılaşmadığı bazı gerçeklerle yüzleşmiş bir hasta, bir ihtiyar ve bir ölüye rastlamıştır. Bunun sonucu her insanın ölüme hastalığa ve ihtiyarlığa mahkum olduğuna, gençliğinin, bu dünyanın bu ömrün fani olduğuna karar vermiş ve henüz yirmi dokuz yaşındayken dünyaya yüz çevirmiştir.⁹

Budda'ya göre hayat bir dert, bir hastalıktan başka bir şey değildir. İnsanı sıkıntıya sokan bu kötü dünya hayatıdır. İnsanı kurtuluşa götüren, nirvanaya girmesini sağlayan şey ızdırabı, ızdırabın sebebini, ızdırabın sebeplerinin giderilmesi ve ızdırabın giderilmesine çıkararak yolu keşfetmesidir.¹⁰

Buda'nın Benares'te verdiği meşhur ilk vaazı Budizm'in zühd ile dünyevi zevkler arası düşüncesini daha net açıklamaktadır. "...Bu dünyayı terk edenlerin iki ifrattan kaçınmaları lazımdır... Bunlardan birisi zevklere, eğlencelere, insanı alçaltan shevi kaba, adi, faydasız hazlara yer vermek, ikincisi de riyazetlerle asil olmayan faydasız bir hayata atılmaktır."¹¹

Budda'nın bir çiftçi ile arasında geçen konuşması da ilginçtir. Çiftçi Buda'nın çalışmayıp boş gezmesine kızmış ve "Ağacın kökü toprak, insanın kökü ekmektir" diyerek onun çalışması gerektiğini söylemiştir. Buda kendisinin de

⁸ Mehmet Aydın : *Din Fenomeni*, Konya -1993, s. 298-300 : Annemarie Schimmel: *Dinler Tarihine Giriş*, A.Ü. İ.F. yay. Ankara. 1955, s. 79; Günay Tümer: a.g.e. s. 90-91.

⁹ Günay Tümer: a.g.e., s. 130-131; Gustave Mensching : a.g.e., s. 171; Mehmet Aydın : *DinFenomeni*, s. 345.

¹⁰ GünayTümer:a.g.e.,s. 134; Annemarie Schimmel :a.g.e., s. 91; GustaveMensching :a.g.e., s. 94.

¹¹ Annemari Schimmel : a.g.e., s. 91.

çiftçi olup ekmekten uzak olmadığını söyleyince Çiftçi : "Üstad beni bağışlasın, bu güne kadar elinde hiçbir tarım aleti görmedim" der. Buda'nın buna karşılık verdiği cevap şöyledir : "**Benim tohumum inanç, yağmurum çile, sabanım bilgidir. Bunun sonucu kazandığım ürünüme ise ölümsüzlüktür.**"¹²

Budizm'in kutsal kitapları arasında sayılan Sutta - Pitaka' (vaazlar sepeti)'nin bir bölümü olan Dhammapadam, Dünyayı terk edip kurtuluşa erişmiş olanların saadetinden bahseden din adamlarının yazdığı övgü ile dolu şiirlerdir.¹³

Bu mistik yapı keşiflik diyebileceğimiz Budizm'de Sangha denen teşkilatın bizzat Buda döneminde kurulmasını sağlamıştır. Sangha Budist mensuplarının mistik ve manevi etüdleri ile alakalı eğitimin gösterildiği, Budizme inanan toplumlarda gençlerin yetiştirilmek için verildiği kurumlardır.

Bu kurumlarda Buda'nın öğretileri adaylara öğretilir. Pali dilinde Pathimokha denen bu kurallar, erkekler için (bikhu) olduğu kadar kadınlar (bikhuni) içinde vardır ve kadınlarda kurallar daha fazladır.

Her mistikte görüldüğü gibi Budist din adamlarının seyri sülûkta ilk adım olarak dünyayı terk etmeleri lazımdır. Bir Budist gününü ibadetle ve Buda'ya ait metinleri okumak ve ezberlemekle geçirir. Yaşam için gerekli yiyeceğini geçineceği kadar elde etmesi için günün belli zamanlarında yemek taslarını alarak halkın arasında dolaşarak dilenir ve ihtiyacı tamamlanınca tekrar mabede döner zikre devam eder. Bu tür uygulamaların dünyevi zevk ve arzuları kıracağı, kişinin hırs ve ihtirasını yok edeceği anlayışı hakimdir.

Bir Budist hiçbir varlığı öldürmeyecek, sakın yaşayıp hiçbir mala sahip olmayacaktır. Bunu başaran bir Budist murakabeye giderek kurtuluşa ulaşacaktır.¹⁴ Murakabe dört aşamalıdır. Budist dünyanın fena ve alçak olduğunu düşünür, dünyadan inziva eder, saadet duyar, sükuneti elde eder ve kötülükten uzak bir halde dünyada yaşar.¹⁵ Bu yönüyle Budist dünyasında toplumsal yaşantıda olmazsa olmaz diyebileceğimiz bazı meslekler ve çalışma alanları yoktur. Zira canlı öldürmeme anlayışı kasaplığın oluşumuna engel olmuş, savaş aletleri imali, demircilik ve benzeri meslekler gelişmemiştir.

Budizm'deki Sangha teşkilatının manevi yönünde karşımıza çıkan mistik ve manevi yönden kişinin eğitilmesi aşamalarında aslında İslam dünyasında görülen Ahilikle de benzerlikler vardır. Ahilikte verilen eğitimin temelinde özellikle çalışma hayatında bulunan kişiler ve gençlere yönelik, dünyevi yaşamın kazanılması için yapılan iş sonrası hem iş hayatının verimliliğini artıracak moral ve

¹² Oğuz Alplaçın : *Budda ve Buddizm*, İstanbul, 1978, s. 26-27.

¹³ Annemarie Schimmel : a.g.e. s. 93 .

¹⁴ Mehmet Aydın : *Din Fenomeni*, s. 352.

¹⁵ Annemarie Schimmel: a.g.e., s. 94.

motivasyon hem çalışanların manevi yönden yetiştirilmelerine yönelik yapılan iki taraflı hizmet karşımıza çıkmaktadır. Fakat Budizm'deki Sangha'da dünyevi yön görülmemektedir. Eğitim tamamen kurtuluşa yönelik olarak mistik tarzda verilmesi, Ahilikte verilen insan ruh ve yaratılışına uygun maddi ve manevi hayatın kazanılışının yerine sadece manevi yönün verilmesi bir eksikliklerdir.

4 - Yahudilik:

Yahudiliğin dünya görüşü denilince ilk anda hatıra Tevrat'ın ilk bölümü Tekvin gelmektedir. Bu kitapta dünyanın başlangıcı ve insanın yaratılışı ile ilgili teferruatlı bilgiler verilmiş, diğer bölümlerde ve istisnasız tüm kutsal metinlerinde tarihlerine, yaşantılarına, uyguladıkları ve uymaları gereken bütün kurallara ayrıntılarıyla yer verilmiştir.¹⁶

Yahudilere göre din, sadece belirli günlerde ibadet yapmak veya bayramlarla ilgili meşguliyetlerden ibaret değildir. Onlara göre din, hayatın her safhasına, en ince ayrıntısına kadar gibilmelidir.¹⁷

Hayatın her safhasında mutlaka bir kutsallık veya yerine getirilmesi gereken dini bir vazife vardır. Bu sebeple Kutsal kitapları Tanrı ile insan arası ilişkileri düzenlemek veya inanç esaslarına ait bilgiler vermekten ziyade insanlar arası münasebetleri veya tabiat - insan arası ilişkileri aktaran ve uyulması zorunlu kurallar koyan, dünya hayatıyla ilgili işlere ağırlık vermiş bir görünümündedir.¹⁸

Bir Yahudi'nin dünyasında örf, adet ve geleneklerin büyük önemi vardır. Mişna ve Gemara' dan müteşekkil, Yahudi dini hayatının merkezi olan Talmud, küçük yaşlardan itibaren her Yahudi'nin okuyup hayatına uyguladığı örf, adet ve gelenekleri içinde toplamıştır.¹⁹ Onda hayatın devamı ve zenginlik elde edilebilmesi için yapılabilecek tarım, ticaret, hayvancılık, ziraat, madencilik, v.b. her tür dünya işleri ile ilgili ayrıntılara yer verilmiştir.²⁰

Bu inançla Yusuf (a.s.) döneminde göçebelikten yerleşik hayata geçen Yahudiler uzun yıllar Mısır'ın en verimli arazilerinde ziraat ve hayvancılık yapmış,²¹ Mısır ekonomisine hakim olmuşlardır.²² Mısırdan ayrıldıktan sonra kendilerini korumak ve devlet kurmak için harp ve silah sanayiinde üstün duruma geçmiş-

¹⁶ Will Durant: *Yahudi Tarihi*, çev : S.Sabit Karaman, Ankara-1943, s.37

¹⁷ Werner Sombart: *Les Juifs et La Vie Economique*, Payot, Paris -1923, s. 251 - 252.

¹⁸ Werner Sombart: a.g.e., s. 252.

¹⁹ Zafer İslâm Han : "*Talmud'un Doğuşu ve Yahudiler Üzerindeki Tesiri*"; çev. Mehmet Aydın, A.Ü.I.F. Dergisi, C. 25, Ankara -1981, s. 140 -141; Yaşar Kutluay: *İslâm ve Yahudi Mezhepleri* A.Ü.I.F. yay. Ankara, 1965, s. 116-117.

²⁰ Werner Sombart: a.g.e., s. 259 - 260.

²¹ Tekvin 45/17-18; 47/11; Ahmet Çelebi: *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*; çev : Ahmet M. Büyükçınar - Ömer F. Harman, İstanbul - 1978, s. 36 - 38.

²² Charles Normand : *Histoire Ancienne des Peuples de l'Orient*, Paris - 1897, s. 224.

ler, Davut (a.s.) ile devletlerini kurmuşlardır.²³ Süleyman (a.s.) döneminde ise şehirler kurmuş, mimari ve ticarete büyük ilerlemeler kat etmiş, dünya ticaretine hakim olmuştur.²⁴

Bu yönüyle baktığımızda Yahudilikte dünya ve dünya hayatının çok önemli olduğunu görüyoruz. Zira onlar kendilerini dünya milletleri arasında Tanrı tarafından seçilmiş bir kavim olarak görmekteydiler.²⁵ Bu sebeple başka milletlerle ve kabilelerle karışmamışlar, milli kültürel yapıları din ile bütünleştiği için varlıklarını tarih boyunca daima muhafaza edebilmişlerdir.

Yahudi düşüncesine göre dünya hayatında daima Tanrının sevgilisi kabul ettikleri İsrail milletinin, yani Yahudi ırkının maddi zaferi, zenginliği veya mutluluğu için kolektif şuurla çalışıp çabalayarak zafer elde edilebilir.²⁶ Günümüz İsrail devletinde de başta Tevrat'a ve Talmud'a bağlı dini esaslara uyulmaktadır. Böylece Yahudiler inanç, âdet ve teamüllerini dünya hayatlarında esas almaktadırlar.²⁷

5 - Hristiyanlık:

Yahudi kutsal kitabı Eski Ahit ile Hristiyanların, baş tarafına dört incili koydukları Yeni Ahit arasında yazılış bakımından ve özellikle muhteva yönünden çok büyük farklılıklar vardır.

Eski Ahit her ne kadar Hristiyanlarca da kabul edilmiş kutsal bir kitapsa da, her iki dinin dünya hayatına bakışları bu farklılığın en çarpıcı yönüdür. Bununla birlikte Hristiyanlığın da dünyaya bakışı tarihi seyrinde farklılıklar göstermiştir.

A - Yeni Ahit çerçevesinde Hristiyanların dünya görüşleri:

Yeni Ahitte dünyadan uzak bir ebedi hayata oldukça fazla atıflar vardır. Dünya geçici, günahlarla dolu olan, sevmeye ve özlenmeye değmez bir yerdir.²⁸

"Dünyayı ve dünyada olan şeyleri sevmeyin, eğer bir kimse dünyayı severse, onda Baba'nın sevgisi yoktur. Çünkü dünyada olan her şey, bedenın şehveti, ve gözlerin şehveti, ve hayat gururu, Babadan değil, fakat dünyadandır. Ve dünya ve onun şehveti geçer, fakat Allah'ın iradesini yapan ebediyen durur."²⁹

²³ Charles Normand : a.g.e., s. 253.

²⁴ Charles Normand : a.g.e., s. 256 - 258.

²⁵ Hayrullah Örs : *Musa ve Yahudilik*, İstanbul - 1966, s. 355.

²⁶ Felicien Challenge : a.g.e., s. 144.

²⁷ Hikmet Tanyu : *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, İstanbul -1979, C. 1., s. 44.

²⁸ Pierre Grelot: "*Monde*", *Vocabulaire de Theologie Biblique*, Paris -1962, s. 644 - 645.

²⁹ 1 Yuhanna 2/15-17.

Dünyanın sevilmeşi sadece geçici oluşundan değil, kötülüklerin kaynağı oluşundan, insanı suça (günaha) itip Allah'a, İsa'nın peygamberliğine ve Tanrı'nın oğlu olduğuna inanmasını engellemesindedir.³⁰

Hristiyan için dünyayı red iman eseridir ve imanının olgunluk ölçüsüdür.³¹ Dünyayı dost tutmak Allah'a düşmanlıktır.³² Allah'ın indinde temiz, saf dindarlık dünyadan uzak durmaktır.³³ Dünyayı sevmeyen, fakir olan Allah katında zengindir, O'nun sevgilisidir, ebedi hayatı kazanmış kişidir.³⁴ Dünyada mal mülk zenginliği değersizdir. Ebedi hayat için iyi işlerde zengin olmak, iyilik işlemek gerekir.³⁵

İsa "Benim krallığım bu dünyadan değildir"³⁶ "Ben bu dünyadan olmadığım gibi onlar da bu dünyadan değildirlir"³⁷ derken insanların ebedi hayata layık olduğunu vurgulamaktadır.

Hristiyan inancına göre İsa'nın dünyadan nefreti dünyanın da ilkin İsa'dan, dolayısıyla insanlardan nefretine sebep olmuştur.³⁸ Çünkü dünya işlerinin kötü olduğuna ilkin İsa şahadet etmiştir.³⁹

Dünya karşısındaki tüm bu olumsuz düşüncelere rağmen Allah dünyayı ve insanları sevmektedir ki, dünyanın ve insanların kurtuluşu için oğlunu dünyaya göndermiştir.⁴⁰ İsa, insanlığın Adem'den bu yana getirdiği günahlarına keffaret olarak geldiği dünyada çarmıha gerilmiştir.⁴¹ İnsanoğlu artık günah işlernemeli, ne yiyeceğim, ne içeceğim, ne giyeceğim diye bedeni için endişelenmemelidir. Bunlar için çalışmasına ve çabalamasına gerek yoktur.⁴² Kuşlardan daha değerli olan insanoğlunu, kuşları beslediği gibi besleyecek olan Rab'dir.⁴³ Rabbin ek-

³⁰ Helmuth de Glasenapp: *Les Cinq Grandes Religions du Monde*, Fransızcaya çev: Pierre Jund, Paris-1954, s. 523.

³¹ 1. Yuhanna 5/4.

³² Yakub 4/4.

³³ Yakub 1/27.

³⁴ Yakub 2/5; 1 Timoteosa 6/9.

³⁵ 1 Temoteosa 6/18-19.

³⁶ Yuhanna 18/36.

³⁷ Yuhanna 17/14.

³⁸ Yuhanna 15/18.

³⁹ Yuhanna 7/7.

⁴⁰ Yuhanna 3/16-17.

⁴¹ Mehmet Aydın: Müslümanların Hristiyanlığa Karşı yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları, S.Ü.I.F. yay. no: 61, Konya- 1989, s. 162-163.

⁴² Matta 6/25.

⁴³ Matta 6/26.

meği gökten inen ve dünyaya hayat verendir.⁴⁴ Bu sebeple insanın çalışması ve çabalaması bu dünya için değil, gerçek hayat için olmalıdır.

İnsanın ebedi hayatı kazanmasına engel olabilecek en büyük düşman İblis'tir.⁴⁵ Rab için, ebedi hayat için çalışanların uyanık olması, insanları günah işlemekten uzak tutmaya çalışması, bunun için canını vermekten çekinmemesi gerekir.⁴⁶ Canını ve dünyayı seven, mal mülk zenginliği isteyen⁴⁷ ve ticaretle uğraşan tüccar zarardadır.⁴⁸ Onlar Rab'den uzak, sefih dünyanın kuvveti ile zengin olmuş akılsızlardır.⁴⁹ Serveti olanlar ebedi melekutu asla elde edemezler.⁵⁰

B- Hristiyan mezheplerinin ortaya çıkışı ile görülen farklı görüşler:

Hristiyanlığın çıkış yeri Yahudilerin bulunduğu Filistin çevreleri olmasına rağmen, Hristiyanlık, müntesiplerini bu bölgede elde edememiş, daha sonraları Roma İmparatorluğunun hâkimiyetindeki Avrupa'da büyük bir yayılma göstermiştir.⁵¹

Bu yayılma esnasında dikkat çeken en önemli husus Hristiyanlığın çok farklı kültürlerle karşılaşması ve bu kültürlerden ciddi oranda etkilenecek aslı yapısında gerçekleştirdiği değişimdir. Dünyaya bakışta da zaman içerisinde Hristiyanlıkta farklılıklar görmekteyiz. Bu durum yine zamanla mezheplerin ortaya çıkışını ve dünya ve çalışma hayatına farklı bakışlarını sağlamıştır.

Ortaçağ' da Katolik Kilisesi hizmet götürmek adı altında her alanda söz sahibi duruma geçmiştir. Eğitim, ilim, sanat, hukuk, teknik, yönetim vb. her alana kutsallık kazandırılmış ve kilise teşkilatı güçlendirilmiştir. Kilise, inananları bu güçlü yapıya itaate zorlamıştır. Ortaçağ Hristiyan medeniyetinin doğuşu bunun bir sonucudur.⁵²

Ortaçağ Hristiyan medeniyeti, kilise teşkilatının meydana getirdiği kolektif bir ruhun ürünü olan kültürel birikimin bir neticesidir. Dünyaya ve dünya hayatına da bu kolektif ruhla bakılmıştır. Fakat Luther ve onun yönettiği hareket içerisinde kilise ve kilise teşkilatına değil, Allah'a ve kitab'a bağlı ferdi dindarlık ve ferdi vicdan dini ön planda tutuluyordu. Luther dünyevi teşkilatlarda da

⁴⁴ Yuhanna 6/23.

⁴⁵ 1. Petrus 5/8.

⁴⁶ Luka 9/24; Yuhanna 12/28.

⁴⁷ Luka 9/24.

⁴⁸ Vahiy 18/3.

⁴⁹ 1 Korintoslular 3/18.

⁵⁰ Luka 18/24.

⁵¹ Mehmet Aydın : "Batı ve Doğu Hristiyanlığına Tarihi bir Bakış", A.Ü.I.F. Dergisi, C. 27, Ankara- 1985, s. 123.

⁵² Gustave Mensching: *Dini Sosyoloji*, çev: Mehmet Aydın, Konya 1994, s. 88-89.

kilisenin kutsallık katarak gerçekleştirdiği hakimiyetine karşı çıkararak dünyevi cemaat hayatının laikleşme seyrini başlatmıştır.⁵³ Bu durumda politik ve ekonomik unsurlar kilisenin milletler arası saltanatından kurtulmuştur. Kapitalizm, kilise tarafından oluşturulmuş baskıcı dünya hayatının ihtiyaçlarına son vermiştir. Böylece dünyevi değerleri ön planda tutan, kutsal dışı maddi bir medeniyet doğmuştur ki bu medeniyet kilisenin dünya hayatıyla alakalı sınırlamalarıyla kayıtlı değildir.⁵⁴

Protestanlık ile Kapitalizm arasında bu yönüyle bir ilişki kurmak mümkündür. Hristiyan Batı toplumu kapitalizm ile yeni özellik ve nitelikler kazanmış, bunu dini yaşantısına da yansıtmış, dünya görüşü ve hayat tarzı değişmiştir. Max Weber, "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu" isimli eserinde dini bir sistemin dini olmayan alanlardaki tesirini belirlemeye çalışmıştır. O, Protestanların sermaye ve modern işletme bakımından üstünlükleri olduğunu vurgular.⁵⁵ Ona göre Katolik devletler Protestan olanlara göre iktisadi yönden daha geri durumdadırlar.⁵⁶ Çünkü Protestanlığın ekonomideki rasyonalizminin anahtarı kapitalizmi ruhuna sindirmiş olan Püritanist ilahiyatıdır. Bu ruhun en belirgin vasfı geleneklere karşı oluşudur.⁵⁷ Katolik toplumlar baskıcı ve geleneklere bağlı yapısı sebebiyle aklı ön plana geçirememiş dini, dar kalıplar içerisinde sıkıştırılmıştır.

Protestanlığın öncüleri Luther ve Calvin, kapitalist ruhun çıkış noktasını meslek aşkında görmüşlerdir. İnanan kişinin dünyada çalışmasını, durup dinlemeksizin mesleğini icra etmesini dinin, züht ve takvanın özü olarak ifade etmişlerdir. Yoksa din ve zahitlik tembellik ve dünyadan cilet çekmek değildir. Dünyadaki bütün işler Tanrı'nın iradesine hizmet eden ve kişinin Tanrı nazarındaki yerini sınavan bir araçtır.⁵⁸ İnanan bir Kalvinist veya Püritanin mesleğini icra etmesi veya çalışmasının neticesi bağışlanmasına sebeptir,⁵⁹ ebedi mutluluktur.

Bu anlayışın kazanılmasında Kalvinizm'in rolü büyük olmuştur. Çünkü ortaçağ manastır anlayışı ve züht servete, servet rahmetten uzaklaşmaya ve bu da insanı günaha sevk eder düşüncesinden hareket eden Kalvinizm zevki kınayarak, fakat dünyadan kaçmaya izin vermeksizin ve rasyonel bir disiplin altında başkalarıyla çalışmayı ferdin dini görevi sayarak insanın, Tanrı'nın kendisine vermiş

⁵³ Gustave Mensching : a.g.e., s. 90

⁵⁴ Gustave Mensching : a.g.e., s. 90-91

⁵⁵ Günter Kehr: *Din Sosyolojisi*, çev : Semahat Yüksel, İstanbul-1992, s. 28.

⁵⁶ Max Weber: *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu*, çev : Zeynep Aruoba, hil yay. İstanbul-1984,5.30

⁵⁷ Max Weber: a.g.e., s. 50.

⁵⁸ Max Weber: *Sosyoloji Yazıları*, çev : Taha Parla, Hürriyet yay. İstanbul -1993, s. 286.

⁵⁹ Günter Kehr: a.g.e., s. 30.

olduklarının sadece bir yöneticisi olduğu düşüncesine yer vermiştir.⁶⁰ Calvin, iman eseri olan mesleki canlılığın sağlanması konusunda şöyle demiştir: "Mükemmel bir dindar dünyada Allah'ın bir aletidir. O, kendini Allah'ın önünde mesleki faaliyetinin ahlakî değeri ile ispat etmektedir ve onunla kurtuluşa davet edilmiştir."⁶¹ Böyle bir meslek anlayışı da modern sanayinin doğmasına sebep olmuştur.

Meslek düşüncesi modern müteşebbise bol miktarda çalışkan işçi arzı ve sömürme imkanı verirken, işçilere de kendilerini çalışmaya zahitçe adamalarının ödülü olarak yine geçmişteki gibi ebedi selamet ve kurtuluş ümidi sunmuş ve insanların ruhlarına, kazandığı yeni düşünce sistemi ile dini yapıdan uzaklaşmadığını, tersine kilise hakimiyetinden ferdi disiplin içerisinde mesleki faaliyetin gerçekleştirilebileceğini yerleştirmeye çalışmıştır.⁶²

6 - İslamiyet:

Yahudilik tüm alanlarda inananlarına yalnız maddi dünyaya yönelik telkinler yaparken, Hristiyanlık'ta olabildiğince dünyadan kaçırıcı telkinler yaparak birliklerini muhafazaya çalışmışlardır.

İslâm dini ise ferdi, ne maddeye köle yapacak kadar dünyaya yönelik aşırı telkinlerde bulunmuş, ne de dünyadan ve toplumdan uzaklaştıracak, miskinliğe sürükleyecek bir düşünce yapısı ortaya koymuştur.

İslâm dini evrensel özelliği ile canlı bir şekilde dünyaya egemen olmayı arzulamış ve tabii hayatın tüm şekillerini benimsemiştir. Ancak dünyayı hiçbir zaman olduğu gibi benimsememiş, onu değiştirmiş, kendi orijinal yapısına uygun bir şekilde damgalamayı başarmıştır.⁶³

İslâm dini dünya hayatını şartlı olarak kabul ve tasdik etmiştir. Zira İslâm'a göre asıl olan ahiret saadetidir ve bu dünya hayatı bu saadeti elde etmek için bir imtihandır. Ancak bu durum, bu dünya hayatı ve nimetlerinin inkarı manasına gelmemektedir. Dünya sevgisi ve dünyaya meyil insanın tabiatında vardır.⁶⁴ Bununla birlikte dünya hayatı süslenmiş, insana güzel gösterilmiştir.⁶⁵ Kur'an kafirlerin dünya hayatını ahiret hayatından üstün tuttıklarını belirtir.⁶⁶ Oysa

⁶⁰ Werner Sombart: "Kapitalizm Öncesi İktisadi Görüş", *Kapitalizm ve Din*, çev : Mustafa Özel, İstanbul, 1993, s. 38-39.

⁶¹ Gustave Mensching : a.g.e., s. 104.

⁶² Max Weber: "Modern Kapitalizmin Gelişmesinde Din ve Diğer Faktörler", *Kapitalizm ve Din*, çev: Mustafa Özel, İstanbul - 1993, s. 60-61.

⁶³ Gustave Mensching : a.g.e., s. 92.

⁶⁴ Bakara 200; Âl-i İmran 14-15; Hadid 16.

⁶⁵ Hadid 20; Âl-i İmran 14.

⁶⁶ İbrahim 3; Kehf 32-36; Rum 7; Kıyâme 20-21; İnsan 27; Â'la 16.

dünya ve içindekilerle ahiret Allah'ındır.⁶⁷ Dünya ahiretin tarlasıdır, onu kazanma yeridir.⁶⁸ Yerde ve gökteki her şey Allah tarafından insan için yaratılmış⁶⁹ ve insanın emrine verilmiştir⁷⁰ Müslüman'ın dünyanın bir imtihan yeri olduğunu unutmayıp dünya nimetlerinin Allah'tan olduğu bilinciyle⁷¹ Allah için çalışıp kazanması ve Allah için harcaması gerekir.⁷² İyi işler, dünyanın süsünden ve zevkinden hayırlıdır.⁷³ Dünya nimetlerinin bolluğu Müslümanı şımartmamalı⁷⁴, Müslüman yalnızca dünya nasibi istememelidir.⁷⁵ O, hem dünya, hem ahiret nasibi istemelidir.⁷⁶ Dünya ve ahirete karşı tutumlarında ölçülü olmalı, orta yolu tutmalı ve hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için, yarın ölecekmiş gibi de ahiret için çalışmalıdır.

İslâm'a göre insanın yaratılış sebebi Allah'a kulluk yani ibadettir.⁷⁷ Bu ibadet kavramı belli alanlarda yapılan fakat tüm hayata tesir eden namaz, oruç, hac gibi fiiller yanında her türlü iyi davranış, düşünce ve çalışma faaliyetlerini de içine almaktadır.

İslâmiyet çalışma dinidir. Müslüman çalışmalarına ibadet özelliği kazandırmalıdır. Meslek hayatında Müslüman, ibadetlerinin bir ticaret hali almasına değil, ticaretinin ibadet vasfı kazanması için gayret göstermelidir.⁷⁸ Müslüman'ın hareketlerine Allah'a kulluk şuuru yön vermelidir. Çünkü ona bilmediğini öğreten Allah'tır.⁷⁹ Müslüman'ın çalışması, mesleki faaliyetleri Allah'ı anmaktan, namazlarını kılmaktan ve zekatlarını vermekten alıkoymamalıdır.⁸⁰ Zira bütün kainat ve dünya nimetleri sadece insanın imtihan edilmesi için yaratılmıştır : "Biz yeri, göğü ve arasındakileri ! boş yere yaratmadık."⁸¹ "De ki :

⁶⁷ Necm25; Leyl; 13.

⁶⁸ Şura 20.

⁶⁹ Bakara 29; Ra'd 2; İbrahim 32-34; İsrâ 70; Zümer 5.

⁷⁰ Hacc 65; Mülk 15; Naziât 30.

⁷¹ Nahl 5,80;

⁷² Tevbe 24; Nisa 39

⁷³ Kehf 46; Meryem 76.

⁷⁴ Kasas 58.

⁷⁵ Bakara 200; İsrâ 18; Şura 20; Meryem 75; Naziât 37-38.

⁷⁶ Bakara 201; Nisa 145; Kasas 77; Cum'a 10.

⁷⁷ Zariyat 56.

⁷⁸ Ahmet Tabakoğlu, İslâm ve Ekonomik Hayat D.I.B. yay. Ankara, 1988, s. 15; Yunus Vehbi Yavuz: Çalışma Hayatı ve İslâm, İstanbul, 1992, s. 65-67.

⁷⁹ Alak 5; Nisa 113; Maide 110.

⁸⁰ Nur 38.

⁸¹ Sa'd 27.

Allah'ın kulları için ortaya çıkardığı güzellikleri ve temiz rızıkları kim haram kıldı."⁸² buyrulmuştur.

İslâm, insanları dünyada hüküm ve tasarrufta bulunmaya yetkili memur görmekte⁸³ onlardaki üretici güce yani emeğe de büyük önem vermektedir. Kur'an-ı Kerim'de özellikle çalışma ve emek üzerinde durulması bu önemden kaynaklanmaktadır. Allah insanlar için çalışıp kazanmaktan başka çıkar yol bulunmadığını, çalışanların mutlaka kazanacaklarını,⁸⁴ erkekler gibi kadınların da çalışmalarının karşılığının kendilerine ait olduğunu açıklamış,⁸⁵ insanın gerek maddi gerekse manevi yönden kazandığı iyiliklerin, mal varlıklarının ya da kötülüklerin ve başarısızlıkların yine kendilerine ait olduğunu, kişinin kazancının kendi çalışmasının karşılığını ortaya koyduğu belirtilmiştir.⁸⁶ Ayrıca Müslüman hayır yolunda çalışmak, hayır kazanmak için teşvik edilmekte,⁸⁷ kötülük kazanmaktan sakındırılmaktadır.⁸⁸ Bir Müslüman'ın helal yollardan çalışıp kazanması dışında ahirete hazırlık yapmak için gerçekleştirdiği iyi yöndeki çalışmaları da emek harcamadır.

Böylece İslâm, çalışmayı maddi ve manevi yönleriyle ele almaktadır. İnsanın kainat içerisindeki yerini tayin eden, onun sorumluluğunu biçimlendiren ve kıymetini tayin eden onun çalışmasıdır, emeğidir.⁸⁹

İmtiyazlara kesin bir şekilde karşı çıkan İslâm, Müslümanların mesleki alanlarda kabiliyet derecelerine göre farklı konumlarda bulunmalarını tabii olarak görüp, bunu iş bölümünün ve İslâm toplumunun canlılığının temeli saymaktadır.⁹⁰

Bir üretim faktörü olarak emek, mesleki faaliyetlerin en önemli unsurudur. En hayırlı kazanç el emeğinin mahsulü olan kazançtır.⁹¹ Tüm peygamberler çalışmayı ve kazanmayı teşvik ve tavsiye etmişlerdir. Bunda da en makbul olanı kişinin el emeği ile çalışmasıdır. Bu şekilde insan hem yaptığı işin değerini daha iyi anlayacak, hem de zevkle yapacaktır. Çünkü başkasının sırtından, bir sanat ve meslek sahibi olmaksızın kolay yoldan kazanç elde etmemiş, bizzat alın teri

⁸² A'raf 32..

⁸³ Mülk 15.

⁸⁴ Necm39.

⁸⁵ Nisa 32..

⁸⁶ Bakara 202.

⁸⁷ Tevbe 105.

⁸⁸ Zilzal8-9.

⁸⁹ Ahmet Tabakoğlu, a.g.e., s. 20.

⁹⁰ Zuhruf32.

⁹¹ Ahmet Tabakoğlu a.g.e., s. 20.

dökmüştür. Bu sebeple İslâm'da çalışmak ve alın teri, el emeğiyle kazanıp vermek hususları teşvik edilmiştir.⁹²

Peygamber efendimiz bu konuda "**Hiç kimse elinin emeğinin mahsulünden daha hayırlı bir şey yememiştir**"⁹³ buyurmaktadır. Yine el emeğinin kıymet ve değerini demiri hamur gibi yoğurup işleyerek el emeği ile geçimini sağlayan, geçmişte ve özellikle günümüzde kıymetli bir meslek olan demircilikle uğraşmış Davut (a.s.)'ı örnek göstererek şöyle demiştir : "**Kişinin yediği en hayırlı şey elinin emeğidir. Davut (a.s.)'da yalnız elinin emeğini yedi**"⁹⁴ Peygamber efendimiz bir başka hadislerinde de "**Her Müslüman üzerine sadaka vermek vaciptir. Eğer sadaka verecek şey bulamazsa çalışır, elinin emeği ile kazandığını, hem kendisi harcar hem de sadaka verir**"⁹⁵ buyurarak ibadet için çalışmanın gereği ama çalışmanın da ibadet olduğunu vurgulamıştır.

Sonuç

İnanç insan hayatını şekillendiren bir örgüdür. Hayatın tüm faaliyetlerini içerisine alan bu örgüde esas olan nokta, toplumsal hizmete öncelik verilmiş olmasıdır.

Bütün din kurucuları veya peygamberler buldukları toplumlara inançtan hareketle hayatlarını bir düzen içerisinde yanlış tutum ve davranışlardan uzakta iyiye, güzele ve mükemmele götürmeleri için gayret sarf etmişlerdir. Bunun için peygamberler insanın hayatındaki bazı eksiklikleri giderebileceği çalışma alanlarında da uğraşmış, onları yönlendirmişlerdir.

Fakat insanlar arası ilişkiler, toplumun ihtiyaçları, bulunulan çevre vb. faktörler insanların inançlarında değişikliğe, dünyaya ve dünya işlerine bakışlarında farklılığa sebep olmuştur. Bu farklılıklar dinlerin tarihsel ilerleyişlerinde diğer dinlerden ayrıldıkları hususların daha net görülebilmesini sağlamaktadır.

Tebliğimizde dinlerin dünya görüşlerine ve çalışma hayatına bakışlarına bu ortamın oluşmasında inancın rolüne yer vereceğiz.

Bunlardan **Zerdüştilik** dünyaya aşırı önem vermiş, inananlarını üstün insan olmaya, devamlı çalışmaya, iş yapmaya sevk edici hükümler ortaya koymuştur. **Hinduizm** bulunduğu toplumu sınıflara ayırarak inananlarının dünyalarını ve çalışma alanlarını sınırlandırmış, insan tabiatına aykırı olan bir hiyerarşik düzen kurmuştur. Bu sisteme bir tepki olarak zuhur eden **Budizm** ise dünyayı ve çalışmayı tamamen kötülemiş, insanın dünyadan el etek çekmesiyle kurtulacağını ifade etmiştir.

⁹² Hayrettin Karaman *Mukayeseli İslâm Hukuku*, irfan yay. istanbul, 1974, s.115.

⁹³ Buhari, Büyü', 15.

⁹⁴ Buhari : Enbiya 37; Ahmet b. Hanbel: *Müsned C. 2, s. 314*.

⁹⁵ Kamil Miras : *Tecrid-i Sarîh Tercemesi* D.I.B. yay. Ankara-1976, C. 5, s. 264.

Yahudilerin kendilerini Allah'ın sevgilisi kabul edip, İsrailoğullarını imtiyazlı millet olarak görme anlayışları, dünyaya ve diğer toplumlara hakim olmaya, bunun elde edilmesi için çalışıp gayret etmelerine sebep olmuştur. Yahudiler yaptıkları her iş ve meslekte bu inanç ve şuurla hareket etmişlerdir. Böyle bir hayatla ilgili inançlarına ve dünya görüşlerine uygun ayrıntılı bilgilere, ahlaki esaslara, emir ve tavsiyelere de kutsal kitaplarında yer vermişlerdir.

Hristiyanlar ise Yahudilerin bu şekil hayatlarına, seçkin millet oluşlarına karşı çıkmış, onların bu duruma gelmelerine dünya hayatına aşırı meyillerinin olduğunu düşünerek ilk dönemlerde dünyayı kötü görmüş, çalışma ve iş faaliyetlerine meyletmemişler, bu hususlara kutsal kitaplarında da yer vererek hayatın tabii hali olarak görmüşlerdir. Fakat zamanla bunun zararını görmüş, toplumsal refah ve kalkınmayı gerçekleştirememişlerdir.

Aklı ön plana çıkaran Protestan kesim yeni yorumlar yapmış, fakat yine aşırı gidilerek toplum, çalışma hayatında ve mesleğin icrasında din dışı bir ortama, maddenin üstün görüldüğü anlayışa yönelinmiştir.

İslâmiyet'te ise inanç esasları, dünya ve çalışma hayatı ile ilgili hususlarda diğer dinlerdeki gibi zamanla değişiklik ve sapmalar göstermemiş, insana karşı sergilenen tutum aynen muhafaza edilmiş, dünya hayatından söz ederken inanç esaslarıyla uyumlu bir dünya görüşü ortaya koymuşlardır. Bunda özellikle günümüz ifadesiyle sivil toplum kuruluşu diyebileceğimiz Ahilik teşkilatının rolü büyüktür.

Biz tebliğimizde Dinler Tarihindeki birikimimizle bu konulara daha ayrıntılı yer vermeye çalışacağız.

KAYNAKÇA

Alplaçın, Oğuz : *Budda ve Buddizm*, İstanbul - 1978.

Aydın, Prof. Dr. Mehmet: *Din Fenomeni*, Konya-1993.

-*Müslümanların Hristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, S.Ü.İ.F. yay. no : 61, Konya - 1989.

-*"Batı ve Doğu Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış"* A.Ü.İ.F. Dergisi, C. 27, Ankara-1985.

Çelebi, Ahmet: *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, çev : Ahmet M.Büyükcınar - Ömer F. Harman, İstanbul-1978.

Durant, Will: *Yahudi Tarihi*, çev: S. Sabit KARAMAN, Ankara-1943.
Glaserapp, Helmuth :*Les Cinq Grandes Religions du Monde*, Fransızcaya çev: Pierre Jundt, Paris, 1954.

- Grelot, Pierre: "*Monde*", *Vocabulaire de Theologie Biblique*, Paris, 1962.
- Günay, Prof. Dr. Ünver: *Din Sosyolojisi Dersleri*, E.Ü. yay., no : 62, Kayseri, 1993.
- Han, Zafer İslâm: "*Talmud'un Doğuşu ve Yahudiler Üzerindeki Tesiri*", A.Ü.İ.F. Dergisi, çev : Dr. Mehmet AYDIN, C. 25, Ankara, 1981.
- Karaman, Hayrettin: *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İrfan yay., İstanbul, 1974.
- Kehrer, Günter: *Din Sosyolojisi*, çev : Semahat Yüksel, İstanbul, 1992.
- Kutluay, Dr. Yaşar: *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, A.Ü.İ.F. yay. no : 64, Ankara-1965.
- Küçük, Prof. Dr. Abdurrahman - Prof .Dr. Günay TÜMER : *Dinler Tarihi*, Ocak yay. Ankara, 1993.
- Mensching, Gustave : *Dini Sosyoloji*, çev : Prof. Dr. Mehmet AYDIN, Konya, 1994.
- Miras, Kamil : *Tecrid-i Sarih Tercemesi (Muhtasar)*, D.İ.B. yay. C. 1-12, Ankara, 1976. Normand, Charles : *Histoire Ancienne des Peuples de l'Orient*, Paris-1897.
- Örs, Hayrullah : *Musa ve Yahudilik*, İstanbul, 1966.
- Rothacker, Erich : *Tarihte Gelişme ve Krizler*, İ.Ü.E.F. yay. no : 649, İstanbul-1955.
- Schimmel, Annemarie : *Dinler Tarihine Giriş*, A.Ü.İ.F. yay. no : 11, Ankara, 1955.
- Schmidt, P. W. : *Originene et Evolution de la Religion*, Fransızcaya çev :A. Lemonnier, Paris-1931.
- Sombart, Werner : *Les Juifs et La Vie Economique*, Payot, Paris, 1923.
- "*Kapitalizm Öncesi İktisadi Görüş*", *Kapitalizm ve Din*, çev: Mustafa ÖZEL, İstanbul, 1993, s. 35-46.
- Tabakoğlu, Doç. Dr. Ahmet: *İslâm ve Ekonomik Hayat* D.İ.B. yay. İstanbul, 1987.
- Tanyu, Prof. Dr. Hikmet : *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, C. 1-2, İstanbul-1979.
- Taplamacioğlu, Prof. Dr. Mehmet : *Din Sosyolojisi Giriş*, A.Ü.İ.F. yay. no : 79, Ankara-1968.
- Ülgener, Sabri F. : *Zihniyet ve Din, İslâm, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat-Ahlaki*, Der yay. İstanbul-1981.

Wach, Joachim :*Din Sosyolojisine Giriş*, çev : Battal İNANDI, A.Ü.İ.F. yay. no: 181, Ankara, 1982.

Weber, Max :

-*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev: Zeynep ARUOBA, hilyay, İstanbul, 1984.

-*Sosyoloji Yazıları*, çev : Taha PARLA, Hürriyet yay. 3. baskı, İstanbul, 1993.

- "*Modern Kapitalizmin Gelişmesinde Din ve Diğer Faktörler*",*Kapitalizm ve Din*, çev : Mustafa ÖZEL, İstanbul-1993, s.47-62.

AHİLİKLE BÜTÜNSEL KALİTE İLİŞKİSİ

TOTAL QUALITY
RELATION WITH AKHI

Öğr. Gör. Dr. Selahattin BEYAZ

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Düziçi Meslek Yüksekokulu

ÖZET

Ahilik sistemi X111. yüzyıldan itibaren yaklaşık 500 yıl Anadolu'da etkili olarak, zenginle fakiri, üretici ile tüketiciyi, emek ile sermayeyi, halk ile devlet arasında uyumu ve sosyal barışı sağlamıştır.

Ahilik dört temel alanda fonksiyonunu yerine getirmiştir: Ahlaki, Ekonomik, Sosyal, Siyasi ve Askeri alanlarda.

Bütün geri kalmış toplumların ortak özelliklerinden birisi ahlaki kuralların çözülmesi ve ideal olma vasfını yitirerek çözülmesi veya bir takım katı ve anlamsız kurallar haline dönüşmeleridir. Bu durumda toplumların yeniden canlanıp hayatiyet bulabilmesi için, ahlaki kavramların yeniden yorumlanması ve ideal ölçülere kavuşturulması gerekir. Bilindiği gibi, iş hayatımızda rüşvet, vurgun peşinden koşma, kalitesiz mal üretme, vergi kaçırma, aşırı kâr için sağlıksız üretim yapma, hayali ihracat gibi sorunların çözümü için değerlerimizin yeniden yorumlanarak bunlara yeni anlamlar ve fonksiyonlar yükleyerek yepyeni bir iş ahlakı ve müteşebbis ideolojisi oluşturmalıyız. Sağlam bir iş ahlakının geçerli olduğu bir sistem ekonomik kalkınma için ön şarttır. Ahilik sosyal yapısı incelenerek toplumumuza yararlı olacak sonuçların günümüz şartlarına uyarlanabilir olarak ortaya konması yararlı olacaktır.

Kaliteyi yaratan insanlara olumlu bakış açısının verilmesi, çalışma şevki ve motivasyonunun kazandırılması kusursuz ürün ve hizmet verilmesi yeni bir sistemle mümkündür. Örneğin insan doğası gereği hata yapabilir. Sanayi robotlarıyla bu hatayı sıfırlamak mümkün değildir. Çünkü henüz robotların kendilerini iyileştirme yeteneği yoktur. Bu nedenle de insanlar tarafından yapılmakta olan işlerin tümünü, en azından şu anda üstlenmeleri mümkün değildir. Buna karşılık insanlar kendilerine özgü olan yaratma yeteneğini sürekli geliştirip kullanmayı hiçbir zaman elden bırakmamıştır. Şirketlerin çoğu kalite güvencesini, yeni ürün ve teknoloji geliştirmeyi önemli işlevler olarak görmektedir. İşleri sistemli ve standart hale getirmek her zaman başarının garantisi değildir. İnsanlar yeterince eğitilmedikçe ve motive kazanmadıkça iş görenler motivasyondan yoksunsa uyuşuk ve kayıtsız hale gelmektedirler.

Standartlar İnsanların temel davranışları almasında ve işi öğrenme sürecinde yardımcı olabilir. Standart hareketleri tam yerine getirmeye zorlamak yanlıştır. Çalışanlar yeni sistemde standart hareketleri pratik çalışma yöntemlerine dönüştürme de kendi inisiyatiflerini kullanmalıdırlar.

Ahilik sisteminin günümüzde tam anlamıyla tekrar uygulanması mümkün gözükmemektedir. Toplam Kalite sistemi de ne yazık ki tam anlamıyla bir türlü uygulanmamaktadır. Kalite sistemi en iyi şekilde Japonya da uygulanmaktadır. Ancak Ahilik sistemi ile Toplam Kalite Sistemini inceleyerek kültürümüze uygun yeni bir sentez oluşturmak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Sistem, Standart, Kalite, motivasyon.

ABSTRACT

Akhi system has provided the social peace and harmony between public and state, labor with capital, producer with consumer, rich with poor by being importized in Anatolia about five hundred years from thirteenth century.

Akhhi has accomplished its function in four main fields: By moral, economic, social, political and military fields.

One of the common features of all underdeveloped societies is the uncoling of moral rules and by uncoling the lose of being ideal or changing to some hard and meaningless rules. In this case, in order to find a life by refreshing of the societies, the contextualizing of the moral concepts again and to obtain them to the ideal measure is needed As it is known, we must provide entrepreneur ideology and a newest work ethic by loading new functions and meanings to these by re-interpreting of our values in order to Solving the problems such as fictitious expert, production unhealthy production to get high profit tax evasion, producing, shoddy goods, running after fortune, bribery in our business-life. A system which has a real work ethic is the pre-condition in economic development. It will be useful by customizing useful results up to today's society by investigating the social structure of Akhi system. Giving a positive sight to humons producing quality, working ambition and motivation, giving perfect product and service is pissible by a new system. For example everyone can make mistake by its nature. It is possible zeroing this by industry robots. Because the robots haven't got renewing them yet. For this reason, all the works that have been done by people are not possible to be done by robots at least for the time being. But people have never lost the obeylity of renewing themselves with the features belong to own. Most of companier has accepted the quality assurance, devolping new product and technology as important functions. Improving the works as to systematic and standardize is not always the quarantee of the success. If the people aren't quality and lack of enough education and the working ones has no motivation,

they are becoming lethargic and indifferent. Standarts can help in learning-work process and gaining the main behaviours. It is wrong to force to the standart behavicurs fully. Employees should use their initiatives in transferring the standart behaviours to pratical working medhods in the new system.

It is imposible to apply the Akhi system again as it is today. Unfortunately, Toplam Quality System hasn't been able to applied fully. Quality System has been applied in Japan best. But it is possible to occur a new system suitable for our society by investigating Akhi system and Toplam Quality System.

Key Words: System, Standart, Quality, Motivation.

Giriş

İnsanlar genellikle kendilerine özgü davranışlarıyla tanımlanırlar. Örneğin kendimizi, düşünen ağaçlar, iki ayakları üzerinde yürüyen maymunlar, düşünen alet kullanan hayvanlar olarak nitelendirebiliriz. İnsanların alet yaptıkları malzemeler taş, bronz ve demir çağlar boyu sürekli gelişti, değişti. İnsanlığın kökeniyle ilgili çeşitli teoriler mevcuttur, ama bunlar arasında taş kesen alet kullanan ilk insanın 1,7 milyon yıl önce Afrika'da ortaya çıktığıdır. İnsanların avcı-toplayıcı olmayı bırakıp kendi yiyeceklerini üretmeye başlamalarının üzerinden yaklaşık 10 bin yıl geçmiştir.

İşletmelerin en önemli üç performans göstergesi (kalite, maliyet, üretkenlik) içinde kalite, insanlığın yaşamında en uzun tarihe sahip olanıdır ve hem imalatçılar hem de müşteriler açısından tek ortak ilgi alanıdır.

Topluma başkaları tarafından taklit edilmesi olanaksız özgül ve orijinal yöntemlerle hizmet etmelidir. İş görenler ve müşteriler, sistemi içselleştirmiş olmalıdır. Bunlar işletmenin canlılığını koruması için önemlidir (Kondo,1999).

Ahlak ile sanatın uyumlu bileşimi olarak tarif edilen Ahilik, Başta Kayseri, Konya, Kırşehir'de esnaf birlikleri olarak teşekkül etmiş bir sosyo- ekonomik kurumsallaşmanın adıdır. Ayrıca yerleşik hayata geçiş esnasında birbirleriyle çatışma içerisinde olan grupları uzlaştırmak, boy ve aşiret bağlarının yerine, yerleşik hayat tarzına uygun koruyucu değerler koymak, toplumun huzurunu temin etmek de Ahiliğin en önemli görevlerinden biriydi (Öztürk).

Ahilik sistemi 13. yüzyılda Anadolu'da kurumsallaşmaya başlayan İslam inancıyla Türk örf ve adetlerinin sentezi sonucu oluşan yeni bir düşüncedir. Başka bir deyişle, Asya'dan Anadolu'ya göçüp yerleşen Müslüman Türklerin hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli maddi ve manevi ortamı oluşturacak bir teşkilatlanmadır. Ahilikte insan-insan, insan-eşya, insan-doğa ilişkileri-

nin ana eksenini, insanın dünya ve ahiret mutluluğuna göre düzenlenmesidir. Bu yaklaşım Ahilerin dünya için ahiretini, ahiret için de dünyasını terk etmeyen dengeli bir hayat anlayışını geliştirmiştir. Ahilik felsefesine göre bütün insanlar, eşya, mal, doğa ve dünya, Allah'ın bütün insanlığa bahsettiği emanet konumundadır. Ahilik sisteminde emek gücünün, tüketicinin kısaca insanın ve doğanın sömürülmemesi, aralarında adalet ve denge ilkeleri korunarak bireysel ve toplumsal refah ve huzurun sağlanması esastır. Dayanımcı bir ruh yapısıyla birlik ve beraberlik içerisinde büyük hedeflere yürümek esastır. Zengin ile fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, millet ile devlet yani toplumun bütün fert ve kurumları arasında iyi ilişkiler ve denge kurarak herkesin huzur içerisinde yaşamayı hedeflenmiştir. Ahilik sistemi, üretmeden tüketmeye, ihtiyaç fazlasını tüketmeye, haksız rekabete, güçlünün zayıfı sömürmesine, haksız kazanç sağlamaya, insanları kandırmaya kısaca ahlaki olmayan her türlü davranışa karşıdır (Durak-Yücel).

Ahilik üç temel alanda fonksiyonunu yerine getirmiştir. Bunlar; ahlaki, sosyal, siyasi ve askeri alanlarda.

1. Ahi Ahlakı

Ahiliğin temel ilkeleri kapsamında, egosuna hakim olmak, yaratıcının emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmak, iyi kalpli, iyilik sever ve cömert olmak, misafirperverlik, kimsenin aleyhinde konuşmamak, hak ve adaletten yana olmak, haklı güçsüzün hakkını, haksız olan güçlüden almasına yardım etmek.

1.1. Ahi Ahlakını Meydana Getiren Kurallar

- 1 İyi huylu ve güzel ahlâklı olmak,
- 2 İşinde ve hayatında doğru, güvenilir olmak,
- 3 Ahdinde, sözünde ve sevgisinde vefalı olmak,
- 4 Sözünü bilmek ve sözünde durmak,
- 5 Hizmette ayırım yapmamak,
- 6 yaptığı iyilikten karşılık beklememek,
- 7 Tatlı dilli, güler yüzlü olmak,
- 8 Hataları yüze vurmamak,
- 9 Dostluğa önem vermek,
- 10 Kötülük edenlere iyilikte bulunmak,

1.2 Ticaret Ahlâkında Yapılması İstenmeyen Tutumlar

1. Hileli bozuk ve çürük mal satmayacaksın,

2. Müşteriden fazla para almayacaksın,
3. Bir başkasının malını taklit etmeyeceksin,
4. Noksan tartmayacaksın ve bozuk terazi kullanmayacaksın.
5. Sahte ve kalitesiz mal üretmeyeceksin.

2. Ahiliğin Açık ve Kapalı Altı Şartı

2.1 Açık Şartları

1. Elini açık tut: Cömert olmak, düşkünlere yardım etmek için,
2. Kapını açık tut: Konuksever ve misafirperver olmak için,
3. Sofranı açık tut: Yoksullara yemek yedirmek, misafire ikramda bulunmak için,

2.2 Kapalı Şartları

1. Elini bağlı tut: Hırsızlık, zorbalık ve kötülük etmemek için,
2. Dilini bağlı tut: Dedi kodu, yalan, iftira ve gıybetten uzak durmak için,
3. Belini bağlı tut: Kimsenin namusuna, haysiyet ve şerefine göz dikmemek için.

3. Ahilik ve Fütüvvet Ahlâkı

Ahiliğin en önemli özelliklerinden biriside; teşkilata mensup kimselerin, yani esnaf-sanatkar ve çalışanların manevi ihtiyaçlarına cevap verecek bir inanç ve ahlak anlayışına sahip olmalarıdır. Bu nedenle temel kurallarını Fütüvvetçilikten almıştır.

Fütüvvet Arapça bir kelime olup, sözlükte cömertlik, gençlik, yiğitlik, kahramanlık, alçak gönüllük gibi anlamlara gelir. Fütüvvetten bahseden eserlerde bu kavramın içerisinde İslamiyet'in telkin ettiği bütün güzel ahlâk esaslarını bulmak mümkündür. Mutasavvıflara göre fütüvvet, peygamberlerden kalma bir ahlak yoludur.

Bu kurallardan bazıları şunlar:

1. Kötülüğe iyilikle karşılık vermek,
2. Gücü varken affetmek,
3. Başkalarının kusurlarını bırakıp, kendi kusuruyla uğraşmak,
4. Şefkatli olmak, başkalarını kendisine tercih etmek,
5. Hiçbir durumda yaltaklanmamak,

6. Zenginse, fakiri hiçbir sebeple hizmetinde kullanmamak, (Anonim,2011).

4. Ahiliğin Ekonomik ve Sosyal Boyutu

Ahiliğin en önemli unsurlarından biri de kuşkusuz sosyal yardımlaşma ve dayanışmadır. Ahiliğin sosyal fonksiyonu dini inanç ve ahlaka dayanır. Ahiliğin prensipleri “bireyci” değil bireyin toplum içerisinde kişiliğini koruyacak şekilde “toplumcudur”. Ahiliğin sosyal fonksiyonunun kuralları gereğince ne birey topluma ne de toplum bireye ezdirilmiştir. Ahiliğin sosyal dayanışma ruhu sayesinde, şehir esnafı ve halk kendi kendisini yönetir hale gelerek, hiçbir su istimal ve yolsuzluklara fırsat vermemiştir (Anonim,2012).

“Kendin muhtaç iken başkalarına verecek kadar cömert ol”. Ahilik ruhu, tembelliği ve hazır iyiciliği hoş görmez. O çalışmayı, üretmeyi, atılgıncı olmayı öngörür. Ahilik Sisteminin yapılanmasını günümüzdeki sendikal sisteme benzebiliriz. Bütün tüccar, esnaf, sanatkâr, işçiler, ayrı, ayrı meslek etrafında teşkilatlandırılmış olup, her meslek kolu en üst noktada tekrar birleştirilmiş ve birbirleriyle ilgili ilişkileri bir disiplin altına alınmıştır. En üst noktada Ahi Baba vardır. Ahiler, kardeşlik akitleri gereği adalet ve güvene dayalı olarak kazançlarının bir kısmını Ahi Baba’ya teslim ederlerdi. O da toplanan para ile zorda kalanlara, fakirlere, yeni dükkan açanlara, evlenmeyen gençlere yardım ederdi.

Ahi Evran Velî, bu temel ilkeler ekseninde 32 meslek mensuplarını teşkilatlandırmıştır. Merkez Kırşehir olmak üzere Anadolu Selçuklu coğrafyasındaki şehir ve kasabalara icazetnameler göndererek mesleki, sosyal, ekonomik, siyasi dayanışmayı ve iş birliğini sağlamıştır (Kazım Ceylan).

4.1. İş Bölümü ve Meslek Seçimi

Ahi birliklerinde meslek seçimine ve iş bölümüne önem verilirdi. Ahiler yeteneklerine uygun bir işte çalışırlar, asla ikinci bir iş peşinden koşmazlardı. Gençler yamaklık ve çıraklık aşamasında iken bir kısım testlere tabi tutularak yetenekleri tespit edilerek, hangi meslekleri sevdikleri belirlenirdi. Gençlere kabiliyetleri ve ülke ihtiyaçları doğrultusunda gelecek vadedilen mesleklerde eğitim verilirdi. Böylece meslek seçimi rastlantıya veya bilimsel olmayan sistemlere bırakılmazdı.

Ahilikte insanların iş değiştirmeleri veya birden fazla işle uğraşmaları hoş karşılanmazdı. Bu sebeple, Ahinin birkaç iş veya birkaç sanatla değil, kabiliyetine en uygun olarak sevdiği tek bir iş veya meslekle veya sanatla uğraşması ahlâk kaidesi haline getirilmiştir.

Ahi birliklerinde iş bölümü ekonomik olduğu kadar bir ahlâk problemi olarak da ele alınmıştır. Herhangi bir işte karar kılmayarak sık, sık iş veya meslek değiştiren insanları sebatsız ve istikrarsız olarak değerlendirmiştir. Bu tür insanları Ahi olabilecek ruh disiplinine sahip olarak kabul etmemiştir. Ahi birlikle-

rindeki iş değiştirmeme ve birden fazla işle uğraşmama ilkesi, sanatkarların kendi mesleklerinde daha rahat ilerlemelerini sağlamıştır. Başka bir iş yapma ihtimali bulunmadığından, sanatkarlar bütün düşünce ve çabalarını kendi işlerine vererek bu gün hayranlıkla seyrettiğimiz şaheserleri meydana getirmişlerdir.(Anonim 2012)

Doğruluk, haklılık ile sevgi ve saygıya dayalı ahenkli bir çalışma sistemi, Selçuklu devlet'inde ve ardından da Osmanlı Devletinin egemen olduğu Asya-Avrupa ve Afrika ülkelerinde verimliliği arttırmış, böylece hallerinden memnun gelecekte emin, yararlı hizmetler başarma azim ve yetenekleriyle donatılmış sağlıklı ve mutlu toplumlar oluşturulmuştur (Ulutürk,2012).

4.2. Üretim Anlayışı

Ahi birlikleri, üretimi ihtiyacın bir fonksiyonu olarak düşünmüşler ve onu ihtiyaca göre ayarlamışlardır. İhtiyaçların sürekli kamçılanarak tüketimin çoğalmasına karşı olan Ahi birlikleri, bunu sağlamak için gerektiğinde üretim sınırlamalarına dahi gitmişlerdir (Öztürk, 2010).

Ahiliğin üretim sistemi manevi yönüyle önem taşımaktadır. Bu üretim ilişkisi, mesleki, ahlaki, karşılıklı güveni, sosyal dayanışmayı esas alan bir üretim sistemidir. Bu nedenle Ahilik, birlikte üretim, birlikte yaşam, birlikte tüketim, insanlara güven yardımlaşma ruhu aşılır. Tüm bu hasletler, bireyleri uyumlu barışçı, sabırlı ve olgun kılar. Sabırlılık insanları fevri hareketlerinden korur. Çok otoriter uygulamalar dışarıda tutulursa daima fütüvvet birliklerinde üretime katılan arasında bir iş birliği ve kurallara uyma vardır.

Ahilikte bir iş sahibi olmak esastır. Ahilik kişiyi iş yaparak eğittiği için utanç duygusundan uzak tutarak bireyi uzlaşmacı yapar. Ahilikte ilerleme sıkı kurallara bağlıdır ve tam bir sabır istediğinden sabırlı olmak hayatın esasını teşkil eder.

Ahilik sisteminde bir malın üretimden tüketicinin eline geçinceye kadar üretimin her safhası, bütün çalışanların sorumluluğu altındadır. Çıraklar, kalfalar, ve ustalar hep birlikte üretilen malın kalitesinden sorumludurlar. Ayrıca oto kontrol sistemi ile malın kalitesi sürekli denetlenir.

Servet insan içindir. İnsan servet için değil. Dolayısıyla her noktada ekonomik çıkarın ciddi işlere engel olmasını önleyecek sınırlar, kısıtlamalar ve uyarılar vardır. Asıl olan bulunduğu konuma uygun bir yaşam sürmesine yetecek servetin peşinde olmak; daha fazlasını istememektir. Demek ki ahlaki gerekçelerle “bir lokma bir hırka” sınırını idealize eden bir anlayışı, bu yönüyle değerlendirmeden miskinlik diye mahkum etmek de doğru değildir.

Ne yazık ki günümüzde üretimde ve tüketimde sınır tanımayan bir anlayış, tarihin her zamanki dönemlerinden daha çok modern insanı anlamsızlığa, sathiliğe ve ölçsüzlüğe itmiştir. Çağımızın en önemli hastalığı sayılabilecek kin ve nefret duygularının körüklediği kamplaşmaların mecrasını bir düşünürün şu

ifadelerinde bulabiliriz: “ Çağımızın içine düştüğü bunalımın temelinde fazilete dayalı değerlerin terk edilerek insanların hudutsuz bir rekabet, hırs ve haset duygularının tahrik edilmesi gerçeği yatmaktadır. Böylece beşeri ilişkiler sathileşmekte insanlığın huzur ve mutluluğu tahrip olmaktadır”

Prodüktivizm ve rasyonalizm ideolojisi Pazar şartları içerisinde en fazlayı üretmeyi amaçlayan bir toplumsal örgütlenme biçimi geliştirirken bu yapıda insanlar sadece makinelerin bir parçası olarak kalmaktadır. Böyle biri, bir “şey” e dönüşmüş olduğu halde, bir “birey” olduğu yanılığsı içerisinde yaşamaktadır. Bireyin amacı, artık dişlisi olduğu bu makinanın güvenli bir parçası olabilmek ve onunla bağlantısı içinde kendisini güçlü hissetmektir. Toplumsal başarı her alanda yüksek üretim-tüketim ile özdeşleşirken bu arada tüm insani ilişkiler yani sevgi, aşk dostluk gibi erdemler ticareti yapılan birer meta konumuna indirilmektedir. Bu toplumlarda artık, insanlığın rasyonalitesi giderek yok edilmesi imkansız anlamsızlıklar yığını oluşturmakta, kapitalist pazarda bolluk içerisinde tüketim insanların bir arada mutlu yaşmalarını sağlamak yerine birçok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Seven, paylaşabilen, feragat eden, uyumlu insan değil, çok kazanan yaşadığı ortamda haksız rekabet vs. yollarla rakiplerini açık düşüren hasis, duyarsız insan tipi oluşmakta veya oluşturulmaktadır (Nişancı, 2012).

4.3. Ahiliğin Siyasi ve Askerî Fonksiyonu

Ahiliğin çok etkili olduğu önemli alanlarından biride askeri ve siyasi alandır. Ahi birlikleri, toplumun huzuru için uzlaşmacı ve uzlaştırıcı tutum getirmişlerdir. Bu teşkilatın çatısı altına giren esnaf ve sanatkârlar, mesleki, dini, ahlâki, eğitimden ayrı olarak, askeri talim ve terbiye de görmüşlerdir. Anadolu’da süratle yayılan, köylerde ve uç bölgelerde büyük nüfusa sahip olan Ahi teşkilatı, özellikle 13. yüzyılda devlet otoritesinin zayıfladığı bir dönemde, şehir hayatında sadece iktisadi değil, siyasi yönden de önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Özellikle idare teşkilatının geliştirilmediği ilk devirlerde, Moğol istilası sırasında şehirlerde ve küçük kasabalarda mahalli halk idarecisinin temsilcisi olmuşlardır. Tokat ve Sivas’ı ele geçiren Moğollara karşı Ahiler Kayseri’yi başarıyla savunmuşlardır. Özellikle Selçuklu döneminde devlet idaresine karşı görülen mevzi ayaklanmaların savuşturulmasında organize güç olarak görev almışlardır.

Osmanlı devletinin kuruluşunda ve siyasi otoritenin zayıfladığı dönemde Ankara şehrinde yönetim faaliyetinde yer almaları siyasi fonksiyon için bir örnek oluştururlar. Balkanlara kadar uzanan bir dini tebliğ anlayışı teşkilatın dini fonksiyonu ile ilgilidir. Zaviyelerde eğitimden eğlenceye kadar devletin hiç etkisi olmadan; şehir halkı kendi kendisini idare etmiş, en küçük su istimal, yolsuzluklara, Ahi teşkilatı fırsat vermemiştir.

Ordunun geçeceği şehir ve kasabalardaki ahi birliklerine önceden haber gönderilir. Ahi birlikleri de, kendi bölgelerinden geçerken orduya lazım olacak

malzemeleri hazırlar; fırıncı ayakkabı tamircisi, nalbant gibi sanatkarlar hizmet vermek üzere görevlendirilirdi. Gerekirse teşkilat komşu kasaba ve şehirlerdeki Ahi birliklerinden yardım alarak hazırlıklarını tamamlardı. Halktan alınıp da ordu ihtiyaçlarına sunulan maddelerin bedeli ya Ahi orta sandıklarından ya da Hazine-i Hümayun'dan mutlaka karşılanırdı (Anonim,2012).

5.Kalite Güvenliği ve Kalitenin Amacı

Kalite gereksinimlerini karşılamak için kullanılan uygulama teknikleri ve faaliyetler “**Kalite Kontrol**” olarak tanımlanır. Fakat kalite kontrol, sadece son üründe ki sorunları belirleyebildiğinden, günümüzdeki kalite anlayışından uzak kalmaktadır. Temel kural “**sorun oluşmadan tüketimi sağlayan bir üretim**” yoluna yönlendirilmesi işletmeler açısından zorunlu hale gelmiştir. Ürünün üstünlük özelliklerini oluşturan tüm faktörlerin üreticiden tüketici eline geçene kadar süreçte ürünün korunmasını sağlayan planlı ve sistematik faaliyetlere “**kalite güvenliği**” adı verilir ve “**toplam kalite**” olarak da ifade edilmektedir. Toplam kalite hizmet ve ürün ile bir bütündür. Kalitenin amacı;

- talep sürekliliği yaratılmış bağlı, müşteriye yakalamaktır

Buna göre toplam kalite;

- farklılıkları içermekte
- sıfır hatayı hedeflemektedir.

Bu hedefe ulaşmayı sağlayan gereklilikleri benimser, böylece;

- doğru tasarımlarla yola çıkılarak,
- verimlilik,
- müşteri memnuniyeti yaratma
- bunu aşma yolunda hizmet anlayışıdır.

Kalite uygulamalarının yaygınlaşması, günümüzdeki işletmeler arası rekabetten kaynaklanmaktadır. Bu konuda gerekli ilgi ve yaklaşımlar her geçen gün artmaktadır. Toplam kalitenin uygulanması ile sağlanabilen kazanımları şu şekilde özetleyebiliriz. **Kalite ve hizmetin sürekliliği sağlanır, bu amaçla; tasarımda kalite ve doğru planlama ile hatayı ayıklamak yerine “hata yapmamak ve ilk defada doğruyu yakalamak”** sloganı hedef olarak benimsenir ve takım çalışmasını esas alır.

Toplam kalite uygulamasında takım çalışması, işletme körlüğünü engeller ve sorunlar oluşmadan, çözümü için olanaklar sağlanır.

Böylece takım çalışması ile;

- Teknik bilgi artar
- Yaratıcılık gelişir ve artar
- Kişisel ilişkilerin etkileşimi kuvvetlenir

- Ekonomik analiz, çağdaş yönetim, katılımcı anlayış sağlanır
- İşlerini seven, başarılarıyla gurur duyan insanların artışına olanak hazırlanır.

Kısaca toplam kalite;

- bir felsefe
- rekabet anlayışı
- hayata bakış şeklidir.

Sistemin ihtiyacı olan kalite uygun şekilde geliştirildiğinde ve gerçekleştirildiğinde;

- hataları ve gecikmeleri önler,
- aşırı stokları engeller,
- üretime hız katar.

6.Toplam Kalite Yönetimi

Toplam kaliteyi oluşturmanın temel kuralı, kalite yönetim sistemi'ni kurmaktan geçer. Kalite yönetim sistemi; kalite güvenliğini sağlamak kavramıyla iç içe olup, ürünün kaliteden bekleneni vermesi için, bir plan doğrultusunda tüm faaliyetlerin sistematik uygulanması şeklindedir. Toplam kalite yönetimi, kalite güvenliğinin sağlanabilmesi için geliştirilmiş bir sistem olup;

- organizasyonda yeterliliği,
- uygun tasarımı,
- yöntemlerde uygunluğu,
- ekipman yeterliliğini,
- nitelikli personel seçimini,
- depolama ve dağıtım koşullarının optimizasyonunu içermektedir.

Toplam kalite yönetimi;

- hızda,
- kalitede,
- maliyette,
- üretimde,
- rekabet konusunda üstünlük ilkesini uygulamaktadır.

Toplam kalite yönetim sistemine gereksinim; yasal zorunluluklara uyum, nitelikli işletme personelinin çalışması, bilinçli tüketicinin artan beklentilerinin karşılanması, gelişen işletme hedefleri ve güçlenen rekabet ilişkilerinin sağlanması olarak özetlenen bu kavramların önem kazanmasıyla doğmuştur. Bu sistemin geliştirilebilmesi için ;

- gerekli organizasyon yapısı,
- yöntemler,

- işlemler,
- tüm araçlar değerlendirilmektedir.

Ayrıca, üretimden – tüketime her çalışanın belirli sorumluluklar alması gerekmektedir. Bu uygulama, sistemin işlerlik kazanmasının da temel ihtiyacıdır. Toplam kalite yönetim Sisteminin uygulanabilmesi için;

- hammadde,
- işletme içi,
- proses,
- ürün,
- ambalajlama,
- depolama,
- tüketime sunulma koşullarında sistematik düzenleme gerekmektedir.

Ayrıca;

- kontrol ve denetim organizasyonlarıyla oluşabilecek sorunları,
- kayıpları en asgariye indirmek hedeflenmektedir.

Kalite yönetim sisteminin amaçları;

- toplum sağlığını ve güvenliğini korumak
- kalite üstünlüğünü yakalamaktır.

Kalite yönetim sisteminin gereği gibi kurulabilmesi için;

- beklentileri tanımlama,
- izlenecek politikayı belirleme,
- iyi bir planlama,
- koşulların iyileştirilmesini sağlama,
- başarılı ve katılımcı yönetim anlayışı,
- hedeflere uygunluğunun denetimi esastır.

Toplam kalite yönetim sisteminin işletmeler açısından önemi;

- organizasyon da şeffaflık, akılcılık,
- önlemlerin uygulanmasında hızlilik,
- yetki ve sorumluluklarda belirginlik,
- kritik risk noktalarının belirlenmesi,
- çözüm üretmede kararlılık,
- satın almada özen,
- kontrolde etkinlik,
- girdilerin azaltılması ve kolaylaştırılması,

Toplam kalite yönetim sistemi daha geniş boyutta ele alındığında ise;

- ekonomiklik,
- yasal yükümlülüklere uygunluk,

- dış pazarlara açılabilme ve rekabet edebilme rahatlığı,
- ürün ve işletmelerin ISO 9000 standart sistem ve serilerine uyumlarının belgelendirilmesi,
- “Gümrük Birliğine” entegrasyon gibi üstünlükler sağlayabildiği gerçeğini sergilemektedir. Endüstride yakın gelecekte toplam kalite yönetim sistemlerinin kurulup zorunluluk haline geleceğini söyleyebiliriz.

Bu sistemde;

- Müşteri hoşnutluğunu sağlamak hedeflenmekte,
- ham maddeden son ürüne kadar, hatasız planlama, yönetim ve koordinasyon gerekmektedir.

Bu sistem;

Kalite harcamalarını optimize eden,

Müşteri, pazar, imaj, güven kayıplarının önüne geçen bir sistem olup, ileri teknolojiye sahip gelişmiş ülkelerin tümünde uygulanmaktadır.

7. Toplam Kalite Yönetim Sisteminde Temel Amaçlar

Sistem temel amaçları bakımından incelendiğinde işletmelere yeni ve farklı hedefler belirlemektedir. Profesyonel standart ve etiklere uyumlu bir müşteri anlayışı ve sürekli geliştirme esas alınmaktadır. Buna göre sistemin amaçları arasında;

- Kuruluşun dinamizmini ve yapısını geliştirmek,
- Tüm çalışanların işbirliğine dayanan bir kalite güvenliği sistemini kurmak,
- Üretim ve hizmette sıfır hatayı esas almak,
- Müşterilerle, tüketicilerin güvenini kazanmak,
- En yüksek kaliteyi hedeflemek,
- Bu amaçlara yönelik yeni ürünler geliştirmektir.

Bu amaçları, karşılamak üzere çağdaş müşteri gereksinimlerinin belirlenmesi, hoşnutsuzluğu giderecek şekilde stratejiler geliştirilmelidir. Bunlar:

- hizmet derecesi ve performansı arttırma,
- maliyeti düşürme,
- kuruluş içindeki kalite anlayışına toplu bağlılık yaratma,
- hizmet kalitesini geliştirmeye yönelik olanakları belirlemek üzere koşulları ve sonuçları değerlendirme,
- kuruluşun toplum ve çevre üzerindeki olumsuz etkisini önleme.

Toplam kalite felsefesindeki ürün ve hizmet kalitesinin belirlenmesinde pek çok etken olmasına rağmen bunların dokuz temel faktörden etkilendiği ifade edilmektedir. Bu faktörler;

- Pazar
- Para
- Yönetim
- İnsan
- Motivasyon
- Malzeme
- Makine ve donanım
- Modern bilgi yöntemleri
- Üretim parametrelerini oluşturma olarak sıralanmaktadır.

Yönetim, toplam kalite anlayışındaki uygulama sonucu “**tanımlama, belirleme, kontrol etme, geliştirme**” ağını kurarak, yetkin gruplara sorumluluğu dağıtmış olur. Buna göre benimsenmiş olan slogan “**Toplam kalite topluca katılımı sağlanır...**” olarak benimsenmiştir (Topal,20009).

8.Toplam Kalite Yönetimi Uygulamasında Karşılaşılan Güçlükler

Toplam kalite yönetimi uygulamasında önemli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de son yıllarda hemen, hemen herkesim işletmelerde sağladığı yararlar, küreselleşme ve dünyaya açılımda önemli bir araç, rekabet için en önemli faktör ve çağdaş yönetim olarak da düşünülen, Toplam Kalite yönetimi, uygulamada henüz tam olarak beklenen sonuçları ve başarıları sağlayamamıştır.

Son yıllarda toplam kalite yönetimi uygulamasının yaygınlaştığı görülmekle birlikte bazı uygulamalar başarısız olmaktadır. Öte yandan gelişmiş ülkelerde de toplam kalite yöntemi uygulamalarının her zaman başarılı olduğunu söylemek de zordur. Toplam Kalite Yönetimi uygulamasındaki başarısızlıklar ve güçlükler şunlardır:

- 1- Toplam Kalite uygulamaları için; işletmede bir işletme kültürünün olması gerekir. İşletme kültürünün en değerli üyesi olan insan faktörü sürekli ihmal edildiğinden beklenen işletme kültürü hiçbir zaman oluşmamaktadır. Bu durum toplam kalite yönetimi uygulamasına geçilmesini zorlaştırmakta ve hep teorik olarak kalmasını ve başarısız olmasını kaçınılmaz hale getirmektedir.
- 2- Toplam Kalite yönetiminin uygulanması konusunda işletmede, üst düzey yönetimin desteğinin yetersizliğidir. Toplam kalite yönetimi uygulamasında üst yönetimin desteğinin olmaması, sözde kalması veya yetersizliği uygulamayı Başarısız hale getirmektedir.
- 3- Toplam Kalite uygulamasında misyon ve vizyonun olmayışı uygulamanın hayata geçmesinin önündeki bir diğer önemli faktördür.
- 4- Çalışanların toplam kalite yönetimi anlayışına uygun davranışlar gösterebilmeleri için, uzun bir süre gerektirmektedir. Ayrıca uygulama aşaması önemli zorluklarla dolu olup uygulamayla ilgili sonuçların alınması

belirli bir zamanı öngörmektedir. Bu durum çalışanların motivasyonunu olumsuz etkilediği için toplam kalite yönetimi uygulamasının sonuç vermediği ve vermeyeceği şeklindeki başarısızlık hissinin sonuç alınmasını engellediği görülmektedir.

- 5- Toplam Kalite Yönetimi uygulamalarının başarısızlığında eğitilmiş personel yetersizliği de önemli rol oynamaktadır. İşletmede toplam kalite yönetimi sistemi uygulamak için eğitilmiş insan kaynağına sahip olmak gerekir. Bu sorunu önemseyen işletmeler yoğun bir şekilde eğitim programları uygulamaktadır. Genellikle büyük işletmeler eğitime önem vermekte küçük işletmeler ise eğitimi masraf olarak görmektedirler.
- 6- Toplam Kalite Yönetiminin uygulanmasında karşılaşılan güçlükler arasında işletme yönetiminin çalışanlarına gerekli bilgiyi zamanında aktaramaması da gösterilebilir. İşletmede yönetimle çalışanlar arasında iletişim eksikliği nedeni ile çalışanlar yönetimden gelen bilgilerin doyurucu olmaması ve zamanında olmaması sonucu önemli güçlüklerle karşılaşılabilir. Bunun sonucunda işletmede güvensizlik ortamı oluşabilir.
- 7- Toplam kalite yönetimine en fazla direnç gösterenler orta kademe yöneticileridir. Bu direncin en önemli nedeni psikolojiktir. Mevkilerini kaybetme korkusu duyan yöneticiler; bu durumda astlarının da başarılı olmasını kendileri için bir tehlike olarak görürler. Bu durum nerdeyse bazı işletmelerin kültürünün bir parçası olmuştur.
- 8- Toplam Kalite uygulamasına geçiş aşamasından önce verilen toplam kalite eğitimi zamanlama yönüyle hatalıdır. Bu bilgiler çalışanlara zamanından önce verildiği için eğitim bilgilerinin uygulanmasında önemli güçlüklerle karşılaşılabilir.
- 9- İşletmelerde personelin kayıt tutma alışkanlığı yaygın olmayıp, sözlü haberleşme ve işlemler daha yoğundur. Bu yüzden yaptıklarını yazdırmak ve rapor vermek işletmelerde sorun olmaktadır. Ayrıca işletmelerde matematik ve istatistik bilgisinin azlığı da toplam kalite yönetimi çalışmalarını ve uygulamalarını zorlaştırmaktadır.
- 10- İşletmede bölümlerin birbirinden ayrı hareket etmesi ve bölümler arası işbirliğinin yetersizliği çoğu zaman bölümler arası karışıklığa hatta çatışmalara neden olmaktadır. Bu durum toplam kalite yönetiminin uygulanmasında güçlüğü neden olmaktadır.
- 11- İşletmede kalite sisteminin temelini oluşturan prosedür, yönetmelik ve talimatların anlaşılır olmaması personelin eğitim bakımından yetersiz olması personelin işi kendi bildiği gibi yapmasına neden olmaktadır. Böylece iş yerinde kalite sistemi kurulamadığından Toplam Kalite Yönetim sistemi uygulamaya konulamamaktadır.
- 12- İşletmelerde çalışan bazı yöneticilerin özellikle orta kademe yöneticilerin işletmede sürekli eğitim uygulanmasına rağmen eski alışkanlıkları terk edememeleri uygulamayı zorlaştırmaktadır.

- 13- İşletmelerde bir otokontrol sisteminin kurularak bir bölümün diğer bölüm tarafından denetlenmesi işletme ve iş kültürümüze ters gelmektedir. Bu durum bölümler arasında çatışmalara neden olmaktadır.
- 14- Toplam Kalite Yönetimi işletmelerde yeniden yapılanma ve değişim kültürünü öngörmektedir. İşletmelerde yöneticilerin değişime direnmeleri ve alışkanlıklarını terk etmemeleri toplam kalite yönetiminin uygulanmasında güçlüğüne neden olmaktadır.
- 15- Toplam Kalite Yönetiminin amacının yöneticiler ve çalışanlar tarafından tam olarak anlaşılabilmesi toplam kalite yönetimine geçişi zorlaştırmaktadır. Ayrıca mevcut organizasyon yapısının değiştirilmemesi toplam kalite yönetiminin uygulanmasında güçlüğüne neden olmaktadır.
- 16- Toplam Kalite Yönetimi özellikle yöneticilerin kurumda çalışan personelin önemini kavranmasını sürekli çalışan personelin öne çıkarılmasını ödüllendirme ve motivasyonunu ön görmektedir. Toplam Kalite Yönetiminin tam olarak uygulanabilmesi için çalışanların tam olarak yönetime katılması esastır.
- 17- Toplam Kalite Yönetimi işletmelerde her yönüyle kültürel değişimi öngörmektedir işletmelerde kültürel değişimi gerçekleştirecek ve uygulayacak olan insandır. İşletmelerde insan faktörünün önemini henüz yeterince anlamaması ve insan kaynaklarının planlamasına gereken önem verilmemesi Toplam Kalite Yönetiminin uygulanmasını zorlaştırmaktadır (Tekin,2004).

Sonuç

İnsanın bir bütün olarak ele alındığı Ahi Birlikleri'nde mükemmel insan hedeflenmiştir. Bu nedenle Ahilik kurumunda bireye sadece mesleki bilgiler değil, aynı zamanda dini, ahlaki ve toplumsal bilgiler de verilmiştir. İş başında ve iş dışında teoriden çok, yapılarak ve yaşanarak verilen eğitimle Ahiler toplumda çok önemli roller üstlenmişlerdir. Ahi Birlikleri geliştirmiş oldukları ahlaki, sosyal ve ekonomik ilke ve erdemlerle günümüzün çeşitli örgütlerine işletmelerine, sendikalarına, gençlik ve meslek kuruluşlarına, eğitim kurumlarına pek çok yönden örnek olabilecek yapıya sahiptir. Günümüzde üretici ile tüketici, devlet ile halk, emek ile sermayenin barışık olduğu bir iş ortamının sağlanması, güçlü bir ekonomik yapı ve toplumsal bütünlük içerisinde yeni bir sistemle oluşabilir (Durak-Yücel, 2010). Ahilik Sisteminin kurucusu ve uygulayıcısı Ahi Evran: "Kaliteli, bol, ucuz üretimin toplumsal huzurun, barışın kazanılmasında önemli bir etken olduğunu söylemektedir. Bu sistemin özelliği; kahramanlık, erlik, doğruluk, bilgelik, cömertlik, misafirperverlik, hoşgörü, vatan sevgisi, fedakârlık, kadına saygı, özgür yaşama, yardımlaşma, hak, adalet, vicdan hürriyeti, eşitlik gibi değerlerle insan ihtiyaçlarını karşılamalarıdır. Çünkü; İnsanlar ihtiyaç duydukları ürünleri tüketmekten mutlu olacaklarından, bunları bol nitelikli ve ucuz olarak üretmek gerekir. Böylece insanların ihtiyaçlarının

giderilmesine ve mutluluğuna neden olan üreticiler de mutlu olacaktır. Çünkü onlar da mallarının satışından kazandığı parayla ihtiyaçlarını karşılayacaklardır. Üretimde asıl amaç bu olunca haksız para kazanmak, yalan söylemek, dolandırıcılık, asgarie inecektir.” (Demir 2012)

Toplam Kalite Yönetimi'nin uygulanmasında önemli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Günümüz dünyasında yaşanan yoğun rekabet sonucu büyük tehdit ve fırsatlarla karşı, karşıya bulunan işletmelerin stratejik değişimleri gerçekleştirmeleri zorunlu olmaktadır.” Derisini değiştirmesini bilmeyen yılan ölür” misali dünyadaki gelişmeler bütün organizasyonları değişime zorlamaktadır. Bu durumda ilk önemli nokta, Toplam Kalite Yönetiminin uygulanmaya konulması görevi işletmelerin üst yönetimine düşmektedir. Çünkü; Toplam Kalite Yönetimi işletmede gerçek ve köklü bir değişimi ön görmektedir. Bu değişimi gerçekleştirirken Ahilik ilke kuralarından yararlanılması kaliteli insan ve kaliteli toplum olma yolunda önemli katkılar sağlayacaktır. Bu nedenle yeni bir sentezle “Bütünsel Kaliteyi” üst yönetimin oluşturması, bunun için ülke çapında kalite seferberliğinin başlatılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Kondo, *Yosha, İşletmede Bütünsel Kalite, Arka Planı ve Gelişimi*, Çeviri: Ayşe Bilge Dicleli, MESS Yayın No:300, İstanbul, 1999, s.18
- Öztürk, Nurettin, *Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi*, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi
- Durak-Yücel, *Ahiliğin Sosyo Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları*, Anonim, Ahilik Özellik ve Fonksiyonları, <http://www.besob.org.tr.Sayfa5>, 10.09.2012
- Ceylan, Kazım, <http://ahievran.edu.tr./index, php/2011>
- Nişancı, Tarık Ş, *Yeniden İnsan Merkezli Bir Dünya İçin Hesaba Katılması Gereken Bir Orta Çağ Denklemi: Tüketimde Diğergamlık Hasleti ve Üretimde Ahilik*, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Blom=EskiSayilar...>10.09.2012
- Anonim, <http://bilgi diyari.com/ahilik-ahlaki ahilik kulturu> 10.09.2012
- Ulutürk, Muammer, *Yerelden Küresele Modelin Yeniden İnşası: Ahilik*, sayı: 48, <http://www.tefekkurdergisi.com/içerik.asp?dergi=48 ko-nu...>10.09.2012
- Anonim, <http://gunceltarih.blogcu.com/ahiligin-siyasi-ve-askeri-fonksi...>10.09.2012

Topal. R. Şeminnur, *Kalite Yönetimi ve Güvence Sistemleri*, Yıldız Teknik Üniversitesi Vakfı Yayın No:YTÜVAK.KM.DK-2000.001, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, İstanbul,s:8-13

Tekin, Mahmut, *Toplam Kalite Yönetimi*, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yenilenmiş 3.Baskı, Ankara-2004 s:181-186

Demir. Ahi Galip, *Ahilik ve İktisadi Hayat*
http://www.ahilik.net/index.php?view=article_id=65%3Aahi... 10.09.2012

BİR İNİSYASYON OLARAK AHİLİK

AKHISM AS AN INITIATION

Yrd. Doç. Dr. Ramazan ADIBELLİ

Erciyes Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan ahilik olgusuyla ilgili çalışmalara bakıldığında, çoğu tarihsel yöntemle ele alınan bu incelemelerin ahiliği, tarihsel, sosyal veya iktisadi yönden değerlendirmeye tabi tuttuğu görülmektedir. Bunlar, ahilik konusunda bilgimize önemli katkı sağlamaktadır. Ancak bu yaklaşımların konunun önemli bir yönünü eksik bıraktığı da apaçıktır. Konuyu fenomenolojik açıdan ele alan bu çalışmada Ahiliğin insanlara sadece belli alanlarda mesleki ve teknik bilgiler vermenin ve bunları denetlemenin ötesindeki ana işlevinin insanı dönüştürmek olduğu ve bu dönüşümü sağlayacak bir bilgi türünü ve bir süreci gerekli kıldığı diğer bir ifadeyle inişyatik bir süreç olduğu ortaya konulmaktadır. Bu süreç insanı profan/beşeri tecrübesinin ötesinde bir alana dâhil ederek onun varoluşsal durumunun ontolojik dönüşümünü hedeflemektedir. Bu sürecin sonunda "inişyatik ölüm" gerçekleşmekte ve bunun akabinde de yeniden doğuş. Bu yeniden doğan insan, profan varoluş dairesiyle sınırlı olan önceki insan değil, kutsal bir dünyaya dâhil olmuş ve arketipi gerçekleştirme gayretinde olan insandır. İnişyatik ölüm ve bunun akabindeki yeniden doğuşla gerçekleştirilmek istenilen şey, insan-ı kâmilin meydana gelmesidir. İnişyasyon sonucunda insan profan varoluştan arındırılarak insan-ı kâmile dönüşecektir. Profan insan ölecek ve aynı bedende insan-ı kâmil doğacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, İnişyasyon, İnsan-ı Kâmil, Varoluş, Kutsal.

ABSTRACT

Most of the studies dealing with Akhism which has an important place in Turkish history emphasize the historical, social, or economic aspects of phenomena. These studies contribute significantly to our knowledge about the Akhism. However, the fact that these approaches are missing an important aspect of the subject is obvious. Considering Akhism from a phenomenological perspective, this study demonstrates that beyond giving people vocational and technical information in certain domains and controlling them the primary and existential function of Akhism is the transformation of the person/alinity and that it requires a special kind of knowledge and a trial period or in other words that it is an initiatory process. The aim of this process is the ontological transformation of the existential condition of the person by including him in an area which is beyond the profane/human experience. At the end of this process, "initiatory death" is occurring and subsequently a rebirth is taking place. The re-born person is not the previous person limited with a profane existence, but a person incorpo-

rated in a sacred world who tries to realize the archetype. effort to perform a sacred archetype of the human being and has been involved in the world. The initiatory death and the re-naissance which follows it result with the occurrence of the Universal Man. At the end of the initiatory process the person being freed the bounds of profane existence will be transformed into the Universal Man. The profane man will die and within the same body the Universal Man will arise.

Key Words: *Akhism, Initiation, Universal Man, Existence, Sacred.*

Giriş

Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan ahilik olgusuyla ilgili çalışmalara bakıldığında, çoğu tarihsel yöntemle ele alınan bu incelemelerin ahiliği, tarihsel, sosyal veya iktisadi yönden değerlendirmeye tabi tuttuğu görülmektedir. Bunlar, ahilik konusunda bilgimize önemli katkı sağlamaktadır. Ancak bu yaklaşımların konunun önemli bir yönünü eksik bıraktığı da apaçıktır. Bir yönüyle günümüzün esnaf odalarına benzer bir işlevi olan Ahiliği, iyi ahlakın, doğruluğun, kardeşliğin, yardımseverliğin kısacası bütün güzel meziyetlerin birleştiği bir sosyo-ekonomik düzen olarak tanımlamak modern insan açısından ahi olmanın ne anlama geldiğini yetirince açıklamamaktadır. Ahiliğin eğitimsel yönü üzerinde duran çalışmaların çoğunda da bu kurumun mesleki beceri kazandırdığı hususuna vurgu yapılmıştır. Gerçekten de bu kurumun temel işlevlerinden biri çeşitli iş dallarında meslek erbabı yetiştirmek, bu meslek dallarıyla ilgili kuralları belirlemek ve denetim yapmaktır. Fakat Ahiliğin insanlara sadece belli alanlarda mesleki ve teknik bilgiler vermenin ve bunları denetlemenin ötesindeki ana işlevinin insanı dönüştürmeyi amaçladığı ve bu dönüşümü sağlayacak bir bilgi türünü ve bir süreci gerekli kıldığı diğer bir ifadeyle inisyatik bir süreç olduğu hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Dilimize “başlama, kabul töreni, üyeliğe kabul töreni” şeklinde çevrilen “inisyasyon” kelimesinin antropolog, etnolog ve dinler tarihçileri tarafından kabul edilen terim anlamının daha geniş olduğu görülmektedir. Özellikle René Guénon ve Mircea Eliade gibi düşünür ve bilim adamlarının konuya getirdikleri kapsamlı bakış açısı sayesinde bu terim, ontolojik bir değişimi, tamamen farklı bir varlık tarzına erişmeyi ve dolayısıyla da başkalaşmayı ifade eder hâle gelmiştir. Ahiliği anlama noktasında bu kavramın son derece önemli bir yere sahip olduğu ve hatta elzem olduğu anlaşılmaktadır. Hem modern dünyadaki eğitim anlayışıyla Ahilik arasındaki temel farklılığın hem de neden *homo religiosus*un *homo consumericus*a yani tüketen insana dönüştüğü modern dünyada ahi olmanın imkânsızlaşma kaynağını bu kavram izah etmektedir.

Bu çalışmada Ahiliğin her şeyden önce bir inisyasyonu temsil ettiği gerçeğinden hareketle ahinin nasıl bir dönüşüme uğradığı, ahiliğin hedefinde nasıl

bir insan modelin var olduğu ve bu modele ulaşırken insanın varoluşsal boyutunda ne gibi değişikliklere yol açtığı konuları üzerinde durulacaktır. Ahiliğin bu boyutu bize hem bugünkü eğitim sistemimiz ve iş ahlakı anlayışımız hakkında yeniden düşünme fırsatı verecek hem de modern dünyadaki paradigma değişikliği sonucunda ortaya çıkan düşüncenin inşa ettiği kurumlar ve ürettiği insan tipi ile Ahilik arasında bir karşılaştırma yapmayı mümkün kılacaktır. Ahilik, bugünkü dünyayı ve insanlığın bugünkü durumunu anlamak için bir ayna, diğer bir ifadeyle bir mihenk taşı görevi görebilir.

1. İnisyasyonun Tanımı

İnisyasyon terimi, Latince *initiare* fiilinden türeyen ve “giriş”, “bir şeye girmek” ve “başlangıç” anlamına gelen *initium* ve *initiatio* kelimelerine dayanmakta olup bu hâliyle Batı dillerine geçmiştir.¹ *Initiatio* terimi “gizli dini ayinlere katılım ve kabul, gizli şeyleri bilmeye kabul edilme” anlamını taşıırken *initiator* terimi “bir şeyi başlatan kişiyi, kurucu şahsiyeti” ifade etmektedir.² Eski dinlerde kişiye bazı sıraların bilgisinin aktarılmasına kabul edildiği törenler için kullanılan *inisyasyon* terimi bu ilk anlamından hareketle kişiye bilmediği bazı şeylerin bilgisinin aktarılışını ifade eder hâle gelmiştir.³ Her iki durumda da bu terim, cehaletten yani bilgisizlikten bilgiye geçişe işaret etmektedir. Ayrıca *initio* fiili “Tanrıya vakfetmek, adamak, kutsamak, takdis etmek” anlamını taşıdığı gibi Kilise terminolojisinde “vaftiz etme” anlamında da kullanılmaktadır.⁴ Batı dillerinden Türkçeye geçen inisyasyon kelimesinin sözlüklerde anlamı şu şekilde belirtilmektedir: “1. (Bir dine, tarikata, örgüte, derneğe) Törenle alınma, görme, 2. Başlama, girmek, giriş, 3. (Bir sanat ya da bilimi) Öğretme, öğrenme”; “birini bir dine, bir tarikata veya gizli bir derneğe törenle alma, ikrar verdirmek”.⁶ Fransızca *initier* fiilinin Türkçe karşılığında sözlükler “takdis etmek”,⁷ “mahrem et-

¹ Bkz. L. Quicherat & A. Daveluy, *Dictionnaire Latin-Français*, Paris 1910, s. 690; J. F. Niermeyer, *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Leiden 1976, s. 538; Eugène Benoist & Henri Goelzer, *Nouveau dictionnaire latin-français*, Paris 1893, s. 743; Annibale Antonini, *Dictionnaire françois, latin et italien*, Paris 1763, s. 320; Sina Kabağaç & Erdal Alova, *Latince/Türkçe Sözlük*, İstanbul 1995, s. 306.

² *Oxford Latin Dictionary*, Oxford 1968, s. 913; Charlton T. Lewis & Charles Short, *A Latin Dictionary Founded on Andrew's Edition of Freund's Latin Dictionary*, Oxford 1879, s. 955; E. Sommer, *Lexique français-latin*, Paris 1900, s. 291.

³ *Petit Larousse*, Paris 1967, s. 552.

⁴ François Noel, *Dictionnaire latin-français*, Paris 1825, s. 494.

⁵ Tahsin Saraç, *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1999, s. 758.

⁶ *Büyük Sözlük: Fransızca/Türkçe*, Milliyet Yay., İstanbul, 1990, s. 334.

⁷ Artin Hindoglu, *Dictionnaire abrégé français-turc*, Vienne 1831, s. 328; T.-X Bianchi, *Vocabulaire français-turc à l'usage des interprètes, des commerçans, des navigateurs, et autres voyageurs dans le Levant*, Paris 1831, s. 369.

mek”,⁸ “filan tarikatın/mezhebin esrarına mahrem olmak”⁹ anlamlarını verirken Arapça sözlüklerde *inisyasyon* kelimesinin kaşılığında “talim”, “telkin”, “idhal”, “ışrak”, “sırlara muttali olma” kelimeleri verilmektedir. Bu fiilin ismi faili olan *initiateur* kelimesinin Arapça karşılıklarından biri de *muallim* terimidir.¹⁰

Dinler tarihi açısından üç tür inisyasyondan söz etmek mümkündür. Birinci kategori çocukluktan ya da ergenlikten yetişkinliğe geçişi ifade eden ve toplumun bütün bireyleri için zorunlu olan ritüelleri içermektedir. İkinci kategori, gizli bir cemiyete ya da bir tarikata giriş törenlerini ihtiva etmektedir. Üçüncü kategoride ise “hekim-adam” ya da şaman durumuna gelebilmek için icra edilmesi gereken ritüeller yer almaktadır.¹¹

Eliade’ın tanımıyla inisyasyon terimi, “en genel anlamıyla, inisyasyon edilecek kişinin (talip, namzet, şakirt) dini ve sosyal statüsünü kökten değişmesini amaçlayan ayinler ve sözlü öğretiler bütününe işaret etmektedir. Felsefi açıdan inisyasyon, varoluşsal durumun ontolojik dönüşümüne eşdeğerdir. Namzet, bu çetin sınavdan bambaşka bir varlık olarak ortaya çıkar: O, artık “başka biri” haline gelmiştir.”¹² İnisyasyonun gerçekleştirdiği bu ontolojik dönüşüm Guénon’un tabiriyle “inisyatik ölüm” sonucunda meydana gelmektedir. Zira ontolojik dönüşüm ve değişim bir ölümü ve yeniden doğuşu içermektedir. Bundan dolayı da inisyasyon genellikle “ikinci doğuş” şeklinde nitelendirilmektedir.¹³

İnsanlık tarihinde evrensel bir olgu olarak karşımıza çıkan ve bugün Batı toplumunda neredeyse yok olduğu gibi ülkemizde toplumsal değişimlerin ve özellikle de globalleşmenin etkisiyle yerel ve geleneksel değerlerin ikinci plana itilmesi ya da tamamen kaybolmasıyla gündendüneye önemini yitiren inisyasyon, geleneksel toplumlarda son derece önemli ve hatta vazgeçilmez bir yere sahiptir. Her geleneksel toplum, tutarlı bir mitolojik söylemler bütününe, bir dünya telakkisine sahiptir. İnisyasyon esasında namzede tedrici biçimde aktarılan şey, işte bu telakkidir. Yoksa burada söz konusu olan, modern anlamdaki eğitim ve öğretim anlayışı değildir. Namzet, manevi bir hazırlık sürecinden sonra bu kutsal eğitimi almaya hak kazanmaktadır.¹⁴ İnisyasyon kavramının “giriş” ve “başlangıç” anlamına gelen *initium* kelimesinden türediğini hatırlandığında inisyasyonun kat edilecek bir yola girişi ifade ettiğini ve bu yolun sonunda da yeni bir

⁸ Georges Rhasis, *Vocabulaire François-Turc*, St. Petersburg 1828, s. 399.

⁹ Alexandre Handjéri, *Dictionnaire français-arabe-persan et turc*, c. 2, Moscou 1841, s. 298.

¹⁰ *Mounged français-arabe*, Beirut 1972, s. 497; J.-B. Belot, *Dictionnaire, français-arabe*, Beyrouth 1913, s. 677; Joseph J. Habeiche, *Dictionnaire français-arabe*, Alexandrie 1896, s. 389; Elias A. Elias & Ed. E. Elias, *Elias' Modern Dictionary Arabic-English*, Cairo 1974, s. 360.

¹¹ Mircea Eliade, *Initiation, rites, sociétés secrètes*, Paris 1959, s. 24–25.

¹² Mircea Eliade, “Initiation: An Overview”, *Encyclopedia of Religion*, 2nd ed., c. 7, 2005, s. 4475-4476

¹³ René Guénon, *Perspectives on Initiation*, New York 2001, s. 172.

¹⁴ Eliade, *Initiation, rites, sociétés secrètes*, s. 12–13.

varoluşun elde edilmesini hedeflediği açıkça görülmektedir.¹⁵ Dönüşüm ve değişim manevi nitelikte olduğu için bu dönüşüm ve değişimi sağlayan eğitim de aynı nitelikte olmalıdır.

Geleneksel toplumlarda icra edilen giriş ve geçiş menseklerinin çoğu bazen kapalı biçimde de olsa sembolik bir ölümü ve arkasından da bir yeniden doğuşu içermektedir. Böylece inşiyasyonun özünü, namzedin sembolik biçimdeki ölümü ve daha sonra canlılar arasına yeniden dönüşünü temsil eden tören oluşturmaktadır. Namzet böylece eski kişiliğinden soyutlanarak yeni bir insan, yeni bir varlık tarzını üstelenen bir birey olarak insanlar arasına yeniden katılmaktadır. Dolayısıyla inşiyatik ölüm, hem çocukluğun, hem cehaletin hem de profan varoluşun sona erdiği anlamına gelmektedir.¹⁶

Görüldüğü üzere inşiyasyonun temel işlevi insanı dönüşüme uğratmaktır. Bu dönüşüm, bilgi vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Fakat buradaki bilginin mahiyeti önem arz etmektedir. İnsanı dönüştüren, başka bir varlık tarzına geçişini sağlayan bilgi kutsal bir karaktere sahip olmalıdır. İnsanı profan düzeyden aşkın düzeye, kutsal alana ulaştıran bilginin de doğal olarak bu alana ait olması gerekmektedir. Profan bilgi insanı profan bir düzeyden başka bir profan düzeye naklederken kutsal bilgi, aşkın bir düzeye ulaşmayı mümkün kılmaktadır. İnşiyasyon esnasında namzede aktarılan bilgiler, kutsal nitelikte yani profan düzeyin üstünde bilgiler olduğu için dönüşümün sonucunda o düzeyde bir varlık tarzı meydana gelmektedir.

Aşağıdaki etimolojik analizlerde görüleceği üzere inşiyasyon teriminin İslami terminolojideki en yakın karşılığı *sülûk* kelimesidir. Arapça s-l-k kökünden türeyen *sülûk* kelimesi *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat'e* göre şu anlamlara gelmektedir: 1. Bir yola girme, bir yol tutma, 2. hususi bir sınıfa, bir gruba katılma, 3. bir tarikata intisap etme” anlamlarına gelmektedir.¹⁷ Osmanlıcada askerlik mesleğine girmeyi ifade etme anlamında “silk-i askeriye sülûk etti” deyimini kullanılırken “ehl-i sülûktan bir adam” ya da “sülûk kolay iş değildi” deyimlerinde *sülûk* terimi “tarik-i tasavvufa intisap etme, tarikat ehlinden olma ve nefsi yenmekle meşgul olmayı (riyazet) ifade etmektedir.¹⁸

Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü ne göre ise yola girmek, bir meslek veya tarikata girmeyi ifade etmek için kullanılan *sülûk* kelimesinin anlamı, “tarikate girip müntesiplerinin âdet ve fiilleriyle amel olmaktır.”¹⁹ Sülûk, “yol” anlamına gelen ve semantik benzerlikler içeren *tarik* ve *tarikât* kavramları-

¹⁵ René Guénon, *Manevî İlimlere Giriş*, (çev. Lütfi Fevzi Topaçoğlu), İstanbul 1997, s. 40.

¹⁶ Eliade, *Initiation, rites, sociétés secrètes*, s. 16.

¹⁷ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1986, s. 1162.

¹⁸ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkl*, İstanbul 1317, s. 733.

¹⁹ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 3, İstanbul 1983, s. 287.

nan daha kapsamlıdır. Tarikat, belli bir şeyh etrafında toplanmış mürid ve muhiblerden oluşan tasavvufi bir cemaati ifade ederken *sülûk* kavramı böyle bir kurumun gerekli olduğu düşüncesini içermemektedir. *Sülûk* kelimesi, ilk dönem tasavvuf klasiklerinde dini hayatla ilgili bütün fiilleri kapsayan geniş bir kullanıma sahipken 12. yüzyılda tarikatların ortaya çıkmasından sonra daha çok “Hakk’a ulaşma yolunda belli tasavvufi âdâb ve erkânın uygulanması” anlamını kazanmıştır.²⁰

Tasavvuf terminolojisinde *sülûk* kavramı bir şeyhe bağlanan kişinin, belli bir metotla, Allah’a doğru, yani kemalâta doğru iç (manevî) planda yaptığı yolculuktur ya da diğer bir ifadeyle “Hakka giden yolu tutmaktır”.²¹ Sülûkun sonunda “Allah’ı sevmek” tefekkürü (murakabe-i mahabbet) verilir. Ondan sonra “fena” ve “beka” gibi haller ortaya çıkar. Bir kul, en mükemmel varlık olan Allah olmayacağı için, gerçek manada sülûkun sonu yoktur.

“Eşrefoğlu Rumî resmî sülûkunu bitirince, kayınpederi Hacı Bayram Velî’ye “varmamız gereken manevî kemâlâtın sonu bu mudur?” deyince, şu karşılığı alır: “Bir velinin, bin yıl ömrü olsa ve bu süre içinde sülûka devam etse, peygamberlerin topuğuna bile varması imkânsızdır.” Peygamberimizin, Allah’a en fazla yaklaşan beşer varlığı olarak, Miraç Gecesi’nde, kendisiyle Rabbisi arasında *kâbe kavseyn* (iki kaşın arası) kadar bir mesafe bırakılmıştır. Eğer o mesafe de olmasaydı, Peygamberimiz Allah’la ontolojik manada birleşmiş olacaktı ki bu takdirde (hâşâ) Allah olması gerekirdi. Bu ise muhaldir, mümkün değildir. Zira “vema hüve illa beşer” (Mü’minûn/24) O, ancak bir beşerdir.”²²

Ekberi geleneğin önemli temsilcilerinden biri olan Kaşani’ye göre sülûk, “davranış ve hâl olarak Rabbe yakınlık mertebelerine yükselmektir”.²³ Tasavvufi düşüncedeki sülûk kavramı şu şekilde özetlenmektedir: “Lisân-ı şeriatta; cehilden ilme, zâhir ve bâtın âlemini seyretmek. Lisân-ı tarikatta; kötü ahlaki terk idüb güzel ahlaka erişmeye, vusule istidat kesbetmek, Hakk’ın tecelliydi için kalb inini yabancı şeylerden temizlemek, zikrullah ile zinetlendirmek, kendi vücûdünden Hakka sefer eylemek.”²⁴

Tasavvuf yoluna girmek yani sülûk yapmak isteyen *tâlib*, yolun başlangıcında olana *mübtedi*, bu yolda mesafe kat edene *sâlik* (ehl-i sülûk), yolun sonuna ulaşana *müntehi* denir.²⁵ Sülûk ehlinin tutmuş olduğu yola özel anlamda *meslek* denilmektedir. Tasavvufta Hakk’a giden yolların gökteki yıldızlardan

²⁰ Süleyman Uludağ, “Sülûk”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 38, İstanbul 2010, s. 127.

²¹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1995, s. 482.

²² Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 1997, s. 654.

²³ Abdurrezzak el-Kâşânî, *Letâifu'l-a'lâm fi işarâtı ehli'l-ilhâm: Tasavvuf Sözlüğü*, (çev. Ekrem Demirli), İstanbul 2004, s. 304.

²⁴ Safer Baba, *İstilahat-ı Sofyye Fi Vatan-ı Asliye: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1998, s. 257.

²⁵ Uludağ, “Sülûk”, s. 127.

daha çok, mahlûkatın nefesleri kadar olduğu kabul edilir.²⁶ *Kâmûs-i Türki*²⁷deki *meslek* kavramının tarifine bakıldığında bu kavramın öncelikli anlamının günümüzde “bir kimsenin geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iş, uğraş”²⁷ şeklinde tanımlanan semantik alanından hem daha geniş olduğu hem de ve de daha önemlisi bu kavramın öncelikli işaret alanının profan bir düzeyde değil kutsal bir nitelikte olduğu görülmektedir. Geleneksel tanıma göre *meslek* kavramının öncelikli anlamı, “yol, tarik, râh, gidiş, tarz ve usul”dür. “Erbâb-ı istikâmetin mesleğine sülûk etmek” yani dürüst ve namuslu kimselerin yoluna girme deyiminde meslek terimi yukarıdaki anlamda kullanılmaktadır.²⁸ Dolayısıyla bu semantik analizler meslek kavramının da sekülerleştiğini açıkça göstermektedir. Meslek kavramının kendisi kadar ifade ettiği alan da geleneksel anlayışta kutsal bir karakter arz ediyordu. Mircea Eliade’in belirttiği gibi,

“İnsanlık tarihi boyunca, herhangi bir yerde hiçbir biçimde kutsallık kazanmamış *herhangi bir şey* -nesne, hareket, fizyolojik fonksiyon, canlı ya da eşya vs.- olup olmadığını bilmiyoruz. Bu *şeyi* bir hierofani hâline gelmeye ya da belirli bir anda hierofani olmaktan çıkmaya iten nedenleri araştırmak apayrı bir konudur. Fakat insanın ele aldığı, hissettiği, karşılaştığı ya da sevdiği her şeyin bir hierofani olmuş olabileceği kesindir. Örneğin jestlerin, dansların, çocuk oyunlarının, oyuncakların vs. genel olarak dini bir kökene sahip oldukları bilinmektedir: Bunlar vaktiyle kült jestleri ya da nesnelere olmuşlar. Hatta müzik aletlerinin, mimarlığın, ulaşım araçlarının (hayvanlar, arabalar, sandallar vs.) başlangıçta kutsal nesnelere ya da etkinlikler oldukları bilinmektedir. Tarih boyunca kutsallık kazanmamış önemli hiçbir hayvan ya da bitki türünün var olmadığı düşünülebilir. Aynı şekilde tüm mesleklerin, zanaatların, endüstrilerin, tekniklerin kutsal bir kökeni olduğunu ya da zamanla kült değerleri kazandıkları bilinmektedir. Bu liste, günlük alışkanlıklarla (kalkış, yürüyüş, koşu), çeşitli işlerle (avcılık, balık tutmak, tarım) tüm fizyolojik etkinliklerle (beslenme, cinsel yaşam vs.) ve muhtemelen de dilin başlıca sözcükleriyle vb. uzatılabilir.”²⁹

Yukarıdaki ayrıntılı semantik analizler sülûk ile inisiyasyon arasında ortak özelliklerin her ikisinin de iki boyutlu bir alana atıfta buldukları ve bunların öncelikli olanının metafizik alan olduğu görülmektedir. Hem inisiyasyon hem de sülûk, bilinmeyen kutsal, aşkın bir alanın kapılarını açmakta ve insanın bu alana dahil olmasını mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla hem inisiyasyon, hem sülûk ve bunun bir uzantısı olan meslek, kutsal bir karakter arz etmektedir. Diğer bir ortak özellik ise bu kavramların modern dünyada kutsal boyutlarını yitirerek profan alanla sınırlı anlamlara indirgendikleri görülmektedir. Gelenek-

²⁶ Uludağ, “Sülûk”, s. 128.

²⁷ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 8. bsk., Ankara 1988, c. 2, s. 1542.

²⁸ Şemseddin Sâmî, s. 1345.

²⁹ Mircea Eliade, *Traité d'histoire des religions*, s. 24.

sel düşünce açısından meslek yalnızca insanın geçimini temin etmek için çalıştığı iş alanını değil aynı zamanda ve öncelikli olarak kutsal bir alana dahil olmayı içermektedir. Ahilikte bu hususun en bariz göstergesi her mesleğin bir arketipe, bir örnek modele sahip olmasıdır.³⁰ Dolayısıyla meslek icra etmek aynı zamanda o mesleğin arketipini tekrar etmek anlamına gelmektedir. Bundan dolayı da meslek profan bir uğraş olmanın ötesinde kutsal bir karakter kazanmakta ve yalnızca geçim temin etmek veya para kazanmak amacıyla değil soteriolojik bir gayeyle icra edilmektedir.

Bugünkü kullanıldığı şekliyle bir kurum adı olarak hiç bir fütüvvetnamede geçmeyip, kardeşlik, cömertlik ve ağabeylik anlamlarında kullanıldığı tespitinde bulunan Torun'un belirttiği gibi Ahilik aslında bir fütüvvet teşkilatı, ya da Mikail Bayram'ın deyişiyle "Türk fütüvvet hareketi"dir.³¹ Diğer İslam ülkelerinde *fityan*, *ayyar*, *civan-merd* terimleriyle adlandırılan fütüvvet ehli Anadolu'da *ahi* ve bunun Farsça çoğul hali olan *ahıyan* kelimeleriyle nitelendirilmiştir. Fütüvvetnamelerde bunlar kendilerini *Ahıyân-ı Rum*, *ehl-i fütüvvet*, *ehl-i fütüvvet ve'l-mürüvvet*, *ehl-i hiref*, *ehl-i san'at* şeklinde adlandırmaktadırlar.³² Arapçada Fütüvvet ehli, *fetâ*, *fityân*; şeyhleri, *abu'l-fityân*, *seyyid al-futuvva*; Farsçada ise *fütüvvet-dâr*, *civan-merd*, *fetâ* adlarıyla anılmıştır. Türkçede ise zikrolunan bu kavramlar kullanılmakla birlikte ilk zamanları *alp*, daha sonraları *er*, *yiğit*, bir hitap şekli olarak da *ahi* adları kullanılmıştır. Torun'un vurguladığı gibi Arapçada *fetâ*, *fityan*; Farsça'da *civan-merd*, *fütüvvet-dâr*; Türkçe'de *alp*, *er yiğit*, *ahi* gibi değişik adlarla anılan fütüvvet ehli bu kavram bolluğuna rağmen tip olarak esasta birdir.³³

Fütüvvet erbabının adap ve erkânını, fütüvvet şartlarını anlatan mensur ve kısmen de manzum olan ve fütüvvetname adı verilen nizamnamelerde Ahiliğin esasları, ahlâkî ve ticarî kaideleri, merasimleri, adet ve öğütleri yazılıdır. Teşkilata girecek kimse bu kitaplarda belirtilen dinî ve ahlâkî emirlere uymak zorundadır.³⁴ Fütüvvetnameler, İslâm tasavvafunun geliştirdiği Kur'an ve hadislere dayanan güzel ahlâk ve ideal insan modelini belirten kitaplardır ve sadece gençlerin (çırak ve kalfa) değil, toplumun bütün fertlerinin uyması gereken ahlâkî ilkeleri içermektedir.³⁵

³⁰ Arketip kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ramazan Adıbelli, *Mircea Eliade ve Din*, İstanbul 2011, s. 217–237.

³¹ Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-Nâmeler*, Ankara 1998, s. 11; Mikail Bayram, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, Ankara 1995, s. 29.

³² Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-Nâmeler*, Ankara 1998, s. 11.

³³ Torun, 65–66, 71.

³⁴ Ziya Kazıcı, "Ahilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul 1988, s. 541.

³⁵ İlhan Kılıçözlü – Ahmet Günşen, "Garîb-nâme'de Ahilik İzleri", *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005, s. 509.

İlk fütüvvetname, Sülemlî'nin (ö. 1021) Arapça olarak kaleme aldığı *Kitabü'l-Fütüvve* adlı eseridir. Sülemlî, adı geçen eserinde fütüvvetin temel ilkelerinin arketiplerini ortaya koymaktadır. Buna göre "Fütüvvet, Âdem gibi özür dilemek, Nuh gibi iyi olmak, İsmail gibi dürüst olmak, Musa gibi ihlâslı olmak, Eyyub gibi sabırlı olmak, Davûd gibi cömert olmak, Muhammed gibi merhametli olmak, Ebubekir gibi hamiyetli olmak, Ömer gibi adaletli olmak, Osman gibi hayâlî olmak, Ali gibi bilgili olmaktır."³⁶ Her bir erdemın İslam'ın peygamber olarak kabul ettiği ulu bir şahsiyetle irtibatlandırılması, *homo religiosus* düşüncesindeki arketipik niteliği açıkça ortaya koymaktadır. *Homo religiosus*'un varoluşunu bu örnek modeller şekillendirmektedir.³⁷ Zira onun düşüncesinde "fütüvvet, peygamberlerden kalma bir ahlak yoludur"³⁸ ve "güzel ahlak (mekârim-i ahlak), cennet ehlinin ahlakıdır"³⁹.

2. Mesleklerin Arketipleri

Fütüvvet ehli yani ahiler arasındaki itikada göre Fütüvvet, ilk insan olan Hz. Âdem'e çıkar. Ondan Cebrail vasıtasıyla Allah'a ulaşır. Buna göre Fütüvvetin kaynağı bizzat Allah'tır. Fütüvvet'te mevcut olan her unsur bu peygamberlerden birine nispet edilmiştir. Dolayısıyla bu peygamberlere nispet edilen fiiller kutsal bir karakter arz etmektedir.⁴⁰ Bundan dolayı peygamberler arketipik bir özellik taşımaktadırlar. Arketiplerin tekrarı insanı kutsal bir alana dâhil etmektedir.

Ahilerin sadece ahlaki anlamda değil, mesleki anlamda yani bugünkü dünyada profan alan diye görülen sahada da arketiplere sahip olmaları, hayatın bütün alanlarının kutsal bir perspektiften değerlendirildiğine işaret etmektedir. Her sanat grubu, kutsal kitaplarda sanatları peygamberlerden, kendi sanatını yapan sanatlarının piri sayarlar. Pir, bir sanatı ilk icra eden kişi ve aynı zamanda müridi Hakka ulaştıran kişidir. Sanatkâr peygamberler ve sanatları şöyledir: Hz. Âdem, çiftçi; Hz. Şit, Hallaç; Hz. İdris, terzi ve yazıcı; Hz. Nuh, marangoz; Hz. Hud, tüccar; Hz. Salih, deveci; Hz. İbrahim, sütçü ve dülger; Hz. İsmail, avcı; Hz. İshak, çoban; Hz. Yusuf, saatçi; Hz. Musa, çoban; Hz. Zülkifl, ekmekçi; Hz. Lût, tarihçi; Hz. Uzeyr, bağcı; Hz. İlyas, çulha; Hz. Davud, zırhçı; Hz. Lokman, hekim; Hz. Yunus, balıkçı; Hz. İsa, seyyah; Hz. Muhammed, tüccar.⁴¹ Dolayısıyla bir mesleğe girmek aynı zamanda bir peygamberin yoluna girmek onun gibi olmak anlamına gelmektedir. Her mesleğin piri, ilk ustası, arketipi bir peygamber yani kutsal bir şahsiyettir.

³⁶ Süleyman Uludağ, "Fütüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 13, İstanbul 1996, s. 260.

³⁷ *Homo religiosus* kavramıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Adibelli, *Mircea Eliade ve Din*, s. 167-194

³⁸ Süleyman Ateş, "Önsöz", *Tasavvufta Fütüvvet*, Ebu Abdurrahman Muhammed ibn el-Hüseyn Es-Sülemlî, Ankara 1977, s. 4.

³⁹ Ebu Abdurrahman Muhammed ibn el-Hüseyn Es-Sülemlî, *Tasavvufta Fütüvvet*, Ankara 1977, s. 26.

⁴⁰ Torun, s. 61.

⁴¹ Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 180.

Ahilikteki merasimler ve semboller arketipik özellikleri fütüvvetnamelerde nakledilen peygamber kıssalarında yer almaktadır. Fütüvvetnamelerde Hz. Âdem'den Hz. Peygamber'e gelene kadar bütün peygamberler birer mesleğin piri olarak gösterilmek suretiyle arketipik bir nitelik kazanmaktadırlar.

Bütün kıssalar arasından Hz. Âdem ile Hz. Peygamber'e ilişkin kıssaların ahiliğe ilişkin yönlerini ilgilendiren kısmını belirtmek faydalı olacaktır.

Hz. Âdem ilk günah sebebiyle çıplak kalır, incir ağacının verdiği "yeşil yaprak"la örtünür. Dünyaya iner. Üç yüz yetmiş üç yıl ağlar, tevbe eder. Tевbesi kabul olması için hac emredilir. Hac için Hindistan'dan Beytü'l-Ma'mur'a gelir. Saçı sakalı birbirine karıştığından Havva onu tanımaz kaçar. Bunun üzerine Cebrail, Cennet'ten bir taş, bir ustura, bir de makas getirir. Hz. Âdem'i tıraş eder." Tıraştan sonra Cebrail, Âdem'in başına tâc-ı ictibâhiyi giydiren. Hz. Âdem, sevincinden tekbir getirir. Hz. Âdem, Cebrail talimiyle Mikail'i "ahiret ata", İsrail'i "ahiret kardeş" edinir. Bundan sonra Cebrail, Hz. Âdem'e şed kuşatır. Cennet reyhanlarından bir sırk getirip, Âdem'in başından kestiği saçları bu sırığa bağlayarak bir tuğ yapar, Hz. Âdem'e teslim eder. Sonra hilafet seccadesine geçirir. Cennet ırmaklarından süt, bal getirir helva yapar. Hz. Âdem'e tike (lokma) sunar. Hz. Âdem helvanın bir kısmını Havva için kısmet ayırır. Hz. Âdem'in oğlu kızı çoğalır, Cebrail yemek için kap, kaçak yapmasını, örtünmek için debagat sanatını, maişet için çiftçilik yapmasını ve demircilik sanatını öğretir.⁴²

Hz. Muhammed kırk yaşına ulaştığında risaletle birlikte kendisine tâc, burak, alem, sancak, Zülfikâr teslim edildi. Kâfirler elinde rencide olduğu bir gün Allah emriyle Hz. Cebrail, tac, hülle ve kuşak ile gelip Mirâc haberini verdi. Bu haberin şükranesi olarak Hz. Peygamber iki rek'at namaz kıldı. Cebrail, Hz. Peygamberi tıraş edip tâc ve hulleyi giydirdi. Şeddi beline bağladı. Resûl tekbir getirdi. Burak'a binip Kudüs'e geldiler, Mescid-i Aksâ'da bütün peygamberlere iki rek'at namaz kıldırıldı. Mirâc'da otuz'u Şeriatta, otuzu tarikatte, otuzu da Hakikatte olmak üzere doksan bin kelime teslim aldı. Son haccını yapıp Mekke ile Medine arasında Gadiru Hum denilen yere geldiklerinde ağaç dibinde Cebrail talimiyle minber düzdüler. Hz. Ali ile bu minberin üzerine çıkıp Ali'yi vasiyy tayin etti. Bütün sahabe bey'at ettiler. Seccade dibinde iki rek'at namaz kıldılar. Hutbe okuyup Hz. Ali'ye kendi Dürre'asın (kuşak) kuşattı. Bütün sahabeyi ikişer ikişer kardeşleştirdi. Ali'ye icazet verip helva yapmasını söyledi. Hz. Ali beksemât, hurma ve yağdan helva yaptı, bütün ashaba dağıttı. Kalanını Medine'de bulunan Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e kısmet ayırdı.⁴³

⁴² Torun, 61-62.

⁴³ Torun, 64.

Ahilikte “pir perver” olmak, yani sanatın sırlarını bir pire bağlanarak öğrenmek bir zorunluluktur. Bu ilke çerçevesinde her mesleğin ve her sanatın sırları kuşaktan kuşağa titizlikle aktarılmaktadır. Ahilik etiğine göre bir ustaya bağlı olmamak ve seçerisini bir pire ulaştırmamak büyük bir ayıp ve zillet sayılmaktadır.⁴⁴ Ahi Evran’ın halifesi Şeyh Evhadü’l-din’in “Bir usta mesleğini o mesleğin ustasından öğrenmemişse, yani intisabı yoksa meydana getirdiği eserde kudsiyet ve haysiyet olamaz”⁴⁵ ifadesi, ahiliğin bugün anladığımız anlamda bir mesleki alanda teknik bilgiler öğrenerek o konuda hüner kazanmaktan ibaret olmadığını bir kez daha göstermektedir. Bu hususu Ahiliğin kurucusu Ahi Evran, *Tebsiratü’l-mübtedî ve Tezkiratü’l-müntehî* adlı eserinde daha geniş biçimde şöyle izah etmektedir: “Kişinin zevk ve isteklerinin kaynağı olan eşyayı elde etmek ve istifade edilir hale getirmekle uğraşması cihetine gelince. Bu, çeşitli meslek ve sanatların usulleri birçok hile ve tuzakların sanat ve kurallarından ibaret olup insanlar dünyaya geliş ve gidişlerinin anlam ve mahiyetini düşünmeksizin onunla meşgul olmaktadır. ‘Allah’ı unuttular, Allah da onları kendilerine unutturdu. İşte onlar fasık kimselerdir’ (Haşr Sures, 60/19).”⁴⁶

Güllülü’nün belirttiği gibi üretim tekniklerinin “sır” ve sanatın “hikmet” kabul edildiği ahilikteki bu inisyatik nitelikten dolayı ahi etiği diğer meslek etiklerinden ayrılmaktadır.

Ahilikte sanat herkesçe bilinmemesi gereken bir sır olarak değerlendirilmektedir. Sanat ve mesleğe ilişkin sırlar da inisyatik sürecin sonunda elde edilebilmektedir. Ahiliğe girecek olanların uzun denemelerden geçirilmeleri, iki “yol kardeşi” ve bir “yol atası” seçmek zorunda olmaları, birlik içinde çeşitli derecelerin bulunması ve bu derecelere ulaşmak isteyenlerde birçok şartın aranması, her derecenin ayrı sırları olması ve ahinin herşeyden önce birliğin bütün faaliyetlerine hakim olan gizlilik ilkesine ser verip de sır vermeyecek ölçde bağlanması zorunluluğu Güllülü’ye göre Ahiliğin batını özelliklerini ortaya koymaktadır.⁴⁷ Aslında zikredilen bu özellikler Ahiliğin bir inisyasyon olduğunu göstermektedir.

3. Ahilikteki İnisyatik Merasimler

Ahi olmaya talip birinin gerekli şartları taşıması halinde uzun bir inisyatik süreçten geçmesi gerekmektedir. Böylece uzun yıllar eğitilip denendikten, törenlerden geçirildikten sonra kişi olgun bir ahi haline gelmektedir.⁴⁸ Yiğitlik derecesinden başlayan inisyatik süreç, ahilik derecesinden geçerek şeyh mertebesiyle

⁴⁴ Sabahattin Güllülü, *Ahi Birlikleri*, İstanbul 1977, s. 106–107.

⁴⁵ Bayram, s. 55.

⁴⁶ Ahi Evren, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, (çev. Mikail Bayram), Ankara 1995, s. 182.

⁴⁷ Güllülü, s. 113.

⁴⁸ Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 179.

son bulmaktadır.⁴⁹ Her bir mertebe içerisinde alt ana mertebeler yer almaktadır. Yiğitlik derecesinde ahhâb, nîm-tarîk, müfredî kademeleri yer alırken ahîlik derecesi başarış, nakîb, nakîbü'n-nukebâ kademelerinden şeyhlik mertebesi ise halife, şeyh ve şeyhü'ş-şüyûh makamlarından oluşmaktadır.⁵⁰ Bu süreç içerisinde meydana gelen dönüşüm ve varoluşsal durum Razavi fütüvvetnamesinde şöyle dile getirilmektedir: “Yiğitlik yola girmek, ahîlik yol yürümek, şeyhlik menzile varmakdur.” Yiğitlik heves eylemek, ahîlik başlamak, şeyhlik tamam kılmakdur. Yiğitlik sakal gelmek, ahîlik sakala ak düşmek, şeyhlik tamam pîr olmakdur. Yiğitlik mü'minler yolına varmak, ahîlik evliya yolına varmak, şeyhlik peygamberler yolına varmakdur. Yiğitlik şeriat, ahîlik tarikat, şeyhlik hakikatdır. Yiğitlik ana rahminden toğmak, ahîlik dünyada dirilmek, şeyhlik iman birle dünyadan nakil etmeğdür”.⁵¹

Ahi birliklerine dahil olma ve burada yükselmenin tescili anlamında üç ana tören düzenlenmektedir: 1) Yola girme; 2) Yol atası ve yol kardeşi edinme; 3) Yol sahibi olma. Ahiliğe giriş törenlerindeki bu uygulamalarda inisiyatif özellikler açıkça görülmektedir.

Yola girme törenindeki önemli hususlardan biri, talibin fütüvvet mahfilinde tüm ahi ulularının karşısında orta yerde, yüzü kibleye dönük olarak durmasıdır. Nakib daha sonra toplantının sebebini fütüvvet ehline arz eder: “Ey ulular, iş bu kişi filan yiğide ve ahiye ve şeyhe muhabbet edip, erenler aşkına can u gönülden yoldaş olmaya gelmiştir. Kabul buyurasınız” der. Fütüvvet ehli “kabul kıldık, mübarek olsun” derler. Daha sonra talibe fütüvvet ehli olabilmenin şartları anlatılır: “Kalbin kapısı, hazinesi kulaktır. Hayır ise dinle, şer ise unut gitsin. Kendinden büyüğe saygılı ol. Büyük veya küçük olsun önünde diz çöküp edep ile otur” şeklinde nasihat edilir. Talibin fütüvvet kabul edildiğinin simgesi olarak beline fütüvvet kuşağı bağlanır. Daha sonra şerbet denilen tuzlu su içirilir. Bu şekilde talib “yola girmiş” olur.

Yol atası ve yol kardeşi edinme töreni ise şöyle gerçekleştirilir: Fütüvvet kuşağı kuşanmış birisi önceden kendisine yol atası ve yol kardeşi olacak kişilerin rızasını alarak meclise gelir. Fütüvvet ehlinin huzurunda filanı yol atalığına (ustalığa) filanı da yol kardeşliğine seçtiğini söyler. Nakib “bu aziz kardeşin bu makamdan muradı şudur ki, siz ihtiyarların huzurunda yola girmek “nîm-tarîk olmak” ister. Filan ihtiyarı yol atalığına, filanı yol kardeşliğine kabul kıldı. Dünyada muhabbet, ahirette şefaaf için haklarında ne buyurursunuz? diye sorar. Mahfilde bulunanlar “mübarek olsun” derler. Şeyh mikraz (makas/tıraş) hutbe-

⁴⁹ Torun, 75.

⁵⁰ Torun, 174.

⁵¹ Torun, 86.

sini okuyarak müridin saçından bir miktar makasla keser.⁵² Bu noktada Van Gennep'in saç kesmeyle ilgili ritüellerin genellikle ayrılış ayinleri olduğuna dair verdiği bilgi önem arz etmektedir.⁵³

Yol sahibi olma, fütüvvette, ahlakın kemale erdiği makamdır. Bir nevi icazet niteliği taşıdığı için yiğitliğin bu son basamağındaki tören fütüvvetin en ağırlıklı noktasını teşkil eder. Fütüvvet literatüründe *sahib-i şed*, *sahib-i tarik*, *miyan-beste*, *üstad* gibi değişik kavramlarla karşılanan yol sahibi olma (şed kuşanma) törenini içerir.⁵⁴ Yiğitliğin üçüncü ve son kademesi olan bu makama *müfredilik* de denilmektedir. Müfredilik, fütüvvet ahlakının kemale erdiği makamdır. Bu bir nevi icazet niteliği taşıdığı için yiğitliğin bu son basamağındaki merasim fütüvvet geleneğinin en ağırlıklı noktasını teşkil etmektedir. Bir nîm-târik, fütüvvetin aradığı bütün şartları nefsinde taşıyorsa ve üstadının işlediği sanatı kemaliye öğrendiyse icazet talebinde bulunur. Üstad kendisinden razı ise şed (kuşak, dürre'a, hırka, önlük) kuşanmasına müsade eder. Bu rıza şartı gerçekleşmeden şed kuşanmak imkansızdır. Şedsiz kazanç ise haramdır. Fütüvvet geleneğinde şed demek icazet demektir. Bu itibarla şed, bir yiğit'in hayatında tam bir dönüm noktasıdır. Şed, Fütüvvet ehli arasındaki itikada göre bizzat Cebrail vasıtasıyla *çâr-pîr* (Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed)'e getirilmiş ve kuşatılmıştır. Şed bu yönüyle kudsî bir mahiyet kazanmıştır.⁵⁵

Şed merasimi ahiliğe, daha doğrusu ahilik derecesine girişi temsil etmektedir. Şed yani kuşak veya peştamal bağlama: ahiliğe girene, kuşak veya peştamal bağlanır, şalvar giydirilir. İlk kez Cebrail tarafından Hz. Âdem'e kuşatılan bu kuşağa "şeddi vefa" denilmektedir. Zira Şeddin manası teslim olmaktır, vefadır. Diğer taraftan Hz. Muhammed'in de beline Cebrail tarafından şedd kuşatıldığı anlatılmaktadır. Beline kuşatıyorum ta ki sözünde durasın. Şeytana uymayasın, daima ona düşman olasın. Dünyaya muhabbet etmeyesin. Tanrı'nın kaza ve kaderine sabredesin. Nereye gidersen bu tuğ yanında olsun, Tanrı'nın bunda hikmeti vardır. Ve Âdem'i hilâfet seccadesine oturttu ve cennet ırmaklarından biraz süt biraz bal alıp helva yaptı. Bir kaba koyup Âdem'e götürdü ve Hacer ül-Esved üzerine koyup Âdem'e tike (lokma) sundu. Âdem o helvadan yedi ve Havva için nasip alakodu.⁵⁶ Hz. Âdem, Şit Peygambere kabiliyet verdi ve belini bağladı. Bu sırasıyla Hz. Muhammed'e geldi. Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail

⁵² Selahaddin Bekki, "Ahiliğe Giriş Törenlerinin Bilmecelerle İlişkisi", *I. Abi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005, s. 165.

⁵³ Arnold van Gennep, *The Rites of Passage*, Chicago 1960, s. 53.

⁵⁴ Bekki, s. 166.

⁵⁵ Torun, s. 175-177. Ahi birliklerindeki törenlerle ilgili olarak ayrıca bkz. Güllü, s. 158-163; Yusuf Ekinci, *Ahilik*, Ankara 1993, s. 89-100.

⁵⁶ Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 180; Altuner, s. 94; İbrahim Arslanoğlu, "Fütüvvetnameler ve Bir Fütüvvetname", *I. Abi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005, s. 110.

Hız. Muhammed'in belini bağladılar. Ayrıca Cebrail Hız. Muhammed'e "Hız. Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin bellerini bağla", dedi.⁵⁷

Ebü'l-Hasan el-Harakânî'nin (ö. 1033) *Risâla dar Tarîh-i Edhemîyya û Kulâh-i Çâr Terk* adlı risalesinin altıncı bölümünde kuşak bağlama hakkında şu bilgiler verilmektedir:

"Pîr müridin kemerini bağlamak isteyince, her bağın (ipin) diğerinden çıkacağı şekilde, müridin kuşağı yedi zira olması gerekir. Birincisi cimrilik bağını kalpten çözüp cömertlik bağını bağlamalıdır; ikincisi gaflet bağını çözüp hikmet bağını bağlamalıdır; haram bağını çözüp helâl bağını bağlamalıdır; dördüncüsü öfke bağını çözüp sevgi ve muhabbet bağını bağlamalıdır; beşincisi kibir bağını çözüp tevazu bağını bağlamalıdır; altıncısı yalan bağını çözüp doğruluk bağını bağlamalıdır; yedincisi günah bağını çözüp itaat (ibadet) bağını bağlamalıdır.

Soru: Eğer sana sorsalar ki, kim kuşak bağlamıştır (?)

De ki: Âdem -aleyhisselâm- bağlamıştı Cennetten attıklarında incir yaprağını örttü, üzüm (ağacı) dalı ona sarılıydı. Başka bir rivayette derler ki: Yün kuşak, Allah Teâlâ'nın kendi hazinesinde korumuş olduğu Âdem -aleyhisselâm- oğlu Sâlih 'in devesine ait idi; hayat suyunu arama sırası Hazreti Hızır'a -aleyhisselâm- gelip karanlığa doğru yola düşünce Allah'tan ferman geldi ki: "Ey Cebrail, git; Salih 'in -aleyhisselâm- devesi (yünü) 'nden olan o ipi getir, onun ucunda hayat suyunu bulması için Hızır'ın beline bağla." Cebrâil -aleyhisselâm- öyle yaptı ve onlardan da velilere ulaştı.

Eğer sana sorarlarsa, neden (tam) yedi zira olması ve fazla olmaması lâzımdır(?)

De ki: şundan dolayı ki, Allah Teâlâ yedi gök, yedi yer (zemin), yedi deniz, yedi dağ, yedi iklim ve yedi endamı(?) yaratmıştır, (her şeyi yedi adet olarak yaratmıştır).

Eğer sana sorsalar, kuşak nedir(?)

De ki: pirlerin hilatını ahar etmek ve tarikatın yerini sağlamlaştırmaktır."⁵⁸

Ahiliğe giriş sürecini oluşturan ve yukarıda adı zikredilen aşamalardan meclise girmeye yönelik adap ve erkânla ilgili, yol atası ve yol kardeşi edinme merasiminde, yol sahibi olma (şedd kuşanma) töreninde sorulan şedd (Fütüvvet Kuşağı) ile ilgili sorular talibin bir sınamadan geçtiğini ve böylece de ahiliğin inisiyatif yönünü ortaya koymaktadır. Şeddi ilk kuşanan kişi Cebrail vasıtasıyla Hız. Âdem yani ilk insan olmuş daha sonra Hız. Peygamber de şedd kuşanmıştır. Dolayısıyla şedd kuşanmak sembolik olarak bu kutsal şahsiyetler gibi olmayı

⁵⁷ Arslanoğlu, s. 114.

⁵⁸ Cem Tüysüz, "Ebü'l-Hasan el-Harakânî ve *Risâla dar Tarîh-i Edhemîyya û Kulâh-i Çâr Terk Adlı Risalesi*", *I. Abi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005, s. 938.

onların yolundan gitmeyi ifade etmektedir. Böylece şedd kuşanmak profan dünyadan kutsal bir alana geçişi temsil etmektedir. Bu durum aynı zamanda kişinin varoluş tarzında bir dönüşümü gerekli kılmaktadır. Kişi yeni bir insan, farklı bir insan haline gelmektedir. Yeni bir insan olmak demek eskisin yok olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla yeni insanın meydana gelebilmesi için eskisinin ölümü gerekmektedir.

Sülûktaki ölüm motifi hırka giydirme merasiminde de görülmektedir. Habbâzlar hırka giydirecekleri zaman hırkanın sağ kolunu solu üzerine koyarak “bu hırka ölüye benzer sen dahi ölmezden evvel ölmek gereksin” dedikten sonra göğsü üzerine koyarlar. Bu demek olur ki, “Haramdan, şeriatde ve tarikatde muhalif işlerden ve dünyadan el çekdük, erenlere el virdük ve hayır işlere ve ahirete el uzatduk”, daha sonra hırkanın eteğinin sol köşesini bukerler, bu da “nefs-i emmâreyi öldürdük ve mutmainne ile hayat bulduk” demektir.⁵⁹ Hırka tasavvuf ehlinin, şalvar ise fütüvvet ehlinin libâsıdır.⁶⁰ Ancak her iki durumda da aynı motife yer verildiği anlaşılmaktadır.

4. Nihai Amaç: İnsan-ı Kâmil Olmak

Arketipler her meslek erbabını bir peygambere ve onun kutlu yoluna sevk ederek onu örnek almasını sağlarken bu arketiplerin de bir arketipi vardır ki da Hz. Peygamber yani insan-ı kâmidir. Razavi fütüvvetnamesinden yukarıda alıntılanan pasajda ahilikteki inisyatik süreçle ilgili ifadeler şu tablo şeklinde özetlenebilir:

Yiğitlik	Ahilik	Şeyhlik
yola girmek	yol yürümek	menzile varmak
heves eylemek	başlamak	tamam kılmak
sakal gelmek	sakala ak düşmek	tamam pîr olmak
şeriat	tarikat	hakikat
ana rahminden toğmak	dünyada dirilmek	iman birle dünyadan nakil etmek

Ahilikteki inisyatik sürecin amacı bu tabloda açıkça görülmektedir. Kulun beşeri sıfatlardan sıyrılarak ilahi sıfatlarla sıfatlanmasını ifade eden hakikat kavramı “merâtib-i erbaa” ya da “dört erkân”, şeriat-tarikat-marifet-hakikat silsilesinin son halkasını oluşturmaktadır. Bu mertebe inisyatik sürecin tamamlanışına, menzile varışa ve pîr oluşa tekabül etmektedir. Pîr, bir sanatı ilk icra eden kişi ve aynı zamanda müridi Hakk’a ulaştıran kişidir. Daha önce görüldüğü üzere ahilikte her mesleğin piri bir peygamberdir. Dolayısıyla “tamam pîr olmak”, arketipi gerçekleştirmek anlamına gelmektedir. Arketiplerin arketipi ise Hz. Peygamber, “gabe kavseyn” olan, Allah’a yani Hakk’a en yakın olan kişidir.

⁵⁹ Torun, s. 89.

⁶⁰ Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvufîyan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 310.

Şerh-i Manzûme-i Gaybî adlı eserde, Hz. Peygamber'in arketipik özelliği belirtilerek onun ontolojik değeri üzerinde durulmaktadır. Bu eser, Ahilik paradigmasının ve tasavvufi düşüncenin temelini oluşturan bu tasavvurun anatomisini kavramak açısından önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu eserde tüm ontoloji ve teleoloji Hz. Peygambere dayandırılarak onun arketipik özelliği ortaya konulmaktadır. Müellife göre Hz. Peygamber "Nûr-ı evvel bi'set-i âhir zamân"dır. Yani o, Allah'ın mahlûkâtı yaratmazdan evvel yarattığı nûr-ı evveldir ki ondan sonra ne yaradıldıysa o nurdan yaratılmıştır ve dolayısıyla da her şeyin aslı ona dayanmaktadır. Diğer taraftan o, bütün peygamberlerden sonra yeryüzünde bulunan insanlara Allah'ın emir ve yasaklarını bildirmek üzere gönderilmiş olması hasebiyle de "bi'set-i âhir zamân"dır. Hazreti Peygamber, varlığın sebebidir yani "illet-i gâ'iyedir bu 'âleme". Bu âlem ki gördüğümüz yerler ve gökler ve diğer şeyler onun âhir zamanda bu dünyaya gönderileceği için yaratılmıştır. Kozmogoninin hem ilk hareket noktası hem de nedeni "nûr-ı Muhammedi"dir. Yaratılış her şeyden önce ve her şeyin aslı olmak üzere "nûr-ı Muhammedi" yaratıldığı gibi bu âlemler de sırf onun hatırı için yatılması dolayısıyla bütün varlığın zuhûra gelmesinin tek nedeni odur. İnsanlar da sırf onun bu dünyada teşrif edeceği için yaratılmıştır. Onun "zâtıdır bâ'is vücûd-ı Âdem". Yani yeryüzünde bulunan bütün insanların babası olan Hz. Âdem'in yaratılması ve varlığa geldiği yer cennet iken bu dünyaya gönderilmesi, Hz. Peygamber'in bu âleme teşrif buyuracağı içindir. Hz. Peygamber "lâ-cerem oldu cemî'in seyyidi". Bütün peygamberlerin ervahı *nûr-u Muhammedi*'den yaratıldığı sebebiyledir ki kendisi "cümlelerin reisi ve efdali oldu".⁶¹

Görüldüğü üzere İslam tasavvuf düşüncesinde ve dolayısıyla da Ahilik inanç sisteminde âlemin var oluşunun, onun varlığının meydana getirilişinin sebebi *nûr-u Muhammedi*, *hakikat-ı Muhammediye*'dir. Arketiplerin gerçekleştirilmesi ahiyi arketiplerin arketipine ve dolayısıyla da hakikate eriştirmektedir. Bu hakikate vasil olmak insan-ı kâmil olmayı ifade etmektedir. Sufi düşüncede insan-ı kâmil, Hz. Peygamber'dir. İnsan-ı Kâmil'e ulaşan Hakk'a vasil olmuştur. İnsan-ı Kâmilî gören Hakk'ı görmüş gibidir. İnsan-ı Kâmilî seven Hakk'ı sever. "Eğer Allah'ı seviyorsanız, Bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin" (Ali İmran/31) ayetinin de gösterdiği gibi, ona itaat, Hakk'a itaat, ona isyan Hakk'a isyan gibidir. O'nun makbulü, Hakk'ın makbulüdür.⁶²

Sonuç

İnisiyasyon bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç insanı profan/beşeri tecrübesinin ötesinde bir alan dâhil ederek onun varoluşsal durumunun ontolojik dönüşümünü hedeflemektedir. Bu sürecin sonunda "inisiyatik ölüm" gerçekleş-

⁶¹ Ömür Ceylan, "Fütüvvetnâme Muhtevâlı Bir Manzûme Şerhi: *Şerh-i Manzûme-i Gaybî*", I. *Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005, s. 231-232.

⁶² Cebecioglu, s. 398; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 269-270.

mekte ve bunun akabinde de yeniden doğuş. Bu yeniden doğan insan, profan varoluş dairesiyle sınırlı olan önceki insan değil, kutsal bir dünyaya dâhil olmuş ve arketipi gerçekleştirme gayretinde olan insandır. Görüldüğü üzere inisyasyonun temel işlevi insanı dönüşüme uğratmaktır. Bu dönüşüm, bilgi vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Fakat buradaki bilginin mahiyeti önem arz etmektedir. İnsanı dönüştüren, başka bir varlık tarzına geçişini sağlayan bilgi kutsal bir karaktere sahip olmalıdır. İnsanı profan/beşeri düzeyden aşkın düzeye, kutsal alana ulaştıran bilginin de doğal olarak bu alana ait olması gerekmektedir. Profan bilgi insanı profan bir düzeyden başka bir profan düzeye nakledeken kutsal bilgi, aşkın bir düzeye ulaşmayı mümkün kılmaktadır. Çünkü Hakk'a giden yol marifette geçmektedir. İnisyasyon esnasında namzede aktarılan bilgiler, kutsal nitelikte yani profan düzeyin üstünde bilgiler olduğu için dönüşümün sonucunda o düzeyde bir varlık tarzı meydana gelmektedir. Bu varlık tarzını arketipler belirlemektedir. Her mesleğin bir arketipi kutsal bir şahsiyet olan bir peygamberdir. Arketiplerin arketipi ise Hz. Peygamber yani insan-ı kamildir. Dolayısıyla inisyatik ölüm ve bunun akabindeki yeniden doğuşla gerçekleştirilmek istenilen şey işte bu insan-ı kamilin meydana gelmesidir. İnisyasyon sonucunda insan profan varoluştan arındırılarak insan-ı kamile dönüşecektir. Profan insan ölecek ve aynı bedende insan-ı kamil doğacaktır.

Ahilikteki törenlerde bu inisyatik süreci temsil eden semboller açıkça görüldüğü gibi bu paradigmadaki meslek anlayışının modern dünyadakinden tamamen farklı olduğu anlaşılmaktadır.

Ahiliğin eğitimsel yönü üzerinde duran çalışmaların çoğunda da bu kurumun mesleki beceri kazandırdığı hususuna vurgu yapılmakla yetinilmesi Ahilik hakkında nakıs bir bakış açısı meydana getirmektedir. Oysa ahilik paradigmasında meslek kavramı aynı kökten gelen *sülûk* kelimesiyle aynı anlamı, yani tarikata girmeyi ifade etmektedir. Meslek Tasavvufta Hakk'a giden yollara işaret etmektedir. Dolayısıyla Ahiliğin insanlara sadece belli alanlarda mesleki ve teknik bilgiler vermenin ve bunları denetlemenin ötesindeki ana işlevinin insanı dönüştürmeyi amaçladığı ve bu dönüşümü sağlayacak bir bilgi türünü ve bir süreci gerekli kıldığı diğer bir ifadeyle inisyatik bir süreç olduğu hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

Adıbelli, Ramazan, *Mircea Eliade ve Din*, İstanbul 2011.

Ahi Evran, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, (çev. Mikail Bayram), Ankara 1995.

Antonini, Annibale, *Dictionnaire françois, latin et italien*, Paris 1763.

- Arslanoğlu, İbrahim, “Fütüvvetnameler ve Bir Fütüvvetname”, *I. Abi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005.
- Ateş, Süleyman, “Önsöz”, *Tasavvufta Fütüvvet*, Ebu Abdurrahman Muhammed ibn el-Hüseyn Es-Sülemi, Ankara 1977.
- Bayram, Mikail, *Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, Ankara 1995.
- Beki, Selahaddin, “Ahiliğe Giriş Törenlerinin Bilmecelerle İlişkisi”, *I. Abi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005.
- Belot, J.-B., *Dictionnaire, français-arabe*, Beyrouth 1913.
- Benoist, Eugène & Henri Goelzer, *Nouveau dictionnaire latin-français*, Paris 1893.
- Bianchi, T.-X, *Vocabulaire français-turc à l'usage des interprètes, des commerçants, des navigateurs, et autres voyageurs dans le Levant*, Paris 1831.
- Büyük Sözlük: Fransızca/Türkçe*, Milliyet Yay., İstanbul, 1990.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 1997.
- Ceylan, Ömür, “Fütüvvetnâme Muhtevâlî Bir Manzûme Şerhi: Şerh-i Manzûme-i Gaybî”, *I. Abi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005.
- Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara 1974.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1986.
- Ekinci, Yusuf, *Ahîlik*, Ankara 1993.
- Eliade, Mircea, “Initiation: An Overview”, *Encyclopedia of Religion*, 2nd ed., c. 7, 2005.
- Eliade, Mircea, *Initiation, rites, sociétés secrètes*, Paris 1959, s. 24–25.
- Eliade, Mircea, *Traité d'histoire des religions*, Paris 1949.
- Elias, Elias A. & Ed. E. Elias, *Elias' Modern Dictionary Arabic-English*, Cairo 1974.
- El-Kâşânî, Abdurrezzak, *Letâifu'l-a'lâm fi işarâtı ehli'l-ilhâm: Tasavvuf Sözlüğü*, (çev. Ekrem Demirli), İstanbul 2004.
- Es-Sülemi, Ebu Abdurrahman Muhammed ibn el-Hüseyn, *Tasavvufta Fütüvvet*, Ankara 1977.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 310.
- Guénon, René, *Manevî İlimlere Giriş*, (çev. Lütfi Fevzi Topaçoğlu), İstanbul 1997.
- Guénon, René, *Perspectives on Initiation*, New York 2001.
- Güllülü, Sabahattin, *Ahi Birlikleri*, İstanbul 1977.
- Habeiche, Joseph J., *Dictionnaire français-arabe*, Alexandrie 1896.

- Handjéri, Alexandre, *Dictionnaire français-arabe-persan et turc*, c. 2, Moscou 1841.
- Hindoglu, Artin, *Dictionnaire abrégé français-turc*, Vienne 1831.
- Kabağaça, Sina & Erdal Alovera, *Latince/Türkçe Sözlük*, İstanbul 1995.
- Kazıcı, Ziya, "Ahilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul 1988.
- Kılıçözli, İlhan & Ahmet Günşen, "Garîb-nâme'de Ahilik İzleri", *I. Abi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005.
- Lewis, Charlton T. & Charles Short, *A Latin Dictionary Founded on Andrew's Edition of Freund's Latin Dictionary*, Oxford 1879.
- Mounged français-arabe*, Beirut 1972.
- Niermeyer, J. F., *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Leiden 1976.
- Noel, François, *Dictionnaire latin-français*, Paris 1825.
- Oxford Latin Dictionary*, Oxford 1968.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 3, İstanbul 1983.
- Petit Larousse*, Paris 1967.
- Quicherat, L. & A. Daveluy, *Dictionnaire Latin-Français*, Paris 1910.
- Rhasis, Georges, *Vocabulaire François-Turc*, St. Petersbourg 1828.
- Safer Baba, *İstilahat-ı Sofyye Fi Vatan-ı Asliye: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1998, s. 257.
- Saraç, Tahsin, *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1999.
- Sommer, E., *Lexique français-latin*, Paris 1900.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul 1317.
- Torun, Ali, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-Nâmeler*, Ankara 1998.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 8. bsk., c. 2, Ankara 1988.
- Tüysüz, Cem, "Ebü'l-Hasan el-Harakânî ve Risâla dar Tarîkh-i Edhemiyya û Kulâh-i Çâr Terk Adlı Risalesi", *I. Abi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir 2005.
- Uludağ, Süleyman, "Fütüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 13, İstanbul 1996.
- _____, "Sülûk", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 38, İstanbul 2010.
- _____, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1995.
- Van Gennep, Arnold, *The Rites of Passage*, Chicago 1960.

ORTA ANADOLU AĞIZLARINDA
KULLANILAN TAHİL VE
HUBUBAT ÖLÇÜLERİ VE
BUNUN AHİLİKLE İLİŞKİSİ

TERMS OF MEASUREMENT USED IN
MIDDLE ANATOLIAN DIALECTS AND
ITS RELATIONS WITH AKHISM

Okt. Dr. Songül ERDOĞAN

Ahi Evran Üniversitesi
Türk Dili Öğretmeni

ÖZET

Tarihin her döneminde insanlar, alışveriş ilişkilerinde aralarında anlaşmayı sağlamak ve haksızlığı gidermek amacıyla birtakım ölçüler geliştirmişlerdir. Türkçenin bilinen ilk sözlüğü olan Divanı Lügatit Türk adlı esere baktığımızda da Kaşgarlı Mahmut'un bazı ölçü bildiren sözcüklere yer verdiğini görmekteyiz. Selçuklu ve Osmanlı döneminde ise sınırların genişlemesi ve farklı etnik grupların bir arada yaşaması gibi sebeplerle ölçü ve tartıda kullanılan birimler de artmıştır. Zamanla bu artış bir kargaşaya yol açmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında 1931'de Atatürk'ün de talimatıyla çıkarılan bir kanunla eski ağırlık ve uzunluk ölçüleri değiştirilmiştir. Uzunluk ölçüsü olarak metre, ağırlık ölçüsü olarak kilo kabul edilmiş, böylece standartlaşmaya gidilmiştir. Fakat halkın büyük bir bölümü eski geleneklerden ayrılmamış ve özellikle tahıl, hububat ve çekirdek gibi ürünlerin pazarlanmasında eski ölçü birimlerini kullanmaya devam etmiştir. Urup, kile, yarılmağa, çinik (şinik), çeki gibi isimlerle anılan bu ölçüler, Ahiliğin canlı olarak yaşatıldığı Orta Anadolu illerinde canlı olarak kullanılmaktadır. Bu ölçüler illere ve tartılan illere göre farklılıklar göstermektedir. Bu farklılığı gidermek ve Ahiliğin temel ilkelerinden olan müşteri memnuniyetini sağlamak için farklı ölçme biçimleri ve ölçme ile ilgili kavramlar geliştirilmiş bu da dilin sözcük sayısını artırmıştır. Bu bildirimizde bugün Orta Anadolu ağızlarında kullanılan tahıl ve hububat ölçüleri, ölçmede kullanılan kavramlar ve bu kavramların ortaya çıkmasında Ahiliğin rolü ele alınacaktır.

ABSTRACT

Troughout history, people, enhanced some measures for ensuring the agreement and solve the problems between them while shopping. When looking "Divan-ı Lügatit Türk" that is the first known dictionary of Turkish, we can see that, Kaşgarlı Mahmut included some words linked to measurement. Also, because of the reasons like extension of borders and different ethnic groups' living together, during Seljucks and Ottoman era, tools used in measurment and scale had increased. In time, this increasing caused chaos. In the first years of Republic, with the law enacted by the command of Atatürk, in 1931 old quarters and linear measures were changed. As linear measure "metre" as quarter "kilogram" were accepted and so, standardisation was provided. However, a large part of the population didn't leave their old traditions and went on using their old measuring terms especially on marketting the products like grain, cereals and core. These measures named as "urup, kile, yarılmağa, çinik (şinik), çeki", are stil

being used in the Middle Anatolian cities. These measures differ according to the cities being used. For solving this differency and ensuring custom's pleasure that is one of the main principle of Ahi community, differet shape of measuring and terms linked to measurement were developed, and also, this increased the number of word in language.

In our notification, today, the words related to measurement used in the Middle Anatolian dialects, terms used in measurement and the role of Ahi community on emerging these terms will be expressed.

Anadolu'da 13. yüzyılda kurulan Ahilik birçok işlevi olan bir yapılanmadır. Türk kültürü ve medeniyetinin İslam dini ile bütünleşmesiyle oluşmuş ortak bir hazinedir. Başlangıçta askerî, siyasi, idarî ve ekonomik işlevleri olan Ahiliğin 15. yüzyıldan sonra sosyal ve ekonomik işlevleri ağır basmaya başlamıştır.

Ahilik birçok alanda Türklerin güçlü bir yapıya ulaşmalarına katkı sağlamıştır. Öncelikle Türklerin Anadolu'ya gelişleri sırasında göçebe hayattan yerleşik düzene geçmesinde, "şehirleşmede" etkili olmuş, hızlı bir esnaflaşma süreci¹ başlatmıştır. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması döneminde ileri görüşlü yöneticilerin Ahilik adıyla çeşitli meslek teşekküllerinin kurulmasına yardımcı olmaları, kuşkusuz sosyal ve ekonomik açıdan önemli sonuçlar doğurmuştur. Türkler Ahi teşkilatını kurmasalardı, kayda değer bir ekonomik avantajı o yıllarda Anadolu'da yaşayan Rum ve Ermeni ustaların elinden alamayacaklardı.² Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türk sanatkarların Rum ve Ermeni sanatkarlar karşısında rekabet edip tutunabilmeleri³ Ahiliğin çok geçmeden hayata geçirilmesiyle sağlanmıştır.

Ahiler 17. yüzyıla kadar bu teşkilatı başarılı bir şekilde ayakta tutmuşlardır. Özellikle Osmanlı devletinin yükselmesinde büyük rol oynamışlardır. Dönemin Fransa Kralının Osmanlı devletinden borç para ve yardım talep etmesi, İtalya'nın buğday ihtiyacını Anadolu'dan karşılamak zorunda kalması, İngiliz Kraliçesi Elizabeth'in Türklerden yün boyama tekniğini öğrenebilmek için gizli sanayi casusunu Osmanlı topraklarına göndermesi, Osmanlı'nın iktisadî açıdan ne kadar ileride olduğunun bir göstergesidir. 17. yüzyıldan itibaren topraklarının genişlemesi, esnaf ve sanatkarların çoğalması, meslek dallarının artması, meslek grupları arasında Müslüman ve Müslüman olmayan ayrımcılığının baş-

¹ Erdinç Yazıcı, Osmanlıdan Günümüze Türk İşçi Hareketi, Şeker-İş, Ankara, ?, s.69-70.

² Ahmet Gökbel, Ahiliğin Sosyo-Ekonomik İşlevleri, II. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, s.151.

³ Neşet Çağatay, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s.80.

laması⁴, ilk başlarda Hristiyan esnafın Müslüman meslektaşlarıyla aynı Loncaya girmesine izin verilirken 1768'den sonra Loncaların ayrılması gibi sebeplerden dolayı kurum iyice yara almıştır. 18. yy.'dan itibaren Gedik teşkilatı şeklinde kurumsallaşmıştır.

Ahilik, evrensel bir kültür özelliğine sahip olmasına rağmen özünü Türk kültüründen almış, ancak gelişmeyi Anadolu topraklarında gösterdiği için de Eski Anadolu, Hitit, İran kültürlerinin de etkisinde kalmıştır.⁵

İlk Ahilik teşkilatı Kayseri'de kurulmuştur. Kayseri'de bir deri atölyesi kuran Ahi Evran bir süre burada kalmış ve oradan Konya'ya geçmiştir. Konya'dan Kırşehir'e geçen Ahi Evran ölümüne kadar burada kalmıştır. Ahi Evran bu illerde Ahilik teşkilatını da kurmuştur. Kayseri'de tohumları atılan bu teşkilatın daha sonra Anadolu'nun Konya, Kırşehir, Sivas, Niğde, Ankara, Aksaray, Manisa, Bolu, Erzinan, Bursa, Kastamonu, Sinop ve Erzurum⁶ gibi illere de yayılarak güçlü bir yapıya sahip olmuştur. Ahi Evran Velî ve onun yakın dostlarının Orta Anadolu'da olması Orta Anadolu'yu Ahiliğin Merkezi durumuna getirmiştir. Bu sebeple Orta Anadolu'da Ahiliğin izleri daha çok görülmektedir.

Ahilik teşkilatında önemli olan üreticinin de tüketicinin de korunması haksız rekabetin ortadan kaldırılmasıdır. Her ikisinin de korunması için ölçü ve tartının doğru olması ve doğru ölçülmesi gerekir. Bugün Anadolu ağzlarında yaşayan birçok ölçü çeşidi vardır. Bu ölçüler daha çok üretici ve tüketicinin aracasız karşı karşıya geldikleri pazar yerlerinde veya köy ve kasabalarda kullanılır. Yukarıda da söylediğimiz gibi ticaretin farklı milletlerden insanlar tarafından da yapılması, Osmanlı devletinde farklı etnik grupların yer alması ve farklı milletlerle olan etkileşim de bu ölçü birimlerini artmasına sebep olmuştur.

Yaşama fırsatı bulan her kültür unsuru dile de büyük katkı sağlar. İslam dini ile aynı kaynaktan beslenen Ahiler de kul hakkına girmemek için ölçü ve tartıya çok önem vermişlerdir. Doğru ölçü ile üretici ve tüketiciler korunurken dolaylı yoldan Türk diline de yeni sözcükler kazandırılmıştır. Bugün özellikle Orta Anadolu Ağzlarında pazarlarda canlı olarak yaşayan tahıl ve hububat ölçmekte kullanılan ölçü birimleri ve ölçmede kullanılan kavramlar şu şekilde incelenebilir:

Birküçük: Türkçe bir sözcüktür. Dörtte bir teneke miktarındaki ölçü birimidir. Sivas yöresinde karşımıza çıkar.

⁴ Mustafa Köksal, Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü, Kırşehir Belediyesi Kültür ve Tarih Yayınları Serisi 5, Ankara,2007, s.138-139.

⁵ Mustafa Köksal, Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü, Kırşehir Belediyesi Kültür ve Tarih Yayınları Serisi 5, Ankara,2007

⁶ Necla Pekolcay, "İslami Türk Edebiyatı Metinlerinde Ahi Kelimesinin Yeri", Türk Kültürü ve Ahilik, İstanbul,1986,s.73.

Bir somar: On altı teneke buğdaya denk gelir. Ankara yöresinde kullanılan bir ölçüdür. (DS.2. s: 702)

Çanak: Türkçe bir kelimedir. Çukur, oyuk anlamına gelen “Çân” isim kökünden küçültme görevi olan +Ak isimden isim yapma eki getirilerek türetilmiştir. Üç okkalık bir tahıl ölçөгüdür. Sivas ili Çöplü, Çanak ve Kangal beldelerinde kullanılmaktadır. (DS.3. s: 1067)

Çap: Türkçe bir kelimedir. Daha çok doğu illerimizde kullanılan bu ölçü Ankara'nın Ortabereket ve Haymana beldelerinde de kullanılmaktadır. (DS.3.1072)

Çelik: Türkçe bir kelimedir ve dövülmüş demir anlamına gelir. Dövmek ve vurmak anlamına gelen çal-, çel- fiillerinden türemiştir. 10 kilogramlık bir hububat ölçөгüdür. Sivas ve Kayseri yörelerinde kullanılmaktadır. (DS.3. s: 1122)

Çinik Şinik: Sekiz kiloluk bir hububat ölçüsüdür. Sivas, Yozgat ve Kırşehir'de çinik şeklinde kullanılır. Niğde, Konya, Aksaray yörelerinde şinik şeklinde geçer. ç-ş değişmesi dilimizde çok yaygın bir değişmedir. Bu sözcükte de ses değişmesi karşımıza çıkar.

Demirli: Türkçe bir kelimedir. ET ve OT dönemlerinde “temür” şeklinde kullanılmış olan sözcük t->d- değişmesi sonucu demir biçiminde kullanılır olmuştur. 15 kg buğday alabilen bir ölçektir. Daha çok Karadeniz Bölgesinde kullanılır. Fakat Sivas yöresinde de kullanıldığı görülmüştür.

Dolu: Türkçe bir sözcüktür. 24 kilogram alan kile denilen bir tahıl ölçөгüdür. (DS.4.cilt) Konya Karahüyük taraflarında kullanılmaktadır.

God: Türkçe bir kelime değildir. Çünkü Türkçe kelimelerde kelime sonunda “d” sesi bulunmaz. Tahtadan veya farklı madenlerden yapılan bir çeşit tahıl ölçөгüdür. Kars, Gümüşhane, Erzurum ağızlarında yaygın olarak kullanılan bu ölçek Orta Anadolu'da Sivas yöresinde kullanılmaktadır.

Godik-kodik: Şinik denilen tahıl ölçөгünün yarısına denk gelir. Konya yöresinde kullanımı yaygındır. Konya yöresine göre 4 kg'a denk gelir. Sivas yöresinde karşılık olarak 6 okkaya (1 okka=1.282 kg ise 6 okka 7.372 kg.) denk geldiği belirtilir.

Gurik: Ankara'nın Ayaş semtinde kullanılan bir ölçü birimidir. DS 6. cildinde tahıl ölçөгü olarak verilmiş fakat kaç kiloya denk geldiği verilmemiştir.

Hak: Ar. Çankırı taraflarında kullanılan bir ölçü birimidir. 1 hak=8 kilograma denk gelir.

Hakla: Ar.+T. Derleme Sözlüğünde tahıl ölçөгü olarak verilen bu ölçü Ankara yöresinde kullanılmaktadır. Büyük ihtimalle Çankırı yöresinde kullanılan hak adı verilen ölçü ile aynı miktara denk gelmektedir. (DS. 7. s: 2255)

Havay: Türkçe bir sözcük değildir. Niğde ili Bor ilçesi Kızılca köyünde kullanılan 16-18 kilo arasında gelebilen bir ölçü birimidir. Bölge ağzında canlı bir şekilde kullanılır.

Havayi: Konya, Karaman, Niğde taraflarında kullanılan bir tahıl ölçөгüdür. Havay adı verilen ölçekle eş anlamda kullanılma ihtimali yüksektir. (DS.7.s: 2310)

Kavas: Köken olarak Arapça Kavvas kelimesi vardır. Fakat anlam olarak bir ölçü vb. bir anlamda kullanılmamıştır. Konya Karahüyük'te kullanılan bir ölçü birimidir. Karşılık olarak şinik verilmiştir. (DS. 8.s: 2687)

Kile: Ar.keyle kelimesinden türemiştir. 2 teneke miktarı gelen bir tahıl ve hububat ölçüsüdür. Kırşehir ve yöresinde kullanılır. Niğde yöresinde aynı miktara denk gelen ölçüye çerik adı verilir.

Kot: Türkçe bir kelimedir. Yörelere göre değişebilen tahtadan yapılmış bir ölçektir. Kayseri ve yöresinde 6-8 kg'a denk gelmektedir. (DS.8.s: 2935)

Mucur: Ermeniceden geçme bir sözcüktür. 8 kilo alabilen bir tahıl ölçөгüdür. Sivas ilçe ve köyleri, Kayseri, Kırşehir illeri ile Ankara'nın Ayaş, Kızılcahamam ilçelerinde kullanılmaktadır. Konya ili Çumra ilçesinde **Mucu** şeklinde karşımıza çıkar. **Mocur** şekliyle de Kırşehir ilimizde kullanılmaktadır.

Savlağa: İki şinik alan silindir biçiminde bir ölçektir. Kayseri'nin Tavlusun yöresinde kullanılmaktadır.

Seklem: Konya ili Ereğli ilçesinde kullanılan 10 batman miktarındaki un vb. şeyleri ölçmekte kullanılır. Batman yöre ağzında 8 kiloya denk gelen bir ağırlık ölçüsüdür. Seklem ise yaklaşık 80 kiloya denk gelir.

Sümün: Niğde yöresinde kullanılan bir ölçü birimidir. Bölgenin güney köylerinde Ulukuşla civarında 4 kiloya denk gelirken batı tarafındaki köylerde 2 kiloya denk gelen bir ölçü birimidir.

Sonmar: 16 kiloya karşılık gelen Ankara ve yöresinde kullanılan bir ölçüdür. (DS. 10.s: 3664)

Teneke: Sözcük Fa. İnce anlamına gelen tanga/ tanuka (Nişenyen sözlüğü) sözünden türemiştir. 18-20 kiloluk yağ tenekelerinin boşaltılıp ölçmede kullanılmasıyla oluşmuş bir ölçü birimidir. Gerek yemeklik gerekse otomobil yağlarından boşalan kablar Orta Anadolu'nun hemen hemen bütün bölgelerinde kullanılır.

Urup-urupla: Ar. rubè kelimesinden türemiştir. Türkçede kelime başında r sesi bulunmadığı için ön seste bir ünlü türemesi olmuştur. Bir tenekenin yarısına denk gelen kasnaktan yapılmış ölçü birimidir. Niğde yöresinde 8-9 kiloluk bir ağırlığa denk gelir. Kayseri Pınarbaşı, Niğde Merkez ve Bor ilçelerinde kar-

şımıza çıkar. Sözcük urub şeklinde de Niğde ilinde karşımıza çıkar. Sivas yöresinde urupla şeklinde kullanılmaktadır. Kırşehir yöresinde de kullanılan urup kelimesi bu bölgede 800 gr veya 1 kilograma denk gelir.

Yarım: Türkçe bir kelimedir. Yar- fiiline -(I)m fiilden isim yapma eki getirilerek türetilmiştir. Kile denilen Arapçadan alınan ölçü birimi tam kabul edildiği için onun yarısına bu ad verilmiştir. Ankara Gütül çevresinde kullanılan gaz tenekesi büyüklüğündeki tahıl ölçüğüdür (DS.10: 4816)

Yarımlağı-yarımlâ: Türkçe bir sözcüktür. 15 kg buğday alan şinik de denen bir ölçektir. Bu şekliyle Sivas yöresinde kullanılır. Niğde Yöresinde **yarım** olarak verilir ve bir tenekelik ürüne denk gelir.

Ölçme Biçimlerinden Doğan Sözcükler

Başlı: Türkçe bir sözcüktür. Tepeleme dolu, ağzına kadar dolu anlamındadır. Sivas yöresinde kullanılmaktadır.

Baş koy-, baş at-: Türkçe bir kelime grubudur. Herhangi bir ölçekle ölçülmüş tahıl veya hububata olabilecek aldanma payları düşünülerek bir miktar fazla koymaktır. Eğer toplu bir tartma söz konusu ise ölçek rastgele ürüne batırılarak ölçüğün içine ne kadar geçmişse fazladan atılır. Eğer tek ölçeklik bir alışveriş yapılmışsa üstüne bir iki avuç fazladan atılır. Atılan bu fazlalığa baş koymak ya da baş atmak denir. Ölçü aracında olabilecek eksiklik veya ürün içerisinde çıkabilecek olan çöp, taş veya yabancı cisimlerden doğan eksiklik giderilmiş olur.

Höbekli koy-: Ölçü kabını tepeleme doldurmak anlamında Niğde, Aksaray yöresinde kullanılan bir tabirdir.

Silecek: Sil- fiilinden -AcAK fiilden isim yapma ekiyle türetilmiş bir sözcüktür. Tahıl ölçüğünü doldurduktan sonra ağzını silmeye yarayan düz tahta ya da demire verilen addır. Sivas, Niğde, Aksaray, Nevşehir yörelerinde kullanılan bir araçtır.

Silme: Sil- fiilinden türemiş bir sözcüktür. Silecek denilen tahta veya metalle silinerek ölçülmüş anlamında kullanılır.

Tepeleme: Türkçe bir kelimedir. Başlı sözcüğü ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Özellikle Kırşehir ve yörelerinde kullanılmaktadır.

Buraya kadar vermeye çalıştığımız 27 ölçü birimi Orta Anadolu Ağızlarında tahıl ve hububat ölçmek için kullanılmaktadır. Birçoğu Türkçe olmakla birlikte diğer dillerden de dilimize aktarılan bu ölçülerin özellikle yukarıda da bahsettiğimiz gibi Ahiliğin izlerinin yoğun bir şekilde görüldüğü Ankara, Kayseri, Niğde, Kırşehir ve Sivas illerinde görülmesi dikkat çekicidir.

Kul hakkına özen gösteren Anadolu insanı ölçü ve tartıya özen göstermiş ve günlük hayatta kullandığı bazı kapları ölçü aracı olarak kullanmıştır. Bölgelere ve ölçülen ürünün cinsine ve kalitesine göre farklılık gösteren bu ölçüler uzun yıllardır Anadolu'da kullanılmaya gelmiştir. İlk bakışta Ahiliğin ölçü ve tartıda adaletili olunması ilkesiyle bağdaşmıyor gibi görünse de farklı ölçme biçimleriyle olabilecek haksızlıklar giderilmiştir. Bu arada başlı tart-, höbekli tart-, baş at-, silme, silecek, başlı gibi sözcükler Türk diline kazandırılmıştır.

Ahilik, toplumu sadece sosyo-ekonomik yönden değil, dil bakımından da etkilemiş ve kültürümüze büyük katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Çağatay Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Derleme Sözlüğü, 1-12 cilt, TDK yayınları, 2. Baskı, Ankara.1993.

Doğan Muammer, *Aksaray ve Yöresi Ağızları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora tezi), Kayseri,2012.

Erdoğan Songül, *Niğde Merkez ve Bor İlçesi Ağızları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora tezi), Kayseri,2012.

Gökbel Ahmet, *Ahiliğin Sosyo-Ekonomik İşlevleri*, II. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri.

Gülensoy Tuncer, *Türkiye Türkçesindeki Kelimelerin Köken Bilgisi*, TDK yayınları, Ank. 2006.

Günşen Ahmet, *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*, TDK yayınları, Ankara, 2000.

Günşen Ahmet, *Kırşehir ve Yöresi Ağızları Sözlüğü*, Kırşehir,2001.

Korkmaz Zeynep, *Nevşehir ve yöresi Ağızları*, TDK yayınları, Ankara, 1994.

Köksal Mustafa, *Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü*, Kırşehir Belediyesi Kültür ve Tarih Yayınları Serisi 5, Ankara, 2007.

Pekolcay Necla, *İslami Türk Edebiyatı Metinlerinde Ahi Kelimesinin Yeri*, Türk Kültürü ve Ahilik, İstanbul,1986.

Türkçe Sözlük, *TDK yayınları*, Ankara, 2005. www.tdkterim.gov.tr.

YAZICI Erdinç, *Osmanlıdan Günümüze Türk İşçi Hareketi*, Şeker-İş,Ankara, ?,

II. Uluslararası
Ahilik Sempozyumu

BİLDİRİLER

IX- KÜRESEL GELİŞMELER IŞIĞINDA
AHİLİĞİN GÜNÜMÜZE
YANSIMALARI VE YENİDEN
ETKİN HÂLE GETİRİLMESİ

**AHİLİK GELENEĞİNİN GÜNÜMÜZ
İŞLETMELERİNE YANSIMASI:
KİLİS KÜÇÜK SANAYİ SİTESİ
İŞLETMELERİ ÖRNEĞİ**

**REFLECTION OF THE AKHISM TRADITION
ONTO TODAY ENTERPRISES: THE CASE
OF SMALL INDUSTRIAL ENTERPRISES IN KILIS**

Doç. Dr. Abdullah SOYSAL

Kilis 7 Aralık Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Mehmet TAN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Öğr. Gör. Sedat ALICI

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Afşin Meslek Yüksek Okulu

ÖZET

Günümüz iş yaşamında başarılı işletmelerin “insan merkezli” ve “müşteri odaklı” olduğu gerçeği dikkate alındığında, Ahilik geleneğinin de bu başarıda önemli bir rol oynadığı ifade edilebilir. Ahiliğin temel ilkeleri kapsamında, egosuna hâkim olmak, verilen sözü tutmak, iyi kalpli, iyiliksever ve cömert olmak, misafirperverlik, kimse-nin aleyhinde konuşmamak, hak ve adaletten yana olmak, vb. ilkeler sayılabilir. Bunun yanında hilesiz iş, sağlam mal, belli oranda kâr, ölçülü kazanç, adil bir kalite kontrol sistemi bu modelin ekonomik hayatının vazgeçilmez esaslarıdır. Bu bağlamda bu ilke ve anlayışı işletmesinin vazgeçilmez uygulamaları haline getiren işletme sahip ve yöneticilerinin Ahilik geleneğinin yaşatılmasında önemli bir rol üstlendikleri ifade edilebilir. Bu çalışma ile Ahilik geleneğinin iş yaşamındaki önemine vurgu yapılarak, Ahilik ilkelerinin günümüz işletmelerinde ne derecede uygulandığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Diğer taraftan işletmelerde Ahilik ilkelerinin ne ölçüde uygulandığına yönelik çalışmaların pek fazla olmaması da, bu çalışmanın yapılmasında önemli bir etken olarak görülmüştür. Bu bağlamda araştırma, Kilis Küçük Sanayi Sitesi’nde faaliyette bulunan işletmelerin sahip ve yöneticileri üzerinde uygulanmıştır. Kilis’te faaliyet gösteren Küçük Sanayi Sitesi işletmesinin kolayda örnekleme yöntemi ile seçilmiş 110 sahip ve yöneticisi üzerinde bu araştırma yürütülmüştür. Toplam olarak geçerli kabul edilen anket sayısı 98’dir. 12 anket formu çeşitli nedenlerden dolayı değerlendirme dışı tutulmuştur. Anket, Aydemir ve Ateş (2011) tarafından geliştirilen soru formu dikkate alınarak uygulanmıştır. Soru formunda toplam olarak 43 soru sorulmuştur. Bunlardan 9 tanesi demografik bilgileri içeren sorulardır. Diğerleri Likert’in 5 noktalı ölçeğine göre düzenlenmiş ve ifadelere katılım derecelerini ölçen sorulardan oluşmaktadır. Araştırmada, tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. İçsel tutarlılıkları belirlemek üzere de Cronbach Alfa değerleri hesaplanmıştır. Değerlendirmeler SPSS hazır istatistik programında yapılmıştır. Elde edilen bulgular Ahilik geleneğinin günümüz iş yaşamında ne kadar etkin bir rol oynayıp oynamadığını göstermesi ve bu konuda çalışma yapacak araştırmacılara kaynak olması bakımından önemli olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Ahilik Geleneği, Ahilik İlkeleri, Küçük Sanayi Sitesi.

ABSTRACT

Given the fact that, successful business enterprises of today are "human-centered" and "customer oriented", it can be expressed that the Akhism tradition has an important role in this success. Taking control of the ego, keeping the promises made, being a good-hearted, benevolent and generous person, hospitality, speaking not against anyone else, lining up with the rights and justice, and so on can be listed in the scope of the basic principles of Akhism. In addition, honest work, robust goods, certain amount profit, fair income, a fair quality control system are the indispensable essentials of the economic life of this model. In this context, it can be expressed that the business owners and managers, who make these principles and mentality the indispensable practices of their businesses, have undertaken an important role in keeping the Akhi tradition alive. This study aims to determine the extent of implementation of Akhism principles in today's businesses, by emphasizing the importance of Akhism tradition in business life. On the other hand, the lack of studies on the extent of implementation of Akhism principles in business, was also an important factor in performing this study. In this context, this research has been applied to the owners and managers of the enterprises operating in Kilis Small Industrial Site. This research has been conducted on the 110 owners and managers, selected with the convenience sampling method, of the enterprises operating in Kilis Small Industrial Site. The total number of eligible questionnaires is 98. 12 questionnaires were excluded from the evaluation for various reasons. The survey has been applied by considering the questionnaire developed by Aydemir and Ates (2011). In total, 43 questions have been asked in the question form. 9 of these questions were on demographic data. Others consist of the questions organized according to the 5-point Likert scale, which measures the degree of participation to the statements. Descriptive statistics have been used in the study. And the Cronbach's Alpha coefficients have been calculated in order to determine the internal consistencies. Evaluations have been performed in SPSS statistics program. The obtained findings are considered to be important in terms of presenting whether the Akhism tradition plays an active role in today's business environment, and in terms of being a source to researchers that will work on this issue.

Keywords: *Akhism, Akhism Tradition, Principles of Akhism, Small Industrial Site.*

Giriş

Ahilik, XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla dek Anadolu'da Balkanlarda ve Türkistan'da yaşamış olan Türklerin sanat ve meslek alanlarında yetişmelerini, ahlaki yönden gelişmelerini sağlayan bir müessesenin adıdır (Demir, 1994). Ahilik, doğruluğun, yardımseverliğin ve iyi ahlakın birleştiği bir sosyoekonomik düzen olarak yaşadığı dönemin toplumsal yapısını; eğitim-bilim, organizasyon, kalite standardı, üretici-tüketici ilişkisi, denetim gibi konularda düzenleyen yetkin bir sistemdir (Marşap, 2005). Amacı, zenginle fakiri, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak “sosyal adaleti” gerçekleştirmek olan Ahilik, bu amacına, sağlam bir teşkilatlanma modeli ve köklü bir eğitim sistemi aracılığıyla ulaşmaya çalışmıştır (Öztürk, 2002). Bu bağlamda ahilik, fakiri gözeten, yoksulu barındıran, işini, çalışmayı bir ibadet sayan, toplum çıkarlarına sıkı sıkıya bağlı esnaf ve sanatkârların meydana getirdiği önemli bir teşkilatlanmadır.

Güllülü'ye göre (1977) Ahilik kurumu “Anadolu Türk Uygarlığının kendine özgü tek kombinasyonu”dur (Şahin vd., 2009). Arapçada “kardeşim”, Divan-ı Lügat-it Türk'te ise; “eli açık”, “cömert” anlamında kullanılan ahi kelimesi (Akça, 2001) özellikle; erdem, kardeşlik, mertlik, dürüstlük, ılımlılık, akılcılık, verimlilik ve olgunluk gibi kavramlarla özdeşleşmektedir (Şahin vd., 2009). Terim olarak Ahilik: Anadolu'da XIII. yüzyılda kurulup belli bir süre içinde belli kurullarla işlemiş esnaf ve sanatkârlar birliğini ifade eder. İş hayatında ustakalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadî hayatı düzenleyen Ahiliğin, Anadolu'da kurulup gelişmesinde Ahî Evran'ın büyük rolü olmuştur. Bilhassa sanat erbâbı arasında çok sevilen Ahî Evran, bugünkü manada esnaf teşkilatı diyebileceğimiz Ahilik (kardeşlik) müessesesini kurarak birçok şehir ve kasabada teşkilatlanmasını sağlamıştır. Bir eğitim ve öğretim ocağı olan Ahilik Teşkilatında sadece sanatkâr yetiştirmek amacıyla eğitim ve öğretim sürdürülmemiş, aynı zamanda mal üretmek ve topluma hizmet sunmanın usul ve erkânı da öğretilmiştir (Sancaklı, 2010).

Ahilerin kurdukları teşkilat bir bakıma, bugünkü Esnaf Odaları, İşveren Sendikaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, İşçi Sendikaları, Eğitim Hizmetleri veren Kuruluşlar, Bağ-kur, Türk Standartları Enstitüsü ve Belediye gibi kurum ve kuruluşların temeli sayılmaktadır. Kısaca Ahiliği bütün çalışan ve üretkenlerin modeli olarak anlamalıdır (Öztürk, 2002).

Bütün prensiplerini dinin asıl kaynağından alan, Ahiliğin nizamnâmelerine Fütüvvetnâme adı verilir (Solak, 2009). Ahiliğin esasları, ahlâkî ve ticarî kaideleri bu kitaplarda yazılıdır (Tatar ve Dönmez, 2008; Öztürk, 2002; Karagül, 2012). Fütüvvetnâmeleri baz alarak Ahiliği şöyle tanımlayabiliriz. Ahî, vicdanını kendi üzerine gözcü koyan adamdır. Helâlından kazanan, yerinde ve yeterince harcayan, ölçü tartı ehli olan, yararlı şeyler üreten ve yardım edendir (Sancaklı,

2010). Dolayısıyla Ahilikte emek gücünün, tüketicinin kısaca insanın ve tabiatın sömürülmemesi, aralarında adalet ve denge ilkeleri korunarak bireysel ve toplumsal refah ve huzurun sağlanması esastır. Ahilik, üretmeden tüketmeye, ihtiyaç fazlasını tüketmeye, haksız rekabete, güçlünün zayıfı sömürmesine, haksız kazanç sağlamaya, insanları kandırmaya kısaca, ahlaki olmayan her türlü davranışa karşıdır (Durak ve Yücel, 2010).

Bu çalışmada, Ahilik geleneğinin iş yaşamındaki önemine vurgu yapılarak, Ahilik ilkelerinin günümüz işletmelerinde ne derecede uygulandığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda öncelikle sosyal ve ekonomik hayatta Ahiliğin ilke ve uygulamaları konusu ele alınmıştır. Çalışmanın araştırma bölümünde ise anket yöntemi ile Ahilik ilkelerinin günümüz işletmelerinde ne derecede uygulandığı ile ilgili bulgu ve önerilere yer verilmiştir.

Sosyal ve Ekonomik Hayatta Ahilik Geleneği (İlke ve Uygulamalar)

Ahilik kurumu esnaf ve sanatkârların oluşturduğu ve faaliyetleri ve prensipleri ile toplumun ekonomik yaşamını doğrudan etkileyen bir sivil toplum örgütüdür. Böyle bir kurumun uzun yıllar sosyal ve ekonomik hayata huzur, barış ve kazanç getirmesi birtakım ilkelere bağlı olmanın bir sonucu olarak kendini göstermektedir. Bu bağlamda aşağıda Ahilik kurumunda uygulanmış olan belli başlı ilkelere bahsedilmiştir.

Ahilikte uygulanan en önemli ilkelere biri kişinin *mesleğe girmesi ve meslekte yükselmesi* konusudur. Ahilikte bir usta eğer işyerinde bir çırağa ihtiyacı varsa önce çocuğun fiziki kabiliyetini ve moral karakterini anlamak için kendine has usullerle test etmek amacıyla geçici bir süre çalıştırırdı (Akça, 2001). Bu kısa gözlemden sonra çocuk kabiliyetli ve ahlaklı bulunursa çırak olmayı hak kazanırdı (Bodur, 1999). Yine Ahilikte kalfalıktan ustalığa geçmekte birtakım şartlara bağlanmıştır (Sancaklı, 2010). Ahilikte uzun süreli ve çok aşamalı terfi sistemi de tüm meslek ve sanat dallarında egemen idi (Doğan, 2011). *Aşırı disipline dayalı kişisel ve mesleki eğitim* de ahilik örgütünün sürdürülebilirliğinin temel bileşeni olarak kabul edilmiştir. Çünkü ahilik sisteminde usta-çırak ilişkileri, işçi-işveren ilişkisinden çok baba-oğul ilişkisine benzer (Demir, 2001). Bu amaçlar bağlamında, çıraklara önce toplumun ahlak ve erdemleri öğretilir, daha sonraki aşamalarda ise, meslek eğitimine geçilirdi. İş eğitimi teorik ve pratik olarak “yaparak öğrenme” ve “beceri geliştirme” tekniğine dayanmaktaydı (Durak ve Yücel, 2010). Akşamları ise zaviyelerde toplanarak ahlak eğitimi, haftanın belli günlerinde de silah talimleri ve ata binme eğitimi yaptırılırdı (Kolbaşı, 2005). Yine esnaf çırakların okuyup yazmalarına itina gösterilirdi (Solak, 2009). Dolayısıyla Ahi eğitimi, “bilenin bilmeyenin elinden tutması” (Özerkmen, 2004; Sarıkaya, 2008) ve gençlerin topluma kazandırılması olarak görülebilir (Gemici, 2010). Ahilik sisteminde düzen, intizam ve tedbir de önemliydi. Örneğin, her esnafın bir bekçisi vardı. Çarşığı süpürür, akşam kapa-

nan dükkânların kontrolünü yapar kilitlenmeden unutulmuş olanları sahibine haber verir, geceleri çarşığı beklerdi. Her esnafın bir de duâcısı vardı (Sancaklı, 2010).

Ahilik kurumunun üzerinde hassas bir şekilde durduğu konulardan biri de *çalışan diğer insanların haklarının savunulması* ve onlara haksızlık yapılmamasıdır. Ahilik sistemi çalışanın alınını teri kurumadan onun emeğinin ve bilgi ve buluşunun karşılığının işveren tarafından verilmesini, güçlü bir şekilde savunmuştur (Doğan, 2011). Bu ise çalışan ve işverenler arasında sürekli bir güvenin sağlanmasını beraberinde getirmiştir (Karagül, 2012). Her şeyden önce bireyi önemseyen Ahilik sistemi, “can ve mal ortaklığı” adını verdiği bir *yardımlaşma ve dayanışma* sistemini de kendi içinde kurmuştur (Özerkmen, 2004). Bu sistemde ahinin kazancının, ihtiyacından fazlasını bütünüyle yoksul, işsiz ve muhtaç insanlara yardım için kullanmaları bir ahlak kuralı haline getirilerek, kişinin ihtiyacını aşan zenginliğin biriktirilmesi (iddihar) sermayenin belirli ellerde toplanmaması için engellenmiştir (Özerkmen, 2004; Akça, 2001; www.sozluk.net, 2012). Ahi birliklerinde dayanışmanın en güzel örneği Orta Sandıkları’nda görülür. Teşkilat üyesi olan esnaf ve sanatkârın kazancı şahsi olmaktan çok teşkilata ait genel sermayeyi meydana getirmektedir (Öztürk, 2002). Dolayısıyla Ahilik kurumunda ön plana çıkan bu düşüncenin uygulama biçimi olan “*Gedik sistemi*”nde (Turan, 2007), fakirlere yardım edilmekte, yeni işyeri açanlara sermaye verilmekte, âlet ve edevat yardımı yapılmakta, esnaf mensupları özellikle çıraklar için tertip edilen meslek kursları finanse edilmekteydi (Solak, 2004; www.msxlab.org,2012). Böylece birlikler, kişiyi yalnızlıktan kurtarmış, dayanışma ortamıyla moral destek sağlamıştır (Demirpolat ve Akça, 2004; Durak ve Yücel, 2010).

Bu bağlamda Ahilik, kişinin alın terini değerlendirmiş, ticaret ve üretim alanında *kaliteyi* amaçlamıştır. İşçi, ürettiği meta ile neredeyse özdeşleşmiş onunla kaynaşmıştır. İş alanı, üretim, insanın aynası haline getirilmiştir (Öztürk, 2002). Ahilik teşkilatında ustaların üretecekleri ürün standartlara bağlandığı gibi, yetiştirecekleri çırak sayısı da standartlara bağlanmıştır. Kaliteden taviz vermemek için usta sadece örgütün öngördüğü kadar çırak alabilirdi. Çünkü çırakların sayısı çok olursa eğitim istenilen etkinlikte gerçekleşmeyecek ve kontrol güçleşecektir (Durak ve Yücel, 2010). Ahilik’te bir diğer geçerli uygulama ise “*Ahilik İç Kontrol Sistemi*”dir. Bu uygulamada esnaf ve sanatkarlar, devletin ulaşamadığı yerlerde iş yeri açma ve malların üretiminde nitelik ve nicelik kontrolü yapma, çalışma ilkelerini belirleme, borçlanma, müşteri şikayetleri gibi temel sorumluluk görevlerini tekelden üstlenmişlerdir. Böylece haksız rekabetin önüne geçiliyor, işsizlik önleniyor ve adil paylaşım gerçekleştiriliyordu (Akça, 2011; Karagül, 2012; Demir, 2001; Gemici, 2010; Turan, 2007; Öztürk, 2002). Bu anlamda Ahî babaları, esnaf ve sanatkârlara; sanatınızı ilerletin, yolsuz işlere, haksız hırsılara sapsayın, hizmet ve yardım ehli olun şeklinde sık sık öğüt verirdi

(Tatar ve Dönmez, 2008). Teşkilatın varlığını sürdürmesi konulan kurallara sıkı sıkıya bağlı olunması ile mümkündür (Karasoy, 2012). Ciddi bir hiyerarşik yapılanmaya sahip olan Ahilikte en üst seviyeden en alt dereceye kadar herkesin uyması gereken kurallar en ince detaylarına kadar belirlenmiştir. Örneğin, Mesleğinde kalfalık seviyesine yükselen bir genç 130 ahlakî kaideyi, ustalık makamına geldiğinde ise 740 kaideyi bilmek ve uygulamak durumundaydı (Sarikaya, 2008).

Ahîlik teşkilatının vazgeçilmez temel değerlerinden, “*hizmette mükemmellik*” ve “*Müşteri velî nimetimdir.*” ilkesi asırlarca bütün hizmet çeşitlerinde kullanılmış (Sancaklı, 2010; Durak ve Yücel, 2010) ve böylece standart dışı mal ve hizmet üreten esnaf uyarılmış ve uyarıları dikkate almayanlar ise çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Bu bağlamda Muğla’da Debağ Esnaf Teşkilatında esnaflara; gönül küskünlüğü cezası, yolsuzluk cezası ve pabucunu dama atma cezası verilmekteydi (Akça, 2001). Ahîlik kurumu, her fırsatta *üretimi ve çalışmayı teşvik* etmiştir (Karagül, 2012). Fakat Ahi birlikleri, üretimi ihtiyacın bir fonksiyonu olarak düşündükleri için onu ihtiyaca göre ayarlayıp sınırlandırmış (Solak, 2004; Öztürk, 2002), dolayısıyla ihtiyaçların sürekli kamçılanarak tüketimin çoğalmasına ve israfın artmasına izin vermemişlerdir. Ahîlik sisteminde esnafların *tutumlu* olması da oldukça teşvik edilen konulardan biriydi. Ahi birliklerinde ön plana çıkan bir diğer uygulama ise “*biz ruhu/duygusu*” idi. Öyle ki esnaf ve sanatkar “Ben bugün satış yaptım. Siz komşumdan alın, o henüz siftah yapmadı” diyecek derecede fedakâr, erdem ve fazilet sahibidir (Doğan, 2011). Ahîlik sisteminde önem verilen bir diğer konu ise *işbölümü ve uzmanlaşmadır*. Bu bağlamda her bir ahinin tek bir işte uzmanlaşması, başka bir işte çalışmaması ve bunu en iyi bir şekilde yapması önerilmiştir (Doğan, 2011). Bu bağlamda Ahilerin iş değiştirmeleri veya birden fazla işle uğraşmaları hoş karşılanan bir şey değildi (Demirpolat ve Akça, 2004; Öztürk, 2002; Durak ve Yücel, 2010).

Bunun yanında Ahîlik kurumu ekonomik faaliyetleri düzenlerken sadece bireysel ve toplumsal kaygılarla hareket etmemiş aynı zamanda, başta dış açıklar ve dış borçların azaltılması, güçlü ve bağımsız bir ulusal ekonominin yaratılması ve ülke kaynaklarının rasyonel bir şekilde kullanılması için Ahi Üretim Birliklerinde yerli malı üretim ve tüketime öncelik vermiştir (Karagül, 2012). Böylece kendi kendine yeterli olmayı savunarak hükümetin ekonomik olarak bağımsız olmasına destek olmuştur.

Çalışmayı, ibadeti ve dürüstlüğü bir bütün olarak ele alan, Ahîlik, *ahlâk* sahibi olmayan bir iş adamının asla başarıya ulaşamayacağını, ulaşsa bile bu başarının uzun ömürlü olmayacağını benimsemiştir (Sancaklı, 2010). Ahîlikte meslek ahlakı her şeyin üstünde tutulmakta, oto-kontrol sistemi mükemmel bir şekilde işlemekte idi. Müşteriyi aldatmamak, malı överek yalan söylememek, hileli ölçüp tartmamak, karaborsacılık yapmamak, müşteriyi kızdırmamak

Ahîlik'te meslek ahlakından birkaçı olarak belirtilebilir (Demir, 2001; Gemici, 2010; Durak ve Yücel, 2010; www.badeg.com.tr/5.pdf, 2012).

Ahîlik kültürü ve felsefesi; asırlardır esnaf, tüccar, sanatkâr ve çok çeşitli ticarî işletmecilik yapan insanlara daima ilham kaynağı olmuştur. Ahîlik; iş birliği içinde, mutlu iş ve yaşam anlayışı; daha dürüst, daha sade, daha sakin, daha özgün tempoyla evrensel etik ilkelere sabırlı bir yaklaşımdır (Sancaklı, 2010). Bu anlamda ahîliğin gayesi; zenginle fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ilişkiler kurarak sosyal adaleti gerçekleştirmek ve ahlâkî bir toplum düzeni meydana getirmek olarak ifade edilebilir.

Araştırma Amacı Yöntemi ve Bulgular

Araştırma Amacı ve Yöntemi

Bu çalışma ile Ahîlik geleneğinin iş yaşamındaki önemine vurgu yapılarak, Ahîlik ilkelerinin günümüz işletmelerinde ne derecede uygulandığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırmada kullanılan anket, Kilis Küçük Sanayi Sitesi'nde faaliyette bulunan işletmelerin sahip ve yöneticileri üzerinde yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Kilis'te faaliyet gösteren Küçük Sanayi Sitesi işletmesinin kolayda örnekleme yöntemi ile seçilmiş 110 sahip ve yöneticisi üzerinde bu araştırma yürütülmüştür. Toplam olarak geçerli kabul edilen anket sayısı 98'dir. 12 anket formu çeşitli nedenlerden dolayı değerlendirme dışı tutulmuştur. Anket, Aydemir ve Ateş (2011) tarafından geliştirilen soru formu dikkate alınarak uygulanmıştır. Soru formunda toplam olarak 43 soru sorulmuştur. Bunlardan 9 tanesi demografik bilgileri içeren sorulardır. Diğer 34 soru Likert'in 5 noktalı ölçeğine göre düzenlenmiş ve ifadelere katılım derecelerini ölçen sorulardan oluşmaktadır. Buna göre sorulara verilen cevaplar; (1) Hiç Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kısmen Katılıyorum, (4) Katılıyorum ve (5) Kesinlikle Katılıyorum şeklinde kodlanmıştır. Analizde 3.5 ve üzeri ortalamaya sahip olan ifadeler olumlu olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada, tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. İçsel tutarlılıkları belirlemek üzere Likert'in 5 noktalı ölçeğine göre düzenlenmiş 34 soruluk anketin güvenirlik katsayısı Cronbach's Alpha değeri 0,875 olarak hesaplanmıştır. Değerlendirmeler SPSS hazır istatistik programında yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular aşağıda rapor edilmiştir.

Bulgular

Demografik Bulgular

Araştırma kapsamındaki katılımcıların, %89,8'i (88 kişi) erkek, %10,2'sinin (10 kişi) ise kadın olduğu belirlenmiştir. Ankete katılanların yaşları ile ilgili bulgulara bakıldığında, katılımcıların %25,5'inin 21-25 yaş arasında, %19,4'ünün 26-30 yaş arasında, yine %19,4'ünün 31-35 yaş arasında, %14,3'ünün 36-40 yaş arasında, %13,3'ünün 41-45 yaş arasında, %7,1'inin

16-20 yaş arasında ve %1,0'nun ise 45 yaş ve üstünde olduğu tespit edilmiştir. Bu verilere göre katılımcıların büyük çoğunluğunun 21 ile 35 yaş arasında oldukları ifade edilebilir. Ankete katılanların %64,3'ünün evli, %30,6'sının bekar ve %5,1'inin ise bunların dışında bir medeni durumda oldukları belirlenmiştir. Araştırmaya katılan kişilerin eğitim durumlarına bakıldığında %37,8'inin lise ve dengi okul, %34,7'sinin ilköğretim, %14,3'ünün meslek yüksekokulu ve %13,3'ünün ise fakülte mezunu olduğu bulgulanmıştır.

Ankete katılanların %66,3'ünün eğitimlerinin meslekleri ile ilgisi olmadığı buna karşılık %33,7'sinin ise eğitimlerinin meslekleri ile ilgisi olduğu belirlenmiştir. Ankete katılanların işyerindeki deneyimleri ile ilgili bulgulara bakıldığında, %29,6'sının 2-6 yıl, yine %29,6'sının 10 yıldan daha fazla, %28,6'sının 7-10 yıl arasında ve %12,2'sinin ise 1 yıldan daha az bu işi yaptıkları belirlenmiştir. Ankete cevap veren katılımcıların çalıştıkları işletmenin faaliyet kolları dağılımına bakıldığında, %18,4 ile demir doğrama, %16,3 ile mobilya, %14,3 ile oto tamir, %12,2 ile yedek parça, %7,1 ile cam ve diğer %31,6 olarak sıralanmıştır. İşletmelerin çalıştırdıkları personel sayılarına bakıldığında, %36,7'sinin 6-10 personel, %30,6'sının 1-5 personel, %21,4'ünün 11-15 personel ve %11,2'sinin 15'ten daha fazla personel çalıştırdıkları tespit edilmiştir. Anketi cevaplayan katılımcıların %65,3'ünün yönetici, %34,7'sinin ise işletme sahibi olduğu bulgulanmıştır.

Ahilik Geleneğinin (İlkelerinin) Günümüz İşletmelerine Yansıması ile İlgili Bulgular

Ahilik geleneğinin günümüz işletmelerine yansımasını tespit etmek amacıyla katılımcıların ifadeleri Likert'in 5 noktalı ölçeğine göre belirlenmeye çalışılmıştır. İşletme sahip ve yöneticileri üzerinde, işletme sahiplerinin çalışanları ile ilişkileri, müşterileri ile ilişkileri, komşu işletmelerin sahipleri ile ilişkileri, genel görünüşleri ve davranışları, mesleki gelişme ve çevre konusundaki düşünceleri ve sanayi sitesinin öncelikli sorunlarını kapsayan toplam 5 bölümden oluşan bir anket çalışması yapılmıştır.

Bu bölümlerden ilki olan "İşletme sahip ve yöneticilerinin çalışanlarıyla ilişkileri" bölümünde katılımcılara 5 ifade yöneltilmiştir. Araştırmadan bu bölümle ilgili veriler dikkate alındığında, işletme sahip ve yöneticilerin işletmelerinde yeni çırak, kalfa ve usta yetiştirme konusunda hiç katılmıyorum ifadesini kullananların oranı %34,7, %29,6'sı katılmıyorum, %21,4'ü kısmen katılıyorum, %9,2'si katılıyorum ve %5,1'i ise kesinlikle katılıyorum ifadesini kullanmışlardır. Hiç katılmıyorum ve katılmıyorum cevapları dikkate alındığında yaklaşık %64,3 (ort.2.3143) gibi önemli bir çoğunluğunun bu soruya olumsuz cevap verdikleri gözlemlenmektedir. Bu durum Aydemir ve Ateş'in (2011) bulgularını destekler niteliktedir. "İşletmede çalışanlarımıza sağlıklı ve güvenli bir ortam sunulmaktadır" (ort.3.6531) ifadesine işletme sahip ve yöneticilerin %31,6'sı

kesinlikle katılıyorum, %27,6'sı katılıyorum, %22,4'ü kısmen katılıyorum, %11,2'i katılmıyorum ve %7,1'i hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. İşletme sahip ve yöneticilerin "işletmede çalışanların alın terinin karşılığı verilmektedir" (ort.3.7551) konusundaki görüşlerine bakıldığında; %34,7'si kesinlikle katılıyorum, %26,5'i katılıyorum, %24,5'i kısmen katılıyorum, %10,2'si katılmıyorum ve %4,1'i ise hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. "Çalışanlar sigortalı çalıştırılmaktadır" (ort.3.6531) ifadesine işletme sahibi ve yöneticilerin %31,6'sı kesinlikle katılıyorum, %27,6'sı katılıyorum, %22,4 kısmen katılıyorum, %11,2'si katılmıyorum ve %7,1'i ise hiç katılmıyorum cevaplarını vermişlerdir. "Çalışanlar arasında ayrımcılık yapılmamaktadır" (ort.3.7755) görüşüne işletme sahip ve yöneticilerin %38,8'i kesinlikle katılıyorum, %23,5'i katılıyorum, %19,4'ü kısmen katılıyorum, %13,3'ü Katılıyorum Ve %5,1'i ise hiç katılmıyorum cevabını vermiştir.

İşletme sahip ve yöneticilerinin "müşterileri ile olan ilişkileri" bölümünde ise katılımcılara toplam 7 ifade yöneltilmiştir. Bu ifadelerden "müşterilere kaliteli mal ve hizmet sunulmaktadır" (ort. 3,8469) ifadesine işletme sahip ve yöneticilerin %34,7'si kesinlikle katılıyorum, %30,6'sı katılıyorum, %22,4'ü kısmen katılıyorum, %9,2'si katılmıyorum ve %3,1'i ise hiç katılmıyorum cevabını vermişlerdir. "Müşterilere ürün ve hizmetler hakkında doğru bilgi verilmektedir" (ort.3.7959) ifadesine ise işletme sahip ve yöneticilerin %33,7'si kesinlikle katılıyorum, %31,6'sı katılıyorum, %19,4'ü kısmen katılıyorum, %11,2'si katılmıyorum ve %4,1'i hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. "Müşterilerden ürün ve hizmetlerle ilgili adil fiyat istenmektedir" ifadesine işletme sahip ve yöneticilerin %28,6'sı kesinlikle katılıyorum, %22,4'ü katılıyorum, %24,5'i kısmen katılıyorum, %13,3'ü katılmıyorum ve %11,2'si ise hiç katılmıyorum görüşlerini belirtmişlerdir. Buna göre işletme sahip ve yöneticilerin belli bir oranı (%24,5/ort.3.4204) bu konuda olumsuz görüş içinde oldukları söylenebilir. Bunun en önemli nedeni olarak ise müşterilerin satınalma gücü gösterilebilir. Müşteriler ile olan ilişkileri ortaya koyan "müşterilere verilen sözler tutulmakta ve işleri zamanında bitirilmektedir" (ort.3.6939) ifadesine işletme sahip ve yöneticilerin katılım durumları ise şu şekildedir; %32,7'si katılıyorum, %29,6'sı kesinlikle katılıyorum, %20,4'ü kısmen katılıyorum, %12,2'si katılmıyorum ve %5,1'i hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. "Bu kuruluşta daha fazla kar elde etmek amacıyla ahlaki ilkelerden taviz verilmez" ifadesine işletme sahip ve yöneticilerin %33,7'si kesinlikle katılıyorum, %21,4'ü katılıyorum, %25,5'i kısmen katılıyorum, %11,2'si katılmıyorum ve %8,2'si hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. Satış sonrası müşterilerle ilgilenme kapsamında "yapılan işin arkasında durulmaktadır" (ort.3.8673) ifadesine işletme sahip ve yöneticilerin %31,6'sı kesinlikle katılıyorum, %37,8'i katılıyorum, %17,3'ü kısmen katılıyorum, %12,2'si katılmıyorum ve %1,0'i hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. "Bu kuruluşta gerekçesi ne olursa olsun kimseye rüşvet verilmemekte, alınmamakta ve iltimas yapılmamakta" (ort.3.6735) ifadesine ise işletme sahip ve yöneticilere

rin %39,8'i kesinlikle katılıyorum, %24,5'i katılıyorum, %14,3'ü hiç katılmıyorum, %13,3'ü kısmen katılıyorum ve %8,2'si ise katılmıyorum cevabını vermiştir. Buna göre bu ifadeyi işletme sahip ve yöneticilerin önemli bir çoğunluğu olumlu değerlendirmiştir.

İşletmelerin Ahilik geleneklerini uygulama kapsamında araştırılan bir diğer bölüm olan işletme sahip ve yöneticilerin "komşu işletmelerle olan ilişkileri"nde ise katılımcılara; 10 ifade yöneltilmiştir. Bu ifadelerden "komşu esnaflara yaptırılan işlerin ve satın alınan ürünlerin parası zamanında ödenmektedir" (ort.3.8265) ifadesine işletme sahip ve yöneticilerin, %42,9'u katılıyorum, %25,5'i kesinlikle katılıyorum, %21,4'ü kısmen katılıyorum, %9,2'si katılmıyorum ve %1,0'ı hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. İşletme sahip ve yöneticilerin "diğer esnaflara verilen sözler tutulmaktadır" (ort.3.6633) ifadesine verdikleri cevaplar ise şu şekilde bulgulanmıştır; %34,7'si katılıyorum, %25,5'i kesinlikle katılıyorum, %24,5'i kısmen katılıyorum, %11,2'si katılmıyorum ve %4,1'i hiç katılmıyorum. Katılımcıların "diğer esnaflara müşteri gönderilmektedir" (ort.3.5612) ifadesine, %36,7'si katılıyorum, %25,5'i kesinlikle katılıyorum, %16,3'ü kısmen katılıyorum, %11,2'si katılmıyorum ve %10,2'si hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. Ankete katılan işletme sahip ve yöneticilerin "diğer esnaflarla selamlaşmakta, selamları alınmakta, hal-hatır sorulmakta" (ort.3.7653) ifadesine, %31,6'sı katılıyorum, %31,6'sı kesinlikle katılıyorum, %22,4'ü kısmen katılıyorum, %10,2'si katılmıyorum ve %4,1'i hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. "Komşu esnafların arkasından iyi konuşulmakta, işleri takdir edilmekte" (ort.3.4388) ifadesine işletme sahip ve yöneticilerin %34,7'si katılıyorum, %19,4'ü kesinlikle katılıyorum, %23,5'i kısmen katılıyorum, %15,3'ü katılmıyorum ve %7,1'i hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. Bu ifadeyi işletme sahip ve yöneticilerin bir kısmı (%22,4/ort.3.4388) olumsuz değerlendirmişlerdir. "Sanayi sitesi ile ilgili konularda bir araya gelmekte, birlikte hareket edilmekte" ifadesine işletme sahip ve yöneticilerin %30,7'si katılıyorum, %22,4'ü kesinlikle katılıyorum, %26,5'i kısmen katılıyorum, %12,2'si katılmıyorum ve %8,2'si hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. Bu ifadeyi katılımcıların bir kısmı (%20,4/ort.3.4102) olumsuz değerlendirmiştir. "Komşu esnafların, düğün, nişan, yemek davetlerine katılmakta" ifadesine katılımcıların %30,6'sı kesinlikle katılıyorum, %26,5'i katılıyorum, %22,4'ü kısmen katılıyorum, %14,3 katılmıyorum ve %6,1'i hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. İşletme sahip ve yöneticilerin "hasta veya kaza yapan esnafa geçmiş olsuna gidilmekte" (ort.3.7959) ifadesine, %32,7'si kesinlikle katılıyorum, %30,6'sı katılıyorum, %22,4'ü kısmen katılıyorum, %12,2'si katılmıyorum ve %2,0'ı hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. "Komşu esnaflara ödünç alet-edevat verilmekte ve alınmakta" (ort.3.6184) ifadesine katılımcıların, %33,7'si katılıyorum, %23,5'i katılıyorum, %19,4 kısmen katılıyorum, %16,3'ü katılmıyorum ve %7,1'i hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. "Komşu esnaflara gerektiğinde borç para verilmekte" (ort.3.5918) ifadesine işletme sahip ve yöneticilerin cevapları

şu şekilde olmuştur; %33,7'si katılıyorum, %30,6'sı kısmen katılıyorum, %21,4'ü kesinlikle katılıyorum, %11,2'si katılmıyorum ve %3,1'i hiç katılmıyorum.

İşletmelerin Ahilik geleneğini uygulama kapsamında incelenen bir diğer bölüm ise "İşletme sahip ve yöneticilerin genel görünümü ve davranışları" konusu olmuştur. Bu bölümde işletme sahip ve yöneticilerine toplam 6 ifade yöneltilmiştir. Bu ifadelerden "İşletmede giyim kuşam ve saç-sakal traşlarına özen gösterilmekte" (ort.3.4224) ifadesine katılımcıların %28,6'sı bu ifadeye katılıyorum cevabını verirken, %22,5'i kesinlikle katılıyorum, %23,5'i kısmen katılıyorum, %19,3'ü katılmıyorum ve %6,0'ı hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. Bu ifadeye işletme sahip ve yöneticilerinin bir kısmının (%25,3/ort.3.4224) olumsuz cevap verdiği söylenebilir. "Çalışanlarla ve müşterilerle küfürsüz ve düzgün konuşulmakta" (ort.3.7347) ifadesine işletme sahip ve yöneticilerin %31,6'sı kesinlikle katılıyorum, %30,6'sı katılıyorum, %22,4'ü kısmen katılıyorum, %10,2'si katılmıyorum ve %5,1'i hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. İşletme sahip ve yöneticileri "işyerini ekme teknesi olarak görme"(ort.3.7857) ifadesine %40,8'i kesinlikle katılıyorum, %22,4'ü katılıyorum, %17,3'ü katılmıyorum, %15,3'ü kısmen katılıyorum ve %4,1'i hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. "İşyerini besmele ile açma" (ort.3.9612) ifadesine ise işletme sahip yöneticilerin %54,6'sı kesinlikle katılıyorum, %25,5'i katılıyorum, %13,5'i kısmen katılıyorum, %4,3'ü katılmıyorum ve %2,1'i ise hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. İşletme sahip ve yöneticilerin "helal rızık kazanmaya özen gösterme" (ort.3.8898) ile ilgili ifadeye %50,5'i kesinlikle katılıyorum, %34,5'i katılıyorum, %11,6'sı kısmen katılıyorum, %2,3'ü katılmıyorum ve %1,1'i hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. "Çalışmayı ibadet olarak görme" (ort.3.8204) ifadesine katılımcıların %46,6'sı kesinlikle katılıyorum, %29,5'i katılıyorum, %10,5'i kısmen katılıyorum, %8,3'ü katılmıyorum ve %5,2'si ise hiç katılmıyorum cevabını vermiştir.

Ahilik geleneğinin uygulanması kapsamında incelenen bir diğer bölüm ise "İşletme sahip ve yöneticilerinin mesleki gelişme ve çevre ile ilgili görüşleri" konusudur. Bu bölümde katılımcılara toplam 6 ifade yöneltilmiştir. Bu ifadelerden "Kendilerini meslekte ne kadar geliştirebildikleri ve yenilikleri ne kadar takip edebildikleri" (ort.3.6939) ifadesine işletme sahip ve yöneticilerin, %32,7'si kesinlikle katılıyorum, %32,7'si katılıyorum, %14,3'ü katılmıyorum, %13,3 kısmen katılıyorum ve %7,1'i hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. "Mesleğin saygınlığını koruma ve geliştirme" (ort.3.5098) ifadesine işletme sahip ve yöneticilerin, %32,7'si katılıyorum, %25,5'i kesinlikle katılıyorum, %21,5'i kısmen katılıyorum, %10,2'si katılmıyorum ve %10,2'si hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. "Vergiler, harçlar, aidatlar vb. zamanında ve dürüst bir şekilde ödenmekte" (ort.3.2857) ifadesine işletme sahip ve yöneticilerinin, %31,6'sı katılıyorum, %24,5'i kısmen katılıyorum, %18,4'ü kesinlikle katılıyorum,

%14,3'ü hiç katılmıyorum ve %11,2'si katılmıyorum cevabını vermiştir. Bu ifadeye işletme sahip ve yöneticilerin belli bir kısmı (%25,4/ort.3.2) olumsuz cevap vermişlerdir. “Fakirlere, öğrencilere burs vb. yardımlar yapma”ya (ort.3.1224), %25,5'i katılıyorum, %24,5'i kısmen katılıyorum, %17,3'ü kesinlikle katılmıyorum, %17,3'ü katılmıyorum ve %15,3'ü ise hiç katılmıyorum cevabını vermiştir. Bu ifadeye işletme sahip ve yöneticilerin belli bir kısmının (%32,6/ort.3.1224) olumsuz cevap verdiği görülmektedir. “Şehrin sağlık, eğitim ve kültür gibi ihtiyaçlarına maddi ve manevi destek verme” (ort.3.2449) ifadesine işletme sahip ve yöneticilerin, %29,6'sı kısmen katılıyorum, %23,5'i katılıyorum, %21,4'ü kesinlikle katılıyorum, %16,3'ü hiç katılmıyorum ve %9,2'si katılmıyorum cevabını vermiştir. Görüldüğü gibi bu ifadeyi de işletme sahip ve yöneticilerin bir kısmı (%25,5/ort.3.2449) olumsuz değerlendirmişlerdir. İşletme sahip ve yöneticilerin “atık yağ, talaş vb. çöplerin dikkatli yok edilmesi ve siteyi temiz tutmaya verilen özen”le (ort.3.3265) ilgili ifadeye, %26,5'i kesinlikle katılıyorum, %22,4'ü katılıyorum, %21,4'ü kısmen katılıyorum, %16,3'ü katılmıyorum ve %13,3'ü kesinlikle katılmıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Bu ifadeye işletme sahip ve yöneticilerin bir kısmı (%29,6/ort.3.3265) olumsuz cevap vermişlerdir.

Sonuç ve Değerlendirme

Araştırmada Ahilik ilkelerinin günümüz işletmelerinde ne derecede uygulandığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada demografik bulgularla ilgili verilere bakıldığında katılımcıların, %89,8'inin erkek, büyük çoğunluğunun (%64,3) 21 ile 35 yaş arasında olduğu, %64,3'ünün evli, %37,8'inin lise ve dengi okul mezunu olduğu, %66,3'ünün eğitimlerinin meslekleri ile ilgisi olmadığı, %58,2'sinin 2-10 yıl arasında işlerinde tecrübeli oldukları, işletmelerin %67,3'ünün bünyelerinde 1-10 arasında personel istihdam ettikleri belirlenmiştir. Araştırmada Kilis sanayi işletmelerinin Ahilik geleneğini ne kadar uyguladığını tespit etmek amacıyla, Kilis sanayi sitesinde çeşitli alanlarda faaliyette bulunan işletme sahip ve yöneticileri üzerinde; çalışanlar ile ilişkileri, müşteriler ile ilişkileri, komşu işletmelerin sahipleri ile ilişkileri, genel görünüşleri ve davranışları ve mesleki gelişme ve çevre konusundaki düşüncelerini kapsayan toplam 5 bölümden oluşan bir anket çalışması yapılmıştır. Aşağıda elde edilen bulgulara ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

İşletme sahip ve yöneticilerinin “çalışanlarıyla ilişkileri” bölümündeki bulgulara bakıldığında, toplam 5 ifadeden 1'ini (“yeni çırak, kalfa ve usta yetiştirilmekte” (ort.2.3) işletme sahip ve yöneticileri olumsuz olarak değerlendirirken 4 ifadeye ise olumlu cevap vermişlerdir. İşletme sahip ve yöneticilerinin “müşterileri ile olan ilişkileri” bölümündeki bulgular değerlendirildiğinde, toplam 7 ifadeden 1'i (“müşterilerden ürün ve hizmetlerle ilgili adil fiyat istenmekte” (ort.3.4) olumsuz olarak belirtilse de, 5 ifadeye işletme sahip ve yöneticileri olumlu cevap vermişlerdir. İşletme sahip ve yöneticilerinin “komşu esnaflar ile

olan ilişkileri” bölümündeki bulgulara bakıldığında, toplam 10 ifadeden 2’sini (“Komşu esnafın arkasından iyi konuşulmakta, işleri takdir edilmekte” (ort.3.4), “Sanayi sitesi ile ilgili konularda bir araya gelmekte, birlikte hareket edilmekte” (ort.3.4) katılımcılar kısmen olumsuz değerlendirirken 8 ifadeye olumlu cevap vermişlerdir. Araştırma sonuçlarından işletme sahip ve yöneticilerin “genel görünümü ve davranışları” ile ilgili bölümün bulgular incelendiğinde, toplam 6 ifadeden 1’i, (işletmede giyim kuşam ve saç-sakal traşlarına özen gösterilmekte (ort.3.4) katılımcılar tarafından olumsuz olarak değerlendirilmiş diğer 5 ifade olumlu olarak cevaplandırılmıştır. İşletme sahip ve yöneticilerin “mesleki gelişme ve çevre ile ilgili görüşleri” ile ilgili bölümün bulguları incelendiğinde, toplam 6 ifadeden 4’ü, (Vergiler, harçlar, aidatlar vb. zamanında ve dürüst bir şekilde ödenmekte (ort.3.2), fakirlere, öğrencilere burs vb. yardımlar yapma (3.1), şehrin sağlık, eğitim ve kültür gibi ihtiyaçlarına maddi ve manevi destek verme (3.2), atık yağ, talaş vb. çöplerin dikkatli yok edilmesi ve siteyi temiz tutmaya verilen özen (3.3) katılımcılar tarafından olumsuz cevaplandırılırken, 2 ifade olumlu olarak değerlendirilmiştir.

Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde; katılımcı işletmelerin çalışanlara sağlıklı ve güvenli bir çalışma koşulları sağlamaya çalıştığı ve ücret, sigorta vb. haklarını mümkün derecede vermeye çaba gösterdiği, müşteri memnuniyetine önem verdiği, çağdaş işletmecilik anlayışı kapsamında satış sonrası hizmet vermeyi önemsedikleri, sanayi sitesindeki diğer esnafarla sosyal ilişkilerinin iyi olduğu, onlara karşı dürüst davrandıkları, birbirleri ile ufak tefek yardımlaştıkları, işletme sahip ve yöneticilerin kendi kişisel bakımlarına yeterince zaman ayıramasalar da, çalışanlara ve müşterilere karşı nezaketli olmaya dikkat ettikleri, çalışma anlayış ve uygulamalarında genel olarak dini motiflere (helal, besmele vb.) önem verdikleri, işletme sahip ve yöneticilerin imkanlar çerçevesinde kendilerini geliştirme ve yenilikleri takip etme ve mesleğin saygınlığını koruma konusunda bir çaba içerisinde oldukları ifade edilebilir. Buna karşılık araştırmaya katılan işletmelerin yeni çırak, kalfa ve usta yetiştirme konusunda oldukça güçlük çektikleri, ürettikleri ürün ve hizmetlerin fiyatının müşteriden ziyade kendi lehlerine belirledikleri, sanayi sitesinin ortak sorunlarını çözmede çok da birlikte hareket edemedikleri ve müşterilere öncelikle kendi ürün ve hizmetlerinden faydalanma konusunda bir tavır içerisinde oldukları ifade edilebilir. Bunun yanında işletmelerin gerek gözlemlerden ve gerekse piyasa koşullarının küçük esnafın aleyhinde gelişmesinden kaynaklanan nedenlerden dolayı öteden beri ekonomik sıkıntı içerisinde olmaları bu işletmelerin yerine getirmesi gereken gerek resmi sorumluluklarını (vergi, harç, aidat vb.) ve gerekse sosyal sorumluluklarını (burs, yardım vb.) aksatmasına neden olduğu söylenebilir. Bununla birlikte yine araştırma kapsamındaki işletmelerinin belli bir kısmının kendi ekonomik vb. sıkıntılardan dolayı çevreyi koruma konusunda fazla bir çaba ve duyarlılık içerisinde olmadıkları belirtilebilir.

Sonuç olarak, genel anlamda uygulamada birtakım eksiklikler olsa da Kilis ilinde faaliyette bulunan sanayi sitesi esnafının çok da bilinçli olmasa da Ahilik geleneğini ifade eden ilkeleri uygulama çabası içerisinde oldukları söylenebilir. Bu sonuç araştırma kapsamındaki işletmeler bazında, Ahilik geleneğinin yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması kapsamında değerlendirildiğinde tatmin edici değildir. Bu bağlamda Ahilik geleneğinin günümüz işletmelerinde daha etkin uygulanmasını sağlamak kapsamında şu önerilere yer verilebilir: Ahilik geleneğinin işletme sahip ve yöneticileri tarafından daha bilinçli algılanmasını sağlayacak bir üst sistem (esnaf ve sanatkarlar odası bşk. vb.) devreye girerek sürdürülebilir somut çalışmalar yapılmalıdır. Çalışanların da gönüllü olarak işletme içinde ve dışında anlayış ve davranışlarının da bu sisteme entegre edilmesi yerinde olacaktır. Yine küçük esnafın ekonomik sıkıntılarını aşmalarını sağlayacak ve mevcut durumlarını iyileştirecek gerek ulusal ve gerekse yerel bazda ilgili kurum ve kuruluşların sonuç alıcı destek politikaları hayata geçirilmelidir. Diğer taraftan şu öneriler de sıralanabilir: “Biz ruhu” daha etkin hale getirilmeli, sisteme insan kaynağı bulma ve yetiştirme daha üst mekanizmalar tarafından da teşvik edilmeli, çevreye duyarlı ve daha sosyal sorumluluk bilincinde olmaları bağlamında işletme sahip ve yöneticilerinin çeşitli faaliyetlere (gezi, fuar, eğitim, oryantasyon vb.) katılmaları sağlanmalı, işletme sahip ve yöneticilerin işletmeyi temsil kabiliyetleri güçlendirilmeli, küçük esnafın da içinde yer aldığı bütün sistemin maddi ve manevi konularda gönüllü olarak birbirini denetleyeceği bir otokontrol sistemi daha işlevsel hale getirilmeli, ceza ve ödül sistemi genel kabul çerçevesinde güncellenmeli ve uygulamada titiz davranılmalı, evrensel ahlaki ilkeler de dikkate alınmalı, “her zaman ve yerde kalite” felsefesinden ödün vermemenin sürdürülebilir müşteri tatmini sağlayacağı inancı bütün çalışanlara yerleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akça, Bayram, (2001), “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Muğla’da Debağ (Tabakçılık) Esnaf Teşkilatı”, Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, Sayı:4: 1-8
- Akça, Gürsoy, (2004), “Ahilik Geleneği ve Günümüz Fethiye Esnafı” , Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 14: 209-219
- Bodur, H. E., (1999), “Ahilik ve Türk Girişimcilik Kültürüne Katkıları”, II. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 13-15 Ekim, Kırşehir
- Aydemir, Muzaffer ve M. Ateş, (2011), “Küçük Sanayi Sitelerinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Olgusu: Bilecik Küçük Sanayi Sitesi Örneği”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:30, Ağustos:169-180

- Demir, Galip, (2001), “*Ahilik ve Yükselen Değerler*”, Görüş Dergisi, Ocak Sayısı: 76-82
- _____, (1994), “*Ahilik*”, Ahilik Yolu Dergisi, S.86, İstanbul, Nisan 1994
- Demirpolat, A. Ve G. Akça, (2004), “*Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları*”, S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı.15
- Doğan, Hulusi, (2011), “*Günümüz İşletmeleri İçin Ahilik Kültüründen Örtülü Bilginin Gelişim ve Paylaşım Örnekleri*”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, Sayı:4, Haziran:77-100
- _____, (2006), “*The Search of Tacit Knowledge in Akhism Culture*”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (12) 2006/2: 22-38
- Durak, İbrahim ve A. Yücel, (2010), “*Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları*”, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: 15, Sayı:2: 151-168
- Erbaşı, Ali ve S. Ersöz, (2011), “*Ahilik ve 4C Pazarlama İlişkisi: Tarihi Perspektiften Bakış*”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 2011/59: 135-146
- Gemici, Nurettin, (2010), “*Ahilikten Günümüze Meslek Eğitiminde Model Arayışları ve Sonuçları*”, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt:8, No: 19: 71-105
- Gürdal, Mehmet (2004). “*Ahilik Kültür ve Felsefesinin Meslek Etiği ve İş Ahlakı Açısından Turizm Sektörüne Uygulanabilirliği Konusunda Bir Araştırma*”. Ahi Evran Üniversitesi 1. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu. 12-13 Ekim, Kırşehir: 511-517
- Karagül, Mehmet, (2012), “*New Economic Approches In The Context Of The “Akhism” With Human And Social Capital*”, American International Journal of Contemporary Research, Vol. 2 No. 2; February: 73-84
- Karasoy, Y., (2012), “*Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik*”, www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s14/karasoy.pdf (İndirilme Tarihi, 15.07.1012)
- Kocabaş, İbrahim (2004). “*Çağdaş Yönetim Düşüncesi Işığında Ahilik Teşkilatı*”. Ahi Evran Üniversitesi 1. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu. 12-13 Ekim, Kırşehir: 635-642.
- Kolbaşı, Ahmet, (2005), “*Türk Kültür Turizmi Açısından Ahilik*”, Gazi Üniversitesi Ahilik Araştırmaları Dergisi, Cilt.1, Sayı.2, Kış
- Marşap, Akın, (2005), “*Ahi Ervan-ı Velî ve Evrensel İş Etiğinde Yeni Gelişmeler*”, Ahilik Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, Kış 2005

- Oktay, Elif Y. (2008). “*Abilik Teşkilatında Çalışma Ahlakının İşçi ve İşveren Kesimine Etkileri*”. Ahi Evran Üniversitesi 1. Uluslar arası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu. 15-17 Ekim, Kırşehir: 189-190
- Özdemir, Nurullah (1999), “*Abilik Örgütü ve Toplam Kalite Yönetimi*”, Standard Dergisi, (Şubat): 16-23
- Özerkmen, Necmettin, (2004), “*Abiliğin Tarihsel-Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları-Sosyolojik Yaklaşım*”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 44 (2): 57-78
- Öztürk, Nurettin, (2002), “*Abilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş ahlaki Açısından Değerlendirilmesi*”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:7: 1-12
- Sarıkaya, Mehmet Saffet, (2008), “*Abilik Kültürü Üzerine*”, Yenises Dergisi, Yıl.12, Sayı.154
- Sancaklı, S., (2010), “*Abilik Ahlakının Oluşumunda Hadislerin Etkisi*”, İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1), 1-18
- Solak, Fahri, (2009), *Abilik Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:2009-56, Erkam Matbaası, İstanbul
- Şahin, Ş., Ş. Öztürk ve M. Ünalmiş, (2009), “*Professional Ethics and Moral Values in Akbi Institution*”, Procedia Social and Behavioral Sciences 1(2009): 800-804
- Tatar, Taner ve M. Dönmez, (2008), “*Zihniyet ve İktisat İlişkisi Çerçevesinde Ahilik Kurumu*”, Doğu Anadolu Bölge Araştırmaları, 2008
- Turan, Namık Sinan, (2007), “*Selçuklu ve Osmanlı Anadolu’sunda Abiliğin Sosyo-Ekonomik Gelişim Süreci*”, İ.Ü. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı. 52: 151-187
- Zaim, Halil, (2012), *İş Hayatında Erdemli İnsan*, Empati Matbaacılık, Mart, İstanbul
- <http://www.badeg.com.tr/5.pdf>, “*Abilik’te Organizasyon*”, (İndirilme Tarihi:05.07.2012)
- <http://www.msxlab.org/forum/osmanli-imparatorlugu/319447-osmanli-devletinde-gedik-sistemi.html#ixzz22x5q8QrT>, “*Gedik*”, (İndirilme Tarihi:14.07.2012)
- <http://www.sozluk.net/?sozluk=osmanlica&word=%C4%B0DD%C4%B0HAR> (İndirilme Tarihi, 10.07.2012).

**KÜRESEL GELİŞMELER IŞIĞINDA AHİLİĞİN
GÜNÜMÜZE YANSIMALARI VE
YENİDEN ETKİN HÂLE GETİRİLMESİ**

THE GLOBAL DEVELOPMENTS IN
THE LIGHT OF AKHISM OF SINCE
THE RECLECTION AND BE REACTIVETED

Yrd. Doç. Dr. Hasan ARSLAN

İnönü Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

ÖZET

İnsanların dünya ve ahrette huzur içinde yaşamalarını amaçlayan Ahilik, sanat, ticaret, üretim ve savunma olmak üzere hayatın her safhasında yer alır. 700 yıllık önemli bir teşkilatın günümüze akseden birtakım yansımalarının olması tabiidir. Küresel gelişmeler ışığında yansımalarından bahsedilen ve yeniden etkin hale getirilmesi düşünülen Ahiliğin kuruluş amacı, yapısı, gerilemesi ve ortadan kalkmasına neden olan sebeplerin iyi incelenmesi gerekir. Bu süreçte tercih edilen ekonomik sistemlerle aslında kendisi de aynı zamanda başlı-başına ekonomik bir sistem ortaya koyan Ahilik ilkelerinin bilinmesi önemli olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Ahilik Yapısı, Ahilik Amacı, Küresel Gelişmeler, Ahilik Yansımaları.

ABSTRACT

Ahi aimed at people who live in peace in the world and the Hereafter, art, commerce, manufacturing and defense at every stage of life are to be. 700 years, a number of important reflections of an organization that is subject to being transmitted to the present day. Reflections of the light of global developments are thought to be mentioned and renewable the establishment of Akhism purpose, structure, causing the decline and disappearance of good reasons need to be examined. In this process, the fact that economic systems, the preferred economic system itself, at the same time laying down a per-head will be important to know the principles of Ahi.

Keywords: Akhism, Structure of Akhism, Purpose of Akhism, Global Developments, Reflections of Akhism.

Giriş

Bu konunun bilimsel olarak değerlendirilebilmesi için öncelikle tarihi sürecin incelenmesi gerekir. Çünkü yansımalarından sözü edilen bir teşkilatın kuruluş amacı, yapısı, özellikleri, temel zihniyet, referans kaynakları, işlevi, gerilemesi ve ortadan kalkmasına neden olan sebepler göz önünde bulundurulmadan yapılacak değerlendirmeler yeterli olmayacaktır.

Geçmiş İslâmiyet'in ilk yıllarına kadar uzanan, ancak 13. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkışından 18. yüzyıla kadar oldukça etkili olan ve 1912 yılında kanunla lağvedilen 700 yıllık önemli bir teşkilatın günümüze akseden birtakım yansımalarının olması tabiidir. Ancak Ahi uygulamalarının ne kadarı günümüze

yansımaktadır ve bu yansımalar küresel gelişmeler karşısında giderek sönmeye mi yoksa parlamaya mı başlamaktadır?

Ahiliğin yeniden etkin hale getirilme arzusu bir niyet ortaya koyar. Ancak içinde iyi ve güzel duyguları barındırdığı anlaşılan bu düşüncenin ihya edilebilmesi, Ahiliğin kuruluşundan günümüze kadar geçirdiği tarihi süreci iyi okumayı gerektirir. Bu aşamada meselenin aşağıda belirtilen alt başlıklar altında değerlendirilmesi uygun olacaktır.

1. Ahiliğin Kuruluş Amacı ve Yapısı

Ahilik, sosyal hayatın düzenlenmesinden, iktisadî hayata ve vatan savunmasına kadar, millet olmanın tüm özelliklerini içinde barındıran 'Türk Milleti'ne has askeri yönü de olan, sosyo-ekonomik bir sistemdir diyebiliriz (Barkan, 1974: 279-304). Anadolu Ahileri, o dönemin yozlaşmış, parçalanmış, kimliğini kaybetmiş ve fakirleşmiş Anadolu Türk boylarına, birlik, kardeşlik, dostluk, insan sevgisini esas alan bir anlayışla, bir çatı altında birlikte yaşayabilmeyi, iş ve meslek sahibi olabilmeyi öğretmişlerdir.

Ahi, her şeyden önce yaşanan hayatın insanıdır. Bu sistemde insan, sosyal hayatın tam ortasında yer alır ve üretkendir. Ahi için 'üretim' sadece bireysel arzuları tatmin için bir kazanç yolu değil çalışan, işçi, işveren ve müşteri üçlüsü arasında adil ve insanî bir paylaşım anlamı taşır. Kazanç ise bencil bir kâr dürtüsü ve acımasız bir rekabet anlayışıyla değil, toplumun ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri sağlamaya yöneliktir. İnsanı esas alan Ahilik, çalışmak, güvenilir, dürüst ve cömert olmak, hakka, hukuka iş ve meslek ahlakına saygılı olmak, güler yüzlü olmak vb. ilkeleri esas almış ve bu değerleri 'bir hayat tarzı' olarak kabul etmiştir.

Ahilik kültüründe toplumun refahı ve sosyal sorumluluk, önemli ve öncelikli bir ilke olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda yeterli ve kaliteli mal ve hizmet üretimi teşvik edilmiştir. Ayrıca mal ve hizmet üretiminde kaliteyi artırmada, üretici ve sanatkârlar arasında, iş ve meslek hayatında kariyer sahibi olmada ve meslekte ehil kişi sayılmada önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur. Ahilik; cömert, cesur, yiğit ve akıllı anlamlarında "akıllık" ve "alp" geleneğinin, Türk fütüvvet idealiyle İslâmî bir sentez içinde birleşip Anadolu'da ortaya çıkan kurumlaşmış şeklidir. Geçmiş İslam'ın ilk devirlerine kadar giden fütüvvet hareketlerinden bir ölçüde etkilenmiştir. Kelime olarak gençlik, delikanlılık, yiğitlik, cömertlik manalarına gelen fütüvvet tasavvufî bir kavramdır.

Tarihimizin, kültür ve medeniyetimizin önemli kurumlarından olan Ahiliğin amacı, insanların dünya ve ahrette huzur içinde olmalarını sağlamaktır. Bu anlayış Ahilerin dünya için ahret, ahret için de dünyasını terk etmeyen dengeli bir hayat anlayışı geliştirmelerini sağlamıştır. Ahilik, sanat, ticaret, üretim olmak üzere hayatın her safhasında, kültür ve manadan aldığı sırrı ilmek-ilmek maddeye işleyen, ancak ona teslim olmayan iş ahlakının adıdır. İslam dini ve İslam

ahlakının halka öğretilip hayata geçirilmesinde Ahilerin samimi gayretleri önemli olmuştur. Nitekim İslam ahlâkının birçok yönden Ahilerde tezahür ettiği bilinmektedir (Ekinci, 1991: 27; Tatar: 43)

Ahilik, kişinin bizzat kendisi çok ihtiyaç halinde iken bile başkalarını düşünmeyi (îsâr), başkalarına ikramda bulunmayı ve cömert olmayı gerektirir. Ahi; konuğa saygılı, vefalı, mert, sözü doğru, güvenilir, merhametli, iyi işler yapan ve yaptığı işi iyi yapan kişidir. Ahi, sofrası geniş, gönlü, eli ve kapısı açık cömert olmalı; gözü kapalı, kimseye kötü gözle bakmamalı, kimsenin ayıbını araştırmamalı, kimseye kötü söz söylememeli; herkesin ırz, namus, haysiyet ve şerefine saygılı olmalıdır. Ahilik, güçlü olduğu yerde affetmek, öfke anında bile kırıcı olmamak, düşmanları hakkında bile hayırda bulunmak gibi fütüvvet suuruyla hareket etmeyi gerektirir (Tatar, : 46)

Ahlâkî davranış bozuklukları Ahilik müessesesinde âfet olarak kabul edilir ve mücadele edilir. Kişiyi Ahilikten düşüren âfetler şunlardır: İçki içmek, Zinâ etmek, gammazlık, münafıklık, kibir, hased, kin, yalancılık, sözünde durmamak, hıyânet, namahreme bakma, ayıp arama, nekeslik (cimrilik, eli sıkılık), giyibette bulunma, bühtan, hırsızlık, haram yemek vb. toplum düzenini bozan ve yok olmasına sebep olan illetlerdir. Bu davranışları yapanlar ve gayrimüslimler ahiliğe kabul edilmezlerdi.

Ahiliğin önemli amaçlarından biri de ferdi sosyalleştirerek iyi bir şahsiyet haline getirmektir. Bu meyanda yemekten su içmeye, elbise giyinmeye, sokakta, mahallede, pazarda, alışverişte yürümekle misafirlik ve hasta ziyâretine kadar dikkat edilecek görgü kuralları da mensuplarına öğretilmeye çalışılırdı. Ahi geleceğinde usta, yeni usta olan kalfasının arkasını sıvazlayarak şöyle dua ederdi.

“Taşı tut altın olsun, Allah seni iki cihanda aziz etsin.

Tuttuğun işten hayır gör, erenler, pirlar hep yardımcın olsun.

Allah rızkını bol eylesin, yoksulluk göstermesin, sıkıntı çektirmesin” (Ekinci, 1991: 92).

Ahilikte, yalan söylemek, malını aşırı övmek, hileli ölçüp tartmak, ihtikâr (karaborsacılık) yapmak, müşteri kızıştırmak, işi savaştırmak, müşteriye aldatmak vb davranışlar yasaklanmış, alış-verişte iyi davranmak, işinde dikkatli olmak, sorumluluklarını yerine getirmek. vb. davranışlar da tavsiye edilmiştir. Ahî ahlâkı, fahiş fiyatla mal satmayı büyük ahlaksızlık olarak kabul eder. Ahilikte, meslek ahlâkı ve disiplin tesisi, müşteri haklarının korunması ve kalite güvencesinin işleyişi denetimlerle sağlanırdı. Üretilen malların fiyat, kalite ve standartlarına ilişkin hususlar önceden ilan edilirdi, ayrıca ürünün bir marka taşıması zorunlu idi. Gerek denetimlerde ve gerekse şikâyet üzerine hile yaptığı tespit edilen usta; merpet çalınarak toplanan halka duyurulur, sonra arasta şeyhi tarafından dükkânı kilitlenir. Peştamalı belinden çözülür ve kapıya bağlanarak meslekten geçici bir süre men edilirdi. Usta, hile yapmaya devam ederse, arasta

şeyhlerinin kararı ile meslekten daimî olarak men edilirdi. Bunun işareti olarak, birbirine bağlı iki pabuç, dükkân damına atılarak, durumu halka ve diğer ustalara ilan edilirdi. Bu ceza şekli halk arasında daha sonraları “pabucunu dama atmak” deyimine dönüşmüştür (Çağatay, 1974: 113, 180; Ekinci, 1991: 47). Özetle Ahiliğin çok ciddi iç denetim ve yaptırım gücü vardı.

Osmanlıların ilk zamanlarında Anadolu ve Rumeli’de önemli vazifeler gören Ahiler, devlet otoritesinin yerleşmesi, düzenli ve sürekli olmasına da yardımcı olmuşlardır (Barkan, 1974: 279-304).

2. 17. Yüzyıldan Önce İktisadi Anlayış ve Ahilik

Orta Çağ iktisadi düşüncesi Batı’da, faiz yasağı, değer ve adil fiyat üzerine oturtulmuştu. Adil fiyat (justum pretium) kavramı ile değişim işleminde tarafların zarar görmemesi amaçlanıyordu. Ticaret ve adil fiyat anlayışı birbirleri ile uyum içindeydi. Orta Çağ düşüncesinde ticaret, zenginleşmeye yol açan bir faaliyet olamazdı. Kiliseye (Katolik) göre bir zenginin cennete gitmesi, bir devinin iğne deliğinden geçmesi gibiydi. Bu nedenle, değişimin bir birikime yani taraflara değer üzerinde bir kazanca yol açmaması gerekiyordu (Küçükkalay, 2008: 107, 109). “St. Agustine (354-420), Hristiyanlığın inançlarını oluşturmuş ve Hristiyanlığın temel ilkesi olarak *İlahi fakirlik* (Paupertas Evangelica) anlayışını yerleştirmiştir. Kısaca ‘*bir lokma bir hırka* düsturu benimsenmiştir’ (Birdal ve Ulutan, 1992: 35, 39).

Rönesans ve Reform dönemiyle beraber insanın çalışması, zenginlik tutkusu hor görülmemeye, insan bilgisi dünya ve dünyadaki güzellikler üzerine yönelmeye başlıyordu. Bu dönemde sanatçı ve bilim adamları (Roger Bacon 1214-1294; Nicolaus Cusanus 1401-1464; Copernik 1473-1453; Kepler 1571-1630; Galileo 1564-1642; Newton 1642-1727; Leonardo da Vinci), eser ve düşünceleriyle, dış dünyanın daha fazla ilgi çekmesini, insanoglunun bilme merakı ve maceracı yanının kamçılanmasını sağlamışlardır. Kısaca geleneksel zihniyet akıl ve vahiye dayanırken yeni paradigma bilginin kaynağına insan ve akli oturtmuştur (Küçükkalay, 2008: 121, 123)

16-18. yüzyıllarda etkili olan Merkantalizm’de millilik, müdahalecilik, metalistlik, ve kolonyalistlik öne çıkmıştı. Merkantalistler ticareti, ülkeye değerli maden girişini sağlayan gerekli bir faaliyet olarak gördükleri için dış ticarete önem vermişlerdi. Onlar, ülkenin satın aldığından daha fazlasını satması gerektiğini düşünüyorlardı (Küçükkalay, 2008: 166)

Max Weber dini düşünce ve iktisadi gelişme arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmış ve Protestan ahlakının kapitalist gelişmenin ruhunu oluşturarak ekonomik gelişmeye yol açtığını belirtmiştir. Protestan ahlakında çok çalışmak ve rasyonel bir örgütlenmeyle, mümkün olan en yüksek kârı elde etmeyi amaçlamak esastır. Weber’e göre Batı Avrupa kapitalizminde bu anlayış etkili olmuştur. Yine Weber’e göre tüm gelişme motifleri Protestanlık dolayısıyla Batı’da

vardır. Doğu toplumları ise dinlerinden kaynaklanan sebepler dolayısıyla gelişme potansiyeline sahip değildir (Weber, 2005: 13-26, 30; Küçükkalay, 2008: 119). Tartışmaya açık ve çoğu da çürütülmüş olan Weber'in görüşleri hâlâ etkilidir.

Osmanlı'da esnaf esasında halkın talep ve piyasa şartlarını her zaman göz ardı da etmiyordu. Örneğin 15. yüzyılın sonlarına doğru Bursa esnafı halkın talebi ile yönetmelikleri aşarak, ucuz ipekliler üretmeye başladılar. Devlet buna sert tepki gösterdi... Ekonominin durağanlaşmasında devletin benzer tepkileri etkili olmuş, önce İtalya, Flemenk ve diğer Batı ülkelerinde ortaya çıkan dinamik Avrupa pazar ekonomisi, Osmanlı'nın yerli sanayi ve ticareti aleyhine gelişti (İnalçık, 2000: c. 1: 91).

Diğer yandan dünyada önemli bazı gelişmeler olurken Osmanlı da mal-mülkün insanı meşgul edeceğini düşünerek kalp tasfiyesi ile meşgul olma eğilimleri etkili olmaya başlamıştı. Burada marifet ilmini elde etmenin yolunun fakirliğe kanaat edip kısmetine ve takdir edilene razı olmaktan geçtiği anlayışı etkili oluyordu (İlhan, 2004: 24). Azla yetinmek ve daha fazlasına sahip olmayı neredeyse dini bir yasak gibi görmenin birçok sebepler vardı. Örneğin İslam tarihinde Sa'lebe olayı (Gazali, 1976, cilt. 3: 595) anlatılırken zenginliğin ve meşru kazancın helal olduğu pek anlatılmazdı. Ancak Türk din bilgini Maturidi'ye göre dünyayı ahiretteki mutluluğa ulaşmaya bir araç olarak görmek, her türlü iyilik ve ibadetin başı olarak görülmüştür. Çünkü sevmek fiili, insana ait özelliklerden biridir. İnsanoğlunun birtakım dünya nimetlerine karşı sevgi duyması da doğal bir davranıştır (Şekeroğlu, 2007: 161).

3. Keşifler, İcatlar, Sanayi Devrimi ve Ahilik

Batı dünyasında yeni bir medeniyeti ortaya çıkaran modern ilim hareketi büyük buluşlara yol açmıştı. Osmanlılar, buluşların neticeleri geç ortaya çıktığı ve o tarihlere kadar kendilerini rahatsız edecek ciddi manada siyasi ve sosyal sıkıntı çekmedikleri için, yeni gelişmelere uzak kalmışlardı (Güngör, 1996: 40).

Buhar makinasının icadı, batıdaki el sanatları üretimini, fabrika ortamında seri üretime dönüştürmüştü. Ümit Burnu'nun keşfi ve daha sonra buhar motorunun gemilerde kullanılması ile tarihi İpek Yolu önemini kaybetmeye, Osmanlı da devlet ve esnaf İpek Yolu'nun sağladığı gelirlere mahrum kalmaya başlamıştı. Ülkenin içlerine kadar ulaştırılan Batı'nın seri üretim malları karşısında yerli esnaf ve zanaatkar zayıflamıştı. Üstelik yabancı tüccarlar tarafından toplanacağı için ülkede hammadde sıkıntısı da baş göstermiştir..

Yakın zamana kadar dini çevrelerin teknolojik gelişmelere olan tutumları dolayısıyla geri kalmanın müsebbibi olarak, bazı felsefeci, sosyolog ve iktisatçıların da etkisiyle, din gösterilirdi. Esasında bireyi teknolojik gelişmelere karşı olmaya sevk eden bazı psikolojik nedenler de vardı. Bunlardan dini olanlarının altında ise *teknolojinin* dini zayıflatacağı düşüncesinin yattığı öne sürülmektedir. Bu

konuda Rivers (2006) teknolojinin kuvvetli bir güce sahip olduğu, nerede ortaya çıkarsa doğrudan olmasa da varlığıyla dine meydan okuduğu, din için tehdit unsuru olduğu, hatta teknolojinin bizzat kendisini bir din olarak göstermeye çalıştığı üzerinde durur (Rivers, 2006).

Oysa teknolojik gelişmeler, kullanımına bağlı olarak yararlı da zararlı da olabilir. İslamiyet her türlü teknolojik gelişmeyi, insanlara hizmet yönünden bir araç olarak görür (Peker, 1997: 33). Teknolojik yenilikler de ancak sosyal yeniliklerle desteklenerek anlamlı hale gelebilir (Ayhan, 2006). Niçe'nin: 'kabağünü değiştirmeyen yılan mahvolur' tarzındaki ifadesi ile 'yeniliğin' bir var oluş yasası olarak önemini düşünmek mümkündür (Türkdoğan, 1983: 4).

1510'da Memlük sultanı Kansu el-Gavri, Süveys'te bir donanma hazırlamak amacıyla, gerekli malzeme ve usta göndermesi için Osmanlı Padişahı II. Bayezid'e müracaat eder, Osmanlı Devlet-i Ali'si otuz gemi dolusu kereste, top ve benzeri malzemeyi yola çıkarır ama bu gemilerin Rodos'lu korsanlar tarafından yolu kesilir ve yok edilir. Osmanlı devleti, hiçbir ücret talebinde bulunmadan, sonraki yıllarda Mısır'a gerekli malzeme, usta ve silah desteğinde bulunur. Gönderilen filo kaptanı Mehmet Reis Süveys'e ulaştığında: "Beni buraya Osmanlı sultanı, Hindistan cihetinde zuhur eden Portekizlileri bertaraf edecek gemileri inşa etmek üzere göndermiştir" demişti. Sözün özü Osmanlı asker ve denizcileri, 1509-1510 yıllarından itibaren Portekizlilere karşı mücadelenin ön safında yer alıyordu (İnalçık, 2000: c. 1: 379-380).

Osmanlı imalatçıları da devletin aldığı tedbirlerle uluslar arası ticarete başarıyla katılıyordu. Ancak 1770 lerde Habsburg egemenlik bölgesinde merkantalist politikaların katılmasında ve ardından da 18. yüzyılın son yirmi yılında yaşanan iç karışıklarla birlikte bu görünüm kayboldu. Osmanlı'nın ihracatında mamül madde azalırken hammadde miktarı çok-çok arttı. Bu arada yerli zanaatkarlar geleneksel yöntemlerle çalışmaya devam ettikleri için, 19. yüzyıla birlikte yabancı ürün istilası karşısında savunmasız kaldılar (İnalçık, 2000: c. 2: 819). Hasılı Osmanlı'da esnaf, sanatkar ve bizzat devletin kendisinin aleyhine gelişen dünyadaki bu değişiklikler karşısında yeterince alternatifli çözüm yollarının üretilmediği düşünülebilir.

4. Osmanlı Devleti'nin Verdği Kapitülasyonlar ve Ahilik

Osmanlı devleti, başlangıçta transit ticaretten vergi geliri kazanmak ve bir kısım devletlerin birini diğerine karşı kullanmak amacıyla bazı devletlere belli süreler için kapitülasyonlar (kapitülasyon kelimesinin sözlük anlamı 'teslim olmak, silahları teslim etmek'tir) vermişti (Bağış, 1983: 12; akt. Kazgan, 2006: 14). Ne var ki, devlet giderek gerilerken kapitülasyonlar başlangıçtaki özellik ve amacını koruyamadı. Çünkü Osmanlı Avrupa'nın giderek güçlenen devletlerinin ne bilimsel buluşlarını, bunları üretim süreçlerine uygulayarak yaşadığı gelişmeyi, türeyen yeni girişimci sınıfla sermaye birikimi ve zenginleşmeyi; ne

Rönesans ve reform gibi yeni anlayış ve düşünce biçimleriyle toplumsal-yönetimsel dönüşümü; ne eğitim kültür alanında ki büyük sıçramaları izleyebilmişti. Dolayısıyla Osmanlı, sermaye birikim sürecinin bu yeni aşamasına katılamıyordu.

Osmanlı'nın duraklama ve gerileme devresinde, Avrupa Devletlerine verilen kapitilasyonlar giderek Devlet-i Ali'den koparılmış tek taraflı ağır tavlzere dönüşmüştü. Osmanlı ve Kapütilyasyon verilen bazı Avrupa devletleri arasında karşılıklılık esas varken bu durum daha sonra Osmanlı aleyhine dönüştürülmüştür. Avrupa tüccarlarının serbest yerleşimi, kişisel vergilerden muaf tutulmaları, kendi yasalarına tabi olup, Osmanlı yasalarının dışında kalmaları gibi ticari, adli, mali, idari alanlarda Avrupalıya tek taraflı verilmiş taviz adacıklarıydı bunlar (Kazgan, 2006: 14-15).

1826'daki 'Vaka-i Hayriye' diye bilinen hareketi lonca üyelerini zayıflattı ve en kuvvetli, en iyi organize olmuş himaye taraftarlarını bertaraf etti. Böylelikle 1826 hareketi liberalizme yol açtı. Bunu 1838'in meşhur Balta limanı antlaşması takip etti. Baskı altında imzalanan muahede, devlet inhisarlarını ve Avrupa tüccarlarına çıkarılan birçok engelleri ortadan kaldırdı (İnalçık, 2000: c. 2: 889) Bu anlaşmanın etkisi başta Bursa olmak üzere dokuma sanayini olumsuz etkiledi, çok sayıda dokuma atölye ve fabrikası kapandı.

"...Osmanlı'yı sanayi kapitalizmin ve ardından finans kapitalin egemenliğine sokacak olan koşulları, Fransa'yla İngiltere'nin ve onları izleyerek diğer Avrupa devletlerinin kolayca kabul ettirmesidir. İlginçtir, İngiltere, Çin pazarını kayıtsız şartsız kendi mallarına, tüccarına ve sermayesine açabilmek için üç yıl (1839-1842) 'Afyon İsyanı Savaşları' diye bilinen savaşları yapmak zorunda kalmıştı. Sonuçta imzalanan Nankin (Nanjing) Antlaşması ise, Osmanlı'nın 1838'de kabul ettiği Balta Limanı Antlaşması kadar geniş kapsamlı değildi (Kasaba, 1993: 218-22, Akt. Kazgan, 2006: 19)

Balta Limanı Antlaşması (1838) ile Osmanlı devleti Mısır ve Boğazlar meselesinin çözümünü konusunda desteğini sağlamak amacıyla İngiltere'ye ağır ticari ayrıcalıklar vermiştir (Aktan-Vural, 2004). Yürürlükte % 3 olan gümrük vergisi ihracatta % 12, ithalatta ise % 9 olan gümrük vergisi %5 olarak belirlendi. Antlaşma maddelerine göre: Yerli tüccar iç gümrük vergisi ödemeye devam ederken yabancı tüccar bu yükümlülükten kurtuldu. Osmanlı tüccarlarına ait olan iç ticaret tekeli kaldırıldı. Balta limanı antlaşmasından sonra yabancı mallar Osmanlı pazarına egemen oldu. Ekonomide dışa bağımlılık arttı. Yerli tüccarların ticari etkinliği ve yerli üretim azaldı. El tezgâhları ve lonca teşkilatı önemini kaybetti.

Osmanlı Devleti 1914 yılında İttihat ve Terakki idaresi tarafından düzenlenen, yabancıların statüsü ile ilgili bir kanunla, kapitilasyonları kaldırmıştır (Türkdoğan, 1983: 217).

5. Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Ahilik

İktisat için temelde ‘sınırlı kaynaklarla sınırsız arzuların dengelenmesi’ faaliyeti olarak tarif yapılır. Ancak referansı Kur’an-ı Kerim olan bir Müslüman ahi için durum farklıdır. Çünkü ‘Allah’ın hazinesi bitmez’, ‘Allah’ın nimeti sonsuzdur’. Kısaca Batılı’nın sınırlı kaynaklar algılaması Ahi için geçerli değildir. Eğer kaynakların sınırlı olduğu fikri bir kişide baskınsa psikolojik açıdan değerlendirildiğinde o kişinin başkaları ile rekabete girmesi, hatta başkalarını halledilmesi gereken bir düşman olarak görmesi kaçınılmaz olur. Ahi esnafına ‘ben siftah yaptım, şekeri de komşumdan al’ dedirten zihni yapıda ise, ‘İslam’da komşu hakkı, komşu ahlâkı’ ve ‘Allah’ın nimeti sonsuz’ inancının baskın rolü olduğunu düşünüyorum.

Bugün eğer Ahi ahlâkı yeniden ihya edilmek isteniyorsa tercih edilen ekonomik sistemlerin gerçekte nasıl işlediğinin iyi anlaşılması gerekir. Bu konuda ‘liberal çizgiden’ bazılarının görüşleri şöyledir. Örneğin Liberalizm’in öncüsü (babası) olarak kabul edilen Adam Smith görüşünü liberal ‘*birak yapsın, bırak geçsin*’ (*laissez-faire, laissez passer*) ifadesi ile özetler. Diğer yandan o, insanların sadece kendi menfaatlerini düşünmelerinin normal olduğunu, zira bireysel menfaatlerin toplumun menfaatinden geçeceğini savunur. Smith, “kimi hem çok önemli hem çok ciddi, kimi en boş meslekler; din adamları, hukukçular, doktorlar, tüm edebiyatçılar, aktörler, müzisyenler, ..üretken olmayan toplumun yarın daha zengin olmasına katkı sağlamayan meslekler olarak görüyor” (Barber, 2007: 39).

Hollandalı Bernard Mandeville 1714 yılında ‘Arıların Masalı’ adlı eserini yazdı. Adam Smith’in bu eserden etkilendiği düşünülür. Mandeville’ye göre kişisel çıkar ve lüks peşinde koşmak bir günahı; ancak ekonomik zenginlik için de bu günahlara ihtiyaç vardı. O halde özel günahlar, toplumsal yararlar dönüşmekteydi (Küçükcalay, 2008: 199). Mandeville’ye göre kısaca tüm ahlâki ve dini değerler ilerlemeye engel teşkil etmektedir. Bu nedenle memurun, gümrükçünün rüşvet alması, avukatın müvekkilini satması, öğretmenin öğrencisinden ‘hediye’ alması, esnafın müşterisini kandırması gerekir ki toplum dinamizm kazansın ve gelişme olsun.

Thomas Robert Malthus’a göre, dünyadaki nüfus geometrik olarak, gıda maddeleri ise aritmetik olarak artmaktadır. Malthusyen görüşe göre düşük ücretler ve fakirliğin artması doğal bir durumdur (Küçükcalay, 2008: 208). Malthus’un görüşleri tartışmalı, itiraza açık ve yaşanan felaketler ve teknolojik gelişmelerle çürütülmüş olmasına rağmen birçok alanda etkisini sürdürmektedir.

Gerek 1929 gerek 2008 olmak üzere dünyanın büyük ekonomik krizlerinde çözüm reçetesi olarak fikirlerine başvurulmuş Keynes’e göre insanların tüketim harcama ve eğilimleri desteklenmelidir. O, psikolojik faktörlerin iktisadî süreç üzerinde etkili olduğunu ve iş adamlarının mizaçlarının ekonominin işleyişi

açısından önem taşıdığını ileri sürer (Barber, 2007: 282). Ona göre ekonomiyi önceleri reel sektör yönlendirirken, 1930'lardan sonra ise irreal sektör yönlendirmeye başlamıştı. İrreal sektörü ise ruh sağlıkları bozulmuş 'canavar ruhlu' insanlar yönetmektedir.

6. Yaşanan Küresel Süreç

Küreselleşme tüm dünyayı, doğrudan veya dolaylı bir şekilde (az ya da çok) etkileyen değişik boyutlar ve tarihi evveliyata sahip olan, toplumsal bir süreçtir. Coğrafi keşifler ve uluslararası ilişkilerin artması, miladi takvim kullanımının yaygınlaşması, Milletler Cemiyeti gibi uluslararası teşkilatların kurulması, soğuk savaş sonrası kapitalist değerlerin öne çıkması, teknolojik gelişmeler, ulaşım ve iletişim araçlarının bu zamana kadar görülmemiş bir hızla gelişmesi, küreselleşmenin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Bu kavram, toplumlar arasındaki bağımlılığı ve dünyanın "*tek bir mekân*" haline geldiğini ifade etmek için kullanılmaktadır (Aktı, 2008: 143).

Küreselleşme kavramı içerisinde "geri döndürülemez bir süreç; değişim ve gelişim; coğrafi sınırların daralması; iletişim teknolojilerinin gelişimiyle ilişkilerin artması; çağdaşlaşma; sermayenin, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı; Farklı kültürlerin birbirinden haberdar olması; dünyada siyasal sınırların, kalkmasa bile belirsizleşmesi; tüketimleri birbirine benzetme eğilimi" (Durul, 2008: 21; Bozkurt, 2000: 194) gibi unsurları barındırır. Küreselleşmenin oluşum aşaması 15. Yüzyıla kadar gider (Aktı, 2008: 13).

Küreselleşme sürecinde, eskiden beri kendimize yakın hissettiğimiz kavramların hemen-hemen hepsi içerik değişikliğine uğramıştır. Büyük ölçüde değişikliğe uğrayan kavramların başında da 'devlet' kavramı gelmektedir (Durul, 2008: 21). Ayrıca bu süreçte daha önce olmayan bazı yeni kavramlarla da karşılaşılma-ya başlanmıştır.

Küreselleşmenin siyasi, kültürel, teknolojik ve hepsinden daha etkin ekonomik boyutu vardır. Ekonominin küreselleşmesi, öncelikle dünya ekonomik sisteminin birbirine daha bağımlı olmasını, ticari serbestleşmeyi getirmiş (Aktı, 2008: 88), ancak bu durum haksız rekabeti de ortaya çıkarmıştır.

Ekonomik meseleler toplumlar arası ilişkilerde siyasi ve teknolojik gelişmelerle kültürel etkileri de doğurmaktadır. Sermayenin küreselleşmesi, teknolojik gelişmeler, sürekli anlatılan Batı toplumlarının öyküleri, görselliği, Batı merkezli dili, homojenleşmeyi meydana getiren unsurlar olmuştur. Bunlarla homojenleşmeyi belirginleştirerek yaygınlaştıran en önemli unsur tüketim kültürü olmuştur. Bu kültür, pek çok şirket tarafından bütün dünyaya yayılmaktadır. Tüketim, artık sadece ihtiyacı karşılamaya yönelik değil, bir değer olarak yaptırım gücüne ulaşmıştır. Küreselleşmenin temelini oluşturan teknolojik gelişme ve ilerleme bir 'insan' başarısıyken, ne var ki bu süreçte 'insan' unutulmuş ve daha çok insanın ürettiklerine ağırlık verilmiştir (Durul, 2008: 21).

Tüketimin ihtiyaçtan ziyade, sosyo-kültürel bir tutum ve yaklaşım şekline dönüşmesi, bireylerin tüketimine yön veren ihtiyaç, tutumluluk ve israf gibi, dini tutumları bir tarafa bırakmakla, dinin toplumsal belirleyiciliğini zayıflatmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme süreci tüketim kültürünün kimlik inşası üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Hemen her ilahi dinin, neredeyse hayatın bütününe kapsayan bir "zihniyet"e sahip olduğunu düşünürsek, bu zihniyetin küresel kültür tarafından yeniden şekillendirildiğini ve dini kimliğin veya zihniyetin aşınmaya maruz kaldığını ifade edebiliriz (Aktı, 2008: 85).

Küreselleşme, bir taraftan dinlerin geliştirdikleri öğretileri tahrip ederken, diğer taraftan bu toplumsal tahribatın önlenmesi için dini gruplara yeni faaliyet alanları oluşturduğunu söylemek gerekir. European Stability Initiative (ESI)'nin *Islamic Calvinists Change and Conservatism in Central Anatolia* adlı makalesinde şehirden ve MÜSİAD'dan bazı yönetici ve iş adamları ile yapılan mülakatta 'Anadolu'da ekonomik gelişmenin yükselişi' Protestan iş ahlakı sayesinde olmuştur. Hiç kimse israf etmez, karaborsacılık, vurgunculuk yapmaz ve kazandığı kârları yeniden yatırıma dönüştürür" (ESI, 2005) ifadesi ile kısaca Kayseri'deki ekonomik gelişmeleri Protestan ahlakına dayandırmışlardır. İslam ahlakına dayandırmamışlardır.

Türkiye'de küreselleşmenin etkileri daha çok 1980 ler den sonra uygulanmaya başlayan liberal siyaset ve ekonomi politikaları ile artmıştır. Daha sonra, teknolojik gelişmelerle bu süreç desteklenmiştir. Yeni dönemin tüketim alışkanlığı, tüketim anlayışını ve "ihtiyaç" kavramının anlamını değiştirmiştir. Tüketim, günümüzde sadece haz amaçlı yapılan bir harcama eylemine dönüşmüştür. Bu bakımdan, ihtiyacın anlamı, öncelikle İslam literatüründeki "israf haramdır" ilkesi dikkate alınır, küreselleşmenin ortaya çıkardığı tüketim kültürü ve etkileri daha belirgin hale gelir.

Ahilik ve Günümüz Küresel Gelişmeleri Işığında Yansımaları

Osmanlılar inanmış oldukları İslam dininin etkisiyle, kuruluşundan 19. Yüzyılın ikinci yarısına kadar ekonomilerini kapitalist bir mantık üzerine inşa etmeyi düşünmediler. Osmanlı'da ekonomi insan içindi ve ekonomik sistem ihtiyaç ekonomisi anlayışına göre düzenlenmişti. Bu zihniyetle kurulan Osmanlı sosyo-ekonomik organizasyonu, tercihine de uygun olarak tarihinin hiçbir döneminde sömürgecilik, yağma, düşük ücretler ve ağır koşullar altında çalışan bir işçi sınıfına dayanmıyordu (Küçükkalay, 2008: 128-129).

Ahiliğin üretimde standardizasyon, kaliteli üretim, müşterinin korunması gibi bazı yansımaları günümüzün küresel dünyasında kendini göstermektedir diyebiliriz. Çalışmak, güvenilir ve dürüst olmak, işine bağlı olmak, tasarruflu ve tutumlu olmak gibi tutumlar her zaman Ahiliğin temel ilkelerini oluşturmuştur. Bu ilkelerin günümüzde ne oranda yaşatılıyor olduğu ise bir bakıma Ahiliğin yansımaları olarak değerlendirilebilir. Konuyla ilgili olarak, 2008 yılında, 1128

katılımcı (denek) ile İzmir, Konya ve Mersin’de tarafımızdan gerçekleştirilen araştırma (Arslan, 2008) sonuçlarından bazılarını vermek istiyorum. Örneğin, katılımcılardan n=847 (% 75.08)’si çalışmaya gereken önemi verdiklerini belirtmişler, n=232 (% 20.56)’sı ise çalışmaya gereken önemi vermediklerini belirtmişlerdir.

İşe verilen önemle ilgili olarak da katılımcıların n=612 (% 54.25)’i işe gereken önemi verdiklerini, n=472 (% 41.84)’ü de işe gereken önemi vermediklerini belirtmişlerdir. Tasarruf ve tutumluluk yönünden katılımcıların n=1021 (% 90.51)’i tutumlu olduklarını, n=70 (% 6.20)’si ise tutumlu olmadıklarını belirtmişlerdir.

Güvenilir olmak, ekonomi için en önemli motivasyon kaynaklarından biridir (Yavilioğlu, 2001: 116; Peiffer, 1996; 16). Bilhassa karşılıklı güven duygusunun ortadan kalkması bireyler ve toplum arasındaki dayanışmanın önündeki en büyük engellerden birini oluşturmaktadır (Fukuyama, 1998: 7-38). Ahiliğin önemle üzerinde durduğu ‘güvenilir olmak’ konusunda katılımcılardan n=1097 (% 97.25)’si kendilerini ‘güvenilir’ bulurken, n=18 (% 1.59)’u kendilerini ‘güvenilir’ olarak görmemişlerdir. Ancak daha sonra yönelttiğimiz ‘siz başkalarına güveniyor musunuz?’ sorusuna verilen cevaplar dikkat çekici olmuştur. Bu bağlamda ‘başkalarına güven duyabileceklerini’ söyleyenler n=239 (% 21.18), başkalarına güven duymadıklarını belirtenler ise n=866 (% 76.77) kişi olmuştur (Arslan, 2008: 166,200). Dünya Değerler Araştırması verilerine göre de Türkiye’de başkalarına güven unsurunun giderek azaldığı yönündedir.

Ancak daha dün diyebileceğimiz 19. yüzyılın ortalarında ise güvenle ilgili tablo tam farklıdır. Bu tespiti, Osmanlı ülkesine gelerek bizzat gözlemlerini ifade eden bazı ecnebilerin yazılarına yer veren Güngör (2003: 144-146)’ün kitabından aktarıyoruz.

“Memleketin hususiyetlerine iyice vakıf olan Eskişehirli büyük bir patiska imalatçısı, bana tecrübelerinin kendisine şunu öğrettiğini söyledi; Bir Türkle mi iş yapacağım, mukavele yapmaya lüzum görmem, sözü kâfidir...” (Korte, Les Armeniens en Anatolie, 62-63)”.

“Bu muazzam payitahtta dükkancı herkesin bildiği namaz saatlerinde dükkanını açık bırakıp gittiği ve geceleri evlerin kapıları alelâde bir mandalla kapatıldığı halde, senede yalnız dört hırsızlık vakası bile olmaz (Ubicini, 1855)”. “Türklerin namuskârlıktan ayrıldıklarını hiç görmedim... (a. del la Motreya, 1727)”.

“Namuskârlık Türk tüccarının mümeyyiz vasfıdır... Türk köylerinde hayatın masumiyetiyle örf ve adetlerin sadeliği pek şayanı dikkattir ve hilekârlıkla dolandırıcılık oralarda hiç bilinmez (Th. Thurnton, 1812)”... Örnekler daha ayrıntılı ve çok sayıdadır. Netice olarak Türkiye’de *güvenle* ilgili sürecin, fazla da

uzun sayılmayacak bir zaman içinde nasıl aleyhte işlediğini göstermektedir diyebiliriz.

Akgül'ün Konya Organize Sanayi Bölgesinde 117 katılımcı ile gerçekleştirdiği bir araştırmada *'hangi tip insanlar daha güvenilir insanlardır?'* Sorusuna verilen cevapların % 55'i 'dürüst ve ahlaklı olanlar', % 30'u 'dindar olanlar' şeklinde olmuştur (1991: 146). Dindarlık aslında güvenilir olmayı da gerektirir ama katılımcıların algılamalarından anlaşıldığına göre bu tutumun günümüzde dindarların davranışlarına yeterince yansımadağı izlenimi ortaya çıkmaktadır diyebiliriz.

Bir lise öğretmeni "ilimizdeki bisküvi üreticileri Türk devletlerine ürünlerini sattarken 'çamur da göndersek gidiyor' diyorlardı ama bir müddet sonra satışlar bıçak gibi kesildi. Çünkü 'bizi aldatan bizden değildir' düsturuna uymadılar...

Ahiliğin önemle üzerinde durduğu meslek sahibi olmak ve yararlı iş yapmak Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde övülmüştür; "İnanıp yararlı işler yapanlara gelince, onlar da cennet halkıdır, orada ebedi kalacaklardır" (Bakara: 2/ 82), "Kadın erkek, inanmış olarak kim iyi iş işlerse, ona hoş bir hayat yaşatacağız. Ecirlerini yaptıklarından daha güzeli ile ödeyeceğiz" (Nahl: 16/ 97; ayrıca, Nisa: 4/ 124; Yunus: 10/ 4; Kehf: 18/ 7, 110; Meryem: 19/ 76, 96; Tâha: 20/ 75-76; Hac: 22/ 50).

İslâm dininde meslek sahibi olmaya çok önem verilmiştir. İslâm Peygamberi Hz. Muhammed ve hanımı Hz. Hatice'nin (uluslar arası) ticaret yaptığı, başka bir hanımının da deri işi yaptığı bilinmektedir. Eğer bir Müslüman toplulukta ihtiyacı karşılayacak bazı meslekleri yapan kimseler yoksa, 'o mesleği öğrenip yapmak tüm Müslümanlara farz-ı ayn, Müslümanlardan bu meslekleri yapmaya başlayanlar ortaya çıktıktan sonra ise farz-ı kifaye' olur diye bir inanç vardır. Dolayısıyla müslüman için meslek sahibi olmak, faydalı iş yapmak Allah'ın emridir. Ne var ki uzunca bir zamandan beri meslek edindirme konusuna gereken önemin verildiği söylenemez. (Belki en masum gerekçelerden biri, annelerin 'ben çocuğumu yağlı, kirli-paslı tulum içinde görmek istemiyorum' yaklaşımıdır).

Osmanlı'da meslek edindirme faaliyetlerini uzun yıllar Ahi birlikleri yürütmüş ancak bu birliklerin çeşitli nedenlerle gerilemeleri sonucu gerekli bilgi ve becerilerle donanımlı meslek sahibi olanların sayısı giderek azalmıştır. Bu konudaki açığı fark eden Sadık Rıfat Paşa ve Mithat Paşa gibi bazı devlet adamları meslek okulları açmışlardır (Akhun ve Sezgin, 1991: 32-33). 1923-1924 öğretim yılında mesleki ve teknik liselerin sayısı 64, bu kurumlardaki öğrencilerin sayısı 6.547 dir. 1990 lara gelindiğinde bu okullarda (1.605) okuyan öğrenci sayısı 542.956'ya ulaşmıştır (Ç.M.T. E. K.Raporu, 1990: 24). Bu sayıya İmam Hatip Lisesi öğrencileri de dâhildi

Meslek sahibi olmak konusunda kendisi ile mülakat yaptığımız iş adamı Necdet Mete (İzmir-Çiğli’de elektrik malzemeleri üretiyor, eğitim düzeyi Üniversite, görüşme tarihi 07. 6. 2008) “Eğitim kelimesini hep kullanıyoruz ama mesleki eğitim üzerinde yeterince durmuyoruz. Eğer bir milleti yok etmek istiyorsanız o milleti mesleksizleştirirsiniz” demişti. Türkiye’de 1940’lı yıllarda halka el sanat ve becerilerini öğretmeyi ve geliştirmeyi amaçlayan bazı girişimlerin (Savaş, 2006: 238) II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye’sinin Batı’ya yaklaşma sürecinde sonlandırılmış olması manidardır. Özetle uzunca bir zamandan beri meslek edindirme konusuna gereken önemin verildiği söylenemez. (Belki en masum gerekçelerden biri, anne-babaların ‘ben çocuğumu yağlı, kirli-paslı tulum içinde görmek istemiyorum’ yaklaşımıdır).

İbn-i Haldun’a göre çeşitli meslek dalları ve zanaatlar insanın düşünce kabiliyetini geliştirmektedir. Bunun sonucu olarak da zihni yapısı gelişen insanlar zanaatları ve ilimleri daha da geliştirmektedir (İbn-i Haldun 1988: 438-440; Kozak, 1984: 41). Meslek, bireye yeteneklerini kullanma ve kendini geliştirip gerçekleştirme imkânı sağlar (Baldık, 2005: 516). Fukuyama, insanın bilgi ve tecrübesine dayanan *beşeri* özellikleri ile her türlü maddi gücün üzerinde olduğunu belirtir (Fukuyama, 1998: 37).

Armaner bazı meslekler ile ruh hastalıkları arasında doğrudan olmasa da dolaylı bir münasebet düşünülebileceğini belirtmektedir (1973: 89). Bazı ruh hastalıklarının tedavisinde ise meslek ve iş hayatının birey üzerindeki olumlu katkısından yararlanılmaktadır. Çünkü işin, anlama ve bilme, yeni bir şey imal edebilme, maddeye hakim olma ve kumanda etme, (yaptığı vazife bakımından) kendini mühimseme, gurur ve şeref duyma ihtiyacına imkân verme fonksiyonu vardır (Bize ve Milhaud, 1964: 33).

Sonuç

Amacımız uygulanan bazı ekonomik sistemleri ortaya koyarak, Ahiliğin kendi içyapısı, dış etmenler ve şu andaki Müslüman tipolojisi ile bir daha gün yüzüne çıkarılamayacağı ve etkin hale getirilemeyeceğini ispat etmeye çalışmak değildir. Gayemiz mümkün olduğunca sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için olayı geçmişten günümüze taşıyıp yaşanan büyük tabloyu gösterebilmek ve hangi tarihi, siyasi, kültürel, psikolojik ve sosyo-ekonomik zeminde çaba gösterebileceğini ifade etmektir.

Günümüz dünyasında küreselleşme sürecini etkileyen (kazanalar) yanında, bu süreçten etkilenen (kaybeden) kalabalık bir kitle vardır. Ancak her şeye rağmen Ahiliğin yeniden etkin hale getirilebilmesi için öncelikle bu kültürün tanıtılması, amaçlanan ahlâki yapının ‘cazip ve yükselen bir değer’ haline getirilmesi gerekir. (Ahilikteki eline beline, diline hakim ol düsturları da devlet mekanizması tarafından öne çıkarılması gerekir) Günümüz dünyasında Ahiliğin ortadan kalkmasına yol açan sebepler belki öncesinden daha fazla vardır ama yararları-

labilirse imkânlar da vardır. Küreselleşmenin dayattığı birtakım olumsuzluklara rağmen ideolojikleştirilmemiş 'Ahi ortamlarının' (şekli de olsa) kurulmasının, iş ve meslek ahlakının iyileştirilmeye çalışılmasının faydalı olacağı düşünülebilir. Önceleri dışsal etkiler olarak uyarıcı görevini yapan Ahi uygulamaları davranıştan ruh haline dönüşerek içselleştirilebilir.

Küreselleşme süreci eşit olmasa da hem egemen kültür hem de yerel kültürler için fırsatlar sunabilmektedir. Ancak fırsatlar adil değil, çünkü siyasal, ekonomik ve teknolojik imkânların çoğuna sahip kültür, kendini daha çok temsil imkânı bulmaktadır. Öyle görünüyor ki, küreselleşme karşısında yerellikler de tamamen ortadan kalkmayabilmekte, hatta küresel sürecin sağladığı imkânları da değerlendirerek, varlığını daha etkin bir şekilde devam ettirebilmektedir (Aktı, 2008: 92-94).

Bu konuda yapılan ve yapılacak olan çalışmalar başlangıçta dışsal etki ve uyarıcı işlevi göyerek, zamanla davranıştan ruh haline yansıyabilir. Nitekim günümüzün hızlı, yorucu ve stresli çalışma ve iş hayatından olumsuz etkilenen insanlar, hoşlandıkları, Ahi anlayışına göre düzenlenmiş ortamlarda, rahatlama sağlayabilir ve çözüm yolları üretebilirler. Hangi konumda olurlarsa-olsun küresel süreci, 'önünde durulamayacak bir sel' olarak algılayan, psikolojik açıdan 'kazanılmış çaresizlik' içerisinde olanlar, Ahilik konusunda çözüm üretmezler. Bu süreçte toplumsal bilinç geliştirilerek 'Ahiliğin' ve 'meslek ahlakının' önemli bir değer olduğu vurgulanmalıdır. Bir taraftan Ahiliğin yararları anlatılırken diğer taraftan da Ahiliğin, temel ilkeleri göz önünde bulundurularak, zayıf yönlerinin kuvvetlendirilmesi gerekebilir.

Günümüzde Ahilikle ilgili çalışmalar yapılırken çevre, israf, ihtiyaç gibi birtakım ölçütler göz önünde bulundurularak el yapımı işlerle beraber bazı iş dallarında seri üretime de kapı açılabilir. Bazı el yapımı (emek yoğun) işlerde iyileştirmeler yapılarak yeniden ön plana çıkarılabilir. Bu uygulamalar çok düşük masraflarla aynı zamanda istihdam alanları (Güner, 1977: 179) da oluşturulabilir (Manisa-Akhisar'da krallara, cumhurbaşkanlarına saltanat arabaları turizm merkezlerine faytonlar saltanat arabaları yapılıyor. Cide de saltanat karyoları yapılıyor, Elazığ'ın 'Uslu' köyünde çömlekçilik...İtalya'da el yapımı Ferrariler, ABD'de el yapımı Harley Davitson motosiklet, Çin'de üretilen el oyası masa örtüleri...örnekler çoktur). Bu konuda iyi niyetli yaklaşımların hayata geçirilebilmesi için, olayın psikolojik yönü de göz önünde bulundurularak, öncelikle 'kazanılmış çaresizlik' ve 'az gelişmiş ülke psikolojisinden' çıkmak gerekir.

KAYNAKÇA

- Akgül, Mehmet.(1991), *Sanayileşme ve Din*, Y. Lisans Tezi, Selçuk Üni. Sos. Bil. Enst.
- Aktı, Ümit (2008), *Sosyolojik Açıdan Küreselleşme ve Din*, Dokt.tezi, D. E. Ü. Sos.Bil. Enst. İzmir
- Armaner, Neda. (1973), *Psikopatoloji'de Dini Belirtiler*, Demirbaş Yay.: Ankara.
- Arslan, Hasan (2008), *Ekonomik Kalkınmada Dinsel Tutum ve Davranışların Çift Yönlü Rolü*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Ü. Sos. Bil. Enst.
- Bağış, Ali (1983) *Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler*, Turhan Kitabevi, İstanbul
- Baldık, Ömer (2005), *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Rehberi*, Timaş Yay.: İstanbul.
- Barber, William J (2007), *İktisadi Düşünce Tarihi*, Metropol Yay.: İstanbul
- Barkan, Ömer Lütfi (1974) *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolonizatör Türk Dervişleri*, Vakıflar Der. Türkler Bölümü. C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara
- Berksoy, Taner (1976), *Yeni Ekonomik Düzen*, İktisat Dergisi, sayı; 144, Cilt 24
- Bize, René ve MILHAUD, Jean (1964), *Sanayi Psikolojisi*, çev.: M. Toprak, Kardeş Mat.: Ankara.
- Boratay, Korkut 2007, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005*, İmge yay.: İstanbul
- Bozkurt, Veysel 2000, *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, Alfa Yay.. İstanbul
- Carrel. Alexis (1978), *Başarımın Sırları*, Çev.: Refik Özdek, Yağmur Yay.: İstanbul.
- Çağatay, Neşet (1974), *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara Üni. İlahiyat Fak. Yay.: Ankara.
- Çınar, İkrâm 2006, *Mankurtlaştırma Süreci*, Anı Yay.: Ankara
- Ç. M. T. E. K (1990), *Çıracılık ve Meslekî-Teknik Eğitim Konsey Raporu*, M.E. B. Yay.: Ankara.
- Durul, Ferzan 2008, *Küreselleşme ve İnsan Hakları*, Torosu Yay.: İstanbul
- Ekinci, Yusuf (1991), *Ahilik*, Sistem Yay.: Ankara

- European Stability Initiative (2005), *İslamic Calvinist: Change and Conservatism in Central Anatolia*, Berlin-İstanbul. (www.esiweb.org; erişim tarihi: 20/10/2005)
- Fukuyama, Francis (1998), *Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*, çev.: A. Buğdaycı, Türkiye İş Bakanlığı Kültür Yay.: Ankara.
- Gazali (1990), *El- Munkızu Min-Ad- Dalâl*, çev.: Hilmi Güngör, M. E. B. Yay.: İstanbul.
- Güner, Ağâh Oktay (1977), *Verim Ekonomisi*, Damla Yay.: İstanbul.
- Güngör, Erol (2003), *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ötüken Yay.: İstanbul.
- İbn Haldun (1988), *Mukaddime*, c. 2. Çev.: Zakir K. Ugan, M. E. Basımevi: İstanbul.
- İnalcık, Halil (2000), *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, c. 1, Eren Yay.: İstanbul
- Kasaba, R (1993), *Treaties and Friendships: British Imperialism, the Ottoman Empire and China in the Nineteenth Century*, Journal of World History 4: 215-41
- Kazgan, Gülten (2006), *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul Bilgi Ü. Yay.: İstanbul
- Kozak, İ. Erol (1984), *İbn Haldun'a Göre İnsan Toplum İktisat*, Pınar Yay.: İstanbul.
- Küçükkalay, A. Mesud (2008), *İktisadi Düşünce Tarihi*, Beta Yay, İstanbul
- Peker, Hüseyin (1993), *Din Psikolojisi*, Sönmez.Yay.: Samsun.
- _____, (1997), *"Teknolojik Gelişmeler ve İslam Ahlâkı"*, Ondokuz Mayıs Ü. İlahiyat. Fak. Der. Sayı: 9
- Rivers, Theodore John (2006), *Technology and Religion: A Metaphysical Challenge*, Technology In Society, 58, 517-531.
- Savaş, Vural (2006), *Dip Dalgası*, Bilgi Yay.: İstanbul.
- Soykut, Refik 1971, *Orta Yol Ahilik*, Güneş Matbaası, Ankara
- Şekeroğlu, Sami (2007), *Maturudi'de Ahlâk Problemi*, Yayınlanmamış Doktora. Tezi, Dokuz Eylül Üni. Sos. Bil. Enst.
- Taner, Taner (t.siz), *Türk Fikir ve İman Zemininde Yeşeren Kurum Ahilik*, Malatya Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü Yayın Organı, Yedirenk Mat., Malatya
- Turgut, İhsan (1993), *Bu Toplumun Çıkmazları*, Bilgehan Matbaası, İzmir.

Türkdoğan Orhan, (1983), *Milli Kültür Modernleşme ve İslam*, Üçdal Neşriyat, İstanbul

Weber, Max (2005), *Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev.: Z. Gürata, Ayraç Yay.: Ankara.

Yavilioğlu, Cengiz (2001), *Ekonomik Kalkınma ve Motivasyon Arasındaki İlişki*, Cumhuriyet Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Der., c. 2, sy. 2.

GÜNÜMÜZDE AHİLİK

Dr. Yusuf EKİNCİ
Gazi Üniversitesi Vakfı
Özel Okullar Kurucu Temsilcisi

*“Hak ile sabır dileyip bize gelen bizdendir,
akıl ve ahlak ile çalışıp bizi geçen bizdendir.”*

Ahi Evran

Ahilik, 13. ila 20. yüzyıllar arasında, Anadolu başta olmak üzere Balkanlar'dan Kırım'a uzanan bir coğrafyada egemen olmuş ekonomik, sosyal ve kültürel bir kurumdur. Ahiliği iyi anlayabilmek ve onun günümüzdeki eğitim anlayışına katkılarını tespit edebilmek için öncelikle ahiliğin ne anlama geldiği bilinmelidir. Bir halk bilgini olan ve ahilik yapısını Anadolu'da kuran Ahi Evran-ı Velî'nin ahilik üzerine söylediklerine bakmak gerekir:

*“Ahilik bir insan bilimidir.
Her şeyden, her ortamda ve her çağda,
Denge ve düzen tutturandır.
Dağıtılan değil, toparlayandır.
Yıkan değil, yapan,
Dünya ve ahret dengesi tutturandır.”*

Yüzyıllar öncesinde ahiliği tanımlamada kullanılan bu sözlere bakıldığında, günümüz eğitim anlayışının bu görüşler doğrultusunda şekillenmesi gerektiği yadsınamaz bir gerçektir. Ahiliğin ortaya koyduğu eğitim anlayışı yüzyıllar ötesine ışık tutacak bir özelliğe sahiptir. Son zamanlarda ortaya çıkan eğitim anlayışları da bunu doğrulamaktadır (Ekinci, 2011).

Eğitim, ferdin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak değişme meydana getirme sürecidir. Eğitim, bir süreç olarak ele alındığında önceden belirlenmiş esaslara göre insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkiler dizisi olarak tanımlanmaktadır.

Eğitimin, insanların doğumundan ölümüne dek süregelen bir olgu olması, politik, sosyal, kültürel ve bireysel boyutları aynı anda içinde bulundurması, toplumdaki soyutlanarak açıklanmasını imkansız hale getirmektedir. Ayrıca, bireylerin toplumun usullerini, inançlarını ve yaşama yollarını kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçler eğitimin kapsamı içerisine girmektedir. Fert, yaşadığı toplum içinde değeri olan, yetenek, tutum ve diğer davranış biçimlerini eğitim sürecinde geliştirmektedir.

Anadolu, Türkler tarafından fethedildikten sonra birçok defa Türk göçlerine kucak açmıştır. Bu göçlerle Asya'nın büyük şehirlerinden gelen sanatkar ve tüccarlar Anadolu'da bulunan Bizanslı meslektaşları ile rekabet edebilmek için kendi aralarında teşkilatlanmışlardır. Kurulan bu teşkilata “ahi birlikleri”, üyelerine “ahi”, felsefesine de “ahilik” denir (Ekinci, 2011).

“Kardeş, cömert, yiğit” manalarına gelen ahilik teşkilatı, başta esnaf öncülüğünde kurulmuş olmasına karşın, kuruluş felsefesinin derinliğiyle zamanının toplumsal yapısına, eğitim, kültür ve ahlak yapısına önemli katkıları olan bir sivil toplum kuruluşu olarak görülmelidir. Öyle ki ahi birlikleri Osmanlı Devle-

ti'nin kuruluşunda önemli bir rol oynamıştır. Yüzyıllarca Türk toplumunun sosyal hayatını düzenleyen kurumlardan biri olarak varlığını ve tesirini sürdürmüştür.

Günümüzde eğitim alanında yaşanan birtakım aksaklıklar söz konusudur. Bu aksaklıkların kökenine baktığımızda ise eğitim felsefemizin yeterince olgunlaşmamasını ve ahiliğin temel esasları olan bazı görüşlerin eğitim felsefesi içerisinde çok fazla yer almamasından kaynaklandığını görürüz.

Ahiliğin kendi sosyal yapısını oluşturan eğitim sistemi görüşüne göre;

- İnsan bir bütün olarak ele alınmış, ona yalnız mesleki bilgi değil dini, ahlaki ve içtimai bilgiler de birlikte verilmiştir.
- İş başında yapılan eğitimin, iş dışında yapılan eğitimle bütünleşmesi sağlanmıştır.
- Eğitim belirli noktada tanımlanan değil, ömür boyu süren bir faaliyet olarak ele alınmıştır.
- Köylere kadar varan geniş bir teşkilat kurulmuştur.
- Derslerin yetkili kişiler tarafından verilmesi esası benimsenmiş ve uygulanmıştır.
- Sistem ahilik esaslarına uymayı kabul eden herkese açıktır.
- Eğitimden herkes ücretsiz olarak faydalanır.

Bu temel esaslarla şekillenen ahilik eğitim felsefesini günümüz eğitim anlayışı açısından değerlendirecek olursak;

Öncelikle ahiliğin ferdi bir bütün olarak ele alması, çağdaş eğitim anlayışımızın temelinde yer alan öğrenci kişilik hizmetlerini bizlere hatırlatmaktadır. Geleneksel eğitim anlayışımız daha çok öğretmen tekelinde gerçekleşen bir bilgi aktarımı sürecinden ibaretti. Ancak çağdaş eğitim, ahiliğin temel esaslarıyla doğru orantıda giderek öğrencilerin içinde buldukları gelişimsel dönemleri dikkate alan bir bütün olarak kabul etmektedir. Ahilik öğrenciyi, insanı merkez alan bir anlayış ve uygulama sergilemiştir.

Gelişimsel rehberliğin en önemli görüşlerinden biri olan insanın biyo-psiko-sosyal bir varlık olması; yani insanların hem biyolojik hem psikolojik hem sosyal faktörlerden etkilenebilir olması, onların tüm bu ögeler düşünülerek bir bütün olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Bu da ahiliğin yüzyıllar öncesinde temel esas olarak kabul ettiği görüşün çağdaş eğitim sistemimize yansımadır.

Ahiliğin eğitim sistemindeki bir diğer disiplin, iş başında yapılan eğitimin, iş dışında yapılan eğitimle bütünleşmesinin gerekliliği, çağdaş eğitim sistemimiz içerisinde önemi yeni yeni bilinen mesleki ve genel eğitimin bütünleşmesi ihtiyacının ortaya çıkmasının sebeplerindedir. Öyle ki, yakın geçmişe bakıldığında

üniversite gibi yüksek eğitim kurumlarında bile teorik bilgi aktarımı ön planda tutulurken, meslek sahibi olunca asıl kullanılması gereken becerilerin öğrenileceği uygulama dersleri geri planda tutulmaktaydı. Yeni gelişen eğitim anlayışı artık uygulama ve pratiğe en az teorik bilgi kadar önem vermenin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Günümüzde üniversitelerin bütün bölümlerinde uygulama derslerine daha fazla kredi verilerek, iş başında yapılan eğitimi yerinde görme ve tecrübe etmeye imkan sağladığını görüyoruz. Bu uygulama dersleri alanında uzman hocaların gözetiminde ve onların denetiminde işlenerek o mesleğin gerektirdiği yeterlikleri kazandırmaya odaklanmaktadır. Bu durum da ahilikte yer alan ustalık-çıraklık ilişkisini bizlere hatırlatmaktadır. Uygulamadaki pratiklik yüzyıllar öncesinden günümüze ışık tutmuştur.

Ahilik, işi kutsal, çalışmayı ibadet sayan, karşılıklı işbirliği ve sosyal dayanışmaya dayalı, kaliteyi ve müşteri hizmetini ilke edinmiş, mesleki gelişmeyi sürekli eğitimle pekiştiren bir ahlâk anlayışını temsil eder (Şirin, 2007). Bu durumun eğitime yansımaları ise her meslek dalı için, o mesleğin yetiştiricisi konumundaki eğitim kurumlarında etik derslerinin yer almasıdır.

Öğrenciler meslek hayatına atılmadan önce kendi mesleklerine ilişkin ahlaki ve etik kuralların neler olduğunu, toplumsal düzeni ve dayanışmayı pekiştiren değerleri mesleki hayatlarında nasıl kullanacaklarına ilişkin dersler almaktadırlar.

Ahiliğin eğitim sisteminde yer alan: “Eğitim belirli noktada tanımlanan değil, ömür boyu süren bir faaliyet olarak ele alınmıştır.” görüşü hiç şüphesiz günümüzde önemi yeni yeni bilinen hayat boyu eğitim anlayışını göz önüne sermektedir. Yüzyıllar öncesinde belirtilmiş olan bu esas, Dünyada 1960’lı yıllarda “hayat boyu eğitim” olarak gelişmeye başlamıştır.

Hayat boyu eğitim anlayışında her seviyedeki sosyal kurumlar; eğitim vermek üzere teşkilatlanacaklar; ekonomik kuruluşlar, üretimi artırmaya önem verdikleri kadar diğer konulardaki öğrenme faaliyetlerine de önem verecekler, böylece sürekli öğrenen bir “bilgi toplumu” meydana gelecektir.

Ahilikte temel esas olarak benimsenen derslerin yetkili kişiler tarafından verilmesi esasına maalesef ülkemizde çok fazla dikkate alınmamaktadır. Eğitimin en önemli basamağı olan ilköğretim gibi kurumlarda bile sınıf öğretmenleri, o iş için eğitilen kişiler değil de ziraat mühendisi, kamu yönetimi vb. branşlardan mezun olan, öğretmenlik bilgi, beceri ve mesleki yeterlilikleriyle donanımlı olmayan birçok insan bu okullara atanmış ve bir kısmı halen görevlerine devam etmektedir.

Geçmişte çeşitli sebeplerle yapılan bu atamalara maalesef günümüzde de devam edilmektedir. Bu da aslında toplumsal adalet kavramını bozmakta ve sosyal düzeni tehdit etmektedir.

Ahilik sistemi, ahilik esaslarına uymayı kabul eden herkese açıktır. Bu da eğitimde fırsat eşitliği kavramını bizlere hatırlatmaktadır. Hızla değişen dünyamız-

da, bilgilerin önceki yüzyıllara göre daha da artması ve gelişmesi, insan ruhunun daha yararlı ve güçlü hale getirilmesi çabalarını geliştirmiştir. Bunun sonucunda, eğitimin gücüne inanan ülkeler vatandaşları için eğitimi temel bir hak olarak görmüşler ve kabul etmişlerdir. Dolayısıyla eğitim faaliyetlerinden yararlanmak, her insanın hakkıdır.

Ahiliğin yüzyıllar önce eğitim sistemi ve eğitim felsefesi üzerine geliştirdiği esaslar bir dönem devletler kurdurup yüzyıllarca yaşatmıştır. Ancak Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra bu esaslar bir ölçüde geri planda kalmıştır. Bunun sonucu olarak ülkemizde geleneksel eğitim sistemi benimsenerek çağdaş eğitim sistemine geçiş aşamasında gecikmeler yaşanmıştır. Ahiliğin esaslarının öneminin geç kavranmış olması günümüzde eğitim sisteminde henüz çözümlenmemiş birçok sorunun altında yatan temel sebeptir.

Ahiliğin eğitim sisteminde yer alan esasların birçok ülkede yansımaları görülmektedir. Bu ülkelerden en önemlisi G8 (en gelişmiş 8 ülke) arasında yer alan Japonya'dır. Japonya eğitim sisteminde amaç akademik başarıdan ziyade, görevini güvenilir şekilde yerine getirecek, toplumsallaştırılmış, ben değil biz duygusuyla hareket eden, disiplinli bireyler yetiştirmeyi amaçlar.

Japonya'da ders programları kuvvetli bir milli içerik taşımaktadır. Ülkede okul, sanayi, aile ve toplum arasında organik bir bağ kurulmuştur. Öğrenciler isteyerek, dikkatli ve sürekli bir şekilde çalışmak zorundadır. Bunun yanında, öğrencileri güçlü bir şekilde eğitime bağlayan ve okullar arasında etkili bir yarışmaya olanak tanıyan bir yapının oluşturulması, Japon eğitim sisteminin belirgin özellikleri olarak belirtilmektedir (Tozlu, 2003).

Görüldüğü üzere Japonya'nın eğitim sisteminde ahiliğin esaslarından sadece birkaçı yerleşmiş olarak bulunmaktadır. Bu esaslar ise Japonya'yı en gelişmiş ülkeler sınıfında üst sıralara taşımaktadır.

Ülkemizin kültürel mirasında var olan, ancak eğitim sistemine yerleştirilmeden unutulmuş bu esaslar gelişmiş ülkelerden eğitim sistemimize alınmış gibi gösterilmektedir. Ülkemiz eğitim politikası olarak gelişmiş ülkeleri model almakta ve onların sistemlerini kendine uyarlamaya çalışmaktadır. Ancak yapılması gereken en önemli iş kendi kültürel mirasımızda yer alan eğitim felsefelerini içselleştirerek ve günümüz koşullarıyla bütünleştirerek eğitim sisteminin yeniden yapılandırılmasıdır. Hiç vakit kaybetmeden bu uygulama başlatılmalıdır. Yarın çok geç olabilir.

KAYNAKÇA

- Şirin, B. (2007). *İş Ahlakı ve Eğitim*. Eğitim Dergisi, 16, 1-18.
- Bacanlı, H. (2011). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Bayraktar, M.Faruk: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1984.
- Çağatay, N. (1981). *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi
- Ekinci, Y. (2011). *Ahilik*. Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık.
- Tozlu, N. (2003). *Eğitim Problemlerimiz Üzerine Düşünceler*. Ankara: Mikro Yayınları.

II. Uluslararası
Ahilik Sempozyumu

BİLDİRİLER

KAPANIŞ VE DEĞERLENDİRME
OTURUMU

KAPANIŞ VE DEĞERLENDİRME KONUŞMASI

Prof. Dr. Mehmet ŞEKER
Dokuz Eylül Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

Saygıdeğer meslektaşlarım, muhterem dinleyenlerim, değerli katılımcılar!

Uluslararası İkinci Ahilik Sempozyumunun son oturumunu, değerlendirme oturumunu açıyorum. İki gün boyunca bu salonlarda âdeta bir ilmî ziyafet verildi. Yurt içinden ve yurt dışından bu sempozyuma katılan bilim adamlarını kutlamak gerekir. Her şeyden önce bu ilmî toplantı (Sempozyum) başarıya ulaşmıştır, başarılı geçmiştir. Zira, programda yer alan bildiri sahiplerinin pek çoğu tebliğlerini sunmuşlardır. Her şeyden önce bu toplantı bu yönüyle başarıyla tamamlanmıştır denebilir.

Yıllardır Kırşehir’de ve diğer şehirlerde yapılagelen bu tür toplantılar; Ahiliğin Türk üniversitelerinde ciddi olarak ele alınmasını sağlamıştır. İşte bu oturumuyla sonuçlanacak olan bu toplantı onun bir başka göstergesidir. Böylece, Türk kültürünün değerleri arasında Ahiliğin yerinin anlaşılmasına ahilerin yapıp ettikleri ile özelliklerinin tespit edilmesine, ilmî açıdan bu toplantıların katkıda bulunacağını söylememiz abartılı olmasa gerekir. Her şey önce Ahiliğin, geçmişte olduğu gibi bundan sonra da Türk milletinin kültürel değerleri arasındaki önemli yerini alacağını ümit ediyoruz. Bundan dolayı Ahiliği, “somut olmayan kültürel değerler envanterine” almak gerekir. Bu konudaki teşebbüslerin sonuç vermesi arzumuzdur.

Ahiliğin toplumun her kesimine mâl edilmesi gereken kültürel değerlerimizden biri olarak benimsenebilmesi için daha da çalışmak gerekir. Bu alanda yapılan bu ilmî çalışmalara destek olmak üzere; Ahiliğin geçmişteki örneklerinin anlatıldığı daha başka çalışmalara ihtiyaç vardır. Meselâ bu yıl düzenlendiği gibi, gençler arasında Ahiliğin daha iyi anlaşılmasını sağlayıcı faaliyetlerde bulunulmalıdır. İster makale, ister araştırma, isterse diğer alanlarda yapılacak yarışmalarla bu alandaki araştırma ve çalışmaları teşvik etmek gerekir.

Ayrıca, doğrudan Ahiliği konu alan romanlar yazdırılmalı, film senaryoları ile tiyatro eserleri kaleme alınmalı ve sahneye konulmaları sağlanmalıdır. Bu sayede toplumun bütün kesimlerine ulaşılması ve Ahiliğin uygulama alanının anlatılması ve anlaşılması mümkün olurkanaatindeyim.

Son yıllarda teknolojinin gelişmesi ile kaynaklara ulaşılması giderek daha da kolaylaşmaktadır. İşte bu açıdan, Ahilik ilgili kaynak eserlere ulaşmanın yolu da açılabilir. Dijital ortama aktarılacak ve aktarılmış olan bu tür eserler e-kitap olarak okuyucunun hizmetine sunulmalıdır. Zira bundan sonra kitaplara bu yolla da ulaşma imkânı bulunacaktır. Genç nesillerin bu alandaki becerileri onların bu tür eserlere kolayca ulaşmalarına yardımcı olacaktır.

Bu arada şunu da belirtmek gerekir: Ahilik tarihin, sosyolojinin, felsefenin hatta güzel sanatlar ile folklorun ilgi alanında ele alınan bir konu olarak kalmamalı, doğrudan hayatın içinde görülen ve uygulama alanı bulan bir sosyo-kültürel değer olarak da ortaya konmalı ve gösterilmelidir. Bu da geçmişimizde olduğu gibi günümüzde de usta-çırak anlayışı ile meslek mensuplarının bu de-

ğerleri yaşayarak öğrenmeleri sayesinde mümkün olabilir. Bunun için hem esnaf ve sanatkârlar arasında Ahilikle ilgili seminer ve kurslar verilmeli, hem de meslek liselerinde zorunlu ders olarak Ahilik okutulmalıdır. Derslerde sâdece bir konu, bir ünite veya müfredat içinde bir bölüm olarak yer alması yeterli sayılmamalı, daha da zenginleştirilmiş bir programla Meslek hayatının gerçekleri ile mukayeseli olarak günümüze taşınması sağlanmalıdır. Özellikle ahlâkî değerlerin öğretildiği ve iyi yetişmiş meslek mensuplarının hangi kültürel değerlere sahip olmaları gerektiği uygulamalı biçimde yaşayarak öğretilmelidir. Bilindiği gibi geçmişte de böyle oluyordu.

Kazancın helalinden olmasını hedefleyen bir meslek adamı profilini ortaya koyacak ahlâkî ilkeleri yeni nesillere vermek için gerekli alt yapının hazırlanmasına çalışılmalıdır. İşte Ahilik ancak bu sayede toplumun bütün kesimlerine mâl olabilir. Bunun için her imkândan yararlanılma yoluna gidilmelidir.

Sözü daha fazla uzatarak sizleri zorlamak istemiyorum. Son olarak şu hususu belirtmemde yarar var sanıyorum. Bir sempozyumun (ilmî toplantı) başarısı bildirilerin sunularak toplantının sonuçlanması ile tamamlanmaz. Sempozyumda konuşulanlar burada kalmamalı ve unutulup gitmemelidir. Bu bildiriler kitap haline gelmeli ve basılmalıdır. İşte sempozyum o zaman başarısını göstermiş ve tarihe mâl olmuş olur. İnşallah bizde en kısa zamanda bu bildirilerin kitaplaştırılmış halini görürüz.

Bu vesile ile bu toplantının düzenlenmesinden sonuçlanmasına kadar emeği geçen bütün meslektaşlarımıza, çalışanlarımıza ve işin mutfağında hizmet eden elemanlarımıza ayrı ayrı teşekkür etmek bizim için zevkli bir görevdir.

Bundan sonraki toplantılarda buluşmak dileğiyle bu oturumu burada kapatırken hepinizi saygılarımla selamlıyorum.

**AHİLİK HAKKINDA
GÜZEL BİR TOPLANTININ
ARDINDAN**

Prof. Dr. Tuncer BAYKARA

Uşak Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Kırşehir adıyla adeta özdeşleşen Ahilik ile ilgili bir toplantıyı tamamlamış bulunuyoruz. Bir yaşlı bilim adamı olarak şahsen ben bu toplantıya katılmış olmaktan kıvançlıyım. Gerçi benim doğrudan Ahilik ile ilgili bir özgün araştırmam yok.. Fakat **Ahilik** olayının Anadolu sahasında ortaya çıkmasından önceki durumu inceledim. **İğdişlik** kurumu hakkında yazdıklarım tamamen özgündü. Bu toplantı Ahilik ağırlıklı ise de, bu kurumla doğrudan bağlantılı meseleler üzerinde de birçok bildiri sunuldu. Bunlar meselenin daha geniş ölçüde ele alınmasında yararlı idiler.

Ahilik, doğrudan şehir hayatı ile yakından ilgili olduğundan bu vesile ile Kırşehir'i yeniden görmek imkânı buldum. Türklerin şehir hayatına hâla yabancı olduklarına dair, maalesef aydınlar arasındaki yaygın kanaatin yersizliği Ahilik gerçeği ile çürütülebilirdi. İlerde, şahsen kendi araştırma konum itibarıyla **Şehir** ve **Ahilik** üzerinde daha fazla durulmasını ümid ediyorum. Bu açıdan kendim de Kırşehir'i, özellikle Cacaoğlu Nureddin'in vakfiyesindeki güzel bilgiler ışığında yeniden dolaştım. Bazı değerlendirmeleri görerek yaptım ve zihnimde, eğer davet edilirse, gelecek seneki toplantının bildirisini bile hazırladım:

“Ahi Evran Çağındaki Selçuklu Şehri Kırşehir.”

Güzel bir havada, güzel bir ortamdaki toplantı, genç Türk üniversitelerindeki bilimsel faaliyetlerin olumlu niteliğini de göstermiştir. Bildiriler ve bazılarının sonundaki tartışmalar, ilmî içtihadın, yani bilimsel neticelerin aynı olabileceği kadar, farklı olabileceğini de göstermiştir. Bu da bilim alemi için olağandır. Bu toplantının bir başka güzel bir tarafı genç araştırmacıların bildirilerine de geniş ölçüde yer verilmesidir. Ayrıca herhangi bir akademik ünvanı olmayan, fakat araştırmacı özellikleriyle dikkati çeken mahallî araştırmacılara da yer verilmesi olumlu bir husustur. Kişisel olarak ben, farklı salonlardaki bildirilerin hepsini dinlemek imkânı bulamadım. Hele bir yarım gün, kendim için daha önemli gördüğüm Kırşehir şehrinin incelemesine gittiğimden bazı tartışmaları de dinleyemedim. Ancak bunların, daha sonra yayım safhasında telafi edilebileceği unutulmamalıdır.

Ahilik, ülkemizdeki sosyal hayatın özellikle ekonomik yönünü yansıtan büyük bir kavramdır. Bu kavram sadece ekonomik değil, sosyal olarak da çok yönlü araştırmalara imkân vermektedir. Böylesine büyük ve dev kavramın, bir veya birkaç toplantı ile çözülemeyeceği açıktır. Bu sebeple Kırşehir'deki üniversitenin bu meseleye geniş ölçüde el atması çok güzel bir gerçektir. Bu türden toplantılar yapılarak yapılan araştırmaların hem bilim alemine, hem de umumî efkâra sunulduğunu öğrendik. Eskiden beri devam eden toplantıların bundan sonra, aynı başarıyla sürdürüleceğine inanıyorum.

Kısacası güzel bir maddî ve manevî ortamda, başarılı bir toplantı yapıldı. Toplantıyı gerçekleştirenlere, destek verenlere ve özellikle dışarıdan gelen bizler için koşturanlara ayrıca teşekkür ederim, Gelecekte daha geniş katılımı milletler-arası toplantılarda buluşmak dileğiyle hepinize saygılar sunarım.

KAPANIŞ OTURUM KONUŞMASI

Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK

Medeniyet Üniversitesi
Rektör Yardımcısı

Öncelikle, düne ait olanın ele alındığı, dünden bugüne ve geleceğe dair nele-
rin aktarılabilceğinin tartışıldığı bir sempozyumda yer almaktan mutluluk
duyduğumu ifade ederek sözlerime başlamak istiyorum. İkinci olarak da; başta
Kâzım Ceylan Bey olmak üzere, bu organizasyonu gerçekleştiren, katkıda bulu-
nan herkese konunun ilgilisi bir akademisyen olarak teşekkürlerimi sunmak
istiyorum.

Sempozyuma ilişkin değerlendirmelerimi ve teklif niteliğindeki görüşlerimi
“organizasyon heyetine” ve “tebliğcilere” ilişkin olmak üzere iki ana muhatap
kitleyi dikkate alarak toplamak isterim.

Gerek bu sempozyumda tebliğ sunan, gerek bundan sonra bu alanda-
konuda çalışacak olan araştırmacıların dikkate almasını önereceğim iki hususa
dikkatlerinizi çekmek istiyorum.

Makro ölçekte Osmanlı toplumsal sisteminin, özelde de Ahilik-lonca düze-
nin, günümüz sanat-sanayi işletmeleri dünyası için örneklik teşkil etmesi, önce-
likle her iki dönemin ekonomik örgütlenme ve işleyiş düzenini tayin eden temel
kabuller ve standartlarına ilişkin farklılıkların dikkate alınmasını gerekli kılmak-
tadır. Konu bu yönü ile ele alındığında Osmanlı dünyasını etkileyen boyutta;

**1. Osmanlı dönemi, düşünce-temel yaklaşım-arka plan ekseninde iki
önemli alt dönemin varlığı dikkate alınarak ele alınmalıdır. Bunlar:**

- a. İslam'ın ortaya çıkışı ve hem doğu hem de Batı dünyasına alternatif
oluşturma dönemi (7-18. yüzyıllar). Osmanlı sistemi bu gelişme-
nin (uygulamalı sistem boyutunda) en önemli meyvesi, adeta tacıdır.
(14-18. Yüzyıllar)
- b. Batı dünyasının, aydınlanma çağı ile içine girdiği, milli devletler temelinde
gerçekleştirdiği sanayi devrimi ile önce alternatif (16-17. yüzyıllar), akabinde
de egemen güç haline gelişi dönemidir. (18-19 . yüzyıllar)

**2. Üretim faktörleri (bunların temini ve üretim sürecine katılımı) ile tek-
noloji boyutunda da ilkinе benzer şekilde;**

- a. Üretim faktörlerinin (özellikle emek gücünün temininde zorlukların
olduğu), hammadde-aramal temininin klasik dünyanın coğrafi sınırları
dahilinde yapılabildiği, teknolojik yenilenmenin olmadığı, klasik
dönem (14-18. yüzyıllar) ve
- b. üretim faktörlerinin, hammadde-aramal temininde yeni dünyaların keşfi
ve elde edilişi (16-19. Yüzyıllar), teknolojik sıçramanın olduğu (19. yüz-
yıl) modern dönem olarak bir ayırım yapılarak konu ele alınmalıdır.

Farklı algıları, tanımlamaları, örgütlenme ve işleyiş yapılarının ortaya çıkışı-
na neden olan bu dönemlerin göz önüne alınması, sağlıklı değerlendirmeler
açısından çok nemli bir zorunluluktur. Bu hususlar dikkate alınarak yapılacak

bir değerlendirme Osmanlı Türkiye'si ahilik-lonca teşkilatının arka plan, örgütlenme, işleyiş yapısı itibariyle, günümüz modern sanat-sanayi örgütlenme ve işleyişi ile kayda değer farklılıklar içerdiği görülür. Nitekim, bu hususlar dikkate alınmadan üretim alanındaki örgütlenme biçimlerine, bunların işleyişine, icra ettikleri fonksiyonlara dair araştırmacılar tarafından geliştirilen yaklaşım ve değerlendirmeler, günümüz işletmecisinin, yöneticisinin beklentileri ile örtüşmeyen, reel ekonomik dünya ile uyuşmayan cevaplarla karşılaşmasına, bu ise geçmişin sadece güzel bir hatıra olarak kalmasına neden olmaktadır.

Sempozyum, uluslararası yönü ile güçlendirilmeye ihtiyaç hissetmekte. Ahilik konusunun daha sağlıklı değerlendirilebilmesi, Osmanlı coğrafyasının tamamının gündeme alınmasını gerekli kılmaktadır. Buna göre, bundan sonraki sempozyumlarda bu detaya ulaşılabilmesi için konunun;

- Bu coğrafyadaki kamuoyunun gündemine sokulabilmesi,
- akademisyen-araştırmacıların gündemine girmesi,
- kurumsal temaslar ve işbirliğini sağlayacak şekilde gündeme alınması iyi bir adım olacaktır.

Ayrıca, tekrara düşmek/düşmemek konusu da büyük bir önem taşımakta. Amaç halka ulaşmak, bilim dünyasının katkısını sürekli olarak daha ileri götürmek ise her sempozyumun bir öncekinin üzerine bina olunmasını sağlamak gerekir. Bu hususta alınabilecek ilk tedbir; özetlerin gönderilme sürecinde, daha önceki sempozyumlarda ele alınan konu ve örneklerde ortaya konulana yeni tebliğ teklifinde bulunan kişilerin ne tür yenilikler getirdiğinin, yeni katkının ne olduğunun sorulması, buna göre tebliğlerin kabul edilmesidir. Bu, özet kabulü aşamasında tebliğ önerisi sahibine yöneltilecek bir soru ile çözülebilir bir problemdir. İkinci olarak; konuyu günümüz işletme, iktisat, siyasi-idari ve sosyal gündem başlıkları ile irtibatlandırmak yararlı olacaktır. Örneğin;

- verimlilik
- maliyetler
- vergi
- ücretler
- fiyatlar
- gelir bölüşümü
- sosyal grup ilişkileri
- eğitim
- reklam
- rekabet

gibi başlıklar dünü ve bugünü buluşturmada önemli katkı oluşturacaktır.

Bir sonraki bilgi paylaşımı, tanışma ve fikir teatisi birlikteliğinde buluşma dua ve temennisi ile, sayın başkanın öngördüğü süreyi de aşmadığımı ümid ederek sözlerime son vermek istiyorum. Teşekkürler.

DEĞERLENDİRME KONUŞMASI

Prof. Dr. Tayyip DUMAN

Gazi Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

Sayın başkan değerli katılımcılar,

Ahilikle ilgili yoğun bir bilgi paylaşımının yaşandığı uluslar arası bir sempozyumun genel değerlendirmesini yapmak üzere günün bu geç saatinde burada bulunuyoruz. Ben de başta AEÜ Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü aziz dostum, sevgili kardeşim Öğr. Gör. Kazım Ceylan başta olmak üzere bu sempozyumun gerçekleştirilmesinde emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunuyorum.

Benden önceki değerli konuşmacıların sempozyumla ilgili yaptıkları olumlu değerlendirmelere içtenlikle katılıyorum. Ben de bir eğitim bilimcisi ve tarihçisi olarak küçük bir katkı ve öneri sunmak istiyorum.

Birliği, kardeşliği, dostluğu, hoşgörü ve insan sevgisini esas alan ahilik, bu sempozyumda tarihi, ilmi, sosyo - kültürel ve iktisadi temelleri yönünden değerli bilim adamları tarafından incelenmiş, iktisadi, sosyal ve kültürel yapı fonksiyonları yönünden değerlendirilmiştir. Bu konularda günümüzde yaşanan sorunların çözümüne ışık tutacak, rehberlik yapacak ahilik ilkeleri ve uygulamaları ortaya konmuştur.

Ahilik, “ahlaklı ve üretici fertler yetiştirerek; zengin ile fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ilişkiler kurarak sosyal adaleti gerçekleştirme ve ahlaki bir toplum düzeni meydana getirme” gayesine ancak sağlam bir teşkilat ve köklü bir eğitim ile ulaşabilirdi. Biz bu gerçeği bu toplantıda sunulan tebliğlerde gördük. Ancak ahiliğin diğer boyutlarının daha kapsamlı ve derinlemesine incelendiğini görünce şahsen ben de, eğitim boyutunun da daha kapsamlı incelenmesi gerektiği düşüncesinin oluştuğunu belirtmek isterim. Çünkü ahiliği eğitimciler daha çok mesleki eğitim kapsamında incelemekte ve değerlendirmektedirler. Oysa, esnaf ve sanatkarlarla ilgili mesleki bir kuruluş olarak incelenen, mesleki eğitim açısından öne çıkarılan ahi birlikleri kendine özgü bir felsefesi, dünya görüşü ve ilkeleri olan, bunu çeşitli eğitim faaliyetleriyle topluma yaymaya çalışan bir okuldur.

Ahilik bir eğitim kurumu olarak incelendiğinde, mesleki eğitim dışında dini, ahlaki ve askeri alanlarda da eğitim hizmeti verdiği; bu eğitimin amacının ise insanlığın yüce esaslarını teşkil eden “eline, beline ve diline sahip insanlar” yetiştirmek olduğu görülür. İşte bu nedenlerle ahi birliklerinin zaviyelerde verdiği sosyal ve ahlaki eğitimin de daha kapsamlı incelenmesi gerekir. Bundan sonra düzenlenecek olan toplantılarda ahi birlikleri tarafından zaviyelerde verilen eğitimin amaç, içerik ve metot yönünden daha kapsamlı inceleneceği umuduyla tekrar emeği geçen herkese teşekkür eder saygılarımı sunarım.

DEĞERLENDİRME KONUŞMASI

Öğr. Gör. Kâzım CEYAN
AEÜ Ahilik Kültürünü
Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü

Sayın Başkan,

Kıymetli Bilim Adamları,

Değerli Ahi dostları,

Öncelikle hepimizi saygıyla selamlıyorum. Katılımlarınız için, teşekkürleriniz için hepimize şükranlarımı sunuyorum.

Allah'a (c.c.) şükürler olsun ki, üzerimize aldığımız bir görevi en iyi şekilde yerine getirmenin huzuru ve mutluluğu içindeyiz. II. Uluslararası Ahilik Sempozyumuna katılan bütün bilim adamları organizasyondaki mükemmellik için tebrik ettiler; takdirlerini ve teşekkürlerini iletiler. Biraz önce Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ekrem Erdem Hocam " Benim aslında çok zor beğenen bir yapım var. Ancak şunu ifade edeceğim ki, şimdiye kadar gördüğüm en mükemmel organizasyon, en kapsamlı ahilik sempozyumu gerçekleştirildi" dediler. Doğrusu bu ifadeler beni memnun etti.

Değerli Katılımcılar,

Üstlendiğimiz bir işi en iyi şekilde yapmak, bunun için gayret sarfetmek benim görev anlayışımın temel esasıdır. Biz arkadaşlarımızla bu organizasyonu gerçekleştirmek için aylardır yoğun bir mesai içersindeyiz. Hatta 1 Eylül tarihinde annemi kaybettim. Araştırma Merkezindeki arkadaşlarımız şahittir, 3 Eylül Pazartesi erkenden gelip işleri organize edip, tekrar evime gidip taziyeleri kabul ettim. Doğru dürüst anamın yasını bile tutamadım.

Sempozyuma katılan bütün bilim adamlarına teşekkür ediyorum. Son derece faydalı, değerli tebliğler sunuldu. Türkiye'nin ve Dünya'nın farklı yerlerinden gelen 90'a yakın seçkin bilim adamları son derece güzel tebliğler sundular. Ahiliği farklı boyutlarıyla açıkladılar, tartıştılar. Ortaya son derece orjinal fikir ve düşünceler konuldu. İki gün süreyle ahilik konusunda tam bir bilgi şöleni yaşandı. İnşallah onlardan yeterince istifade ederiz. Bu bildirimleri kısa sürede kitap haline getireceğimizi ifade etmek isterim. Bu konudaki katkıları için özellikle Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı ve yetkililere teşekkür etmek isterim.

Değerlendirme toplantısında görüşlerini ifade eden alanlarında her birisi Türkiye'de otorite kabul edilen Hocalarımı dikkatle dinledim ve gerekli notları aldım. Tuncer Baykara Hoca'm sempozyumu tarihi perspektif içerisinde değerlendirdi. Mehmet Şeker Hocam kültür coğrafyamız içinde ahiliğin yerini çok güzel ifade ettiler. Gülfettin Çelik Hocam ahiliğin iktisadi boyutunu ifade edip, evrensel alanda ahiliğe olan ihtiyacı vurguladılar. Tayyip Duman ağabeyim (bizim Öğretmen Okulu geleneğinde bir üst sınıf ağabeydir, kendileride Pazarören Öğretmen Okulundan benim ağabeyim olur), ahiliğin eğitim boyutunu değerlendirip bunun önemini vurguladılar. Sempozyumu değerlendiren bütün hocalarımız son derece güzel önerilerde bulundular. Anlıyoruz ki, işimiz bundan sonra daha çok; yükümüz daha ağır olacak. Ahiliği bundan sonra daha geniş

uluslararası platformlarda anlatacağız. Eğer değerlendirme toplantısındaki önerileri gerçekleştirebilirsek bundan sonraki sempozyumu Üsküp yada Kosova’da yapmayı planlayacağız.

Değerli Katılımcılar,

Organizasyonda bir hatamız olmuşsa, bir kusurumuz olmuşsa sizlerden affımızı istirham ediyoruz. Bu tür organizasyonlarda ufak tefek hatalar ister istemez olmaktadır. Biz de kendimize göre bu sempozyumdan dersler çıkardık.

Bu organizasyonda bize destek veren bütün kuruluşlara, yönetim ve düzenleme kurulu üyelerine, merkezde birlikte çalıştığım arkadaşlara ve özellikle iki gündür bizimle can siperane gayret gösteren akademisyenlere ve öğrencilerime çok teşekkür ediyorum. Hepsinden Allah razı olsun diyorum. Tekrar tekrar katılımlarınız, gayretleriniz için teşekkür ediyor, **“Bu tekerlek bu tümsekte kalmayacak”** diyorum. Hepinizi hürmetle, ahice selamlıyorum.

KATILIMCILAR

<i>ABDRAKHİMOV Elmir (Prof. Dr.)</i>	<i>Başkurdistan</i>
<i>ADIBELLİ Ramazan (Yrd. Doç. Dr.)</i>	<i>Erciyes Üniversitesi</i>
<i>AKGÖZ Sedat Selami (Öğr. Gör.)</i>	<i>Ahi Evran Üniversitesi</i>
<i>AKKUŞ Mustafa (Yrd. Doç. Dr.)</i>	<i>Necmettin Erbakan Üniversitesi</i>
<i>ALICI Sedat (Öğr. Gör.)</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. (Araştırmacı Yazar) Ankara</i>
<i>ALTINOK Baki Yaşa</i>	<i>(Araştırmacı Yazar) Ankara</i>
<i>ARAS Ahmet (Yrd. Doç. Dr.)</i>	<i>Necmettin Erbakan Üniversitesi</i>
<i>ARAS Osman Nuri (Doç. Dr.)</i>	<i>Fatih Üniversitesi</i>
<i>AYCAN Nihat (Prof. Dr.)</i>	<i>Muğla Üniversitesi</i>
<i>AYDIN İbrahim Hakkı (Prof. Dr.)</i>	<i>Atatürk Üniversitesi</i>
<i>AYKIR Abdullah</i>	<i>Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü</i>
<i>ARSLAN Hasan (Yrd. Doç. Dr.)</i>	<i>İnönü Üniversitesi</i>
<i>ALİYEVA, Metanet azizkızı (Araştırmacı-Yazar)</i>	<i>Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi</i>
<i>BAYKARA Tuncer (Prof. Dr.)</i>	<i>Uşak Üniversitesi</i>
<i>BAYRAM Mikail (Prof. Dr.)</i>	<i>Selçuk Üniversitesi E. Öğretim Üyesi</i>
<i>BEYAZ Selahattin (Dr.)</i>	<i>Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi</i>
<i>BURAK Durdu Mehmet (Doç. Dr.)</i>	<i>Ahi Evran Üniversitesi</i>
<i>CAN Ozan (Yrd. Doç. Dr.)</i>	<i>Kırıkkale Üniversitesi</i>
<i>CEYLAN Adnan (Doç. Dr.)</i>	<i>Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü</i>
<i>CEYLAN Kâzım (Öğr. Gör.)</i>	<i>AEÜ Ahilik Kültürünü Araştırma ve Uyg. Mer.</i>
<i>CORA İhsan (Yrd. Doç. Dr.)</i>	<i>Giresun Üniversitesi</i>
<i>ÇAKIR Yunus Emre (Lisans Öğrencisi)</i>	<i>Çankırı Karatekin Üniversitesi</i>
<i>ÇELİK Gülfettin (Prof. Dr.)</i>	<i>İstanbul Medeniyet Üniversitesi</i>
<i>ÇELİK Fatih (Yrd. Doç. Dr.)</i>	<i>Ahi Evran Üniversitesi</i>
<i>ÇELİK Rıfat İlhan (Arş. Gör.)</i>	<i>Ahi Evran Üniversitesi</i>
<i>ÇETİN Halil (Yrd. Doç. Dr.)</i>	<i>Çankırı Karatekin Üniversitesi</i>
<i>ÇETİN İsmet (Prof. Dr.)</i>	<i>Gazi Üniversitesi</i>
<i>ÇETİNKAYA Deveci Sefure</i>	<i>Erciyes Üniversitesi</i>

ÇETİNKAYA F. Özlem (Öğr. Gör.)	Abi Evran Üniversitesi
DEMİRBAŞ Murat (Doç. Dr.)	Kırıkkale Üniversitesi
DEMİROCAK Dilek	Sakarya Üniversitesi
DÖĞÜŞ Selehattin (Doç. Dr.)	Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
DÜĞER Meryem (Öğr. Gör.)	Abi Evran Üniversitesi
DUMAN Tayyip (Prof. Dr.)	Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi
EKİNCİ Yusuf (Dr.)	Gazi Üniv. Vakfı Özel Ok. Kurucu Temsilcisi
ELKATMIŞ Metin (Yrd. Doç. Dr.)	Kırıkkale Üniversitesi
ELLÂÇIK Muhittin (Prof. Dr.)	Kırıkkale Üniversitesi
ERDEM Ekrem (Prof. Dr.)	Erciyes Üniversitesi
ERDOĞAN Songül (Dr.)	Abi Evran Üniversitesi
GEDİK Seda	(Öğrenci) Gazi Üniversitesi
GÖDE Kemal (Prof. Dr.)	Süleyman Demirel Üniv. E. Öğretim Üyesi
GÜNDÜZ Ahmet (Yrd. Doç. Dr.)	Abi Evran Üniversitesi
GÜZEL Abdurrahman (Prof. Dr.)	Başkent Üniversitesi
HAMŞIOĞLU A. Buğra (Arş. Gör.)	Kırıkkale Üniversitesi
İNANIR Ahmet (Yrd. Doç. Dr.)	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
KAPLAN Hayri (Yrd. Doç. Dr.)	Çukurova Üniversitesi
KARAAĞAÇ Hilmi (Yrd. Doç. Dr.)	Gümüşhane Üniversitesi
KARAKÖSE Hasan (Yrd. Doç. Dr.)	Abi Evran Üniversitesi
KARATOP Buket (Arş. Gör.)	Süleyman Demirel Üniversitesi
KARATAY Halit (Yrd. Doç. Dr.)	Gazi Üniversitesi
KAYA Doğan (Yrd. Doç. Dr.)	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
KAYA Özlem (Öğr. Gör.)	Gazi Üniversitesi
KAYMAKÇI Oğuz (Yrd. Doç. Dr.)	Sakarya Üniversitesi
KENJETAY Dosey (Prof. Dr.)	Kazakistan Ahmet Yesevî Üniversitesi
KIYAK Abdulkadir (Yrd. Doç. Dr.)	Gümüşhane Üniversitesi
KOŞUM Adnan (Prof. Dr.)	Süleyman Demirel Üniversitesi
MERCAN Nuray	(Öğrenci) Dumlupınar Üniversitesi
OYUR Emine (Öğr. Gör.)	Dumlupınar Üniversitesi
ÖCAL Mustafa (Yrd. Doç. Dr.)	Uludağ Üniversitesi
ÖNTUĞ Mustafa Murat (Doç. Dr.)	Uşak Üniversitesi
ÖZDEN Ömer (Prof. Dr.)	Atatürk Üniversitesi

ÖZKAYA Remzi	(Meslek Lisesi Öğretmeni) Ankara
ÖZTUTKAN Okan (Uzman)	Sakarya Üniversitesi
ÖZTÜRK Fatma (Prof. Dr.)	Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim
ÖZTÜRK Yusuf Kemal (Yrd. Doç. Dr.)	Ahi Evran Üniversitesi
PAPATYA Gürcan (Yrd. Doç. Dr.)	Süleyman Demirel Üniversitesi
PAPATYA Nurhan (Prof. Dr.)	Süleyman Demirel Üniversitesi
RIHTİM Mehmet (Doç. Dr.)	Kafkas Üniversitesi
SEYFELİ Mahmut (Okt.)	Ahi Evran Üniversitesi
SHAHJOUËİ Mohommadamin	İran Psikoloji Enstitüsü
SİPAHİOĞLU Oya (Doç.)	Dokuz Eylül Üniversitesi
SOYSAL Abdullah (Doç. Dr.)	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
SÜLEYMANOVA Naile (Doç. Dr.)	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
ŞAHİN Ayfer (Yrd. Doç. Dr.)	Ahi Evran Üniversitesi
ŞEKER Mehmet (Prof. Dr.)	Dokuz Eylül Üniversitesi
ŞEYBAN Lütfü (Doç. Dr.)	Sakarya Üniversitesi
TAŞDELEN Musa (Prof. Dr.)	Sakarya Üniversitesi
TAN Mehmet (Yrd. Doç. Dr.)	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
TATLILIOĞLU Kasım (Yrd. Doç. Dr.)	Bingöl Üniversitesi
TURAN Refik (Prof. Dr.)	Gazi Üniversitesi
TÜRKMEN Mustafa Nuri (Doç. Dr.)	Harran Üniversitesi
YILMAZ Kurtuluş (Yrd. Doç. Dr.)	Giresun Üniversitesi
ZEYNAL Abdurrahman	(Araştırmacı-Yazar)
ZORLU Kürşad (Yrd. Doç. Dr.)	Ahi Evran Üniversitesi

ISBN 978-9944-473-47-7

9 789944 473477